

FO. RT

JLILL

1 - 150

2

K-12.

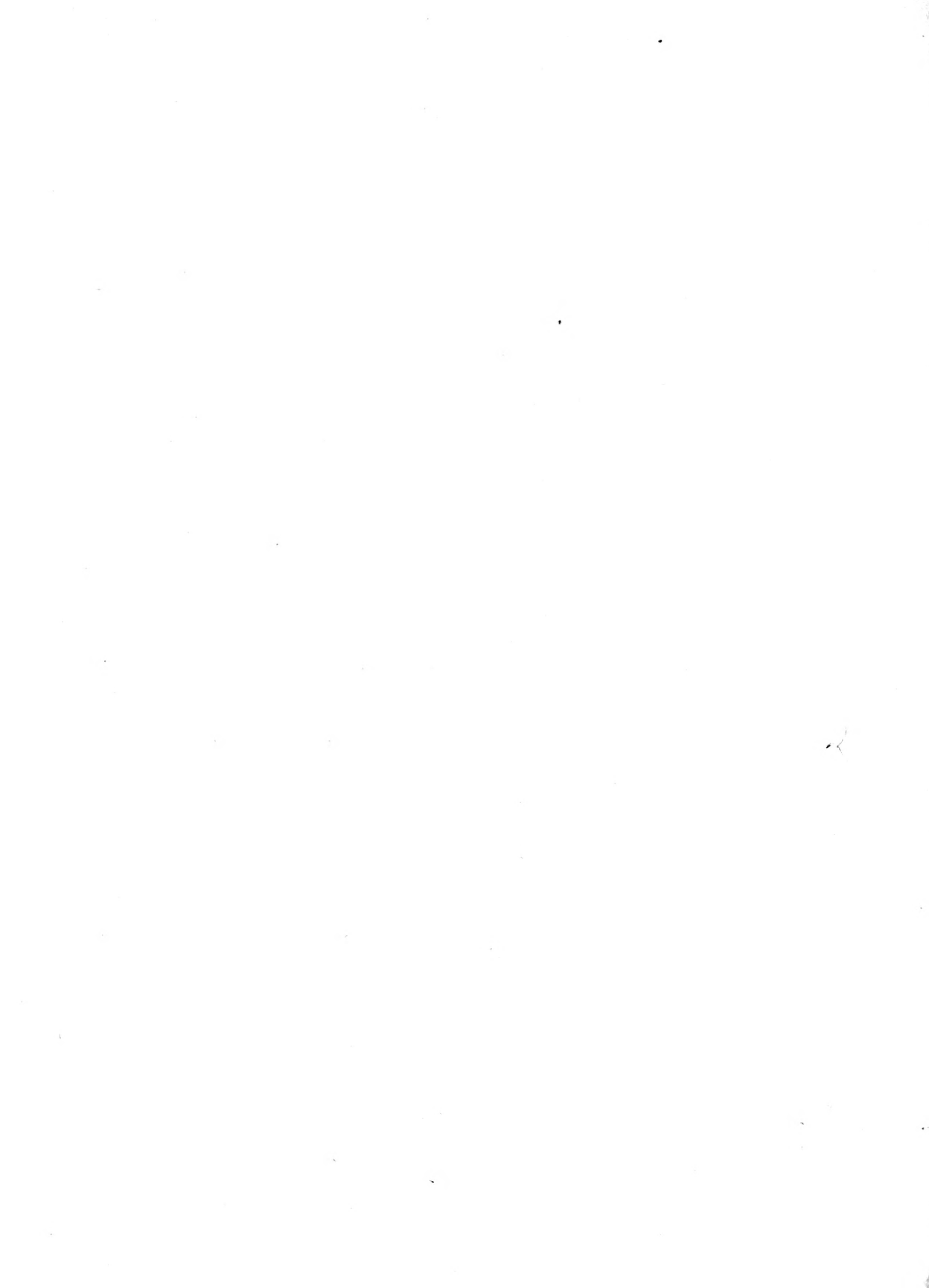

AD DEI
MAIO-GLO-
REM RIAM

AF-BEELDINGHE
VAN
DEERSTE EEWWE
DER SOCIETEYT
IESV
VOOR OOGHEN GHESTELT
DOOR
DE DVYTS-NEDERLANTSCHEN
PROVINCIE
DER SELVEY
SOCIETEYT.

T'ANTWERPEN,
INDE PLANTINSCHEN
DRUCKERIE
M. DC. XI.

A. Dierckx del. M. Natta sc.

DEN VADER

VANDE TOEKOMENDE EEVWE,

IESV CHRISTO,

VOOR WIENS GODTHEYDT SWICHTEN

ALLE EEWEN,

AEN WIENS MENSCHHEYDT DIENEN

ALLE TIIDEN,

ONDER WIENS EEWIGHEYT LOOPEN

ALLE IAEREN,

HEM

GODT ALLEEN,

TOT WIENS EERE STRECKT ONS IVBILEE,

DEERT HAER OP DE VERDIENSTEN

VAN SIINEN H. NAEM

VERTOONEN

DE MINSTE SOCIETEYT IESV;

EN MET HAERDER KINDEREN

IIVER ENDE LIEFDE

SWEET ENDE BLOEDT

LEVEN ENDE DOODT

IN ALLE OODTMOEDIGHEYDT

DESE EERSTE EEVWE

VAN HAERE INSTELLINGHE

OPDRAEGHEN.

AEN DEN LESER.

DEN loop van 'smenschen leuen, die in vorige tijden met langhe eeuwen, maer beden-sdaeghs, by de ghebenghenisse Godts, met korte iaeren besneden wordt, schijnt van een ieder te vereyschen, dat hy immers den weynighen tijdt, die hem de natuere beschreuen heeft, met sijne vrome en lofweerdige daeden teghen d'onbekensaeame verghetelijckheyt der naekomelingen be-vrijde. Wat baet het doch aende kinders, dat hunne ouders gheleest hebben, indiense bouen'tellendigh leuen, noch goedt, noch eere, noch deughdt, noch onderwijs, oft iet desghelijcks aen hen achter en laeten; waer mede sy niet alleen en moghen eene danckbaere ghebeughenisse tot de selue verwecken, maer oock de spore houden, langhs de welke sy tot den deughdelijcken en verdienstelijcken handel der blijder onsterffelijckheyt voorghegaen zijn? Alle dinghen wechten teghen haer verderf, en daer en is niet een soo kleynen mierken, of het set onder tusschen sijne galle by, om sy seluen voor den ondergangh te verhoeden. Wat wonder is't dan, dat de redelijcke menschen (welcker siele onverganghelijck is) verder als hun leuen pooghen, om den stillen vijandt vanden al-verteerenden tijdt, met aenmerkelijcke en vertelbaere feytcnt'ontgaen? De glorie is t'alle tijden een besonder verwecksel vande deught gheweest: de welke waer't datse t'samen met den asem onser lichaemen van dese wereldt verscheydde, wie soude voor een arm iaer oft twee, iae oock min leuens (want ter niet een' ure oft ooghen-blick seker en is) den dieren prijs van soo grooten arbeyt en moeyte, waer mede sy ghekocht wordt, willen betaelen? Nu immers al steruet al datter in ons sterffelijck is, soo blijft euen-wel den naem leuen die wy verdient hebben, en staet ten toone voor alle moedighe herten, om den seluen in volghende tijden door allerleye bequacme en betaemelijcke middelen nae te iaeghen. 'tWelck als nu gheschiedt, niet uyt een' ijdele beroeminghe, oft verwaende eer sucht, maer uyt rechtsinnighe meyninghe van Godts glorie (die het eenigh wit is, dat wy in alle dinghen moeten betreffen) soo en sie ick

ick voorwaer niet, watter berispelijck kan vallen, oft op d'ouders, die soo leuen datse trachten aen hunne kinders een goet exempel nae te laeten; oft op de kinders, is't datse 'tselue en met loflijcke ghedenckenisse soecken te ververfchen, en met volkomenlijcke naevolghinghe altoos pooghente beleuen. En beveelt d'eeuwighe *VVijsheyt* Godts (die het eyghen recht-snoer van alle volmaectheyd is) niet aen alle menschen: Laet v licht alsoo voor de menschen schijnen, datse *Matth.* uwe goede wercken moghen sien, en glorificeren uwen Vader *5.16.* die inde hemelen is? Daer Godts eere voorgaet, daer en is gheen verbodt, of der menschen lof en magh volghen: te meer als d'eene door den anderen dies te wijder verspreydt wordt, hoe de schijnbaere exempelen vande loflijcke wercken door de heels wereldt helder blinken. De sonne en gaet niet op, om de schoonheyd der aerde met duysternisse te bekleeden, maer om de selue met haere straelen voor alle leuende ooghen te stellen. Maghmen de deught niet sien oft prijsen, waer toe heeftse dan haere cierlijckheyd? oft wordt het voor cone verwaentheyd aenghenomen, dat de kinders cerlijck van hunne ouders spreken, waerom worden die dan tot deser exempel, als tot eenen spiegel van allen lof, ende eenen prickel van alle deughdelijckheyd, ghesonden? *VVaerom* worden aen hen, alsse onaerdigh vallen, deser heerlijcke feyten verwijtelijck voorgheschoten? waerom wordense van den H. Gheest met bescheedelijcke woorden tot soodanighe lof-reden verweckt? Laet ons de doorluchtighe mannen louen, en onse *Eclii.* ouders in hunne geslachten. Presen sy hen eyghen selue die de boecken *4.1.* schrijuen, dan moghtmen vermoeden datter eenen lust onder schuylde van sijn eyghen kraem op te proncken: maer wie nam het oyt quaelijck van een Catholijck mensch, dat hy wel sprack van sijne Religie, ende de leuens van haere Heylighen, tot verwonderinghe t'samen ende naevolghinghe, afdruckte? *VWat* Spaignaert, Italiaen, Duyts oft Francois wierdter oyt berispt, om dat hy loflijck van sijnen Coningh oft natie schreef, sonderlingh als hy maer de naeckte waerheyd sonder pofferije voor en hiel, noch eenighe hatelijcke tegheneen-stellinghe maecte, by de welke hy sijnen haen wilde Coningh maken,

maken, om te schijnen bouen alle andere te kraeyen, en die te verdrucken?

Of wy dit erghens in't beleydt van dit heel stuck, met de minste versmaedelijckheyt van eenighe andere Orden oft Religie, ghedaen hebben, dat stellen wy ten oordeele vanden onpartijdighen Leser: den welcken hier vinden sal d'af-beeldinghe vande eerste eeuwte onser Societeyt, die wy met onsen H. Vader gheerne kennen de laetste en de minste te zijn, onder soo vele oude ende treffelijcke Ordens van S. Augustinus, Benedictus, Bernardus, Norbertus, Dominicus, Franciscus, ende meer andere, die met meerdere vrucht en glorie inde H. Kercke verkeert hebben. 'tIs desen gheoorloft gheveest 'tgoedt gherucht, dat hen naeghingh, en noch beden-sdaeghs volghet, als eenen toet-steen van hun innerlijck wesen, acnde wereldt, nu mondelijck inde predikatiën, nu schriftelijck inde ghedruckte boecken, voor ooghen te stellen, om daer aen het goudt vanden ijuer en liefde te keuren, met de welke sy de glorie Godts en des naesten saligheyt, neffens hunne eyghene volmaectheyt ghetracht hebben te voorderen. Soo en magh het ons dan oock noch tot blaeme noch tot schande ghedijen, dat wy onse moeder de Societeyt, die ons tusschen soo veel drucks en lijdens, soo vele opvallen ende ouerlasten, soo vele vervolghinghen en martelien, schier als eene nae-vrucht op't eynde der wereldt, aen de H. Kercke ghebaert heeft, met eene lof-rijcke danckbaerheyt opstellen: te min, als wy d'eere ende de glorie van alle haere daden aen Godt den Heere alleen, en niet aen ons seluen, toe en eyghenen.

Daerom siet ghy de Societeyt in't voor-bladt van dit Boeck in printe ghestelt met d'ooghen opwaerts ten hemel gheslaghen, waer sy met een' oprechte meyninghe wederom henen schickt, al datse van daer ontfanghen heeft, als ofse op alles waer mede sy hier ghepresen en verciert wordt, met een' inghekeertheyt en weer-slagh des herten, stommelingh an'woorde, datse alleffins voor heeft, Tot meerdere eere ende glorie Godts. Inde rechte handt koudtse onse Constitutiën ende Reghelen; inde sincke op eenen dry-voet het kruys met de bernende wereldt, in de welke den vierighen ijuer van S. Ignatius,

Xauerius, ende andere Apostolijcke mannen onser Religie de liefde Gods neffens den Christelijcken standaerd (dienze ouer al planteden) ghesocht hebben t'onsteken. Op de borst voertse t'ghene sy in't herte draeght, den soeten naem IESVS, voor den welcken sy haer gheenez arbeydt oft laster en ontsiet te draghen. De dry iongh-vrouwen, die haer kroonen, beteeckenen de dry aureolas, oft besondere kranskens, met de welke sy neffens andere Ordens al mede van Godt verciert ende ghe-eert wordt. Die aen de rechte sijde den boeck met de penne gheladen heeft, en den krans met haere schijnende tronie aenbiedt, is de gheleertheit van haere Doctoren en Predikanten: van de welke Daniel meldt, datse sullen blincken als het schijnfel des firmaments, ende als sterren in d'eeuwighe eeuwigheden. Maer die aende slincke handt den spiegel met den lelie-tack draeght, ende den groenen maeghden-krans om hoogh steeckt, is haere reynigheyt, met de welke sy pooght in onbevleetheyt van siele ende lichaem Gode te dienen. De middelste, die den laurier om'tsweerd ghe worden heeft, en bouen de kroone noch der verwinders palm-tack aenbrenghet, beteeckent haere Martelaers, die verscheydelijck met bloedt-stortinghen den naem huns Salighmakers voor Coninghen en Princen ghedraghen hebben. De twee stichtighe wesen, waer van ghyt een siet als de H. Kercke, met den Pauselijcken mijter ende sleutels, daer en bouen noch den staf met den walck; tander met een kruys inde armen, hebende aende voeten den Cardinaels-boet ende den Bischoplijcken mijter, beteeckenen de twee besondere beloften die se doet: d'eene aen den Paus, om nae sijne gheliefte t'alle kanten onder ghelooighs en onghe-loouighs ghesonden te worden: d'andere, van gheenen staet, oft Gheestelijcke, veel min wereldtijcke, weerdigheden t'ontfanghen, om alleenlijck in't cruys CHRISTI met Paulus te glorieren. t'Serpent dat in sijnen steert bijt, belooft haer van eeuwe tot eeuwen d'onvergan-ghelijcke duersaembeyt. Den griffaert, die'r beneden ghe-vleughelt, met een sichel inde handt, op sijnen sindt looper light, is den vlogghen tijdt, die gheduerigh aenslibbert ghelijck oock de C op sijn hoofd bediet de hondert iaeren, die se in eene groote veranderinghe van tij-
den

Dan.
 12.3.

den onveranderlijk ghestaen heeft. Maer den nijdt die sijn herte kraeght, beteeckent de slecht-bedachte af-gunstigheyt van soo groote menighte der vijanden, diese ouer al verwonnen heeft, en noch daeghelijcks onder de voeten brengt. Wat doet dese doch anders, als haeren tandt op ons wel-vaeren breken? 'twelck haer doch vroegh oft spaede (want de waerheyt metter tijdt bouen-swemt, ende d'onnooselheyt, nae veel krijtens en terghens, ten langhen laetsten noch al't velt behoudt) tot een' eeuwige schande en beschaemtheyt moet strecken. Want soo veel de Societeyt belanght (om een roemelijk woordt te eeren van onse eerste Vaders te spreken) en is, Gode lof, doorgaens van soo weecken stoffe niet, datse haer de lasteringhe, met de welke sy t'alle kanten onghenaedighlijk ghegheesselt wordt, grootelijcks aendraeghe; oft van soo teeren aerdt, datse onder een deel slaghen van quade tonghen lichtelijk beswijcke. Den Heere diese tot sijne glorie inghestelt heeft (hope ick) salse bewaeren, soo langh als wy met wel-doen en swijghen (ghelijck bet aen wijse Christenen, veel meer aen alle Religieuse persoonen betaemt) ons leedt sullen wederlegghen.

Hier op sullen wy, sonder eenighe vermijdt heyt van op sprake aentreden, ende in ghevolgh van soodaemighen dienst, als ieder patriot aen sijn vader-landt, en elck kindt aen sijn ouders, en alle Religieusen aen hunne Ordens schuldigh zijn, de penne laeten vloeden, om in't eynde van d'eerste eeuwte onser Societeyt, der seluer opgangh en voortgangh, doen en lijden, lof en eere te voorschijne te brengen: door de welke wylieden met alle onse nae-komelinghen de verbinde-nisse van onsen roep in soo veel naerder achttinghe moghen nemen, hoe d'exempelen van onse voor-ouders (welcker sweet en bloedt, datse voor de glorie Godts vergoten hebben, noch voor onse ooghen roeckt) met krachtigher stemme tot ons roepen, dat wy doch ten ewighen daghe, sonder oyt te mis-aerden, oprechte kinders van onsen Vader den H Ignatius, ende onse Moeder de minste Societeyt, willen zijn ende bliuen.

AF-BEELDINGHE
VAN
D'EERSTE EEVVE
DER
SOCIETEYT
IESV.

VOOR-REDEN
VAN'T HONDERTSTE IAER
ENDE IVBILEE.

'EN is noch sonder reden, noch sonder exempel van de ghene die voor ghegaen zijn, dat de Societeyt IESV met sulck eene blijdschap is houdende de feeſte van haer Iubilee oft hondertſte iaer; aengeſien van oude tijden deſe loffelijcke gewoonte, ſoo by de vermaertſte Republicken, als oock in de H. Kercke gheweest is. Den oprechten oorſprongh van't hondertſte iaer te vieren, nae het gheuoelen van de Gheleerde, comt van de Romeynen. Deſe ploeghten certijts groote feeſte te houden ouer d'eerſte beginſelen ende ge-

Van het vieren van't hondertſte iaer by de Romeynen.

A

luckighen

luckighen voort-gangh van haere wijdt-beroemde stadt, soo dickwils alser wederom hondert iaeren om-gheloo-pen waeren. Alsdan was heel Roomen vol vreught ende blijdschap: men dede den Goden ouer-al sacrificien, om hen te bedancken ouer den voorspoet dien de Republicke die hondert iaeren ghenoten hadde: alle soorten van iaght ende schouw-spelen waeren daer dry daeghen ende dry nachten langh sonder ophouden te sien: welcke spelen sy noemden *Ludos saeculares*, dat is hondert-iaerige spelen. Als dien tijdt aenstaende was, wierden heel Italien door boden ende uytroepers ghesonden, die de naest-ghelegene steden met dese woorden fouden nooden: *Komt siet de spelen, die niemant van de nu-leuende menschen gesien en heeft, die oock niemant noch eens sien en sal.* om dat gemeynelijck's menschen leuen tot hondert iaer niet en komt. Alsoo lesen wy, dat nae d'eerste hondert-iaerighe spelen, die de Republicke van Roomen in't beginsel gedaen heeft, den Keyser Augustus, nu meester van't Roomsche Rijke geworden zijnde, de selue spelen met groote feestte ende triomphe vernieuwt heeft. Nae Augustus heeftse den Keyser Claudius ghedaen, met een uytduckelijck ghebodt, dat men de selue ghewoonte in naeuolgende tijden altijdt soude onderhouden, in't beginsel van't hondertste iaer.

*Van het
vieren
van't
hondert-
ste iaer in
de heylige
Kercke.*

Maer dese hondert-iaerighe spelen zijn nae-der-handt (soomen houdt) van Constantinus den Grooten verboden; om dat sy vol van afgoderije ende godtloose superstition waeren. Oock is't gheuoelen van vele Schrijuers, dat men alsdan soude inghestelt hebben, voortaan te Roomen 'thondertste iaer van de gheboorte CHRISTI met ouergroote feestte te viere; om alsoo dese ydele blijdschap in Godts-dienstigheyt te veranderen, ende de Romeynen van hunne heydensche manieren af te brenghen. Noch-

tans en kanmen niet voor feker weten , wanneer dese ghe-
woonte onder de Christenen eerst begonst is. Den Paus
Bonifacius den achtsten van dien naem, is wel den eersten
diemen vindt dat hier van eenighe Bulle oft schrift soude
achterghelaeten hebben in't iaer ons Heeren duyfent dry-
hondert , ende heeft dese hondert-iaerighe feestte , *Iubileum*
(dat is het Gulden-iaer) genoemt , treckende desen naem
uyt een' oude instellinghe by de Ioden.

Om 'twelck te verstaen , is te bemercken dat by de Io-
den eertijds het vijftichste iaer altoos een iaer van vreught
ende blijdschap was : ende wiert hierom 'tiaer van Iubi-
lee ghenoomt. Dit hadde Godt selue inghestelt , als hy *Van het
jubilee
der Io-
den.
Leuit. 25.*
sijn volck uyt Egypten in't landt van beloften broght,
hen belastende dat sy, tot ghedenckenisse van de verlossin-
ghe uyt dese slavernije , ende tot danckbaerheydt van de
nieuwe erue , die hy hen hadde doen besitten , altijd in't
vijftichste iaer alle de slauen van't Ioodsche volck souden
los laeten, alle schulden quijtschelden ; iae d'erue die uyt
noodt ende aermoede vercocht was, wederom souden lae-
ten voor niet in de handen ende maght van d'eerste eyge-
naers komen. Waer ouer heel 'tlandt door eene groote
blijdschap ghemaect wierdt, ende met trompetten 'tiaer
van Iubilee vercondight.

Nu dan , om de ghelijckenisse die'r is tusschen 'tquijt-
schelden vande schuldt in't tijdelijck, ende in't gheeste-
lijck, soo is't dat Bonifacius ende andere Pausen van Roo-
men de feestte van het hondertste iaer in de H. Kercke seer
wel ende bequaemelijck Iubilee ghenoomt hebben. Iae
Clemens den seften heeft het hierom op't vijftighste iaer
willen brenghen : Vrbanus den seften heeft het op dry-en-
dertigh iaeren gestelt, tot gedachtenisse van de iaeren van't
leuen ons Saligh-makers, die alleen d'oorsake is van alle

Christelijcke blijdschap ende Iubilee. Maer door d'instellinghe van Paulus den tweeden, ende Sixtus den vierden, is het ten laetsten op't vijf-en-twintighste iaer gebleuen: op dat het een ieghelijck meer dan eens in sijn leuen soude moghen verdienen, oft immers ten minsten eens. Dit is den oorsprongh van het Iubilee, dat de H. Kercke in Godtsdienstigheyt ende in Aflaten houdt.

*Van't
vieren
van't
hondert-
ste iaer by
andere
Republi-
ken ende
gemeyn-
sen.*

Maer behaluen 't Kerckelijck Iubilee soo hebben de wereltlijcke Republicken, ende andere Christene iae Religieu-se ghemeynten, oock met uytwendige teekenen van blijdschap ende triomphe, de Roomsche ghewoonte nae-ghevolght, ende haer hondertste iaer in eere ghehouden. 'tzy dat gheweest is, om openbaerlijck haere danckbaerheyt tot de Godtlijcke Maesteyt te betoonen, door wiens segen ende weldaet sy die hondert iaeren soo goeden voorspoet gehadt hadden; 'tzy, om met die al ghemeyne vreught ende blijdschap eenen nieuwen moedt te scheppen, om eene nieuwe eeuwe te beginnen, de welcke in eere ende deught aen de voorgaende niet en soude moeten wijcken. Welcke redenen ick wel de voornaemste achte, waerom soo wel de Gheestelijcke als wereltlijcke Ouericheyt den om-loop van hondert iaeren met feestte ende blijdschap gheuiert heeft. Te vergheefs sullen wy dit uyt d'oude historien gaen halen ende beuestighen. Hoe langh is't geleden dat de wijdt-vermaerde Vniuersiteyt van Louen haer tweede Iubilee oft twee-hondertste iaer ghehouden heeft, gelijk sy in de voorgaende eeuwe haer hondertste iaer gheuiert hadde? En heeft ouer eenighe iaeren 't Capitel van Gendt niet met groote vreught vereert het duysentste iaer van't saligh verscheyden van den H. Bauo hunnen Patroon? ghelijck oock twee iaeren daer nae ghehouden is 't duysentste iaer van de martelie van den onuerwinnelijcken Bischoep ende Martel-

Martelaer Leuinus, soo in de selue kercke van den H. Bauo, als naementlijk in onse kercke van de Societeyt IESV, de welcke ter eeren van den seluen Martelaer door mildtheyt van de selue stadt opgebouwt is, ende met rijckelijcke ghiften vereert. Ende noch onlanghs 'tiaer vier-en-dertigh, ('twelck het vijf-hondertste was van d'afflijgheyt van den H. Patriarch Norbertus) is van sijne kinderen ende naekomelingen met groote blijdschap geviert, tot een' eeuwighe ghedenckenisse ende exempel van de naekomende tijden. Voorts en is niet te twijfelen, of oock d'andere Religiën ende heylige Ordens en hebben somtijts met eenighe feeftē hun hondertste iaer vereert, al is't dat ons dat niet schriftelijck achterghelaeten en is.

Nu ghelijck het veel is voor Republicken ende groote gemeynten, hondert iaer geluckighlijck ghestaen te hebben; soo wordt oock in't menschen leuen ('twelck soo kort ende soo menighvuldighen perijckelen onderworpen is) met reden voor groot gheacht, vijftigh iaeren in eenighen staet ('tzy geestelijck oft wereltlijck) gheluckighlijck ouergebraght, oft eenigh ampt soo langh bedient te hebben. Hier van is't dat (naementlijk hier te lande) alle Priesters, Religieusen, gehouwde ende andere perfoonen, dit hun Iubilee met groote feeftē ende blijdschap houden: welcke gewoonte, nae het schrijuen van den gheleerden Rutilius Benzonijs Bisshop van Loretten, oock vande Neerlanders haeren oorspongh heeft.

Nae welcke exempelen ende redenen, is het te verwonderen datter sommighe soo schamperlijck spreken, om dat die van de Societeyt IESV wat vreughts ende blijdschaps maken ouer hun hondertste iaer. En dunckt v niet, dat wy hier toe wel reden hebben, als wy nu sien dat soo kleynen spruytjen, 'twelck sich in sijne beginselen soo slechtelijck

*Van het
Iubilee
van vijftigh
iaer
in Ne-
derlands.*

*Redenen
waerom
de Socie-
teyt IESV
haer Iu-
bilee hont*

liet aensien (niet teghenstaende soo vele opsprake ende lasteringhe, soo grooten haet ende vervolginghe) op den tijdt alleen van hondert ende niet meer iaeren, soo wonderlijck tot eenen soo grooten boom volwassen is, die sijne tacken uytspreydt vanden Oosten tot den Westen, vanden Noorden tot den Zuyden? als wy nu sien, datter gheene soo wreede natie onder de sonne en is, gheen soo verre-ghelegghen landt onder onse voeten, daer sy in haere eerste eeuwe niet en is besigh gheweest met alderhande Apostolijcke wercken, in't leeren der Heydenen, in't bekeeren der ketteren, in't verstercken der Catholijcken. En hebben wy dan gheene reden om vreught ende blijdschap te toonen? Daer en bouen als wy nu sien die wondere wercken, die onse Voor-vaders ghedaen hebben, oft (om beter te segghen) die Godt selue hem door hunne handen ende aerbeydt gheweerdicht heeft te doen; als wy sien, wat segghen ende benedictie hy aen dese minste Societeyt ghegeuen heeft nu den tijdt van hondert iaeren langh, beschermente de selue als sijn eyghen volck ende sijne soldaeten voerende sijne waepenen ende sijnen naem; hebben wy gheene reden om de Godtlijcke Maesteyt hooghlijck te bedancken, ende met openbaere feestte heel de werelt te nooden, om ons in dese dancksegginghe behulpsaem ende hantdadigh te zijn?

Ten laetsten, hoe kan doch berispelijck zijn, dat wy de cloecke daeden onser voor-ouders, gheduerende d'eerste eeuwe bewesen, ons voor ooghen stellen, om ten eeuwigghen daghe van die vrome deught noyt af te wijcken, daer sy ons in zijn voorgegaen? hoe kan dit, seggh' ick, berispelijck zijn, dat wy met iolijd en blijdschap ons seluen verwecken, om een' andere eeuwe te beghinnen, nae't voorbeeldt ende exempel van soo heylighe ende weerdighe mannen?

Maer

Maer behaluen al datter gheseyt is, heeft de Societeyt noch eene befondere reden om haer hondertste iaer te ver-
 eeren, als de Lutheranen onlanghs soo verwaent zijn ghe-
 weest, dat sy 'thondertste iaer van hunne godtloose secte
 in eenighe steden van Duytslandt ende Saxen, met groote
 blijdschap ende triomphe hebben derren vieren. Wie isser
 doch, die niet en weet dat, door de Godtlijcke voorsich-
 tigheyt, de Societeyt IESV naementlijck teghen dese kette-
 rije opgestaen is? Indien dan den voort-gangh van die
 valsche leeringhe in hondert iaeren, oorfake is gheweest
 van hunne triomphe ende iubilee; en sal de Societeyt IESV
 (die in hondert iaeren heel de werelt door verspreyt, wel
 anders gegroeyt ende voorts-gegaen is, ende door haer toe-
 doen de Catholijcke Religie in soo vele landen nieuw ge-
 plant, in d'andere beueftight ende bewaert heeft) niet met
 meerdere ende betere reden eene danckbaere blijdschap
 betoonen?

*Oock om
dat de
Luthe-
ranen
hun iubi-
lee ghe-
daen heb-
ben.*

Want welcken is doch dien wonderen voortgangh,
 daer hen de Lutheranen soo hoogh af beroemen? De ket-
 terije van Luther is alleen maer door een deel van Europa
 verspreyt gheweest: de Societeyt IESV heel Europa door.
 De ketterije van Luther en heeft noyt volkomenlijck ouer
 'tgheberghte van Italien ende Spaignen konnen gheraac-
 ken, noyt vasten voet in die landen ghekreghen: de So-
 cieteyt, terstont in haere beghinselen, is heel Italien, heel
 Spaignen ende Portugael door gheweest. De ketterije
 meynde de Noordsche landen heel te vermeersteren: maer
 hier heeft de Societeyt haer ouer-al seer kloeckelijck tegen-
 ghestelt, de Catholijcken in't ghelooue beueftight, de
 wanckelbaere van den val wederhouden, menighe die ge-
 uallen waeren wederom opgheholpen, den kettters met
 schrijuen ende predicken eene vreesse aengheiaeght, met
 boecken

*Dē voort-
gangh
van de
Luthe-
ranen en
is by de
Societeyt
niet te
verghe-
lijcken.*

brecken ende lessen hunne valsche leeringhe beffreden: ende dat met sulcken haeren aen-was ende voortgangh in verscheyden ghewesten, dat den godtloosen Melanchthon in sijn' uyterite, berstende van spijt ouer foodanighe vermeerderinghe, met een swaer versuchten beklaeght heeft, dat heel de werelt binnen corten tijdt vol Iesuiten soude wesen: als oock ghebeurt is.

Voeght hier nu eens by, dat de ketterije, die een deel van Duytslandt, Vranckrijck, Engelandt, Nederlandt als eene peste besmet heeft, enckelijck de leeringhe van Luther niet en was: maer dagelijcks een nieu monster, heel anders, iac dickwils heel contrarie aen Luthers leeringhe. Waerom beroemen hen dan de Lutheranen ouer dē voortgangh van andere ketterijen, ouer het broedfel van andere serpente?

Ende noch hebben sy wel derren uytgeuen, als voor een mirakel, datter op soo korten tijdt soo grooten toeloop tot Luther gheweest is. Maer Thomas Morus, in sijn leuen Cancellier van Engelandt, ende doorluchtigh Martelaer aldaer, heeft op dese beroeminghe seer wel gheandwoordt, dat het een 'tselue mirakel was, dat de swaere steenen recht nederwaerts nae d'aerde vallen, en dat de menschen soo driftigh nae een wulpsch ende wellustigh leuen loopen. Op de selue maniere heeft certijts den Philosoph Socrates aen die lichte vrouwe Calliste gheandwoordt, die de bederffenisse van de iongheyt van Athenen was. Want soo dese haeren roem droegh ouer de menighe van haere aen-hangers, daer Socrates soo luttel discipels ende naevolghers hadde, heeft den Philosoph gheandwoordt: Ick klimme om hooghe, ende ghy daelt nederwaerts: gheuende hier mede te kennen, dat sijne leeringhe de menschen teghen de natuere nae de deught opstierde, 'twelck moeyelijck wesende (ghelijck het opklimmen

*Lutheri
voort-
gangh en
is gheen
mirakel,
maer den
voort-
gangh
van
Ignatius
en van de
Societeyt*

klimmen van eenen bergh) soo en lustede het een ieghe-
lijck niet die nae te volgen: maer dat Calliste de dwaef-
se iongheyt tot alle wulpsheyt ende ongheregeltheyt leyde:
waer toe de menschen, uyt kracht van de bedoruen
natuere ghenoegh ghedreuen, niet seer vermaent, noch
gheftouwt en moeten worden. En is't mirakel van Lu-
ther oock niet sulcks gheweest? Maer dat Ignatius de men-
schen van de sonden, van de ghenoeghen des vleeschs, van
d' ijdelheyt der werelt aftreckende, ende in alles teghen de
natuere strijdende; nochtans in soo korten tijdt soo vele
nae-volghers ghehadt heeft, soo vele verstandighe, gheleer-
de, edele ende rijcke mannen, die, de werelt met alle haere
pracht ende aenhangh verlatende, de leeringhe van eenen
soldaet ghevolght hebben: datter op soo korten tijdt eene
soo groote bende oft compagnie is opghestaen, die heel
de werelt door vermenighvuldicht, nochtans ouer-al de
selue ende op eene maniere inghefelt, onder een Hooft en-
de eenen Capiteyn, voor een ghelooue ende eene Catho-
lijcke Kercke een-paerlijck vechtende, in dese eerste eeuwe
soo ontallijcke duysendt sielen ter eeuwigher saligheyt ge-
holpen heeft; dat is't, dat met recht van alle menschen voor
een mirakel magh ghelouden worden, dit verdient alle
trionphe ende blijdschap.

Doch, wat is het van noode dat wy soo ernstelijck d'ee-
ne teghen d'andere stellen? hoe grootelijcks hen de Luthe-
ranen verheffen, noyt en hebben sy buyten Europa ghe-
weest. Siet dan van wat enghe paelen haer dese godtloose
secte beroemt: de Societeyt IESV, van haer eerste beghin-
selen af, met Europa niet te vreden zijnde, is terstont, ende
bykans al op eenen tijdt, in America, Asia ende Africa
ghetreden. Leeft inden tweeden Boeck, op wat manieren
bekeert zijn in America, de landen Brasilien, Peru, Cuba,

*Buyten
Europa
Zijn de
Luthe-
ranen
noyt ghe-
veest,
maer de
Societeyt
heel de
verelt
door.*

B

Mexico,

Mexico, Chili, Paraquarien: in Asia bekeert zijn Cambaia, Mogor, Ormus, Goa, Commorino, Piscaria, Malabar, Trauancor, Malaca, d'eylanden van Moluken, t'samen oock dat edel Iaponien, besproeyt met soo menigh Martelaeren bloedt, ende China eertijds in haere mueren soo besloten: in Africa bekeert zijn Congo, Angola, Mozambico, Monomotapa, Mooren-landt, oft t'Rijcke van Preste-Ian, ende andere onbekende landen; waer van het te langh waere alleen de naemen te verhaelen.

Gaet ende fiet nu, indien't v belieft, of de Societeyt noch gheene reden en heeft om haer Iubilee te vieren bouen de Lutheranen. 'Tis den almogenden Godt, dien wy danck-segghinghe moeten bewijfen ouer den seghen ende goedt-jonstighen van de hondert iaeren. 'Tis onsen oppersten Capiteyn IESVS, tot wiens eere ende glorie wy dese hondert-iaerighe feestte ende blijdschap moeten maken. 'Tis de H. Kercke, aen de welcke wy gheluck moeten bieden ouer de mede-hulpe, die de Godtlijcke voorsichtigheyt in dese laetste tijden aen haer heeft gheweerdicht te seyn den. 'Tis ten laetsten den H. Ignatius, Xauerius, en soovele andere onse voor-vaders, welcker deught noch eens in dit honderste iaer in't licht ghestelt, alle de nae-komelingen moet verwecken, om ten eeuwighen daeghe ghedachtigh te wesen, hoedaenigh d'eerste eeuwe vande Societeyt gheweeft is, ende de selue altoos in hun leuen ende manieren uyt te drucken.

Ten desen eynde dan beghinnende dit werck, sulen tselue in ses boecken bedeylen: waer van het eerste begripen sal den opgangh vande Societeyt, ende haere instellinghe: het tweede, den voortgangh, ende haere verbreydinghe de heele wereldt door: het derde, haere oeffeninghen ende diensten, soo wel onder d'ongheloouighe
als

als ghelouighe: het vierde, den ouerlast diese ghedraghen heeft van Heydenen, kettters, lasteraers ende andere haere vijanden: het vijfde, d'eere ende glorie diese behaelt heeft door heyligheyt, gheleertheyt, ijuer der sielen, ghedienstigheyt des naesten, ghetuyghenissen van verscheyden Pausen, Cardinaelen, Keyfers, Coninghen, Princen, Republicken, Prelaten ende Religieusen. Welcke orden van dese vijf Boecken, niet by gheual, maer met voordacht alsoo gheraemt is, om dat de Societeyt (ghelijckse doch den naem **I E S V** voert) hier in aenden Leser verbeeldt soude worden met eene ghelijck-maetige ghedaente van **I E S V S**, wiens beghinselen in sijne gheboorte kleyn ende onachtbaer zijn gheweest, ghelijck oock die vande Societeyt; voortganh ende wasdom groot, ghelijck oock die vande Societeyt; teeckenen ende wercken wonderbaer, ghelijck oock die vande Societeyt; opvallen menighvuldigh, ghelijck oock die vande Societeyt; ende nae al dit seer glorieus, ghelijck oock de Societeyt. Het sefte Boeck besluyt de gheschiedenissen vande Societeyt in onse Neder-landen, vervaetende d'orden vande vijf voorschreuen Boecken, om soo geschicktelyck voor te houden, hoe datse daer op ende voortsghegaen is, wat oeffeninghen ende wercken sy ghedaen, wat aenstooten ende vervolghinghen gheleden, wat eere ende lof by Gheestelijcke ende wereldtlijcke bekomen heeft.

Nu wel aen, ghelijck eertijds 'tghebruyck is gheweest in foodanige seeften, dat de vrienden malckanderen vereerden met sekere *miseria* oft seyndt-giften (ghelijck de Romeynen die noemden) soo is't dat wy den goet-jonstighen Leser achter dit ende aller naevolghende Boecken verhael, eenighe dichten ende sinne-beelden, als vriendelijcke giften, tot verlustinghe sullen toeschicken.

Den H.IGNATIVS vande vvereldtsche oorloghe tot den gheestelijcken strijdt bekeert, ende van doen af ('twelck hy dickwils sijn heel leuen gevoelde) groote ghenoechte scheppende uyt het aenschouwen der hemelen, wordt opghetoghen in den gheest feuen daghen langh, als wanneer hem de Godtlijcke Liefde vertoont de ver-naemste Mannen, die hen onder sijn vendel fullen laeten opschrijuen.

NAE menigh vrent gheual, nae't twijfelachtigh vechten,
 Gingh onsen Biscain sijn kloecke wapens hechten
 Aen't autaeer van de Maeght, en trock een pijn rock
 In plaets van't barnasch aen, en koos voor 't sweert een stock
 Al bloets ghenoech ghestort, den eedt had hy ghequeten
 Aen't Oosten-rijcksche Huys, Nauarren kan het weten:
 Soo langh als op't ghebergh sal Pampelona staen,
 En sal Loiolas naem niet konnen onder gaen.
 Ghy Arragoensche ieught, ghy Spaensche oorlogh-schaeren,
 Hoe dickwils hebt ghy hem sien inden vijandt vaeren,
 Aenloopen op het spits, en met een grooten moedt
 Den blicksem van het stael sien verwen in het bloedt?
 Soo veel vermoght de eer: om dese te be-eruen
 Gheen arbeydt was te groot, iae wenschte oock te steruen:
 Maer 'tgaet nu anderssins, die't lust nae d'eere tracht,
 Liola treedt in't perck daer die gansch wordt veracht.
 Het is een nieuw gheuecht dat hem woelt inde sinnen,
 De wapens legh hy af, gheen kracht en kan hier winnen.
 De wetenschap en deught sal wesen sijn gheweer,
 Het veldt de gansche aerd, het eynd' Godts meerder' eer.

Wie

Wie sal mijn handt en penn', wie salse beyde stieren,
Terwijl ick breng in't licht sijn daden en laurieren?

Ghy die sult leyds-man zijn, treft my eens in't ghemoet,
En wijst my eens den streeck dien ick hier houden moet.

Verwerft my dat ick magh uyt gansch her hert versetten
Al 'tgheen dat sterflijck is, neemt wegh dat my kan letten

Te snijden door de locht: gaet voor, en toont de baen

VVaer door men nae het hof des grooten Prins moet gaen.

Dat hier gheoorloft zy verdooghs-wijs te aenmercken

Den loop van d'eerste eeuw, de naemen en de wercken

Van menigh strijdbaer Heldt, die onder u beleyt,

Aen duuel, doot en hel den slag heeft aengheseyt.

Het was ontrent den tijdt wanneer de son haer peerden

Spant uyt de gulde koets, en een groot deel der erden

WVordt van de droeue nacht bekleedt met duysternis,

Als't ouer-al in rust en diepe stilten is.

Men sagh het sterren-licht hoe langhs hoe meer gaen blincken,

Terwijl de gulde son in zee ghingh dieper sincken,

De nacht wierdt klaer en hel, soo dat oock 'tminste licht

Sondt nederwaerts een strael op't wakende ghesicht.

Ignatius terstont (want wie kan hem begheuen

Tot rust, die het onrust van liefd' in't hert voelt leuen?)

Klimt bouen op den bouw, van waer men t'alle kant

By daegh ontdecken kan het omgheleghen landt.

Als hy nu op het sop alleen was neer gheseten,

Van waer een vry ghesicht den hemel af kan meten,

En sagh der sterren glans; de wel-bekende vlam

Door't sien van 'shemels vier in't hert meer voedsel nam.

Siet hoe hy opwaerts iaeght, siet hoe hy pooght de saelen

Van't onbesloten rijck in sijn hert te bepaelen:

Nu herwaerts, derwaerts nu, om hoogh sijn ooghen recht,

En d'ongheruste siel vast aen den hemel hecht.

Hier treckt hem 't klaere licht dat 'sauents eerst comt schijnen,
 En datmen 'smorghens siet oock 't laetst van al verdwijnen,

Daer door haer volle glans onsteect een nieuwe min
 In't brandende ghemoedt der sterren Coninghin.

Den vreesfelijken Leeuw; de Beeren hem doen blaken,
 Den Schutter en den Creeft hem met hun straelen raken,

Gheen sterr' en is soo kleyn in't gansche firmament

Die niet een minne-pijl nae dit wit af en sendt.

Ignatius die vlamt en gloeyt gheheel van binnen,

O wat een soet verdriet is't vier van suyver minnen!

Dan siet hy nae het Vest, dan siet hy nae het Oost:

En of hy wil of niet, hy weent, en vindt noch troost.

Soo langh als hy den brandt kost inden boesem sluyten,

Soo sprack 't ghemoedt alleen, men hoorde niet van buyten:

Doch wie heeft langh ghemint, en spraeckeloos ghestaen?

Den sucht moet uyt het hert, 'ten kan niet anders gaen.

O schoon palleys, sprack hy, o onbegrepen ronden!

O sterren waer voor staen gheopent mijne wonden!

Ghetuyght het (want ghy't weet) wie heeft v soo besint ?

Wie heeft v oyt als ick soo vreedelijck bemint?

Ick brand door uwe min, ó weerdigh ieders minnen!

Mijn hert blaect door v vier, onsteker mijner sinnen:

V grootheyte steelt my hier, v schoonheyte treckt my daer,

V alderminste vlam maect in my groot ghevaer.

Gaet voort, brandt meer en meer, 'ken sal't v niet beletten:

Vilt dit onnuttigh pack gheheel in poluer setten,

Op dat dien rijcken pandt, die hier gheuangen sit,

Magh vliegghen als een schicht nae v als nae het wit.

O siel! o! die daer hebt den oorsprongh van die straelen,

En in dit ballinghschap zijt komen nederdaelen,

Daer is (weet ghy het niet ?) daer is v vader-landt.

Elaes! wat toeft de doot te breken desen bandt?

Gheluckigh

Gheluckigh hondert-mael, gheluckigh duysendt reysen,
 Ghy die van nu bewoont de hemelsche palleyzen,
 En in de gulde eeuw, die noyt eyndt nemen sal,
 Besit Godt, en in Godt alleen besit het al.

Hoe luttel is't dat hem stelt teghen mijn verlanghen!

Nochtans 'tis iet dat my dus langh hier houwt gheuanghen;
 Gaet ooghen, gaet ghemoedt daer ick niet en kan gaen,
 Ah! wierd' ick meer ghewondt, mijn pijn waer haest gedaen.

Wel hoe? gaen wy om hoogh? de huysen die verdwijnen,
 De hooghste berghe nu maer kleyne heuuels schijnen:

Het aerd-rijck dat in't rondt soo grooten plaets beslaet,
 Wordt minder als het sandt, iae heel in niet vergaet.

O waer, waer henen is't dat my de sterren drijuen?

Vaert wel, vaert aerde wel; hier wil ick eeuwich bliuen.

Elaes! het is bedrogh Ignati, weet ghy't niet?

'Ten is maer liefde-spel al 'tgheen dat ghy hier siet.

O liefde waer toe dit? waerom my soo bedroghen?

Ghy iaeght mijn hert om hoogh, en siet ick blijf gheboghen?

Dit swaer, dit aerdsche pack doet sijghen mijne clam,

En onderdruckt om leegh al wat van bouen quam.

Wel, sal ick dan noch eens (vloeyt tranen soute beker,
 Al watter binnen blijft dat doet mijn herte breken)

Wel, sal ick dan noch eens met pijn en sielen-brandt

Arm ballingh daelen af, en deruen 't-vader-landt?

Is't minnen oock soo swaer? ach! wie sal konnen leuen.

In dit gheweldigh vier? de krachten my begheuen,

De ooghen my ontgaen, de liefde my ontbloot,

Och of ick steruen moght de langh-gheuenschte doot!

Dit segghende viel neer, ghelijck pleegh te beswijcken

Een die in onmaght vald. Daer light hy, die noyt wijcken

Voor iemandts sterckte kond, daer light dien vromen heldt,

En gheeft de waepens op, de liefde houdt het veldt.

*O stercke liefd'! waer toe en brenght ghy niet de herten,
 Die ghy door't stille vier soo soetelyck doet smerten?
 Maer uwen gulden pyl doorwondt een eel ghemoet,
 Schoon staet het als een rots, doch voor u buyghen doet.
 Siet eens hoe dat hylight : de wanghen die als roosen
 Afstaken 't bloedigh root, zyn nu van kouw bevroosen,
 De doode werwe neemt allenghskens d'ouer-handt,
 En 'tkilt van buyten al, daer't al van binnen brandt.
 De traenen rollen af, niet als de stercke stroomen
 Die loopen met gherucht, en vellen oock de boomen;
 Maer als den olie-vloedt, die stil en onder handt,
 Soo waer hy vindt het vier, doet meerderen den brandt.
 Hy heft tot drijmael toe sijn ooghen nae den hemel,
 Maer door den waeter-vloet, siet niet dan in een schemel;
 Oock sluyten sy terstondt : de tongh maeckt gheen gherucht,
 Men wordt alleen ghewaer dat hy nae IESVS sucht.
 Tot dat hy in het eyndt gheen teecken gheeft van leuen:
 Den pols verliest den slagh, het hert houdt op van beuen:
 Een ieder die hem siet dus uytghestreckt, die seyt,
 Dat daer niet van den mensch, maer een dootd lichaem leyt.
 Soo sietmen dat de bloem haer bladeren gaet buyghen,
 Als son en heete locht het sap daer uyt gaen suyghen;
 En soo haer dan de son noch meer en meer beschijnt,
 Heel slap ter aerden valt, en door den brandt verdwijnt.
 De Goddelijcke Min sagh dit gheduerigh strijden
 Vvt sijnen hooghen throon, met wreught, met mede-lijden,
 En seyde, Dit is een helt, seer vroom en wel bequaem,
 Die ick te voeren gheef het vendel van mijn naem.
 Hier mede stondt hy op : ghingh uyt de goude saelen,
 Verliet sijns Vaders schoot, en quam recht op hem daelen:
 Een sneeuw-wit-zijde kleedt hingh vande schouders af,
 Vwaer op den gulden riem een grooten luyster gaf.*

Het hayr vloogh met den windt: de koker vol van schichten
Ghewaepent met het vier, blonck als de sterre-lichten:

Den boogh was inde handt, wiens pees soo seker draeght,
Dat hy noyt minne-pijl heeft buyten 't wit gheiaeght.

Dus zijnde opghestelt, quam door de locht ghesneden

Een witte swaen ghelijck, die als hy siet beneden

Oft loopen een rivier, oft stillen vijver staen,

Laet de begonste streeck, en daelt op't waeter aen:

En weet van gheene rust, noch van haer te vermoeyen,

Tot dat sy met den daww haer vleughels kan besproeyen.

Soo vloogh dit hemels-kindt, en dreef aen eenen kant,

Daer het Manresa sagh, het langh-gheuenschte landt.

Hier vondt het plat ter aerd' Loiolam neer gheslaeghen,

En gaf een soeten lach in teecken van behaeghen,

Daer nae door't hemelsch licht, dat om sijn hoeft quam staen,

Deed kennis wie het was, en sprack hem aldus aen:

Loiola vreesst doch niet, stelt al 't sorgh ter sijden,

Den hemel comt 't toe, maer ghy sult daer voor strijden:

Door ongheual en druck, door leet en teghenspoet,

Is't datmen nae dit hof de wegen baenen moet.

't vader-landt sult ghy en edel huys verlaten,

En te Venetien gaen slaepen op de straten:

Maer vreesst gheen hardt beghin, en schroomt gheen ongeval,

Vweet dat ick 'snachts tot 't een Raedts-heer stieren sal.

Van daer sult ghy alleen nae 't Heyligh-landt gaen waren,

En onderstaen 't gheweldt der Middel-landtsche baren,

En nae een harde reys, sult stellen uwen voet

Op d'aerd' eertijds besproeyt door CHRISTI dierbaer bloet.

Wat vreught sal't 't dan zijn eens moghen te aenschouwen

Het oudt Ierusalem, die berghen en landouwen,

Vvaer door claer-stroomigh vloeyt Iordanis soete beeck,

Die voor het Ioodsche heyr aen bey de kanten weeck.

Maer daer dien kleynen Godt, dat groot kindt heeft gheleghen,
 Met hoy en stroy ghedeckt, in windt, in kouw, in reghen,
 In soo veel onghemacks; wat voor een pijn en smert
 Ghemenght met soete vreught, sal dan zyn in u hert?
 Op't Oliueetsche sop sult ghy met duysent kussen,
 Met menigh duysent traen, het vier der liefde blussen:
 En als den wreeden Turck u sal met stocken slaen,
 VVet dat den trooster dan oock recht voor u sal gaen.
 Nae al dit onghewal, nae soo veel swaerigheden,
 Verdraeghen op het landt, en inde zee gheleden,
 Nae laster en gheweldt, nae druck, nae spot, nae nijdt,
 Nae banden, nae al dat om Godt den mensche lijdt;
 Godts Soon in't eynde sal u soetelijck ontfermen,
 En teghen all' onheyl en ongheluck beschermen;
 Iae seggen, als ghy hem sult sien staen in een schijn,
 Te Roomen is't dat ick u sal ghenaedigh zyn.
 O Roomen veel ghelucks, die eerst de oorloghs-scharen
 Van't nieuwen gheworuen volck by een sult sien vergaren,
 Een volck dat Godes dienst sal stutten voor den val,
 En daer hy hellen wilt, weerom oprechten sal:
 Een volck dat d'eerste eeuw, en het onnoofel leuen,
 Van hier eertijds veriaeght, comt aen de menschen gheuen:
 Een volck dat onder u, Ignati, soet beleydt,
 Hen aen Godts eer opdraeght en 'smenschen saligheyt.
 VVel aen, nu is't dat ick met al die vrome daden
 Van het Loyolsche heyr u siel sal gaen versaden,
 En leyden u met lust in't middel door het veldt,
 Daer ghy u legher sult in orden sien ghestelt.
 Zijt welle-kom groot heyr van 's wereldts ouerwinders,
 Bloet van het edel huys, oprechte vaders kinders;
 Die door u kloeck bestaen en lijden sult de faem
 Soo wijdt als d'aerde streckt verbreyden van u naem.

Siet ghy hoe datter thien voor heel het legber trecken,
 En tot den strijdt de rest met hunnen moedt verwecken?
 Aen die is't dat ghy sult eer luttel iaeren sien
 Des wereltds meesten deel de lauwer-tacken sien.
 Den desen (neffens wien staet met suen-witte weeren
 Een Enghel, en hem schijnt den rechten wegh te leeren,
 Wiens toe-naem Faber is, Sauoyen 't-vader-landt)
 Sal aen dit groot beghin, nae v, eerst slaen de handt.
 Die daer by Faber staet, sult ghy van v ghesellen
 Den eersten sien den voet in 'shemels bouen stellen.
 Nae wie dat Iains volght: een man, die oock veel meer
 Als iemandt tracht nae staet, sal vluchten voor de eer.
 Siet Bobadilla staen in't midden der soldaeten:
 Siet hoe Broëtus loopt langhs de Parijsche straeten:
 Oock in het kleyn ghetal van thien wordt inghestelt
 De seydingh' nae de pest, en nae het oorloghs-veldt.
 Den dien, siet ghy hem wel? die draeft door't sandt gheladen
 Met eenen Moorlaen, en d'onghebaende paden,
 Nae wie dat volght een heyr van duysenden op't veldt:
 Xauier, ô grooten naem! ô Godts vermaerden heldt!
 O soon, in wien men siet den vaders aerdt uyt schijnen!
 O noyt-versaedt ghemoedt! ô licht dat doet verdwijnen
 De dicke duysternis, waer in veel eeuwen heeft
 Oost-Indien geheel soo blindelijck gbeleeft.
 Hy sal het heydendom, hy sal d'afgoderijen,
 Hy enen man alleen sals' altemael bestrijen:
 Dat duyuel vry en hel hem bieden weder-stant,
 Het kruys moet daer van hem voor eeuwigh zijn gheplant.
 Al van nu af, door vrees, soo sitten daer en huylen
 De Goden altemael, noch weten meer waer schuylen:
 De hel staet heel in roer, en 'tloopt al ouer hoop,
 Om aen Xauier alleen te stutten sijnen loop.

Siet, siet, hy komt, hy komt, door-snijdt de woeste baren,
Die om het derde deel der wereldt haer vergaren.

Gaet henen, gaet Xauier, en door de wilde zee

Soeckt noch een wilder mensch v langh-ghevenschte ree.

Ken wil soo grooten moedt, die't al verr' gaet te buyten,

Niet in een stadt alleen oft Koningh-rijck besluyten,

Al wat de snelle son den heelen dagh bestraelt,

Daer wordt den ijuer-sucht van v alleen bepaelt.

Xauieri, gaet doch voorts, al quaemdy oock gheuloghen,

Noch quaemdy niet te vroegh: op v staen sy haer ooghen,

Hier Iapon, China daer: hoort, Indien gheboeyt

Met heltsche ketens, roept, Siet mijn verlosser spoeyt.

Sy gunnen altmael aen v ghevenschte winden,

En bidden dat het schip gheen onheyl en magh vinden,

Iae staen van nu op strandt, en wat seyl hem verroert,

Terstondt soo roepen sy, Dit schip ons welvaert voert.

Ignati, desen man vermaert door sijne daden

Sult ghy sien met den roof van Oosten ouerladen,

En eer de eeuw omloopt, ghy alle beyde sult

Als 'shemels Princen hier op d'aerde zijn ghebult.

Dan sullen tot v eer de groote bouwen rijzen,

Dan sal-men uwe deught de wereldt door gaen pruisen:

Dan salder niet een hoeck in gansch het aerdt-rijck zijn,

Daer uwer beyder hulp niet schieten sal den schijn.

Dan isser Laynes noch, die sal te Trenten toonen

Wat wetenschap en deught in sijnen boesem wonen:

Hoe siet hem ieder aen, hoe luystert heel den Raet,

Als hy komt inde sael, en nae den preeck-stoel gaet?

Hoe bondigh spreeckt hy daer, hoe weet hy uyt te vuren

De onbeuleckte Maeght, dry heel gheslaghen uren?

(De aerd' al isse vuyl, sy baert een klaer fonteyn,

Schoon sy langhs Adam quam, nochtans bleefs' altijdt reyn)

En

En soo wanneer als ghy sult uyt dit leuen scheidē,
Sal hy nae uwe doot den heelen leger leyden:

En Borgia nae hem, groot door sijn eel gheslacht,
Maer grooter om dat hy't voor Godt al heeft veracht.

Siet, hoe hy 't Hertoghdom, en alle de Hoogheden,
Veel hoogher van ghemoedt heeft met den voet ghetreden.

Een doots-hoofd draeght hy med', een spiegel voor het Hof,
Wat dat van aerde komt verandert weer in stof.

Wat is het nietigh vleesch? het is als schoone bloemen,
Hoe iendigh sy oock staen, wie sal sich derren roemen?

Siet op dees Keyserin, op dees schoon Isabel,
En seght, er't is te laet: Vaert wereldt eeuwigh wel.

Let nu eens op dees twee die uyt het Neer-landt komen,
Maer van gheen neer ghemoedt: den eersten sal te Romē
Als vierden Generael met naem Mercuriaen

Den ganschē leggher-tocht en oorlogh gaede slaen.

Maer Gaspar sal den brandt aen Ormus meest doen blijcken,
Xavier gheeft hem den lust van d'aenghepaelde Rijcken:

Daer sal den vromen belt, daer sal den kloecken Zeeuw,
Voor Godt en sijn ghebodt gaen vechten als een leeuw.

Barzee, wat al sweets en sult ghy niet verghieten
Voor de rechtveerdigheyt? maer laet't v niet verdrieten:

Van v sal sijn gheseyt ('t welck luttel is gheiont)
Barzeum in het veldt de doot recht-staende vondt.

Laet ons oock uwen lof in't kort hier eens verhaelen,
Men siet v oock van hier wel in de laetste paelen,

Anchieta grooten heldt, en bouen allen nijdt,
Apostel van Brasil, mirakel uwer tijdt?

Ghy, Vader, ghy die zijt, aen wie haer ondergheuen
Sal naemaels de natuer, voor wiens woorden beuen

Vier, aerde, water, locht, en al wat daer in sweeft,
Sal staen bereydt tot dat ghy maer een winck en gheeft.

De luypaerts sullen noch met v als schaepkens speelen,
 De voghels sullen v met sachte pluymen streelen:
 Maer als ghy in't ghebedt sult knielen op het strandt,
 Ghetoghen op in Godt, onsteken met den brandt,
 Rond-om v sal de zee als marmer-steen verstijuen,
 VVt vreesse dat sy moght v soete rust verdrijuen:
 Soo is't dat eertijds heeft de Rooode zee ghestaen,
 Op dat het Ioodsche volck drooghsv-voets daer door sou gaen.
 Maer wie is dese spruyt die daer komt opgheresen
 Met eenen leli-tack, soo schoon, soo mildt van wesen,
 In een sneeu-witten rock? Ick kenn' het suyuere beelt,
 Ick ken't onnoosel hert dat in dit lichaem speelt.
 O wat al onghenoeght sal hy noch moeten lieden?
 Hoe sal noch teghen hem den harden vader strijden?
 VVat traenen sal hy niet van sijne moeder sien,
 Eer dat hy's vaders huys en staet sal konnen vlien?
 Maer daerom niet ghevreesst, Gonzaga: wilt aenhouwen,
 En op v goedt versoeck en 'shemels hulp betrouwen:
 Dat onghebooghen hert, dat ijseren ghemoedt,
 Ghy door v traenen sult vermorwen en v bloedt.
 Dan sult ghy nae v vreught en plaets van ruste spoeyen,
 Aflegghen d'aerdsche sorgh, en al die goude boeyen:
 Dan sult ghy, vol van Godt, op dese wereldt zijn,
 Een Enghel metter daet, een mensch alleen in schijn.
 By desen ionghelingh komt sich een ander paeren,
 Die oock den ouderdom niet in't ghetal van iaeren,
 Maer waere deughden stelt, de eer van sijn gheslacht,
 Van wie het Poolische Rijck groot onderstandt verwacht.
 VVat sal ick van de vreught, die hy sal voelen, segghen,
 Als in sijn' armen sal de Maghet-moeder legghen
 Haer alderlieffste pandt, het aldersoetste kindt,
 Dat moeder heeft ghebaert, oft vader heeft besint?

Ick sie 'tonnoosel bert soo door de liefde onsteken,
 Dat hy gheenssins en kan de vlam met traenen breken:
 Brenght waeter, Kostka brandt; brenght waeter, eer de kracht
 Van het inwendigh vier de teere spruyt versmacht.
 O seer gheluckigh paer, in iaeren en in minnen
 Elck-anderen ghelijck; gaet vroegh den hemel winnen;
 Gaet kinders, daer v roept v moeder; enghels gaet,
 De aerd' verdient doch niet soo hemelsch een ghelaet.
 Loiola siet nu hier een ander heyr aenkomen,
 Antonius waer van 'tbeleydt heeft aenghenomen.
 Kent ghy de wendels wel? 'ten is gheen vijants bloet,
 Maer wel het vijants sweerd dat hen root schijnen doet.
 O mannen vol van moedt, versmaeders van dit leuen,
 Die in gheen pijn en weet van schricken oft van beuen:
 Wie sal soo kloecken daedt, wie sal soo vromen bloedt
 Verheffen met de tongh, oft met der pennen-vloedt?
 Al wat een wreedt ghemoedt, ghestijft door maght, versierenz
 En by een brenghen kan; vier, waeter, wilde dieren,
 Dorst, hongher, bast en sweerd, en al wat 'tleuen kort
 Door eene langhe doot, is op v uytghe stort:
 Dit maeckt het stil gherucht, hier is't dat sy van spreecken:
 Haer vreught in't aensicht schijnt: het schoon victori-teecken
 Den lauwer-tack en krans, maeckt al het lijdē soet:
 Dan vreesstmen voor gheen doot, men gaetse te ghemoet.
 Hy sal den eersten zijn, die daer opheft de ooghen
 Ten hemelwaerts: en heeft de knien neer-ghebooghen.
 Daer siet ghy, hoe dat hem sal op den water-kant
 Doorloopen met het scherp de Sarazijnsche handt.
 O wreedē moordenaer! meynt ghy hier med' te stelpen
 Den ijver van dit volck? het sal hier toe meer helpen.
 Daer niemandt is of hy haeckt nae een steeck of slagh,
 En wenscht dat hy sijn bloedt voor Godt vergieten magh.

Dat

Dat is Rudolphus, die de beenen afgehouden
 Sich noch recht op van d'aerd, en gaet sijn knien vouwen,
 En buyght het edel hoofd voor d'opgeheuen bijl,
 En bloot de vrome borst voor de ghescherpte pijl.
 Die vier die rond om hem ghy in't root nat siet swemmen,
 En spreken hunnen lof met wonden als met stemmen,
 Sijn med'-ghesellen zijn: siet hoe noch menighmael
 In Bernus heyligh lijck gheverwet wordt het stael.
 Ribera men sal oock v aensicht sien gheschonden,
 V lichaem heel ghekerft met vele wreede wonden.
 O Indien door't bloedt der Martelaers besproeyt,
 VVaer uyt het Christendom heeft altijs meer ghegroeyt!
 O wat al moorden sal het VVesten oock aenschouwen!
 Den kloecken Sofa hier het lichaem opgehouden,
 Daer in Correas borst een bosch van schichten staen,
 Daer op eens anders lijf als op een aenbeeldt slaen.
 Maer voor soo groote deught, voor herten die niet buyghen,
 Is d'aerde veel te kleyn; de zee moet oock ghetuyghen
 Dat ouer al dit welck behoudt de ouerhandt,
 En soo wel vechten kan te waeter als te landt.
 Hoe staet dien vromen helt die uwen naem sal voeren
 In't midden van de doot, en weet niet van beroeren!
 En daer den ketter hem van't schip in't water smijt,
 Noch draeght by't Maeghden-beeldt het vendel vanden strijt.
 Met hem tot veertigh toe siet hoe de wreede voluen
 Doorschoten en ghescheurt gaen worpen inde goluen.
 Dit schickt den hemel soo: want by't gheluckigh landt
 Van Palma ieder krught den palm-tack in de handt.
 Met recht souw heel Brasil gaen weenen om hun lijden,
 Ten waer het seker waer dat sy hen nu verblijden:
 Maer dat in dit verlies de meeste hope gheeft,
 Is dat het nu by Godt soo veel voorsprekers heeft.

Iae mits dat Engelandt van't Pausdom is geweken,
 Soo sal't den haet en nijdt in 't kinders bloet gaen wreken:
 Garnet en Campiaen die stelt het beyde vast,
 En het onnoosel bloedt verwijst het tot den bast.
 Iae Campianus strijdt verweckt, en doet daer loopen
 Den moedighen VValpool, om met de doodt te koopē
 Sijn hemelsch vader-landt, het welck hen wordt ghejont
 Om dat hy inde lijst vande Iesuiten stondt.
 Hoe dickmaels sal-men v oock leuende doen steruen
 Vermaerden Ogilbé? als ghy thien daeghen deruen
 En nachten sult v rust; als ghy heel uytghereckt,
 V sien sult op een banck, en datmen v afstreckt
 Met een ghekrompen leers' het vleesch tot op de beenen;
 Maer in dit wreedt torment noch suchten sult noch steenen:
 Maer ghy sult met de doodt gaen houden uwen spot.
 Hoe vroom is een swack hert dat krachten haelt by Godt!
 O Enghelandt, eertijds tvermaerdt rijck der Britannen,
 VVat dulligheyt is dit, soo uytghelesen mannen
 In wetenschap en deught te brengben tot de doodt?
 VVat handt ten laetsten sal v helpen uyt den noodt!
 Maer ghy ô edel volck en laet den moedt niet sincken,
 Haeckt v landt nae v bloedt, gheeft het v bloet te drincken.
 V lof stel ick hier in, dat ghy door doodt en pijn
 V lieue vaderlandt oock gaet behulpigh zyn.
 Dat Enghelandt zy wreedt, en dat het de weldaden
 Met sweerdt en banden loon', v bloet roept om ghenaden:
 Godt weet wanneer dat hy het eens vermorwen sal,
 En tot sijn eersten staet oprechten van den val.
 Silueria, vroom hert, ken magh v niet vergheten,
 Die't groot Casfraren landt sult met v stappen meten:
 Ick sie dat v gheloof den Koninck selfs neemt aen,
 En dat men te vergheefs niet wascht den Mooriaen.

Maer dese groote hoop' van vruchten te verwachten
 Den Mahomeetschen nijdt sal in het saet versmachten,
 En by den ionghen Prins, die hen te licht gheloofst,
 Verkrijghen dat ghy wordt van 't leuen haest berooft.
 Wat blijdschap en wat vreught sal in v siele woelen,
 Als ghy in't wit ghekleedt d'aenstaende doot sult woelen?
 Ha! Coninck wat een man verworcht ghy met een bast,
 Hoe qualijck desen loon op sijn verdiensten past?
 Ghebiedt vry datmen 'tlijck sal in den vloedt gaen sincken;
 Den glans van sijne doot sal oock door 't water blincken:
 V blindtheydt ick beklaegh; want ghy voor v de baen,
 Die ghy hem open doet, sult hebben toegedaen.
 Nu wie zijn die hier hoogh op kruysfen staen verheuen,
 En hunne groote siel door groote wonden gheuen?
 'tZijn d'aldereerste vrucht die uyt het dorre velt
 Van Iapon wordt ghepluckt, en voor Godts throon ghestelt.
 Ignati herwaerts aen keert nu eens bey uw' ooghen:
 Aenschouwt ghy dese vlam tot inde locht ghetoo ghen,
 Vermenght met dicken roock? siet ghy wel hoe dat hier
 Den griffen Spinola is 'tvoedtsel van het vier?
 Sijn leden altemael (ô pijn!) van hitte druypen,
 Den brandt gaet meer en meer nae't inghe want toe kruypen:
 Wie dat daer is omtrent, die siet het soet ghelaet
 Van eenen die nochtans daer in de vlammen staet.
 Want als nu op sijn borst het vier begonst te branden,
 En nu niet eens en kond' opheffen sijn twee handen,
 Dan stierde hy 'tgesicht, dan stont sijn oogh geweest,
 Van waer hy kreegh den moedt, nae themelsche geweest.
 Victori! kloeck soldaet, victori! door dit lijden
 De siel van't aerdsche stof ghesuyuert gaet door-snijden
 De velden van azuer, tot dat sy by hem raect
 In wiens vier gheen pijn maer lust en liefde blaect.

En souw't gheen schande zijn, waer't dat hier nae de kinders
 Ghesproten uyt den stam van soo veel cloecke winders
 Men soud' af-aerdigh sien? doch hier niet voor en vreeft,
 Loiola, in den soon sal leuen 'svaders gheest.
 Laet ons nu oock in't licht die wijse mannen stellen,
 VViens wel ghesneden pen en tongh sal neder vellen
 Al't kettersche ghespuys. Niet anders als een steen,
 Daer sy al stooten t'hoofd, is Bellarmin alleen.
 Siet eens Camisius: al'tgheen van hem gheschreuen
 Sal worden en ghepreeckt, sal metter daet beleuen:
 De schriften doen ghewelt, 'twel spreken seer verweckt,
 Maer by dees twee ghevoeght de deught, veel stercker treckt.
 VVat tijdt Suarez sal in wetenschap noch steken,
 Sijn boecken diemen siet seer claer aen ieder spreken:
 Die veertich iaeren langh als Leeraer wordt ghehoort,
 VVat wonder datmen maect orakels van sijn woordt?
 Dat Vasquez niet alleen in die les is eruaren,
 Die de nature leert, maer kan met dese paren
 Het gheen veel hoogher gaet; dat hy d'Oudt-vaders al
 Die eertijds zijn gheweest met aendacht lesen sal.
 Hy sal heel Spaignen door, in soo veel wijse salen,
 Door sijn vernuft verstandt Godts woordt gaen achter-halen,
 Als oock de echte Schrift, en sal dan nader-handt
 Door een verheuen pen doen leuen sijn verstandt.
 Aenmerckt ghy hoe de les van Maldonatus eeren
 Oock de Prelaten selfs, en die een ander leeren
 By hem ter scholen gaen? Hy is't die te Sedan
 Toont datter een Iesuit veel ketters winnen kan.
 VVie is die wven lof, Gregori, sal verkonden?
 Siet hoe Molina gaet met Lessius doorgronden
 'tGheen de rechtveerdigheyt vereyscht van ieghelijck,
 En toont waer oock een aes de schael maect onghelijck,

Wilt ghy de neerstigheyt van Salmeron aenmercken,
En van Cornelius, met hun gheleerde wercken?

Oft de welsprekentheyt van desen gulden-mondt,
Vvaer me dat menigh hert heeft Palmius doorwondt?
Oft blicksem en het vier die daer wt Strada komen,
En uyt Madridius, waer voor de rotsen schromen?

Oft oock wat dat Augier in't segghen al vermagh,
In wien dat ieder woordt schijnt eenen donder-slagh?
O herten vol van gheest uyt waerheyds borst ghesoghen,
Vviens rust dat arbeydt is: die nae Godt opghetoghen
Aenschouwt met u verstandt 't licht van dien daegheraet,
Vvaer door de duysternis der ketterij vergaet.

Dan is't dat ghy nae hen de longheydt sult sien loopen,
Die sonder hoop van loon de wetenschap verkoopen,
En storten in't ghemoedt der Christelijcke ieught,
Ter wyl het voeghsaem is, de wijsheydt en de deught.

Barret, wie kan van u, oft, Oniedo, swijghen,
Twee sterren van het Suydt? Ia Lechi sal verkrijghen,
U lieuen Realin, voor toevlucht vande stad,
En segghen dat ghy zijt haer aldermeesten schat.

Oft wel die t'aller tijdt hebt d' ooghen neer-gheslaeghen,
En in wiens soet ghebedt sal nemen haer behaeghen
De onbe-velechte Maeght? En ghy weest oock gegroet
In't midden van dit volck, ô Claudi edel bloet.

Den eenen die sal hem tot wetenschap begheuen,
Den ander door het sweerd verliefsen sal het leuen,
Veel oock nae Oost en Vvest gaen voeren Godes licht,
En reysen daer de son komt selden in't ghesicht.

Maer weet, dat uwen plicht en ampt is te regeeren,
Te waken voor het heyr, en 'tonheyl af te keeren:
Dit wort van u vereyscht, ô Claudi, dat de faem
Van d'eerste Vaders bliju in elcken erfghenaem.

Dien Aquauina volght, wiens ouderdom en iaeren
 Ghetuyght het weerdigh hooft bekleedt met witte hayren,
 Nae hem aenveerden sal 'tbeleydt en swaeren last,
 Den welcken in't ghetal van dagh tot dagh aenwast.
 Gaet, Vitellesci, voort in't lastigh pack te draghen,
 Een wijs en kloeck verstandt moet nae gheen iaeren vrighen:
 Den groenen ouderdom, daer toe een snellen geest,
 Verlichten dit swaer pack, versoeten 't aldermeest.
 En twifelt daer niet aen, ghy sult den dagh aenschouwen,
 Als men nae hondert iaer het Iubilé sal houwen
 Van dat Loiola eerst dit heyr heeft inghestelt,
 En door des Paus ghebodt ghetrocken is in't velt.
 Dan salmen ouer al, daer uwe kinders wonen,
 Met blijdschap en met vreught v danckbaerheydt betoonen:
 Dat is dat ieder een met wonder sal aensien,
 Hoe dat vermeerdert is het kleyn ghetal van thien.
 Maer bouen al sal 'thooft van al de Coninckrijcken
 De Roomsche stadt haer vreught in v triomph doen blijcken,
 En siet ghy niet, hoe dat den wijdt-vermaerden Raedt
 En menigh Cardinael met vlijt al derwaerts gaet?
 Vrbanus 'tOpperhoofst besocckt self uwe kercken,
 En danckt den grooten Godt voor dese wonder-wercken,
 Hy biedt v veel gelucks, en dat ick 'tmeeste acht,
 VVaer dat het 'theetste is, daer gheeft hy v de wacht.
 O Muti, wat een vreught sal dan v siel onstecken,
 Als aen v sullen doen soo vriendelijcken teecken
 De groote Barbarins? en als in uwe vreught
 De heele wereldt sal verblijdt zijn en verheught?
 Soo is't dat Godt dit heyr sal nemen in bewaren,
 En t'saemen doen in deught opgroeeyen en in iaeren;
 Den swerten haet en nijdt sal zijn v meest geluck;
 Den palm schiet meest op als hy gevoelt den druck.

Hier treckt my op het laetst met sijn heel seegh-baer wesen
Berchmanni lieue siel. O, noyt ghenoech ghepresen!

O eer van't Neder-landt! och! wat een suyuere licht
Van maeghdelijcke deught schijnt uyt v stil ghesicht!

Ick sie wel v vermaeck, ick sie die liefste panden,
Die ghy daer voor v draeght besloten in de handen:

Hier in ghy toevlucht vindt in allen uwen noodt,

Hier me is't dat ghy wenscht te steruen oock de doodt.

Gheluckigh longhelingh, den hemel sal niet lijden

Dat ghy hier langher blijft, maer v aen d'aerd benijden.

Volght haer die v vroegh roept: pluckt bloemen Neder-landt,

En gaet Berchmannus graf bestroyen t' alle kant.

Aldus de Liefde Godts, met al dit soet vertellen

Van 't gheen de naeste eeuw Loiolas me-ghesellen

Soo souden tot Godts eer, als 'smenschen saligheydt,

En lijden, en bestaen met groote vromigheydt,

Vermaeckte 't Minnaers hert: iae gaf hem oock de wetten

Vaer me hy 'tlegher soud' aen alle kant besetten,

En middels om sijn volck te houden in hun jeught,

Op dat niet met den tijdt veroudere de deught.

'tWelck als de Liefde nu gestelt hadd' voor sijn' ooghen,

En door het veldt gheleydt, heeft met de knie ghebooghen

Haer langh-ontspannen boogh, doen nam sy in de handt

Den pijl, waer me dat sy het alles schiet in brandt:

Sy sey: Het gaet voor goet; en sonder langh te wachten

Trok sy den boogh heel uyt, en dat van ganschcr krachten,

En soo den pijl noch vloogh soo sey sy: Grooten Helt,

Al zijt ghy heel in vlam, wordt hier door meer ontstelt.

En daer me vloogh sy heen, van waer sy was gekomen.

Maer die den minnen-schicht hadd' door den brandt vernomen,

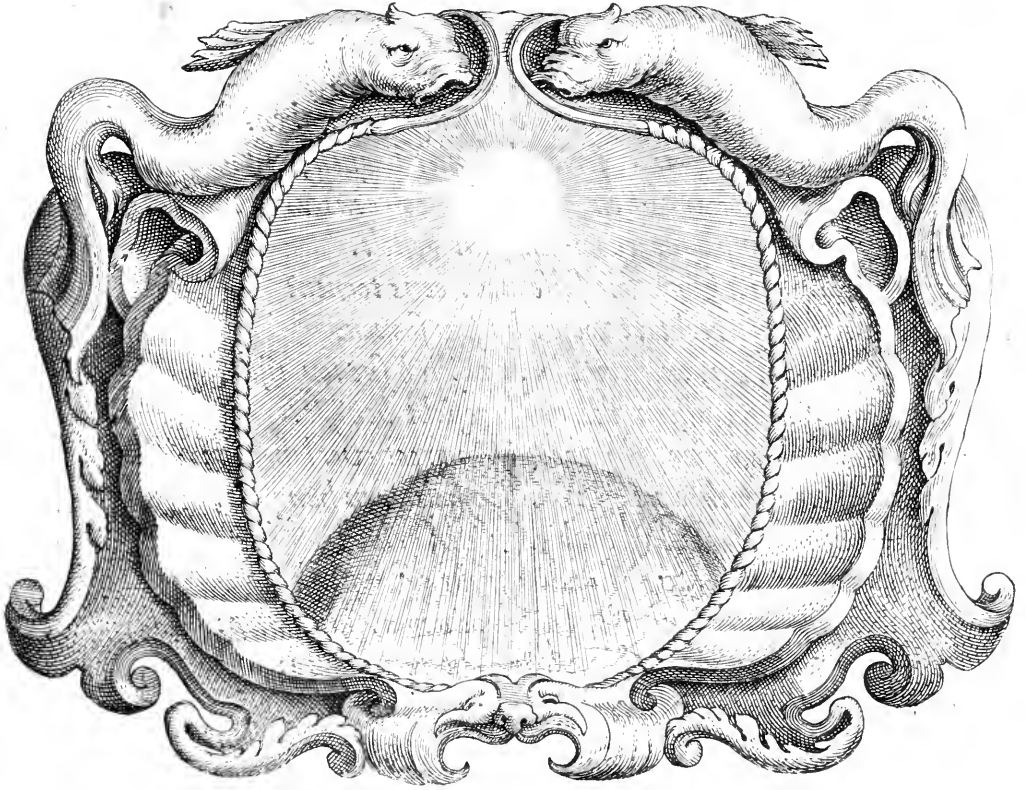
Die sagh rondom end' om, soo rasch hy wiert ontwaecte,

En riep: Van wiens schicht ben ick soo diep geraeckt?

Ey magh ick haer niet sien die my heeft moghen schieten?
 O wreede Liefde, wreet, v honigh-soet verdrieten
 Doet leuen my een doodt, ghy steeckt my heel in brandt,
 En saemen perst ghy uyt de traenen t' alle kant.
 VVaer toe al dit vertoogh? oft wilt ghy my bedrieghen?
 O neen! ick ken v wel, v vier en kan niet lieghen,
 Maer laet my noch eens sien, leydt my noch eens in't veldt
 Daer ghy v Compagnie in orden hebt gestelt.
 En magh hêt dan niet zijn? wie falsche noch eens toonen?
 Den Vader die heeft recht te wesen by sijn soonen;
 Loopt son, en maen, en sterr', loopt rasch ô snellen tijdt,
 Ghy zijt het, ghy alleen die my 'tgesicht benijdt.
 O Godt! ghy siet my hier, ghy weet mijn groot verlanghen:
 VVanneer sal ick doch eens hen om den hals gaen hanghen,
 En groeten mijn geslacht, en bieden hen geluck,
 Die met my sullen slaen de handt aen dit groot stuck?
 Soo blaect, en brandt sijn hert, soo vlammen al sijn sinnen:
 Nu voelt hy wat dat is Godt eens oprecht te minnen:
 En roept nu anders niet omtrent den hellen nacht
 Dan, O groot, eeuwigh goet, hoe kleyn wordt ghy geacht!

De Societeyt IESV.

Non est qui se abscondat à calore eius. *Psal. 18.*

Geen landt en is soo verr' van hier, Of ick onsteke't door mijn vier.

O Noyt vermoeyde Son, die met \cup gulden waghē
 Aen heel de werelt deylt de nachten, en de daghen,
 Die door \cup soeten schijn, en met \cup purper-root
 Verlicht al watter is, en treckt als uyt de doot:
 Die 't al verquicken doet 't zy menschen, ofte dieren,
 Als oock de voghels snel die aen den hemel swieren,
 En heeten welle-com den soeten daegheraet,
 De dochter van de Son, die voor haer vader gaet:

Dees

Dees werelts klaere oogh, die met v heete straelen
 Door-snijdt de vaste aerd', en weet daer in te daelen,
 En werckt daer wonder in, iae van een klompken slijck
 Brenght voort dat edel gout, en maect de werelt rijck.
 Door v sietm' op een rots de diamanten groeyen,
 Door v in een valley de schoone bloemkens bloeyen.
 O licht! ô wonder licht! ô siel van de natuur!
 Hoe menigh duysent mijl doorreyt ghy op een uur!
 En dat met sulck een kracht, 'tzy met een soeten morgen,
 Oft met v middaeghs vier; voor v is niet verborghen:
 Daer is geen landt soo verr', daer ghy niet komt omtrent,
 Geen landt soo naer den Noordt, of 'tis v wel bekent.
 Den bonten Mascouit die doet ghy oock sijn pelsen
 Wel worpen van het lijf, en lichter kleet ombelsen:
 Aen Groen-landt, Ijs-landt me, dat knipper-tandt van kouw,
 Daer seyndt ghy van v vier, op dat het branden souw.
 Iae noua Zembla selfs al is't dats' v dert terghen
 Met noyt-gesmolten ijs, met wit-besneeuwde bergen;
 Ghy speelt in haeren sneeuw, het ijs hardt als metael
 Dat schroomt v soet gesicht, en vloeyt cock door een strael.
 O IES V Compagnie! ô vier van onse tijden!
 O hemels soeten schijn! spijt al die v benijden,
 Ghy die daer opwaerts rijft, en ouer al v licht
 En straelen mede deylt, cock uyt des sons gesicht.
 De werelt was nu koudt, daer was noch vier, noch leuen,
 Godts liefde was vergaen, wie sal die weder geuen?
 Wie sal dien flauwen geest verwerpen? ô wie sal?
 Belijdt wie dat ghy zijt, sy doet het ouer al.
 Wel aen loopt als de Son, en wilt voorttaen soo schijnen,
 Op dat de werelt sie door v haer ijs verdwijnen,
 Loopt voort van eeuw tot eeuw, en wilt noyt bliuen staen,
 Soo sal v glans en schijn noch altijt voorder gaen.

Deus vande Societeyt,
AD MAIOREM DEI GLORIAM.

TOT MEERDER' EERE GODTS. { Naer een
Alleen.

De So-
cieteyt
spreekt.

IEhova grooten Godt, ó naem seer hoogh verheuen!
 Weerdt in een gulde son met peerlen rijk gheschreuen,
 Voor wie dat altijd krielt den eersten Cherubijn,
 Van wiens vier dat brant den hooghsten Seraphijn:
 Tot v is't dat ick stier, tot v drijw' ick mijn schichten:
 Ghy light alleen in't hert, in siel, in mijn gevrichten.
 Hoe dickwils wensch' ick niet, als ick de pees hoor slaen,
 Ach, moght ick, moght ick eens, ach, moght ick mede gaen!
 Elaes!

Elaes! mijn Kinderen lief die houden my beneden,

Die wil ick tot u eer, tot uwen lof besteden,

Tot meerder' eere Godts: die u soo niet en mint,

Die schrijft ick uyt den brood, dat is een bastart kind.

Dan, v zy lof, ick ben geworden een bly moeder,

'Ken sie noch onder hen niet een onaerdigh broeder.

Tot meerder' eere Godts heeft ieder voor sijn woort,

En wilt daer voor verbrandt, wilt daer voor sijn vermoort.

Siet hoe Loiola vlamt nu van 't canon geschoten,

Dat eertijts, soo my dunckt, de liefde had' ghegoten:

Al had' hy aen sijn been een grouwelijcke smert,

Nochtans was hy gewondt veel dieper in sijn hert.

Hy sey den oorlogh op aen Mars, en aen Bellona,

Hy wist een vromer strijdt als die van Pampelona:

VVaer hy oock den laurier aen sijnen vijandt nam,

VVaer toe dat Cesar noyt, noch Alexander quam.

Van dien tijdt en stondt, wat doet hy doch, als branden?

En seyndt een heeter vier nae heete Mooren-landen.

Ignatius is vier, 'ten kan niet stille staen,

Iae siet, oock daermen't bluscht, daer neemt de vlam noch aen.

En nae dat op Xauier den Moor eens heeft gaen rusten,

Wat heeft hy niet beseylt? wat verr-gelegen custen?

Hy heeft het kruys geplant onder den Indiaen,

En waer omtrent de son de swerte menschen gaen.

Het is de moeders aerdt, het bloedt en kan niet lieghen,

Al wat van arents komt dat wilt om 'thooghste vliegen.

Een moeder geeft haer lust en driften aen haer beelt:

Daer is 'ken weet niet wat, dat in de kinders speelt.

Tot meerder' eere Godts staet ieders lijf te panden,

Tot meerder' eere Godts gaen sy in vremde landen,

Tot meerder' eere Godts en isser niet te groot,

Tot meerder' eere Godts gaen sy oock in de doot.

36 EERSTE EEWWE DER SOCIETEYT IESV.
 Bevestinghe der Societeyt, op den feestdag van SS.
 COSMAS en DAMIANVS.

Felicibus auspiciis. { Siet hoe dat den hemel staet,
 { Eer ghy v'zeevwaerts inne gaet.

L Aet vlieg en wijdt en breet v'wimpels, vlag, en vaenen,
 Licht ankers, kabels los, en wacht geen volle maenen:
 Sa, veerdigh scheeps-getuygh; sa, veerdigh nae den mast,
 Laet v'seyl ten vollen uyt, den wint die staet nu vast.
 En waer nae doch gewacht? en siet ghy niet dees lichten,
 Voor wie den wint, en zee, en stormen moeten swichten?
 Hoe hel en staen sy niet daer midden in de locht,
 Om leydt smans v te zyn tot eenen kloecken tocht?

Stiert,

Stiert, roert dan t'zee waerts in; want als dees lichten schijnen,
Geen onweer is soo trots, oft moet terfont verdwijnen:

Iae wint, en golf, en baer, en ongetemde stroom,

Die staen als maghteloos, gebonden inden toom.

't En is geen Ledas-draght, 'ten zijn geen swaene-kinders:

Poëten swijght hier stil, ghy zijt maer leughen-winders,

De broeders van dat vier daer Troia door verdween,

Ey! seght wat isser doch met hen en zee gemeen?

V meyn' ick, lieue paer, v meyn' ick waere Broeders,

Ghy die wel eertijts waert oock voor v doodt behoeders:

V meyn' ick Damiaen, v Cosma, door v doot

Soo krijght ghy vollen last van dese nieuwe vloot.

Vvel siet dit schip eens aen, het seylt op v genaden,

't Is met gheen gelt, oft goet, oft koopmanschap geladen.

Hier is gheen ander waer' als lichaem, siel en bloedt,

Iae die zijns' coek gereedt te storten inden vloedt.

't Gheloo' is hunne vracht, dat voeren sy ten besten

De ronde werelt om, nae Suydt, Noort, Oost, en VVesten.

Dat wijst de vlagh v aen, die op hun masten sweeft,

Den segbel van het schip, daer't al sijn kragt van heeft.

O IESV soeten naem! ô naem vol van genuchten!

VWat desen naem beschijnt, tempeest en storm moet vluchten:

Het sout, en bitter-nat van nijdt en tegenspoet,

Alleen door desen naem, wort honich-suycker soet.

VVt kracht van desen naem soo sullen sy gaen soecken

Al wat verborgen is, de noyt-besochte hoecken.

Sy stellen geen pilacr als 't laetste van hun werck,

Maer seylen voort en voort, in onweer euen sterck.

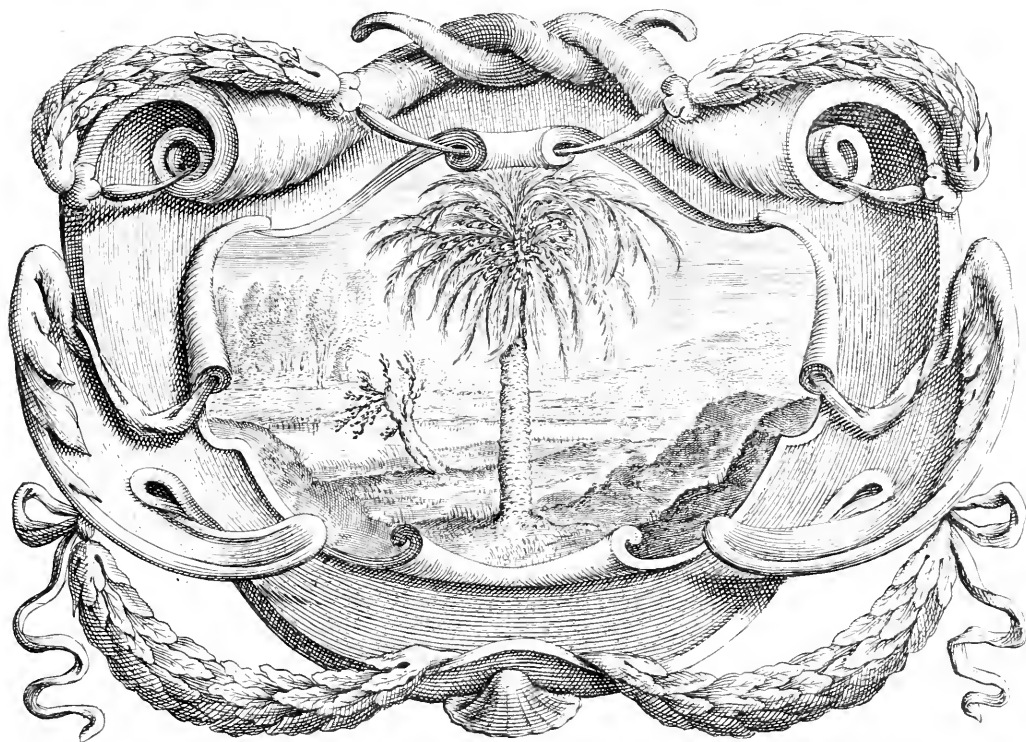
VVel aen dan kloecke vloot, het zijn nu hondert waeren,

Dat ghy op desen dagh te zee waerts in quaemt vaeren:

Vaert, roert, seylt, stiert soo langh te recht' en slincker handt,

Tot dat ghy vol gewins weer keert in 't vaderlandt.

De Societeyt belooft oock vruchten nae hondert iaer.

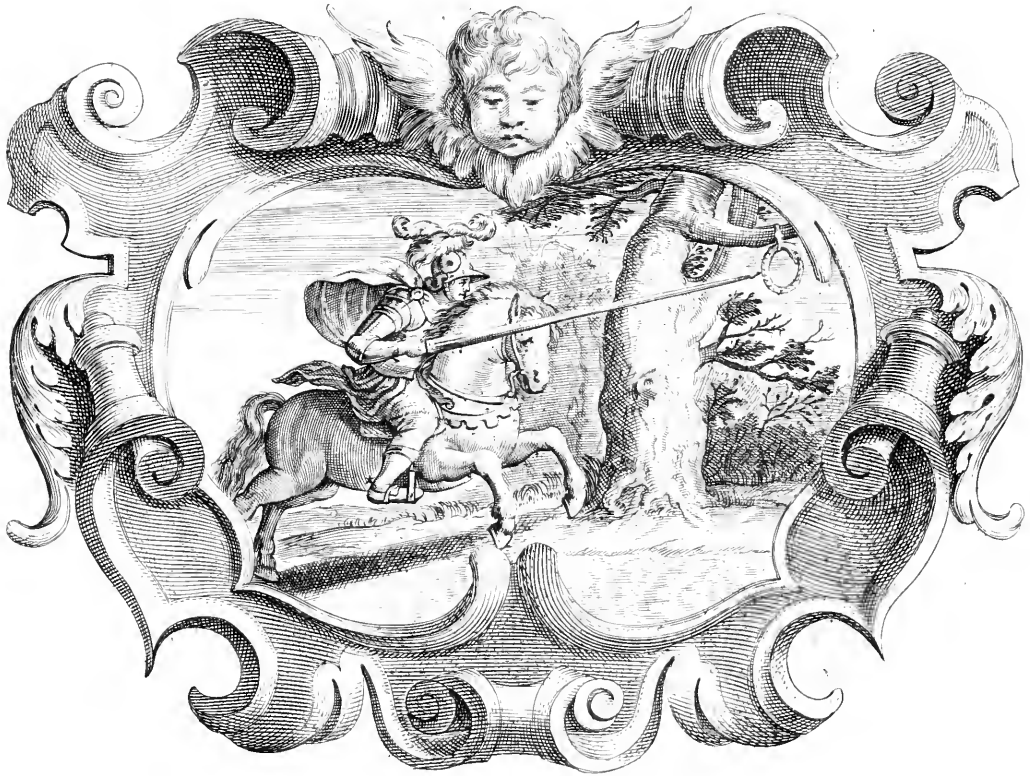
In senectū vberī, Psal. 91. $\left. \begin{array}{l} \text{Nae hondert iaer} \\ \text{Euen vruchtbaer.} \end{array} \right\}$

L Aetstmael gingh ick desen boom
 Planten by den water-stroom:
 Ick docht hy sal bliuen staen,
 Iae oock groeyen altoos aen,
 Tot dat hy wordt hondert iaer,
 En meer eeuwen noch daer naer:
 Want sijn wortel heeft de vloet,
 Die de boomen wassen doet.

Maer

Maer 'ken was noch niet van daer,
 Of ick wierdt tempeest gewaer:
 Daer quam eenen Noorden wint
 Vande selfste diemen windt,
 En blies al sijn gramschap uyt
 Ouer dese teere spruyt.
 Hy wou wellen die, soo 't scheen,
 Oft wel scheuren heel van een:
 Dus sprack ick tot hem en sey,
 Keert u onweer na de ley,
 Nae de boomen van het wout,
 Daer is menigh stercker hout.
 Waerom doch dees ionghe plant
 Soo bestormt van alle cant:
 Maer al blaesdy noch soo stijf,
 Noch soo ruym, en noch soo rijf,
 Euen wel soo staetse vast,
 En geckt met u ouerlast:
 Iae groeyt soo veel stercker aen,
 Hoe g' haer meer wilt doen vergaen.
 Des sal (wie het spijt oft rout)
 Altoos zijn een ienchdigh hout,
 Wel gewortelt, wel bevrucht,
 En vroom teghen al gerucht.
 Wildy weten van wat handt
 Desen boom eerst is geplant:
 Van Loiola kreegh hy naem,
 Van tempeesten roem en faem:
 Vruchten droegh hy van't begin,
 En nae hondert iaer niet min:
 Want hy heeft den seluen aert,
 Schoon hy is een eenw beiaert.

De Societeyt tracht nae d'eeuwigheyt.

Non est mortale quod opto. { *Hy tref den rinck*
 { *Die eeuwigh blinckt.*

Hoort, Leser, hoort wat dat bediet:
 Den Ridder die ghy steken siet,
 Hy toont v de Societeyt,
 Die loopt den rinck van d'eeuwigheyt.
 Het peerdt daer desen man op rijt,
 Dat is den vlug, en snellen tijdt.
 Als dien met v komt op de baen
 Dan weet het niet van traegh te gaen.

Ghy

Ghy light in eenen stillen droom,
 En dit loopt met een vollen toom,
 En dit loopt menigh hondert mijl,
 Als ghy maer rust een kleyne wijl.
 En soo waer is des werelts loop,
 Daer loopt het doch al ouer hoop.
 Den eenen loopt om eer, en pracht,
 En steunt op't ijs van eenen nacht:
 En eer dat sijnen boom is groot,
 Soo is den planter sesmael doot.
 Het minste dat de kans eens draeyt,
 Daer light sijn heelen staet bekæyt.
 Een ander loopt dweers door de zee,
 En seylt daer nae een gulde ree:
 En is daer, om een weynich gout,
 Soo dickwils tot de doot benouwt.
 Een ander loopt 'ken weet niet waer,
 En dat duert tien en twintich iaer.
 En is dit niet een wonder dinck?
 Hoe weynigh steken desen rinck?
 Hoe weynigh stieren hunnen loop
 Waer dat den hemel is te koop?
 Waer elcken voet-stap die ghy stelt,
 Tot v groot voor-deel wordt ghetelt.
 En hier is't dat Loiolas heyr
 Soo langh nu heeft ghestiert de speyr,
 En houdt sich op de rechte baen,
 Het siet den rinck recht voor hem staen:
 En is nu seker van 'tgewin,
 Want siet de lancy moetter in.
 Ick bidd' v, Leser, zijdy wijs,
 En loopt om geenem and'ren prijs.

AF-BEELDINGHE
 VAN
 D'EERSTE EEUWE
 DER
 SOCIETEYT
 IESV.

HET EERSTE BOECK,
 OPGAENDE SOCIETEYT.

HET EERSTE CAPITEL.

*Om wat reden verscheyden Religiense Ordens op
 verscheyden tijden inde H. Kercke veruuekt
 Zijn, ende namentlyck die vande Societeyt IESV.*

E groote ooghe van d'alghemeyne voorsich-
 tighet Godts, ghelyckse hare sorghe bestreckt
 tot alle gheschapene dinghen, alsoo neemtse
 eyghentlyck en in't besonder haer ghemerck
 op de regeringhe van het schoon bouwsel der H. Kercke.
 Tot wiens behoudt en weluaren sooder van noode is datse

op sulcke tijden ende plaetsen onderfet worde , daer-se dreyght te vallen , soo wordt men ghewaer by ondervindinge, datter noyt ghebreck en is van foodanighe steunfelen als den noodt soude moghen vereyschen. Onder dese zijn wel altoos de vernaemste gheweest de Religieuze Ordens, die onder het beleydt, al is't van verscheyden instelers ende reghelen, dit eenigh wit nochtans soecken te betreffen, datse, soo waer oft wanneer erghens het Catholijck ghelooue oft de Godtsdienstigheyt comt te beswijcken, de selue oft teghen den val houden staen, oft met eenen nieuwen ijuer wederom oprechten. Eer de Societeyt opstondt, wasser schier de heele wereltd door soo groote onwetentheydt ende mis-achtinghe van Godlijcke dinghen, oock onder de Gheestelijckheydt (aen wie het toefstondt de sielen te bewaeren) datter niet anders uyt volghen en conde als ketterijen en dolinghen : de welcke nu hebbende het veldt ghewonnen met eene iammerlijcke nederlaghe van alle de Noordsche landen, heeft Godt ter goeder ure den H. Ignatium verweckt om een nieuwe bende te weruen: door welcker voortgangh en stichtbaeren handel soo in Godts-dienst als in de studien en wetenschappen, niet alleen de schaepen, maer oock de herders selue binnen spoor souden blijuen, oft, in-gheval sy daer uyt gheweken waeren, wederom inkeeren. Dus heeft men ghesien terstont in't beginsel vande Societeyt, soo waerse haeren voet stelde, eenen nieuwen luyster ouer alle Kerkelijcke diensten comen, de welcke nu niet meer onghe-schicktelijck als voren, maer met behoorlijcke seeghbaerheyt ende eer-biedinghe ghedaen wordende, quam den glans voorder tot de leecken toe: die allenghskens het exempel van hunne ouerigheyt navolghden, ende in plaetse van ontucht de deught met de vreesse Godts begonsten te

Eerste reden waarom de Religien inghestelt worden, den on-derstandt vande H. Kercke.

Florimundus de Orig. her l. 2. c. 18.

aenveerden: soo datter vele met traenende blijdschap hier van den almoghenden Heere danckten, ende voor ghewis hielen, dat dese nieuwe Religie van Godt tot dien eynde was inghestelt, op datse de Gheestelijke t'samen ende de weereeltiche perfoonen van dese bedoruene eeuwe tot hunnen schuldighen plicht soude brenghen.

*Tweede
reden:
verschey-
denheydt
van vele
staeten.*

Andere waeren van ghevoelen, dat, ghelijck den Soon Gods in't vercierren van sijne bruydt de H. Kercke vermaeck neemt in haere lustbaere verscheydenheydt van alerhande staeten ende ampten, alsoo door d' instellinghe der Societeyt den Geestelijcken staet met dese nieuwigheyt heeft willen vereeren, datter een Religieuse Orden soude wesen, die noch in kleedinghe, noch in uytwendighe manieren van doen soude ouer-een-comen met eenighe Monicken, ende euen-wel soude zijn een biddende Orden, om de Christelijke ghemeynte in't besorghen van haere saeligheydt om niet te dienen. Het was eenen beklaghe-lijcken tijdt, inden welcken dien heylighen naem van Monicken door d'ouerhandt vande quaede tonghen vry wat versmaedelijck luydde, ende dief-haluen soo ghevoegelijck niet en scheen te zijn om met beual inde herten vande kettters ende fondaeren te vloeyen. Daerom achten-der vele, dat de Societeyt tot dese ghelegentheydt van Godt bewaert was, om sonder na-dencken van dierghelijcken naem ende professie, met meerder ontsagh ende vrijigheydt soo wel de fonden, als de dwalinghen aen te tasten. Soo veel isser af, dat, ghelijck menighe Religieusen in gheen Orden en souden ghegaen hebben, hadde'r die niet ghe-weet, de welke sy metter daet hebben verkosen: alsoo menigh man inde Societeyt ghecomen is, die, sonder dat dese inghestelt waere, noch inual noch ghedachten en soude ghehadt hebben van Gode in eenighe Religie te dienen:

Den

Den meesten hoop gaf voor reden van onse instellinghe het nieuw ghewelt der ketterijen, van de welke de H. Kercke door d'afvallicheydt van Luther ende meer andere sijns ghelijcke sterckelijck beuochten wierdt: want alsoo pleegh de soete beschickinghe ende wakende voorsichticheydt Gods teghen nieuwe ghebroetsels van Satan nieuwe leghers te beschrijven, ende die onder 'tbeleydt van kloecke leyds-mannen onder d'ooghen van sijne vijanden te stellen, om den schilt aen de selue te bieden. Soo heeftse den H. Augustinum met de sijne in't velt ghestelt, min noch meer als eenen Paulum, om dat hy de Manicheen (waer uyt hy ghesproten was) ende de Pelagianen soude verwinnen: op de selue maniere heeftse in verscheyden tijden verweckt nu den H. Athanasium teghen d'Arianen, nu den H. Cyrillum teghen de Nestorianen, nu den H. Hieronymum teghen Iouinianus, Heluidius en Vigilantius; nu den H. Norbertum teghen Tanchelinus, nu de HH. Dominicum en Franciscum met hun uytghelesen volck teghen d'Albigoisen. Wat soude se min doen in onse tijden, als Luther, Caluin, Menno, Zuinglius, Bucerus, en al dat hetsch ghespuys ghewapent met ontucht ende ongodtlijckheydt onder den schijn van Gods louter woordt (datse nochtans ouer al vervalschten) het hoofd ende de leeringhen vande H. Kercke quamen bespringhen? Hoe wel daer gheen ghebreck en was van verscheyden Prelaeten, Religieusen, ende andere gheleerde, achtbaere, godtvruchtighe mannen, die hen souden wederstaen: euen wel, om dat den duyuel niet en soude schijnen meer maghts te hebben in sijne kinderen om de H. Kercke te bevechten, als de Godtlijcke wijsheyt in hare dienaers om die te beschermen; heeft teghen nieuwe vijanden eenen nieuwen legher ghemaect, ende dien onder

*Derde
reden:
weder-
stant der
ketteren.*

der het beleydt vanden H. Ignatius in't velt ghebroght, gheuende aen den seluen, ghelijck aen eene Compagnie-Colonelle, den naem van sijne bende, oft Societeyt IESV, op datse noyt vergheten en soude de sonderlijcke verbin-tenisse diese heeft, om onder sulcken hooft (als den Sone Godts is) kloeckelijck ouer al te strijden, ende sijne ma-niere van leuen nae vermoghen op het naeste ende vol-maeckste nae te volghen.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Hoe de Societeyt IESV langhe iaeren te voren voor-seydt is. Verscheyden historien hier toe dienende.

GHELICK Godt somwijlen met schroomelijcke teecken en, soo in de locht, als op der aerden, d'aen-staende plaghen ende straffen te kennen gheeft; alsoo doet hy oock menighweruen sijnen toekomenden seghen ende gheluck voorseggen, oft door heylighe persoonen die hy hier toe verlicht, oft wel door eenighe andere figueren ende vertooninghen. Dit blijkt al mede inde Religie van onse minste Societeyt: van de welke indien wy gheloouen wil-len datter eenighe voorboden gheweest zijn onder d'ou-de ende nieuwe Propheten, sullen gheenstins afwijcken van't ghevoelen der uytleggers ende leeraers. Den H. Pro-phete Daudid seght hy niet? *Sy is kranck ghewoorden, maer ghy hebtse volmaeckt: uwe dieren sullen daer in wonen:* den He-breuschen text leest, *Uwe compagnie, oft regiment der soldaten sal daer in wonen:* door welke woorden Velasquez leert dat de Societeyt IESV beteekent wordt. Den Prophete Isaias noch klaerder: *Gaet henen ghy rassche Engelen tot het afghe-broken ende ghescheurdt volck, tot het vervaerlijck volck,*
nae

*Verschey-
den pro-
phecijen
vande
Societeyt.*

Psal. 67.

10. 11.

Tom. 1. in

Epist. ad

Philip.

cap. 2.

annot. 9.

Isai. 18. 2.

nae het welck gheen ander en is. Welcke prophecije Benzonius, Lummius, Bozius, iae de gheheele werelt bekend in de Societeyt I E S V volbrocht te wesen. Den H. Euangelist Ioannes, aen den welcken de toekomende tijden der H. Kercke kenbaer ghemaect zijn, stelt in sijne Openbaringhe dese woorden: *Ende den vijfsten Engel heeft met het trompet gheblasen, ende ick hebbe ghesien datter een sterre van den hemel gheuallen was op d'aerde, ende haer is den sleutel van den put des afgrondts ghegeuen.* Waer door Thomas Anglicus, Oforius ende Bellarminus bemercken dat claerlijck voorseydt is, dat nae de vier biddende Ordens, beteeckent door de vier voorschreuen Engelen, ten laetsten een'andere soude comen, om haer teghen een nieuw-oprijfende ketterije te stellen. Ende wie isser, of hy en siet niet dat de sterre uyt den hemel gheuallen, die daer open doet de wijde poorte der hellen, den afgheuallen Luther beteeckent? teghen den welcken den H. Ignatius met sijne Compagnie van I E S V den strijdt opghenomen, ende het trompet van't H. Euangelie ghesteken heeft. Den H. Vincentius ende Ioachimus Abt hebben in hunne tijden 'tselue beuefticht, te weten, datter in dese seste eeuwte der H. Kercke een nieuwe Orden van Doctoren onder den naem I E S V soude opstaen: wantse spreken aldus: *Datter een nieuwe Orden ende Religie onder den naem I E S V sal komen, die eensdeels Clercken, eensdeels leecke Religiensen sal begrïppen, die in de seste eeuwte ende het eynde der werelt sal uytfschijnen: dat dit een Apostolijcke Orden sal wesen, ende op eene besondere maniere aen des Paus ghehoorsaembeydt onderworpen: de welcke d'opgheblasene meesters* (tzijn de woorden vande voorghemelde Leeraers) *door hare studien soude doen swijghen.* Men soude gheen claerdere woorden, oft die beter op de Societeyt passen, connen bybrengghen. Voeren wy niet den naem I E S V? zijn wy gheen Orden

Apoc. 9.

1.

Traët. de
Vitâ spi-
rit. c. 19.

Orden van Clercken? besluyten wy niet mede Religieuse leecken, die wy tijdelijcke Coadiuteurs noemen? Maer wie van ons soude derren segghen, 'tghene de selue Auteurs verclaren: *dat die Orden sonderlingh om de vrijicheyt des gheests, en besondere ionste Godts tot haer, ghepresen sal worden? door volmaecktheydt alle andere te bouen gaen, ende als eenen Beniamin meer dan d andere van Godt bemint sal worden? dat de Pausen door haer hulpe vrede sullen genieten? dat dit een Orden der Recht verdighe sal wesen, aen de welcke geiont is 'tleuen van den Sone des menschs volmaecktelijck nae te volghen, en den laetsten oogst in de schuere des Heeren te vergaderen? diemen seght datse om de contemplatie op eene wolcke sitten: en dat dit een Orden van volmaeckte mannen wesen sal, die 'tleuen CHRISTI ende der Apostelen onderhouden?* Dese en dierghelijcke meer dingen, hoe heerlijk ende loffelijck sy oock zijn, schickt nochtans Benzonijs ende andere der Societeyt IESV toe; wiens voornemen ende sorghe, soo wy hopen, altoos meer sal zijn om foodanighen lof door ouertreffelijcke daeden te verdienen, als door ijdele woorden haer van d'aenghewesene eere vermetelijck te beroemen.

Benzon.
ex Ioa-
chimo
Abb.
c. 10. &
14. in
Apoc. &
c. 1. in
Ierem.

Hist. Soc.
tom. 2.
l. 7. n. 36.

Omtrent vijftien iaeren eer de Societeyt begonste, is Archangela Panigarola Ouerste gheweest van't Clooster vande H. Martha te Milanen, een vrouw-persoon van soo groote deughden, datse seer dickwils van Godt toekomende dinghen verstont, en de selue voorseyde: onder andere, soose sorghvuldighlijck badt voor den grooten nootd der H. Kercke, heeft haer Godt te kennen ghegeuen, dat den tijdt naeckte, in den welcken hy soude Apostolijcke Priesters vande Societeyt IESV tot hulpe van sijne H. Kercke seynden. Nae hare doot volghende in't officie Maria Arconata heeft aen alle de Religieusen sekere ghebeden daghelijcks belast, waer mede sy versoecken souden, dat dien

dien tijdt doch moghte verſpoedt worden, ende Godts belofte ghequeten: de welcke ſy ſoo langh onderhouden hebben, tot dat P. Benedictus Palmius met noch eenighe vande Societeyt, door 'tverſoeck van den H. Carolus Borromæus, inde ſtadt van Milanen tot hulpe van ſijnen Biſchoppelijcken laſt ghekomen is: wanneer die Religieuſen 'tſelue aen hem verhaelt hebben, ende nae-der-handt met brieuen oock aen den Seer Eerw. Generael der Societeyt P. Claudius Aquauina beveſtigt.

Als den H. Franciſcus Xauerius ſijne ſtudien inde Vniuerſiteyt van Parijs vervolghde, hadde ſijnen vader Iaſſus nu gheſchickt, om de groote onkoſten, den ſeluen wederom 'thuyſwaerts 'ontbieden: 'twelck ſijne ſuſter verſtaende, die alſdan Ouerſte was in 't Convent vande Diſcalzen, heeft door brieven haeren vader ghebeden, dat hy hem ſijne ſtudien ſoude laeten voleynden: want hy van nu af van Godt gheſchickt was om Apoſtel van Indien te weſen.

Turfell.
Vitæ S.
Xauerij
lib. 1. c. 2.

In de ſtadt van Arnhem is eene treffelijcke weduwe gheweest met naem Reinolda, ſeer vermaert om haere heyligheydt. Soo Godt aen deſe alle de ſtraffen der oorloghen veropenbaerde, die ouer Duytſlandt honghen, ende ouer ons Neder-landt ſouden komen, heeft hy haer mede vertoont datter een nieuwe Orden van Religieuſe Prieſters ſoude komen, die de H. Kercke teghen de ketterije ſoude beſchermen: 't welck alſe by ſekere ghelegentheydt inde teghenwoordicheydt van Petrus Caniſius vertelde, ſes iaeren voordien aenvangh der Societeyt, ſeyde ſy, dat hy een van die weſen ſoude.

Raderus
in Vita
P. Caniſij
lib. 1. c. 1.

Inde woefte Prouincien van Paraquarien is deſe ſekere ouerleveringhe ghevonden: dat den H. Apoſtel Thomas, die in 't beghinſel der H. Kercke 'tghelooue aldaer gheplant hadde, voorſeydt ſoude hebben, dat in navolghende

Ann. Pa-
raq. 1626.
& 1627.

tijden tot dese landen Apostolijcke Priesters souden komen, draghende in hun handt een cruys, die hunne naekomelinghen 'tselue ghelooue souden leeren, 't welck hy hen aldan verkondighde. Dus als d'onse hier van niet wetende, door Godts schickinghe in die landen eerst ghekomen zijn met het cruys in de handt, hebben d'inwoonders eendraghtelijck bekennt, dat dit de mannen waeren die den H. Apostel Thomas beloofte hadde.

Ann.
Æthiop.
1625.

Onder het barbarisch volck van Æthiopien, diemen de Galen noemt, is sommighe iaeren eer de Societeyt daer ghesonden wierdt, eenen ghemeynen roep gheweest (soo eenighe die bekeert zijn betuyght hebben) datter binnen corten tijdt witte Priesters souden komen, die het landt souden van dolinghen suyveren, ende de waerachtighe wet der saligheydt leeren.

Ribera in
vita S.
Teresæ
lib. 4 c. 5.

Soo de H. Terefa op eenen tijdt in haer ghebedt oghetrocken was, heeftse ghesien de ghedaente van vele Religieusen der Societeyt I E S V, die in de handt schoone witte vendelen droeghen: 'twelck soose met groote vreught aenschouwde, seyde CHRISTVS tot haer: Of ghy wist Terefa, hoe grooten bijstandt mijne H. Kercke van dese ontfanghen sal! Welck visioen ouer een komt met het ghene den Abt Ioachimus voorsien, ende in sijne schriften achter-ghelaeten heeft, tot troost ende verwecksel van een ieghelijck van d'onse, om ghetrouwelijck CHRISTO in sijne Societeyt te dienen.

HET DERDE CAPITEL.

Den eersten ende principaelsten instelder der Societeyt, is IESVS CHRISTVS.

DE Societeyt IESV, ghelijckse den naem niet en heeft, soo en heeftse oock niet den oorsprongh vanden H. Ignatius: waer in wy onsen Vader te min onghelijck doen, hoe hy beter geweten heeft dat dese Religie gheenen vondt der menschen en was, noch oock door sijn vernuft oft wijsheydt inghestelt, maer door IESVS CHRISTVS alleen, die de maniere van leuen, de welcke de Societeyt volght, eerstmael door sijn exempel, en daer nae met sijne leeringhe verbeeldt heeft. Dit ghetuyghen ons in den eersten alle de Constitutionen, reghelen, regeringhe ende oeffeninghen der seluer: want ghelijckerwijs d'Apostelen nae 't exempel ende raeden CHRISTI in suyuerheyte ende aermoede gheleeft hebben om beter het H. Euangelie te verkondighen, alsoo alle die in de Societeyt komen, doen beloften van eeuwighe suyuerheyte ende aermoede. Wederom ghelijck hen d'Apostelen besonderlijck aen CHRISTVS hebben opghedraeghen, om de gansche werelddoort, ten liefste huns meesters, de saligheyte der sielen te besorghen: alsoo sprejdt haer de Societeyt IESV door alle ghewesten der werelddoort, om tot 'tselue voornemen te gheraken. D'Apostelen ende hunne naevolghers hebben nae de Hemelvaert CHRISTI den H. Petrum als sijnen Vicaris ende 'rhoofte der heyligher Kercke bekent, sulcken gehoorsaemheyte bewijsende, als hem in de plaetse CHRISTI roequam: alsoo doet oock de Societeyt, bouende ghewoonlijcke belofte, die allen Religieusen ghemeyn is, noch eene

Het leuen van de Societeyt is Apostolisch.

besondere belofte van ghehoorfaemheydt aen den Paus van Roomen, naeuolgher van Petrus, ende 'thoofst der H. Kercke. Ten laetsten ghelijck d' Apostelen, volghens het exempel CHRISTI, uytwendighlijck eene gemeyne maniere van leuen hebben onderhouden, om bequamelijcker de herten der menschen tot Godt te trecken, ende om beter den gheduerighen aerbeyt in't bekeeren der sielen t'onderstaen: alsoo *de Religiösen der Societeyt* ('t ghene Pius den IV. van henlieden seght) *ghelijckse den naem van IESVS aenghenomen hebben, alsoo doense hun beste, om met wercken, leeringhe, ende exempelen onsen Heere IESVM CHRISTVM in alles nae te volghen, ende door sijne voetstappen te wandelen.* Inder voeghen datmen segghen magh dat de Societeyt gheen nieuwe Orden oft Religie en is, dan wel eene hervattinghe van d'instellinghe der Apostelen, van tijdt alleen, ende niet van naem, noch van autheur verschillende.

Haere instellinghe is godtlyck.

Ten tweeden, dat haere beghinselen van Godt afkomen, ende niet alleen vande menschen, beuestighen openlijck in hunne brieuen d'andere Pausen. Paulus den III. soo hy haere eerste instellinghe ghelesen hadde, heeft van de Societeyt gheseydt: *Hier is den gheest des Heeren.* Gregorius den XIII. verclaert, dat *den H. Ignatius ende sijne medeghesellen vanden H. Gheest verweckt zijn.* Inghelijcks seght Gregorius den XIV. dat *de Religie van de Societeyt IESV nu in de laetste tijden door de Godtlijcke voorsichtigheyt is voortghebraght.* Wat betoont anders de wonderlijcke bekeeringhe van den H. Ignatius, die van eenen soldaet alleen de wapenen ghewent te handelen, is eenen instelder van eene soo gheleerde ende heylighe Religie gheworden? Wat betoont anders dat schoon visioen, in het welck CHRISTVS met sijn cruys ghelaeden aen Ignatius biddende sich veropenbaerde, belouende dat hy hem te Roomen

Roomen altijd ghenaedelijck soude bystaen? Wat betoont anders d'onuerwachte veranderinghe van den Cardinael Bartholomæus Guidiccionius, die van eenen vijandt van alle nieuwe Religien is sulck een vriendt ende voorvechter der Societeyt gheworden, dat hy bouen alle andere de selue vervoordert heeft? In der waerheydt dit en is gheen' onghestaedicheyt van ghemoet, noch van gheuoelen, maer een heymelijck ghewelt van de Godtlijcke handt gheweest.

Ten laetsten, dat de Societeyt niet van de menschen, maer van Godt haeren oorsprongh treckt, blijkt claerlijck uyt d'approbatie van soo vele Pausen t'alle tijden by versheyden bullen vernieuwt ende beuestight; uyt de deught, volmaecktheydt, onverwinnelijcken moedt ende volstantigheydt van soo vele edele, gheleerde ende anderssins treffelijcke oft vermaerde mannen, die hen tot de Societeyt hebben begheuen; ten laetsten uyt haere soo groote vermeerderinghe, de welcke binnen soo corten tijt, niet teghenstaende alle de vervolghinghen, met eenen onuytsprekelijcken voortganch ende aenwas der H. Kercke, soo in't ghetal der gheloouighe, als godtsdienstigheyte ende godtvruchtigheyte, gheschiet is. Dit en heeft noch de vernufftheyt van Ignatius, noch de wijsheyte van sijne mede-ghesellen vermoght uyt te wercken, mits het de cranckheyte der menschen te bouen gaet; maer het is Godts handt, die sijne Societeyt helpt ende vervoordert.

HET VIERDE CAPITEL.

Waerom aen dese Religie den naem vande Societeyt IESV gegheuen is.

GHEEN blinder quaet als d'afgunstigheyte, de welcke niet aen en siet waer opse haeren tandt wet, ten

*De ket-
ters laste-
ren den
naem
vande
Socie-
teyt;*

*maer tot
hunne
schande:
Anno
1583.*

minsten datse haer venijn magh uytspouwen teghen diese haect. De ketters, soo wel Caluinitten als Lutheranen, ghelijckse van hun beghinsel altoos ghebeten zijn gheweest op de Iesuiten, hebben de selue niet alleen vervolght met wreedtheydt en bloet-verghietinghe in hunne lichaemen, maer oock met laster ende scheldinghe inden naem diese voerden, vande Societeyt I E S V. Defen scheen hen wat te sterck in d'ooghen, ende en konden niet verdraghen, datter fulck een licht inde H. Kercke soude opgaen, waer door hunne duyftere fuycken vande verbloemde redenen, diese het slecht volcksken voorhielen, fouden ontdeckt worden: daerom hebben al schemerende teghen sijne straelen begonst te bassen, ghelijck de honden teghen de maen: iae dat meer lacchens weerd is, als andwoorde verdient, zijn soo verre in hunne blintheyt ghecome, datse dien seluen naem, diese in ons betichteden van hoouerdicheyt, selue aenghenomen hebben, als lofweerdigh. Daer is onder andere te Mulhausen een stadt van Turinghen, eenen Lutherfchen Woorden-dienaer geweest, die by druck een gheschrift heeft laeten uytgaen, dat hy ende alle de Lutheraenen oprechte Iesuiten waeren, ende niet die van Ignatius de Loiola voortcomende defen naem voerden. In welke voorstellinghe soo hy sy seluen ketelde tot lacchens toe, ende alle de sijne hen streelden als ouer eenen aerdighen vondt, hebben hen allegader ghestelt tot eenen verdienden spot der Catholijcken, van wiese met goede reden beschimt wierden, om datse defen naem nu ghinghen voor hen seluen vrijen, teghen den welcken sy als niet te voren gheen en hadden. Soo blindt is, segghe ick, de nijdicheyt der ketteren. Doch wy sullen op dit pas dese nieuwe Iesuiten laeten vaeren, op de welke beter als op die vande Societeyt passen de verwijtinghen

van

van houeedijje, waer mede sy ons laecken, ghemerckt den naem die wy voeren, enckelijck sijnen oorsprongh uyt d'ootmoedigheydt heeft.

De thien eerste Patres en waeren niet weynigh beladen hoese hunne nieuwe vergaderinghe souden heeten: waer op soo den H. Ignatius rijpelijk ghelet hadde, ende bemerckt, datter sommighe Religien ghenoeemt wierden vande plaetsen haerder instellinghe, andere van haere ampten oft principale oeffeninghen, eenighe oock van sekere deughden oft Heylighen; maer het meeste deel vande fondateurs oft instelders selue; vreesende dat, indien dit gheschil met verscheyden stemmen gheslist wierde, sy, om hunne sonderlinghe liefde tot hem, dese nieuwe Religie nae sijnen naem souden noemen; heeft uyt een nederachtigh ghemoedt op hen versocht, datse dit in sijn goetduncken souden stellen: ende uyt verscheyden visioenen den wille van Godt almaghtigh verstaen hebbende, eyndelijck ghesloten ende begheert, datse de Societeyt I E S V soude ghenoeemt worden: hier by blijuende met soo stercken opset, dat hy opentlijck bekende, dat hem gheene reden ter wereltd daer van en konde trecken: iae beleedt, dat hy niet anders doen en konde, ten waere hy teghen den wille Godts dede, ghelijck P. Petrus Ribadeneira ende Polancus ghetuyghen uyt hem ghehoordt te hebben. Welcken naem daer nae oock Paulus den III. Iulius den III. Pius den IV. ende den V. Gregorius den XIII. Sixtus den V. Clemens den VIII. beuefticht hebben. Ende soo ten tijde vanden Paus Gregorius den XIV. sommighe desen naem bestreden, ende den seluen wilden veranderen, heeft desen Stadt-houder CHRISTI wel bescheydelijk in sijne Bulle beuolen, dat den naem van de Societeyt I E S V, met den welcken dese Religie in haer beghinsel van den Apostolijcken

*by comt
uyt d'oot-
moedic-
heydt van
S. Igna-
tius:*

*wordt
vande
Pausen
bene-
sticht:*

*Dient
ons tot
spore.*

lijcken stoel vereert was, tot alle naevolghende tijden in-
de selue vast en onveranderlijk soude bliuen. Bouen
d'oodtmocdigheyt ende andere redenen, die den H. Igna-
tium beweeghden om desen naem aen sijne familie te ghe-
uen, was dese wel de voornaemste, dat hy voor sijne
nakomelingen in den seluen een groot profijt sagh, te
weten, dat sy onder den standaert des cruys IESV moesten
strijden, om 'tselue ouer al te planten: ende achter-vol-
ghens het exempel vanden Sone Godts (tot wiens heyr
ende gheselschap sy gheroepen souden wesen) alderhande
suaere, bittere ende moeyelijke dinghen moesten ver-
draeghen; in plaetse van vrydom, boeyen en ketenen; van
wellusticheyt, tormenten en pijn-bancken uytstaen, iae de
doodt meer dan het leuen verkiesen. Voorwaer desen
naem praemt ende verweckt ons met eenen gheduerighen
prickel, om een soo verheuen tijtel wel uyt te voeren:
principalijck als wy by ondervindinghe sien 'tgene den
H. Hieronymus nae d' experientie ghetuyght, dat hoe licht
den arbeydt is van onder desen leydtf-man te vechten, soo
seker oock de victorie is aen de ghene die maer den wille
en hebben van te winnen: *VVy kinderen, seght hy, zijn onder
den Capiteyn IESVS ghekomen: onsen Capiteyn IESVS voert
nu het sweerdt, ende gaet altijd voor ons, ende vecht voor ons,
ende verwint den vijandt. VVy steken de trompetten der Prie-
steren, ende gaen rondom Jericho, dat is dese wereldt: haere
mueren wallen, ende wy worden verwinders. Laet ons dan aen
onsen Capiteyn IESVS danckbaer wesen; want door dien Capi-
teyn, als hy vecht, verwinnen wy.*

S. Hie-
ron. in
Psal. 76.

HET VIIFDE CAPITEL

*Hoe de H. Moeder Godts patroonesse, ende als
tweede instelster vande Societeyt is.*

DIE malckanderen beminnen, zijn ghemeynlijk van eenen sin ende gheneghenthey. Ter wijle dan onsen Salighmaker ende sijne H. Moeder met een' aldermeeste liefde aen malckanderen verbonden zijn, soo is het, dat ghelijck hy de Societeyt altoos van herten bemint, alsoo oock sijne H. Moeder tot de selue, van haer beghinsel af, eene besondere gheneghenthey ghetoot heeft. Dit liet *Maria* sich voor 't eerst inden H. Ignatius sien, diese voorquam *vertoont* met verscheyden weldaden. Nauwelijcks en was hy *haer aen* bekeert, of sy heeft haer aen hem vertoont met het kin- *Ignatius:* den IESVS in haere armen : waer door hy soo versterckt wierdt, dat hy sedert niet alleen bevrijdt en bleef van alle onsuuere verbeeldinghen, maer oock eenen afkeer ende walghe ghevoelde van alle wereldtsche ijdelhey. Bouen dien vondt sich soo onsteken inde liefde tot Godt ende sijne H. Moeder, dat hy corts daer nae ghegaen is nae Mont-Serraet (eene plaetsen van deuotie, wijdt beroemt om de menighvuldighey der mirakelen ende verscheyden weldaden die de H. Moeder MARIA aldaer plagh aen haere dienaers te bewijzen) ende heeft daer sijn gheweyr opgheoffert, sijne kleederen verandert, ende belofte ghedaen van eeuwighe suuerhey. Hier mede en hiel de goetgunsticheyt van dese H. Moeder tot haeren nieuwen soon ende dienaer noch niet op. Als hy te Manresa woonde, *helpt* schreef hy dat gheestelijck boesken vande Exercitien, *hem in's* 'twelck soo krachtigh is om den mensch tot de vol- *schrijven* maecktheyt te leyden, ende soo diep van verholen sin- *vande* *Exerci-* *tien,*

H

nen,

nen, datter menigh Doctoor inde Godtheyt bekennt heeft, dat hy uyt gheene andere meer deughdts ende lichts, als uyt dit alleen ontfanghen heeft. Wie meyndy heeft doen de penne gheleydt van desen noch-rouwen ende ongheleerden soldaet, die nergens dan inde wapenen alleen bedreuen en was? Ludouicus de Puente verklaert in't leuen van P. Balthasar Alvarez (die biecht-vader was vande H. Terefa) dat het Maria de Moeder Godts selue was, die naer dicwils gheduerende dit gheschrijf, aen hem veropenbaerde. Sy heeft het ghetuyght aenden voornoemden Pater, als hy sijn' Exercitien nae ghewoonte vande Societeyt ghingh beghinnen, hem verskerende, datse den H. Ignatius in't schrijuen van dese meditatie ende maniere van bidden gheholpen hadde, als zijnde een' oeffeninghe die haer seer behaeghde, en diese in haer leuen menighweruen selue gheploghen hadde. Het is waerschijnelijck dat hier uyt ghesproten is d'andwoorde, die Ignatius plagh te gheuen op de vraeghe, waer de Societeyt haere beghinselen ende oorspronghen ghenomen hadde: want en seyde anders niet, als, Te Manresa; te weten op die plaetse, daer hy soo dickmaels vanden Sone Godts ende sijne H. Moeder met verscheyden verlichtinghen besocht is gheweest. Schrijuende te Roomen de Constitutien vande Societeyt, heeft menighe reysen de visite ontfanghen van twee (soo hysse noemde) middelaers; waer door hy verstondt I E S V S EN M A R I A, als de twee wet-gheuers: aen welcker ordonnantien wy ons moeten laeten voorstaen, dat wy meer verbonden en ghehoorsaem zijn, als aen de sijne, mits de selue meer uyt hunner beyder als uyt sijnen boesem quamen.

ende Constitutien.

Wt welcke ende meer andere weldaden, die de H. Moeder Godts aen onsen H. Vader Ignatius, ende door hem aen

aen ons sijne kinderen bewesen heeft, wy wel moghen befluyten, datse neffens Godt door Ignatius de Societeyt heeft voortghebragt. Waerom hy oock, misschien tot bekentnisse dies, niet alleen sijn' eerste beloften, ende daer nae oock sijne professie, heeft Gode voor den autacr vande alderheylighste MARIA willen opdraeghen, maer oock begeert, dat alle sijne naecomelinghen, als die hunne Religieuse beloften doen, andere Heylighen maer in't ghemeyn, maer MARIA in't besonder ende namentlijck souden aenroepen, als hunne vernaemste patroonesse, door wiens hulpe ende voorsprake sylieden verscheyden jonsten ende voordeelen soo van haer, als van haeren ghebenedijden Soon in't beleuen huns roeps, ende andere gheleghentheden souden ontfanghen. Welcke sijne meyninghe ghelijckse op een vast betrouwen steunde, dat hy onlanghs uyt d' affectie van MARIA t'hemwaerts bewesen gheschept hadde, is alsoo nae der handt door menighvuldighe faueuren ende vremde gheschiedenissen aen sijne Religieusen oock beuestight gheweest. Niet langh nae dat de Societeyt te Loretten haere wooninghe ghestelt, ende aldaer de sorghe van het heyligh huys aenghenomen hadde, heeftmen rondom de hoofden vande Patres die'r biechte hoorden eene hemelsche vlamme sien spelen: welcke wat isse doch anders gheweest dan een teecken van liefde, waer mede de H. Moeder haere gasten ontfingh, ende haere kinderen inden ijuer der sielen onstack? Voorwaer in dese plaetse is't gheweest dat dien grooten Apostel van Indien en Iaponien den H. Xauerius dien vierighen moedt gheschept heeft, met den welcken hy alle perijckelen te water en te lande misachtete, om de gheheele nieuwe werelddt met Godts kennisse ende liefde t'onsteken. Waer in soo hem den boosen vijandt menighe reyse sochte belet te doen,

Ignatius doet syne beloften voor den autacr van MARIA.

De Societeyt heeft sorghe van't H. huys van Loretten.

Xauerius door hulpe van MARIA veruuint de duyuelen:

*sy be-
soeckt
Stanis-
laum,*

*bevvaert
Aloy-
sium,*

*roepster
verschey-
den tot
de Socie-
teys:*

*wordt
vande
selve ge-
zert,*

heeft den seluen niet alleen door de hulpe van M A R I A kloeckelijck verwonnen, maer oock door't aenroepen van haeren heylighen naem, uyt de lichaemen van de besetene menschen veriaeght. Wat sal ick segghen vanden Salighen Stanislaus Kostka, die door haer vriendelijck besoeck is verheught gheweest, ende haer soet kindeken IESVS in sijn' armen ontfanghen heeft? en wat vanden Salighen Aloysius Gonzaga, die sijn leuen mirakeleuselijck in sijne gheboorte door haer behouden, ende nae der handt met belofte van eeuwighe suyuerheyt t'haeren dienste lofweerdichlijck besteedt heeft? Wat van soo vele andere, ende namentlijck van P. Iacobus Ledesma, Petrus Anascus, Sebastianus Barradas, &c. diese mondelijck tot de Societeyt gheroepen heeft? P. Thomas Sanchez siende dat hy inde Societeyt niet en konde ontfanghen worden om dat hy te leelijck stamelde, heeft sijne toevlucht tot M A R I A ghenomen, ende door haere hulpe van sijn ghebreck verlost zijnde, is aenveerdt gheweest. Ick late nu vaeren alle die treffelijcke mannen, P. Gonsalvus Silueria, Martinus Gutierrez, Ignatius Azebedo, Alphonfus Rodriguez, ende duysent andere. Wat voordeelen en hebben dese vande H. Moeder Godts niet ghenoten? ende met wat eene liefde ende godtsdiensticheyt en hebbense van hunnen kant niet ghesocht de selue te verghelden? Van P. Alphonfus Salmeron lesen wy, dat hy de Saterdaeghen vanden Vasten, sijne ordinarisse materie verlaetende, altoos van onse L. Vrouwe predickte: van P. Franciscus Turrianus, dat hy de Feeft van haere Presentatie schriftelijck ende mondelijck heeft houden staen: de welcke anderflins in perijckel was om van den Paus afgheschapt te worden: waerom hy oock verdient heeft op den seluen dagh ten hemel te vaeren. Van P. Iacobus Laynes, dat hy dry volle uren in't alghemeyn Conci-

Concilie van Trenten soo ghewichtigh ghedisputeert heeft *in't voor-*
 voor haer' onbevleekte ontfanghenisse, dat sy vande H. Sy- *staen van*
 node met een al-ghemeyn toestemmen, alleen is uytgheste- *haere on-*
 ken gheweest uyt alle de kinders van Adam, die allegader in *bevleekte*
 in d'erf-sonde ontfanghen worden. Hoe wel dese deuotie *ontfan-*
 tot d'onbevleektheyt van M A R I A noch eyghen en is ghe- *ghenisse:*
 weest aen P. Laynes, noch vremdt aende Societeyt: want
 van haer beghinsel af, gheduerende noch het leuen vanden
 H. Ignatius, heeftse dese opinie soo ernstelijck behert, datse
 de selue in haere eerste disputatie, als het principaelste
 punct, om te verweyren voorghefelt heeft. Iae dat meer *waer*
 ende te verwonderen is, dien grooten liefhebber van onse *toese in-*
 L. Vrouwe Alphonsus Rodriguez (die haer oock wel met *ghestelt is.*
 eene heylighe vrijmoedicheyt tot den minnen-strijdt derde
 beroepen) heeft menighmael ghetuyght, dat de So-
 cieteyt, beneffens andere redenen, te dier eynde oock was
 inghefelt, om d'eere van Godts Moeder in dit punct voor
 te staen: soo dat het niet te verwonderen en is, datter een'
 eeuwige ordonnantie by ons ghemaect is van dese sen-
 tentie noyt af te gaen.

Op vele andere manieren (van de welke hier beneden
 in't derde boeck noch ghesproken sal worden) heeft de
 Societeyt ghepooght haere Moeder, ende naest Godt, haer-
 en eersten oorsprongh te vereeren, die ick al voorby gae,
 om dit capitel te sluyten met de waerschouwinghe vanden
 Saelighen Franciscus de Borgia: den welcken soo hy be-
 merckt hadde, datter sommighe onder onse Nouicien
 waeren die M A R I A niet en hadden tot patrooneffe verko- *Die MA-*
 sen, heeft hunnen meester vermaent, dat hy op hunne *RIA niet*
 saelicheyt wel achte soude nemen, terwijle hy groot achter- *en eeren,*
 dencken daer van hadde. Welcke sijne vreesse gheenen ijde- *vallen uyt*
 len waen en is gheweest: want hebben naemaels allegader, *de Socie-*
 reyt.

d'een voor, en d'ander nae, hunnen roep verlaeten. Inder voeghen dat wy hier uyt moeten bekennen dat, ghelijck 'tmeeste deel van d'onse groote danckbaerheyt aende H. Moeder Godts schuldich zijn, om datse van, oft door haer tot de Societeyt gheroepen zijn, alsoo allegader groote verbintenisse hebben om haer op 'thooghste te eeren, indien wy in onsen roep willen volherdich blijuen.

HET SESTE CAPITEL.

Hoe dat nae Godt ende MARIA, den H. Ignatius den Instelder en Vader van dese minste Societeyt is.

GHELICK certijts Godt almaghtigh tot stichtinghe van sijne H. Kercke slechte visschers ghebruyckt heeft, alsoo heeft hy oock tot oprechtinghe van dese minste Societeyt eenen man verkofen, die nerghens in eruaeren en was, als inde handelinghe van wapenen. Desen is gheweest Ignatius de Loiola, aenden welcken Godt inde stadt van Manresa op sekeren tijdt (als hy inden gheeft opghetrocken was) een schets oft beworp vanden opgangh ende voort-gangh der Societeyt vertoont heeft. Hier verstondt den dienaer Godts 'twerck datter voor handen was, met al dat de Societeyt oock in volghende tijden aenghingh. Hy begheeft sich dan te dien eynde tot de studien, ende al was hy nu dry-en-dertich iaeren oudt, en schaemt hem niet onder de kleyne kinderen d'eerste beghinselen vande Latijnsche sprake te gaen leeren. Daer nae sijne studien te Parijs nu vervoordert hebbende, vergadert ten deele aldaer, ten deele elders, neghen medeghefellen, met de welcke hy den thiensten de stichtinghe van de

*Godt
toont de
Societeyt
aen Ignatius
inde
gheest:*

de Societeyt beghint, die nae der handt in't iaer vijf-thien hondert veertich vanden Paus Paulus den III. beueftight is. Welck alsoo gheschiet zijnde, wierdt Ignatius ghekosen tot eersten Generael van sijne nieuwe familie. Maer ^{hy wordt} ghelijck hy dese bedieninghe niet en heeft willen aen- ^{Generael} veerden, voor dat hem sijnen biecht-vader de selue by ^{ghekosen:} maniere van behoerlijcke onderdaenicheyt heuschelijck ouerdronghen heeft: alsoo oock, nae dat hy nu den last aenghenomen hadde, is hy voor al besorght gheweest, dat hy sijn' onderfaeten voor alle naecomende tijden met goede Constitutien ende Reghelen soude voorsien, ^{schryft} waer nae sy hen souden hebben te schicken. In't schrijuen ^{de Con-} van dese hadde hy altoos enckelijck dit voor ooghen, wat ^{stitutien:} tot Godts meerdere glorie dienen moghte: om de welcke sekerder te kennen ende te betreffen, hadde hy voor ghewoonte, dat, soo wanneer hy'er nu eenighe metten verstande begrepen, en schriftelijck op pampier beworpen hadde, de selue op den autae leyde daer hy Misse dede, ende met vele traenen versocht, dat sijne Godtlijcke Maesteyt doch soude willen ghedient zijn, sijnen heylighen wille met behoerlijck licht daer ouer te verklaeren. Als hy eens by sy seluen ouerdochte, of het oock gheraedsaem ware, dat de kercken vande Profes-huysen (die enckelijck op aelmoessen moeten leuen) met iaerlijcks incomen soudens beset worden; heeft veertigh daghen langh op de voorseyde maniere Godt te raede ghegaen, ende sijnen heylighen wille versocht. Dit verhael ick in't besonder, om daer uyt te speuren hoe grootelijcks den H. Ignatius ghearbeydt heeft, dat de Constitutien vande Societeyt meer soudens een werck wesen doort ingheuen vande Godtlijcke wijsheyt ghemaect, als door menschelijck verstandt oft natuerlijcke redenen.

Nae

*vercon-
dicht de
felue.*

Nae dat de Constitutien nu aldus gheschreuen waeren, heeft hyse door de gheheele Societeyt verbreydt, eenfdeels om van een ieder te verstaen wat hem van de felue docht, eenfdeels oock om die in't ghebruyck te stellen, ende alsoo te proeuen ofse bequaemelijck souden connen onderhouden worden. Dit ghedaen, zijns heel, sonder by oft afdoen (ghelijckse van hem beschreuen waeren) vande gansche Societeyt aenghenomen, om in alles haere maniere van doen en leuen nae de felue, als nae een ghewis ende onfeylbaer recht-snoer, te schicken. Inder voeghen dat wy met goede reden moghen segghen, dat, ghemerckt Ignatius de medeghesellen eerst vergadert, de Constitutien (als de siele) aende Societeyt eerst ghegheuen, ende de felue als hooft en vader, met maght van generale ouerhandt, eerst gheregeert heeft, hy voor den principaelsten instelder ende fondateur naest Godt ende sijne H. Moeder vande minste Societeyt bekendt ende ghehouden moet worden.

HET SEVENSTE CAPITEL.

*Hoe den H. Franciscus Xauerius den tweeden
pilaer vande Societeyt is.*

*Ignatius
en Xau-
erius in
vele din-
ghen ghe-
lyck aen
Petrus en
Paulus.*

INDIEN'T gheoorloft is mindere saken met meerdere ende ghewichtighere te verghelijcken, soo dunckt my dat 'tghene Ignatius en Xauerius inde Societeyt ghedaen hebben, seer ouer-een-comt met het ghene d'Apostelen Petrus ende Paulus inde H. Kercke ghedaen hebben. Petrus was van Christus 'thoofte vande H. Kercke ghestelt, Ignatius vande Societeyt. Aen den eenen en aen den anderen is Christus sijn cruys draghende omtrent de stadt Roomen verschenen, met belofte van hen aldaer behulpsaem ende

ende ghenadigh te wesen. Als Paulus Gode wederspan-
 nigh was, heeft hem de kracht Christi op den wegh van
 Damascus dweegh ende buyghsaem ghemaect: als Xa-
 uerius teghen den Godtlijcken roep spertelde, is hy door
 Ignatius ghetemt gheweest. Godt heeft aen Ananias ver-
 openbaert dat hy Paulum tot de bekeeringhe der Heyde-
 nen gheropen hadde: inghelijcks heeft hy te kennen ghe-
 gheuen aende suster van Xauerius, dat hy hem tot de be-
 keeringhe vande nieuwe wereltd wilde ghebruycken. De
 Ioden hebben Paulum willen om hals brenghen, alsoo
 wilden d'afgodische priesters de Bonzij aen Xauerius oock
 doen. Paulus is in cene mande langhs de mueren van Da-
 mascus afghelaeten, om de handen van sijne vijanden
 t'ontgaen: Xauerius heeft om de selue reden onder de
 bremen en tacken vande boschen gheschuyt, teghen tge-
 welt vande wilde menschen. D'onder-kleederen van Pau-
 lus ghenafen de siecke, de roosen-hoeykens van Xauerius
 deden tselue. Paulus verweckte de doode, Xauerius al me-
 de in groot ghetal. Paulus hadde eenen onuersadelijcken
 dorst van sielen te winnen: aenden ijuer van Xauerius was
 eene wereltd te kleyn. Paulus was aen den H. Petrus als de
 rechte handt in't verbreyden ende beuestighen vande
 H. Kercke: euen eens was Xauerius aenden H. Ignatius in't
 optrecken ende volmaken vande Societeyt. want hoe wel
 Xauerius noyt haere Constitutien ghesien en heeft, noch-
 rans heeft hy in alle manieren van doen, de selue met een
 ghelijcksaem over-een-komen soo wel betroffen, datter
 maer eenen sin ende gheuoelen in hen beyde en schein
 te wesen; als of Xauerius in Indien niet en dede sonder
 tbestieren van Ignatius, en wederom Ignatius in Europen
 niet en berichtede sonder den raedt van Xauerius. Ignatius
 in Europen begeerde van sijne onderfacten, datse hem

*Ignatius
 en Xau-
 rius ko-
 men in
 alles over
 een.*

rekeninghe fouden gheuen van hunne confcientie, 'tselue eyschte van de sijne Xauerius in Afien. Ignatius en verhieff sich by sijne Religieusen niet als hunnen Ouersten, maer droegh sich ghelijck den minsten van alle, ende vernederde sich als hunner aller dienaer: Xauerius beual aen eenen Paulus, Recteur van't Collegie binren Goa, dat hy der Christelijcker ootmoedigheyt by sijne onderfaeten wilde indachtigh zijn, ende ter oorsake van sijne Ouerigheyt geenen hooghen moet en wilde voeren, maer veel meer een nederigh herte. Ignatius versochte altoos bescheydelyck onderricht te wesen van de vruchten die sijn volck onder de gheloouighe ende ongheloouighe dede: Xauerius gaf oock ordre aen die hy inden wijngaert des Heeren sondt, datse hem beduydelijck fouden ouerschrijuen al water tot saligheyt der sielen uytgherecht wierdt. Hebben beyde hunnen onderdaenen opgheleghet het dagelijcks onderfoeck van confcientie, en bouen al hertelijck beuolen de ghestadigheyt des ghebets. Hebben beyde niet alleen schriftelijck en by ghebodt, maer oock metter daedt en voor-gangh van hun exempel, d'onderwijsinghe vande iongheyt, ende namentlijck de Christelijcke leeringhe, ten hooghsten vervoordert. Hebben beyde de ghehoorsaemheyt gheacht als eenen toets-steen, ende ghestelt tot een merck-teecken vande oprechte kinderen der Societeyt. Gheen van beyde en hebben geldt, oft iet anders willen ontfanghen, waer mede, als met arbeydts-loon, onse diensten fouden schijnen vergolden te worden. Hebben beyde strengh verbodt aen hunne onderfaeten ghedaen van eenighe Kerckelijcke eere oft digniteyten ontfanghen. Ter wijle Ignatius in Europen schrijft aende Prouincialen, dat sy alle wederspanninghe onderfaeten fouden uyt de Societeyt seynden, is Xauerius besigh in Indien om P. Antonium

nium Gomez, niet teghen-ſtaende dat hy vande natuere een wel begaeft man, ende dadelijk Recteur van Goa was, om ſijne ongheloorfaemheyt uyt te monſteren. In welck accoordt van ſinnen en gheuoelen haer oogh-ſchijnelijck de voorſichtigheyt Godts verтоont heeft: de welke aen deſe twee edele ſielen, ſoo verre vanden anderen gheſeten, ghelijck als aen twee zee-compassen die aenden ſeluen zeyl-ſteen gheſtreken zijn, den ſeluen gheeft der Societeyt ſoo eenvormigh ingheſtort heeft, dat, al hoe wel de Conſtitutien vanden H. Ignatius noyt in Indien hadden ouer-ghevoert gheweest, de Societeyt nochtans aldaer ſoude in't ſelue doen ende weſen, ſonder onderscheyt, blijuen ſtaen hebben als in Europaen, ter wijle ſy in haeren Xa-uerius den H. Ignatium niet en ſouden ghemiſt hebben.

HET ACHTSTE CAPITEL.

De Societeyt wordt vanden Roomschen Stoel gheapproveert.

AL bemerckten ſchoon de Patres eene ſwaere ſake te weſen, dat d'Orden vande Societeyt ſoude beueſticht worden, heeft dies niet teghenſtaende den H. Ignatius, op Godt ſteunende (wiens ghenade hy te Roomen alreede gheproeft hadde) 'tformulier vande inſtellinghe der ſeluer daer ende beſcheydelijk in't cort gheſtelt, verwach-
 tende bequaeme gheleghentheyt om dat aenden Paus voor te houden, ende met eenen ſijne begheerte aen te dienen. Den Paus Paulus den III. hadde ſich by goeden gheualle te Tiuoli vertrocken. Hy dan deſe bequaemigheyt waernemende, preſenteert hem 'tformulier door den Cardinael Contarenius, ootmoedighlijck biddende dat hem ghelieue

*Ignatius
preſen-
teert aen-
den Paus
het for-
mulier
vande
Societeys*

'tselue met Apostolische maght ende autoriteyt te beueftighen. Den welcken dat ontfanghende, doet het ouersien door Thomas Badia, die meester was van't H. Paleys, ende naemaels Cardinael wierdt. 'tWelck ghedaen zijnde, ende den Paus selue dat neerstelijck acumerckt hebbende, seyde terstondt, 'tzy door verwonderinghe van't inhoudt, 'tzy door eenighe Goddijcke inwendigheyt ghedreuen, *Den gheest Godts is hier:* waerom hy 'tgodtvruchtigh werck ende voornemen vande Patres seer goet gheuonden ende gheprefen heeft; voeghende daer by, dat hy inden gheest voorsagh dat hunnen aerbeydt in dien tijt seer behulpsaem ende profijtig aende sielen ende den grooten nootd der H. Kercke soude wesen. Dese ghetuyghenisse den elfften September in't iaer des Heeren 1539. vanden Stadt houder Christi ghegheuen, is quantsuys d'eerste approbatie gheweest: om de welcke met eene Bulle (ghelijck Ignatius op hem versocht hadde) te beueftighen, op dat hy niet en soude schijnen onuersichtelijck met eenen onbeicheyden drift in desen sorgheijken staet der H. Kercke iet te ordonneren) heeft de heele sake aen dry verre-denckende ende nauw-speurighe Cardinaelen belast: onder dese was Bartholomaeus Guidiccionius wel een godtvruchtigh man, ende inde Gheestelijcke ende wereldtlijke Rechten ertuaren, maer soo vijandt van alle nieuwe Religien, dat hy oock de menighe der Ordens die doen ter tijdt waeren, niet en conde ghelijden: iae was alreede soo verre door dese sijne vervremtheyt vervoert, dat hy oock eenen boeck gheschreuen hadde van die allegader op vier Ordens te brenghen. Wat soudemen van desen, die meer partije als rechter was, anders verwachten, dan eenen grooten Niet en af-slagh der sake? Men konde hem quaelijck met smecken en bidden verwillighen dat hy het formulier eens soude

den Paus doet het onder-soecken van dry Cardinaelen.

de ouersien, ick laete staen, voor goet houden oft vervoor-
 ren. Hy socht d'andere twee, die van selfs luttel tot Ignatius
 ghesint waeren, tot sijn gheuoelen te trecken, ende maeck-
 te by henlieden soo veel, datse met hem stemmende de
 heele sake, diemen nu voor seker ende vast hiel, bycans
 om verre stieten, ende te niet deden. Maer den moedt en-
 de 'tbetrouwen dat Ignatius op Godt hadde, was bouen
 alle aenstooten: daerom en hiel hy niet op van aen te drin-
 ghen door verscheyden brieuen van Princken, ende Repu-
 blicken, ten dien cynde aenden Paus ende Cardinaelen ge-
 schreuen. Maer soo dit oock al mede te vergheefs viel,
 heeft sijne toevlucht tot Godt alleen ghenomen, ende ghe-
 tracht ten deele met gheduerighe ghebeden, ten deele oock
 met lichaemelijcke penitentien de hemelsche jonste ouer
 sijn voornemen te verdienen: belouende bouen dien, dat
 hy dry-duysent sacrificien der Missè Gode soude doen
 opofferen, soo wanneer het sijnen heylighen wille beliefte,
 dien vande menschen te beweghen. Sijn ghebedt is ver-
 hoort gheweest: want vol van betrouwen is hy wederom
 tot de Commissarissen ghegaen, met groote seeghbaerheyt
 ende eerbiedinghe de redenen van sijn versoeck voorhou-
 dende aen die't sochten te beletten. Ende siet, ghelijcker
 noch raedt noch vernuft teghen den Heere en is, sy veran-
 deren allegader onuerwachtelijck van sin, nemen ander-
 werf en derde-werf in naeder achinghe het formulier,
 doorsien het grondelijck: ende verklaren t'samender-
 handt, dat de Societeyt onder 'tghetal vande Religieuse
 Ordens behoorde gherekent te worden, soo nochtans dat-
 ter bouen de sestighe niet en souden moghen professien, tot
 ter tijdt toe datmen sien soude by ondervindinghe, wat
 dies aengaende aen de H. Kercke 'tnutste ende 'tdienstigh-
 ste waere. Soo veel Guidiccionius belanght, is't kennelijck,

*Ignatius
 dringht
 aen om de
 benestin-
 ghe.*

*ver-
krijghe
van Pau-
lus den
III.*

dat hy nae der handt opentlijck bekende, dat, al hoe wel hy gheenslins de menighte der Religieuſe Ordens en konde goet-vinden, nochtans aen deſe (beweecht door den Gheeft Godts) niet en derrede noch en moghte langer wederſtaen. Heeft terſtondt daerom met ſijne mede-plichters begonſt ſoo gunſtighe aende Societeyt te weſen, dat niemant oyt ernſtelijcker de ſelue by den Paus ghevoordert en heeft. Den welcken ouer deſe onverwachte veranderinghe der herten verwondert, veroorſaect (ſoo hy het nam) door de rechte handt des Alderhooghſten, mede grootlijcks verblijt zijnde, dat hem deſe ſake van Guidicionius ſelue wierdt aenghepreſen; heeft met eene ſonderlinghe affectie de Religie der Societeyt, ende den naem, dieſe verkoren hadde, den ſeuen-thienſten September in't iaer 1540. op den dagh van ſinte Coſmas ende Damianus, volghens het goet-duncken ende wel-behaghen der Cardinaelen, gheaprobeert.

Tſcheen datſe nu door ſoodanigh onderſtandt eenighlins verſekert ende gheruſt was; ſoo wanneer daer nieuwe oorloghe is opgheſtaen, uyt de partije dieſe teghen de ſonden maecte: hoe wel haer deſe vervolginghe tot eere ende lof ghedient heeft: want Paulus den ouer-laſt vande quaede tonghen ſiende, ende dat dien maer uyt enckele af-gunſtigheyt en quam, heeft te meer ſijn herte gheheelijck t'haerwaerts ghekeert, ende behaluens dat hy de Societeyt eerſt (ſoo voorſeyt is) onder de Religieuſe Ordens hadde aenghenomen, heeft oock dry iaeren daer nae, den 15. Meert, anno 1543. aen Ignatius de maght ghegheuen om de Societeyt te vermeerderen, ſonder reſtrictie van eenigh ghetal der Professen, ende ander-werf met eene nieuwe Bulle verklaert, datſe eene Religieuſe Orden vande H. Roomſche Kercke was. Daer-en-bouen in't beſonder

aen dry Bischoppen van Cefena, Albenga ende Parenzo
 beuolen, datse de berichters der Societeyt, oft die haer ee-
 nighsins moeyelijck vielen, in alle manieren met ontfagh
 en straffe souden inden bandt houden. Nae Paulus heeft
 Julius den III. ander-mael de Societeyt beueftight in't iaer
 1550. den 21. Iulij, ende 'tghene inde brieuen van ^{voordt} ^{naemaels} ^{vernien} ^{van ver-} ^{scheyden} ^{Pausen.} ^{van} ^{ver-} ^{scheyden} ^{Pausen.} ^{van} ^{ver-} ^{scheyden} ^{Pausen.} ^{van} ^{ver-} ^{scheyden} ^{Pausen.}
 1550. den 21. Iulij, ende 'tghene inde brieuen van ^{voordt} ^{naemaels} ^{vernien} ^{van ver-} ^{scheyden} ^{Pausen.} ^{van} ^{ver-} ^{scheyden} ^{Pausen.}
 voor-saet moght duyster wesen, oft immers eene twijfel-
 achtighe uytlegghinghe veroorsaken, met eene wijdt-loo-
 pighe Bulle uytgheleghet, ende nae den sin van Ignatius be-
 duydt. In't iaer 1571. den 7. Iulij heeft Pius den vijfden
 verklaert dat de Societeyt een Orden vande Mendicanten
 is, ende die onder d'andere biddende Ordens med-gheno-
 te van de selue priuilegien gerekent. Gregorius den XIII.
 (wiens groote toeghedaeñheyt ende ghesintheyt tot de
 Societeyt blijcken kan uyt de priuilegien, ende den onuer-
 ghelijckelijken lof daer hy de selue mede vereert) heeft
 in't iaer 1582. den 1. Februarij het instituyt der Societeyt
 met haere Constitutien ende priuilegien wederom beue-
 ftight, ende verklaert dat die waerlick ende eyghentlijck
 Religieusen zijn, die de dry simpele beloften inde selue
 naet verloop van hun proef-iaeren ghedaen hebben. Heeft
 insgelijcks met een' andere Bulle, in't selue iaer den 25. Mey,
 goedt-gheuonden ende op een nieuw gheprobeert, al
 wat de voorgaende Pausen aende Societeyt ghejont had-
 den: voordets oock met alle sijn' autoriteyt verboden, dat
 niemant eenighen opval aen haere instellinge doen en sou-
 de: bouen dien seer swaere straffen ghestelt voor de ghene
 die sijn ghebodt hier in souden ouertreden. Alle welcke pe-
 nen ende beueftinghe vernieuwt noch eens met eene Bul-
 le, ende leght breeder uyt Gregorius den XIV. in't iaer 1591.
 den 28. Iunij: al-waer hy sich niet en ontfiet te segghen
 dat het achter-deel vande Societeyt een nae-deel vande
 heele

heede H. Kercke was, ghelijck 'tvoordeel van d'eene niede 'tvoordeel was van d'andere. Heeft oock gheordonneert, dat den naem vande Societeyt I E S V, dien van vele met opsprake ende bittere vijandtschap beuochten wierdt, daer in blijuen, ende ten eeuwighen daghe ghebruyckt soude worden, met uytdruckelijck ghebodt, datmen niet en soude veranderen van alle de dinghen die de nijdigheyt van sommige oproerige geesten, onder den schoonen deckmantel van Godts ijuer, socht te verkrencken. Ten laetsten Paulus den V. in't sefte iaer van dese loopende eeuwe den 30. Augusti, heeft insghelijcks de Societeyt met haere priuilegien op een nieuw beueftight, ende de selue penen, die sijne voorfaeten, tegen haere verstoorders verkondight. Dese autoriteyt met soo grooten ouer-een-comen in't selue gheuoelen van soo vele Pausen, heeft de Societeyt soo versterckt ende ghewortelt, dat haer nu, Godt lof, gheen haet oft af-gonstighen vande quaet-willighe, sonder verachtinghe vande Pauselijcke, iae oock vande Godtlijcke Maesteyt selue, en kan hinderen oft beschadighen.

HET NEGENSTE CAPITEL.

Eenighe dinghen die aende Societeyt als eyghen zijn.

DIt instituyt der Societeyt, 'twelck soo dickwils met soo grooten ghewelt van teghen-partijen beuochten is gheweest, als of het nerghens toe, als tot eenen alghemeynen onder-gangh ende verderffenisse van't menschelijck gheslachte en diende, vereyscht van sijne onderdaenen eene groote sorghe, eerst van hun eyghene, ende dan van huns euen-naesten saligheyt. Dus indien den H. Ignatius in't selue iet hadde connen bemercken, dat eenighsins

tot

tot nae-deel vande meerdere glorie Godts soude strecken, oft iet voorders versinnen dat die moghte vermeerderen; soude dat terstont daer by ghevoeght, ende 'tander daer uyt gheschrabt hebben. Maer om dat hy van't wit dat hy voor hadde, niet en soude af-wijken, heeft altydts sijn' ooghen gheveest op 'tleuen en manieren van onsen Saligh-maker I E S V S C H R I S T V S ende begheert dat de Re-ghelen vande Societeyt met de leeringhe C H R I S T I souden gheheelijck ouer-een-komen: want 'tghene desen aen d' Apostelen ende Discipelen tot meerdere glorie sijns Vaders voorhiel, heeft den H. Ignatius ghetracht in sijne Constitutien te besluyten. C H R I S T V S begheerde dat 'tghemoedt ende manieren van sijne Apostelen met de sijne heel ghelijck souden wesen, en daerom moestense rijkdommen, eere en wellusten versaken, welke hy voorsagh dat een groot beletsel vanden Godtlijcken dienst waren. Den H. Ignatius, om aen alle verouderinghen des gheests de deure te sluyten, heeft 'tgrondt-vest van't Religieus leuen ('twelck eyghentlijck de dry beloften zijn) nae vermoghen teghen alle gheleghentheden ende ghevalen van d'eyghene liefde, de welke doch den heymelijcken ende al-verderuenden worm vande Religien is, wel versien ende verskert.

Voor al *d'Aermoede*, die hy eenen muer vande Religie noemt, heeft hy heel vanden vijandt bevrijdt, oock met eene besondere belofte van die noyt te verminderē oft ruymmer te maken: daerom en laet hy gheene renten toe aende Profes-huysen, tot haer onder-houdt, noch eenigh seker onderstandt waer mede 'thuys oft Kercke souden moghen vermaeckt wordē, noch om eenigh cicraet voor de Kercke, ende 'tghene voorder tot den Godtlijcken dienst noodigh is, te coopen. Hoe soude hy d'aermoede teghen den aen-

K stoot

Instellinge vande Societeyt ghelijck aende leeringhe C H R I S T I.

Aermoe- de vande Societeyt.

stoot meer connen bevrijden? besonder als hy bouen al dit noch scherpeijck gheboden heeft, datse in gheenderleye maniere vande incomsten der Collegien (schoon daer oock noodt waere) souden moghen gheholpen worden, oft iet van weghe eenigher Capelrijen, iaer-ghetijden, Missen, predicatien, oft andere dierghelijcke diensten, oock voor de Sacristije, ghenieten. Wel is waer, dat d'aermoede der Collegien ende Seminarien die de Societeyt heeft, soo strenghe niet en is, mits die renten ende gronden van eruen moghen besitten. Dan dit en gheeft oft en neemt tot ons propooft niet: want naedemael de Professien 'teerste ende 'tprincipaelste deel der Societeyt zijn, moetmen eygentlijck in henlieden de volmaecktheyt van dese beloitte bemercken ende weghe. In welcken ghevolge heeft met reden Pius den V. verklaert (als bouen gheseyt is) dat de Societeyt een biddende Orden is, om dat d'andere soo wel als de Professien moeten gaen bedelen, als den Ouersten dit ghebidt, oft den noodt sulcks vereyscht. Ende hoe wel de Collegien ende Seminarien (als nu ghemelt is) middelen moghen besitten, nochtans is al mede hun aermoede vry wat nauw bepaelt ende beschreuen: wantse niet min als de Profef-huyien verbodt hebben van eenighen loon voor Missen, uytvaerden ende iaer-ghetijden t'ontfanghen, 'twelck nochtans aen d'aermoede van andere Religieuse Ordens niet en is ongheoorloft. Ghelijck het al mede voor ongheur in dese deught soude gheacht worden, waer't datse iet loon-wijse voor 'tleeren vande Godtheyt oft andere wetenschappen, voor de sermoonen oft Christelijcke leeringhe, voor 'tbesoecken van siecke oft ghevanghene, voor het uytreycken oft bedienen der heyligher Sacramenten ontvinghen. Voorts van dinghen 'tghemeyn besit in de Societeyt aengaende, is 'tgebruyck soo vernepen, dat d'aermoe-

De Societeyt is een biddende Orden.

d'aermoede gheene scherpere onderhoudinghe en schijnt te connen vereyschen.

De Suyuerheyt, om datse lichtelijcker om de swackheyt onser natuere besmeurt ende beschadight wordt, heeft hy oock dies te meer willen verskeren: 'twelck als hem docht dat hy met gheene ghewichtige woorden ghenoegh en soude connen doen verstaen, heeft het al in't corte begrepen, ende gheseyt, dat wy de suyuerheyt der Enghelen moeten naevolghen. Ende om dieswille de reynicheyt een gaue Godts is, nae 'tsegghen van Salomon, die met bidden verkreghen wordt; heeft hier toe niet alleen het stadigh ghebedt aen ons bevolen, maer oock de maniere gheleert die wy in't selue behooren t'onderhouden. Daer-en-boven heeft ons de vreesse Godts op 'thooghste inghestampt, als den eenighen middel om alle becominghe t'ouerwinnen. Daer gingh een gheruchte in't Hof van Spaignen, dat de Iesuiten een kruydt ouer hen droeghen, 'twelck de kracht hadde van d'onkuyscheyt te verdoouen. Philippus den II. dit hoorende, heeft selue aen P. Araoz ghesonden om hier van bericht te zijn: den welcken niet en heeft ontkent of daer en was wat af, hertelijck wenschende dat den Coningh ende alle sijne houelinghen 'tselue wilden ghebruycken: daer by voeghende, als immers sijne Maesteyt lust hadde van't selue te kennen, dat het de vreesse des Heeren was, wiens kracht de Societeyt t'alle canten onbeschadight hiel, oock in't midden vande perijckelen. Welck oock de reden is, waerom men t'onser huysse sulcke nauwe sorghe draeght voor het ghebedt: want het eene moeder ende voesterse vande godtvruchtigheyt is, waer uyt de suyuerheyt voortkomt.

Om desen soo edelen schat te bewaeren, ghelijcker meer als cene schilt-wacht van doen is, die op den vijandt passe,

fetter de Societeyt verscheyden uyt teghen alle aenkomsten van onmaetigheyt, ledigheyt, nieuſghierigheyt, van amoreuse boecken, ende andere dierghelijcke verweckſelen der welluſtigheyt, in gheenderleye maniere ghedoo-ghende, datter in haere kinderen ghevonden worde oft ouerdaet in eten en drincken, oft luyigheyt in't wercken, oft gheneghentheyt tot foodanighe boecken (al zijne ſchoon van oude Poëten en meesters vande rijm-konſte gemaeckt) uyt de welcke, ghelijck onſen Eerw. P. Generael Mutius Vitelleſcus ſeght, niet ſoo ſeer gheleertheyt geraept en wordt tot voorderinghe des verſtands, als wel een' aenvechtinghe teghen de ſuyuerheyt tot nae-deel vande ſiele.

door den
voorſich-
tigheſ
handel
met de
vrouwe,

Proverb.
6, 26.

Maer niet en iſſer daerſe d'ooghe meer op heeft, als op het verkeeren met onghelijcke perſoonen. *De vrouwe*, ſeght Salomon by ondervindinge, in ſijne Spreucken, *rooft des mans koſtelijcke ſiele*. niemandt ſoo wijs oft ſterck, die ſich hier magh ſtreelen van verſekeringhe, ten zy dat hygheduerigh op ſijn hoede zy, ende noch gaet het daer al toe. Staedigh achterdencken, en trouw gheſelſchap zijn wel de beſte bewaerders, de welcke dieſhaluen onſen H. Vader Ignatius daer toe oock ghebruyckt heeft: want voor al heeft hy de heele Societeyt door ſtrengelijck bevolen, niet alleen dat niemandt tot de huysen oock van edele vrouwen, al zijne ſieck, ſonder mede-ghel en ſoude gaen; maer oock datmen ſulck' eene maetigheyt en voorſichtigheyt in die aen te ſpreken ſoude ghebruycken, al wildenſe oock biechten, dat den Pater ende den mede-ghel in malckanderens geſicht altoos bliuen, om teſien immers watſe doen, maer niet te hooren watſe ſeggen. Om welcke ordonnantie met een exempel te beveſtigen, als hy een out ende deughdelijck Prieſter vanden huysen, op wie gheen vermoeyen van ſchult en viel, in gebreck dies aengaende bevonden hadde, heeft

heeft hem nochtans, tot eenen spiegel van d'andere, inde tegenwoordigheyt van acht Patres (die hy te dier eynde by een gheroepen hadde) soo langh sy seluen doen disciplineren, tot dat elck eenen Psalm van David (waer onder den eersten was den *Miserere*) hadde ghelesen. By dese soo vele behulp-
 selen, komt noch 'tgheduerigh ghebruyck der heyligher Sa-
 cramenten, namentlijk des Autaers. Wat kunnen wy ee-
 ne betere wacht hebben om de suyuerheyt sonder eenighe
 schandt- vleckte onverhindert te bewaeren? naedemael de
 heylighe Oudt-vaders eenpaerlijk ghetuyghen, dat dese
 eene besondere kracht hebben, om den vuylen brandt des
 vleeschs uyt te blusschen, ende de suyuerheyt, soo wel des
 lichaems als der sielen, onbevleekt t'onderhouden.

door 'tge-
 duerigh
 gebruyck
 vande
 heylighe
 Sacra-
 menten.

Wat nu voorders de belofte van *Gehoorsaemheyt* be-
 langht, hoe sorghvuldigh Ignatius daer voor gheweest is,
 blijkt uyt verscheyden passagien van sijne Constitutien,
 daer hy niet alleen en vereyscht een volkomen uytgaen
 des verstandts ende des wils, om sy seluen gheheelijk aen-
 den mensch om de liefde Godts t'onderworpen, maer oock
 de selue als een merck-teecken stelt, waer aen d'oprechte
 Religieusen der Societeyt ghekent, en van andere onder-
 scheyden moghen worden. Wacrom hy oock wel uyt-
 druckelijck inden brief, die hy van dese deught aen die van
 Portugael gheschreuen heeft, dese woorden by brengh:

Gehoor-
 saemheyt
 vande
 Societeyt

is haer
 ken-tee-
 ken.

*Laet wy d'andere Ordens ons te bouen gaen in vasten, wa-
 ken, ende dierghelijcke strengbigheyt in kost ende kleederen, de
 welke sy (een' ieghelijcke nie haere maniere van doen ende in-
 stellinghe) heylighlijck aenveerden: maer ick soude wel willen,
 seer beminde Broeders, dat se altemaele die in dese Societeyt onsen
 Heere dienen, door waeracht ghe ende volmaecte ghehoorsaem-
 heyt, ende versakinghe, soo des verstandts als des wils, uytne-
 mende moghten wesen: inder voeghen datmen hier uyt de wier-*

Epist.de
 Obed.

*achtighe ende oprechte kinders der seluer, als aen een merck-
teecken onderkenne.* De selue maniere van spreken ghe-
bruÿckt den Salighen Franciscus de Borgia: want spreken-
de van de ghehoorsaemheyt, seght datse 'twit is op 'twelck
de Societeyt in alle dinghen haer principael oogh-gemerck
neemt; *'t-vendel*, onder 'twelck wy alle-gader dienen;
'tmeeste bol-werck oft *toren*, door wiens sterckte onse Religie
blijft staen. Alsoo veel, oft oock meer, seght daer van den
teghenwoordighen Generael P. Mutius Vitellescus: *Aen de
ghehoorsaemheyt worden ghekeurt d'oprechte ende echtige kinde-
ren vande Societeyt: want dit eyghentlijk de spijs is, met de
welcke sy die opvoedt, ende tot volkomen wysdom brengt, diese
voor de haere kent.*

Epist. de
Mediis
conferu.
spirit.

Epist de
Orat.

Belofte
van ghe-
hoor-
saemheyt
aenden
Paus.

By dese dry beloften, die aen alle Religien ghemeyn
zijn, heeft den H. Ignatius noch eene vierde besondere en-
de solennele ghevoeght, waer mede de Professien hen ten
dienst vanden Paus opdragen, om t'alle tijden het
Euangelie te gaen vercondighen in alle ghewesten der we-
relt daer't hem belieuen sal. De verbintenisse die hier uyt
spruyt van punctuelijck te ghehoorsaemen, is soo sterck,
dat sy noch om leuen, noch om steruen eenighe uytvlucht
en moghen nemen; iae gheboden zijnde, moeten hen wor-
pen in't midden van Turcken en Barbaren, van kettens en
Heydenen, reysende oock sonder teyr-geldt, nae d'uyterste
paelen van Indien en Iaponien, daerse de doot dies te seker-
der voor ooghen sien, hoese meer met mensch-eters ende
wreede tyrannen, als met redelijcke creatueren te doen
moeten hebben. Daer zijnder vele uyt andere Ordens, die
door den ijuer der sielen ghedreuen, de selue landen met
den seluen arbeydt en perijckel wel doorlopen: maer dese
doen dat uyt vrywillighe deuotie, sonder datse uyt kracht
van eenighe belofte vanden Paus daer toe connen ghe-
dwon-

dwonghen worden. Maer de Societeyt heeft dit eyghen, datse haer daer toe met eene befondere belofte verbindt, ende ouerfulcks altoos vandé Stadt-houder CHRISTI hier toe ghedwonghen can worden. Eene fake voorwaer alsoo nut aende H. Kercke, alsse wel heerelijck is voor de Societeyt; niet teghenstaende dat de nijdigheyt haeren tandt oock hier op heeft moeten breken. Sommige neuf-wijse gheesten, aen wie niet en behaecht dan sy aen hen seluen, en voorder dat hen eyghen is, hebben dese belofte willen laken, segghende dat het maer een pluym-ftrijckerije en is, als of wy den Paus hier mede vleydden, ende aen onsen kant sochten te trecken. Doch de betichtinghe en konde niet bliuen staen, ghemerckt de wercken anders uytgaen: inde welcke noyt bevonden en is, dat wy hier door eenighe staeten oft Prelaturen vande H. Kercke ghesocht hebben, dan wel winste der sielen, die wy met groot kommer en onghemack ten suersten moeten besweeten. Hoe soude de Societeyt eenigh menschelijck insien in dese belofte hebben, oft den Paus daer mede soecken te behaghen, om van hem een ionstigh ghemoedt oft tijdelijcke vergeldinghe te bekomen? daerse neffens de selue noch een' andere belofte doet, euen bondigh, datse noch nae eenige digniteyten binnen oft buyten 'shuys staen en sal, noch de selue, alsse van buyten ghepre-senteert worden, oock aenweerden, ten zy uyt last vanden ghenen die't op pene van doot-sonde kan ghebidden; den welcken is den Paus alleen: die wel somtijds, hoe wel niet dickwils, dese maght ghebruyckt heeft, als't blijkt in Tolletus en Bellarminus, die hy Cardinalen maeckte tegen hunnen danck: van Laines en Borgia heeft hy sich laten verbidden, dat hy hen den rooden hoet niet en soude ouerdringhen: van Iaius, Canisius, Claudius Aquauia, Cotton, ende meer andere, datse den Bischoplijcken mijter

niet

*Belofte
van gee-
ne digni-
teyten
i'ontfan-
ghen.*

niet en fouden draghen. Soo verre is't van ons, dat wy door dese belofte eenen menschelijcken loon fouden be-
iaghen.

HET THIENSTE CAPITEL.

*Dry andere dinghen, die aen de Societeyt oock eyghen
zijn, ende haere ieght bevaren.*

*Vernieu-
winghe
van be-
loften.*

Dien hooghen ende verlichten gheest van Ignatius, die alle dinghen doorsagh, hadde beinerckt, dat soo wel sijne Religie, als alle andere menschelijcke saken, door langheyt van tijden aen de verouderinghe ende veranderinghe onderworpen was. Daerom bekommert zijnde om eenighe middelen te vinden, waer door hy aen de selue eenen vasten standt moghte gheuen, heeft voor al goedt ghevonden, teghen de lasheyt en verslappinghe des gheests de vernieuwinghe vande beloften in te stellen. Dese gheschiet twee-mael 'siaers van alle die noch gheenen graedt inde Societeyt en hebben, met het voorgaen van eene generaele biechte, ende dry daghen vertrecks: binnen de welke sy hen in langh-duerige ghebeden oeffenen, ende van alle andere besigheyt ledigh, zijn alleen met alderhande godtvruchtighe oeffeninghen des gheests bekommert. Hier door ghebeurt het, datse, oftse mischien ergens in verslauwt waeren, wederom in deuotie aennemem, ende den moedt stijuen die verslapt is, om met eene nieuwe ghesetheyt den begonsten loop huns heylighen roeps tot den eynde toe te volbrenghen. Voorwaer d'ondervindinghe leert ons, datter schier gheenen krachtigheren middel en is als desen, om 'tverloopen uur-werck te herstellen, ende elck een indachtigh te maken van sijne vierigheyt, met de
welcke

welcke hy eerstelijck sijne beloften Gode heeft opghedraghen. Oock ghetuyght den Historie-schrijuer Maffei^{In Vita S. Ignat. l. 1. c. 21.}us vande eerste Patres, dat, als te Parijs hunne beloften ander-werf en derde-mael vernieuwt hebben, sy daer door wonderlijck in hun voornemen versterckt zijn gheweest.

tAnder, dat onsen H. Vader seer ernstelijck van ons ^{Rekeninghe van conscientie.} verfoeckt, en heel noodigh acht, om d'eerste vierigheyt ende vromigheyt inde Societeyt t'onderhouden, is de rekeninghe van de conscientie, die elck een aen sijnen Ouersten soo doen moet, dat hy hem den staet van sijne siele met al dat haer aengaet, simpelijck ende ootmoedelijck sonder eenighe bewimpelinghe verklaere, noch iet en verfwijge wat de beroerten, oft andere verstooringen ende bekoringen des gemoedts aengaet, op dat hy te beter voor alle perijckelen behoedt, ende van alle swackheden ghenesen worde: want dese openinghe van conscientie, buyten oft in biechte (soo het een ieghelijcken gelieft, mits dit vry staet) gedaen, en is doch anders (niet by gelijckenisse gesproken) als een ontdeckinghe van wonden en quaelen aenden medecijn-meester, diese met eene vaderlijcke liefde can ende wilt ghenesen. Waerom men oock daghelijcks siet ghebeuren, dat soo wie hier in gheveynst is, oft beschaemt om sinen inwendighen staet tot Godts eere t'ontdecken, ghemeynelijck quade uyt-comste heeft, ghelijck t'andere sijde seer wel daer by vaeren, ende inden gheeft aennemen, die'r rechtsinnigh in handelen: want het den Ouersten gheenssins gheoorloft en is dese wetenschap anders, als tot troost en gheestelijck voordeel van dien sich soo ontdeckt heeft, te ghebruycken.

Het derde, waer in mislichien wel het meeste wel-vaer- ^{Vr- seyndin- ghe,} ren der Societeyt, ende den middel om die in haer gheheel te bewaeren, ghelegghen is, heeft hy ghestelt d'uytseyndin- ghe

*waer
roese
dient:*

ghe der ghener, die voor het meeste deel oft onghewoeghe-
lijk ende wederspannigh, oft schadelijk van hanteringe
zijn, oft oock selue moeyelijk aen den Ouersten vallen,
om met een ghesochten schijn, met ontslaghinghe van
hunne beloften, door-ghesonden te worden. Dese ont-
lastinghe van onnutte personen, hoe wel sy van som-
mige onwetende ten erghsten uytghelegt wordt, is
nochtans aende Societeyt, ende dickwils oock aen die'r
uytgheset worden, seer oorbaer, iae noodigh. Hoe dick-
wils moet den Chirurgijn een bedoruen lidt affetten, om
aen de ghesonde het leuen te behouden? hoe dickwils
moet den herder een schaep, dat schorft is, vande reste af-
scheiden, op dat het de heele kudde niet en doe steruen?
hoe dickwils moet den houenier de druyue die vunstigh
is, ende den acker-man de brandt-aer die inden schoof
is, uytmonsteren, om dat den heelen tofsch ende alle 'tfaet
niet en bederue? 'tIs een' enckele verwaentheyt, het on-
kruydt dat al te vruchtbaer is, soo laugh te laeten staen
wassen, dat 'tgoet koren daer door verfmacht wordt: in
tijds moetmen sijnen hof wieden, eer hy verwildere; an-
ders sult ghy binnen weynighe daghen noch schick noch
orden daer in sien. Door gheen ander gebreck en hebben-
der sommighe Religien haeren luyster verloren als dit:
want soo de quaede met de goede vermengelt bleuen, is
den eenen door den anderen (ghelijck't in d'inlandtsche
oorloghen gheschiet) tot afwijcken van sijn plicht en ampt
verleydt. Waerom houdtmen dan desen middel van ons
te bewaeren harder oft onghenadigher, als dien inde Repu-
blicken ghehouden wordt? in de welcke den straet-schen-
der oft anderffins mis-dadigh ghedoot wordt, om het le-
uen van vele andere te bewaeren, ende de weggen veyligh
en ganghbaer te maken. Welcke bykans d'andwoorde was

van

van eenen Recteur in Portugael, die hy aende Coninghinne gaf, soose keurigh was om te weten waer door de Societeyt altoos soo ieuchdigh ende bloemigh bleef sonder eenighe verwelckeringhe van discipline; hy gaf haer voor reden, om datse haer onder tusschen doet laten: want als 'tbedoruen bloedt ter goeder ure wordt afghetrocken, gheeft het ghesontheyt aen't heel lichaem: ende 'tware wel eene groote onbermhertigheyt in sulcken gheval de vlimme te sparen.

Dit en is alleen ons ghevoelen niet: want Ioannes Clarius een rustigh man, en Doctoer inde Godtheyt van Louen, soo daer een treffelijck Predicant uyt de Societeyt gesonden was, heeft 'tgheruchte des volcks met een bevallijck woordt ghestilt, segghende: *De Iesuiten en gieten gheen schoon waeter uyt.* Humbertus, die vijfden Generael was vander Predic-heeren Orden, pleegh te segghen: *'tIs noodigh dat de Religie by wijlen gheschuymt worde, op datse in haere suuerbeyt blijue: daermen 'tschuym niet en weert, daer moet vele morsigheyt ende vuyligheyt wesen.* Dan klaert den wijn eerst op, als hy sijne ghist uytworpt; dan staet de locht eerst hel, als de donckere wolcken verschouen zijn: als Iudas nu uyt 'tghetal der Apostelen gheruynt was, doen seyde IESVS eerst, *Nu is den Sone des menschs gheclarificeert.* Noyt en saeghdy de Societeyt schoonder, dan alle van soodanige vlekken, die haer misstonden, ghesuyuert is.

Ende offer misschien iemandt met alle dese redenen noch niet te vreden en waere, het ghevoelen van Ignatius en Xauerius, die sulcks goet gevonden ende gheploeghen hebben, durckt ons ghenoeghsaem om den mont te stoppen aen vinnighe kakelaers, die ouer het huyf-houden van hunne ghebueren al te mondigh zijn, ende middeler-tijdt hun eyghen onheyl niet en bemercken. Sy wisten wel, dat,

by latin-
ghe ver-
gheleken.

de Erud.
Relig.
lib. 5.
p. 2. c. 3.

Ioan. 13.

hoe wel eenighe mis-aerdighe Religieusen somwijlen door kerckers ende andere strengicheden, diemen elders ghebruyckt, tot kennisse en beteringhe van hunne feylen komen; nochtans het meesten-deel van die vast ghestelt worden, hebben eenen meerderen af-keer vande pene, als vande sonde: ende dat het daerom dickwils ghebeurt, datse oft uytbreken, en nae de ketters loopen, daer sulck ghespuys welle-com is; oft naer hunne gevangenisse ergher leuen als te voren, met groote verargheringhe vande Catholijcke ghemeente, onder wie sy verkeerren. De welcke, waer't datmensē van hunne beloften konde ontslaen, souden misschien oft hunne saligheyt inde wereldt wercken, (gemerckt sy tot het iock der Religie ende d'onderhoudinghe van hunne beloften onbequaem zijn) oft immers in't oprecht ghelooue bliuen, daerse nu gheenē anderen middel en vinden tot den vrijdom, als door d'afvalligheyt. Hoe vele treffelijcke mannen ende Religieusen van andere Ordens, seyde Montholon, hebben wy hooren suchen, om datse desen middel van uytspoelinghe ende uytseyndinghe niet en hebben? Welcke eliendigheyt niet en spruyt uyt hunne heylighe instellinghe, maer uyt den jammer van dese ongheluckige tijden, in de welcke de ketterije van onse mis-flaghen haere dolinghe timmert, ende van onse verworpelinghen haere Apostelen maeckt. Soo langh alsser hope is vande krancke lidmaeten te ghenesen, en laetmen niet achter van al dat helpen kan tot de ghesondt-heyte ende volherdigheyt, oock der ghenere die selue willen uytgaen: doch als't quact nu soo diep ghewortelt is, datmen't noch niet soetigheyt, noch niet strafheyt en kan beteren; wordt de Societeyt ghenoodsaect met droefheyt ende medelijden, het ongaef lidt af te snijden, om de reste van haer lichaem te bewaeren, ghebruyckende daer toe

Parte 2.
 oppof.
 33.

de maght ende priuilegien, die den Apostolijcken stoel van Roomen niet alleen goedt en vindt, maer oock be-
 gheert dat t'en eeuwighen daghe onverhindert ende on-
 vermindert bliuen, als't blijkt uyt de Bulle van Grego-
 rius den XIV. met wiens woorden ick desen eersten Boeck
 en droeue materie gaë sluyten, om te comen tot de blijde
 seyndt-ghiften vande sinne-beelden ende hunne dichten.
 Den Paus dan, nae dat hy wel diep ingesien, ende met rijpe
 beraedtflaghinghe dit stuck van d'uytseyndinghe door-
 grondt hadde, waer op soo veel van d'onverstandighe met
 grooten ongunst ghesproken wordt, ghebruyckt beschey-
 delijck dese woorden: *VVy willen dat de maght van uyt-
 seynden voor desen goedt inde Societeyt ghevonden, vast, on-
 gheraeckt en ongheschent blijue, als eene sake van groot ghewichte
 tot haere suyuerheyt ende behoudinghe.* Die sich met al dit niet
 en laet vernoeghen, moet het wijten aende onghesteltheyt
 van sijn ghehemelt, in wiens mondt den wijn bitter is, die
 anders smaackelijck is aen de ghesonde.

In Bulla
 de Con-
 firmat.
 Societ.

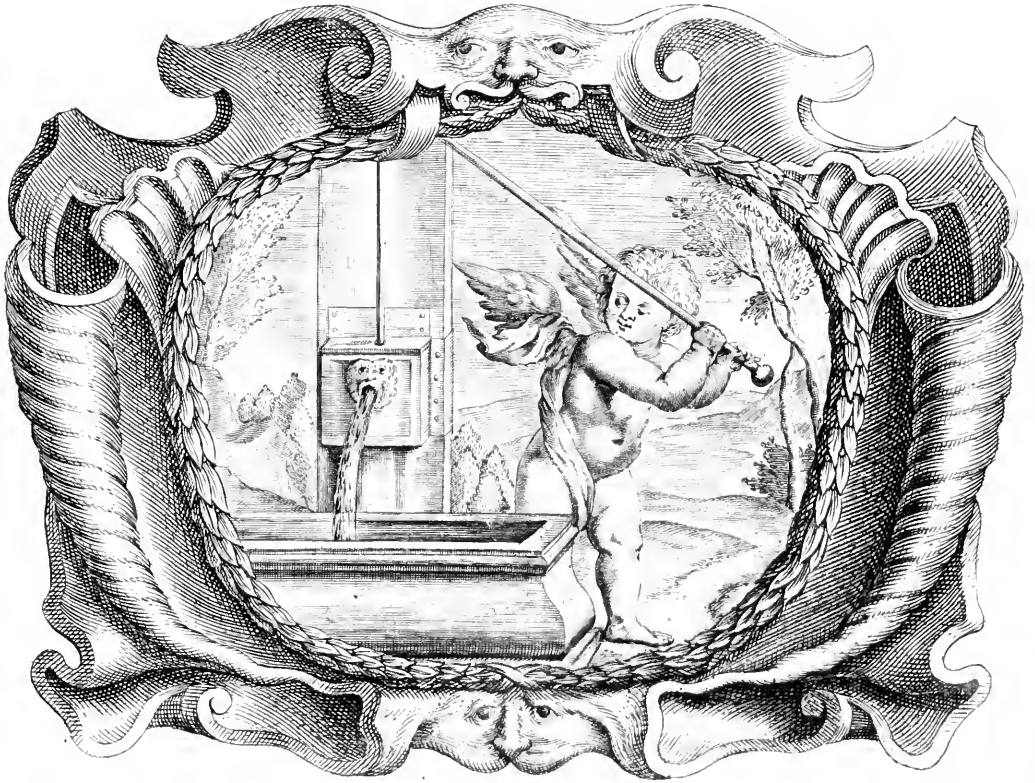
Claudia.

— Hic fas per limen vtrumque
Sonus habet, geminoque facit commercia mundo.
'tZy op oft neer, 'tIs voor den Heer.

Mercurius
spreekt.

D Aer is eertijds lot gheworpen
Ouer steden, ouer dorpen,
Ouer hemel, zee en hel,
Wie dat hebben sou bevel.
Iupiter, die eerst moght kieser,
Vrouw den hemel niet verlieser:
Vande maen en sonne-schijn
Vrouw hy heer en meester zijn.

En Neptunus kreegh de baren,
 Daer de groote schepen waren,
 Daer soo menigh seylken spant,
 En loopt nae sijn vader-landt.
 Pluto dien swerten ioncker
 Kreegh, elaes! een rijk in't doncker,
 Kreegh een rijk vol van verdriet,
 Daermen son noch maen en siet.
 En doen hebben oock de Goden
 Aen malckander straf verboden,
 Datter niemant en sou gaen
 Verder als sijn palen staen.
 Ick alleen magh op de stroomen,
 Ick magh swieren door de boomen,
 Ick magh iaghen aen een hey,
 Ick magh wincken in een wey.
 Als't my lust, magh ick gaen dwalen
 Door des hemels gulde salen,
 Ick weet watter omme-gaet
 In Iupijns secreten raedt.
 Hier hebb' ick alleen ghetreden:
 Dan nu sie ick van beneden,
 Daer is noch een ander man,
 Die veel hoogher vliegghen kan.
 Siet, Loiola komt ghevloghen,
 Siet, hy heeft twee arents oghen,
 Siet hoe vest hy sijn ghesicht
 Sterrlijcks op het sommen-licht.
 Hy is bouen, hy is onder,
 By den blicksem, by den donder,
 Nu by menschen, nu by Godt:
 Daer en is voor hem gheen slot.

Vis maxima, sed sine vinclo. { *Vast*
Sonder last.

Den
 pomper
 sprecckt.

Hier naest staet eenen put heel diep wel seshigh voeten,
 De maerte klaeght, en seght: Het putten heeft veel moeten,
 De keten is soo swaer, den eemer is soo groot,
 En al dit puts-ghetuygh dat weeght soo swaer als loot.
 'tIs soo, als iemant heeft den heelen dagh te wassen,
 En van den morghen-stondt tot 'sauents toe moet plassen,
 Den eemer vanden put gaet altydt op en neer,
 En 'tmeysen dé ghenoegh al gingh' t maer wegh en weer.

Maer

Maer wie daer heeft een pomp, en daer aen komt te douwen,
 Het waeter bortelt uyt, den leeuw beghint te spouwen:

Daer is een' soete kracht, die speelt langhs in de buys,
 Tot hulpe van de maert, ten dienste van het huys.

Ick laet den Philosoph met de Naturalisten

Hier ondersoeck van doen, 'ken magh gheen tijdt verquisten.

Al lagh ick noyt ter school, al schijn ick oock wat plomp,
 Nochtans treck ick een' leer', ter wyl ick treck de pomp.

Wanneer den gheest is vol, niet vande silu're beken

(Die uyt een leeuwen hoest oft ander monster leken)

Maer vol van drift en treck, en vol van goeden wil,
 Het waeter loopt by nae, al staet den pomper stil.

Niet dat ick hier misprijs van noodt een deughdt te maecken,
 Ey neen, de boet en schult sal dienen ons voor baecken.

Dat boots-man noyt en saegh waer dat hy benen dreef,
 Veel seylde uyt den stroom, veel liepen buyten schreef.

Maer den ghedwonghen wil, en de ghemaecte veruen,
 Die hebben dit gemeen, men sietse dickwils steruen:

Als liefde iet ghebidt, als liefde gheeft een wet,
 Soo wordtse sonder schult en sonder boet gheset.

De Son en Noorden windt, die wedden eens te saemen,

Wie dat den landts-man sou met meerder krachten praemen:

Den Noorden windt die snee, hy duyckten in sijn kleet,
 Maer wierp den mantel af, soo saen het worden heet.

Den haghel met den vorst, den winter met sijn vloeken,

En deden gheen ghewelt op desens landts-mans rocken:

Een soete strael der son is stercker als de kouw,

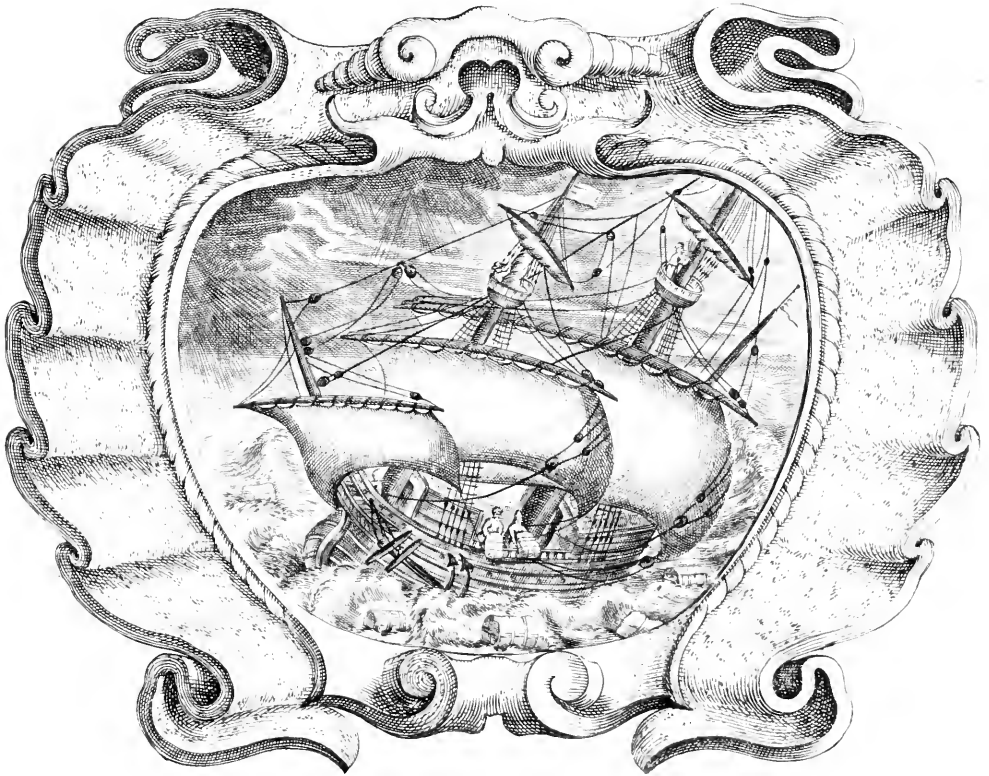
En doet den landts-man doen dat hy niet doen en wouw.

Och iae, de meeste kracht wordt liefde toegheschreuen:

Gheluckigh die door haer wordt soetkens aenghedreuen.

Als liefde praemt het hert, soo raeket al om door:

Een peerdt dat is ter handt, dat loopt oock sonder spoor.

Ne perimant, percant.

{ *Beter sy
Als wy.*

Siet hoe den blicksem schiet daer bouen uyt de wolcken,
Siet hoe dat onder ons staen grondeloose kolcken,
'tGrammoedigh element dat tuymelt op en neer,
En gaet sijn ganghen heen, en past op Prins noch Heer.
De masten en het seyl, de kabels met de touwen,
En kunnen dit ghevelt niet langher wederhouden:
Wy drijuen op ghenae, daer is gheen hoop' voor 'tchip,
Het moet te gronde gaen, oft bersten op een klip.

Was

*Wat sal in dit tempeest, wat sal ons doch al baten
 Het goudt van Mexico, en al de silu're platen?
 Den blaewen indigó, die ieder acht soo groot,
 Die set, elaes! aen ons de verwe van de doodt.
 Sa flughs, hier eens een handt; sa, komt hier, schippers gasten,
 Ey, komt; daer is noch hoop', is't dat wy'tschip ontlasten:
 Het schip sal opwaerts gaen al is de zee ghestoort,
 Is't dat wy het ghewicht maer storten ouer boort.
 Daer drijft de coopmanschap, daer gaen de sijde-balen,
 Die wy soo verr' van huys, op vremde kusten halen:
 Gheen peert en is soo schoon, gheen goudt en is soo root,
 Daer is gheen bidden voor, 'tmoet uyt in tijdt van noot.
 En ghy die staet op strandt, en siet hoe dat wy beuen,
 Is't dat ghy wel aenschouwt, en acht neemt op u leuen,
 Ghy zijt in 'tselue schip, gheeft ons doch vry de handt,
 Men lijdt wel schip-braeck oock te midden op het landt.
 Het leuen is een zee, vol stormen en vol baeren
 Een iegheliijk is uyt om kostelijcke waeren:
 En packt daer goet op goet, en stelt daer last op last,
 En midden in het goet light hert en siel ghetast.
 Voorwaer 'twerdt dier ghekocht, daer ghy voor blijft te pande,
 Daer ghy voor gaet te grond', eer dat ghy eens kondt landen:
 Of schoon den cargo waer van enckel goudt dat blinckt,
 De reys die is bekaeyt, is't dat den meester sinckt.
 Soe dan, is't dat ghy moet door eenigh onweer waeren,
 VVeet dat u lijf en siel zijn vry de beste waeren:
 Verliest ghy ghelt en goedt, 'tis waer, ghy laetter wat;
 Maer wie hier gaet te grond', verliest den meesten schat.
 d'Armoede dan die raedt ons hier in dese baeren
 De lasten van het schip doch niet te willen spaeren:
 VWie gelt en goet versmaedt ter sielen salicheyt,
 Die seylt noch rijck ghenoegh nae de langh' eeuwigheyt.*

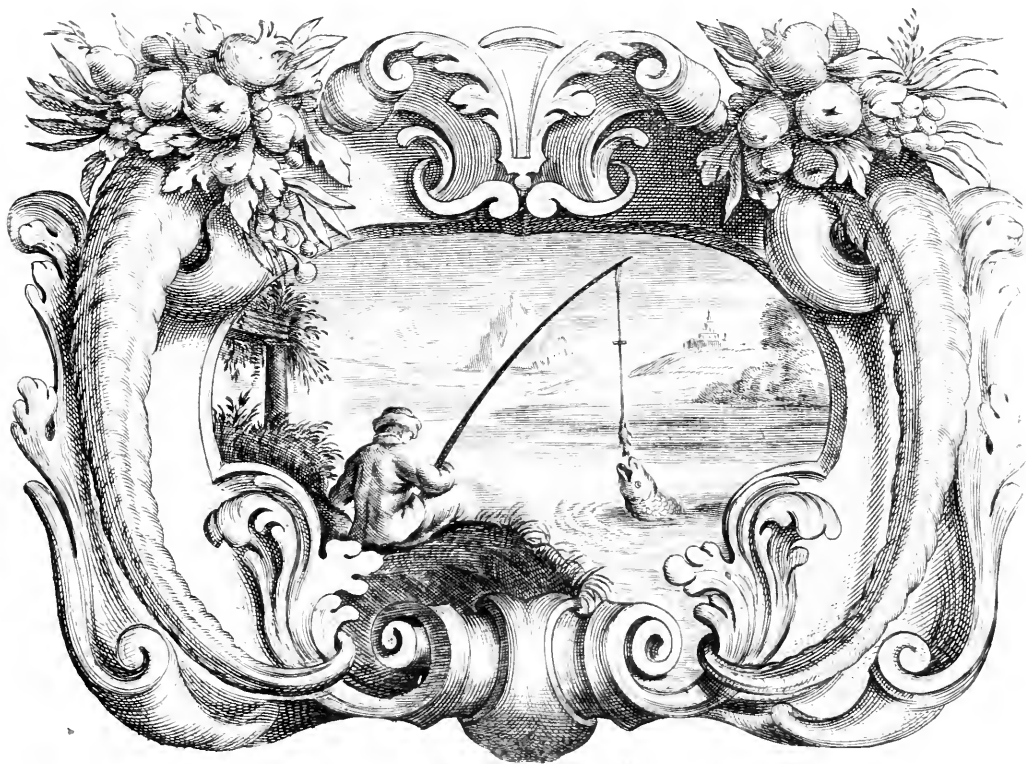
Liber ab exuviis.

{ Hoe min ghelâen,
Hoe lichter gaen.

DEs hemels steyle baen, en al die enghe weggen,
Voorspoedigh in te gaen, daer is kunst in gheleghen:
Wilt ghy dan opwaerts heen met pack en sack ghelâen?
Elaes! met d'eersten pas soo sult ghy blijuen staen.
Het is al te vergheefs, ghy sult weer neder daelen,
Ghy sult met sulck gheklim gheen prijs oft eer behaelen:
Den swaeren meulen-steen veel eer om hooghe vloogh,
Dan dat ghy met u pack gheraecken soudt om hoogh.

Elias

*Elias was bereydt, en sat nu in den waghen,
 Nochtans en moght hy niet sijn mantel met hem draghen:
 'tIs al te swaeren vracht, de raeyers zyn te teer,
 Door 'tminste aerdsch ghewicht soo vallen sy daer neer.
 En ghy dom-sinnigh mensch, die niet doet als vergaren,
 En trotsse huysen bouwt, die d'hemelen verwaren,
 'tZijn kerckers die ghy maeckt, van marber en van toets,
 Waer in de siele wordt ghevanghen onverhoets.
 Ghebt kleeren ouer hoop, daer magh v niet ontbreken;
 Dit is der wereltd aerd, dit zyn haer oude treken:
 En woorts al dit ghetuygh dat dient v voor een net,
 Waer door aen't eel ghemoedt het opgaen wordt belet.
 Dat boos en listigh goudt, dat maeckt soo swaere banden,
 En boeyen aen het been, en ketens aen de banden.
 O 'tis soo groot ghewicht! o 'tis soo swaeren last!
 En daerom hecht het v soo aen de aerde vast.
 Siet, volght Eliam nae, laet rijckdom, laet 'tal vliegghen,
 En roept: Onnutten last ghy sult my niet bedriegghen;
 Verfoeyt al wat hier is, 'tis al verganckelijck,
 Al wat van d'aerde komt, en is maer enckel slijck.
 Dan meught ghy los en vry v tot dees reys begheuen,
 En trachten nae een hoogh, en nae een eeuwigh leuen:
 En siet dan eens om leegh nae dese vuyle eerdt,
 En seght: Was dese clomp wel soo veel arbeydts weerd?
 Waerom den mensch doch slaest! waer dats' hun hert opsetten!
 'tIs al maer ijdelbeyt, is datme'r op wilt letten.
 En hoe ghy hoogher komt, hoe dat sal kleynder zyn,
 Allenghskens sal aen v vergaen dees valschen schijn.
 Wel aen dan wie ghy zijt, verlaet al dese banden,
 En peyst, ick moet wel haest gaen nae de donck're landen:
 Staet ghy hier dan gheboeydt, elaes, 'tis dan gheen tijdt,
 Doet 'tnu, oft nimmermeer gheraeckt gh'v banden quijt.*

Sic perdere lucrum est.

{ VVeynigh ghemist,
Is veel ghevifcht.

DEn vischer die hier aen den kant
Sit met sijn visch-roey inde handt,
Al is't een rond en Zeeuwfchen knecht,
Hy is nochtans niet al te slecht,
Hy weet hoe datmen met wat broodt
Den visch vergadert in de sloot:
Terstont soo isser noop op noop,
De vischen swemmen ouer hoop.

En maect hy dan een wifchen vast,
 Den saek die peyst ick kom te gast,
 En sloekt met 't wifchen oock den haeck,
 Een dieren prijs voor kleynen smaeck.
 Terstondt licht hy sijn roey om hoogh,
 En siet den snoeck die licht in't droogh.
 Seght nu, hy gheen verstant en heeft,
 Die voor een snoeck een wit-visch gheeft.
 Hoe is de wereldt niet verbaest,
 Hoe staet een ieder niet en raest,
 Wanneer daer iewers Prins oft Heer
 Leght gheldt, en goedt, en titel neer?
 Wanneer soo hier een Graue soon,
 Oft daer een dochter rijck en schoon,
 Verfoeyt de wereldt met haer pracht,
 En dat een ieder soo groot acht?
 Den vader die is groot in eer,
 En sijnen rijckdom wast noch meer:
 En daerom laet hy aen dit kint,
 Dat hy soo wonder heeft besint,
 Al dat sijn wifsheyt heeft vergaert,
 En peyst, sy wordt nu wel ghepaert,
 Oock met de rijckste van de stadt,
 Een ieder let doch op den schat.
 Maer sy treedt dit al met de voet,
 Noch siet niet eens nae geldt oft goet.
 Maer waerom is't doch datmen laet
 Den rijckdom, eer en grooten staet?
 'tIs om te winnen meer en meer,
 'tIs om te krijghen groeter eer:
 Want voor een handt vol gheldts of gout,
 Verkrjghtmen naemaels honder-fout.

Hoc fat opum est.

{ Kleyne pack
Groot ghemack.

DEs menschs onrustigh hert waer wordt het niet gedreuen!
Het iaeght gheduerigh aen, soo't hem komt te begheuen,
En tracht nae gheldt en goedt, en daer en is gheen rust:
Den hunger noyt versaedt, den dorst is noyt gheblust:
'tEyscht altijd meer en meer, 'ten vreeft noch hooghe Winden
Noch onweer op de zee, als't rijckdom slechts magh vinden:
Al siet het voor sijn' oogh een heele vloot vergaen,
Den schrick die is terstondt oock met't tempeest ghedaen.

En

En als't al is ghereyft, en als't al is ghewonnen,
Dan komt den wreckaert aen, en feyt: 'tIs maer begonnen,
Mijn dorst is euen fel, mijn honger euen groot,
Iae groeyt noch daeghlijcks meer tot inde bleecke doodt.
'tIs soo, dat is den aerdt, gheen gout oft silv're mijnen
Sal u ghemoedt voldoen, u dorst sal noyt verdwijnen.
Men feyt, een gierigh hert dan eerst niet meer begheert;
Wanneer de schraele doot vervult den mondt met eerdt.
Ignati weerde pant, Loiola grooten Vader,
Die ons hebt voor ghegaen, die ons leydt alle-gader,
Die eerst dees Compagnie hebt op de been ghestelt,
En door besonder jonst ghebraght in 'sHeeren veldt;
Als ghy u kinders feyndt nae al die vremde landen,
Een maeltken aen den arm, een stocksken inde handen,
'tZy nae het rijcke landt van den Oost-Indiaen,
Oft wel nae Mexico daer al die mijnen staen;
Wat is hun vracht en winst waer sy mé wederkomen,
En legghen voor u neer, en voor den Stoel van Romers?
Het siluer is te slecht, het goudt en is maer eerdt,
Het is dien grooten last en arbeyt niet eens weerdt.
Ick sie Xauier daer gaen met wonder vracht gbeladen,
Kan dan een swarten Moor een hong'rich hert versaden?
Is dit u rijcke winst? is't dit dat ghy soo iaeght?
En soo't ghevanghen is met sulcke moeyte draeght?
Dit is den echten aerdt, dat is daer wy nae trachten,
Dit is den buyt alleen en prijs daer wy nae wachten,
De winste van een siel: met desen oogst gbelaeen
Soo gaen wy vrolijck t'huys, en voor ons Vader staen.
Een maeltken met een stock is goet om mé te reysen,
Door die noch gheldt noch goedt, maer Godt alleen en peysen,
Gheen pack, oft swaer behangh, gheen rijcke wissel-brief,
Want d'aermoede alleen die is al ons gherief.

Aliunde pascitur.

{ Gheen sorghen
Voor morghen.

Den papegaey
spreeckt.

AL schijn ick hier soo vast, al ben ick in ghesloten,
Soo weet, dat my dit slot niet eens en heeft verdrotten:
Ick springh, ick singh, ick klap, ick spreeck een ieder aen,
Een ieder die my siet, blijft voor mijn kevi staen.
Als ick noch vloogh in't bosch, moest ick mijn aes gaen haelen,
En soecken spijs in't wildt, langhs berghen en langhs daelen,
En kreegh ick dan op't laetst een fleck oft wuyle pier,
Dan was ick vol van wreught, dan macckt' ick goede cier.

N^o

Nu leef ick sonder sorgh, ick spreek gheleerde taelen,
 Ick fluyt een lustigh liedt, den kost can my noyt faelen,
 Mijn heere ben ick lief, hy voeydt my als sijn kindt,
 'tIs al voor Perroqué wat lieffelijcks men vindt.

Gheloost my wie ghy zijt, 'ten zijn maer wiese droomen,
 Oft kinder-bietebauws die voor d'aermoeij doen schroomen:
 S'en is soo leelijck niet, s'en dreyght gheen honghers dootd,
 Al heeftse niet een sier, noch leeftse sonder nootd.

En waer toe al de sorgh, en waer toe al het reysen?

En altijdt op het goetd, en op den kost te peysen?

Gaet, reyst vry daer ghy wilt, gaet soeckt vry daer ghy kunt,
 Die d'aermoeij koos voor goudt, die kocht oock sonder munt.

Wel sal dien grooten Godt de vogelkens oock spijsen,
 En aen den fellen leeuw in't wout sijn cost aenwijsen?

Iae daer en is niet een soo slechten worm die vroet,
 Of hy en vindt sijn aes, en wordt daer mé ghevoedt.

En sal hy voor de sijn, die't al om hem versmaeden,
 Niet altijdt zijn besorgh, en voor hen zijn belaeden?

Gh'en kent v' Vader niet, is't dat ghy daer voor vreesd,
 Als't al verlaten is, dan sorgh hy aldermeest.

Wel laet den coop-man gaen nae al die vremde kusten,
 Het moet, elaes! het moet, een gierigh hert wel lusten

Te gaen nae Oost, nae Vest, te water en te landt,
 Iae dickwils stellen oock sijn siel en lijf te pandt.

Gaet heen dan wie ghy zijt, en voeght v' by die sotter,
 Die met de kinders Godts en met den aermen spotter;

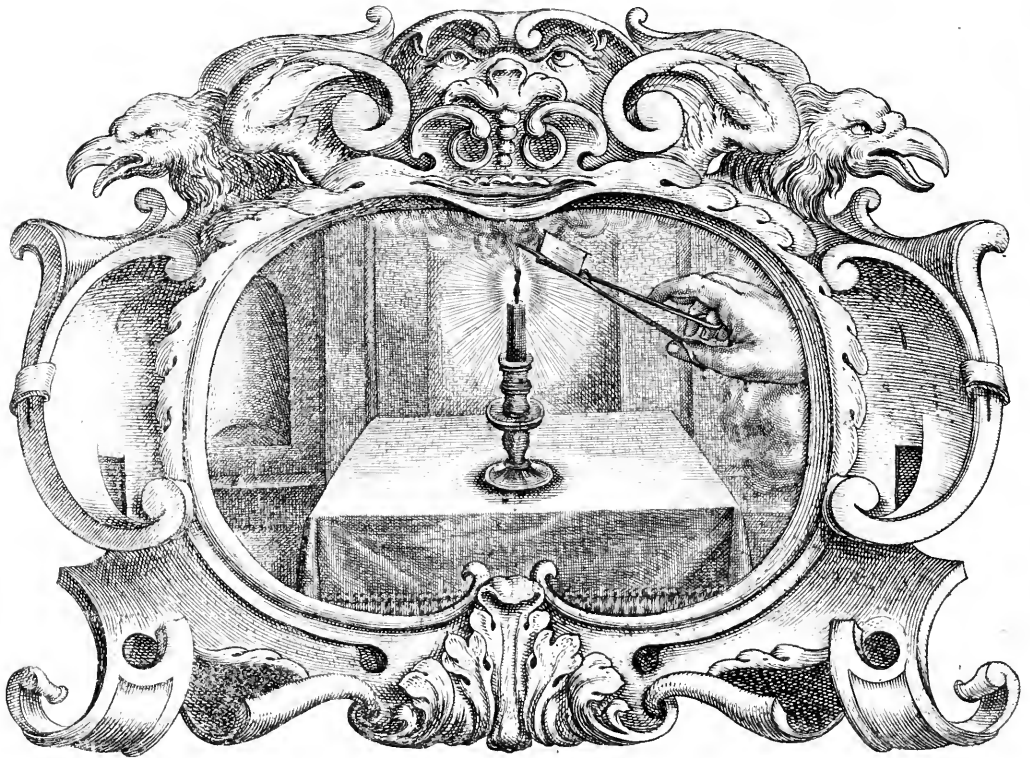
Met niet ben ick te v're, in aermoeij vind' ick't al,
 Dat my noch eer, noch staet, noch rijckdom gheuen sal.

Als't hert maer wel gherust voor Godt en al de menschen
 Magh leuen sonder schult, dat is dat ick kan wenschen:

De rest sal Godt voor sien, dat is doch sijnen aert.

Die sich op Godt betrouwt, die is ghenoegh bewaert.

100 EERSTE EEWVE DER SOCIETEYT IESV.
d'Aermoede gheeft luyfter.

Deme superflua, crescet.

{ S'is dan meer nut
Alß is ghesnut.

Als ghy hier dese keers siet ouerwloedigh roocken,
Als ghy siet dat den dief baer oorsaeck is van smoocken,
En als ghy dan noch siet den snutter inde handt,
Ick bidd' u gaet dan noch wat verder met 't verstandt.
Terwijl de keers soo brandt, soo hanghen inde saelen
En Keyfers op een doeck en Princen afghemaelen,
Daer hanght den rijken wreck versmoort in ouerdaet,
En brast ghelijck een swijn, en slockt als eenen traet.

Maer

Maer mits de kamer is nu t'eenemaal in't duyster,
 Men siet niet wie sy zijn, s'en hebben gheenen luyster,
 Iae self het gouwe leër is van sijn glans berooft,
 Om dat een doncker keers den schijn gheheel verdooft.
 En eer ghy dit kondt sien den dief die dient ghesneden,
 En wat ghy hebt ghesnut, dient met den voet ghetreden.
 De keers, en een fraey man heeft ieder in't ghesicht,
 Wie dat sich noyt en snut, is in sijn eyghen licht.
 *tEn is niet eer ghenoech dat aerd' gaet aerde lieuen,
 Wie hier sich toe begheeft, die woedt sijn keers vol dieuen:
 d'Armoede doch alleen, al is't sy nu al quijt,
 Sy houdt den meesten naem, spijt al de gheen die't spijt.
 Daer was soo menigh Vorst dasr ieder voor most buyghen,
 Diogenes die lagh in reepen en in duyghen:
 En siet hun naem en faem light in het selue graf,
 En van den Philosoph spreeckt heel de wereldt af.
 Al was Iob ruyck in vee, al had hy menigh kemel,
 d'Aermoede doch alleen verbief hem tot den hemel,
 Noch was oyt soo bekend door kinders, vee oft schat,
 Als doen hy vol van zeer op sijnen mest-hoop sat.
 Den duyuel snutten hem, en gingh Iob heel ontblooten;
 Iob kreegh een meerder schijn, en hy verbrandt sijn pooten:
 En in het Oosten-landt, waer dat de son opgaet,
 Daer sietmen dat nu Iob het tweede licht wel staet.
 Wat baet dat menigh mensch magh goet op goet gaen eruen,
 En leuen dickwils aern, om ruyck te moghen steruen?
 Als d'uyt-waert is ghedaen, en datmen niet meer luyt,
 Dan is hun naem en faem, dan is hun sackel uyt.
 Gheloost het vry voor waer, wie dat dit oyt sult lesen,
 Dat ghy hier besneedt, wat man soudt ghy niet wesen?
 Stelt dit eens onder v, en maeckt v hier wat quijt,
 Hoe ghy hier meer betreedt, hoe dat ghy grooter zijt.

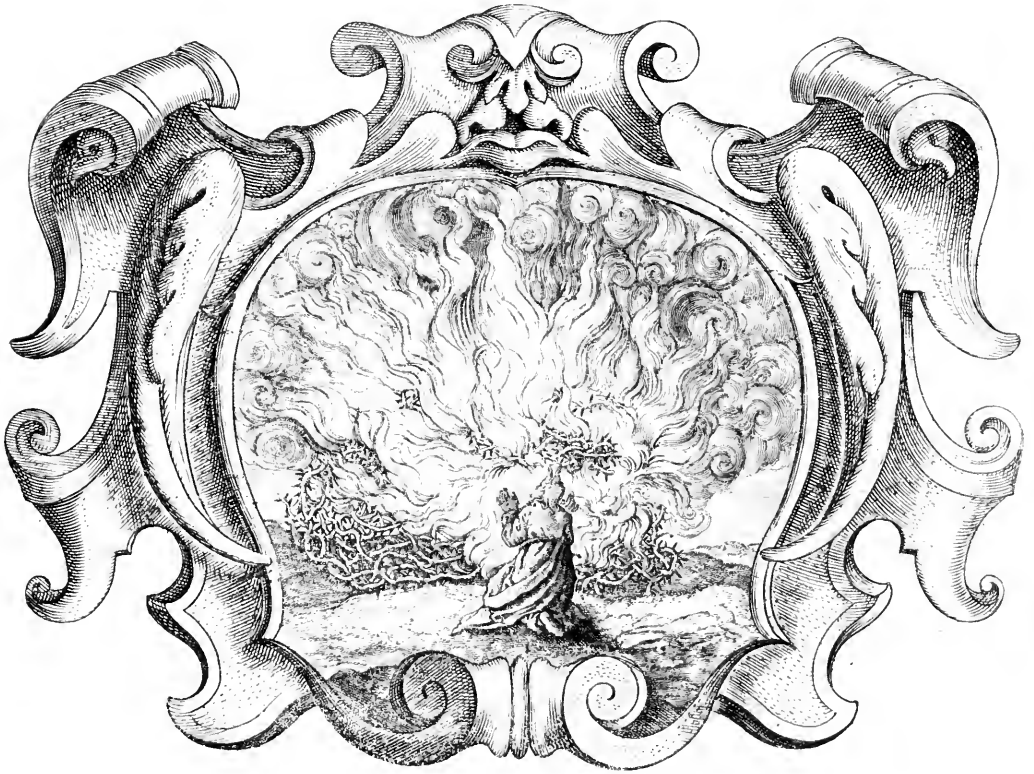
Canitis furdis, canitifque ligatis.

*Slyt uwe finnen Want VViefe maer hoort,
 By Mcereminnen: Moet ouer boort.*

VV *At baete't datmen in een stad
 Brandt-eemers en brandt-leeren hadt,
 En datmen in perijskel trock
 De aldergrootste storme-klock?
 VVat baet dat iemandt seylt in zee?
 Hy voert sijn eyghen voncken mee;
 En schoon hy verr' is van het strandt,
 Hy draeght vier dat in't water brandt.*

Ulysses

Ulyffes die was eerst be-vreesft,
 Voor donder, blicksem en tempeest,
 Hy schroomde voor een hollen vloet,
 Die seyl en masten scheuren doet.
 En siet, den windt, en fellen stroom
 Die hiel Neptunus inden toom,
 De zee, die eerst onstuymigh was,
 Die light soo effen als ghelas:
 En als't perijckel is ghedaen,
 Dan vreesft hy eerst te grond' te gaen.
 Hy hoort der Meereminnen-sanck,
 Hy hoort daer by der snaeren klanck:
 Wanneer den wincker 'tsoetste fluyt,
 Dan raeckt den vogel in de muyt.
 Hy gaet omtrent den grooten mast,
 En bindt sich daer met kabels vast.
 Al waer't ghy als een Spaensche kraeck,
 Al spooght ghy vier als eenen draeck,
 Al loste ghy een heele sy,
 Al waer't ghy teghen scheuten vry;
 Is't dat ghy desen sangh aenhoort,
 Ghewis ghy springht noch ouer boort:
 Is't dat aen v eens klampt de min,
 Ghy moet, elaes! ghy moeder in.
 Want niet en vlamt soo als een hert,
 Wanneer het soet gheblaesen wert:
 En wie dat niet ghebonden is,
 Veet dat die half ghevanghen is,
 En dickwils achter 'tkort gbeluck
 Schuylt meesten-deel een langhen druck.
 De vreucht is maer een treurigh spel,
 Iae eenen roock, besietmen't wel.

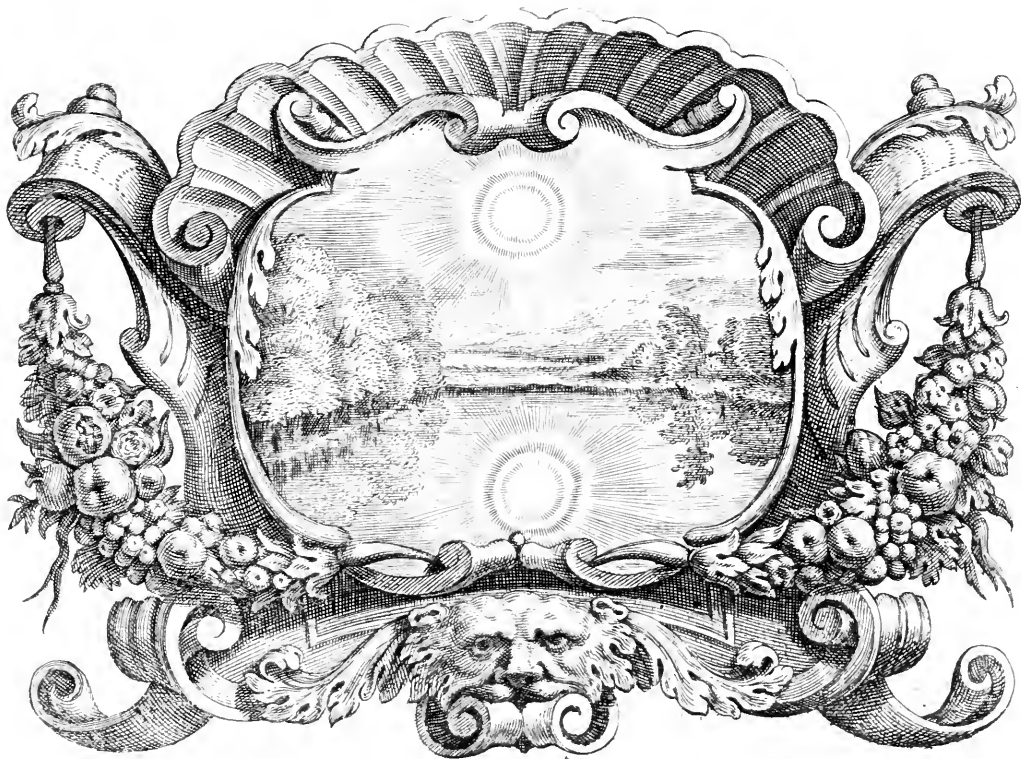

Rubus ardens incombustus. { Heet
Sonder leet.

EEr Moyses Godts Propheet, en leydtsman van sijn volcken,
Gheroepen tot dit ampt wierdt uyt des hemels wolcken,
En voor den Coningh quam, gewapent met die roey,
Die water, vier en locht en aerd sloegh inde boey;
Soo leydde hy sijn vee, een hoop onmoosel schaepen,
Die ouer al langhs wegh den weylen kost gaen raepen:
Nu was hy diep in't velt, nu was hy aen de kint,
Nu daer het was besaeyt, nu daer het was beplant.

Nu hier, nu weder daer, gaet hy omtrent de heyen,
 En daer hy weet dat liefst sijn lammerkens gaen weyen:
 En offer ergens een bleef achter d' haghe staen,
 Daer seyndt hy sijnen hondt, die brenght dat weder aen.
 Als hy dus besigh is, soo slaet hy op sijn oghe,
 Terstont siet hy een licht den braem-bosch inghe-vloghen:
 En hoe hy langer siet, 'tis rondom vlam en vier,
 Doch euen wel 'ten schaedt de doornen niet een sier.
 Den braem die houdt sijn ieght, sijn groenheyt en sijn krachten,
 Het vier en heeft gheen maght, iae moet daer in versmachten.
 Dus laet hy 'tvee alleen, en haest hem om te sien
 Dees schadeloose vlam, wat sy heeft te bedien.
 O wat een groufsaem vier, wat gensters, en wat voncken,
 Sietm' uyt een dertel min, uyt d'ooghen die daer loncken!
 De ionckheyt staet en loert, en raectt terstont in brandt,
 Soo licht comt domme ieght en maeghden-cer tot schandt.
 'tIs wel een vremde saeck; 'tis waer, ick moet belijden,
 Dat desen braem-bosch dert met vier en vlamme strijden,
 En 'tminste niet ghekrenckt, bliift heel en euen fris,
 Als groene wilghen staen in't midden van het lis.
 Maer 'tis gheen minder kracht, 'ten zyn gheen mind're saken,
 Dat heet en ieghdich bloedt sijn sinne-lust kan staken,
 Dat ionghman in sijn hert kan houden dese wet,
 Verdoouen Venus vier, dat hem de vlam niet let.
 Stontd Babel niet verschrickt, doen sy sagh in den ouen
 Dry kinders onversenght in 't vier den Heere louen?
 De vlam was als een douw, en hoe de kool meer bloos,
 Hoe datse schein aen hen ghelijcker aen een roos.
 Wel aen ghy suyu're ieght, mirakels van de landen,
 'tSpijt dertel Venus kindt, dat ghy ontgaet sijn handen.
 Staet vast aen Godt gehecht, en met dien soeten bandt
 Van suyu'er maeghden, min v hert aen hem verpant.

Een fuyver hert verbeelt Godt.

Assimilat mens casta Deum. { Hier speelt
Godts beelt.

OP een soeten morghen stondt,
Soo ick my wat ledigh vondt,
Ghingh ick treden aen de kant
Van het groen gheklauert landt:
Op den boordt van een riuer,
Die daer maeckte soet getier,
Die daer dwaelde met haer stroom:
Om de wortel van een boom.

Aen de kanten stondt wat riet,
 Hier wat dicht, en elders niet:
 Maer het water was soo clær,
 Of het eenen spiegel waer,
 Of het met den stillen val
 Waer verandert in cristal:
 Want de grondt, soo diep hy was,
 Kond' ick sien als door een glas.
 Als ick dan daer sat omtrent,
 Quam de son daer aen gherent,
 Met haer peerden altermael,
 Ieder hadd' een goude strael.
 Aen den waghen was gheen hout,
 Noch gheen ijsen, maer al gout,
 Goude strenghen, gouden toom.
 Al dit sagh ick in de stroom:
 Iae mijn teer en kranck ghesicht
 Kond' verdraghen al dit licht,
 Sonder dat my glans oft sckijn
 Maeckten cenigh ooghen pijn.
 Hebdy, vriendt, dit wel ghevat?
 Gaet niet deur of leert noch wat;
 t'Geen' ghy van dit water leeft,
 Eygent dat aen wven geest.
 Soo waer is een suyure siel
 Die daer in gheen smetten viel,
 Schoon sy oock van liefde queelt,
 Seght, dit is des Heeren beelt:
 Want een suyuer teer ghemoedt
 Godt verbeelt, en glijck den vloedt
 Toont aen die omtrent hem gaet,
 Al wat in den hemel staet.

De fuyuerheytt is vruchtbaer.

Fecunda mater gaudiorū, *Aug. l. 8. Conf. c. 11.* { *Maeghden vrucht*
Is sonder sucht.

W Aer is den geylen hoop van een deel domme menschen,
 Die daer heel daegen langh om vrouwen kinders wenschen;
 Die seggen dat gheen vreucht, noch oock gheen vreuchts gelijk
 Elders gheuonden wordt als in het houwelijck?
 Ick weet, den echten staet is van Godt hoogh gepresen,
 En hem is bouen dat oock blijdschap toe gewesen: (klinckt,
 Doch schoon men bruydloft hout, en schenckt, en drinckt en
 't En is niet altijd gout dat schoon voor d'oogen blinckt.

VWant

*Want heeftmen noyt ghesien, dat op het eynd van 't spelen
Het krijterken ghingh staen in plaetse vande velen?*

*Het witte-broot is op, daer rijst somtijds ghetier,
Wie qualijck is gehouden, heeft hier sijn vage-vier.*

*Daer is geen meerder lust als wel den lust te schouwen:
Dit is het maeghden deel, niet voor de gheen die trouwen:
Die hebben meerder vreucht oock op een maent alleen,
Als wel heel iaeren langh die leuen in't gemeen.*

*Siet ghy den maeyer wel, wat sal hy al vergaeren?
Hoe dicht staet heel het velt, hoe vol zijn al de aeren?
Het is een vruchtbaer iacr, hy wint nu aen sijn huer,
Want met een haluen oogst vult hy de heele schuer.*

*Maer siet het teecken eens, waer onder is volwassen
De groote vruchtbaerheyt die hy terstont sal tassen:
Ten zijn de Tweelings niet, het is het Maeghden licht,
Als sy is by de son, dan speelt hy met de sicht.*

*Dit is het sinne-beeldt dat sal v onderwijfen,
Wat vruchtbaerheyt dat kan oock uyt den maeghdom rijfen:
Want daer is vrucht, en ieucht, men drinckt daer altijd wijn:
Men kan doch in den gheest wel beter vrolijck zijn.*

*Men weet hier van geen wiegh, van mat, v. in maert, van memmen
(Die oock het wildste hert in korten tijdt wel temmen)*

*Men weet hier van gheen slab, noch oock van gheen begijn,
Noch van geen kinder-bed, noch van gheen arbeys pijn.
Doch ick loop hier te breedt, 'ken sal niet verder wijcken,
Ick weet dat ee-stand moet voor maeghd en-palm seyl strücken.*

*Want wie heeft oyt gesien, dat waegen soo sacht reet,
Die somtijts hier oft daer niet een kleyn stootken leet?
Wie vrouwen en kinders heeft die moet geduerich woelen,
Hy is sijn selfs niet meer: en dit is mijn ghevoelen.*

*Misschien een wulpsch ghesel spreeckt hier al anders af,
Maer als het vercken droomt, dan is't altijd van draf.*

De fuyuerheyt is vijandt van de ledigheyt.

Ouid.

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus.

{ Sonder rust,
Sonder lust.

SVs, lieuen Cupido, 'tstaet leelijck soo te krijten,
Is't dat u moeder hoort, sy sal u seker smijten:
En siet sy datter blijft maer hangen eenen traen,
Ghewis sy sal u noch doen vroegher slapen gaen.
Ick weet wel wat u schort, ick souwt ten eersten raden,
My dunckt u coopmanschap die hebben sy ontladen:
Den koker en den boogh, 'tis beyde goeden buyt,
En waerde ghy niet naeckt, sy schudden u noch uyt.

V moe-

V moeder seyndt altijd \cup tusschen licht en doncker,
 En stiert \cup tot een maeght, oft by een weeldich ioncker.
 Sy geeft \cup daedt en raedt, sy seyt: Gaet weerde kindt,
 Ick wensch \cup langhen nacht, ick wensch \cup stercken windt.
 Ghy komt op dien voet, en meent hier in te sluypen,
 Maer neen, men kent \cup wel, men weet noch van \cup sluypen.
 Ghy zijt hier heel verdooft, och dit is al te klaer,
 Voor \cup is geen quartier, ghy brenghet verboden waer.
 Den eenen neemt den boogh, een ander grijpt de pijlen,
 En wat niet breken wil, dat klicuen sy met bijlen.
 Sa boefken gheeft het schoon, ghy zijt nu moeder-naeck,
 En siet van uwen boogh wordt nu een roey ghemaect.
 Leert eens, soo wie daer steeckt sijn hoest in alle gaten,
 Dat die daer van sijn hayr, en van sijn huyl sal laten.
 Wat baet bedrogh en list, daer al \cup kracht aen hanght?
 Het vosken is wel gauw, maer gauwer die het vanght.
 Wie dat sich besigh houdt, en kondt ghy gheenssins wonden;
 De ledicheyt alleen is moeder vande sonden: (gaen:
 Gaet klaeght vrouw-Venus dat, ghy meught vry t'huyswaert:
 Aen eenen steen die rolt en wast geen onkruyt aen.
 Op een die ledigh is moet ghy \cup pijlkens sluypen,
 (Doch wie dat danssen wilt, die danst oock sonder pijpen):
 Ghy hebt al beter kins op die zijn luy en stil,
 Lonckt daer soo langh 't \cup lust, die raectmen soomen wil.
 Gaet by de domme ieght, gaet by de lege danten,
 Die vanden morgen-stondt tot 'snachts toe lanter-fanten:
 Daer zijt ghy meester af, die hebt ghy in \cup net,
 De vuylicheyt is haest in eene pels geset.
 Maer oft \cup liefde bleeyt den winter en den somer,
 En oft ghy doet ghewelt; ghy weet wy zijn al vromer:
 Wy trotsen al \cup maght, boogh, pijl en boeuery.
 Een staedigh-besigheert is teghen scheuten vry.

De fuyuerheytt voort licht ghequetft.

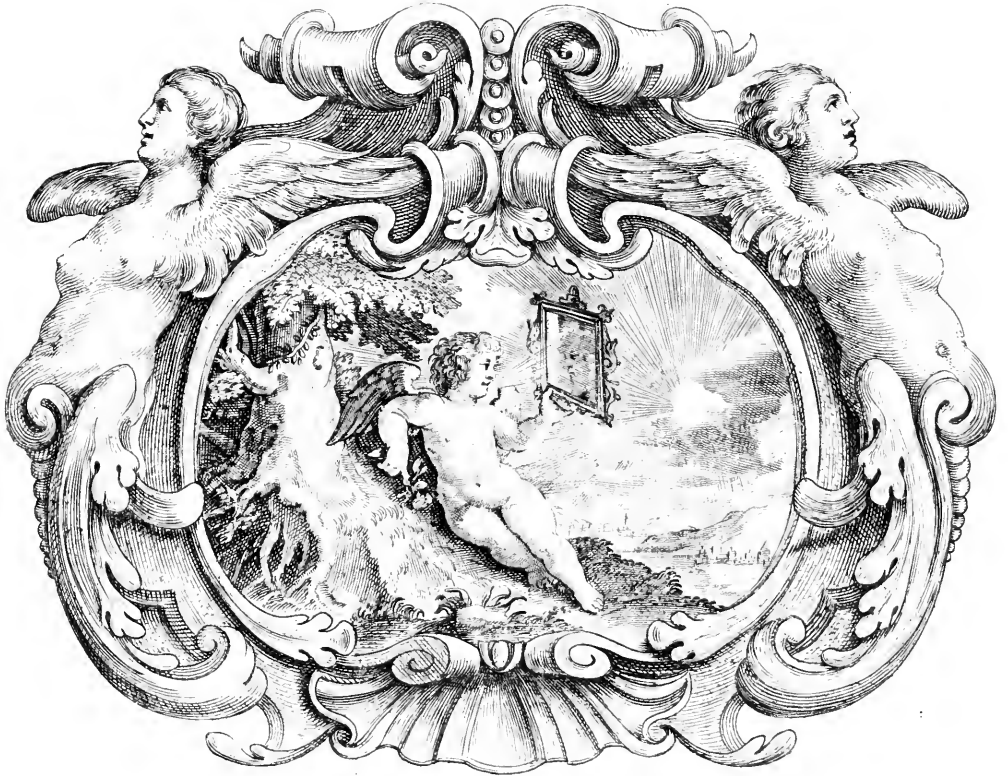

Si tangas, frangas. { *Bobbel en eer
Zijn cuen teer.*

K Omt maeghden, fiet dit kinder-fpel,
 En hebby tijdt, befiet het wel,
 En leert eens uyt mijn ongerual
 Het gene dat u dienen fal.
 Ick blies hier met een pijpken op
 Een bobbel uyt het seepe-fop,
 Een ieder fey, Hoe moy is dat?
 En is dit maer een druppel nat?

Het heeft sijn lichten hier en daer,
 Als oft 't een kleynen hemel waer,
 Ick saggh'er bergen aen een sy,
 Ick saggh'er boomen op een ry,
 En al dit sagh ick alsoo klaer
 Als of 't daer in gheschildert waer.
 Maer siet soo rasch als ickse greep,
 Soo vloogh my in mijn oogh de seep:
 Nu klaegh ick en ick tier, ick krijt,
 Ick berst schier half van enckel spijt:
 Ick seg, Had noch een rouwen gast
 Hier aen mijn bobbel eens getast,
 Ick liet my paeyen met een woort,
 Maer nu soo ben ick heel gestoort.
 Want siet, ick quam daer qualijck aen,
 En eer ickt wist het was gedaen.
 Doch wat ick krijt, oft niet en krijt,
 Ick ben het heel genoeghtjen quijt.
 Nu hoort eens, maeghden, dese leer,
 Men vindt noch sulcke kinders meer,
 Die spelen met de bobbel wel,
 Maer 't wort ten laetsten katten-spel:
 En wilt ghy weten hoe het gaet,
 (Want raedt nie daedt die komt te laet)
 Een bobbel, en der maeghden eer,
 Zijn alle bey al euen teer,
 Gheloofst het vry, 'tis krancke waer,
 En daerom komtse niet te naer.
 Want hoe die eerst-mael claerder blonck,
 Hoe dat sy naemael vuylder stonck.
 Daerom soo wacht v voor verdriet,
 Het is een kryud'ken. raectt my niet.

De fuyuerheyt sonder vleckē.

Vapor rapit omne decus. } *Het lecken
Maeckt vleckē.*

Hoe veel en staen daer niet voor spiegels gansche dagen,
 Om een paruyck alleen, om 'tspeten van twee kragen?
 D'een poeyert, en blancket, d'een gomt, en krolt, en draeyt:
 Die veel voor spiegels staet, weet dat sy selden naeyt.
 Och vondt men eens een glas, dat ons souw kunnen leeren
 Wat datter in het hert noch al hanght te friseeren!
 Veel gaen gelijck een pauw in sijd', fluweel, satijn,
 Die misschien in de siel soo wyl als verckens zijn.

Sy doen ghelijck dit kindt dat wou een spiegel houwen,
 Om daer sijn witte sneeuw, en root corael t'aenschouwen.
 Het neemt hem in sijn handt, daer sit den krolle-bol,
 En spiegelt wat hy magh, en siet sijn buyckken vol.
 Dan siet hy op het root van alle bey sijn wanghen,
 'tSchijnt dat op elcken kant een roosken is gehangen,
 Dan siet het sijnen mondt, dan siet het op sijn kin,
 En merckt, soo draey hy licht, daer komt een kloofken in.
 Dan siet het sijnen bals, dan sijn' ijuore tanden,
 En dan sijn goudt-geel hayr, en sijn sneeuw-witte handen:
 Dit siet het al te mael, iae stelt noch mondt aen mondt,
 Als of daer in't gelas een ander knechtjen stondt.
 Elaes! ter wijl hy kust, den asem comt ghevlogen,
 En siet, den spiegel wordt terstont heel ouertogen,
 Den luyster isser af, sijn root, sijn goudt-gheel hayr,
 En sietmen niet te meer dan oft daer niet en waer.
 Hy waeght wat met sijn handt, en siet daer door sijn locken,
 Hy siet sijn aensicht doch met stucken, en met brocken,
 Om dat den spiegel maer een weynigh is bedouwt.
 Hoe haest is iet gedaen dat al te langh berouwt!
 Och ionckheyt, wat ghy doet, den asem moet ghy schouwen,
 Is't dat ghy dit versuymt, het sal u eeuwigh rouwen:
 Een kleyne vochticheyt, een domp, een weynigh nat,
 Beneemt den heelen glans soo rasch het ergens wat.
 Den spieghel is maer stof, daer van is hy gheblaesen:
 Wat lijsten dat hy draeght, het bliuen al gelaesen,
 Sy zijn van een beslagh den spiegel, en u eer,
 En speelt met gheen van bey, ô iongheyt, immermeer.
 Soo dan wie dat ghy zijt, leert uwen spiegel vieren,
 Meer als een ioffer doet, oft hofsche kamemieren:
 Zijt wijser als dit kindt, dat nu niet meer en lacht:
 Wie leert door anders schaed' die spieghelt hem wel sacht.

De fuyuerheyt wordt door lijf-kastijdinghe beschermt.

*Hora-
tius.*

Odi profanum vulgus, & arceo. { *Het lijf kastijden
Doet beter strijden.*

D En egel ghingh eens uyt, om sich wat te vermaken,
 Soo rasch hy hadt ghevoelt den soeten tijdt te naken.
 Hy kruypt dan uyt zijn hol, en komt eens voor den dagh,
 Daer hy noch son, noch maen, den heelen winter sagh.
 En qualijck gaf sich bloot nu bouen op de landen,
 Het vercken schiet hem toe, en dreyght hem met zijn tanden.
 Den egel die most deur; het drijft hem in een gat,
 Daer t'effen doen-ter tijdt vol van serpentes sat.

Het

Het was hem daer te heet, hy vlucht weer en wacker,

En wint het open velt, en stelt sich op den acker,

Omtrent een groenen kant daer eenen herder stondt:

Die gaet hem oock te keer, en hift hem sijnen hondt.

Soorasch als leeuwken bast, terstont d'onnoosel schapen

Die loopen ouer hoop, en staen van verr' en gaepen:

De bocken, en den ram, de slangen, en het swijn,

Die vechten, d'een met kracht, en d'ander met feijn.

Het steecktijn pinnen op, en wort een ijsren vercken,

Dit dient hem voor geweyr, voor poeyer, en voor wercken.

Sy sien het winnigh dier, en bliuen rondom staen:

Want hoe en wat sy doen, daer is geen vatten aen.

Doch wy zijn verr' ghenoech, laet ons eens wederkeeren,

Mits ons een nutter les dit sinne-beeldt kan leeren.

Wy sien in dit gheval, en in den egel-strijdt,

Wat dat de suyerheyt al ongevaepent lijdt.

Siet Benedictus dan die wentelt in de doren,

En Aloysius steecktijn sijnen rugh met sporen.

'tSchijnt dat den Bruydegom noyt hadde lieuer bruyt,

Als wiens leli-blom omtrent de dorens spruyt.

En schoon dat Venus is geboren uyt de baeren,

Men vindter die oock daer den maeghdom wel bewaeren.

Pelagia die sprongh, en sonck in een rivier,

Versmachte daer den brant, en bluschte daer het vier.

En wat sal ick van v, Francisce, doch al segghen?

Ick sie dat ghy v naeckt op't ijs en sneeuw gaet legghen.

Dat sacht vrouw-Venus kindt, elaes! is al te teer,

Als't iemant soo onthaelt, soo keert het selden weer.

Leert dit dan voor besluyt: het lichaem te castijden

Is eenen stercken schilt waer mé de maeghden strijden:

Daer komt een loos serpent, daer komt een bock, een swijn:

En wee dan voor de gheen' die niet ghevaepent zijn!

De fuyuerheyт vervvintd al vluchtende.

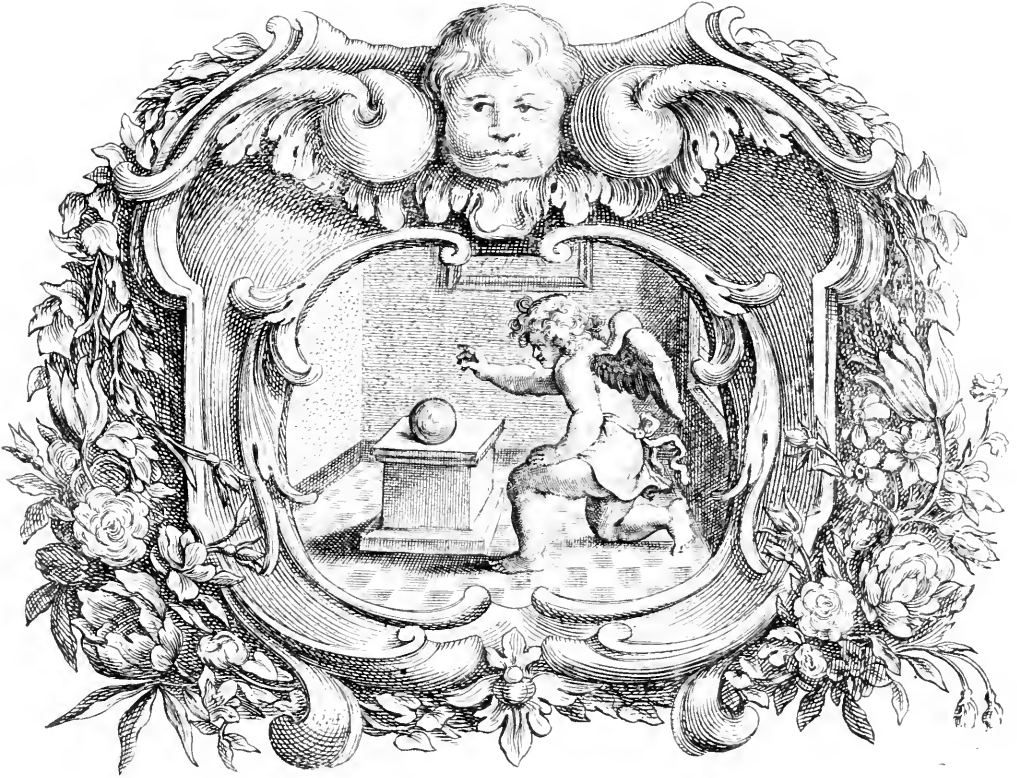
Fuga laurigeros parit illa triumphos. { Die staet en vvaeght,
Blijft selden maeght.

HEt was ontrent den koelen Mey,
Als Phœbus eens ghingh nae de hey,
Daer thymis en soo menigh kruyt
Omtrent de soete lenten spruyt,
Sijn pijlen waeren noch heel root
Van Python die hy had ghedoot.
Doch eer hy by sijn huys ghenaeckt,
Soo wordt den iaegher self gheraeckt.

VWant

Want soo hy dwaelt nu hier, nu daer,
 Soo wordt hy een Godin gewaer,
 Sijn hert dat wierde heel ontstelt,
 Wanneer hy Daphnis vondt in't velt:
 Hy seyndt voor uyt een soeten lach,
 En biedt de maghet goeden dagh,
 En offert haer te doen geley,
 Oft door het bosch, oft langhs de hey,
 En heeft maer honigh inden mondt,
 Hy seyt, sijn herte was ghewondt.
 Ter wyl hy leydt, en vleydt, en sucht,
 Soo neemt de suyu're maeght de vlucht,
 En sy loopt voor, en hy loopt naer,
 En daer loopt dat oneenigh paer.
 Het scheen hy was soo dapper vlugh,
 Al had hy vleugels op den rugh;
 Doch soo hy haer nu hebben wouw,
 En dat hy haer nu watten souw,
 Soo is terstondt het aerdigh dier
 Verandert in een groen laurier,
 En sy en wierde noyt de bruyt,
 En hier med' is de fabel uyt.
 Een maget die niet vallen wil,
 En magh niet veel zijn op den dril,
 En dan is't beter eens ghevlucht,
 Als veel en langhen tijdt gesucht.
 Want siet, op een verbrande vlaey
 Daer stroytmen 'tsuycker al te spaey.
 Den maeghdom, en verloren eer,
 Wat dat ghy schreyt, en keert niet weer.
 Soo dan, is't dat ghy vlucht het vier,
 Ghy wordt gekroont met een laurier.

De gehoorfaemheyt is veerdich.

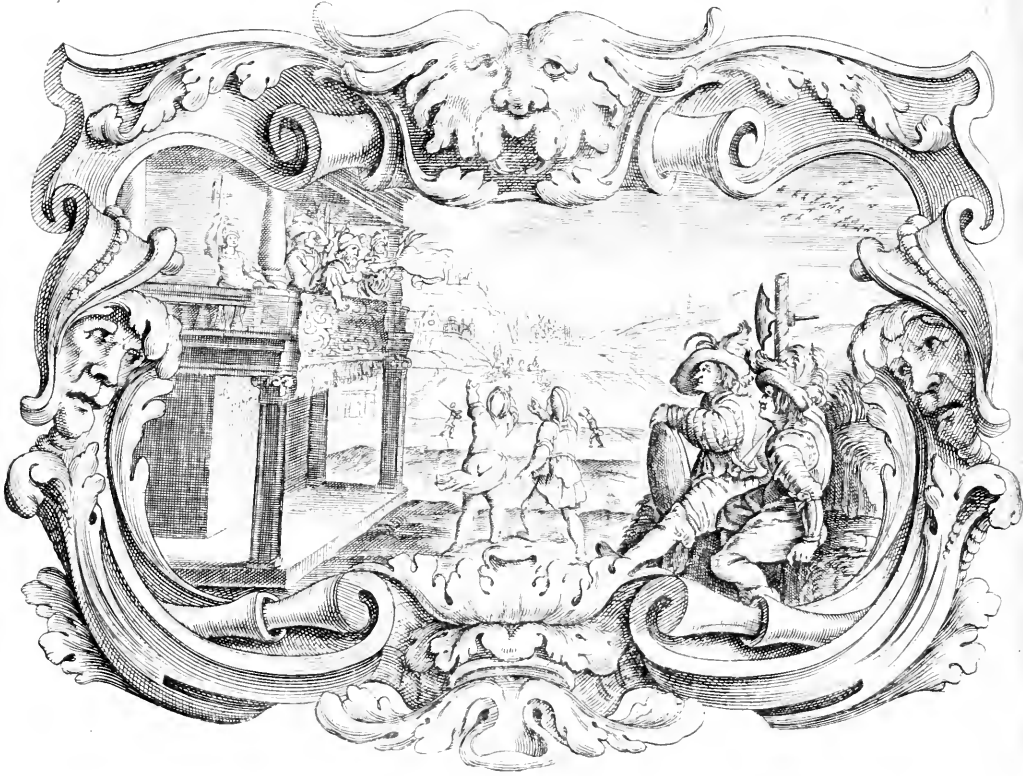

Quolibet impellas digito. { Raecht maer aen,
Het sal gaen.

AL is de werelt wjt en breedt,
Al zijnder mēschen fel en vreedt,
Al brant het al in't Mooren landt,
Al vriest het aen de Noortsche strandt,
Al schuyt heel Iislant onder sneeuw,
Al geeft Africken menigh leeuw,
Al wort Brasil soo dier gevoedt
Met menschen vleesch, en menschen bloedt,

Al ist dat Iapan noch al blaect,
 En van haer boomen kruysfen maect,
 Al heeft den hollen Oceaen
 Soo menigh vloot te grondt doen gaen,
 Soo menigh rijck-gheladen schip
 Doen bersten op een rouwe klip:
 Nochtans en past een vroom ghemoedt
 Op vier, noch sweert, noch diepen vloedt.
 Maer gaet, en seylt, en keert, en weyndt,
 Waer eenen winck hem henen seyndt.
 Den bol dien ghy hier voor v siet,
 Die sal't v segghen hoe't gheschiet.
 Hy is van alle kanten rondt,
 En daerom rolt hy oock terstondt.
 Iae raect hem met v vinger aen,
 Den ronden bol en kan niet staen.
 Wanneer daer eens ghevonden wert
 Een rondt en onbehanghen hert,
 Dat niet en helt aen d'eenen kant,
 En niet en peyst op't vader-landt;
 En niet en iaeght nae 'tgelt oft goedt,
 Al is het oock van edel bloedt;
 En met gheen eer-sucht is ghequelt,
 Maer is in alles vry ghestelt;
 En d'aerde raect maer met een punt,
 En lijf en siel sijn naesten gunt;
 Dat heeft de londers opghegordt,
 En gaet waer het ghesonden wordt,
 'tZy nae den Oost, oft nae den West,
 Daer ghy het seyndt, daer is het best:
 En loopt de wereldt om end om,
 En is aen ieder welle-kom.

De ghehoorsaemheyт let op eenen winck.

Intenti signum expectant. { Een teeken oft vvoort,
Vvy loopen voort.

Die sich nu t'eenemael tot Godts dienst heeft begheuen,
 En nae eens anders wil, om Godt, nu voeght sijn leuen,
 En door een vry bedwangh verbindt sich aen de wet,
 Die Godt door d'ouders hier aen ieder heeft gheset:
 Ick bid v siet dit beelt, en let eens hoe dees gasten
 Daer loncken op den winck, om nae den prijs te tasten:
 Siet hen daer veerdigh staen, iae vliegghen voor den tijdt,
 Vwant die den winck eens mist, die is 'tspel seker quijt.

De baen is nu gheruymt, daer magh hen niet beletten,
Daer bouen staet den Heer, en stelt de loopers wetten.

De kleeren letten selfs, s'ontblooten hen van al,
Een ieder staet en siet, wie den prijs haelen sal.

Het teecken dat valt neer, sa flughs ghy ionghe beenen:
Vel siet, sy zijn al wegh, het schijnt sy zijn verdweenen,

Veel snelder als een pijl, oft blicksem in de locht,
Iae op een ooghen-blick is hunnen loop volbroght.

Dit is een eyghen beelt, Loiola, van v kinders:

De woorden zijn te traegh, sy zijn oock loncke-winders,
Een woordt is noch te veel, een winck dient voor ghebodt,
Vanneer de eer vereyscht van onsen grooten Godt.

'tZy dat ghy hen dan seyndt nae de verbrande Moeren,
Oft aen een ander kant d'afgodery doct flooren

Van Iapan wijdt vermaert, oft China maghtigh landt,
Een ieder wacht een winck, oft teecken van v handt.

'tZy dat ghy ons hier houdt in't midden van Europeanen,
Een winck is verr' ghenoegh om 'theel landt door te lopen,
Oock dat de kettery met helsch fenijn bespouwt,

Die door haer wreedt geweld het Christendom benouwt.

Soo staet een vroom soldaet, bereedt om uyt te vallen,

Vanneer den vijandt is ghecomen aen de wallen,
Siet hy den minsten winck, terstondt soo valt hy uyt,
En eer't den vijandt weet, soo keert hy weer met buyt:

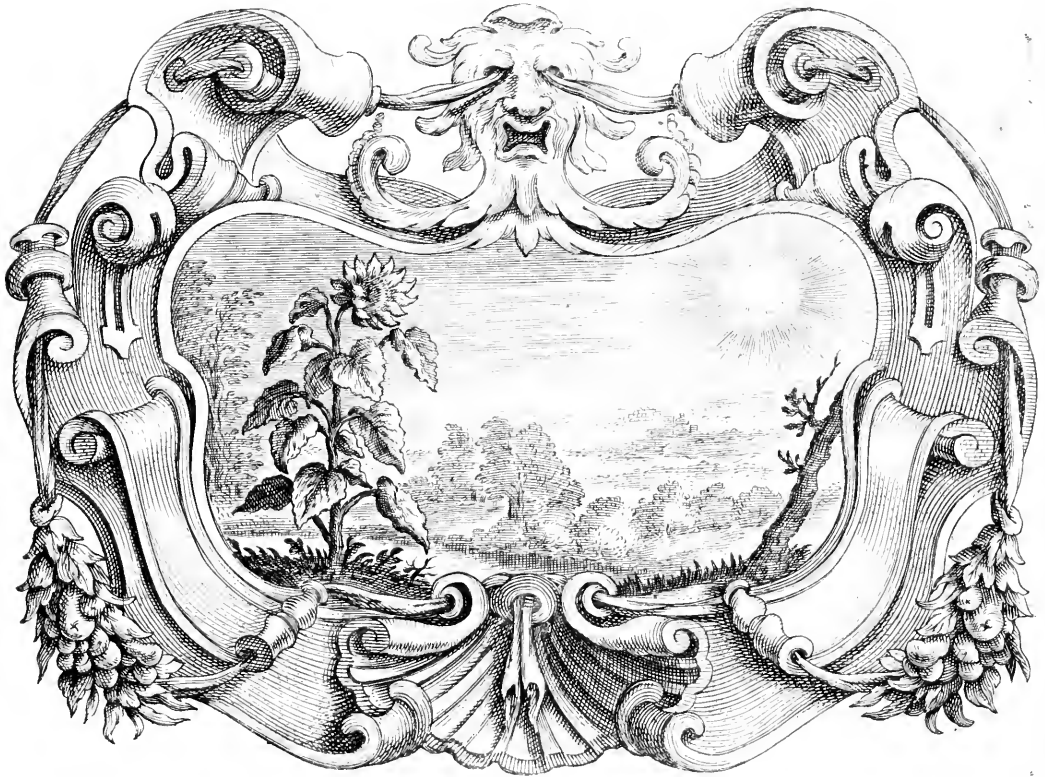
Hy is hen op het lijf die daer noch ligghen slapen,
De rest past op de vlucht als een deel bloode schapen.

Wat doet een luttel volcks! wat doet een veerdigh man,
Tot den tocht altijdt reedt! iae doet meer als hy kan.

Vel aen dan op de reys, ten Suyden, en ten Noorden:

Een winck is al ghenoegh, men wacht nu nae gheen woorden:
Vanneer men maer en siet hoe dat de ooghe staet,
Daer vlieght een veerdigh hert, 'tgebot komt daer te lact.

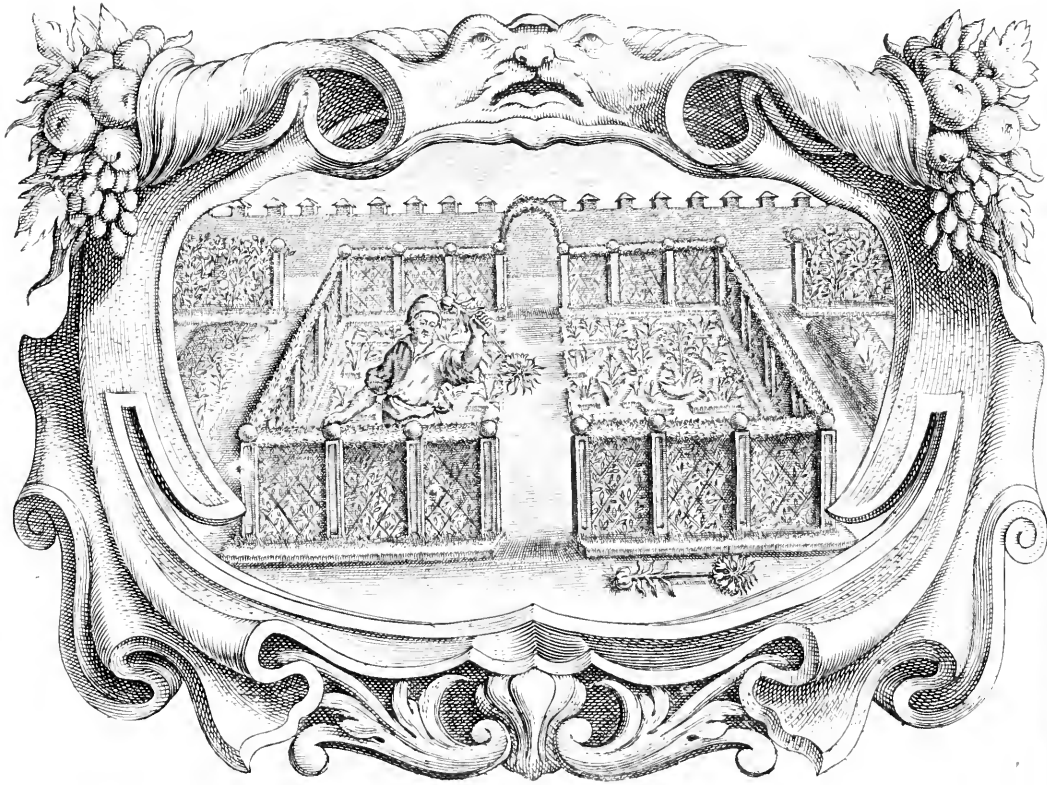
De vierde belofte vande Societeyt, ghehoorfaemheyt
aenden Paus van Roomen.

Respicit astrorum Regem. { *Ick gae
Hem nae.*

Siet hier de schoone sonne-blom,
Sy keert en draeyt haer wonder om:
Nu met den soeten dagheraet,
Haer gheele roos ten Oosten slaet,
En keert allenghskens meer en meer,
Tot dat de son daelt weder neer,
En alse die siet onder gaen,
Elaes dan comt haer droefheyt aen.

Sy treurt en queelt den heelen nacht,
 Sy laet dan sincken al haer pracht:
 Want soo de son niet meer en schijnt,
 Terstont oock al haer vreught verdwijnt,
 En als dan komt de Auent-sterr,
 Al sietse schoon die maer van verr,
 Soo is't dat sy haer bladers sluyt,
 En houdt de koude locht daer uyt:
 Iae maect oock datter spin noch fleck
 Vergift in brenghen can oft vleck,
 Maer met het kricken vanden dagh
 Stracks isser weder bly ghewagh:
 Want door een enckel licht en strael
 Vergaet dees droefheyte al te mael:
 En soo de son maer opwaerts rijst,
 Terstondt haer weder eer bewijst.
 Sy heet haer noch eens welle-kom,
 En seyt: O liefsten bruydegom,
 Hoe dat ghy rijdt, hoe dat ghy staet,
 Toont my altijdt u soet ghelaet:
 En leydt my vry de wereltd rondt,
 Al waer ghy gaet, ick volgh terstondt.
 Dus seght die dese bloem aensiet,
 Wat kracht en heeft de Liefde niet?
 De Compagnie heeft oock een licht,
 Dat sy altijdt houdt in't ghesicht:
 Daer is een strael die haer verweckt,
 En heel de wereltd omme treckt.
 Dees son dat is het Roomsche hoofft,
 Wiens woorden al de Kerck gheloofft,
 Spijt kettters, spijt al die't benijdt,
 Wie dese volghe, die is bevrijdt.

Grauis est odor. { *Het finckt*
 { *Dat blinckt.*

Den ho-
uenier
spreekt.

Mijn wel verdeylden hof die magh sich wel beroemen
Dat hy de schoonste heeft, en oock de soetste bloemen,
Dees hebb' ick al gheplant, het is al van mijn werck,
Elck bloemken weet sijn plaets, elck bloemken heeft sijn perck.
Den hof die is betuynt met rood' en witte roosen,
Die bouen haere geur soo lieffelijck noch bloosen,
Den blaewwen ridder-spoor, den schoonen africaen,
Die met sijn gulden kop blijft tot den winter staen.

Des

Den soeten eglentier, de kleyne violetten,
 Die al haer soetigheyt op een leegh steeltken setten:
 De cingels, den narcis, de somer-sotte blom,
 Die aen den soeten tijdt gheeft d'eerste welle-kom.
 Genoffel soete-reuck, wie v eens komt te raken,
 Die weet hoe men van v kan schoone tuylkens maken.
 Hier by soo staet en bloeyt soo menigh tulipant,
 D'een is soo wit als sneeuw, den andr'en staet en brant.
 Een soete sottigheyt voor alle ons bloemisten,
 Die voor de oogh alleen met duysenden verquisten,
 En roepen, Dese bloem die is my soo veel weerd
 Als menigh edel-man sijn alderbeste peerdt:
 En dees en dier-gelijck, die groeyen hier met hoopen,
 Alleen tot mijn vermaeck; sy staen hier niet te koopen.
 Sy zijn niet voor faueur, oft voor een lichte dant;
 Doch aen een goeden vriendt soo schenck ick wel een plant.
 De kroon-imperiael en kun 'thoofst niet verdraghen,
 De stanck is veel te swaer; schoon datter veel nae vraghen,
 Sy moet uyt mijnen hof; als is sy schoon in d'oogh,
 Sy rieckt nochtans te sterck, en staet vry wat te hoogh.
 Iek weet daer zijnder veel, die dese bloem groot achten,
 Wel, gatter vry mé door, ghy die nae eer wilt trachten:
 Ghy seght 'tis schoon couleur, 'tis waer, maer vuylen stanck,
 En daerom moest sy oock verplet zijn ouer lanck.
 Een ieder heeft sijn hof, Ignatius den sijnen:
 Dat hier nae eere staet, dat moet terstondt verdwijnen,
 - Den grondt en voedt gheen eer, terstondt s'is dor en droogh,
 Wanneer daer maer een bloem wat schiet te seer om hoogh.
 Ignati kloeck, wel aen, gaet voort in uyt te rucken
 D'eerghierigheyt en pracht, 'tis beter hier te plucken
 De kleyne violet. Al dat maer tracht nae eer
 In uwen soeten hof, dat stinckt doch al te seer.

De Societeyt wordt grooter gheacht door 'ver-
smaeden van de eere.

In tenebris clariùs aftra micant.

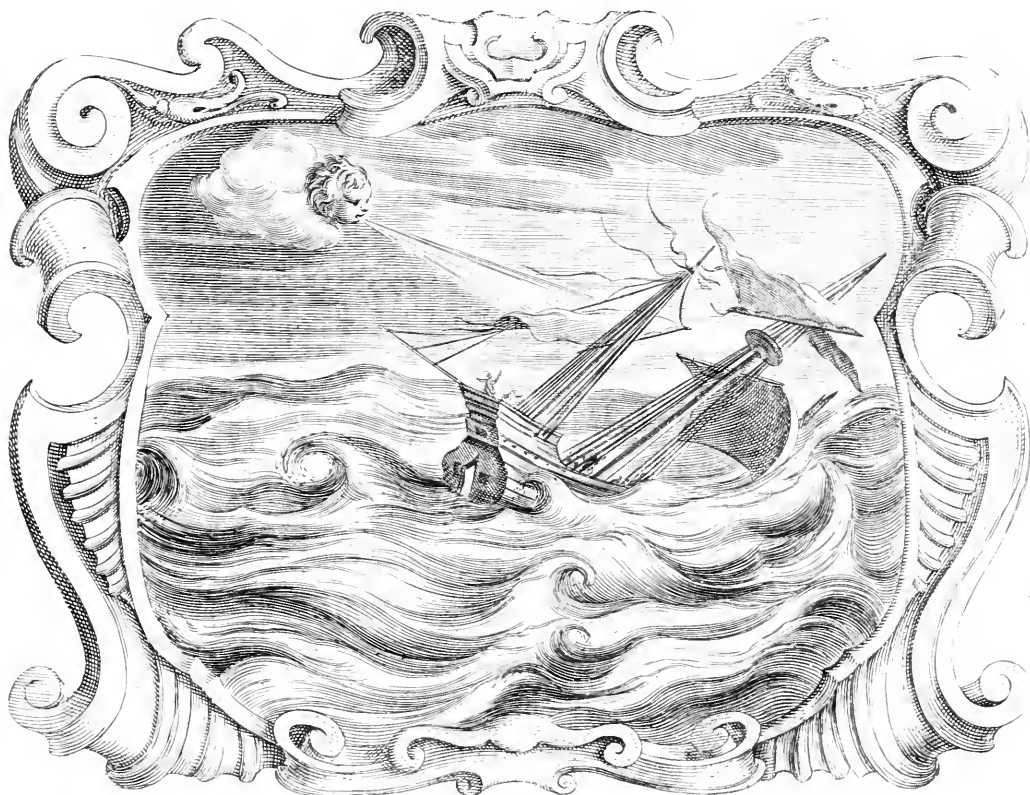
{ In't duyster
Is luyfter.

W Anmeer een schilder heeft een deftigh stuck ghemaelen,
Dat tot zijn grooten lof hanght in des Coninghs saelen,
Soo sluyt hy't in een lijst van doncker heben-houdt,
Op dat ghy dies te meer zijn konste prijsen soudt:
Iae is't dat hy noch meer zijn verwen wilt verstercken,
Hy maeckt een bruynen grondt in't midden van zijn wercken,
En siet, den swarten doeck dringht d'ander verw' om hoogh,
En soo krijght dan het stuck terstondt een beter oogh.

Want

Want een vergulden lijst, en rond-om blijde verwen,
 Die doen den heelen glans van't beeldt somwijl versteruen:
 Wanneer daer maer wat goudts blinckt iewers in een sael,
 Daer siet een ieder op, en niet op't principael.
 Soo segh ick van ghelijck, dat treffelijcke mannen
 Oock hebben meerder schijn uyt eer en staet ghebannen:
 Wanneer een kloeck verstandt is sonder krots en staf,
 Dan seydtmen, Dat's een stuck, dat steeckt wel anders af.
 Let op dit sinne-beeldt, ghy sult daer haest aen mercken
 Hoe dat een donck'ren nacht het sterren-licht kan stercken;
 Scheen daer de gulde son, oft wel de silu're maen,
 Men saegh den heelen hoop op staenden voet vergaen.
 Al draeght Loiolas volck noch staf, noch purper verwen,
 Als die vry-willigh gaen om voor 't gheloof te steruen,
 Nochtans d'ootmoedigheyt die gheeft hen glans en kracht,
 Ghelijck het sterren-licht dat glinstert inden nacht.
 Had Iaius oyt begheert het Bischaom te aen-veerden,
 Hy waer op verre nae niet in soo groote weerden.
 Wie hier sich teghen stelt, en d'eere soo versmaeyt,
 Gaet heel de wereltd door, sy zijnder dun ghesaeyt.
 Ken wil hier in dit stuck gheen Bellarminum draghen,
 Die lieuer rooden hals, als rooden hoet wou draghen,
 En vesten met sijn bloedt d'oprecht en waere leer:
 Wie steeckt nae desen ringh die kauelt beter eer.
 Den staf heeft meerder glans als ghy dien kondt versmaeden,
 Dan als met dit schoon pack de handen zijn ghelacden:
 Ick segh met dit schoon pack: want wijst my doch wanneer
 Dat eenigh Heer, oft eer, gheweest heeft sonder feer.
 Soo dan, een lichten schijn komt uyt de duyst're nachten:
 Hoe ghy v kleynder houdt, hoe sy v grooter achten.
 Waer toe dan staet, en eer, en grooten naem in't Hof?
 Een bellen diamant blinckt op een donck're stof.

Eer-ghierigheyt is forghelijck.

Si timeas, timeas.

{ Het helst
Als't swelt.

Den
schipper
spreeckt.

VV Aer is nu al mijn hop' ? waer zijn nu al mijn wenschen?
 Nu gae ick hier te grondt verlaten vande menschen,
 Al wat ick sie en hoor, 'tis ouer al verdriet,
 D'ontlaedingh van mijn vracht, wee my! 'ten baet al niet.
 Het roer drijft wegh in zee, de kiel is ouerwonnen
 Van't rouw en spijtigh nat, den windt heeft nu verslonnen
 En sock, en lul, en streng': het seyl is heel verscheurt,
 Het maste-loose schip wordt nae den grondt ghesleurt.

Och!

Och! had ick my soo diep niet in de zee begheuen,
 Maer stil met fock alleen rechts onder 'tlandt ghedreuen,
 Ick waer haest uyt de sorgh, het schip en had gheen noodt,
 En wy, o lieue maets, ontquamen haest de doodt.

Vervloect soo moet hy zijn den eersten die de baerens
 Met eenen hollen boom heeft derren ouervaeren,

En temmen met een hout dat wonder element,
 Dat van ons afghepaelt wou zijn als onbekent.

O! had ick noyt de zee en haer ontrouwe goluen
 Elaes, soo seer betrouwt, ick wierdt nu niet ghedoluen

In desen diepen kuyl! o maets, wy sincken neer:

Het lichaem voor den visch, den gheest zy voor den Heer.

Vaert wel, o wie ghy zijt, 'tzy vrienden zijn oft maeghen,
 Die noch op ancker leght: en wilt de kans niet waeghen,

Betrouwt dit water niet, en spieghelt u aen mijn,

Mijn neer-ghesoncken schip sal u een bake zijn.

Wat is de wereldt doch? noyt stil, en vol tempeesten,

Een sorghelijcke zee, waer in soo kloecke gheesten

Versmoort zijn en versmacht, en dat door eenen windt,

Die de verstanden treft, en ganschelijck verslindt.

'tIs d'eer-sucht die ick meyn, die speelt op hooghe masten,

Een trots en hoogh ghemoedt dat weet sy aen te tasten:

Gaet ghy soo 'tzeewaerts in, 'tis met u haest ghedaen,

U seylen zijn te groot, het schip is niet ghela'en.

Wat is doch eer, en staet, en tytels? straffe winden,

Iae die een edel hert oock dickwils heel verslinden:

Daer is soo menigh belt, en kloeck en vroom verstandt,

Door desen windt verseylt, en op het strandt gheplant.

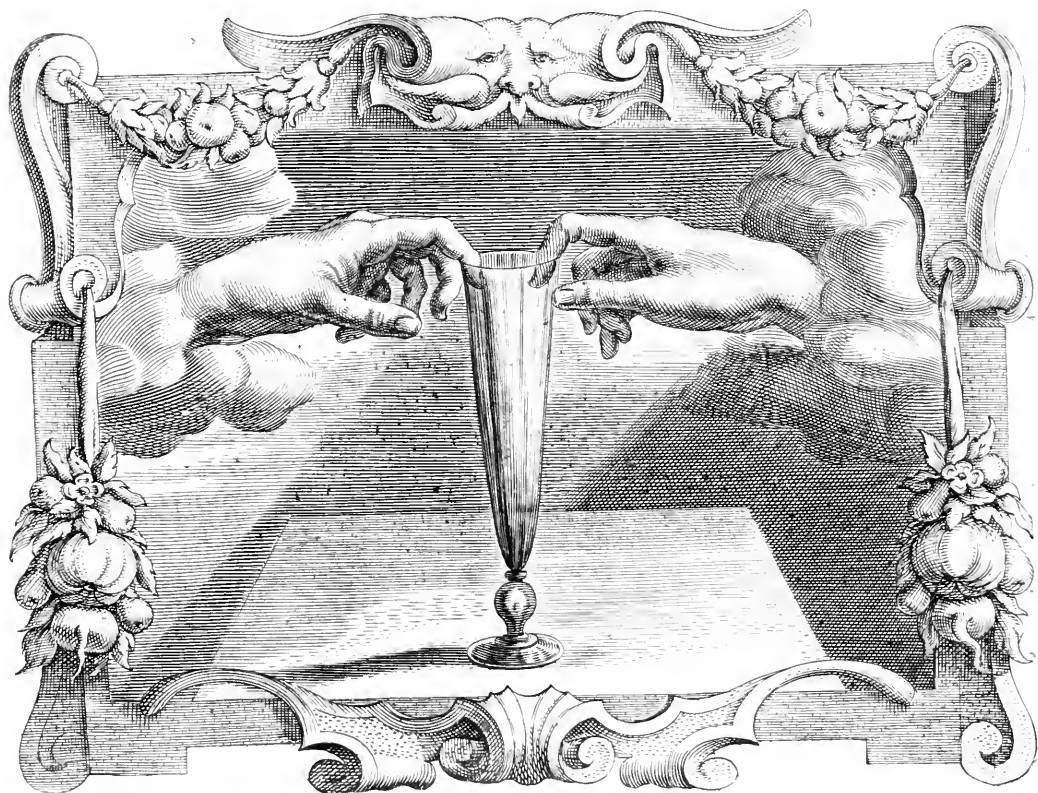
Ignati, nu wel aen, laet d'and're winden blaesen,

Laet die om u kleyn schip hier huylen en hier raesen:

Wordt desen windt ghestut, u schip is wel bewaert,

Gheen onweer is soo groot, daer 'tvoor moet zijn verwaert.

Belofte van d'aermoede niet ruymmer te maken.

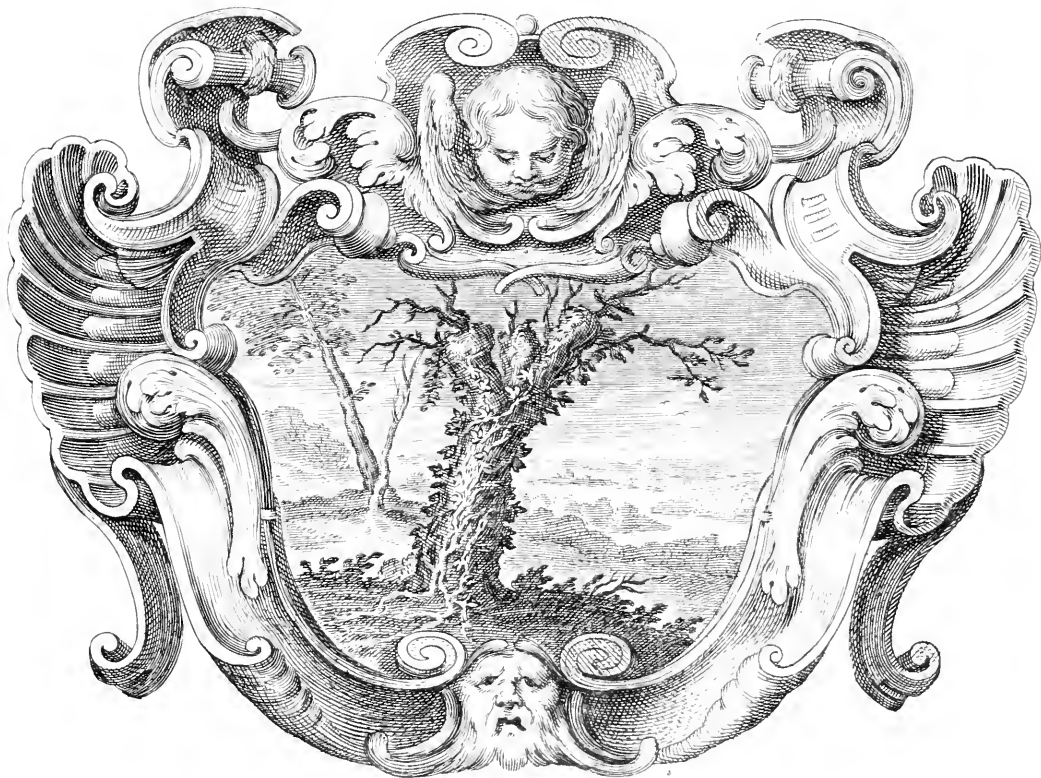

Laxari impatiens.

{ En treckt niet,
'tEn reckt niet.

VV At willen doch dees handen doer
Omtrent een vast-gheset faisoen?
Als eens gheblasen is een fluyt,
Dan leghtmen die niet wijder uyt,
De stof en is dan niet meer dwee,
En daerom gaet het stracks in twee;
Maer alsoo langh den ouen gloeyt,
En dat de spijs daer henen vloeyt,

Soo dat een konstigh meesters handt
 De selue drijft op alle kant,
 Dan blaestmen van ghesmolten as
 Oock met ghemoeght een klaer ghelas,
 En van de aerdsch en slechte stof
 Wordt dan gherieft het edel Hof.
 Maer weet dat 'tglas altoos soo blijft,
 Ghelijck het is als't eerst verstuift:
 Wie't nae der handt wil recken uyt,
 Die scheurt den roomer oft de fluyt.
 Lief vriendt hoort nu noch eens een woordt,
 En brenghet de fluyt dan and're voort.
 Loiola stack vol hemels brandt:
 Hy nam wat aerde by der handt,
 En samen van Godts gheest gheraect,
 Heeft hy de armoed' eerst ghemaect,
 En eyscht van ons een dieren eedt,
 Op dat sy 'tminste niet en leedt.
 Als eens de armoed' is ghestelt,
 Die lijdt ten minsten gheen ghewelt;
 S'en wilt, s'en kan niet zyn ghereckt,
 Hoe soet, hoe stijf dat ghysse treckt:
 Want haer natuer is als ghelas,
 En sy wil bliuen die sy was.
 Soo dan als ghysse wijder maeckt,
 Soo krijghetse scheuren datse kraeck,
 En 'tminste datse niet en fluyt,
 De kracht die sijpt allenghskens uyt,
 En komter hier oft daer een scheur,
 Daer gaet den glans van d'Orden deur,
 En effen als ghescheurt ghelas
 S'en is niet die sy eertijds was.

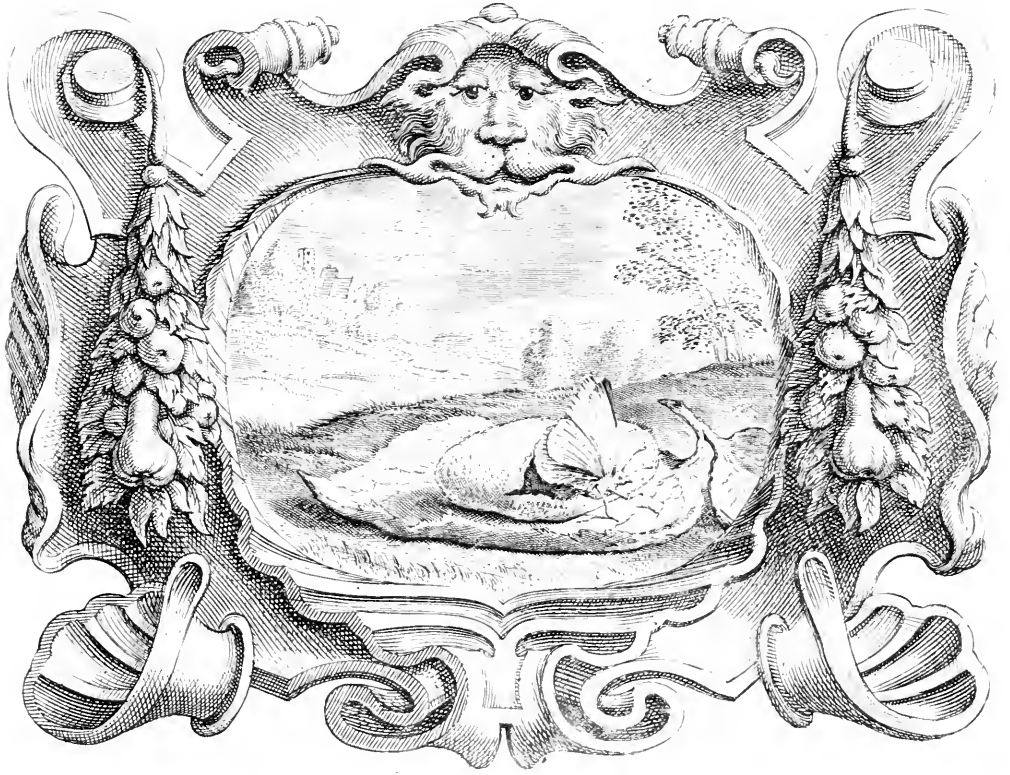
Nexus non sufficit vnus.

{ Het maectt hem vast,
 Soo langh het vast.

DE liefde heeft het in, sy isser mé gheboren,
 Wanneer sy in het hert een woon-plaets heeft verkoren,
 Sy wortelt daer soo diep, en klampt daer aen soo vast,
 Gh'en krüght v niet meer los, soo houdt dat boefken vast.
 De liefde, dit kleyn kindt, den grooten sielen-temmer,
 Die is seer nae ghelyck aen eenen ionghen swemmer,
 Biedt iemandt hem de handt als hy te grond' sou gaen,
 Ghy moet daer oock mé in, de handt versterft daer aen.

Och

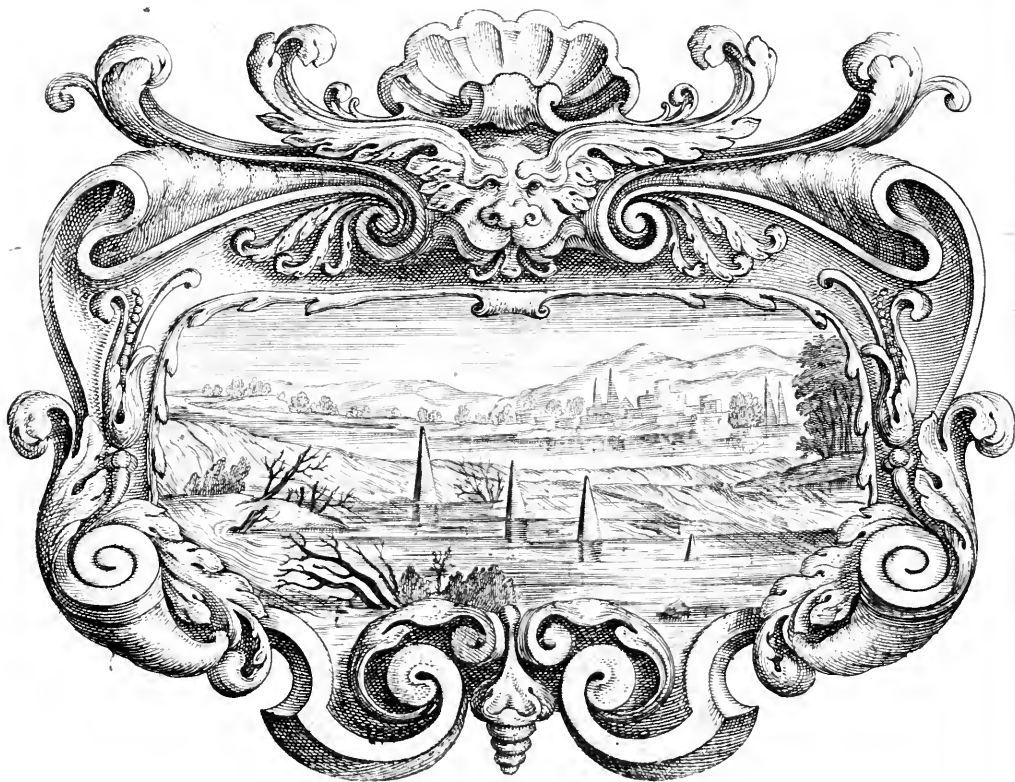
Och iae, 'tis soo houw-vast, het leght v bandt op banden:
 Hoe ghy sijn vier meer bluscht, hoe dat ghy meer gaet branden:
 En als het v gheneest, nae dat 't v heeft ghewondt,
 Soo quetst het v noch eens, en maeckt v soo ghesondt.
 Wanneer den groenen weyl kan eenigh boom ghenaken,
 Soo weet hy daer terstondt sy-seluen vast te maken,
 En hy ombelst den struyck, oock als hy niet en vast,
 En maeckt sich alle iaer met nieuwe scheuten vast.
 Hy slinghert om end' om, en sviert op alle kanten,
 Waer hy een tacksken vindt daer op gaet hy sich planten,
 En noyt en houdt hy op wat banden dat hy heeft,
 Maer bindt sich meer en meer, soo langh sijn wortel leeft.
 En als nu inden Herft het loof beghint te rüsen,
 Oft dieper in het iaer 'tgaet sneeuwen, en 'tgaet ijsen,
 Soo dat dan ieder boom staet als een dorren stock,
 Dan is hy noch bekleedt met sijnen groenen rock.
 En meent ghy dat den weyl alleen sich vast kan hechten,
 En dat de liefde niet haer soeter weet te vlechten?
 Sy groeyt wel anders aen, ' en blijft gheen dorre paer,
 Dees liefde die verbin't sich twee-mael op een iaer.
 Al is het soeten tijdt, en lieffelijcke daghen,
 Al rüster een empeest, vol buyen, en vol vlaghen,
 Sy houdt haer euen groen, in voor en teghen-spoedt,
 Iae in een droeuen tijdt toont sy oock bly ghemoedt.
 Haer banden zijn soo vroom als wel de sterckste kabels,
 Ontbinden door gheen vier, noch door gheen wreedde sabels,
 Al wordt sy met gheweldt, met wreedtheyt aenghetast,
 Wat dat ghy kapt en kerft, sy houdt al euen vast.
 Schoon dan sich uwen boom van't leuen gaet verouwen,
 Nochtans de liefde en kan in't minste niet verflouwen,
 Sy vast gheduerigh aen, en vest haer meer en meer:
 Als liefde niet en groeyt, dan is't gheen liefde meer.

Herat. Nouum mutor in alitem. { *Te voren kroop,
Nu vlieghe en loop.*

DEn zij-worm en de wack're spin
Die hebben wat nae mijnen sin,
Dat altydt nuttigh wesen magh
Voor een die slaeft den heelen dagh:
Want siet veel spinnen, als de spin,
Nae grooten arbeyt kleyn ghewin,
Sy spinnen hen voor ander uyt,
En houden maer de magher huyt.

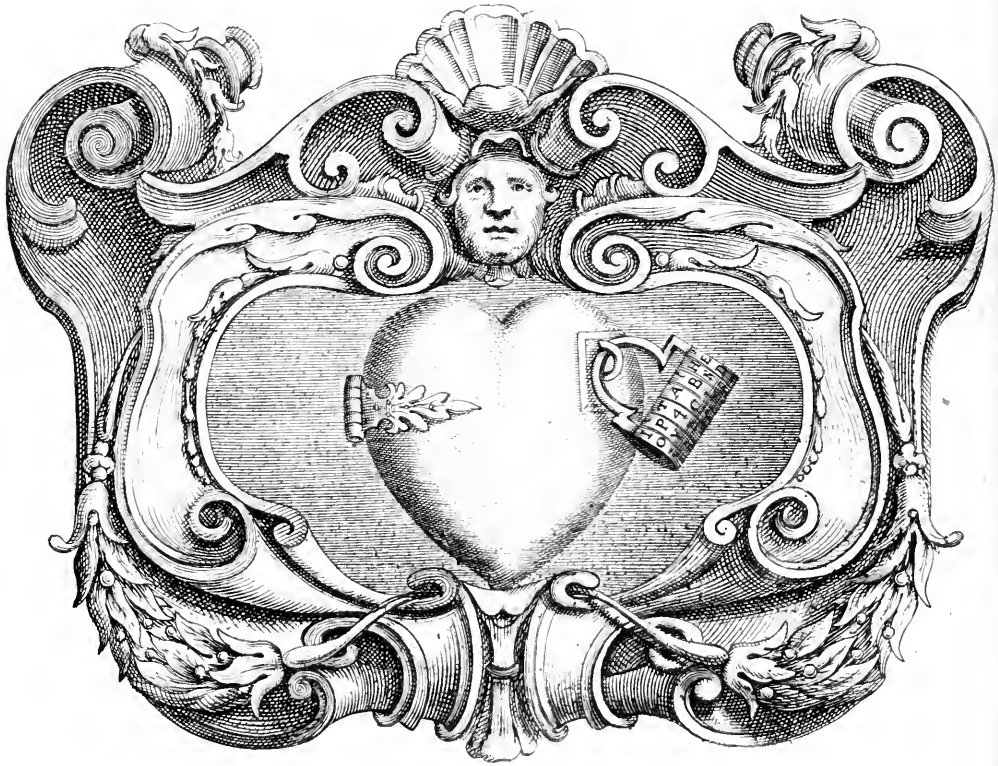
Lief vriendt als't al ghesponnen is,
 VVeet dat 't niet al ghewonnen is.
 VWant veel verspinnen hun verstandt,
 En veel verspinnen landt en sandt,
 En daer sit dan den slechten man
 Die anders niet als spinnen kan:
 Hy krijght gheen vleugels op sijn rug,
 Maer maectt alleen sijn neefkens vlug,
 Die roepen: VVaeren wy eens groot!
 En oomken, waerde ghy eens doot!
 En dan sou nichtjen en cofijn
 Gaen haspelen aen ooms bobijn.
 'kEn hou doch niet van sulck ghespin,
 Men schiet daer sijnen beck al in:
 Sy maken wel hun neefkens groot,
 Maer bliuen dickwils selue bloot.
 Besiet den zij-worm lieuen vrient,
 Die leert v spinnen soo het dient,
 Die maectt een ander schoon en rijck,
 En wordt daerom nochtans gheen lijck.
 Hy windt hem in sijn eyghen draet,
 Daer krijght hy weder nieuw ghelaet:
 Daer schudt hy uyt sijn oude vel,
 En wordt een voghel flughs en snel.
 Soo gaet het oock met onsen gheest,
 VVy slaen hem weder op den leest,
 VVy maken, daer hy lagh en kroop,
 Dat hy weer vliegh en rasser loop,
 VVy keeren inwaerts alle iaer
 Met sielen krachten allegaer,
 Tot datter door ons stil ghemoedt
 Een vlugghen gheest wordt uyt ghebroedt.

Dum condor, fecundor. { Dees stroom
Geest room.

E Gypten vruchtbaer landt wanneer 'tnu al sijn vruchten
 Heeft in de schuer ghebraght, en dat het noch moet suchten
 En braeden in de son in't heetste van den tijdt,
 Dan komt den soeten Nijl, en 't dorre landt verblijdt,
 Hy spreyt sich ouer al door velden en landouwen,
 Hy vloeydt het heel landt door, en gaet dat als bedouwen:
 Al waer gh'v keert, oft wendt, het landt dat is bedeckt,
 Soo verr' Canopus Rijck sijn wijde paelen streckt.

En waer dat hier oft daer een velt begonst te quelen,
 Dat wordt terstont verquickt, wanneer den Nijl comt spelen
 VVt sijn bepaelden boort; dat schein een dorre spruyt,
 VVanneer den vloet vergaet, dat schiet dan weder uyt.
 Al light het heele landt begrauen en gbedoluen
 In't Nili vruchtbaer nat, en dat ghy siet de goluen
 Daer swalpen op en neer, en peyst niet dat het landt
 Nu al verloren is: den Nijl en houdt gheen standt.
 Siet, als hy weder vloeyt nae sijn beschreuen paelen,
 Dan sult ghy van dit landt weer nieuwe vruchten haelen,
 Dan mooght ghy in de wey' weer drijuen al v vee,
 'tVVort dan weer vruchtbaer landt dat voormael was een zee.
 Dan sietmen wederom de groenheyt van de bomen,
 Dan sietmen uyt de aerdt de bloemkens weder komen,
 En dat verdroncken was dat komt weer voor den dagh,
 'tGheeft altemael een geur veel soeter als het plagh.
 Gheluckigh is dat landt met soo vruchtbaeren segghen:
 Daer Nilus ouervloeyt, is gheen ghebreck van regghen:
 VVant waer hy loopt oft staet, oft waer hy comt omtrent,
 Daer maect hy sich met vet en vruchtbaer slijck bekend.
 Het gheen' dat voor hun landt d'Egyptenaeren wenschen,
 Dat hebben oock van doen de gheestelijcke menschen:
 Hoe vruchtbaer dat sy oock in 'snaesten diensten zijn,
 Hun gheest verdort al mé, daer blijft maer enckel schijn.
 'tIs noodigh voor een tijdt syseluen te vertrecken,
 En met rouwhertigh nat sijn dorheyt te bedecken,
 En soo in d'eenicheyt herscheppen nieuwen moedt:
 Soo worden wy bedouwt met een vruchtbaeren vloedt.
 Ay! vriendt en vrees doch niet, 'ten is gheen tijdt verloren:
 Laet vry dat drooghe landt wat onder 'twater smoren:
 Ghelooft my, hoe den gheest met Godt sich meer vercent,
 Hoe dat den goeden Godt vruchtbaerder iaer verleent.

Tantum opus est verbo. { *Men kan het van buyten
Met een vvoort ontslyten.*

Al is het hert soo kleyn, al is het van gheen beenen,
 Al heeft het gheen poortael, oft schudsel van blaew-steenē,
 Nochtans wie kan't al sien wat daer ghebrouwen wert
 Oft achter in de siel, oft midden in het hert?
 Den loof man kan den grondt van onse zee wel tasten,
 Wanneer hy door tempeest verloren heeft sijn masten,
 En siet dan of sijn schip is by het Zeeusche strandt,
 Oft dat het iewers swiert omtrent het Britten-landt.

Maer

Maer 'therte van den mensch is dieper als de baeren,
Sijn grondt is onbekent, al heb-je'r veel ghevaeren:

Gheen touw en was soo langh, gheen loot en ghingh soo diep,
Dat in het 'smenschen hert tot op den grondt toe liep.

Wat sietmen beden-sdaechs doch niet gheveynsde menschen?

Die haecken nae 't doot, als sy 't leuen wenschen:

Sy streelen 't van voor, en toonen soeten schijn,
't Is honigh inden mondt, en 't hert is vol feijn;

't Is Cato nae den schijn, soo rijp zijn sy van buyten,

En Nero woont in't hert. Kond' ghy dat eens ontsluyten?

Daer zijn gheen sleutels af, gheen diefken kan daer in,

Want niet en sluyt soo vast, als een gheveynsden sin.

Men heeft den half-bant wel en pijn-banck moeten maken,

Op datmen in dit slot ten laetsten sou gheraken:

En schoon men met ghewelt het lichaem heel ontsluit,

Het sit daer soo diep in, en't wilt daer quaelijck uyt.

Ick weet wel, daer en wordt in't duyster niet ghesponnen,

Oft dat verborghen is, en komt uyt met der sonnen:

Doch als men 't minste doet oft teghen 'trijck oft Godt,

't Is deur en venster toe, 'tis sleutel verr' van't slot.

Maer siet in teghen-deel, 'tis deur en venster open,

Wanneer gheen slim bedrijf ons is in't hert gekropen:

Men stelt daer stoel, noch banck, men schuyft daer gheen gordijn,

Een simpel hert dat moet ten vollen open zijn.

Het slotjen van ons siel dat hanght altijd van buyten,

Men kan, wanneer men wilt, dat met een woordt ontsluit.

Het dient tot onderwijs, 'tis een vernuften vondt:

Want sou het doch wel gaen, men moet sien tot den grondt.

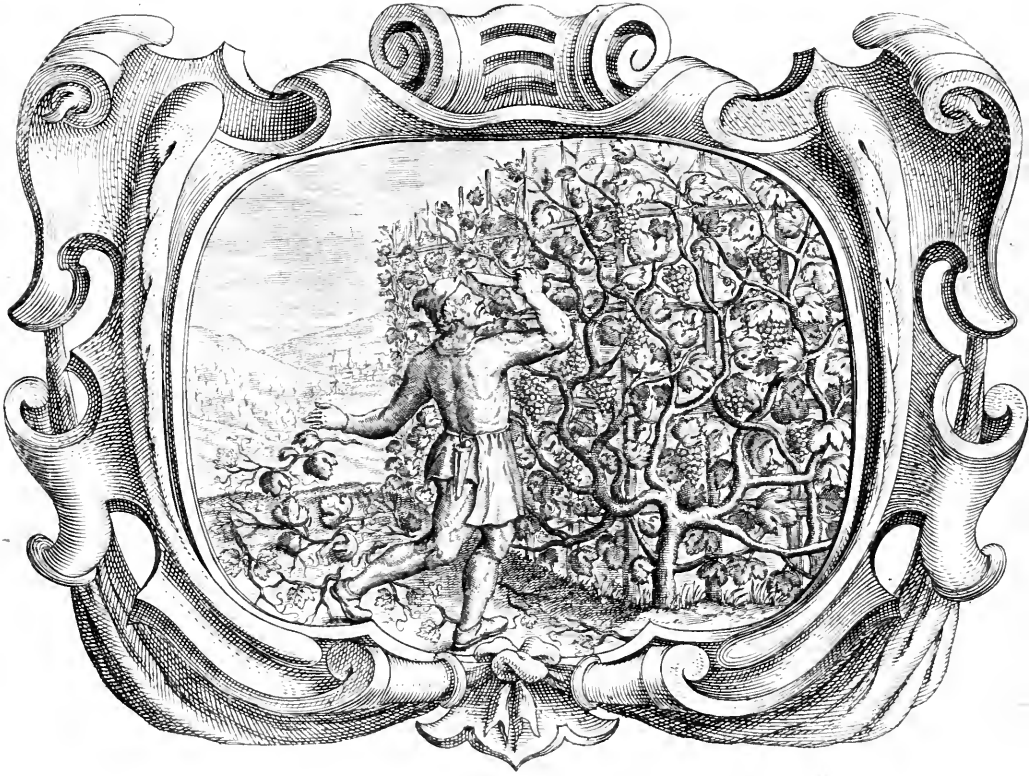
Soo dan, al schijnt ons hert altijd een slot te draghen,

Nochtans men kan daer in maer met een woordt te vraghen.

En dit is onsen roep: dat soo ghesloten wert,

Al schijnt het iemant toe, nochtans is't open hert.

VVtseyndinghe.

Nil dabit inde minus. { *Het snoeyen*
Doet bloeyen.

Den
vviijn-
gaert-
man
spreekt.

MIsschien sou iemant hier wel willen ondersoecken,
 VVaerom een botten boer staet in gheleerde boecken;
 Doch soo ghy't vat, daer is oock by den wijngaert-man,
 Dat een vernuften gheest noch onderwisen kan.
 Den wijngaert dien ghy siet dat ick hier heb voor handen,
 Die is van ionghs gheleydt, en wast ghemaect met banden,
 Nu draeght hy wonder wel, en gheeft soo goeden wijn,
 Als langhs de Moesel wast, oft op den koelen Rhijn.

Doch

Doch ick moet hier en daer de rancken somtijts snoeyen,
 Dat doet den wijngaert deught, dat doet hem beter bloeyen:

Want sommigh' zijn te wildt, en schieten al te mals,
 En bragten noch op'tlaetst de moeder wel om hals.

Wat ongebonden is, dat streckt de vrucht tot schanden,
 Een ieder komt daer aen met onghewassen handen,

Daer sluyp't een kat oft hondt, daer komt een gulsich swijn,
 Die maecten daer de beest, en siet daer light den wijn.

Daer komt een dertel kindt, en sonder luy te roepen,

(d'Occasie maect den dief) het gaet daer sitten snoepen.

Neen, dat hier hanght te los, dat moet weer inden bant:

En wat daer loopt te wildt, dat moet terstondt van kant.

Noch hebb' ick wel ghesien, dat, als ick iet ghingh snijden,

En dat ick nu den ranck gingh worpen van ter sijden,

Den afghesneden scheut en wist noch niet sijn leet,

Maer wel den moeder-struyck die traende, en die kreet.

Nu hoort eens in het kort waer ick wil met dees rancken,

Want ick en steeck het doch noch onder stoel, noch bancken.

Den wijngaert dien ghy siet, is de Societeyt,

Die heeft nu wijdt en breedt haer rancken uytghespreyt.

Is't dat ghy somtijds hoort dat iemant komt te vallen,

De rest wast dies te meer, 'ten schadicht niet met allen:

Ghelijck als in een huys een vande kinders sterft,

Dan wort van ieder een soo veel te meer ghe-erft.

Ghewis men sal hier noyt voor altijd willen lijden,

Oft tacken al te hoogh, oft rancken van ter sijden:

Daer is een seker scheut; maer wie wilt zijn te groot,

Die draeght onnutigh loof, en wast syseluen doot.

Daerom, is't dat ghy siet somtijds een ranckskes schuyuen,

'tEn kan gheen hinder doen aen wel-ghesette druyuen.

Een malsen ranck ghesnoeyt houd ick voor een ghemack,

Den grootsten druyuen-torsch hanght aen den minsten tack.

AF-BEELDINGHE
 VAN
 D'EERSTE EEUWE
 DER
 SOCIETEYT
 I E S V.

HET TVVEEDE BOECK,
 VOORTGAENDE SOCIETEYT.

HET EERSTE CAPITEL.

*Vande eerste vergaderinghe der mede-ghesellen,
 ende fundament van d'Orden.*

AE dat Ignatius nu vande ijdelheyt der werelt tot Godt bekeert was, ende sijn' eyghen deuotie soo veel alreede toeghegheuen hadde, dat hy ouervloedelijck uyt den hemel ghenoot, 't gheue hy aen andere menschen op der aerde moeste mededeylen; soo heeft hy sich heel begheuen tot den dienst der aerme, bystandt der fondaeren, ende om den staet der

H.Kerc-

H. Kercke, die iammerlijk ouervallen wierdt, te bevestighen. Maer om datter meer menschen de vrucht van sijnen arbeydt souden ghenieten, heeft begonst eenighe mede-ghesellen te vergaederen, die, eerst door sijn toedoen onsteken zijnde, daer nae 't vier souden verspreyden, ende den ijuer der Christelijcker godtvruchticheyt (die nu heel verflauwt was) vernieuwen ende onderhouden. Dit is voor al in Spaignen gheschiet te Barcelona, en te Salamanca, met meerderen aerbeydt, als profijt. Hy heeft er in't besonder vele tot de deught beweeght, maer niemant ghenvonden, die hem ghetrouwelijck om mede t'aerbeyden, by ghebleuen is: het was ghenoegh, dat dit Coninghrijk, seer vruchtbaer van treffelijcke mannen, den fondateur vande nieuwe vergaderinghe voort-ghebraght hadde; de beghinselen ende den voort-gangh behoorden een ander landt toe. Soo willen eenighe spruyten verplant worden, ende en wassen niet op tot groote boomen, voor datse elders vervoert en zijn.

*Ignatius
verga-
dert sijne
mede-ge-
sellen,*

Ghelijck te Parijs, de vermaertste Vniuersiteyt van't Christendom, meerdere ouervloedicheyt van kloecke ionghmansuyt alle Rijcken was, soo isser oock veyligher ende sekerder keuse gheweest. Den eersten was Petrus Faber een Sauoyaert, die vlijtighlijck den H. man volghde, mits hy de deught van ionghs af ghepleeght hadde. In Xauerium te trecken is meerdere moeyte geweest; als of het van doen af bleeck, dat desen eenen vele duysenden weerd was. Zijnde van edelen stam te Pampelone een Coninghlijke stadt van Nauarra gheboren, was daer op uyt, dat hy by den ghewonnen roem van wapenen de gheleertheyt aen sijne familie soude hechten. Dus heeft hy met meerdere teghenheyt en onghewilligheyt, sijnen gheest tot leeghe ende ootmoedighe dinghen laten sincken: dan soo weder-

*meest te
Parijs.*

spannigh hem maeckte sijn hoogh-drauende herte ende d'ingheborene voncken van grootsheyt, soo moedigh maeckte Ignatium in teghen-deel sijnen ijuer om niet op te houden van dit edel wildt te vervolgen en nae te iaghen. Den voorsichtighen man wist wel, dat in onghebouwde landen uyt het onkruyt selue de vruchtbaerheyt der seluer ghespeurt wordt, ende dat de wildtste peerden aen de ridders meest behaeghen; de welcke, alse nu op den toom ghewent zijn, dweers door 'svijants legher henen breken, ende den ruyter, oock ouer de doode lichaemen, tot de glorie draeghen. Niet langh en heeft den strijdt gheduert: hy heeft hem haest ouerghegheuen, ende sijne vorighe steegheyt met cene staedighe dweegheyt ende gheftrenghe kloeckheyt naemaels verbetert. De begheerte van de salicheyt ende volmaecktheyt heeft oock Iacobum Laynes van Ziguença ende Alphonsum Salmeron van Toledo nae Ignatium doen hellen; ter wijle sy alreede door ghelijckenisse van manieren, ende de selue studien by den anderen versaemt waeren. Nae dese is Nicolaus Bobadilla van Palencien eerst met verscheyden ghediensticenden, ende stracks met een goet voornemen daer by ghevoeght. Den sesten is gheweest Simon Rodriguez van Portugael, een iongh-man van dapper verstandt ende uytneemenden aerdt. Claudius Iaius, van Geneuen gheboortich, heeft sich corts daer nae daer by ghevoeght: maer de laetste twee, Ioannes Codurius Sauoyaert, en Paschasius Broëtus Neder-lander, weynigh tijds nae dat Ignatius van Parijs vertrocken was.

uyt verscheyden nationen.

Dus zijn alsoo uyt weynigh menschen, die verscheyden van vader-landt, ouderdom, manieren, sin ende raedt waeren, als uyt verscheyden elementen, de beghinselen van een seer schoon lichaem ghesproten. Welcke verscheydenheyt

hey is al mede opghenomen gheweest voor een goet teecken vande menigh-vuldicheyt der toecomende vruchten; de verscheydenheyt van natien diende om hen in-dachtich te maken, datse niet voor een, maer aller volcken saelicheyt vergaedert waeren; maer die van sinnen oft raedtslaghinghen gaf te kennen, dat Godt auteur was van sulck' eene onuerwachte bekeeringhe ende ouer-een-cominghe; voorders d'onghelijckheyt van aert ende manieren leerde aende naecomelinghen, dat, ghemerckt de ghene, die soo verschilden, door niet anders, dan door enckele liefde, by een ghebroght waeren, met den seluen middel hunne ghemeynte souden inden bandt houden, waer mede sy eerst versaemt waeren. In al dit en isser niet meer te verwonderen gheweest, als dat soo luttel personen sulcken grooten stuck wercks, als is de gansche werelt te doorloopen ende te bekeeren, begonst hebben. Voorwaer 'ten bleek noyt claerder, datmen meer door moedt als door maght, meer door ijuer als door ghetal, meer met eendraghticheyt als met groot beslagh can uytrechten.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Vanden voortgangh der Societeyt in haere bevestinghe ende regeringhe onder den H. Ignatius.

DE vergaderinghe van soo luttel menschen en conde niet langer dueren als het leuen vande selue: op datse dan noyt vergaen en soude, heeft Ignatius een eeuwichblijuende Orden af willen maken. Den Paus Paulus den III. heeft het hem toeghestaen, met bespreeck dat de Professien, die in desen nieuwen legher als Compagnie-Colonelle waeren, niet meer als sestig in getal en moghten wesen. ^{in Ghetal vande eerste Profes-} ^{sen:}

wesen. Dan hebt ghy moeyte vanden boom sijnen breedren uytwas te beletten, als ghy hem eens gheplant hebt: soo wanneer Godt den waldom gheeft, te vergheefs stelt ghy hem paelen, oft beschrijft sijne grootte. 'tScheen claerblijckelijck dat de Godtlijke goetheyt cene merckelijcke vermeerderinghe beloofde. Nauwelijck en hadde de Societeyt begonst in Europa te wortelen, ende sy sagh alreede haere tacken met ouervloedighe vruchten uytghespreyt tot d'uyterste landen vanden Oosten: quaelijck hadde se noch haeren voet in weynighe prouincien ghestelt, ende wierdt schier van alle andere versocht. Men verstont daghelijcks door brieuen en ghesanten de begheerte vande Princen, steden ende ghemeeynten: ende als men ouerdacht het verlies vande menighe der sielen, soo scheen het een' ellende te wesen, dat men d'ellendighe niet en konde ghehelpen. En wat soude doch kunnen uytrechten soo kleyn een ghetal teghen den grooten hoop van alle de ketters? en hoe soude't aende ruyme Indien (daer sich sulck eenen schoonen oogst liet aensien) met een handt-vol wercklieden voldoen? Ten desen opsichte heeft den Paus, die in't beghinsel proefghewijse de Societeyt in soo cleynen ghetal ghedronghen hadde, toeghelaeten, datter oock soo vele Professien souden moghen ontfanghen worden, als't van noode was. Dese jonste des Paus hebben de Patres als een goet tecken van't aenstaende gheluck opgenomen. Dus zijnder van stonden aen seer vele, soo ionghe als ghedaeghde mans, allegader uyt-ghelesen in verstandt ende wetenschap, tot de Societeyt ghecomen: ende de selue heeft haer, ghelijck eenen water-stroom, die de dijcken nu ghewonnen heeft, begonst te verspreyden.

Hoe moeste doen den H. Ignatius ghemoedt zijn, wanneer hy de sijte schier op de selue maniere heeft sien

vermeerderen, als onsen Saelighmaker sijne naevolghers sagh vergrooten? Ignatius heeft eerst thien verkofen; CHRISTVS twelf: by dese zijnder terstont twee-en-seuentic ghevoeght; by die seltigh; groeyende bynae beyde met ghelijck-matigh ghetal. Ten laetsten, euen eens als de werelt ontallijcke vercondighers des Euangeliums verkregen heeft: soo hopen wy oock dat die vande Societeyt ontelbaer fullen worden; waer ouer wy de Godtlijcke goedertierenheyt grootelijcks hebben te bedancken.

Voorwaer ten tijde dat Ignatius noch leefde, heeft desen nieuwen wijngaert sijne rancken soo wijdt verspreydt, dat den Paus Marcellus den II. seyde, datter noyt eenighen fondateur van eenighe Orden gheweest is, die sijne Religie binnen sijn leuen soo verre verbreydt heeft ghesien, als den H. Ignatius de sijne. Andere zijn oock wel vruchtbaer in haere beghinselen gheweest, ende hebben haer in sommighe Coninghrijcken verdeylt, maer weynighe hebben haer buyten een deel der werelt ghestreckt. De Societeyt heeft d'uyterste paelen der werelt te water ende te lande doorloopen, ende t'alle canten niet alleen wooninghen, maer oock Prouincien ghestelt. In Europa heeftser neghen ghetelt, in Asia eene: maer soo groot, dat die de Indien en Iaponien (dat is de laetste streken der werelt) begreep. In Africa eene van Ethiopien: wantse aldan voor Prouincie gherekent wierdt. De laetste was Brasilien in America. By de welcke hoe vele daer noch fouden by comen, en heeft de Godtlijcke goedtheyt voor den H. Ignatius, noch hy voor de sijne niet willen verfwijghen: want in een sieckte ghevallen zijnde (waer van men meynde dat hy soude steruen) als hem sijne onderfaeten baden om de reyse nae den hemel noch wat uyt te stellen, vreesende dat de Societeyt noch niet ghenoegh verstercke

*Ignatius
siet de
Societeyt
de boeke
vwerelt
door ver-
breydt:*

*voorseyt
haere
vermeer-
deringhe.*

en was, ende by 'tverlies van haeren fondateur soude comen te vervallen; heeftse seer goeden moedt ghegheuen, segghende, dat de Societeyt op Godt, ende niet op Ignatius en steunde: datse door sijne jonste sulcken voortgangh hadde, ghelijck men sagh; maer nochtans voorttaen al veel meer soude vermenighvuldighen: dat de tijden souden comen, inde welke sy ghelijck een volwassen lichaem, by haer selue soude staen, ende door de goede discipline haer soo bevestighen, dat de vermenighvuldighe (die den oorsprongh van ver slampinghe plagh te wesen) haer soude dienen tot eene vestinghe. Een selsaem gheluck, 'twelck ons niet alleen de voorsegghinghe van S. Ignatius, maer veel meer sijne verdiensten ende ghebeden, die hy nu ghestaedighlijck inde hemelsche glorie voor sijn Gheselschap aen Godt opdraecht, vastelijck doet verhoppen.

HET DERDE CAPITEL.

Vande vermeerderinghe der Societeyt door Europa.

EVROPA, meer om d'uytstekelijckheit van haere rustighe ende behendighe inwoonders, als om de grootte der landen, altoos ghehouden voor het edelste deel vande bekende werelt, ghelijckse de Societeyt heeft voortghebraght, soo heeftse die oock in meer plaetsen ontfanghen. Sy is uyt Roomen in Italien ghesproten, als uyt de ghemeyne moeder van alle Religieuse Ordens, ende nergens gheluckelijcker dan in haer vader-landt vermenighvuldicht. Dry wooninghen waerender te Roomen onder Ignatius ghestelt, nu telts'e' elf. Van hier is sy door de vernaeinste steden van Italien verspreyt, aen de welke d'eerste Patres vele goede exempelen hadden ghegheuen, eerste
noch

*Oorsprongh
ende
voortgangh
der Societeys
in Ita-
lien,*

noch Religieusen waeren. Sy quaemen uyt de gast-huyfen om te prediken, ende toonden datse niet min verstandts en hadden om de sielen te winnen, dan liefde om aen de lichaemen der siecke bermhertigh onderstandt te bewijfen. Als nu by desen goeden naem, kennelijck is gheworden, dat de Societeyt bevestight was, al euen-eens ofse de ghedienstigheyt huns naesten inde steden (waer uyt sy vertrocken waeren) te pande ghelaeten hadden, zijns'er met een ghemeyn versoeck des volcks wederom in ghe-roepen. Men heeft hen ouer al onderhoudt ende soo vele woon-steden ghepresenteert, dat de weynigheyt der per-foonen aen allegader niet en conde voldoen; allenghskens hebben de naekomelighen de plaetsen vervult, ende de voet-stappen van hunne voor-ouders volgende, niet op-gehouden van met eenen gheduerighen arbeydt de sa-ligheyt der ghemeynten te besorghen, ende den goeden naem, die hen achterghelaeten was, door de selue oeffe-ninghen, daer door hy ghewonnen was, te bewaeren. De jonste ende goetherticheyt der Princen vermeerderde oock met de vrucht, waer door de Societeyt aldermeest ghe-groeyt is. Onder de welcke die aen 'tgheberghte Alpes gheleghen, hebben de Collegien der Societeyt op haere berghen als sterckten gestelt, om hunne paelen ende Italien voor de ketterije te behoeden. De naegheleghen eylanden verfochten ons alsoo seer: soo haest als Sicilien ons ghe-kent heeft, begheerde't de hulpe vande Societeyt te ghe-nieten: Sardinien soo vol van sonden als venijnighe kruy-den heeft om onse remedien gheroepen: op de selue ma-niere-zijn wy in Corsica en Malta ghecomen. Creta heb-ben wy oock met ghedoogh vande Venetiaenen (onder wie het staet) ende oorlof vanden Paus bewoont; maer d'asschen vanden ongheluckighen Veneetschen brandt,

*door jon-
ste vande
Princen:*

*comt inde
eylanden
vande
Middel-
landsche
zee.*

die

die ons uyt dese Republijcke-veriaeght heeft, zijn al mede tot hier toe ouerghevloghen. In dese voornoemde landen tellen wy nu ter tijdt feuen Prouincien, bestaende in hondert en vijftich soo huysen als Collegien.

*in Portu-
gael,*

Nae Italien heeft Portugael ons eerst ontfanghen. Franciscus Xauerius ende Simon Rodriguez waeren daer ghekomen, om de kennisse Godts t'samen met de Societeyt nae de nieuwe werelt ouer te voeren. Ter wijle sy te Lisboa het saisoen verwachten van t'scheep te gaen, hebben hen soo wel ghequeten, datmense daer voor altoos heeft willen ophouden, met verfoeck op den Coningh Ioannes den III. dat hy doch gheen mindere sorghe en wilde draghen voor de salicheyt van sijne ghetrouwe onderfaeten, als voor die vande Barbaren. Dus als of den ijuer van hun beyde alleen ghenoeghsaem hadde gheweest voor de twee werelden, heeftmense voor d'eene ende d'andere verdeylt; Simon is in Portugael ghebleuen, ende Xauerius nae Indien vertrocken. Corts hier nae isser nieuwe hulpe van werck-lieden toeghesonden: welcker aerbeydt ghelijck de Coninghlijcke miltheyt grootelijcks verlichtede, alsoo beswaerden den seluen niet weynigh de groote exempelen van Xauerius, diese noch in d'ooghe hadden. Euenwel verweckt zijnde door de vermaninghen van P. Simon, volghden soo kloeckelijck sijne voetstappen, datse verdienden niet alleen inde wandelinghe ende onder den ghemeynen man, maer oock by de treffelijckste van't Rijcke Apostelen ghenoeemt te worden: welcken naemen noch op den dagh van heden (niet teghenstaende sy den seluen dickwils gheweyghert hebben uyt heuscheyt t'aenveerden) is by ghebleuen, iae tot in Indien toe ghevolght. Den Coningh ende Coninghinne euen deughdelijck verheughden hen seer dat't ghevoelen des volcks soo
wel

*daer wy
Aposte-
len ghe-
noemt
worden.*

wel met hunnen fin ouer een quam, soo dat nu de ghemeynte ende 'thof ghelijckelijck vande vruchten hunner ghediensticheyt mededeylden. Xauerius ende Simon hadden voor't eerste den last ghenomen vande pagien t'onderwijfen, daer nae kregghen se de sorghe ouer alle de sielen van't hof: diese soo bedient hebben, dat den Coningh oock d'opvoedinghe van sijnen eenighen soon Sebastianus aen de Societeyt betrouwt heeft. Hy gaf hem voor meester P. Ludouicus Gonsaluius, die hem berichtede ende volmaeckte in alle Princelijcke deughden ende wetenschappen, die aenden erfghenaem van soodanighen Rijke betaemden, dat nu alle sijne hope naest Godt op dit hooft alleen ghestelt hadde. Och of Portugael dien langh hadde moghen ghenieten! maer den ijuer tot de Christene Religie heeft aenden grootmoedighen iongh-man in d'Africaensche oorloghe, wel eene glorieuse, doch droeve, onghetijdighe ende ongheluckighe doot verhaest. Waer door hoe wel de Societeyt eenen besonderen weldoender verloos; en is niet te min voortghegaen om haer door ghestaedighen aerbeydt ende godtsdienstighe oeffeninghen te verbreyden. De steden die 't exempel der Coninghen tot dien dagh toe noch niet ghevolght en hadden, hebben corts daer nae de Collegien tot haer groot voordeel versocht. 'tCollegie van Coimbra, ghelijck't 'teerste van heele de Societeyt was, soo is het oock langh 'tprincipaelste gheweest. Teghenwoordelijck is Portugael een seer wijde Prouincie, iae eene moeder ende voedstere van vele andere in Indien.

*P. Gonsaluius
voordt
meester
van den
Coningh
Sebastianus.*

Den H. Ignatius, die sich de heele werelt als eene loopbane van sijnen ijuer hadde inghebeeldt, en moght Spaignen sijn eyghen vader-landt niet vergheten. hy heeft dan P. Antonium Araoz, die van sijn maeghschap was,

*P. Araoz
en Faber
comen in
Spaigne.*

ghefonden, een man nae den aerdt vande natie, seer vierigh, ende met vele gauen soo der natuere als der deught heerlijk verciert. P. Petrus Faber is daer nae met Ortizius des Keyfers ghesandt gevolght. 'tScheen dat Ignatius selue door hem, tot sijn volck weder ghekeert was, soo gheleek desen eerst-gebornen soon aenden Vader. Maer is't dat wy

*P. Laines
en Salme-
ron bren-
ghen de
Societeit
in achtin-
ghe te
Trenten.*

P. Araoz willen gheloouen, soo en heeft niemandt meer als P. Laynes ende Salmeron, ter wijle die te Trenten waren, de Societeit in Spaignen vervoordert. De Bischoppen van't Concilie nae huys keerende, hebben de moeder (wiens goeden aerdt sy in haere kinderen bemerckt hadden) goeder-tierenlijck ontfanghen. De neersticheyt, diese aenwendeden om de gheleertheit met de deught in hunne daegelijcksche oeffeninghen te veruoeghen, behaeghde hen bouen maeten seer: ghelijck oock 'tformulier vande Instellinghe, sonderlinghe passende op den teghenwoordighen noodt der H. Kercke, 'twelck sich in dese leuende beelden uytdruckelijck veruonde, heeft oock vele Bischoppen van andere natien de Societeit doen beherten. Guilielmus à Prato Bischof van Clermont is nae Vranckrijck, Stanislaus Hofius den Cardinael nae Polen, Gerardus Hamer-court Abt van S. Bertijn nae Nederlandt weder ghekeert, clek met den wille van een Collegie te stichten.

*P. Borgia
comt inde
Societeit.*

Maer dese nieuwe Orden in haer beghinselen alreede vry wat doorluchtich, moeste noch met een meerder licht aensienlijcker worden. Dit was Franciscus de Borgia, Hertoghe van Gandien, door wiens edeldom ghelijck de Societeit een schijnfel, alsoo oock door d'autoriteyt eene vrome vasticheyt, ende door de regeringhe eenen grooten wasdom bekomen heeft. Hy hadde een' Vniuersiteyt in sijne stadt van Gandia opgherecht, eer hy sich tot de Societeit begaf, welke d'eerste was van alle, die onder onse regering-

geringhe oyt gheftaen hebben. In deser voeghen dan is in verscheyden Coninckrijcken van Europa den lof ende eere vande beghinselen der Societeyt verdeylt gheweest. Vranckrijk heeft d'eerste mede-ghesellen vergadert; Roomen 'teerste huys der Professien ghestelt; Portugael het eerste Collegie ghefondeert; Spaignen d'eerste Vniuersiteyt bedient, ende dat met dusdaenigh ghenoeghen, dat d'alderedelste Academien (die in dat Rijck ouervloedigh zijn) ons inghe-int ende gheincorporeert hebben, om neffens haere meesters in de hooghen scholen te leeren. Gheen en minderen naem en gaf ons de deught ende de vruchten die wy onder de ghemeynte deden; ouerfulcks hebben ons de Bischoppen te hulpe gheroepen in hunne bedieninghen, ende voor mede-ghesellen in't besichtighen van hunne Bischdommen ghenomen. Den Coningh Philippus selue, als hy erghens wilde den quaeden handel ende manieren verbeteren, en verwachtde van niemandt meerder toestandt als vande Societeyt. Soo zijn wy in Spaignen gheringhe verbreydt gheweest: al waer nu, behaluen Portugael, vier andere Prouincien, ende omtrent de hondert en vijftich huysen oft Collegien zijn.

In Vranckrijk en is soo goeden spoedt niet gheweest: want de beghinselen aldaer zijn vry wat svaerder ghevalen. Ghelijck de riuieren weder nae de zee (waer sy uyt spruyten) niet sonder vele omloopen en keeren; soo en is oock de Societeyt, die uyt dit Rijck haeren oorsprongh hadde, niet dan nae langhe wijle van tijden, door verscheyden onweghen in't selue ontfanghen. De ghene, die van den H. Ignatius in't beghin nae Parijs ghesonden waeren, wierden langhen tijdt meer voor studenten als Religieusen ghhouden. Ende ghewisselijck, uytghenomen hunne deught, waeren aen die ghelijcker als aen dese: want se noch

*Ingangh
der So-
cieteyt in
Vranck-
rijk valt
svaer.*

door habijt, noch door wooninghe, noch door meesters, noch door school-gangh eenighsins verschilden; d'onnooselheyt alleen van hun ontichtbaer leuen gaf hen luyfter bouen d'andere; maer dies te meer stonden se te blaeme vande quade: welcker misaerdicheyt ende onghelijcke manieren sy dies te meer met hunne deughtsaenheyt schenen te straffen, hoe die meer uytstact teghen d'ontuchtighe moedwillicheyt van d'andere. Den Bischop van Clermont heeft se in sijne bescherminghe ghenomen, ende niet alleen hunne sake behert, maer oock in sijn huys mildelijck ontfanghen. Daer heeft men dan het eerste Collegie begonst; maer om hier in ghe-erft ende ghegoedt te worden, was't noodigh dat de Staeten van Vranckrijk de Societeyt eerst in hunne landen souden aenveerden, ende 'trecht van inghesetene oft borgherije gunnen. Dit heeft ons den Cardinael van Loreynen by den Coningh verkregen: maer soo het Parlament 'tselue niet goedt en vondt, ende d'Vniuersiteyt oock een seer swaer vonnisse daer ouer gaf, en heeft niet alleen de wooninghe, maer oock onsen goeden naem perijckel gheloopen. Doch de waerheyt verwint het al: om de welcke te meer te doen blijcken, t'samen oock, op datmen d'authoriteyt van soo treffelijcke Doctoren, als die vande Sorbona zijn, niet en soude schijnen te misachten; heeft P. Martinus Olaius schriftelijck op hun beklagh gheandwoort, ende dat bescheydelick met goede redenen wederlegt: hoe wel daer, alles gheseyt ende inghesien, gheene krachtighere verweydinghe en konde zijn, als den onberispelijcken handel vande beschuldighde selue. De voordere ouerblijfselen vande swaericheyt zijn inde vergaedinghe te Poissy door P. Laynes te neder ghelegt: ter welcker plaetse als hy niet alleen teghen de kettens dapperlijck, ende by de Catholijcke onversaefdelick, maer oock

*vvordt
ghevoor-
dert van-
den Bi-
schop van
Clermont,*

*aenveerd
se Poissy,*

oock met de Coninghinne selue vrijmoedelick handelde; heeft haere goede gratie ghewonnen, door 'tghene men vreesde dat haer soude verbelgen, ende bouen dien, watter noodigh was tot bevestinghe van des Societeys saken, verkregen. 'tScheen dat de selue nu behoorde, nae soo veel opvals, diep ghenoech in Vranckrijck ghewortelt te zijn, *veriaeght* als sy'er wederom is uytgheroeyt ende veriaeght gheweeft: misschien op dat de Françoysen de selue deruende, niet min leeren en souden, als die ghenietende, hoe profijtelijck haeren dienst tot het ghemeyn welvaeren was. Henricus den IV. heeftse ten laetsten nae langh-duerigh ballinghschap voor goedt wederom in gheroepen, ende *ingheroepen van Henricus den IV.* nae veel onweders gherustelijck in haere oude plaetsen ghestelt. Doen heeftse eerst, ghelijck nae eenen herden winter, begonst ouervloedigher uyt te schieten, ende als op een braeck-landt door het saet haerder ghediensticheyt menighvuldighere vruchten voortd te brenghen. Daer zijn nu vijf Prouincien, ende omtrent acht-en-tachtentigh soo huysen als Collegien.

Soo veel meerderen noodt als Duytslandt hadde, isser *VVortelt in Duytslandt,* oock meerder bystandt gheweest: gheen landt en nam Ignatius soo ter herte. Vijf van d'eerste thien Patres heeft hy derwaerts ghesonden, P. Faber, P. Iaius, P. Bobadilla, P. Salmeron en P. Laynes, meer aliser ouerbleuen voor de reste vande gansche werelt, mits P. Codurius alreede van dit leuen tot het eeuwich ghepasseert was. Hy selue, ghelijck hy uyt Roomen niet en mocht, om dese natie euenwel te helpen, heeft het Duyts Seminarie in die swaere tijden *beneecht d'ier de sonden,* beneesticht, ende bouen sijne maght onderhouden. Die daer in't landt waeren, hebben eensdeels teghen de wulpsheyd vande onghebonden manieren, eensdeels teghen de *ende ketters.* kettters d'oorloghe aenveert. Teghen dese heeftmen te

Worms, Spier, Regensborgh ende Norimbergh openbaerlijck ende onverwinnelijck ghestreden, hoe wel, om de hertneckigheyt vande partije, die met een steegh ghemoedt weder-spannich vielaende oueftuyghde waerheyt, devictorie geen voordere vruchten en heeft gehad, als d'oneenicheyt van haere sijde, door de welcke nu schijnelijck bleeck, datse maer en waeren eenen hoop versuyfde Babel-stichters, die noch verstandt, noch verdragh onder malckanderen en hadden; ende van onsen cant, eenen grooten roem van gheleertheyt, die nu oock soo verre quam, dat wy te dien eynde schenen van Godt in dese landen ghesonden te zijn, om de suycken vande Lutheraenen t'ontdecken, ende hun ghewelt te stutten. Immers hebben soo veel verricht, dat wy hunlieder ende aller ketteren haet op den hals ghehaelt hebben: inder voeghen datse noch hedenfdaeghs schriftelijck ende mondelijck verclaeren, datse gheen meerdere vijanden en hebben als de Iesuiten.

*Lof van
P. Cani-
sius.*

Maer den strijdt gingh eerst voor goedt aen, als Petrus Canisius den voedt in't perck stelde. Hoe menigh vijandt heeft dien verslaghen? hoe menigh wolf veriaeght? hoe menigh schaepken behoedt? hoe menighe siele ten eeuwighen leuen bewaert? Indien men de kettters gheloouen magh, soo en heeft noch de Societeyt, noch de Catholijcke Religie selue in Duytslandt aen iemandt meerdere verbinnisse. Dese heeft hy soo voorghestaen, datse hem ende den Iesuiten alleen (die nae sijnen naem nu niet meer Iesuiten, maer Canisfaenen onder het ghemeyn volck gheeten wierden) naegauen ende toeschreuen, dat het Rijk der Papisten (ghelijckse dat versmaedelijck noemden) t'ghene nu wanckelde, niet heel vervallen en gingh: maer die van sijne Societeyt heeft hy soo verlicht ende vermeerdert, dat d'onwetende anders niet en meynden, of Canisius

fius en was fondateur vande Iesuiten. Dit niet onuermindert, en soude haer dese kleyne vergaderinghe in't midden van soo vele ketters, ende groote onwederen, niet hebben connen houden staen, ten waere dat haer de Bischoppen (die in't Rijk seer maghtigh zijn) ende de goetgönsticheyt vande Catholijcke Princen de handt bouen 'thooft ghehouden hadden. Die van Oostenrijk ende van Beyeren hebben hier in alle d'andere verre te bouen ghegaen. Sy stelden ons ouer hunne Vniuersiteyten, sy bouwden ons kercken met groote costen, sy stichteden ons Collegien tot versékeringhe vande Catholijcke Religie. Soo groot is t'onswaerts hunne milde toeghedaenicheyt gheweest, dat wy die oock met alle ghediensticheyt ende danckbaerheyt ten eeuwighen daghe niet ghenoeghsaem en konnen erkennen. Dit landt heeft nu vijf Prouincien, hondert ende achthien soo huysen als Collegien.

In alle de voornoemde Rijken ende landen is de Societeyt met beraedt en voordacht ghecomen, maer in ons Nederlandt by gheval, ende door onweervan oorloghe. Want soo dese onstack tusschen den Keyser Carolus den V. ende Franciscus Coningh van Vranckrijk, ende deshaluen de Spaignaerden allegader de stadt Parijs, iac het landt, moesten ruymen; zijnder acht van dese, wefende alle vande Societeyt, herwaerts ouerghedreuen, daer wel certijts den H. Ignatius plagh te comen, als hy in noodt was, om sijn' aermoede door aelmoessen vande goede lieden te verlichten. De Societeyt en wasser niet eens bekent, niet teghenstaende d'uytnemende deught ende wercken van P. Petrus Faber, die d'Orden heel Duytslandt door seer hadde vermaert ghemaect. Dus moesten dese aerne Religieusen (al quaemense in een seer beleeft ende vriendelijck landt) hun meeste hope op Godts ghenade stellen.

Sy

*binnen
Louen.*

Sy hebben de stad van Louen tot wooninghe verkofen, om hunne studien, diefe te Parijs begonft hadden, te volcynden, t'samen oock uyt hope, datfe daer eenighe huns ghelijcke gheeftighe ionghmans aen Godt ende de Societeyt fouden winnen. 't Welck hen feer gheluckelijck ghevolght ende uytghekomen is: te meer, om dat P. Faber van Ceulen comende, aende heylicheyt, die in hen allen uytftack; ende aende welsprekentheyt, daer Strada in't befonder mede begaeft was, den seghel van fijne wijsheyt, ende 'tghewicht van fijn' autoriteyt aenghehangen heeft: waer door al hoe wel de Societeyt in Neder-landt nu van perfoonen vermeerderde (mits d' Vniuersiteyt vele aencomelinghen leuerde) soo en kreeghfe daerom euenwel noch gheenen vasten standt oft huysinghe, om dat den Coninck Philippus de selue in dese fijne seuenthien Prouincien noch niet en hadde aenveert, ghelijck hy die in fijn' andere landen aenveert hadde, ende om dat het door 'slandts rechten en costuymen ongheoorloft was eenighe erf-goederen oft renten sonder octroy te ghenieten, waer op nochtans het onderhoudt der Collegien noodelijck moefte steunen. Nu ter tijdt zijn alle dese swaericheden gheweert, ende sy vindt haer verbreydt 'theel landt door, ghelijck't breeder in't sefte boeck blijcken sal.

*Salme-
ron ende
Canisius
comen in
Polen.*

In Polen en heeftse oock met den eersten aenvangh gheene vaste wooninghe kunnen verweruen. P. Alphonfus Salmeron is daer eerst met Lipomanus (die Nuntius vanden Paus was) ghecomen, dan heeft sich daer alleen vertoont. Vier iaeren daer nae is P. Canisius derwaerts ghesonden met Camillus Mentuatus oock Nuntius van den Paus, die daer langher bleef, ende in verscheyden manieren sijnen ijuer betoonde. Ten laetsten heeft den Cardinael Hofius, op dat hy de vervallende Catholijcke Religie (die hy

hy schier alleen hiel staen) oock van eenen anderen cant soude onderfetten, een Collegie te Bransberghen ghefondeert. Dit is't beghinsel van de Poolfche ende Litouwfsche Prouincien gheweest: waer toe naemaels P. Antonius Posseuinus sterck gheholpen heeft, als hy nu de saken des Rijcks ende der Religie kloeckelijck hadde vervoordert. Maer ghelijck elders, alsoo moeste oock hier, de goede jonste der Coninghen den wasdom gheuen. Sigisimundus den III. ende Stephanus Bathori zijn ons seer toeghedaeu gheweest, ende hebbender de handt aenghehouden, om door hun bystandt dat edel Rijck, 'twelck soo menighweruen de Tartaren en Turcken te vergheefs bestreden hadden, ende nu iuyft perijckel liep om vande ketters ouerwonnen te worden, op de fundamenten van't oudt Catholijck Roomsche ghelooue te houden staen: waer in hen de Patres soo dapper gheuoont hebben, datter uyttheymsche historie-schrijuers zijn, die de Societeyt bouen alle anderen d'eere toe-eyghenen, datse d'onwetenschap moeder van alle dolinghen eerstelijck daer uyt ghebannen, ende den luyfter vande Kerckelijcke cerimonien wederom daer in ghebraght heeft.

*Coninghē
van Po-
len zijn
de Socie-
teyt toe-
ghedaen.*

*Florim.
Remon.
lib. 4.
de hæret.
ortu
cap. 13.*

Den staet van Hongarijen was insghelijcks vol ellenden, als wy daer ghecoemen zijn: dese hebben by ongheluck van tijden soo aenghenomen, dat de rasernije der ketteren selue nu de tyrannije der Turcken oock verdraeghelijck maecte. Des Keyfers legher wierdt verraden, de kloekste soldaten vermoort, de Hongersche ('twelck een iaemmer om sien was) wierden d'eene van d'andere aende Barbaren voor slauen vercocht. Ende hoe wel dit meer te beklaghen was, als te verhoeden oft te verbeteren; heeft niet te min de Societeyt ende haer selue, ende de Catholijcke Religie, inde ghewesten, daer dit onweder niet

*Sy come
in Hon-
garijen:*

en was ouerghevloghen, houden staen. De schade, die de Societeyt in vele plaetsen geleden heeft, vergheelt nu ouervloedelyck Ferdinandus den III. Roomsch Keyser, den welken ghelijck hy d'andere deughden van sijne voorvaders ghe-erft, alsoo oock de liefde tot ons Orden behouden heeft. Sijnen ouertreffelijcken vader heerlijcker, iac oock heyligher, ghedenckenisse, Ferdinandus den II. sagh den grooten ouerlast, die wy leden vande rebelle in Bemerlandt: hierom quam ons ouer al te goede met fondation van verscheyden Collegien, ende behertede ons dies te meer, om dat, soo wie sijnen vijandt was, den onsen medescheen te wesen; naedemael hy selue oordeelde, dat, so waer de Societeyt maer eene wooninghe en hadde, den naem van Oostenrijk voorghestaen wierdt.

*wordt
veriaecht
uyt Tra-
sylvanien:*

Och of wy van Transylvanien sulcks moghten verhoppen, daer wy voorwaer niet min en hebben gheleden! Moyfes Zangkius, Stephanus Bockayus en Sigismundus Rackofius hebben hen door onse verderffenisse den wegh nae de heerschappije ghebaent. 'tCollegie van Colofwar wierdt aende borgherije te plunderen ghegeuen, tot loon van haeren afval ende meynedicheyt. Soo is de vrucht achter ghebleuen, die Christophorus, Stephanus ende Sigismundus Bathori door onse Patres verhopet hadden: nochtans heeft de Societeyt in hope teghen hope gepooght: waerse konde, ende 'tonghelijck vande borghers opnemende voor eene rafernije van uytfinnighe siecke (diemen meer begreysen moet, als begrijpsen) gheenissins achterghelaeten door alle middelen hun welvaert ende heyl te besorghen. 'tScheen dat alsdan door Godts ghehenghenisse in ons Collegie te Fairwar in't midden vande asschen ende vervallen mueren, den preeck-stoel vande kercke onghe-schendt ghebleuen was, op den welken onsen Predicant langh

langh daer nae staende soo veel ghemaect heeft, dat de Catholijcke Religie soude triompheren. Maer dese vreught en moght wederom al niet langh dueren. Men is ghenoodfaect gheweest niet alleen aenden rasenden toorn vande kettters, maer oock ter oorfake vand' oorloghen en moorden, aende vreesse te wijcken, die sulcks verfocht vande goede Catholijcke. Hoe nut de hulpe van weynighe Patres, die daer moghen blijen woonen, noch heden-sdaeghs is, magh eenighsins blijen in de Princesse van Transylvanien, ghelaetene weduwe van Bethlin Gabor, de suster vanden Marquis van Brandenburgh, door henlieden tot de Catholijcke Religie bekeert.

Niet teghenstaende soodanighe vervolghinghe, die wy t'alle canten moeten uytstaen, hebben euen wel hier en daer noch al onder onse vijanden ghewoont ende ghewortelt. De wreedtheyt vande Coninghinne Elisabeth heeft ons uyt Enghelandt niet konnen sluyten, noch doen verhuysen. Gregorius den XIII. heeft dese Missie (die wel sooorghelijck en moeyelijck, alse wel glorieus en nut is) aende Societeyt meer aenghedient, als opgheleydt. Den voornaem van desen Paus, die by d'Enghelschen van Gregorius Magnus tijden af in weerden is, als mede de kloektheyt van vele mannen die de selue Missie ernstelijck verfochten, beloofde ons eenen geluckighen oogst. P. Robertus sy ghe-
raeckt in
Enghe-
landt, door P.
Personius
en Cam-
pianus: Personius, in wien alleen om sijnen ijuer ende vromicheyt vele duysenden ghinghen, ende P. Edmundus Campianus, dien ouertreffelijcken Martelaer, zijn daer toe verkoren: beyde onverghelijckelijcke mannen in deughdtsaemheyt ende wijsheyt, en bouen dien noch onsteken met eene sonderlinghe liefde tot hunnen euen naesten; maer voor al om hun vader-landt te helpen. Hoe vele dreyghementen zijn hen in't beghin gheschiet: hoe grooten ouerlast en swaerich-

heden aengedaen? maer 'tghene andere doet vreesen, gaf hen sterckte, mits sy niet schoonders en saghen, oft en sochten als de doot; de welcke Campianus oock nae wensch verkregh. Want nae dat hy onder sijne landtslieden bouen maete veel goets ghedaen hadde, heeft tot loon den krans der Martelaeren verdient: soo veel geluckigher als Personius, die den seluen meer heeft moeten als willen deruen, om door sijn vlieden ende schuylen het veldt voor sijne medebroeders veyligh te houden, ghelijck'er doch vele andere ghevolght zijn, die nae onvermoeyelijcken arbeydt hun leuen aen Godt ende 'tvader-landt gheschoncken hebben. Gheen ander deel van't Christendom isser, daerder meer hun bloedt voor de waere Religie vergoten hebben: gheen ander oock, daer het schijnt dat 'tghelooue ende de Societeit gheduerens de bloedighe vervolghinghe, meerderen voortgangh ghedaen heeft.

*item in
Schot-
landt,*

*in Ier-
landt,*

*daerse
van ver-
scheyden
Pausen
ghesonden
worden.*

De hertneckicheyt der ketterije maecte onse oeffenighen in Schotlant euen swaer; dan de liefde verwinnet al: want daer oock al sommighe van d'onse wonen, die met perijckelen van kercker ende doot aen d'inghesetene behulpigh zijn. Maer Ierlandt standtvastigh in sijn oudt ghelooue heefter meer aenveert, ende ghelijck het door d'influypende verwilderinghe (die'r daghelijcks onder 'tgebiedt vande ketterische hoofden meer ende meer aentneemt) vele moeyten in heeft, soo bereydt het oock, als een vruchtbaerighe moeder van Religieusen, voor sy seluen t'alle canten vele werck-lieden. Tot beyde dese Rijcken, eer wy daer zijn neder gheslaghen, zijnder verscheyden Missien als nu ende alsdan gheschiet. Behaluen de ghene, die door 'tgebodt van hunne Ouersten derwaerts ginghen, zijnder P. Salmeron en Broëtus als Gefanten van Paulus den III. hener ghegaen, en hebben nae vermoghen ghearbeydt de Catholijcke

lijcke Religie, soo langh als't doenlijck was, te vervoorden, sonder hen seluen in't minste te spaeren oft te mijden, voor soo veel het moght gheschieden buyten naedeel van hun weerds ende toehoorders. Pius den I V. heeft P. Nicolaum Goudanum met de selue maght van Nuntius nae Schotlandt ghesonden, 'twelck nu met de ketterije der Puritaenen bevanghen was, op dat hy de Coninghinne Maria, die meyneedichlijck door list ende ghewelt van haere onderfaeten ouervallen wierdt, in d'uyterste benaetheyt troost ende raedt soude gheuen. Als daer nae dit Rijck heel verviel, heeft Gregorius den XIII. nieuwe hulpe van d'onse derwaerts ghesonden, om de Catholijcke die't ouerghebleuen waren, in't ghelooue te bevestighen, waer sy noch tot den dagh van heden toe kloeckelijck in volherden.

Op den seluen voedt ende maniere zijn wy tot vele andere plaetsen van Europa ghereyft, die insghelijcks met ketterije besmet waeren. P. Antonius Possseuinus is door ghebodt vanden seluen Paus als Gesandt nae Moscouien ghetrocken, om den grooten Hertoghe, die met den Coningh van Polen ende Sweden een verbondt wilde maken, by dese gheleghentheyte met de H. Kercke te vereenighen. Maer hoe wel 'tverbondt ghemaect wierdt, nochtans, om datmen daer meer besorght was voor des landts staet, als voor de saelicheyte der sielen, is de scheure met de H. Kercke bliuen dueren. Dus en moet P. Possseuinus niet min ghepresen worden: want hy met kracht van bewijs ende redenen den schismatijcken Prince soo verre ghebraght heeft, dat, al hoe wel hy d'opper-hoofdicheyte vanden Roomschen Stoel niet en wilde aennemen, euen wel de selue niet en heeft konnen gheloochenen: waer door hy soo ghestoort wierdt, dat het niet en schilde of

*P. Possseuinus
wordt
nae Moscouien
ghesonden:*

hy en sloegh hem doot met den seluen scepter, daer hy weynigh te voren moordaedighlijck sijnen eyghen sone mede ghedoot hadde. Dan soo hem den Pater moedigh ende onversaeft toonde, om den slagh t'onfanghen, heeft hy sijne standtvasticheyt ontsien, ende de wreedtheyt door verbaestheyt wederhoudende, is hem met eenen schijn van goedherticheyt om den hals ghevloghen: hoe wel den loosen vos sijne wraeck-ghiericheyt hier door meer bedeckte op dit pas, als vergat oft afleyde. Middeler tijdt badt hy Possuinum, dat hy, volghens het ampt van eenen Apostolischen Nuntius, met hem sijne tempels wilde besoecken. Waer toe hy sich seer gheerne liet verstaen: maer comende in d'eerste kercke, daer den Archbisshop op de schifmatijcksche maniere den dienst dede, is ghewaer geworden dat dit besteken werck was, op dat hy daer teghenwoordigh zijnde, soude schijnen dat hy den Roomschen Stoel afgegaen, en van ghevoelen verandert was, oft immers niet afkeerigh vande Religie der Moscouiten; heeft daerom plat af gheweyghert voort te gaen. Maer soo de Princen ende Heeren seyden dat den Hertoghe dat ten arghsten soude opnemen voor eene versinaetheyt, bleef niet te min by sijn woordt, veel min voor sijn leuen, als voor eenighe vererghernisse beladen; op dat hy immers noch aen sijn ghelooue, noch aen't Apostolisch ghesantschap te cort soude doen. Het speet den Hertoghe, dat hem desen aenflagh misluckt was; nochtans heeft hy sijnen toorn binnen ghehouden, en sijne verbolghentheyt uyt ontslagh bedwonghen. Maer Possuinus nu wederom te houe gheroepen zijnde, heeft van soo verre als men hem hooren konde, met de sijne eenen lof-sangh aen Godt getonghen ouer dese belijdenisse. Ende des ghevraecht zijnde wat hy dede, gaf voor andwoorde: *Ick dancke Godt dat*

*sijnen on-
versaefde
woedt,*

*ende
standt-
vastich-
beyt.*

dat ick mijnen dienst gheen onghelijck ghedaen en hebbe, ende 'tghelooue, wiens verwoordinghe te laet sal rouwen, heel en ongheschent bewaert hebbe. Aldus is dit ghesantschap bynaer afgheloopen, in't welck Posseuinus buyten sijne meynin-
ghe meer eere als vrucht behaelt heeft.

Niet min en heeftmen ghearbeyt inde uyerste paelen vanden Noorden. P. Stanislaus Marsouitius ende andere, die hem sijne Ouersten, ten versoecke vande Coninghinne Catharina, tot mede-ghesellen hadden ghegheuen, hebben vele iaeren in Sweden huys gehouden. Ten laetsten is oock Posseuinus door orden vanden Paus hier ghekomen, om de Coninghinne, die met haer onderfaeten vol drucks ende lijdens sat, te troosten ende te verstercken. Door het onderwijs van dese Patres heeft Sigismundus den III. d'eerste fundamenten van sijne godtvruchtigheyt gheleert, ende daer teghen de Societeyt wederom sijne vriendelijcke toeneyghinghe verdient.

*P. Marsouitius
gaet nae
Sweden,*

In Denemarcken hebben wy bouen den arbeydt oock de ghevanghenisse uytghestaen, desghelijcks in Noorweghen meerder onghemack als kilde gheleden: te wijle de liefde vande Societeyt niet min in dese koude ghewesten vanden Noorden, als inde heete landen vanden Suyden ghevlamt heeft.

*andere in
Dene-
marcken,
en Noor-
weghen:*

Wat sal ick segghen vande Turcken? Wie soude ghelouuen dat sylieden, die ghesworen vijanden vande Christenen zijn, aen onse Priesters niet alleen den ingangh in hunne heerschappije en souden verleenen, maer oock van selfs daer toe nooden ende inhaelen? Soo is't ghebeurt aen onse Patres. 'tGarnisoen van Funfskirchen, een Turcksche stadt in Hongarijen gheleghen, hadde ghesien dat d'onse, die by den Prince Bamffius t'Absolindua waren, door 'twijwater en *Agnus Dei* vele siecke ghenasen.

*voor-
den van-
de Turc-
ken ver-
socht.*

Dus

Dus en begheerdense niet alleen iet van dit heylighdom te hebben, 'twelck onderwijlen oock al aende Mahometanen heylsaem was, maer hebben voorder de Patres ontboden, om dese weldaet onder meer andere wijder te verspreyden: hierom fonden hen conuoy, ende dedense rustelijck inhaelen. Daer was doen by gheval een vermaert Officier van hunne secte, die nu een rondt iaer met een' onbekende sieckte te bedde lagh: den duyuel hadde hem beseften. Desen niet konnende langher verdraeghen de kracht vanden *Agnus Dei*, noch van't wijwater, noch vande besweeringhe, heeft 't lichaem moeten ruymen, ende aende Turcken selue de maght vande Catholijcke Priesters belijden. Waerom sy ons van alsdan voor goedt eerst begonsten te eeren, ende met verwonderinghe te prijfen, iae oock den oorlof te gheuen vande openbaere oeffeninghe der Catholijcke Religie. Daer en ontbreeckt voorwaer (ghelijckmen wel dencken magh) gheene stoffe van arbeydt oft van liefde, midts in die stadt alleen noch by de hondert duysent soo borghers als huys-lieden waeren, die hen voor Catholijcken uytgauen, bouen het ghespuys van allerhande Ariaensche, Luteraensche, Caluinistifche kettters, die'r als in eenen stinckenden poel met toeloop van alle vuyle fonden ende dwaelinghen vergadert waeren. Voor soo grooten ghetal vande Catholijcke droegh sorghe niet meer als eenen Priester: den welcken behaluen dat hy quaet van leuen ende onstichtbaer in sijnen handel was, en wist selue niet wat sijn ampt oft bedieninghe aenghingh: eenen fraeyen herder voorwaer, die sijne schaepen niet alleen niet en behoedde voor ongheluck, maer oock door sijne onwetentheyte en boose exempelen den woluen ouerleuerde? Wat al moeyte hebben wy hier moeten swelghen? hoe menigh ghevaer uyt staen? hoe dickwils de
doodt

doodt voor ooghen sien? De ketterfche Ministers beschuldighden ons (dit is doch het laetste gheweyr van dese Woorden-dienaers, alse niet voorder en connen pooghen teghen het licht der waerheyt) dat wy de ghemeynte tot verraet ende afvalligheyt hadden willen verwecken: hun meyninghe was hier mede den voort-gangh vande Catholijcke Religie te beletten, diese met hun teghen-blaffen en prediken niet en konden verhinderen. Als wy nu stonden om uyt vermoeyen van sulcks veriaeght te worden (want den Magistraet, mits d'onfekerheyt vande betichtinghe, die niet blijcken en konde, 'deuen by groote ghenade ons noch ghejont hadde) heeft Bethlin Gabor ten besten ghesproken. Soo wel zijns bewaert die Godt bewaert: want verweckt hen oock voorsprake onder de vijanden selue.

*by de sel-
ue val-
schelijck
beschul-
dicht.*

*van
Bethlin
Gabor be-
schermt:*

De beroerte nu ghesilt, hebben d'onse wederom begonst hun ampt nae ghewoonte te bedienen, ende dat met soo grooten vrucht ende vermoeghen des volcks, dat, als d'Ouerste d'onse van daer riepen, de borghers by den Bassa (soo noemens hunne Stadt-houders) aenhielen, dat hy 'tverlof om wegh te gaen niet en soude toestaen, 'ten ware by bespreeck ende belofte van wederom te keeren. Dit is den oorsprongh van onse wooninghe te Funf-kirchen gheweest.

*krighe
woonin-
ghe te
Belgrado
in Cy-
prus,
Chius,
Naxus,
Smyrna,
voor de
poorten
van Con-
stantino-
pelen.*

Een' andere hebben wy te Belgrado ghehad, een opperstadt van Hongarijen met ghelijcken versoek ende bader Christenen; andere oock in't eylandt van Cyprus: andere hebben wy noch teghenwoordelijck inde eylanden van Chio, Naxus en Smyrna. Maer wie hadder oyt oft ghehopet, oft ghedacht, dat d'onse (als den Turck nu in peys ende vrede was) omtrent de poorten van Constantinopelen souden neder slaen? Door de gesanten vanden Co-

ningh van Vranckrijck is het te weghe ghebraght, dat wy te Pera (welcke stadt alleen met eene smalle zee-cromte van Constantinopelen ghescheyden wordt) souden vry ende onbeschadicht wonen: iac souden misschien door alle de ghewesten van heel Oosten gheraect hebben, en hadder gheen en meerderen grendel, 'ken weet niet van wat Catholijcke, die den voortgangh des gheloofs belet hebben, als van d'onghelooighe voorgheschouen gheweest.

HET VIERDE CAPITEL.

Vande verbreydinghe der Societeyt door Asia.

*Bedey-
linge van
Asien.*

*Gouea
raedt den
Coningh
van Por-
tugael
de Socie-
teyt nae
Oost In-
dien te
seynden.*

D'O V D E Cosmographen bedeylden eertijds Asien seer verscheydelijck, doch de hedendaeghsche Caert-schrijvers splijten dat meest in vijf deelen: waer van het een besit den grooten Hertoghe van Moscovien, het ander de Tartaren, het derde is onder de Turcken, het vierde onder de Persianen, het laetste begrijpt d'Indien ende alle de landtschappen die inden Oosten ontdeckt zijn. Tot alle dese heeft de Societeyt met verloop van tijden, maer tot die 'talderverste gheleghen waeren, terstont in haer beghinsel den ingangh verkregen. Iacobus Gouea was den eersten die den wegh baende. Desen heeft aenden Coningh van Portugael, als hy verleggen was met wercklieden voor den Indiaenschen wijngaert te soecken, de mede-ghesellen van S. Ignatius voorghehouden: hy seyde hem datse inde seer swaere tijden tot hulpe vande H. Kercke ghesonden waeren, ende niet anders voor en hadden, dan door arbeydt ende perijckelen de glorie Godts, en de saligheyt der sielen te verwoorderen; ouerfulcks aen hem niet

niet en fouden weygheren, datse van selfs soo ernstelijck sochten. Hier dient nu in't voorbygaen van dit verhael bemerckt de verholen raed-slagghen ende vremde uytkomsten vande Godtlijcke voorfichtigheyt. Dit is dien Gouea, welcken te Parijs Regent zijnde van't Collegie van S. Barbara, hadde d'uytsprake ghedaen, datmen Ignatium by forme van schandelijcke pene openbaerlijck in't bywesen van alle de studenten met roeden soude castijden. Hoe keert den teerlingh? nu versoeckt hy dat de sorghe vande Nieuwe wereltd hem belast worde, dien hy te voren oock strafbaer achtede, om dat hy de menschen van een goet leuen scheen af te trecken. Men soude moghen segghen, dat door dese ghedreyghde castijdinge de behoudenisse der Indianen, ende door die schande de glorie van onse Societeyt ghewonnen ende verskert wiert. Voorwaer nergkens en heeftse doorluchtigheren naem, dan inde Indien verkregen, mits sy hier bykans soo vele volcken als elders menschen tot CHRISTVM bekeert heeft: elders heeftse de Catholijcke Religie onderhouden, hier heeftse die gheplant: heeft zee-en beseylt aen de Apostelen selue onbekent, ende de H. Kercke in sulcke hauens ghebraght, die sy-lieden niet en hadden ghesien. De wilde menschen heeftse uyt hunne hollen ende speloncken tot het Euangelie ghetrocken, ende de plaetsen vande son onbeschenen, door 'tghelooue verlicht; hoe welse d'eerste niet en was, noch alleene die daer heeft ghearbeydt: de Patres van S. Dominicus ende S. Franciscus hebben d'eere datse zijn voorghegaen: maer om de woestheyte der landen, al hebben ser vele met hunnen ijuer doorloopen, hebbender noch al meer voor d'onse ongheraeckt ghelaten. De Parauen, Iaioisen, Malaoisen, Azenen, Mindanoisen ende Moluckoisen, en wisten niet eens offer eenen CHRISTVS was, eer hem Xauerius hadde

Flor. Remond. in Anti-Christo cap. 8.

Verscheden landen van Xauerius in't ghelooue verlicht.

verkondight. Die van Maurica, Ternate, Trauancor, Manar, Cambaia, Zeilan, Iafanapatan, Coromandel, de Peerlvischerije, hoe weynigh waerense onderricht in't gelooue? wat duyfternissen waerender noch te Meliapor, te Cochino, te Goa, t'Amboino, te Malaca, by die van Malabar; om nu te swijghen van Mozambico, Melinda, Socotora, ende andere kusten van Africken, eer Xauerius 'tlicht van't Euangelie daer inbraght? Maer bouen alle dese steeckt Iaponien uyt, dat voor sijn' aencomste van't Christen ghelooue niet eens ghehoort en hadde. Europa heefter de proeue af gesien, als Franciscus Coningh van Bongo, ende Protasius Coningh van Arima, ende den Prince van Omura Bartholomæus nu Christenen, hebben Mantium ende Michaelen, seer deughdelijcke iongh-mans van hun maeghschap, nae Roomen gefonden, om aen sijne Heylighheit uyt hunnen naem de voeten te kussen, ende onderdaenigheyt te bewijfen. Laet vry de vijanden des gheloofs hier teghen kakelen, als of de volcken van verre landen den Antekerst quaemen aenbidden: wat my belanght, ick sal spreken nae't ghevoelen van de ghene die door dese ambassade seer beweeght zijn gheweest om Godt te dancken, ende in dese Coninghlijcke iongh-mans ander-werf de heylighe dry Coninghen bemerckten, die daer als d'eerstelinghen der Christenen uyt het heyden-dom van Iaponien CHRISTVM in sijnen Stadt-houder quaemen vereeren: te meer, om datmen inde Societeyt, diese tot daer toe gheleydt heeft, magh kennen eene tweede sterre, die aen dese Coninghen met het waere ghelooue verschenen is. 'tWelck soo wanneer ick in achinghe neme, dunckt my inder waerheyt, datter niet en heeft connen gheschieden, oft doorluchtigher tot de glorie vande Societeyt, oft aen v, ô Roomen, lustigher tot een heerlijk vermaeck.

*nacment-
lijck Ia-
ponien,*

*svaer
uyt ghe-
santen
komen
tot den
Paus.*

*Florim.
Remon.
in Anti-
Christo
c. 40.*

vermaeck. Wat hebdy oyt desghelijcks in alle uwe triomphen van Africken ende van Afsien ghesien? daer heeft men ouer de doode ende ghevanghene, maer hier ouer de behoudene ende verlosse ghetriompheert: daer zijn de leggers der vijanden verflaghen gheweest, maer hier de maght des duyvels ghebroken: doen zijn de paelen uwes rijcks, maer nu die vande Religie verbreydt: doen de steden vernielt, de landen verwoest, d'inwoonders veriaeght; maer nu alleen de godtloosheyte ende verblindtheyte uytgheroeyt: doen wierden de verwonnene gheketent ende gheboeyt met een mistroostigh ghelaet verwijtelijck ende schandelijck achter den waghens des verwinners ghetrocken; maer nu komense, die hen ghewilligh aen't Christendom onderworpen hebben, vol van blijdschap, ende worden met grooten toeloop des volcks heerlijck en feestelijck by ontmoetinghe en gheluck-biedinghe van groote menighe der Princen, Prelaten, Cardinaelen, iae des Paus selue onthact. In alle welcke vreught te wijle de Societeyt het meeste deel hadde, als de ghene die moeder ende voedsterde vande Iaponoische Kercke was, wierden oock aen haer de vruchten van soo groote bekeeringhe toegheschreuen. De welcke men seggheer moght dat sy alsdan eerst voor goet ghenoten heeft, als dese Ambassadeurs, nae hun weder-komste in Iaponien, den luyster van hun Coninghlijck bloedt met d'oortmoedigheyt van ons Religieus habijt verandert, ende nu selue de bekeeringe van hunne ondersaeten als mede-Apostelen bearbeydt hebben. 'tHeerlijck exempel van dese ionghe Princen hebben meer andere Coninghs kinderen van dat landt naeghevolght, die noch hedenstaeghs Godt den Heere inde Societeyt dienen, ende niet teghenstaende de grouwelijcke tormenten die hen bereydt zijn, hunnen ijuer in't

De Societeyt gaet maer Yezo, verbreyden des gheloofs niet alleen niet binnen en houden, maer oock nae Yezo een nieuw-gevonden ende bo- uen Iaponien gheleghen landt, met eenen onverghelijckelijcken moedt ouerdragen.

geraectt in China, Dierghelijcke vruchten beghint oock China te belouen. In dit Rijck hebben de naekomelingen vanden H. Xa- uerius ten laetsten den ingangh ghekreghen, ende CHRIS- T I vendel ('tghene hy iteruende aende palen van 'tselue landt gheplant hadde) gheluckelijck inghebraght. De schencken, aen de welcke doch niet ghesloten en is, heb- ben de langh-ghegrendelde deure geopent, ende den wegh ghebaent tot dier tijdt toe aende vremdelingen onbetreden: 'tscheen dat dit maghtigh Rijck, soo groot als het is, maer een' onverwinnelijcke schantse oft sterckte en was; op de welcke nae dat het gheschut langhen tijdt te vergheefs ghespeelt heeft, en alle gheweldt van wapenen aenghe- wendt is, sonder iet op te doen, de handt-vullinghe ten laet- sten mirakel doet, by om-koop vande garnisoenen. De Si- noisen en hadden noyt gheene uur-wercken, noch cristal- lijne spieghels, noch glasen die daer verscheyden co- leuren vertoonen, ghesien: alse dese ende dierghelijcke dinghen (welcke om de nieuwigheyt kostelijck schenen) seer begheerlijck ontvinghen, zijn met gheringhen middel de herten ghewonnen, ende, ghelijck het in presenten plagh te ghebeuren, de gheuers samen met de giften ontfanghen.

P. Ruggerius en Riccius zijn daer d'eerste vverck- lieden. Langhs dese poorte zijn P. Michael Ruggerius ende Mat- thæus Riccius inghelaten, die met wijle van tijdt de gratie vande Heeren meer ende meer ghewonnen hebben; ende 'tvolck met ghedienstigheyt ende beleeftheyt t'henwaerts ghetrocken. Maer niet en isser krachtigher gheweest tot den voort-gangh des gheloofs, als hunne deught, verfaemt met een' uytnemende gheleertheyt: mits de Sinoisen tot dien

dien tijdt toe, 'tselue ghevoelen vande uyt-landers hadden als de Griecten, datse alle maer barbaeren en bottericken en zijn, ende sy-lieden alleen wijs. Daerom als hen nu contrarie bleeck, door dien hen de Patres begonsten uyt de Mathematische wetenschappen te beschrijven alle gheleghentheden der werelddt, den om-loop der hemelen, de vastigheyt der sterren, den opgangh ende ondergangh der sonne, de dwaelinghe der planeten; maer bouen al dat, als sy hen ginghen leeren den oorsprongh ende reden van de beswijkinghe, by de welcke die twee groote hemelsche lichten son ende maen op sekere tijden ghe-ecclipseert worden ('twelck sy wel voor desen gesien, maer noyt verstaen en hadden) hebben de vermetelijcke waeninghe ende laet-dunckentheyt huns selfs afghegaen, ende half uyt verwonderinghe vande gheleertheyt der Patres, half uyt nieuwghierigheyt ende begheerte van onderrecht te worden, de selue verlos ghegeuen, niet alleen om in't landt te komen, maer oock om aldaer te wonen, iae selfs om kercken te stichten. D'eerste wierdt te Sciaquin de hoofst-Eerste kercke van China.stadt van Cantonien ghebouwt, waer van soo de borghers verscheydelyck ghesint waeren (elck een nae dat hy ons goet oft quaet herte droegh) heeft den Gouverneur vande stadt bouen de deure vande kercke dit opschrift ghestelt, *Diurum floris ades*, dat is, *Kercke vande bloeme der Goden*; beduydende misschien door een' onbekende inwendigheyt, die hem Godt ingaf, by dese bloeme, de selue die uyt den wortel van Iesse ghesproten is. Neffens desen tijtel van eere die Gode toequam (om te toonen hoe groot hy ons achtete) stelde hy eenen anderen op't portael van ons spreek-huys, *Gens ab Occasu sacrosancta*, dat is, *Een heyligh volck uyt den VVesten*. Welcken tijtel schoon ons niet toe en quam, als te bouen gaende onse verdiensten,

*De Societeit
wordt
beheert by
den Coningh,*

sten, wierdt euen-wel goedt ghevonden datmen soude voor eenen tijt laten staen: want dien om der achtbaerheyt wille groot ghewicht hadde tot den voort-gangh des gheloofs. 'tWelck, Godt lof, nu alsoo verre ghebraght is, dat wy niet alleen aen 'tgemeyn volck,maer oock d'Ouerheeren aenghenaem zijn, iae by den Coningh selue soo wel ghewilt, dat hy ons verscheyden staeten sijns Rijcks (die wy van wegghen onsen roep niet en moghten aenveerden) heeft aenghedient, ende nu onlanghs oock een stuck landts tot ons onderhoudt ghegeuen. Hy is een beleeft ende rechtveerdigh Prince, der onkuysheyt (die soo vele andere wederhoudt) niet onderhauigh. Godt gheue, dat, ghelijck hy alreede d'afgoden niet meer en dient, alsoo magh tot kennisse van den waerachtighen Godt komen, die ons gheschapen ende verlost heeft. Wat eenen aen-was soude dan de Religie krijghen? wat een ruym veldt soude'r open gaen voor onsen ijuer? wat eenen ingangh inde H. Kercke? Want gheen ander volck hanght meer aen hunne Coningen, als de Sinoisen. Daer zijnder van nu af al ettelijke duysenden tot het ghelooue bekeert, sommighe oock tot de Societeit ghekomen: inder voegen, dat, al wierden oock d'uytheimsche allegader by vervolghinghe te lande uytghefonden, de Societeit euen-wel daer haer ingheborene werck-lieden hebben soude, ende de heylighe Kercke haere Priesters ende Predicanten des gheloofs.

*wosut
mede in
Cocinchina,
Tunquino,
Tibet.*

Inde nae-gheleghene Rijcken van Cocinchina, Tunquino (daer eenen Pater alreede twintigh-duysent bekeerde sielen regeert) Tibet, ende andere, woenen nu d'onse tot groot voor-deel ende gheestelijck profijt der inghesetene. Dese voorgaende iaeren maeckte men ghereedschap om eenighe nae Correa te seynden, van waer men

in Tartarijen can gheraecten: tot welck Rijck, langhs eenen anderen wegh, ghelijck oock nae andere landen vande Turcken ende Sarafijnen, op verscheyden tijden verscheyden Missien inghestelt zijn.

Inde groote landen van Arna ende Esiaga zijn wy ten *Arna, Esiaga* deele gheroepen vande inwoonders, die niet verre van't rijck Godts en zijn; ten deele ghetrocken uyt medelijden der Iaponoische ballinghen, die om 'tghelooue derwaert veriaeght zijn.

Nae Persien, ende namentlijk te Ormuz, heeft ons ghe- *Ormuz* draghen den onbluschelijcken ijuer van P. Gaspar Barzæus een Nederlander. Hy hadde den Coningh van dit eylandt nu soo verre ghebraght, dat hy neffens twee duysent andere Sarazijnen 'theyligh doopsel versocht: dan sijne moeder heeft dit met haer ontijdigh kermen omgheftooten, ende alsoo aenden ionghen Prince den ingangh van't onsterffelijck leuen ghesloten, aen wien sy de deure tot het sterffelijck hadde gheopent. De schade van dit verlies was groot, maer hy heeftse eenighsins inghehaelt met de bekeeringhe van dien vermaerden Iogues, wiens roem van heyligheydt soo groot was onder dit volck, dat oock den Coningh selue uyt eerbiedinghe het water dronck, waer hy sijne voeten in ghewassen hadde: want desen zijnder meer van dien slaghe sijne aenhanghers ghevolght, inder voeghen datse hunne speloncken, inde welcke sylieden cloosterghewijse by den anderen woonden, in eene kercke ter eere van onse Lieue Vrouwe verandert hebben.

'tRijck van Mogor, wiens Coningh wel den magh- *Mogor* tighsten is van heel Indien (want hy een milioen goudts ter weken incomen heeft, ende wel vijftigh duysent olifanten, met dry hondert duysent peerden, en neghen hondert duysent voedt-knechten te velde brenghet) hebben wy bear-

beydt met meerdere sorghe als vrucht. Den eersten die daer henen ghingh, was P. Rudolphus Aquaiua, die naemaels voor 'tghelooue steruende 'thuys vande Hertoghen van Adria met der Martelaeren krans vereert heeft. Hy was soo welle-com en weerdigh by den Coningh, als iemandt van alle de Mulassen oft Mahometische Priesters: dus presenteerde hy hem veel goudts en geldts. Dan die sijn eyghen verlaeten hadde, versmaecte lichtelijck het goedt van een ander, betoonende voorder met een' abstinentie van dry iaeren, die hy daer leefde, met water en droogh broodt alleen te vreden, dat hy de spijsse vande Coninghlijcke tafel deruen conde. Het aes dat hy fochte, was des Coninghs siele alleen, met die van sijne onderfaeten: waervan soo hy mindere hope sagh, als wel begheerte hadde, is vruchteloos en onverrichter sake van sijn' Ouerste nae Goa ghe-roepen.

*De So-
cieteyt
brengh
de Ma-
roniten
tot de H.
Kercke:
doorloopt
Syrien,
Mesopo-
tamien,
Arabien
en de Ge-
orgianen,
door er-
den van-
den Paus.*

De Maroniten die den bergh Libanus bewoonen, zijn alle gader met hunnen Archbischoep en vijftien Bischoppen, van hunne dolinghe op den rechten wegh ghebraght door P. Thomas Radius en Ioannes Baptista Elianus, die te dien eynde derwaerts vanden Paus Gregorius den XIII. ghesonden waeren. Syrien en Mesopotamien hebben P. Antonius Marietius en Petrus Metoscita door orden van Paulus den V. doorloopen. Nae Arabien reyden P. Paëz, nae de Georgianen P. Ludouicus Grangerius: de welcke alle hebben se ouer al hunne wooninghen niet connen stellen, zijnder nochtans als hemelsche spien gheweest, om anderwerf het landt van beloften te besichtighen, daermen mischien metter tijdt 'tghelooue Godts met vlieghende vendelen sal invoeren. In Asien zijn nu vier Prouincien met eene Vice-Prouincie, en omtrent de hondert vaste woon-plaetsen.

HET VIIFDE CAPITEL

Vande verbreydinghe der Societeyt door Africa.

AFRICA is eertijds niet min door de Catholijcke Religie als door de wapenen vermaerd gheveest. De Heydenen bewoonen de landen omtrent de groote Atlantische ende Ethiopische zee, de Sarafijnen de binnewaerste, ende die nae by Europa ghelegghen zijn: Abassien en Egypten, die CHRISTVM kennen, zijn schisma-tijck. Tot dese volcken te gaen, was alfoo veel als teghen hen d'oorloghe aen te nemen: nergens en vondy vrienden, dan die ghy en maecte: iae van vele en mocht ghy niet meer beleeftheyds verwachten, dan ghy daer selue in en stampte. Doch dit is eyghen aende iaegers, sy moeten de leghers vande hasen gaen soecken, ende om het wildt te vanghen, hunne hollen ende boschen niet alleen doorsnuffelen, maer oock by wijle bewoonen. Hoe ghelijck waeren aende wilde dieren d'inwoonders van Guinea, aen de welcke de Societeyt de sachtmoedigheyt gheleerd heeft? Op datter inde gebuerte gheene werck-lieden en souden ghebreken, heeftse haere wooninghe inde Eylanden van Cabo Verde verkoren. In andere Rijcken van Guinea heeftse van verre landen 'tEuangelie inghebraght, eerder oyt de nae-by ghelegghene Sarafijnen met hunnen Alcoraen condon in gheraken. 'tIs ghebeurt datter op eenen tijdt twee maghtighe Coninghen ghedoopt wierden, en vier andere huns ghelijcke het doopsel verfochten.

'tLandtschap van Benino en heeft het Euangelie soo wel niet waer ghenomen: dan de liefde loont haer seluen, en weet oock op eenen onvruchtbaeren acker, ouervloedighen oogst van verdiensten te vinden.

De volcken van Africa meest al ongheloo- vigh.

De Societeyt plant haer in Guinea,

Benino,

*Congo,
Angola,*

In Congo en Angola heeftmen verscheydelyc, nae verscheyden ghesteltenisse der Coninghen, nu meer, nu min vruchts ghedaen: teghenwoordighlyck zijnder t'alle canten Collegien als schueren, waer in het Mooren-landt voor den hemelschen acker-man sijn ghewas vergadert.

*Mono-
motapa,*

Wt Monomotapa soude groot profijt gekomen hebben, hadde't maer sijn welvaeren en onse ghediensticheyt connen ghedooghen: wat is't dan te verwonderen, dat, ghelijck het gheene deught en gunt aen sijn inwoonders, het alsoo oock ondanckbaer is gheweest aen Godt, en onbeleeft teghen sijnen Apostel P. Gonsaluus Silueria? Om gheen' andere sake is dit landt meer vermaerdt tot onlof, als om het onnosel bloedt van desen heylighen man die van d'edelste huysen van Portugael was. Nae dat hy inde Indien veel ghearbeydt hadde, is ten laetsten tot de Cafres ghecomen, een rouw en onghesnoeyt volck, dat den menschen meer van wesen uytwendigh, als inwendigh van aerdt ghelijck is. Hy hadde nu den Coningh en dry hondert edelmans soo onderwesen, datse tot het doopsel bequaem waeren ghevonden: maer den Coningh, ghelijck doch de Cafres seer licht van sinnen ende meyneedigh zijn, 'tzy door lichtveerdigheyt, 'tzy door ghiericheyt, oft anderffins, is vande Mahometische uytstrijckers soo verre verleydt, dat hy hem wreedelijck dede vermoorden, van wien hy corts te voren ghedoopt was.

Gheluckigher zijn de landen die bouen Cabo de Buena esperanza haer tot de cromte vande Roo-zee bestrecken. Ouer al siet men op de kusten de banieren des Cruys blinken, ende het saedt des gheloofs, 'twelck de Societeyt daer ghesaeyt heeft, in't heet sandt uytspuyten en aengroeyen.

*Mozam-
bico,*

In Mozambico en hebben wy niet alleen wooninghe,
maer

maer oock scholen: inder voeghen datse nu oock tot de wetenschappen worden bequaem ghevonden, die te voren niet en schenen verstandts ghenoech te hebben om de manierlijckheyd der menschen te vatten.

In Abassien hadde de Societeyt nu al mede verscheyden *Abassien,* woonsteden, die als casteelen dienden om die volcken onder de ghehoorsaemheyd vanden Roomschen Paus ende eendraghticheyt der Catholijcke Kercke te houden. Maer dese zijn onlanghs door de meyneedigheyd des Keyfers allegader ghestoort. Dit euen-wel onvermindert, en salmen d'Abassinen niet laeten te besorghen, de welcke de Societeyt van S. Ignatius tijden af, met soo groote liefde bekeerft heeft.

Dierghelijcke Missien hebben wy vele in Egypten *Egypten,* inghestelt, om de Cophten tot de H. Kercke te brenghen: waer uyt anders gheene vruchten ghesproten en zijn, dan die soodanighen arbeydt voor Christus ghedaen, ende de verduldigheyd der werck-lieden verdient heeft.

Nae Barbarijen is uyt Sicilien ouerghesteken P. Laynes, *Barbarijen.* uyt Spaignen P. Nunnus, Gonsaluis, en meer andere, die op verscheyden tijden ghevolght zijn, en hebben daer groote vruchten onder de Ioden en Mauritanen ghedaen: welcker onghelooigheyd dies te meer te beklagen is, hoese vande Christene Princen min beherdt wordt. Och of dese eens hunne oneenicheyt met een goet verdragh nederleyden, ende, spaerende 'tChristen bloedt, dat daer wraecke roept teghen malckanderen, t'samender handt de wapenen nae dese Barbarische landen droeghen, daer d'oorloghe, behalvens datse rechtveerdigh waere, dies te bermhertigher soude vallen, hoe het saeligher waere acnde vijanden ghewonnen te worden, als te winnen. Derwaerts henen behoordy uwe maght te wenden die lust hebdt van

krijghen: daer sullen delauwer-kranssen van uwe victorien vereerd worden niet alleen met de naemen der landen die ghy onder v ghebiedt brenghen sult, maer oock bereijckt met den costelijcken schat van ontalijcke sielen, die ghy Gode en sijne H. Kercke sult onderworpen.

HET SESTE CAPITEL.

Vande uerbreydinghe der Societeyt door America.

*Bedylin-
ghe van
America.*

AMERICA, het vierde deel der wereltdt, aende dry andere niet onghelijck in grootte, maer meerder in rijckdom, is schier t'alle canten omvanghen vande zee, en besluyt ten Noorden de Coningh-riicken van Mexico, Nieuw-Spaighen, Florida, en Tierra nueua; ten Suyden de landen van Brasilien, Paraquarien, t'Rijck van Chili en Peru. Gheen landt en isser op den aerd-bodem onder al dat tot noch toe ontdeckt is, daer de ghiericheyt de menschen stercker henen ghedreuen heeft op de hope van't goudt ende siluer, twelck daer ouervloedighlijck uyt ghetrocken wordt, ende de heele werelt door verdeylt. t'Hadde een' eeuwighen schande gheweest voor de Gheestelijckheyt, indiense met minderen ijuer derwaerts ghespoeyt hadden om t'eeuwich goedt daer in te brenghen, als de coopliden om het tijdtlijck daer uyt te voeren. Ende voorwaer t'scheen dat d'inghesetene Heydenen dese wisselinghe wel hadden moghen bespreken, datse t'siluer en goudt, twelck men hen onttrock, souden teghen t'ghelooue ende de liefde Godts manghelen. Soo dan zijnder verscheyden Religiusen henen ghevaeren om hen dese mede te deylen. Soo veel onse Societeyt belanght, die heeft Brasilien voor hare eerste handel-plaetse verkosen, een landt inder waerheyt vol moey-

*De So-
cieteyt
comt in
Brasilien.*

moeyte en perijckelen, uyt reden vande mifaerdighe on-
 verftandigheyt der inwoonderen, die voor het meerder deel
 mensch-eters waeren, vervremt van Godt ende alle rede-
 lijcke wetten, verwildert tot eene grouwfaeme onnatuer-
 lijckheyt: by de welcke voor aerbeydts loon, als ghy 'tEu-
 angelie aen hen foudet willen wijfmaken, anders niet te
 haelen en was, als een deel venijnighe fchichten, diefe al-
 foo veerdigh hebben, als den luft, die hen altoos drijft
 tot het vleefch, oock van hunne naefte bloedt-vrienden,
 hoe veel te meer van uytlanders en onbekende? Dan dit
 zijn de winften vanden coop-handel die wy inde Weft-
 Indien doen, ende nae de welcke wy ftaen met al den
 aerbeydt, die wy befteden inde bekeeringhe der fielen.
 Wat fwaericheyt hier gheweest is om defe menschen te
 leeren niet min menschen als Christenen te zijn, maghmen
 fpeuren uyt hun beestelijck leuen: waer in fy foo diep ver-
 loren zijn, datse nauwelijck onderscheyt tuffchen siele ende
 lichaem en weten, voor de welcke fy gheene andere forghe
 en draghen geduerende hun leuen, als om die wel te meften
 met menschen vleefch: daerse foo greytigh nae zijn, datse
 oock de begrauene lichaemen wel uyt d'aerde trecken, ende
 met hunne tanden verscheuren, en nae hun doodt verfen
 van een net, en van provande voor ettelijcke daghen rey-
 fens; 'teen om, nae ghewoonte des landts, in te flaepen,
 'tander, ghelooue ick, om nae de doodt niet noch eens van
 hongher te fteruen. Soo grof is hun onverftandigheyt.
 Defe nochtans heeft P. Iosephus Anchieta dien wonder-
 daedighen Apostel van dit volck, met groot ghedult ende
 fachtmoedigheyt gefocht te verwinnen, gelijk hyse metter
 daedt allenghskens verwonnen heeft, nu d'een, nu d'ander,
 befonder uyt hunne hollen lockende, en nae der handt
 ghelijck een kudde fchaepen de felue, moeder naeckt alife
 waeren,

waeren, by een vergaderende, om de natuerlijke schaemte t'samen met de beghinfelen des Christen gheloofs daer in te stampen. Hoe gheluckighlijck dit van hem aenghegaen, en tot noch toe van sijne naekomelingen uytghevoert is, blijkt ghenoech uyt de menigte van ghehuchten en dorpen, daerse nu by den anderen wonen, onder het beleydt vande aenveerde Christelijcke wetten, die te voren als wilde dieren herwaerts en derwaerts in kuylen en holen door de bosschen verspreydt waeren.

*in Para-
quarien,*

Niet verre vande Brasilianen, hoe wel dieper in nae het vaste landt, ligghen die van Paraquarien, by de welcke den arbeydt diemen aen hen besteedt heeft, dies te vruchtbaerigher is gheweest, hoese menschelijcker waeren als hun ghebueren. Voorde aencomfte vande Societeyt en haddense noyt Religieus, iae nauwelijck Priester ghesien, daerom leefden al mede in groote onwetentheydt, sonder kennisse van eenighen Godt oft deught, dolende cudefwijse, als schaepen, langhs de woestijne van d'eene op d'andere. Nu wordense allenghskens tot ghemeynschap van wooninghe, ende oeffeninghe des waeren gheloofs gebracht; tot 'twelck hen iaerlijcks vele duysenden begeuen onder het bestieren van onse werck-lieden, die tot noch toe schier alleen dese wildernisse doorloopen, om dit verlaeten volck, by 'twelck anders niet als armoede en groot onghemack te haelen en is, ter saeligheydt te brenghen.

in Chili,

De volcken van Chili, die de laetste nae den Suyden, ende de naeste by het Magellaensche streeck gheleghen zijn, hebben spaeder 'tlicht des gheloofs ende de deught der manierlijckheynt ontfanghen, om datse tot grouere sonden gheneyght waeren, daerse al hun verstandt, hoe weynigh sy dat oock hebben, mede verdoofden, ende alle hunne sinnen mede becommerden: dan dit dient ons tot
meer-

meerder spoor van vlijtigheyt, om den ijuer en den arbeydt, die tot hun welvaeren en saeligheyt noodigh zijn, te verdobbelen.

In Peru, daer meer en beter-ghemanierde menschen *in Peru,* wonen, zijn de Prouincien der Societeyt oock beter ghestelt. 'tEerste Collegie heeft Philippus den II. te Cusco ghefondeert, in andere plaetsen zijnder andere ghesticht.

Tot het ander deel van America streckende nae den Noorden heeft den Saelighen P. Franciscus de Borgia Generael der Societeyt zijnde, eerstmael onse Patres ter begheerte vanden seluen Coningh ghesonden. Nu is sy aldaer in alle ghewesten verbreydt. 'tEerste landt daer wy ten Noorden onsen voedt stelden, was Florida, ende wierdt *in Florida,* stracks in't beghinsel met het bloedt der Martelaeren besproeydt. Niet alleen en doodese wreedelick, in't aensien vande Spaignaerts, P. Petrum Martinez, die hen 'tghelouue quam predicken, maer oock verraderlick neghen andere Patres: de welcke soose hen sonder conuoy van Christene soldaeten betrouwt hadden aen eenen van de Carichen, oft inlandtsche Princen, die alreede ghedoopt was, zijn van hem onder weghe in een listigh vertreck verleydt, ende door het opruyden vande Barbaren allegader schandelijck vermoordt. Welcke neder-laghe van soo vele treffelijke mannen, soo verre is van daer, datse andere soude verschriekt hebben om derwaerts te gaen, datse daer door oock meer verweckt zijn om dierghelijcken crans der Martelaeren te becomen. Welcker ghetal soo't daeghelijcks vermeerderde, ende een ieghelijck schier sich tot de seydinghe nae West-Indien presenteerde, is Nieuw *in Nueva España,* Spaignen aldaer en Mexico ouervloedighlijck van werck- *in Mexico,* lieden voorsien gheweest. In hun aencomste is dit aenmerckelijck ghebeurt, dat den duyuel groot ghehuyl ghe-

*in Cana-
da,*

maeckt heeft in eenen sekeren bergh van Mexico, daer hy als Godt ghe-eerdt wierdt: waer van hy de reden aenden tooueraer, die hem ghemeynsaem was, met beklagh gheuende, seyde, dat het was om de comste vande nieuwe Priesters in dat landt. 'tSelue mocht hy doen in't landt Canada (dat de Francoysen volghens hun vaderlandt Noua Francia heeten) nae 'twelck Patres uyt Vranckrijck ten verfoecke van Henricus den IV. ghereyft zijn, die de volcken, de welcke de Francoysen oft alreede by de wapenen onderworpen hadden, oft die door vrientdschap ende ghemeynschap met hunne croone vereenight waeren, door een heyligher verdragh van't Euangelie met CHRISTO den Coningh der Coninghen soudent verbinden. Want nae ghissinghe diemen uyt de beghinfelen maecken can, sal haer de Christene Religie aldaer in verscheyden plaetsen soo verbreyden, datmen se gheene paelen en sal connen stellen.

*in Virgi-
nia.*

Al en staet Virginia onder de Catholijcke niet, wordt niet te min oock door d'onse beneerstight. De Patres van Enghelandt hebbender dese voorleden iaeren eenighe derwaerts ghefonden, als of in hun vaderlandt gheen werck ghenoegh en waere.

Tot besluydt, daer en is tot noch toe gheen bekendt landt, 'tzy dat het door de wapenen der Catholijcken ouerwonnen, oft door de zeevaerdt ondersocht is, 'twelck d'onse niet en hebben betreden om der menschen saelichheydt te veruorderen. Iae ghelijck de Godtlijcke liefde veel meer krachts heeft dan de menschelijcke begheerlijckheydt, soo is den ijuer tot vele plaetsen voorder ghecomen, dan de ghiericheyt oft zee-dwaelinge iemandt soude kunnen brenghen. Wy tellen in America vijf Prouincien, een Vice-Prouincie, en omtrent de hondert wooningen.

HET

HET SEVENSTE CAPITEL.

Vande Vermeerderinghe der Societeyt door Verscheyden merckelijcke roepen tot de selue.

MIIN voornemen en is niet hier eene lijst te maken van alle, die oft uyt edelen stam, oft op eene besondere maniere tot de Societeyt gheroepen zijn; tghetal soude te hoogh loopen, en mischien sonder profijt desen boeck beswaeren. Sommighe alleen, die meer tot stichtinghe als tot roem dienen, sal ick gaen verhaelen, op dat den Heere in sijne dienaers ghelouet worde, aen de welke hy dese bermhertigheyt ghedaen heeft.

Adalbertus Bausch was besigh met bidden inde kercke van onse Societeyt te Praeg, als hy den Heere IESVM, onder de ghedaente van een schoon kindeken in't hooghweerdigh heyligh Sacrament ghesien heeft: vanden welken soo hy vraeghde, wat doch sijne belieste was, kreegh voor andwoorde, *ick wil dat ghy blijft daer ghy zijt*: waer ouer hy den roep volghende, is inde Societeyt ghegaen.

Roep van Adalbertus Bausch tot de Societeyt, Hist. Societ. l. 16.

Als Didacus Sanchez in beraedt stondt wat Orden hy soude verkiesen, ende niet teghenstaende den raedt van Gregorius den XIII. die hem nae de Societeyt stierde, euen wel twijfelachtigh bleef, ende om meerdere sekerheyt in S. Peeters kercke te Roomen voor het H. Sacrament ghingh bidden, heeft bescheydelyck dese stemme ghehoort uyt het tabernakel tot hem comende: *Gaet inde Societeyt* IESV: twelck hy dede.

van Didacus Sanchez, Lud. de Ponte 1. p. Ducis spir. tract. 1. c. 22.

Augustinus van Mendiola wasser ouer langh van Godt toe gheroepen: dan viel wederspannich aen het licht onder den schijn van ghemaecte redenen, die hem verleydden tot d'

van Augustinus van Mendiola, Vita P. Balthaf.

eer-fucht. Dus wordt met eene sieckte befocht, de welke soose 't achterdencken vermeerderde, dat hy nu veel iaeren uyt een gheduerigh wroeghen van conscientie ghedraghen hadde, bidt ernstelijck om vergiffenisse en ghesondtheyt, ten eynde hy sijnen verstootten roep moghte uytwercken. Hy wierdt van stonden aen verhoordt: want vernam eene beduydelijcke stemme die hem strafte ouer het langh uytstel, en hulpe beloofde, by bespreeck dat hy sijnen roep soude volghen. 'twelck soo hy vlijtelijck ghedaen hadde, ende nu de proef-iaeren was inghegaen, is op den seluen dagh wederom inghevallen, en als niet daer nae van dese wereltdt verscheyden, als of de doodt alleen nae die bermherticheyt ghewacht hadde, door de welke hy in sijn' uysterste van alle wroeghen, en voor Godts oordeel van de verwijtinghe, *Ick hebbe gheroepen, ende ghy hebbe't ghe- weyghert*, soude vry zijn.

PROU. I.
24.

van
Ioannes
Nunnius,
Philip.
Doutre-
man in
Ioanne
Nunnio.

Ghelijck den Sone, alsoo heefter oock de lieue Moeder Godts wel somwijlen eenighe tot de Societeyt ghesonden. Ioannes Nunnius niet den Patriarch van Ethiopien (hoe wel desen oock door de H. Maghet inde Societeyt ghecomen is) maer eenen anderen uyt het edel gheslacht van de Gufmans in Spaignen, als hy belaeden was om sijnen roep te kennen, en de Coninghinne des hemels om licht en aenwijsinghe badt, heeftse haer ooghschijnelijck aen hem veropenbaert, ende dese vraeghe voor ghehouden: *Wily mijnen Sone dienen tot vermoeytheyt toe?* waer op als hy 'riae-woordt ghegheuen hadde, heeft hem de H. Maghet P. Faber en Strada, diese in haer gheselschap hadde, ghe- toont ende gheseydt: *Soo volght dan dese sonder achterdencken.* waer mede 't visioen verdween. Weynigh tijds daer nae, comt hy dese twee Patres op strate te ghemoete, die hy noyt te voren als by visioen ghesien en hadde: welcker ghe-

ghelaet als hem verftelde, om dat het fcheen ouer een te comen met de ghedaente der mannen die hy by Onfe L. Vrouwe ghesien hadde, is hem P. Faber van selfs aenghegaen, ende heeft de felue woorden die hy ghehoort hadde, noch eens ghevraecht, *Wily den Heere Christo dienen tot vermoeytheit toe?* Waer uyt soo Nunnius noch meer verftondt als hy wel ghevraecht wierdt; heeft fich op ftanden voedt by henlieden veruoeght, ende den aerbeydt der Societeyt, in Godts dienst te veruoorderen, tot vermoeytheit toe aenghevanghen.

Sint Ian Euangelift heeft oock al mede tot onse vermeerderinghe ghevrocht. Daer was te Pariis een iongh-man, die de wereltd moede zijnde, nu een beter leuen begonft hadde. Defen heeft op eenen fekeren tijdt eene ftemme ghehoort, die hem vermaende tot volherdigheyt, voor de welcke hy (mits het al daer aen hanght) met reden beforght, hoort nae acht daghen noch eens de felue ftemme en vermaeninghe; maer niet wetende van waerfequam, vraecht hem, wie hy was die daer sprack; *Ick ben, andwoordde hy, uwen ghe-naem Ioannes Euangelifta, wat wily worden, Capucijn oft Carthuysen?* waer op als den iongh-man feyde: *Al dat Godt belieft, is hier doen ter tijdt niet meer ghevolght.* Den derden Sondagh daer nae keert den H. Apoftel tot hem by nachte, en steeckt hem een pampierken inde handt, segghende: *Siet hier worden v dry Ordens aenghedient, kiest die ghy wilt.* De twee vande Ordens die daer in ghemelt ftonden, waeren met filuere, de derde (die onse Societeyt was) met gulde letters gheschreuen. Dit hoe wel miſſchien ter eeren vanden soeten naem I E S V S gheschiet was, heeft euen-wel den iongh-man als een ken-teecken van ſijnen roep opghenomen, ende de Societeyt verkofen.

*van eenē
anderen
Ioannes
iongh-
man te
Pariis.
Ioan. Bo-
nifacius
Hist. vir-
ginalis
l. 4. c. 14.*

van Ioã-
nes Car-
rera,
Hist Soc.
P. 2.

Daer zijnder al mede somnighe door schrick ende ver-
vaerdtheyt in ghecomen. Ioannem Carreram, om dat hy
den roep Godts langhen tijdt wederstaen hadde, heeft
den boosen vijandt in eene schroomelijcke ghedaente in
sijn camer comen besoecken: van welcken onghetijdighen
gast soo hy sich in gheenderleye maniere en conde ont-
flaen, is, ghelijck de kinders nae den schoot van hunne
moeder, tot de Societeyt ghelooopen, ende aldaer bevrijdt
gheweest.

van Ioã-
nes Ma-
girius,
Annua
Soc.

Ioannes Magirius wierdter van sijns broeders gheest
toe gedwonghen. Want soo hy sich vergat in ontucht ende
moedtwille vande ionghheyt, is dien hem by nachte ver-
schenen, en hem straffende ouer sijn onghemaniert leuen,
heeft hem een deel bloeds, dat hy uyt de sijde C H R I S T I
nam, in't aensicht ghesmeten, waerschouwende t'sa-
men: *Siet wel toe, dat dit bloedt niet te vergheefs voor u
verstort en zy.* Waer door heel ontstelt en beweeght, heeft
de beteringhe nae den reghel vande Societeyt ghestadich-
lijck uytghevoert.

van P.
Borgia en
Caeta-
nus.

Den Salighen Franciscus de Borgia en Franciscus Caie-
tanus, beyde seer edel van afcomste, zijn door het aen-
schouwen van doode lichaemen, ende het diep bedencken
datse daer op namen, vande verganghelijckeyt der werelt
ende sterffelijckheyt onser natuere beweeght gheweest, om
de prachten van hunnen Princelijcken staet te verlaeten,
ende inde Societeyt te comen. Hun exempel hebbender
ontallijcke andere Hertoghen, Marquisen, Princen, Gra-
uen, Baender-heeren, &c. naeghevolght: de welcke alle-
gader niet min met deught ende heyligheyt, als met hun
edel bloedt, hebben de Societeyt by de werelt schijnbaer
en aensienlijck ghemaect: soo dat wy al mede de woor-
den vanden H. Bernardus moghen ghebruycken: *Ick*

Epist.
105.

hadde

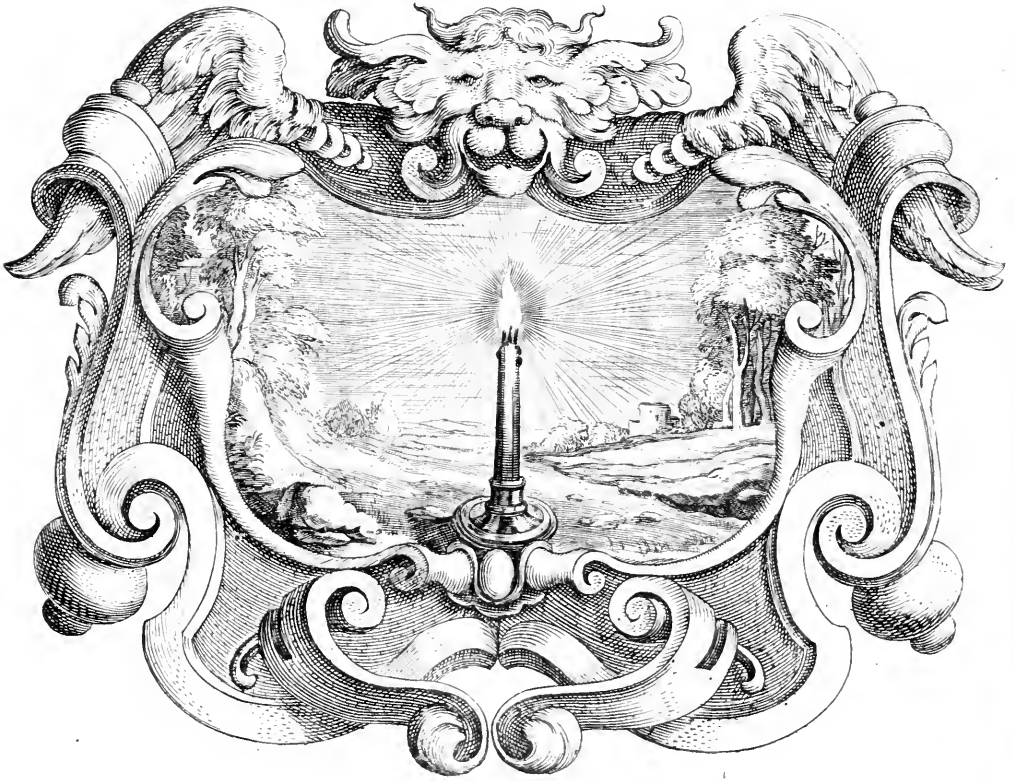
hadde ghelesen, dat Godt niet veel edele, niet veel wijse, niet veel magtighe verkosen heeft; maer nu buyten snoer soo sien wy door Godts moghenthey, datter dierghelijcke oock al in groote menigte bekeert worden. Van ons Neder-landt magh ick ghewisselijck segghen, datter noch wel ses en twintigh in't leuen zijn, die de hoogh-gheborenhey van hun edel gheslacht met de nedericheyt vande Religieuse aermoede inde Societeyt, verlicht sal ick segghen, oft ouerlommert hebben.

Dan hier van nu ghenoech, misschien oock al te veel, voor den haestighen Leser, die lust heeft nae de sinnebeelden, om den gheest middeler tijdt wat te vermaken, dat wy het derde boeck van onse diensten ende oeffeninghen gaen beginnen.

Ver-

Verbreydinghe der Societeyt IESV.

Vt semel accensa est, simul implet
luminis orbem.

{ Elck een vernam
Terstont haer vlam.

Hier was ghebreck van licht, hier was ghebreck van luyster,
Den wegh die voor v staet die was te woren duyster,
Den eenen viel in't slijck, den and'ren op een steen:
Wat wonder datter veel doen braken hals en been?
Soo haest aen dese keers een vlamken was ghegheuen,
En dat het innigh vier in haer begonst te leuen,
Sy schoot haer straelen uyt, en schonck een nieuwen dagh
Aen al dat van te voor soo diep in't doncker lagh.

Het

Het is een wonder werck, de keers was nauw onsteken
En t'saemen is met een den droeuen nacht gheweken.

En rondom waer ghy siet, 'tis ouer al soo klaer,
Als oft een sonnen-schijn, oft vollen middagh waer.
En die Loiola siet door iuer-sucht staen branden,
En schieten straelen uyt op al die woeste landen,

Die siet een selfaem stuck; dat hy in korten tijdt
Op heel de werelt speelt, en met sijn licht verblijdt.
't Gaet verder als de Son: want het in VVest en Noorden,
En duyster-landen schijnt, die noyt van licht en hoorden:
En dit in korten tijdt, want nauw was hy in brandt,
Of op een ooghen-blick bescheen hy 'theele landt.

Het vier breeckt altijdt uyt, 'ten kan niet zijn ghedoluen,
De zee en stut het niet, 't gaet verder als de goluen,
Het speelt, het schijnt, het brandt, op berghen, en in dal:
En op soo korten tijdt vertoont sich ouer al.

Den wreeden Brasilot met sijn ghepluymde leden
Die sagh dit licht aen strandt, en quam daer nae ghetredens:
Den rijcken Persiaen der Sonnen afgodist
Die was oock door dit licht bestraelt eer dat hy't wist.

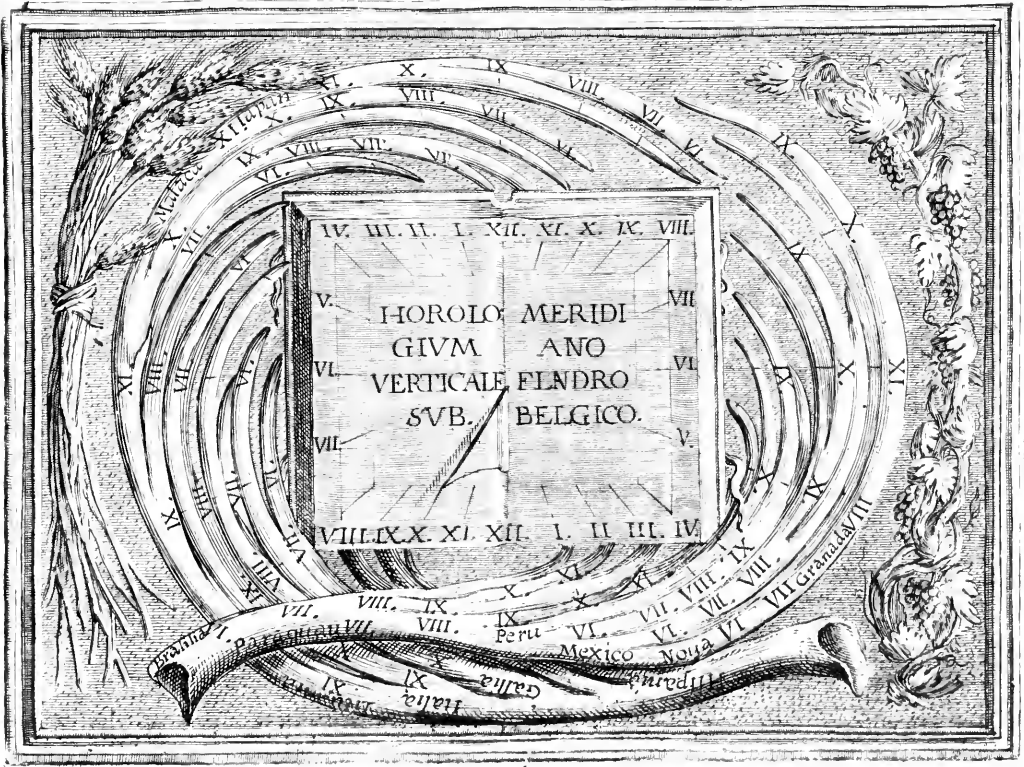
Dat Iapan nu soo brandt, waer kreegh't sijn' eerste woncken?
Aen haer was van dit licht een wond're strael gheschoncken:
VVant nae dat hier Xauier gheopent heeft de baen,
Soo heeft dit rijck altijdt in vier en vlam ghestaen.

Den kouden Moscouit heeft dit licht oock sien schijnen,
Hoe wel sijn stueren aerdt dat haest weer dé verdwijnen:
Iae by den Sultan' selfs, spijt die van Mahomet,
Daer staet het aenghepaelt, en heeft sich vast gheset.

Ontfanght dan wie ghy zijt, ontfanght dees soete straelen,
Laet die in v ghemoeds, en in v herte daelen.

En waerom doch soo licht en lijf en siel ghewaeght?
Hy doolt haest inden nacht, die nae gheen licht en vraeght.

194 EERSTE EEWWE DER SOCIETEYT IESV.
 De Societeyt doet Gode offerande alle uren vanden
 dagh en nacht.

Iuge sacrificium. { *In alle landen*
Mijn' offeranden.

IN't kricken vanden dagh, in't vroeghste vanden morghen,
 Wanneer een ghierich hert keert tot sijn' oude sorghen,
 De wack're son rijst op, en doet haer peerden gaen,
 En wyt haer gouden throon siet heel de werelt aen.
 Daer braedt den Indiaen, oock in sijn koelste tijden,
 Het is haer rechte baen, sy rijdt daer noyt ter sijden.
 Daer light Egypten-landt, dat siet sy oock van hoogh,
 'tEn waer dat Nilus dé, het laegh voor altijt droogh:

Daer

Daer siet sy Fernamboucq met al haer suycker-pijpen,
Die sy oock door haer vier doet groeyen, en doet rijpen.

Dan vindt sy Portugael, en Tagus gulden schoot,
Waer in nu heeft gherust soo menigh rijcke vloot.

En soo sy leegher daelt, sy siet ons Neder-landen,
Die niet soo door haer vier, als door den oorlogh branden.

Godt gaef dat dese clam ten laetsten wierdt gheblust,
Soo kreegh ons vader-landt de langh-ghevenschte rust.

Dit siet sy altemael ter wyl sy komt ghereden,
Als sy haer ooghen slaet op rijcken, en op steden.

Doch waer sy gaet en keert, oft waer sy ment en rijdt,
Sy siet Godts offerand op allen stondt en tijdt,

Wat uren datter slaen by daeghen oft by nachten:

Als hier den middagh komt, dan staen sy daer en wachten,

En eer dat hier Godts-dienst ten vollen is ghedaen,

Soo siet sy onder ons een ander veerdigh staen.

Soo dat Loiolas volck den Heer gheduerigh louen,

Oft die hier onder gaen, oft wy die hier staen bouen.

'tZy dat het een uur is, oft twee, oft ses, oft acht,

De offerande duert den heelen dagh en nacht.

Besiet den wijser aen, en tacken daer besijden,

Die toonen hier en daer de uren en de tijden.

Siet Roomen, oft Peru, siet Iapan, oft Brasil,

Daer is gheen ooghen-blick van Mifs' en autae stil,

Den hemel wordt ghe waer dit vier, en dees ghebeden,

Die altijdt opwaerts gaen, en rijssen van beneden:

Sy siet van bouen neer, sy siet dien weerden pandt,

Godts Soon waerachtigh mensch verheuen in ons handt.

Ghy hemels wilt voortaeen gheen trotsheyt meer betoonen,

Ghy siet dat uwen Godt by ons wilt bliuen woenen.

Schoon dat hy oock van u altijdt aenbeden wert,

Noch is hy wel soo lief omtrent het menschen hert.

196 EERSTE EEUWE DER SOCIETEYT IESV.
 Bekeeringhe van Rijcken en Prouincien door de Societeyt.

Fac pedem figat, & terram mouebit. { Geest my vvaer staen,
 Ick sal't doen gaen.

W El, wat doet hier dit kleyne kindt,
 Dat heel de werelt opwaerts windt?
 Ey lieuen soetaert, rust doch wat,
 Wat doedy met soo menigh rat?
 V handt en vinghers zijn te teer,
 Van nu af sie ick daer een weer,
 En hier en daer het vel af gaen;
 De werelt sal doch bliuen staen.

Den ionghen blijft al euen trots,
 En euen steegh ghelijck een rots,
 En draeyt, en wendt het al om hoogh;
 Sou oock wel missen hier mijn oogh?
 Siet, al dit groot en swaer ghewicht,
 Het wort ghelijck een pluym soo licht,
 Het gheen' dat eertijts onder lagh,
 Begint nu oock te sien den dagh,
 'Begint nu oock al wat te zijn,
 Door eenen nieuwen sonnen-schijn.
 Nu staet het kindt met my en lacht;
 Wat dunckt u, vriendt, van dese kracht?
 Dat ick hier doe en is maer spel,
 Maer komt wat by, en merckt het wel.
 De werelt eerst vry al te leegh
 En kreegh gheen Godtlijck licht te deegh,
 Sy lagh daer diep in kettery,
 Noch dieper in afgodery.
 Den goeden Godt, maer t'saemen sterck,
 Die stelt sijn rechte handt te werck,
 En neemt dit aerdigh instrument,
 Thien raederkens oft daer omtrent,
 De Compagnie een kleyn-beghin
 Die spant hy door sijn gracy in,
 En wendt de werelt soo om hoogh,
 Dat 'tmeeste deel nu staet in't droogh.
 Dat tuyght ons Iapan op-ghewendt,
 Aen wie 'tgheloof was onbekent:
 En den Chinois, en Indiaen
 Die naerder nu den hemel staen.
 Gheen landt soo verr' uyt ons ghesicht,
 Oft wordt hier t'samen op ghelicht.

Seyndinghe nae alle plaetsen, oock door den minsten
winck vanden Paus.

Emicat ad nutum Pastoris. { *Hy seyndtse haelen
Die loopen dovaelen.*

Den
herder
spreeckt.

Ick hebb' nu langhen tijdt ghehoedt dees kudde schapen,
Die hier en daer omtrent den groenen kost gaen rapen,
Nu gae ick met het vee omtrent een dorre hey,
En morghen weet-ick weer voor haer een vette wey.
Ick sie wat haer ghelijckt: want gras op gras te packen,
Dat maect het vee te bol, het wierden water-sacken.
Den tijmus is haer 'tbest, dien weet ick waer hy groeyt,
Dien is't dien 'tkortste vleesch, de fijnste wolle voeyt.

Doch

Doch wat ick doe, oft niet, de schapen bliuen schapen,
 'tEen doolt hier vanden wegh, en 'tander blijft staen gapen,

Ick misser noch al veel, iae and're zijn soo dol,

Sy gaen door hegh en haegh, en laeten van haer wol,

Hoe veel en zijnder niet verscheurt van wreede woluen?

Die ligghen inden buyck als in een graf ghedoluen.

En 'tis met haer ghedaen; wie dat daer weyt te breet,

Als hy meest is gherust, dan valt hy in sijn leet.

Dit sagh ick alle daegh, en kond' het nauw beletten,

Tot dat ick op het vee heb beter wacht gaen setten:

Het beste dat ick wist dat was een snellen hondt,

Die ruckt den gragen wolf het beestken uyt den mondt.

VVanneer maer hier oft daer een van den hoop gaet d'walen,

Ick gheef hem eenen winck, hy weet het weer te halen,

Hy loopter recht op aen; en als hy maer en bast,

Het schaepken komt weer om, eer dat het wordt verrast.

En dat mijn vee gheschiet, gheschiet oock aen de sielen;

Daer zijn oock woluen uyt om dese te vernielen.

Den Paus het opper-hoofst, die is't die voor haer staet,

En wijt het hem doch niet, is't datter een vergaet.

VWant bouen al sijn sorgh, soo heeft hy noch verkoren

Dees minsie Compagnie; en gaetter een verloren,

Terstondt hy seyndtse nae, sy is daer op gheleert,

En selden sonder proy oft schaepken weder keert.

Canisius was een van dese wack're bonden,

Die kudden heeft bewaert, en woluen heeft verslonden.

Den naem die wijst het uyt, en 'tKeyserdom belijdt

Dat 't deur sijn wacht alleen van scheuringh is bevrijdt.

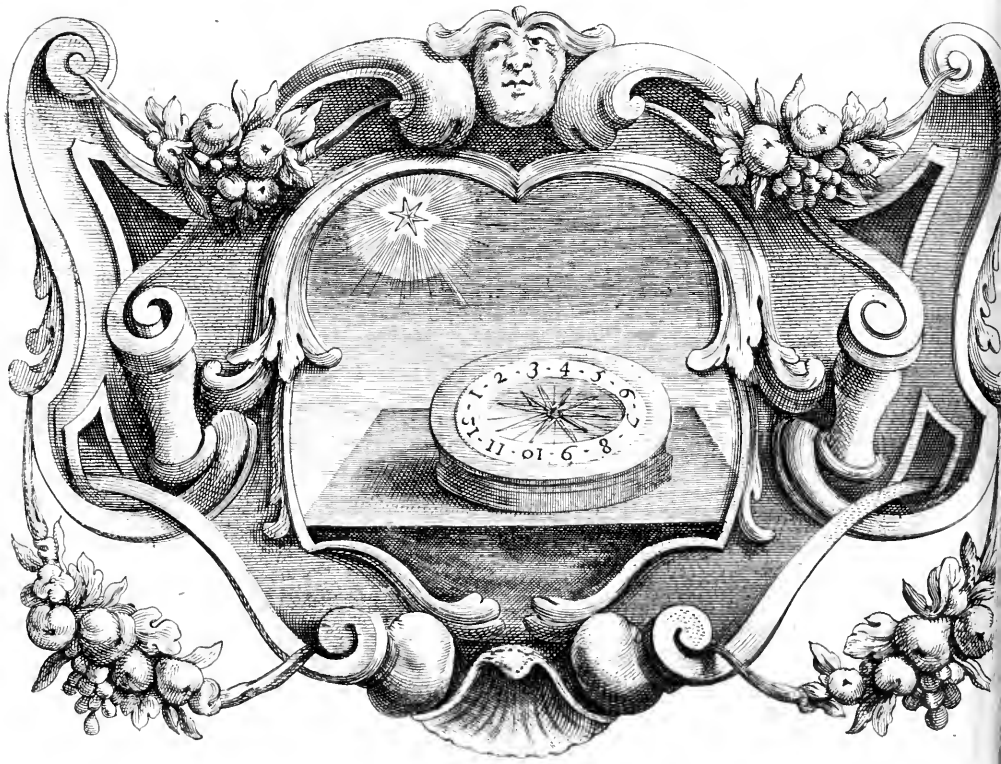
Laet ons dan ons ghesicht op onsen herder vesten,

En sien waer hy ons winckt nae Oosten, oft nae VVesten.

VWie dat met sijnen loop maer een schaep achter haelt,

Al waer sijn moeyte groot, noch is sy wel betaelt.

De Societeyt voeght haer nae den wille van den Paus
in haere Seyndingen.

Hæc Cynosura mihi. { Al gae ick verr'
Ick ken mijn sterr'.

Soo daer iemandt wil gaen waeren
Door de onbekende baeren,
Door de wilde woeste zee,
Ieders naer een gulde ree;
Voor het eerst soo gaet by vrighen
Vvaer dat staet Bootes waghens,
Vvaer Orion heeft de wacht
In het midden vanden nacht:

Vvaer.

VVaer dat Ledas kinders schijnen,
 Die het onweer doen verdwijnen,
 Ledas kinders, swaenen- draght,
 Die hier hebben volle maght.
 Zijn dees lichten ouertrocken
 Met des hemels swerte rocken,
 Dat hy quaelijck, hier oft daer,
 Een van dese wordt ghewaer,
 Het compas gaet hy dan stellen,
 En daer uyt de graeden tellen,
 En aen't keeren vande naelt
 Siet hy waer hy benen dwaelt.
 Vanden seyl-steen moet hy leeren
 VVaer hy 'troer moet benen keeren,
 En hoe dat hy nu voortaan
 Houwen moet een rechter baen.
 Doch dit al te mael kan missen:
 VWant de schippers maer en gissen,
 En wat kyacht heeft doch een sterr'
 Die van't water is soo verr?
 't'Is voorwaer een slecht betrouwen,
 Hier op sulck een reys te bouwen:
 VWant men sieter veel vergaen
 Die alleen op sterren staen.
 Maer het licht daer wy nae waeren,
 Stiert ons ouer alle baeren:
 Niemandt en hiel quaede streeck,
 Die noyt van dees sterr' en weeck.
 Ghy, Urbane, hoeft der Kercken,
 Eenigh opsicht van ons wercken,
 Stiert en seyndt ons vry al verr',
 Ghy zijt ons een sek're sterr'.

7 sal. 103

Qui facit Angelos suos spiritus, &
 ministros suos ignem vrentem.

{ Flam en vier
 Diencn hier.

Den hemel-
 schē
 Vader
 spreeckt.

GAet henen, gaet, en spoeyt, siet eens wie nae u wachten,
 Het is nu meer als tijdt, den hemel is vol klaghten.
 Den mensch, mijn eyghen beeldt, eertijds soo dier ghekocht,
 Die wordt tot slaeuerny, en in de doot ghebroght.
 Gaet henen, gaet, en spoeyt, en snijdt door al de wolcken,
 En weyrt doch eens het quaedt van die verwoeste wolcken.
 Men acht'er gheen ghebodt, men sondicht openbaer,
 Als of daer gheenen Godt, noch gheenen hemel waer.

Derz

Den eenen waeght sijn lijf om goudt, om silu're platen,
Doch wat hy nu besit dat moet hy eens verlaten.

Dees wet is vast ghestelt, en dat voor kleyn en groot:

Al wat hier wordt ghespaert dat erst de bleecke doot.

Een ander slijt het Hof by nachten en by daghen,

En gaet een handt vol eer, en eenen tijtel iaghen:

Maer wat hy krijght oft niet, sijn hert is noyt versaeft,

'tEn is maer enckel kaf al wat de wereldt maeyt.

Dan sult ghy daer noch sien die vleeschelijcke landen,

Die door het geyle vier, en minne-schichten branden.

En deed' soo menigh hert, ick koelde mijnen moedt

Met solpher en met peck, oft met den water-vloedt.

'tIs teghen mijnen aerdt, ick wil, ick salse spaeren,

Ick hebb' noch uws ghelijck, die sullens' oock vergaeren:

Ick hebb' een krachtigh vier, ick hebb' een clam bereet,

Die Venus vier verdooft al waer het noch soo beet.

Ick laet mijn sluysen toe, 'k wil vier met vier verwinnen,

Niet dat daer steden velt, maer Godt meer doet beminnen.

Loiola sal het doen, hy is daer toe ghestelt,

Europa kent sijn vier, en voelt het soet ghewelt.

Siet hoe Xavier daer blaect op d'Indiaensche kusten,

Het vier is in sijn hert, 'ten kan, 'ten wilt niet rusten,

'tIs altijdt meer en meer: waer dat hy maer en landt,

Daer wordet om end' om onsteken met den brandt.

Ick quam d'onnoosel siel van Kostka eens besoecken,

Hy riep, O wonder vier! men leght hem natte doecken

Op't ouerwonnen hert, en door dees soete pijn

Soo scheyd' hy vander aerdt, het vier wil opwaerts zijn.

En ghy die kinders zijt, en hebt den aerdt ghesoghen

Van een soo vroom gheslacht, toont dat niet is ver-vloghen

Den ouden eersten gheest, maect dat de wereldt vlamt;

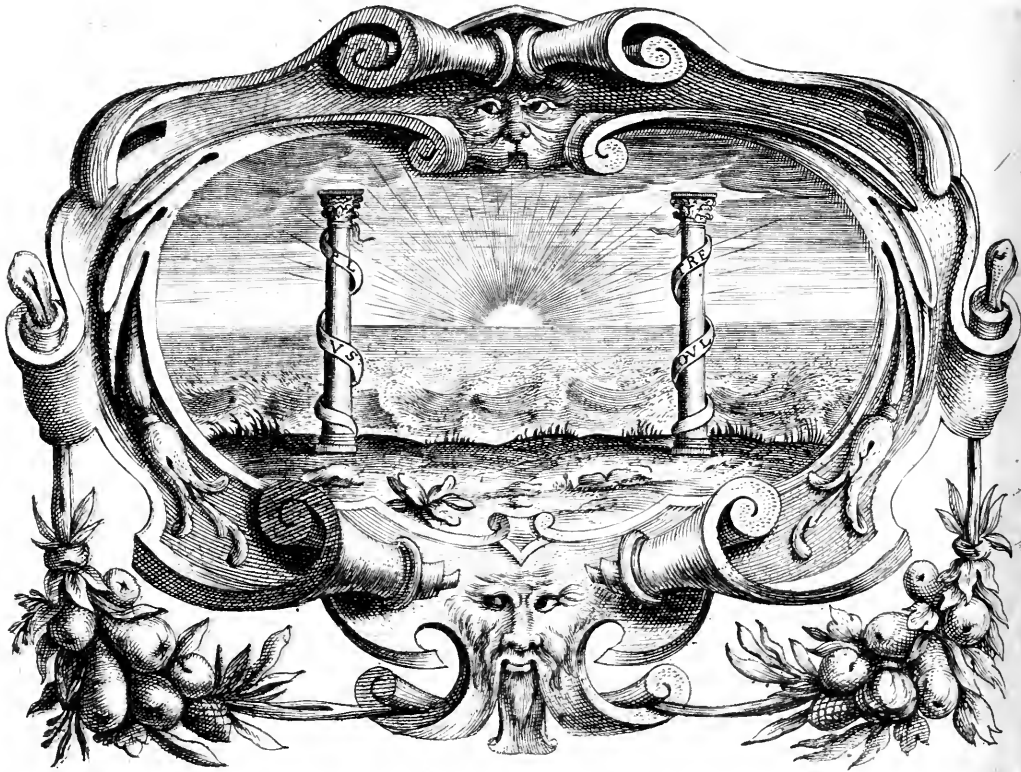
Ick word' terstondt versocht, al was ick langh vergramt.

Vnus non sufficit orbis. { Een alleen
Was my te kleen.

GHy die hier siet dit kleyne kindt,
Siet oock den aerdt van een die mint,
Van een die boogh en pijlen draecht,
En die gheduerigh sielen iaecht.
Al schijnt hy kleyne en sonder maght,
Sijn handen hebben groote kracht:
Want krijght hy iemant in't ghesicht,
En dat hy waecht maer eenen schicht,

Daer is niet een soo herden man,
 Die sijnen pijl versetten kan.
 Hy raect , en treft het al te mael,
 Als of sijn lat waer enckel stael:
 Al is hy kleyn en teer van handt,
 De wereldt is van hem vermant.
 Doch sijnen boogh doet niemandt leedt,
 En daerom roept hy noyt: Stae breedt.
 Hy weet wel , waer ghy gaet oft staet ,
 Dat ghy sijn handt niet en ontgaet.
 De wereldt met haer groot ghewoel
 Houdt dit kleyn kindt voor sijnen doel:
 En waer dat ghy v henen wendt,
 Het isser met sijn boogh omtrent.
 En siet, het heeft een wonder wondt,
 Het schiet en quetst v sonder wondt.
 Het raecte wel Europa vroegh,
 Maer mits sijn booghsken verder droegh,
 Soo heeftmen sijnen pijl sien staen
 In't hert oock vanden Indiaen.
 En daerom vat hy met sijn handt
 Nae ons, en oock het ander landt.
 En staet soo trots, en vraeght, om eer,
 En zijnder dan gheen wereldts meer?
 Wel, isser iet noch ongheraeckt,
 Dat door mijn vier noch niet en blaect?
 Mijn vleughels die hier open staen,
 Die konnen noch al verder gaen.
 Lief vriendt, vat ghy wel wat ick meyn?
 De Compagnie al is sy kleyn,
 Nochtans haer armen zijn soo langh,
 Sy raect der sonnen ondergangh.

Nec fegnior altera cura est
Antipodum.

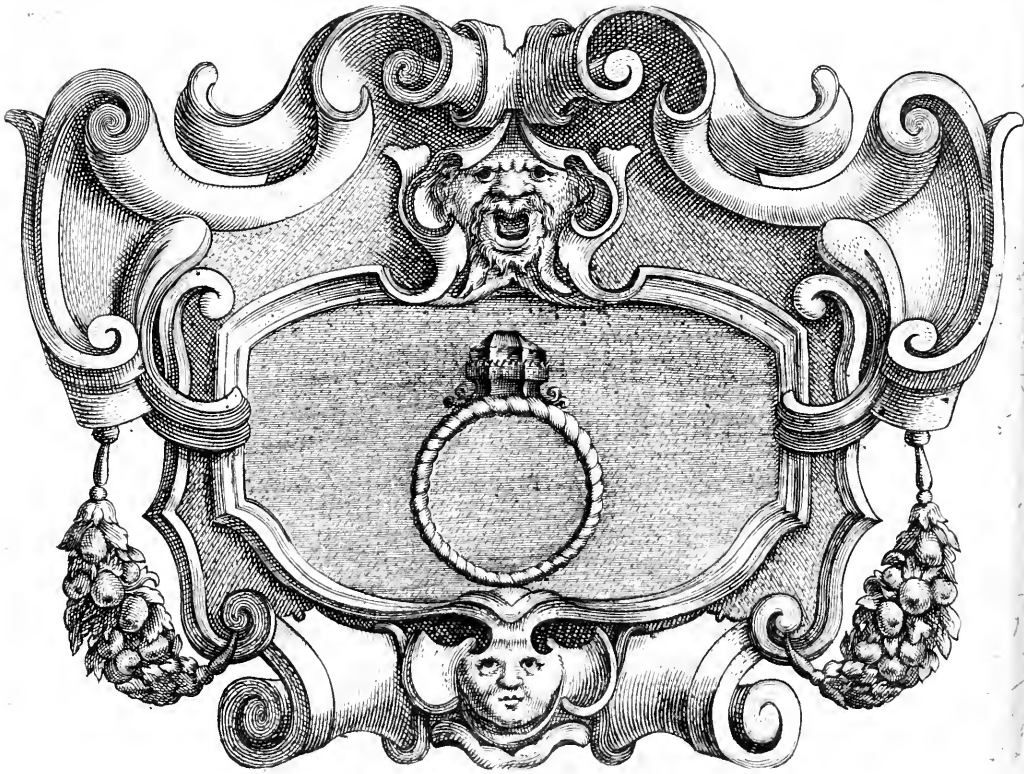
{ De minne-straelen
En vinden gheen paelen.

DE wereldd was wel eer bepaelt met dees pilaeren,
Noyt wasser stoute vloot die verder dorfde waeren,
'tScheen sy had hier een eynd', men kond' niet dieper gaen:
Want Hercules soo wroom, die wasser-blijuen staen.
Hy had sijn leeuwen-vacht, en sijn metaele koluen,
En die't al had verwaert, verwaren nu de goluen,
Hy schroomde meer voor zee die rees nu leegh, nu hoogh,
Als voor den draecken-muyl, die niet dan vier en spoogh.

Hy

Hy sey: Sal ick dan hier mijn krachten moeten paalen,
 Die eertijds voor de hel wel roof heb konnen haelen,
 En die den swerten Godt beroofde van sijn bruydt,
 En trock de helfche wacht oock t'saemen met haer uyt?
 Doch dat ick hier blijfstaen, 'ten is noch schand, noch wonder,
 De wereldt is hier uyt, de son gaet self hier onder.
 Soo sprack Alcides eerst, als hy niet verder kon,
 En troofte sich dat hy soo verr' ghingh als de son.
 Maer neen, het hemelsch licht en weet niet van te rusten,
 En als't van hier verdwijnt, verlichtet and're kusten:
 'tEn heeft hier gheen en t'huys op onsen horizont,
 Het schijnt voor ieder een, en gaet de wereldt rondt.
 Daer is een seker volck recht onder onse voeten,
 Als sy ons hier verlaet, dan gaet sy die eerst groeten:
 En met een soeten strael, en met een bly ghelaet,
 Soo schenckt sy aen dit volck den rooden daghen-raet.
 Sy iaeght haer peerden aen, sy weet dat sy haer wachten:
 Want 'tis een droeue saeck te hebben langhe nachten.
 Als hier den auendt valt, en ieder sich vertreckt,
 Dan wordt daer ieghelijck door haeren schijn ontweckt.
 Hoe veel en souwe'r niet in d'and're wereldt slaepen,
 Oft dolen inden nacht als herderloose schaepen,
 'tEn waer ghecomen had Loiola met sijn licht,
 En in soo menigh siel het recht gheloof ghesticht?
 Dat Iapan en Peru haer nachten sien verdwijnen,
 Ignati, 'tis v' sorggh, ghy doet de son daer schijnen,
 Den ijuer-sucht die ghy in all' v' kinders plant,
 Die siert hen ouer zee nae 'tnieu-ghevonden landt.
 Ghy meught voor v' deuis wel oock, Plus oultre schrijuen;
 Ghy zijt al ouer zee, daer sietm' v' vlote drijuen:
 En hoe de sonne loopt, hoe dat haer wagh en spoet,
 Ghy hebtse nae ghegaen, en achterhaelt te voet.

Den roep tot de Societeyt.

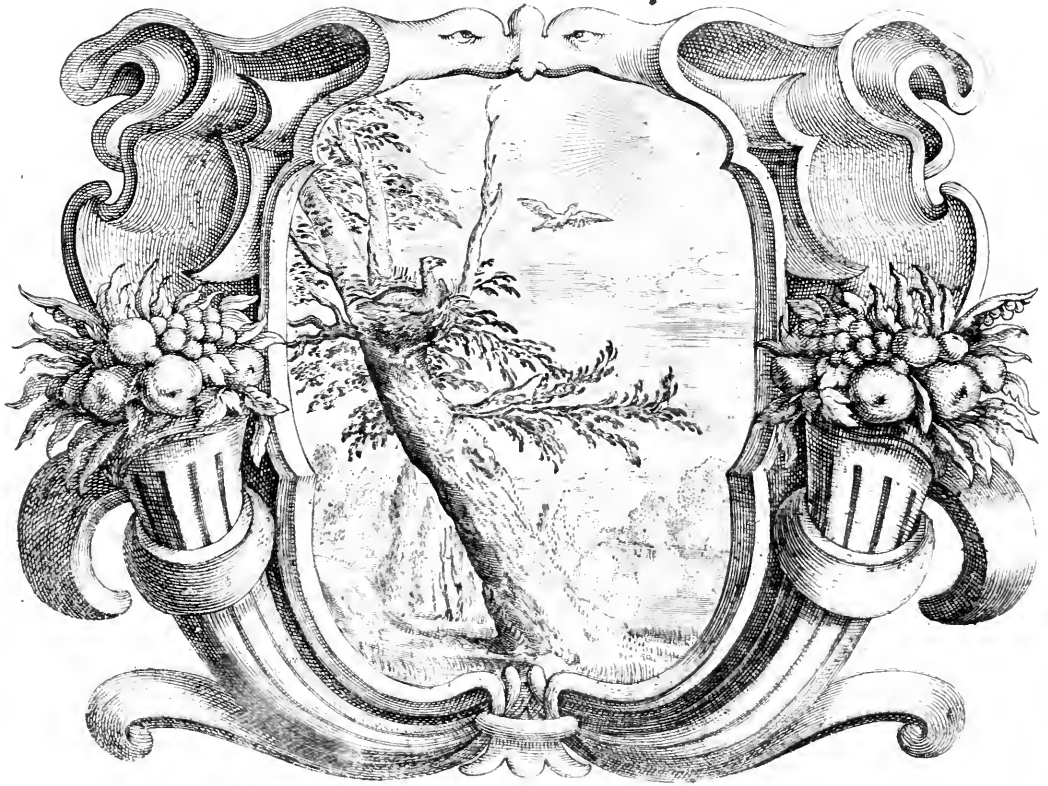

Terram deseruisse iuuat. { *Hy waer niet vveerde,
Bleef hy in d'eerd.*

G Hy die hier desen diamant
Siet op een gouden ringh gheplant,
Die wordt van ieder een gheacht,
Om dat het is een Heeren-draght.
De tafel daer hy binnen staet
Is oorsaeck dat hy helder slaet,
Is oorsaeck dat sijn rijke licht
Veel soeter speelt in ons ghesicht.

Al is't dat hy nu brandt in 'tgoudt,
 En datmen hem in weerden houdt,
 Al blinckt hy schoon, al staet hy trots,
 'tIs maer een aenwas van een rots.
 Sijn goudt was eertijts maer een klomp,
 En hy lagh doen noch euen plomp,
 Maer nae dat hem een meesters handt
 Heeft opghenomen uyt het sandt,
 En met sijn pocyer wat ghemaelt
 Den rouwen aerdt heeft af ghehaelt;
 Dan komt den glans eerst voor den dagh,
 Die anderssins verborghen lagh.
 Al wat gheschiet aen desen steen,
 Dat is oock met den gheest ghemeen.
 Daer zijnder veel wiens swaer ghemoedt
 Alleen in d'aerde wordt ghevoedt,
 Alleen in d'aerde vindt de smaeck,
 Alleen in d'aerde vindt vermaeck,
 En bliuen altijt euen hardt,
 En bliuen altijt euen swart.
 Als 'tgoudt noch onder d'aerde leet,
 Wie is't die van sijn schoonheyte weet?
 Doch soo men d'aerd' verlaeten kan,
 Men wordt terstondt een ander man.
 Gheluckigh die Loiolas handt
 Vvt d'aerd' heeft in sijn ringh gheplant,
 En dien hy soo gheoeffent heeft,
 Dat hy een luyster van hem gheeft.
 Siet ghy dan hier een deftigh man,
 Soo peyst oock wat hy lijdē kan:
 Want dien heeft vry den meesten schijn
 Die hier meest wilt besneden zyn.

Aloyfius gaet in de Socicteyt.

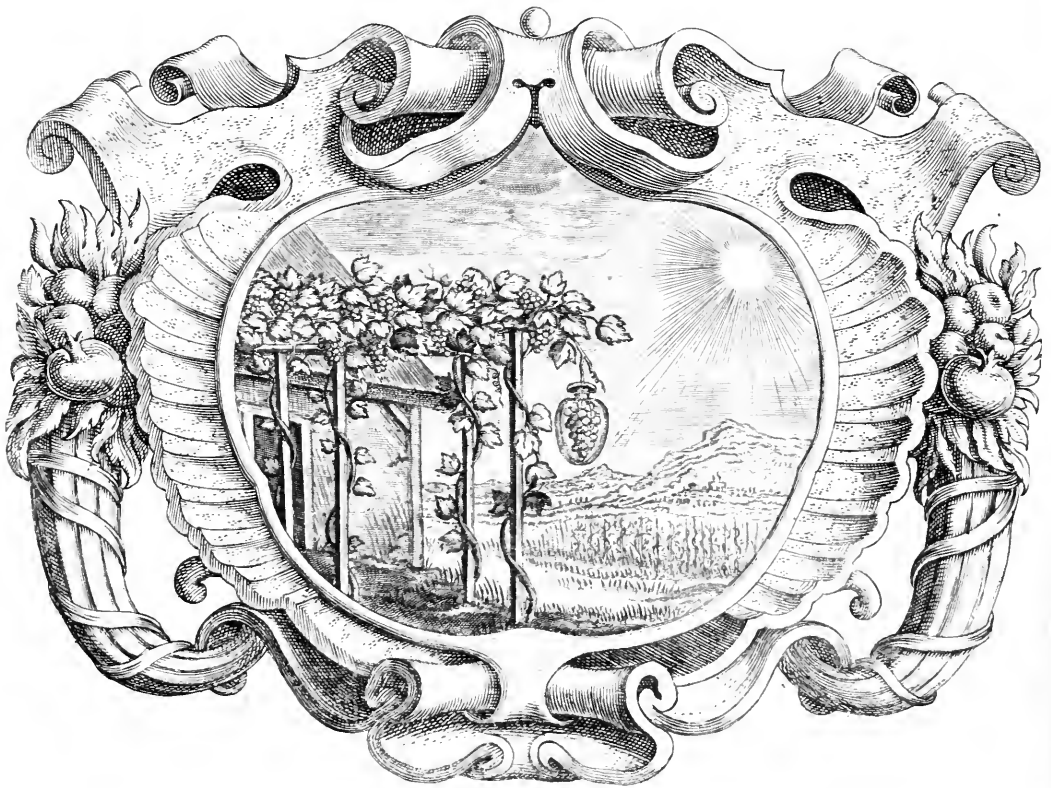
Non inferiora secutus. { *Vvat verloos*
Die beter koos?

Aloyfius
 spreeckt. **G** Aet werelts valschen schijn, gh'en sult my niet bedrieghen,
 Mijn banden zyn nu los, ick wil gaen hoogher vlieghe:
 Ick neem een volle streeck recht op het sonnen licht;
 'tEn is gheen arents draght die hier sluyt sijn ghesicht.
 Hoe dickwils heb ick niet met traenen ouergoten
 Ghebeden om mijn rust, en wierde noch verstoffen?
 Die't al verlaeten wilt, en treden met den voedt,
 En heeft gheen meerder strijdt als met sijn eyghen bloedt.

Mijns

Mijs vaders hardt ghemoedt en kond' ick niet beweghen,
 Het was ghelijck eens rots vast inde zee ghelegghen,
 Al krijghse menigh slaggh, nochtans soo blijftse staen,
 En vande baeren maectt een krachteloos traen.
 Mijs moeders soet ghewelt en kond' ick nauw ontvluchten:
 't Ghemoedt was haer soo vol, s'en kond niet meer als suchten,
 En nu, en dan, soo quam een half ghebroken woort,
 Dat snee my in het hert, dan kond' ick qualijck voort.
 Het is een harden krijgh daer soon en moeder strijden,
 Want schoon den eenen windt, sy bliuen beyd' in't liiden.
 Voorwaer een harden krijgh! Doch weet in dit gheval,
 Dat, al zijn d' ouders naer, Godt is de naest van al.
 Mijn broeder die dit saggh, die stondt gheheel verflagghen,
 Als ick hem mijnen staet en kroon heb opghedragghen:
 Hy vloogh my om den hals en bleef ghevluchten staen,
 My docht het was gheseyt, En wilt soo haest niet gaen.
 Daer stondt noch een van't hof, een van mijn naeste vrienden,
 Soo ick mijn afscheedt nam, wiert hy ons wapen siende:
 Hy toont mijns vaders schilt, hy toont het edel velt,
 Waer dat vier adelaers van oudts zijn inghestelt.
 En sey: Ghy die hier voert dees arents in 't wapen,
 Vweet dat ghy oock van haer een vromen aerdt moet rapen,
 Neemt dan haer vleugels aen die noyt en zijn vermoeyt,
 En door der sonnen-strael alleen zijn opghievoeyt.
 Doch soo ick saggh dat hem een ieghelijck aenhoorde,
 Ick ghinggh hem soetkens aen, en greep hem in sijn woorden,
 En sey: Ghy wilt dat ick hier toon mijn edel bloet,
 En dat is effen oock dat my nu vliegghen doet.
 Ick heb een ander son, ick weet al bet're straelen,
 Waer dat een edel hert meer edeldoms kan haelen.
 't Is I E S V S hooghen naem: wie dat dit wapen draeght,
 Die is soo groot, dat hy nae eer, noch tijtels vraeght.

Stanislaus Kostka noch iongh zijnde, gact in de Societeyt.

Vt citò maturescat. { *Vroegh in't gelas*
Vroegh in't ghevas.

Liefde ghingh eens houenieren,
 En omtrent den wijngaert swieren,
 Dien hy met sijn eyghen handt
 Had recht in de son gheplant.
 Hy quam daer om wat te plucken,
 Maer 'ten wilde noch niet lucken:
 Hy sagh hier, en hy sagh daer,
 Maer het was te vroegh op 't iaer.

Doch

Doch het kindt en wou niet wachten,
 En het sey: 't Zijn koude nachten,
 En mijn druyuen zijn soo teer,
 't Minste rijnken doet haer seer.
 Ick sie hier een torfchken hanghen,
 Och dat doet my soo verlanghen!
 En dat waertert my den mondt.
 Doch ick weet een nieuwen wondt;
 Ick sal't in een flesken sluyten,
 Soo blijft al de kouw daer buyten,
 Soo en kruypt daer sogh, oft mier,
 Soo en sluypt daer sleck, oft pier.
 En ick sal sijn rancken snoeyen,
 Dan sal't noch al beter bloeyen.
 Krüght het dan een sonnen-schijn,
 Soo heb ick den eersten wijn.
 Als ghy soo de Liefd' hoort spreken,
 Peyst het zijn maer minne-treken,
 Hy toont door dees ionghe vrucht,
 Waer dat hy neemt sijn ghenucht.
 Hy sagh Stanislaum bloeyen,
 En van langher handt maer groeyen:
 En hy peysde, blijft hy daer,
 't Wordt maer rijp op't eynd van't iaer.
 I E S V S huys heeft hy verkosen,
 Op dat hy te eer souw blösen,
 Op dat daer sijn teere ieuight
 Rijp souw worden inde deught.
 Daer is't dat de son komt spelen,
 En hem doet van liefde quelen,
 Daer heeft hy den rijpen Herft,
 Schoon hy in sijn iongheyt sterft.

AF-BEELDINGHE
 VAN
 D'EERSTE EEUWE
 DER
 SOCIETEYT
 IESV.

HET DERDE BOECK,
 DE VVERCKENDE SOCIETEYT,
 OFT
 VANDE OEFFENINGHEN DER SELVER.

HET EERSTE CAPITEL.

*Wat oeffeninghen aende Societeyt eyghen zijn,
 ende in sonderheyt vande Predikationen.*

WEE dinghen zijnder, nae het segghen van-
 den H. Ignatius, die groote achtbaerheydt
 gheuen aende Religieuse Ordens; strenghigh-
 heyt van leuen, ende ghedienstigheyt sijns nae-
 sten. In d'eene was sint Ian den Dooper seer wonderbaer,
 die

die om sijn strenghe leuen vande Ioden, bouen alle andere Propheten verheuen wierdt; in d'andere stack onsen Saligh-maker CHRISTVS IESVS uyt, wiens minnelijcke ghemeynsaemheyt, ende menighvuldighe wercken van liefde de scharen des volcks verweckt hebben om hem te volghen. Elcke Religie heeft eenighe ampten ende oeffeninghen, waer door sy meer, als doort' habijt, d'eene van d'andere wordt onderscheyden. Sommighe nemen uyt in't singhen van ghestadighe lof-sanghen des Heeren, andere in eenigheyt en stil-swijghen, de derde in abstinentie, de vierde inde siecke te dienen, sommige in het woordt Godts te prediken, biechte te hooren, d'onwetende te leeren, &c.

Het ampt der Societeyt is, met alle neerstigheyt de saligheyt van onsen naesten te besorghen, ende alsoo d'eere Godts te verbreyden. Waer toe onsen H. Patriarch Ignatius verscheyden middelen ghegheuen heeft, als zijn, openbaere predikatiën, gheestelijcke Exercitiën, Christelijcke leeringhe, Sodaliteyten oft Broederschappen van Onse L. Vrouwe, het bedienen der H. Sacramenten, als oock de siecke ende ghevanghene te besoecken, de droeuighe te troosten, de menschen inde peste ende in d'oorloghe te waeteren te lande, nacht ende dagh by te staen, altoos bereedt te zijn nae alle ghewesten der wereldt onder ghelouighe en onghelouighe te reysen, met alle soorten van volck te verkeerē, daer meerdere glorie Godts ende vrucht der sielen te verwachten is. Dit, in't ghemeyn ghesproken, zijn d'oeffeninghen vande werck-lieden der Societeyt, van de welcke wy wat breeder in't besonder in desen Boeck sullen gaen spreken.

Den grooten ijuer ende welsprekentheyt van d'eerste Patres in't woordt Godts te verkondighen, hadde sulck een

*Ampt
vande
Societeyt.
Paul. III.
& Gre-
gor XIII.
in Bulla
conf. So-
ciet.*

*Vruchten
der pre-
dikatiën*

van *sinte Ignatius*, een toe-loop in Spaignen, dat namentlijk den H. Ignatius ghenoodtsaecht is gheweest het volck buyten de kercke op de velden te leyden, om plaetse te vinden voor de toe-hoorders. Sy hebben binnen Roomen neffens andere goede ghewoonten eerft inghebraght de sermoonen op de Sondaghen ende Heyligh-daghen, die oft heel vervallen, oft voor dien tijdt weynigh in't ghebruyck waeren. Hen zijn naeghevolght vele beroemde predikanten: in Italien

P. Palmius, P. Palmius, Gagliardus, Landinus, ende meer andere, soo krachtigh in't beweghen vande herten der fondaeren, datter sommighe tusschen beyden in vollen sermooon met luyder stemme tot den predikant uytriepen: *Ick ben't die ghesondight hebbe, ick biloue my te beteren.* Eene selsaeme sake

P. Landinus, isser ghebeurt door P. Landinus te Corregio. Daer was sulck een tweedragt ende oproer onder d'inwoonders, datter daghelijcks vele vermoort wierden: om den welcken neder te legghen, den Hertoghe van Ferraren ende andere Heeren langhen tijdt te vergheefs ghearbeydt hadden, tot dat P. Landinus met grooten ijver op den stoel der waerheydt begonst heeft te donderen, en door Godts ingheuen sich verstout een vande bel-hamels met naeme Ioannes Corsus te noemen: den welcken niet langher konnende wederstaen aen den gheweldighen gheest des predikants, wierp op staenden voet sijn rapier van hem, ende viel op sijne knien, roepende, *Vrede ô borghers, vrede*: nae welcke stemme al die daer teghenwoordigh waeren, riepen stracks, *Vrede, vrede*; en hebben malckanderen inde kercke de handt ghegheuen, ende met traenende ooghen omhelst.

P. Araoz In Spaignen zijn niet min vermaert gheweest P. Araoz, *P. Madridius,* Madridius ende Strada, als oock Barradius in Portugael. *P. Strada,* Madridius was soo vierigh, dat hy oock de steenen scheen te kunnen vermorwen. Strada noch maer twintigh jaren oudt, heeft

heeft ondet-tuffchen met de fermoonen van eenen Vasten alleen, meer dan hondert perfoonen tot verfcheyden Religien ghetrocken; inſghelijcks Barradius: ſoo dat nu de clooſters te kleyn wierden om de menigte van die uyt de wereldt vertrocken. Wat Pater Ribadeneira te Louen ghe-
 daen heeft, ter wijle hy door verſoeck van den Cancellier en den Reſtoor der Vniuerſiteyt in S. Michiels kercke predickte, gaf te kennen een predikant van S. Dominicus Orden, die vanden ſtoel ghingh, ende alle ſijne toe-hoorders derwaerts leydde, met eene heerlijke ghetuygheniſſe, datſe daer meer als door ſijn fermoon ſouden beweeght worden.

Dat de ketterije heel Vranckrijck niet en heeft vermeeftert, magh men aen P. Edmundus Augerius toeſchrijven. Deten predikant hadde ghemeynlijk twintigh duyſent toe-hoorders, ende heeft over de veertigh duyſent menſchen tot het Catholijck gheloove bekeert. Eenen anderen P. Edmundus iſſer in Enghelandt gheweest, met toe-naem Campianus: die noch een kindt van twaelf ja-
 ren weſende, om ſijne bevallijcke uytſprake onder alle de jonckheydt van Londen verkoren is gheweest, om een lof-reden voor de Princeſſe Maria in den aenvangh haers rijcks te doen. Hy trock de herten van alle die hem hoorden, oock vande Coninghinne Eliſabeth, die met eene ſijne reden ſoo ghedreuen wierdt tot ſijne jonſte, datſe hem met de belofte van groote ghiften, gheſocht heeft aen haeren kant te trecken. Selfs ſijnen verrader Eliottus, die hem gheveynſdelijk onder de Catholijcke ghevoeyert hadde, heeft hy door de kracht van ſijne woorden de tranen uyt d'ooghen doen ſpringhen, ten tijde vande laetſte predikatie, inde welcke hy ghevanghen wierdt ende gheleydt nae dien heerlijcken ſtrijdt, die hy nae der handt als

een glorieus Martelaer Christi voor het gelooue heeft uytgheftaen.

Onder de predikanten die van groote Heeren verfocht zijn gheweest, was P. Canisius in groote weerde by den Keyfer Ferdinandus, ende den Beyer-Vorst Albertus. In Spaignen wierden vande Coninghen groot gheacht, Pater Ioannes Hieronymus, Gaspar Sanchez, ende nu on-langhs Hieronymus Florentia. Van P. Padilla ghetuyghde Philippus den II. nae dat hy in sijne Coninghlijke capelle gepredickt hadde, dat het deughdelijk wesen van den man alleen hem eene treffelijke predikatie docht te zijn. In Vranckrijk, behalven P. Augerius (vanden welcken wy nu ghesproken hebben, ende die aen de Coninghen Carolus den IX. ende Henricus den III. seer aenghe-naem was) is onder de Hooffsche Predikanten Pater Coton met noch meer andere seer vermaert gheweest; ghelijck oock P. Scarga by de Coninghen van Polen Stephanus ende Sigisfundus.

Het soude te langh vallen alles voor te houden, wat dies aengaet; ghemerckt daer bykans gheen Hof in Christenriick en is, of onse predikanten en wordender medegehoort, noch gheene plaetsē of sy hebbender groote vruchten ghedaen. 'tIs somwijlen ghebeurt datse door een sermoon dry-duysent menschen tot de biechte beweeght hebben. P. Ramirius heeft te Valentien van dertigh courtifanen, die hem ghelijckelijck hoorden, de twee-en-twintigh bekeert. Noch meer heeft P. Madridius t'Alcala ghedaen: want op sekeren dagh daer toe ghestelt, prekende aen eene groote vergaderinghe van lichte vrouwen, heeftse alle-gader tot eene toe uyt de vuyligheydt van haere sonden ghetrocken. Wat vruchten P. Barzæus een Nederlander, uyt Zeelandt gheboortigh, t'Ormus in Persien, ende te Goa

in Indien met sijne predikationen voort-ghebraght heeft, hoe veel duysent sielen ghewonnen, is onghelooffelijk. Hy predickte daghelijcks verscheyden reysen op verscheyden plaetsen, in kercken, op straeten, in schepen, aen soldaeten, matroosen, ghevanghene, slaven, borghers. Sijnen ijuer en arbeydt was onuytsprekelijk, maer de vruchten niet min: besonder als hy 'svrijdaeghs inden Vasten de passie CHRISTI uytleyde, met sekere vertooninghe, ghelijck wy nu ter tijdt oock doen met groote deuotie des volcks in ons Duyts-Neder-landt: want aldan schein hy alle herten nae sijnen wille te draeyen, ende braght soo ouervloedighen oogst van sielen inde schuere des Heeren, niet offer eenen werck-man alleen, maer de heele Societeyt vele iaeren mede besigh gheweest hadde.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Van verscheyden onderwijssinghen inde hooghe ende leeghe scholen.

NAE de sermoonen volghen de lessen, en nae de predikanten de leeraers, ouer-een-komende in dit punct, datse beyde den mensch inde waerheyt onderrichten: met verschil nochtans, dat d'eene voor hun wit hebben den wille principaelijk te verwecken, d'andere het verstandt te verlichten. Dese oeffeninghe (van de welke den naem ende de daedt altoos de weerdighe Religieusen vande Predick-heeren Orden ghehadt hebben) heeft mede voor de sijne met grooten ernst den H. Ignatius aenveert, ouersulcks ouer al verscheyden scholen van Theologie ende Philosophie opgherecht, in de welke de iongheyt ende d'aenkomelingen in alderhande Godtlijcke ende mens-

*Scholen
vande
Societeyt*

schelijcke wetenschappen souden onderwefen worden: waer toe de Pausen aende Societeyt menigherleye priuilegien ghejont hebben. Inder voeghen dat, oock voor haere beueftinghe, P.Faber, Laynes en Salmeron in openbaere scholen de H.Schriftuere hebben uytghelegh, ende de Scholaftijcke Theologie oft de Godtheyt (soomen die noemt) met sulcken roem ende ghevoelen van hunne gheleertheyt voorgehouden, dat den Paus in sijnen naem P.Laynes ende Salmeron (gheen van beyde noch vierendertigh iaeren oudt zijnde) nae het al-ghemeyn Concilie van Trenten ghesonden heeft.

*Eerste
Vniuersiteyt
vande
selue,*

*verscheyden
andere.*

D'eerste Vniuersiteyt die onder de regeringhe vande Societeyt ghestelt wierdt, was te Gandien door den Hertoghe alldoen, nu Salighen Franciscus Borgia: den welcken nae der handt vele Princen op verscheyden plaetsen ghevolght zijn. Den Cardinael Henricus t'Ebora, Philippus den IV. teghenwoordigh regnerende te Madrid, Franciscus Turnonius ende Carolus Lotharingus Cardinaelen, desen te Pont à Moufon, den anderen te Tournon in Vranckrijck. Ioannes Coningh van Portugael heeft de Philosophie te Coimbre inghestelt. Te Praeg en te Weenen heeft Ferdinandus, broeder vanden Keyser Carolus den V. begheert dat de Societeyt de Theologie ende andere Scientien soude leeren: 'tselue hebben in Beyeren ghesdaen de Hertoghen Gulielmus en Albertus. Te Dilingen in Swaben-landt heeft Otho den Cardinael en Bischoep van Ausburgh ons sijne Vniuersiteyt ouergheset. Den Arch-hertoghe Carolus heeft ons te Gratz een nieuwe opgherecht. Te Ceulen en te Douay leeren wy opentlijck de Theologie ende Philosophie, neffens andere meesters. Te Louen heeftmen ten tijde van P. Bellarminus en Lessius, om de menigte der discipelen, de scholen moeten vergrooten.

grooten. Nu ter tijdt heeft de Societeyt haere Vniuerfiteyten in alle ghewesten der wereldt, tot in Indien ende America toe, daer de Godtheydt gheleerdt wordt. Maer gheene vermaerdere scholen, als die van't Roomsche Collegie, eertijds ghesticht by den Paus Gregorius den XIII. om ten eeuwighe daghe een huys van alderhande wijsheyt en wetenschap te wesen.

Het ghetal van gheleerde mannen die uyt dese ende andere Academien ghesproten zijn, is seer groot, ghelijck ghenoeghsaem aen de wereldt door hunne boecken bekend is. Te meer, om datter vele zijn die hun leuen in dufdanige Scholaestijcke oeffeningen besteden. P. Suarez heeft veertigh iaeren de Theologie openbaerlijck voorghelesen: P. Vasquez dertigh, die soo eruaren was inde H. Schriftuerende Oudt-vaders, datter niet eenen en was, of hy en hadde hem van't beghinsel totten eynde toe wel doorlesen. Diesghelijcks verteltmen van P. Laynes, Maldonatus ende meer andere, de welke met hun kloecke verstandende uytstekelijcke gheleertheyt de H. Kercke grootelijcks vervoordert, ende, tot vernederinge der ketteren, t'famen oock hunner valsche leeringhen, den Apostolijcken Stoel van Roomen hooghelijck verheuen hebben. Sy waeren in de gheschillen des gheloofs soo afgheveerdicht, ende soo bondigh in hunne redenen, datse hunne weder-partije al om met groote beschaemtheyt deden swijghen en swichten. P. Laynes heeft inde Conferentie van Poissy, inde teghenwoordigheyt van de Coninghinne (die moeder was van Carolus den IX. Coningh van Vranckrijck) en van 'theel Hof, de valsche leere van Petrus Martyr verwonnen. Inghelijcks heeft tot stom makens toe ghedaen Possseuinus binnen Lions aenden afvallighen Seruetus. Maldonatus heeft onder-tusschen wel twintigh Ministers seffens, nae

*Geleerde
mannen
vande
Societeyt*

*P. Suarez,
P. Vasquez,*

*P. Laynes,
P. Maldonatus,*

P. Possseuinus,

*P. Cani-
sius.*

de ghetuyghenisse van Launæus, die een vanden hoop was, te Sedan den mondt vernaghelt. Niet min en zijn om hunne victorieuse disputatien Canisius, Gretserus en Tannerus vermaert gheweest in Duytslandt: meer oock misfchien in Enghelandt den kloecken helt Campianus, wiens redenen soofe aen de Caluinisten te krachtigh vielen, seydenfe, Datmen de Iesuiten niet met argumenten, maer met tormenten moefte beandwoorden: by ghevolghe van 'twelck fy den seluen nae menighe langh-duerende pijnbancken door de koorde hebben doen steruen, om dies te schandelijcker de kele aende waerheyt toe te binden, hoe fy aen de selue inden glorieusen camp-vechter min konden wederstaen.

*De So-
cieteyt
brenght
S. Tho-
mas in
voge,*

Hier soude nu dienen by ghevoeght de maniere die de Societeyt ghebruyckt, ende voor een meerder deel in swangh ghebraght heeft, in't leeren vande Godtheyt: want voor haere tijden was *Magister sententiarum* meer in voge, ende, soo veel d'orden vande materien aengaet, wierdt meer ghevolght als S. Thomas van Aquinen; maer sedert onse Professeurs, is te Louen van Bellarminus, ende elders van andere, ende soo voorts bykans in alle Catholijcke Vniuersiteyten, de loffelijcke methode van desen Enghelijcken Docteur, met uytfluytinghe van andere, inghebraght.

*leert de
leeghe
scholen,*

Dan dit laeten wy vaeren, om tot de leeghe scholen vande letter-konsten te comen, die de Societeyt altoos eyghentlijck ende ernstelijck behert heeft, als eenen seer bequaemen middel om de iongheyt in tucht en deughden op te brenghen, ende alsoo de Republijcken ende landen in't waerachtigh ghelooue ende Godts-dienst te bewaeren. Derhaluen ghelijckse Profef-huysen heeft ten dienste vande ghemeynten, ende Nouitiaten tot procuinghe van haere

haere aenkomelinghen, alsoo heeftse oock Collegien, en die in veel meerder getal, tot onderrichtinghe vande iongheyt: om de welcke profijtelijker te leeren, bereydtse haere meesters een iaer langh, gheene Gheestelijke noch Scholastieke oeffeninghe achterlaetende, waer mede sy naemaels de ionghe plansoentjens inde vreesse Godts ende wetenschap der vrije konsten moghten opqueecken. Haer voornemen is de sinnekens vande domme ieught inden bandt te houden, ende ghelijcker handt met wijsheyt de deught daer in te planten: waerom sy oock aen de scholieren soodanighe wetten voorstelt, die soo wel tot voortganch inde goede seden, als inde letteren dienen. Ende wordt dit ampt, hoe wel seer swaer ende moeyelijck (op hope alleen vande teere sielkens aen Godt te winnen) met sulcken onverdrietinghen arbeydt aenveerdit en uytghevoert, datter menighe verstandighe mannen, die tot meerdere diensten bequaem zijn, lieuer hebben hun leuen langh inde scholen onder de kinders onbekent te schuylen, als in predikation oft dierghelijcke aensienlijke oeffeninghen uyt te schijnen. Pater Turfellinus ende Castrius hebbender twee-en-twintigh iaeren in v. m. n. ; P. Tuccius seuenthien, P. Melchior de la Cerda dertigh, P. Ioannes Bonifacius veertigh. Sy wierden ghemoedt, ghelijck de meesters noch daghelijcks versterckt worden, door de menighe der vruchten die hier uytspuyten. In Duytslandt siemen voor de handt dat kinders van ketterische ouders, alsse maer een weynigh tijts in onse scholen onderwesen en zijn, soo diepe wortelen inde Catholijcke Religie schieten, datse noch met vleyen en konnen omgheset worden, noch met dreyghen ghedwongen, om iet teghen de selue te doen. Somwijlen beroemen hen eenighe, datse t'huys ghecastijdt zijn gheweest, ende dry daghen hebben moeten vasten, om datse inden

Vasten,

*bereydt
daer toe
haere
meesters,*

*die dick-
vuls
hun le-
uen daer
in ver-
sijten.*

*Vruch-
ten der
leeghe
scholen.*

Vaſten, oft op andere gheſette daghen gheen verboden ſpijſe en hebben willen beſighen. Andere zijnder uyt den huylſe verſtooten, en hebben oock met blijdfchap hun broodt achter ſtraeten gaen bedelen, om datſe geuſche boecken in't vier gheworpen hadden. Iae kleyne kinderen hebben dickwils de Miniſters met hunne redenen ſtom ghemaect, ende door de leeringhen, dieſe inde ſchole ghehoort hadden, hunne eyghen ouders, knechten ende meylſens bekeert, heel 'thuyf-ghelin alſoo deelachtigh makende van't licht des waeren gheloofs, 'twelck henlieden inde ſchole eerſtlijck was verſchenen.

*Godt-
vrucht-
ghe oeffe-
ninghen
der ſtu-
denten.*

Met de Catholijcke Religie van onſe moeder de H. Kercke ſuyghenſe oock in de deughdelijcke wercken: inder voeghen datmen niet ſonder verwonderinghe ſiet, dat edele ende wel-gheborene kinders de gaſt-huylſen gaen beſoeken, hun ſpeel-geldt om Godts-wille gheuen, ootmoedighe wercken bedienen, ende met ſeer ſtrenghe penitentien hun teere lichaemen kaſtijden. Men heeſter ghevonden van twaelf iaeren, aen de welcke de diſciplin en ende hayrenkleederen alreede ghemeyn waeren; een groot deel vanden nacht braghtenſe ouer met bidden; aen d'eene wanghe gheſlaghen zijnde, gauen d'andere ten beſten; wentelden hen naeckt in den ſneeuw; ſineten hen met ijfere ſporen totten bloede toe. Een iſſer onder andere t'Antwerpen ghevonden geweest, die ſijne lendenen met eene ſcherpe koorde ghegort hebbende, nae dat de ſelue in't vleefch diep was inghewafſen, dry maenden langh deſe ouer-groote pijn verdraghen heeft. Welcken ijuer, hoe wel onbeſcheyden in vele, in ſommighe oock onredelijck ende berifpelijck was; gaf nochtans te kennen d'onverfaedelijcke begheerte, met de welcke ſy nae de deughdt vland en, dieſe van hunne meefters in de ſchole gheleert hadden. Wt welcken opſicht

opficht vande onderwijfinghe der ionghheyt, vele Conin-
ghen ende Princen beweeght zijn gheweest, om in hunne
landen ende steden Collegien te stichten; vastelijck hen la-
tende voorstaen (’t welck oock den Prince van Parmen van
ons Neder-landt aen den Coningh Philippus den II. ghe-
tuyghde) dat dit de beste bol-wercken ende sterckste castee-
len waren, om hunnen Staet te verfekeren. Dit was het wit,
op ’t welck hun oogh-ghemerck naemen, den Keyfer Fer-
dinandus den I. Ioannes den III. Coningh van Portugael,
Ferdinandus den II die om sijn onbeuleckt leuen *den bey-*
lighen Keyfer vanden Paus ghenoecht wierdt, ende sijnen
foon erfghenaem van sijne Rijcken ende deughden Ferdi-
nandus den III. Stephanus ende Sigismundus Coninghen
van Polen: item alle de Ceuryorsten, alle Gheestelijcke ende
wereldtlijcke Princen, alle Republijcken ende steden, alle
niet alleen de scholen voor onse meesters gefondeert en heb-
ben, maer oock tot de selue hunne kinders en onderfaeten
ghefonden; wel wetende hoe vele Bischoppen ende Prela-
ten, hoe vele Pastoors ende Religieusen, hoe vele Gou-
uerneurs ende Stadt-houders, hoe vele Raeden ende Magi-
straten daer uyt daghelijcks voort quamen: door de welke
de Catholijcke Religie vervoordert, de ketterijen verdruckt,
ende dies achter-volghens den staet der landen bewaert
wierdt. Soo dat nu min te verwonderen is, ’t welck an-
dersflins den afgunstighen moght vrent duncken, waerom
de Vergaderinghe der Cardinalen (die men noemt Wt-leg-
ghers van’t Concilie van Trenten) eendraghtelijck gheslo-
ten hebben, dat men de Iesuiten, alom daerse woonachtigh
zijn, voor andere stellen soude om de ionghheyt te leeren.

*Scholen
der So-
cieteyt
verfekerē
den Staet
vande
landen.*

*Ghetuy-
ghenisse
der Car-
dinalen
vande
scholen
der So-
cieteyt.
Relp. 231
circa de-
cret. Tri-
dentin.
sess. 23.
c. 18. de
reform.*

HET DERDE CAPITEL.

*Vande onder- ν -wijfinghe inde Seminarien: ende van den Catechismus oft Christelijcke leeringhe.**Seminarien van de Societeit in-
gheftelt,**tot voortgangh in de ftudien ende deughdelijcke manieren.*

OP dat de kinders 't ghene fy inde scholen gheleert hebben, door het toe-gheuen vande ouders niet en fouden verfuymen, zijnder eenighe Seminarien ende Conuicten als queeckerijen van ionghe spruyten ingheftelt, daer de ionghheydt onder de regeringhe vande d'onse woonende soude gheoeffent worden. Dusdanighe zijnder bijkans in alle Prouincien te vinden, te Roomen, Ingolstadt, Wirtzburg, Parijs, la Flefche, Berghen in Henegouw, Valladolid, Seuillen, S.Omer, Antwerpen, &c. alwaer vele kinderen van Princen, Marquisen, Grauen, Baender-heeren, Raeden ende treffelijcke borghers ghelijckelijck inde vreesse Godts, ende behoorlijcke wetenschappen onder-wesen worden. Hier leerense Godt voor al, daer nae sijne ghebenedijde Moeder, ende andere Heylighen neerstelijc dienen, d'onghetoomde lusten vande malle ieuchdt bedwingen, hunnen tijdt inde studien met goeden schick waer-nemen, de Latijnsche taele met leerfaeme spreucken oeffenen, malcanderens kranckheden draeghen, de maetigheyt ouer tafel onderhouden, alle Geestelijcke ende wereltlijcke ouerigheyt, in't besonder hunne ouders ende meesters, in weerde hebben: nu swijghen, nu spreken, nu studeren, nu spelen; alles op sijnen tijdt met behoorlijcke seeghbaerheydt ende discretie, ten eynde sy niet min in goede manieren, als in gheleert-heyte volmaect en moghten worden. De sorghe die men voor hunne lichaemen draeght, namentlijck alse sieck zijn, is soodanigh, datse van gheene moederlijcke affectie,
(ghe-

(ghelijcke selue bekennen) meerdere souden kunnen verwachten.

Door dese Seminarien is ghebeurt, dat de Catholijcke Religie ten tijde vande Coninghinne Elifabeth uyt Enghelant niet en is tot den grondt toe uytgheroeyt gheweest, ter wijle daer in vele iongelinghen op-ghebraght wierden, die allenghskens hun vaderlandt ghinghen helpen, ende 'tghelooue teghen d'opstaende ketterijen verweyren. Wat ghevoelen hier van ghehadt hebben de Pausen ende Coninghen, blijkt by hunne fondatien. Gregorius den XIII. heefter alleen ouer de twintigh in Italien, Duytslandt, Vranckrijk, Polen en Hongarijen tot dien eynde opgerecht, die van ons bedient worden, ghelijck oock de Coninghen van Spaignen te Valladolid, Seuillen, S. Omer, voor de ionghheydt van Enghelant ghedaen hebben. Aen welker goedt opficht ende regeringhe hoe veel ghelegghen is, tot bate vande heylighe Kercke, hebben met hun exempel betoont de twee vernaemste mannen vande Societeyt, den H. Ignatius, ende den H. Xauerius: waer van den eersten het Duyts Seminarie te Roomen eenen tijdt langh selue bestiert heeft; den anderen dier-ghelijcke vele in Indien en Iaponien inghestelt heeft, ende bouen dien noch dat van Goa by den Coningh van Portugael voor desen ghesticht, met eene besondere sorghe behert ende gheregeert.

Vande scholen ende Seminarien komen wy tot de Christelijcke leeringhe, een' oeffeninghe van soo grooten bedencken, dat den H. Ignatius wel wetende wat bericht daer van doen is omtrent het beleydt vande teere ieught, ten eynde de kleye ter wijle die weeck is, een goedt, trouw ende Catholijck ghestalt aenneme, eene besondere belofte daer toe inghestelt heeft voor alle de Professen, vande selue altoos

bediendt
vande
princi-
pacifte
Patres,

te voorderen. Ia de Societeyt om te voldoen de ghewigh-
tighe begheerte van haren Vader, heeft sekere ordonnantie
ghemaect, waer in bevolen wordt, dat alle Ouersten
inden aenvaugh van hunne regeringhe eenen tijdt langh
moeten catechizeren. Onse eerste Vaders, den H. Igna-
tius ende Xauerius, niet teghenstaende hondertfoudi-
ghe bekommeringhen, hebben hen oock in dit ampt met
grooten ijuer ende vlijt ghequeten. P. Turrianus, biecht-
vader vande Coninghinne van Portugael, uyt het Hof ko-
mende, gingh de kinderkens inde Christelijcke leeringhe
onderwijfen. Dierghelijck dede P. Martinez, biecht-vader
vanden Coningh Sebastianus, den welcken soo hy op se-
keren tijdt de ionghheyt leerde, ende niemandt van die
om de nieuwicheyt uyt schaemte den *Vader onse* oft
Vveest ghegroet derrede opsegghen, heefter een wicht van
ses maenden, met verwonderinghe van alle d'om-staenders,
op d'armen van sijne moeder onverwachts met helle stem-
me gheroepen, *Aue Maria*.

wordt
oock aen
de huys-
lieden
ghedaen:

De vruchten van soo nutte ende noodige leere en mogh-
ten binnen de mueren der steden alleen niet besloten wor-
den, de sielen der huys-lieden (mits die met gelijcken prijs
van Godt ghekocht zijn) verdienden oock ghelijcke sor-
ghe ende beneerstinghe: daerom heeft hem den ijuer van
onse werck-lieden verder ghestreckt tot buyten op de
dorpen ende gheberghen toe, om d'aerme ende slechte
menschen t'onderrichten. De welcke (ghelijck doch aen
de kleyne ende ootmoedighe het rijk der hemelen toe-
komt) met sulcken lust dese spijsse hunner sielen onder-
tusschen ontfanghen hebben, datse niet alleen de Catechi-
sten met cruyts en vaenen, ende met groot gheluydt van
klocken inhaelden, maer oock met uytdruckelijcke wet-
ten ('twelck inde steden selfs te wenschen ware) straffe-
lijck

lijck verboden, datter niemandt, gheduerende de Christelijcke leeringhe, oudt oft iongh, op straet en moght spelen, oft sich om eenighe reden vande selue absenteren.

Voorts om dat dese vruchten by verloop van tijden niet en souden voor-by gaen, maer eeuwich bliuen dueren, heeft den H. Ignatius goedt ghevonden te Roomen een huys te stichten voor die inden Catechismus onderwesen worden, ende belast datmen in Indien ende elders 'tselue doen soude; ghelijck dat oock in Brasilien ende andere landen gheschiet is. Maer soo het onmoghelijk was, om de

weynichte der Patres, alle de wereldt mondelijck t'onderwijfen, hebben dat schriftelijck met boecken daer toe dienende ghedaen. Den principaelsten in dit stuck is gheweest

P. Canisius, die met autoriteyt vanden Coningh Ferdinandus eenen Catechismus beschreuen heeft, te Roomen ende te Louen by de Vniuersiteyt gheapproveert, die bynae in alle taelen der wereldt ouergheset zijnde, noch hedenstaeghs in onse ende meer andere scholen geleert wort. P. Costerus heeft mede eenen in't Duyts ghemaect. Inghelijcks heeft den Arch-bisshop van Mechelen Matthias Houius de sorghe ghegheuen aende Societeyt van eenen voor sijne Prouincie in orden te stellen. P. Augerius heeft in Vranckrijk eenen Catechismus laeten uytgaen in't Grieks, Latijn en Francois: die soo ghetrocken wierdt, datter op acht iaeren tijdts binnen Parijs alleen acht-enderdigh duysent exemplaren af verkocht zijn. In Moorenlandt, China, Mexico, Brasilien, Paraquarien, ende andere deelen van America, hebben oock verscheyden Patres in verscheyden taelen, ghevoeghelijk voor elcke natie, in menighvuldighe boeckskens de Christelijcke leere verrat, ende oft nieuw ghemaect, oft ouergheset. Alle 'twelck op dat te beteren val moghte hebben, zijnder veelderhan-

practijcken wer-
sint.

Theatti
Vite hu-
mana
tom. 2.
lit. C.

de practijcken, versint om de ionghheyt door prijsen, eere, ende andere aenlockfelen tot den Catechismus te trecken. Wat sal ick verhaelen van de Broederschappen die'r in vele landen inghestelt zijn om dien te voorderen? Wat van de Bischoppen, Prelaten ende andere Heeren, die hier in met ons aenspannen? Wat van Coninghen, Princen en Magistraeten, die met hunne teghenwoordigheyt ende miltheyt den seluen vereeren? Wat van leeraers en vermaerde schrijvers, die dit loffelijck werck bouen alle onse diensten in hun boecken schijnen te verheffen? Eenen Laurentium Beyerlinck, eertijds Canonick van Antwerpen, en kan ick niet voor-by gaen: *In onse eeuw, seght hy, onder alle Religieusen, begheuen hen tot d'onderwijssinghe vande kinders seer neerstelijck met groot profijt, die vande Societeyt IESV; weerdigh oock om dese reden alleen ghepresen te worden, datse dit ampt soo nuttelijck aen de H. Kercke met eenen grooten ijuer bedienen. Een ieder van henlieden begheeft sich daer soo toe, of het hun eyghen waere. Ouersulcks sietmen inde plaetsen daer de Societeyt woont, de ionghheyt in godt vruchtigheyt ende goede manieren uyt schijnen. Daer en bouen begheuen hen niet alleen om de rijcke, maer oock om de schamele t'onderwijssen, noch en laten hunnen dienst aende dorpen en slechte lieden niet ghebreken: maer nae het exempel vanden Apostel, AEN ALLE MENSCHEN AL GHEWORDEN, voeghen hen nae alle volcken; soo datter in Antwerpen alleen onder-tusschen dertigh oft meer zijn, die dit godt vruchtigh werck bedienen.*

Vruchten van-
den Cate-
chismus.

Onder de vruchten die de kinderen selue behaelt hebben, en moghen de navolghende soo tot verwonderinge, als verwecksel van andere, niet versweghen worden. Een kindt in Duyts-landt door den Catechismus onderwesen, heeft de redenen van vier kettersche Predikanten soo wederlegt, dat het sijnen vader bekeerde. Andere hebben in
Indien

Indien d'afgoden van hunne ouders bespot, gebroken ende verbrant. Een Malabarisch kindt inde Christelijcke leerin-
ghe wel bericht, als het niet en wilde toelaten, datmen sijn
hoofd wasschen soude ter eere vanden afgodt, wiens seeft-
dagh aldan gheviert wierdt, ende de moeder nochtans
'tselue met ghewelt ghedaen hadde; is op de straet gheloo-
pen, roepende dat hy Christen was, en dat sijne moeder
met gheweldt 'twater op sijn hoofd ghegoten hadde. In
Paraquarien hebben nu de kinders voor een maniere, hun
teere lichamen ter eere vande passie ons Heeren met gheef-
felen tot den bloede toe te slaen. Een kindt bleeck van cou-
leur, ghevraecht zijnde van sijnen vader of het sieck was,
andwoordde dat neen, dan dat hy dese verwe uyt medelij-
den ouer de tormenten sijns Saligh-makers gheset hadde.
In Iaponien hebbender vele van hunne ouders met traen-
nen versocht, dat sy hen souden moghen aende tyrannen
presenteren, om voor't ghelooue ghedoodt te worden. Een
onder andere, om sijne standtvastigheyt aen sijnen vader te
betoonen, heeft in sijn handt een gloeyend' ijsen genomen,
een ander is in't vier ghelopen om sijne moeder t'omhel-
sen, ende alsoo met haer voor Christus te steruen. Wie en
sal niet segghen, dit en deser ghelijcke exempelen hooren-
de, dat oock in teere sinnen d'onderwijfinghe de natuere
kan winnen? ende ouerfulcks datter gheen nutter ampt inde
heylighe Kercke te vinden en is, als de Christelijcke lee-
ringhe.

HET VIERDE CAPITEL.

Vande neerstigheyt die de Societeyt voorvondt om d'eere vande heylighe Moeder Godts te verbreyden door verscheyden Sodaliteyten oft Broederschappen.

*Sodali-
teyten
van Onse
L. Fron-
ve in-
ghestelt,*

DE Societeyt bemerckende dat d'eere vande H. Moeder Godts door de ketterijen seer vergaen was, heeft alle middelen ghesocht om de selue wederom in de herten van de ghelouighe te drucken: daerom heeftse ouer al tot haer eere vergaderinghen inghestelt, door de welcke den ijuer en de liefde tot dese alderheyligste Maghet soude vernieuwt worden. Gregorius den XIII. heeft de selue bevestight, ende met vele Aflaeten ende priuilegien beghift, als oock mede aen onsen Generael P. Claudius toeghelaeten die t'alle kanten op te rechten. Maer soose alleen onder de studenten waeren, heeft Sixtus den V. gheordonneert, datse op den seluen voet met de selue Aflaeten ende ionsten, voor alle soorten van mans-persoonen, geene uytghenomen, souden moghen inghestelt worden; om alsoo alle conditien van menschen, edel oft onedel, hoedanigh die oock moghten wesen, aenden dienst en de bescherminghe vande H. Moeder Godts r'onderworpen. Ferdinandus den II. die met het Rijk de deughdt verfaemt hadde, heeft in verscheyden vergaderinghen sijnen naem doen inschrijven; om altoo te krachtigher sijne tijdelijcke heerschappije (die hy oock schriftelijck t'haerder eere aen Godt opghedraghen hadde) aende hemelsche Keyserinne te beuden. Hem is ghevolght, ghelijck in't Roomsche Rijk, alsoo oock in de liefde tot M A R I A, sijnen

*bevestight
vande
Pausen,
ende met
priuile-
gien ver-
ceert,*

*gheban-
teert by
Keyfers.*

ſijnen ſoon Ferdinandus den III. den welcken noch in
 dit iaer van ons Iubilee heeft willen met ſijn eyghen handt
 ſijnen naem ſchrijuen in den boeck der vergaedinghe
 te Louen, daer by voeghende ſijn deuis *PIETATE ET* *Conin-*
IVSTITIA. Sigismundus den III. Coningh van Polen *ghen,*
 heeft verſocht inde Sodaliteyt te Bransbergh ingheſchre-
 uen te worden: 'twelck oock den Princelijcken Cardinael *en Prin-*
 Ferdinandus Gouverneur van onſe Neder-landen in Spai- *cen.*
 gnen ghedaen heeft, en den Hertoghe Emmanuel met ſijne
 kinderen in Sauoyen.

Onder den naem vande vergaedinghen komen mede *Sodali-*
 de minſte, die ter eeren vande heyliche Enghelen voor de *teyten*
 ionghelinghen opgherecht, ende by nae in alle onſe Colle- *vande*
 gien ghevonden worden. De vruchten dieſe voort bren- *heyliche*
 ghen, zijn onghelooffelijck vele, ende foodanigh, datſe ghe- *Enghelē.*
 noeghſaem zijn om in corten tijdt een beter ooghe aen hee- *Vruchtē*
 le Republijcken te gheuen. Hier door worden de ſonden *vande*
 ghebannen, de quade perten uytgheroeyt, ende allerhande *Sodali-*
 manierlijcke deughden ingheplant. Een wijs ende godt- *teyten.*
 vruchtigh man van ſeuentigh iaeren, ſeyde dat hyer maer
 twee gheleeft en hadde, om dat hy niet langher Onſe
 L. Vrouwe inde Sodaliteyt ghedient en hadde. Den Her-
 toghe van Populi in ſijn' uyterſte weſende, verklaerde dat
 hy met een vaſt betrouwen ſijner ſaelicheyt ſtierf, ter oor-
 ſake dat hy Sodalis gheweest hadde: waerom hy oock aen
 ſijnen ſone inde teghenwoordicheyt vanden Pater ghe-
 boodt, dat hy ſich eerſtdaeghs inde vergaderinghe ſoude
 laeten opſchrijuen, achtende dit de beſte rente ende erſdeel
 te weſen, dat hy hem konde achterlaeten. Wat ſal ick ſeg- *Oeffenin-*
 ghen vande lijf-caſtijdinghen, waer in de Sodales vele *ghen*
 Religieuſen beſchaemen? Men heeft ghevonden die ſes *vande*
 weken langh een hayren kleedt droeghen; andere, die *Sodales.*
 heele

heele weken ter eeren vande H. Moeder Godts hen van allen dranck onthielen; andere die 'snachts opstaende op hunne bloote knien baden, hunne lichaemen met ijfere ketenen tot den bloede toe castijdden, daerenbouen daghelijcks te water en te broode vasteden. In't iaer 1586. is te Munchen in Beyeren eene proceffie van ses hondert Sodales inghefelt, ter eeren van't Heylich graf ons Heeren, onder de welke waeren de Princen Férdinandus en Maximilianus, met den Hertoghe Gulielmus ende andere groote Heeren: waer van eenighe met bloote voeten ende brandende flambeeuwen ghinghen, andere henseluen disciplineerden. Daer zijnder gheweest die hunne vijanden inde plaetsen van't leet te wreken, vriendelijck om den hals zijn ghevallen. Door hunne goede vermaninghen zijnder te Napels soo vele tot de biechte verweckt, dat de Paltoors de selue niet en konden hooren, waerom den Archschop beual, dat alle Religieusen te hulpe souden comen.

*Goede
wercken
vande
Sodales,*

*vermac-
nen tot de
biechte,*

*dienen de
siecken.*

Dan wie sal kunnen uytspreken de groote liefde diese met menighvuldighe wercken van bermhertigheyt ende ghedienftigheyt aen hunnen euen naesten betoonen? sy befoecken in vele plaetsen de huttekens vande aarme menschen, de gast-huysen ende ghevanghenissen, gheuen kleederen en ghelt uyt hun eyghen borse, om d'ellendighe menschen te helpen. Te Napels in't gasthuys vande ongheneesbaere diendense by orden alle daghen den siecken, ende hadden eenen winckel opghestelt van alle lieffelijckheyt tot lauenissen ende verlichtinghe vande krancke: 'twelck de regeerdes van't selue gasthuys (nae hun eyghen segghen) meer achteden dan ofse dertigh duysent croonen tot behoef vande siecke gegheuen hadden. Bouen dien hebben oock iaerlijcksche renten beset om de schamele dochters, welcker reynigheyt perijckel loopt, tot staet te brengen.

ghen. Inghelijcks hebben de Sodales op andere plaetsen *verloffen*
 nu tweehondert, nu twee hondert vijftigh, nu twee hon- *de ghe-*
 dert feuentigh ghevanghene uyt den kercker op een iaer *vanghe-*
 tijdts verloft. Te Toledo is hunne mildtheyt soo groot *ne,*
 gheweest, datmen daer dry hondert aerme op konde on-
 derhouden. Eyndelijck en heeft haer de liefde vande So- *begrauen*
 dales niet alleen ghestreckt tot de leuende, maer oock tot *de doo-*
 de doode, welcker lichaemen sy met hun eyghen handen *de,*
 begrauen hebben, en de sielen met het H. Sacrificie der *beforghen*
 Misse ende anderflins behulpigh gheweest. Te Corduba, *fiel-Mis-*
 daerder vele vande peste gheitoruen waeren, hebben se *sen,*
 duysent vijf hondert Missen op hunne kosten voor de sielen
 doen opofferen.

Doch sulcke en diergelijcke goede wercken en heeft de *voorden*
 H. Maghet niet onder haer ghelaeten, maer wel rijckelijck *vanMA-*
 aen haere dienaers gheloont. Te Turin hebben twintigh *RIA be-*
 ghewapende mannen eenen Sodalis alleen bespronghen, *waert.*
 ende t'alle kanten hem stekende, niet dan sijn kleedt kon-
 nen beschaedighen. Eenen anderen met een rapier ghe-
 steken zijnde, heeft den steeck recht op't beeldt vande
 H. MARIA (dat hy ouer hem droegh) ontfanghen, ende
 voorts onbeschaedicht ghebleuen. Duysent en duysent
 andere diergelijcke souden wy kunnen bybrenghen, de
 welcke de H. Moeder Godts inde Sodaliteyten dienende,
 haere hulpe ende bescherminghe inden noodt gheproeft
 hebben; dan om der cortheyt wille lacten wy die vae-
 ren, ende komen tot het ghebruyck vande H. Sacra-
 menten.

HET VIIFDE CAPITEL.

Van't ghebruyck der heyligher Sacramenten door de Societeyt weder opgherecht. De bidt-daghen vanden Vasten-aenendt, ende de Generale Communie.

*Slappich-
heyt in't
gebruyck
der H.
Sacra-
menten.*

*wordt
ghebeter
door de
Societeyt,*

*met grooten
op-
roer,*

ALS de tyrannen hebben begonst op te houden vande gheloouighe te vervolghen, heeft de viericheyt van't ghebruyck der H. Sacramenten inde H. Kercke mede begonst te verflauwen, soo datse allenghskens oft in onwetentheynt oft in misachinghe vande selue ghevallen zijn. 'tScheen dat het ghenoech was eens 'siaers te biechten, en ter tafele des Heeren te gaen: die dit twee oft drymael deden, wierden voor groote Heylighen ghehouden, oft voor hypocriten ghescholden, die bouen andere wilden uytsteken. Hier by quam noch het bedrogh des vijandts die'r vele uytstreck met eenen valschen schijn van eerbiedinghe, om de welke sy hen onthielen vande H. Communie, bedeckende alsoo hunne onachtsaemheyt met den mantel van een verkeert respect der godts-dienstigheyt. Inder voeghen dat de Societeyt hier in groote swaericheyt ghehadt heeft, om het ruym ghebruyck der H. Sacramenten in te brenghen; in sonderheyt als die niet weynigh vermeerderd en wierdt door het onbehoorlijk beieghenen der ghener, die't hadden moeten vervoorderen.

Onse Patres hadden 'tvolck te Valentien verweckt om dickwils te biechten en te communiceren: hier om zijns ghehouden gheweest voor menschen van een gheveynst leuen ende leeringhe, iae oock op den preeck-stoel voor alsuleke afgheroepen. Dan soo dese beroerte daghelijcks aen-

aennam, ende de herten vande ghemeynte t'samen van ons en vande H. Communie vervremde, heeft den Archbischoep Thomas de Villanoua de Theologanten vande ^{die ghe-} ^{stilt} ^{vordt,} stadt by een gheroepen, ende nae een rijp ondersoek vande leeringhe den volghenden Sondagh twee uren langh selue alle sijn' ondersacten verweckt om de heylighe Sacramenten immers eens ter weke te ghebruycken. Dierghelijcke opvallen heeft de Societeyt op vele plaetsen uytghestaen; maer altoos, Godt lof, met vermeerderinghe ^{met} ^{vrucht,} van vruchten: te wijle doch ouer al by ondervindinghe ghebleken heeft, dat den toeloop des volcks niet alleen tot onse, maer oock tot andere kercken dies te grooter is gheweest, hoeder meer strijds en teghenheyt is voorgheualen. Den Cardinael Baronius noemde de kercke van ons ^{en lof} ^{vande} ^{Societeyt,} Profes-huys te Roomen ANASTASIA, dat is, Verrijsenisse, om datter 'tverstoruen ghebruyck der heyligher Sacramenten wederom in verresen was. Ick moet hier by stellen het ghevoelen vanden weerdighen P. F. Hieronymus Romanus, een man door sijne godtvruchtigheyt ende gheleertheyt seer bekent: den welcken sprekende vande beghinselen der Societeyt, soo onvermoeyelijck ende nuttelijck voor de H. Kercke dracuende, seght aldus: *Roomen is ghetuy- op eenen ooghen-blick heel verandert: want die vrienden Godts ghenissen verdeylen hen ouer alle de straeten ende weggen vande stadt, om hier van, aen elck een ouervloedigher behulpsaem te wesen. Alsdan heeft haer d'oude deuotie van d'eerste H. Kercke int begaen vande Biechte ende Communie begonst te vernieuwen, alsdan het volck tot de Kercken ende sermoonen met groote menighe te loopen. Vele dierghelijcke redenen vervattende tot lof vanden arbejdt der Societeyt, met den welcken sy 'tvolck tot het ghebruyck vande heylighe Sacramenten verweckt.*

Dit is t'ghemeyn ghevoelen van alle steden, ghelijck

oock een oudt en treffelijck borgher van 's Hertoghenbosch ouerthien oft elf iaeren aen iemandt van d'onse met dese woorden verklaerde: *Pater, ick en kan mijne blijfchap niet bedwingen, als ick dese stadt sedert uwe comste soo verandert sie: in vorighen tijdt plagh men seer selden te biechten en te communiceren, iae te gecken met de ghene die buyten de Paesch-daghen dat wilden doen: nu soude'r een goet Catholijck sonde van maecken, dat hy ten minsten op alle L. Vrouwen-daghen ende Hoogh-tijden het lichaem des Heeren niet en nuttede.* Ter wat plaetse is de Societeyt woonachtich, daer men 'tselue niet en moet bekennen? In Mooren-landt ende Iaponien heefmen seer dicwils, om de menigte des volcks, heele nachten met biechte te hooren moeten ouerbrenghen: wat wonder isst dan dat desen arbeydt in sommighe plaetsen van Europa d'onse soo ouervalt, datter gheene ruste en is voor de werck-lieden, naedemael dit oock onder de Heydenen gheschiet? Als P. Landinus het stedeken Syluano met de naebueringhe plaetsen van Ferraren ende Florencen, neffens vele andere Bischdommen, ten verfoecke vande Prelaeten doorliep, ende met sijne predikatiën onderwees; isser sulcken ghelooft gheweest om te biechten, als of het Hooghtijdt van Paesschen gheweest hadde. Ouer wegh gaende wierdt hy van't volck beset en omringelt, ten eynde hy niet doorgaen en soude, voor datse al ghebiecht waeren. Eenighe hebben hem inde bosschen ende gheberghen soo langh vast gehouden, tot dat hyse allegader in biechte ghehoort hadde. Van dusdanighe gheschiedenissen zijn de historien onser Collegien vol: want de Societeyt seer forghvuldigh is om den gheloouighen in te stampen hoe noodtwendigh het is, eene volcomene biechte te spreken met berouw ende opset van beteren.

Dit ghebruyck vande heylighe Sacramenten hoe wel
noyt

*in alle
landen.*

noyt onderbroken, wordt nochtans voor goet hernomen *Devotie*
 iaerlijcks met den Vasten-auendt, ende maendelijck met de *op den*
 Generale Communie: want naedemael het voornemen *Vasten-*
auent,
 vande Societeyt is, alle misbruycken nae vermoghen af te
 schaffen; soo is't datse, siende het volck dry daghen voor
 den Vasten sonder tucht oft toom vande vreesse Godts tot
 alle moedt-willigheyt ende ouerdaet uytgheftort, alle
 middelen voorgewent heeft om teghen dit abuys aen te
 rijden. Die van't Collegie van Gandien hebbender groot-
 telijcks in ghearbeydt, ende oock totten bloede toe ghe-
 streden. 'sDaeghs voor asch-dagh bouen de boetsuchtighe
 vermaninghen diese langhs de stracten deden, stelden hen
 seluen tot een voor-beelt ende verwecksel van penitentie.
 Ses ghinghender bloot 'shoofts ende baervoets met eene
 langhe koorde om den hals, twee met den rugghe bloot,
 hen seluen scherperlijck castijdende, andere met een cruys
 ende dootshoof, elck een ghelijck hem den gheest Godts
 ingaf, ende nae den ijuer die hem dreef teghen de mis-
 bruycken van dien tijdt.

In andere plaetsen heestmen andere middelen ghe-
 bruyckt: waer van wel het profijtelijckste gheweest is *en 'tghe-*
bedt van
40. uren,
 'tghebedt van veertigh uren, 'twelck op de dry laetste
 daghen vanden Vasten-auendt met groote viericheyt eer-
 stelijck begonst is gheweest door de Sodales vande Hey-
 lighe Moeder Godis, ende nae der handt iaerlijcks ver-
 volght, soo met groot cieraet vande kercken, als met schoo-
 ne musiecke ende hoffelijcken dienst: waer door allenghs-
 kens te weghe ghebragt is, dat dese nu niet meer daghen
 van moet-willigheyt, maer van aendacht ende godtsdien-
 stigheyt schijnen te wesen. Paulus den V. vele iaeren te *verreert*
 voren sich vernoeghende in dit voorstel vande Societeyt, *met Af-*
lucien.
 heeft vollen Aflaet verleent aen alle, die op een van dese
 dry

dry daghen ghebiecht ende ghecommuniceert zijnde, inde kercke vande Societeyt hunne ghebeden souden spreken: 'twelck sulcken krachtighen spoor gheweest is, om de deuotie te vermeerderen, datmen nu fiet, niet alleen d'inwoonders der steden, maer oock in sommighe landen heele dorpen met cruyssen en vaenen processie-wijs naer onse kercken comen. Inder voeghen dat, behaluen de biecht-vaders vande Societeyt, oock alle Religieusen en Priesters nauwelijcks ghenoeghsaem en zijn, om alle de biechten op die daghen te hooren. Dus suldy inde historie vande Societeyt vinden, datter dicwils op die dry daghen in eenighe steden dertigh, veertigh, vijftigh duyfent ende meer heylighe hostien uytghereyckt zijn.

*Generae-
le Com-
munie.*

Euen wel soo dit maer iaerlijcksche Aflaeten en waeren, ende noodigh scheen te zijn, datter teghen de sluymeringhe vanden deysenden tijdt meerdere verwackeringhe soude wesen; heeft de Societeyt ghevonden de maendelijcke Communie, diemen de Generaele noemt; uyt reden dat, ghelijck foodanighe Processie ghenoeemt wordt Generaele te zijn, tot de welcke men van alle kercken komt, alsoo oock dese Communie, tot de welcke men van alle kanten komt. Aen dese heeft insghelijcks Paulus den V. eenen vollen Aflaet voor leuende ende doode ghejont, met foodanigh onderscheyt van andere Aflaeten, datmen desen niet winnen en kan, dan communicerende ter plaetse daerse ghehouden wordt, 'tzy in onse kercke oft elders. De vruchten die hier uyt volghen, zijn ontallijck, ende den toeloop des volcks onghelooffelijck. Te Roomen hebben somwijlen vier, somwijlen vijf Cardinaelen op verscheden plaetsen, inde selue kercke, op den seluen tijdt, vele uren het hooghweerdigh heyligh Sacrament uytghedeylt: men heeft oock aldaer bevonden datter nu seshien, nu twintigh,

nu dertigh duysent menschen op eenen dagh aende tafel des Heeren gheseten hebben. Te Lisboa zijn noch onlanghs op eenen voor-noen vijf-en-twintigh duysent gheconfacreerde hostien vertiert; elders min oft meer, nae adenant de grootte der steden, en de menighte der inwoonders: de welcke nu, als eene maendelijcke rente, desen schat hunner sielen komen ontfanghen.

HET SESTE CAPITEL.

Vande gheestelijke Exerccitien des H. Ignatij, ende haere menigh-vuldighe vruchten.

HET boecksken der Exerccitien van den H. Ignatius is wel kleyn van beslagh, maer groot van inhoudt; effen in woorden, maer diep van sinnen; slecht in beworp, maer ghewis in redenen; onachtbaer nae den uyerlijcken schijn, dan soo krachtigh inwendigh, datmen met reden soude moghen twijfelen, offer door alle de boecken ende gheleertheyt vande Societeyt t'samen soo veel goeds inde H. Kercke gheschiet is, als door dit alleen. Immers soo veel isser af, dat soo wie den verborgen schat die'r in besloten is, met eene stille besigheyt hebben weten t'achterhaelen, den drift vanden gheest Godts, ende het merch vande Christelijcke volmaecktheyt daer in ghevonden hebben. Ludouicus Strada een voortreffelijck ende wijdt-beroemt man uyt Sinte Bernardus Orden, de vruchten van dit gheestelijck vertreck ghesmaeckt hebbende, heeft daer sulcken bevallen in ghehadt, dat hy het noemde de *bequaeme leer-schole oft nouitiaet des deughdtsaemen leuens* van Godt aen alle menschen ghegheuen. Bartholomæus Torres

Exerccitien van S. Ignatius ghescreuen van Ludouicus Strada uyt S. Bernardus Orden, van Bartholomæus Torres Bischop van Canarien,

uyt ghefoghen hadde, pleegh dese woorden te ghebruycken: *Godt gawe dat wy desen schat soo moghten achten, als hy wel te weerderen is! Den Heer is mijn ghetuyghe, dat ick op de dertigh iaeren die ick inde studien versleten hebbe, ende vele die ick nu besigh ben met de Godtheyt uyt te legghen, noyt tot mijnen oorbaer soo veel gheleert hebbe, als ick den tijdt van weynighe daeghen inde Exercitien hebbe ghedaen. Ick hebbesse aen vele Gheestelijcke en wereltlijcke personen aenghepreect, en niemant van alle en isser uyt ghescheyden sonder opentlijck te belijden datse gheene schatten daer voor en souden willen verkiesen.*

van Ludouicus Granat, Predickheer,

Manriquez de Exercitiis.

S. Carolus Borromaeus,

Paulus den III.

Hoe loffelijck spreeckt Ludouicus Granatensis, een licht vander Predick-heeren Orden, van dit boecksken: *VVt dese Exercitien, seght hy, heb ick soo groote gheestelijcke wijsheyt bekomen, dat mijn leuen te cort is, om al te beschrijven 'tghene my Godt inde selue heeft te kennen ghegheuen.* Als den Hertoghe van Mantua de boecken van sinte Carolus Borromaeus doorsagh ende prees, seyde den Heylighen tot hem: *Ick heb een cleyn boecksken in mijnen lessenaer, daer ick meer uyt hale dan uyt mijne gansche bibliotheke.* De reden voeghde hy stracks daer by. *VWant ick de wateren als uyt de fonteyne, veel suuerder ende ouervloedigher daer uyt scheppe.* Maer bouen alle ghetuyghenissen is d'onwederlegghelijcke uytspake van't Hooft der H. Kercke Paulus den III. die'r aldus af seydt in sijn' Apostolijcke Bulle: *D'Exercitien zijn vol godtvruchtigheyt ende heyligheyt, heel heylsaem, ende nut tot stichtinghe ende gheestelijcken voortgangh: de welcke groot ghewicht ghehadt hebben tot woorderinghe vande ouervloedighe vruchten die Ignatius met sijne Societeyt in de H. Kercke t'alle kanten niet en laet voort te brenghen.* Dit is het boecksken, waer door soo menigh sondaer bekeert is, soo vele kloosters vervult zijn, sommighe Ordens de reformatie oock aenueert hebben, heel Christendom tot innigheyt des gheests ende

ende betrachtighe der volmaecktheydt noch daghelijcks verweckt wordt. Dan ghelijck het amber niet en treckt als ghevreuen, ende de Ipeccerijen hare kracht niet en verspreyden als ghestampt, en het mostaert-faet sijne werkinghe niet en doet als gemalen, alsoo blijuen oock de heymelijcke vruchten van dit boecksken der Exercitien, ghelijck in haer faet verborghen, tot datse met een behoorlijck ghebruyck voor den dagh ghebraght worden. Die het met ernste gheproeft hebben, sullen't metter daedt goedt doen. Eenen Priester, die meer camer-speelder was als Godts dienaar, om sijne guychelerijen ende alderhande boerten, die hy met openbare vererghernisse den volcke voorhiel; de selue ghebrayckt hebbende, wierdt soo verandert, dat hy met eene koorde aen den hals op den preeck-stoel quam, ende aldaer voor eene groote menighe der omstaenders met sulcke beweeghelijckheyt vergiffenisse badt ouer sijn boos ende schandaleus leuen, dat hyse allegader in traenen dede vloeyen.

Te Messine was een iongh edelman van alle tucht afgheweken, wien noch kerckers, noch galeyen, noch andere dierghelijcke castijdinghen konden tot sijnen plicht doen keeren: d'Exercitien alleen van S. Ignatius hebben vanden wolf een dweegh en buyghsaem schaep ghemaect. Sulcken ghewelt heeft ouer 'tghemoedt dit gheestelijck werck. Wy hebben ghesien datter vele beiaerde ende diep-gewortelde vijandtschappen door desen middel uyt de nijdighe herten gheroeyt gheweest zijn; vele toornighe, onkuysche, ghierighe menschen in saechtmoedighe, suyuere, milde diennaren Godts verandert; jae oock Ioden en tooueraers van hunne hertneckigheyt ende duyuelschen handel tot kennisse van hunne dwalinghen ende fauten ghekomen.

Wat de Societeyt belanght, wy moeten bekennen dat

*Vruchte
der Exer-
citien
moet men
smaken
met die
te proe-
uen,
ghetuy-
ghenissen
hier van:*

*Historiae
Soc. p. 1.
l. 2. n. 71.*

*hoe groot
die vande
Societeyt
gheacht
worden,*

het Godtlijk vier , 't welck wy eenighsins de wereldt door ghedraghen hebben , eerstlijk in dit boecksken vanden H. Ignatius ghevonckt heeft , ende hier aen noch dagelijcks den ijuer ontfeken wordt , niet alleen vande werck-lieden die alreede inden wijngaert des Heeren aerbeyden , maer oock vande Nouicien die hen daer toe bereyden: welcker aerdt ende rechtsinnigheyt voor al aen desen toet-steen gheproeft wort. Soo dat het geensins te verwonderen en is , dat den H. Carolus Borromæus , de H. Terefia , den weerdighen Abt van Liefles Ludouicus Blosius , ende Moeder Anna de San Bartholomé , ende meer andere uyt dese mijne al mede ghetrocken hebben hun gout vande Godtlijke liefde , met de welcke sy den aenvangh ende voortgangh huns gheestelijcken leuens totten eynde toe heylighlijck verciert , ende verdienstelijck berijckt hebben.

*vat op-
val sy
gheleden
hebben.*

Dies niet teghenstaende , ghelijck den nijdt altoos de schaduwe vande deught is , soo heeft dit boecksken grooten opval gheleden , niet alleen vande kettens in Duytslandt ('twelck tot eere moghte strecken) maer oock van sommighe Catholijcke in Portugael: by de welcke , in sonderheydt te Coimbre , voor ghewis ghehouden wierdt , datse groote vremtheyt van verscheyden ende selfaeme spoken sagen alle die hen in dit boecksken lieten oeffenen. Welck ghe-
rucht soo verre geloopen is , dat den Cardinael Henricus aen den Rectoor vande Vniuersiteyt belast heeft , hier op te letten , en wettelijck ondersoek te doen. Maer sooder een vanden hoop , die sulcks seyde gesien te hebben , met bevallijckheydt aen den Notaris (die 't opschreef) verklaerde , dat hy syfeluen gheducende d'Exercitien ghesien hadde , ende leeren kennen , om der sonden wille , als een leelijck ende seer schroomelijck monster ; is de kluchtighe andwoorde voor eene lofbaere waerheyt opghenomen , ende de leughenachtighe

*Histor.
Soc. p. 1.
l. 5.*

tighe maere als eenen roock ganschelijck verdwenen.

Noch meer dinghen zijnder die wy tot lof ende verwonderinghe van dit boecksken moghten verhalen; dan ontgheue my alles, om een woordt oft twee hier by te voeghen vande Exercitien selue, hoedanigh die zijn, op wat maniere sy ghedaen moeten worden, wie, wanneer, en tot wat eynde hen inde selue behooren te oeffenen. Hun wesen voor't ^{hoedaen-} eerst bestaet in een grondigh onderfoeck van sijn eynde, ^{nigh die} waer toe men van Godt gheschapien is, ende der middelen ^{zijn,} hoe men die gebruyckt oft misbruyckt; waer in gevonden wordt de kennisse sijns selfs, leydende tot een' oodmoedighheydt ende beklagh sijner sonden. Ten anderen in eenen leuenden voorflagh van't aldervolmaeckste beeldt CHRISTI, 'twelck wy in alle deughdelijcke manieren moeten contrefeyten, nae dat wy de sonden nu versaecht hebben. Ten derden, in een' onderlinghe ende soete versaeminghe met Godt, de welcke de ghelijck-eenigheyt, als moeder vande liefde, altoos plagh voort te brengen. Ende dit zijn de dry soo vermaerde wegghen des gheestelijcken leuens, waer van den ^{bestaen in} eersten, den suyuerenden; den tweeden, den verlichtenden; ^{dry we-} den derden, den vereenigenden wegghen ghenoeemt wort. Om ^{ghen,} de welcke nuttelijck nae den oprechten gheest van S. Ignatius te wandelen, moet men sijn seluen immers voor eenen ^{eysschen} sekeren tijdt ontblooten van alle uytwendighe bekom- ^{vertrec,} meringhen, ende buyten 'tghewoel der menschen in een stil vertreck alleen met Godt handelen, om sijne stemme beter te vatten, ende sijne gratien ghetrouwelijcker waer te nemen. Maer ghelijck, hoe dese wegghen heyligher zijn, ^{en een} hoe se dies te slimmere straet-schenders hebben, ^{leydts-} diese met ^{man,} hun afgunstigh bedrogh onveyl maken; soo isser bouen al van noode datse eenen bestierder oft leydtsman hebben die hen laten oeffenen, aen den welcken sy al hun voorvallende ghedachten, bekinghen, gheneghentheden, begheerten,

inspraken, in summa hun heel herte ganschelijck openen. Waer door den Paus Gregorius den XIII. besorght zijnde, als hy verstondt dat den Cardinael Georgius Radziuilus met sijnen broeder Stanislaus, sich tot d'Exercitien wilde begheuen, aen P. Achilles Gagliardus die beuolen heeft, die in desen handel wel bedreuen was, dat hyse beyde met sijn voorsichtigh bestier behoorlijc soude oeffenen, ghelijck hy oock ghedaen heeft, met een' onvergelyckelijcke vrucht van heel Polen, die daer uyt ghevolght is. Desen leydtfmannen staet het toe, te oordeelen vande bequamigheyt der perfoonen offe goede herfenen hebben om alles te begripen: want daer gheene krancke hoofden ende losse sinnen mede en kunnen bedijen. Daer-en-bouen t'onderfoecken met wat meyninge men die gaet beghinnen, of het is om be-raedt te nemen ouer de keuse vanden staet des leuens: welke wel eene vande vernaemste redenen is, die men moet waer nemen om d'Exercitien te doen; ghemerckter gheenen sekerderen middel en is om Godts wille ouer sijnen roep te kennen. Oft wel, als men nu de verkiefsinge van staet ghedaen heeft, of het is om den seluen Christelijck, nae aduenant de volmaecktheydt die'r in vereyscht wordt, ten eynde toe uyt te voeren, ghelijcker vele Prelaten der heyli-gher Kercke ende wereltlijcke Princen noch daghelijcks doen. Soo veel ons aen-gaet, die vande Societeyt zijn, hebben voor ghewoonte alle iaren acht oft thien daghen langh inde selue hen te oeffenen, ten eynde den gheest, waer hy iewers in moght verslapt oft vervallen zijn, met soodanighen inkeer wederom ghestijft ende opgherecht worde; 't welck, Godt lof, met sulck eene gheluckighe uytcomfste bevonden wordt te gheschieden, dat wy een groot deel vanden standt ende welvaren onser Religie aen dese Exercitien van onsen H. Vader moeten toeschrijuen.

*dienen
tot ken-
nisse van
Godts
roep,*

*voorden
iaerlijcks
vande
Societeyt
ghedaen.*

HET SEVENSTE CAPITEL.

*Vande ghediensfigheydt der Societeyt in't bystaen
vande aerme menschen, die met de haestighe oft
andere sieckten ende onghewallen bevanghen zijn.*

DE Societeyt sfiert altoos haere ganghen nae de voet-
stappen van haren Vader den H. Ignatius, die in't be-
ghinsel sijner bekeeringhe te Manresa meer sorghende voor
andere behoeflige menschen, als voor fyseluen, van deure tot
deure ghingh bedelen: want als hy nu eenighe penninghf-
kens oft eetware vergadert hadde, riep de schamele lieden
by den anderen op de hoecken vande straeten, ende deyld
al sijn' aermoede wederom uyt. Soo nochtans, dat hy hier in
de gheestelijcke bermhertigheyt meer voor ooghen hadde,
als de lichamelijcke: want ghebruyckte dese ghelegent-
heyt, om dit onwetende volck te leeren al dat hunne saligh-
heyt aenghingh. Onder-tusschen, ghelijck oock d'aermoe-
de onbeschoft ende qualijck ghemaniert is, moeste hy
veel moedtwilligheydts van sijne voesterlinghen lijden:
't welck hy al-te-mael seer gheerne met een' onverwinne-
lijcke patientie verdroegh, om hunne sielen te winnen.
Nae het verdeylen van sijn' aelmoessen ghingh hy nae het
gast-huys om de siecke te troosten en te dienen: daer zijn-
de, vermaecte hy hun bedden, wiesch de vuyligheyt van-
de wonden af, iae, om eene heerlijcke victorie ouer sy-
seluen te behaelen, soogh oock en leckte het etter vande
stinckende seeren. Niet min en moghten de kinderen doen,
als desen ijuer van hunnen Vader naevolghen. Daerom
d'eerste Patres te Venetien ghekomen zijnde, om van daer
voorder nae theyligh landt te schepen, hebben dies aern-
gaende

*Den hey-
lighe
Ignatius
sorgh
voor de
aerme,*

*And. Lu-
cas 1.1.
cap. 8.*

*en voor
de siec-
ke,*

*hem vol-
ghen sijne
kinder-
ren,*

gaende niet met allen onder hen ghelaten van alle gheestelijcke ende lichamelijcke ghedienstigheydt, die men den siecken plagh te bewijsen. Onder al schein uyt den ijuer van S. Xauerius, vanden welcken hierom den Paus Urbanus ghetuyghende inde Bulle van sijne Canonizatie, dat hy met sulcke vierigheydt der liefde aen d'aerme siecke menschen inde gast-huysen ghedient heeft, dat hy selden van hen scheydde; ende met sulcken versteruen der sinnen de wuytste wercken uytghevoert, dat hy menighmael 't stinckende water ghedroncken heeft, waermede hy de walghelijcke ende ongheneesbaere sweeren afghewassen hadde. Maer alse nu in doodts noot waeren, dan vergat hy oock sijn eten en slaepen, ende van Godt versterckt zijnde, en verlietse noch by daghen, noch by nachten; dat doende met soo blijden ghelaet ende ghewillighen medt, dat men seyde dat 't sijne gheuoeghte was aen de krancke ende steruende menschen te dienen. Sy hadden t'samen een verdragh ghemaect, eerste hen in verscheyden ghewesten verdeylden, nergens dan in gast-huysen op te trecken, om den siecken te dienen. Ouerfulcks P. Laines met Canisius te Loretten ghekomen zijnde, ende P. Bobadilla selue kranck wesende te Regensborgh, zijn derwaerts ghegaen: ende hebben oock met siecke leden den krancken ghedient, niet teghenstaende datse van vele treffelijcke personen t'hunnen huysen ghenootd wierden.

P. Iaius, P. Iaius, biecht-vader vanden Hertoghe van Ferraren, plagh hem uyt het hof nae het gast-huys te vertrecken, segghende dat hem veel aenghenaemer waeren de swaere reucken der siecke die hy diende, als de soete reucken der houelinghen die hy vloodt. Den Cardinael Henricus van Portugael te Mora in 't gast-huys komende, heeft aldaer P. Myro Prouinciael van d'onse, niet sonder groote verwonderinghe, onder d'andere siecke ghevonden, oogh-schijnlijck en metter daedt siende waerachtigh te zijn, dat de Patres hun werck

maken

S. Franc.
Xauerius,
Bulle
Canonizatie.

P. Laines,
P. Bobadilla,

P. Iaius,

P. Myro,

maken vande krancke behulpsaem te zijn, oock tot hun eyghen onghesontheyt toe. Wat en heeft P. Laines en andere aen de gequetste soldaeten niet ghedaen, als Vega den Vice-roy van Sicilien, Africa een stadt van Barbarijen belegerde? niet alleen en heeft hyse ghespijst, maer oock hunne wonden gefuyuert, met saluen verfoet, met doecken bewonden, ende in alles byghestaen. Wat diensten en ^{helpen de}doense noch daghelijcks aen de selue inden legher niet? ^{soldaeten,} sy bewaeren hunne sielen, sy besorghen hun lichaem, sy verstercken hun ghemoedt, sy besoecken de siecke, sy troosten de ghevanghene, sy helpen de steruende, sy begrauen de doode. En om alles in't cort te segghen, en laeten gheene moghelijcke ghedienstigheyt achter, oock met pe-rijckel van hun leuen.

Dit en kanmen niet klaerder sien als inden tijdt van de ^{dienen}peste, wanneer se allegader hun lijf waeghen om de verlae- ^{inde peste,}tene siecke by te staen: hoe wel desen dienst niet alleen te velde onder het krijghs-volck, maer oock ter zee onder de matroosen, ende noch ouervloedigher inde steden onder d'inwoonders gheploghen wordt. Van ons Neder-landt moghen wy segghen, datter schier niet een huys oft Colle-gie en is, of daer zijn verscheyden Patres uytghestelt ghe-weest in dierghelijcken noodt, om de goede ghemeynte te helpen. Hoe veel van die hun leuen daer in gheschoten hebben, maghmen uytter ghissen speuren in die van Ant- ^{waegen}werpen alleen, daerder tot vierentwintigh toe ^{hun le-}binnen ^{uen.}corten tijdt tot een' offerande van dese Christelijcke liefde gheworden zijn. Elders wel min in ghetal, nochtans vele, ende met gheene mindere vierigheyt: ghemerckt het ons allen kennelijck is, hoese ghelijck om prijs ghelooopen ende aenghehouden hebben, dat hun dese gheleghentheynt vanden euen mensch te dienen, voor andere soude ghejont worden;

worden; 'twelck nu bekomen hebbende, ghinghen soo bly ende vlijtigh inde doot, als oyt lief-hebbers der wereldt nae feesten oft bruydloften deden. Daer zijnder onder hen soo ijuerigh gheweest, datse by ghebreck van draghers de siecke selfs op hunne schouderen ghenomen, ende onder het dack ghebraght hebben; andere die met leederen door de vensters ingheklommen zijn, om by de siecke te gheraken, die sonder menschelijcken troost tusschen de doode op hun steruen laghen. Sommighe oock die 'tvier nu mede ghevat hebbende, met omwonden hoofdt, (hoe swaer het hen viel) euen wel de verlaetene sielen ginghen tot de salighe eeuwigheyt bereyden, diese seluekorts daer nae verwachteden, ende (ghelijck te hopen is) inghinghen. Soo sterck is de liefde, datse oock inde doode de doot versmaedt, ende, ghelijck aen't vier, niet op en houdt van wercken, soo langh alse voedsel van haere vlammen vindt.

HET ACHTSTE CAPITEL.

Vanden arbejdt ende vruchten der Societejt onder de Heydenen.

TOt noch toe isser voor 'tmeeste deel ghesproken vande dienften der Societejt diese aende H. Kercke binnen Europa ghedaen heeft: de welcke hoe welse niet weynigh oft gheringhe en zijn, krijghen nochtans eenen grooten aenwas vande dry andere deelen der wereldt; daerse al mede verspreydt is. Sy liet haer voorstaen, niet met eenen eer-suchtighen moedt (als Alexander) maer met eenen ruym-hertighen ijuer (ghelijck Paulus) dat eene wereldt aen haere liefde te enghe was; waerom wil-

Den ijuer vande Societejt soecht een nieuwe wereldt.

de

de noch verder pooghen, ende den standart des H. Cruys onder het vendel I E S V by onse teghen-voetenaers tot d'uyterste paelen van Asia, Africa ende America toe voeren. Dit voornemen ghelijckse door Godts gratie met eenen grooten moedt bestaen heeft, alsoo wordt het noch hedenf-daeghs met ghelijcken ijuer uytghevoert, den Heere sulck een voorspoet aen hunne gheestelijcke wapenen des Christen gheloofs geuende, dat noch de Griecken, noch de Romeynen t'samen met alle hunne victorien soo vele landen verouert hebben, als wel de Societeyt Rijcken en Prouincien, op min als een' eeuwte, ten deele met het waerachtigh ghelooue verlicht, ten deele aen 'tselue gheheelijck onderworpen heeft. Den H. Xauerius was den eerste, die de bane aende glorie vande manhaftighe daden der naccomelinghen opende. Desen wierdt ten versoecke van Ioannes den III. Coningh van Portugael, vanden Paus nae Oost-Indien gesonden: wiens Rijcken hy schier allegader met eenen onverdrietighen arbeydt ende onvermoeyde vlijtigheyt, nu te water, nu te lande, door menighe van perijkelen ende ongevallen, doorloopen heeft, laetende ouer al in't afworpen der afgoden, ende 'toprechten der cruyssen, ontallijcke teeckenen van sijne vruchten die hy inde bekeeringhe der ongheloouiger dede. Van hier is hy nae Iaponien ghereyft, een Rijck tot dien dagh van't licht des Christen gheloofs onbeschenen, al waer soo hy nu dry Coninghen met eenen onuytsprekelijcken hoop volcks bekeert hadde, is van sijnen ijuer nae China ghedreuen, om oock met verbeurte van sijnen hals (des noodt waere) den ingangh van dit maghtigh landt te openen, voor desen aen alle vremdelinghen, ende dies volghende aen't heyligh Euangelie ghesloten. Maer inde hauen van Sanciano ghekomen zijnde, heeft, ghelijck

S. Xauerius gaet voor,

doorloopt alle Rijcken van Indien,

en Iaponien,

tot China toe:

De Signis
Eccl. 1.6.

eenen anderen Moyſes voor de deure van't langh-ghe-
wenschte landt van Beloften, die van't eeuwigh leuen ghe-
vonden, als hy meer vanden ijuer der sielen, als vande
korte uytghereert, in't beghinsel (ſoo hy het nam) van ſij-
nen loop, d'alghemeyne schult van onse sterffelijckheyt
aen Godt, den vergelder ſijns arbeydts, met een saligh eyn-
de betaelt heeft. ⁊ Gheuoelen van Thomas Bozius is, dat
alle de kettters t'samen van Simon Magus af (die den eer-
ſten was) tot Caluinus, oft oock den laetſten van deſen
tijd toe (die vry al wat veel duyſenden in ghetal ſouden
zijn) ſoo vele sielen niet en hebben van't heydendom tot
de kenniſſe CHRISTI ghetrocken, alſer wel Xauerius
alleen tot het waerachtigh ghelooue ghebraght heeft:
want doch den aerdt der ketteren is, niet de sielen der
onghelouighe tot Godt te bekeeren, maer (ghelijck den
vijandt-menſch van't Euangelie) hun onkruydt ouer die al-
reede bekeert zijn, te ſaeyen, en die te verleyden.

wordt
gevolght
van an-
dere,

die vele
Conin-
ghen en
landen
bekeeren.

De voet-ſtappen van Xauerius hebben vele andere van-
de Societeyt ghevolght: welcker vruchten men ſpeuren
magh uyt den ooght van een iaer alleen, alſe bouen de
dry-hondert-duyſent sielen aen't heyligh ghelooue ghe-
wonen hebben. ⁊ Een iaer is wel ſomwijlen wat ſchaerſter
ghevallen als t'ander; doch gheen ſoo ſlecht, of vele duyſent
sielen zijnder inde ſchuere des Heeren inghevoert. Ende
onder deſe, beſonder in Indien en Iaponien, vele Conin-
ghen en Princen met vrouwen en kinders: welcker nae-
men om de menighte ick voor by gae. Doch en magh niet
verſwijghen den Coningh van Tamba, die nae ſijn doop-
ſel noyt te velde en ghingh, of hy en voerde den ſoeten
naem Iesvs in goude letteren bouen op ſijnen helm, ach-
tende dat hy de meeſte ſterckte teghen de vijanden hier in
ſoude vinden: noch oock de Coninghen van Saxuma ende

van Omura. Waer van den eersten, soo haest hy met 'theyligh water ouergoten was, den afgodt met sijn' eyghen handen ghebroken, ende den tempel des selfs in brandt ghesteken heeft: den anderen veertigh dierghelijcke afgodische tempels ter aerde ghelegh, niet sonder gheuaer van oproer, ende van sijnen Staet te verliefen. Hy was eenen van die dry Coninghen, die hunne neuen als ghesanten uyt Iaponien nae Roomen aenden Paus Gregorius den XIII. schickten, om inden naem van hunne Rijcken behoorlijcke ghehoorfaemheyt aende H. Kercke ende den Apostolijcken Stoel te bewijsen, als bouen in't tweede Boeck breeder verhaelt is.

Alle dese, ghelijcke met het meeste deel van hunne on-
 derfaeten veyligh gheweest zijn om in CHRISTVM te
 ghelooouen, alsoo hebbense hen oock seer dapper ghe-
 toont in sijn' eere te verweyren, ende volstandigh om sijnen heylighen
 naem teghen alle tormenten en tyrannen te belijden. Gheene vieren noch wateren, gheene kruysen noch
 staken, gheene lancien noch sweerden, gheene pijn-bancken noch
 paleyen hebben oock den moedt der kinderen kunnen breken; ick late staen van bedaeghde mans en
 vrouwen, der welcker vele duysenden met kruysen en Roosen-
 hoeykens inde handt, de martelie van hunne mede-Christenen
 quamen vereeren, ende hen aende beulen presenteren, om eene
 ghelijcke doot uyt ghelijcke reden t'onderstaen. Waer door
 al euen eens ghebeurt is, ghelijck in't beghinsel der H. Kercke
 (daer't Martelaeren bloedt tsaet der Christenen was) datter
 oock gheduerende de grouwsaeme vervolghinghe, die daer
 eerst in't iaer 1594. opgestaen en noch niet gheslist en is
 (namentlijck van't iaer 1603. tot 1622.) bouen de twee
 hondert en neghen-entertigh duysent menschen door de
 Societeyt alleen tot het

*Stand-
 vastigh-
 heyt der
 nieuwe
 Christe-
 nen.*

Christen ghelooue ghebraght zijn. Men soude niet meer kunnen wenschen, oock ten tijde van ruste. Soo dat wy voor ghewis moghen houden, dat dit onweer aende heylighe Kercke in Iaponien niet min dienen en sal tot voortgagh, als de kalnte soude kunnen doen.

*Ver-
scheiden
bekeerin-
ghen in
China,*

*Trigaul-
tius de
rebus Si-
nenfis.*

De beghinselen van China zijn swaerder in arbeydt, en minder in vruchten gheweest, te wijle daer groot verdriet ende moeyelijckheyt te swelghen viel om den ingagh in dit Rijk te vinden, ende nae dat dien noch gebaent was, den ijuer noodtsakelijck met groote bescheydentheyt ende voorsicht ghematicht moeste worden, op dat den ontijdighen drift het teer saet niet en soude in sijne eerste scheuten versmachten. Euen wel en is desen acker soo onvruchtbaer niet gheweest, of hy en heeft eenighe schoouen ghegheuen, die ons voor de naevolghende iaeren alsoo goeden oogst belouen, alser erghens in heel Oosten te verwachten is. Dry Princen van Coninghlijcken stam zijnder met haere moeder, haere dochter ende neefken ghedoopt. Item vele andere vande aensienelijckste des Rijcks: aen de welcke allegader den wegh ghetoot heeft dien vermaerden Mandarin Paulus, van wien men segghen magh, dat hy, naest Godt, den principaelsten pilaeer is, soo vande Chinoische Kercke, als vande Societeyt aldaer. Nae dat hy om sijn' uytnemende wijsheyt en wetenschap voor meester ghegheuen was aenden ionghen Coningh, heeft met eene wondere bevallijckheyt sijn herte soo verre ghewonnen, dat hy hem nu niet min ghehoors en gaf om d'uytlegghinge vande Christelijcke wetten des gheloofs, als de politijcke van sijn Rijk wel te verstaen. Dus heeft hy oock terstondt, inden eersten aenvangh sijner regeringhe, alle d'afgoden uyt sijn Hof ghebannen: soo dat her nu gheenffins vreemt en moet duncken, datter inde
hoof-

hoofst-ſtadt van Pequin alreede vijf-en-dertigh duyſent Chriſtenen (onder de welcke vijftigh ghetnedene des Coninghs, twee hondert van Coninghlijcké afcomſte, vier hondert ſoo Mandarinen, als andere ghegradueerde mannen zijn) ghevonden worden. Eene beklaghelijcke ſake iſſer, het groot ghebreck van werck-lieden: want daeranders niet en ghebreekt om de naebueringhe Rijcken allegader aen't rijck CHRISTI t'onderworpen.

In Afriken, ende beſonder in Ethiopien, heeft de So-^{in Afri-}cieteyt mede grooten buyt vande Heydenen ende de Schi-^{ken,}ſmatijcke voor de H. Kercke behaelt. P. Silueria heeſter den Coningh van Monomotapa, met dry hondert van ſijne houelingen gedoopt, nae dat hy by nachte een viſioen van Onſe L. Vrouwe gheſien hadde, inſghelijcks dien van Inambanes met vrouwe en kinderen, en alle d'onderſaeten: by de welcke noch moeten veruoeght worden ſeuen oft acht andere Coninghen die met het aanveerden des ghe- loofs, eenen ruymen wegh aenden ijuer der ſielen ghe- baent hebben. In Abaſſien (datmen het rijck van Preſte Ian noemt) iſſer nu voorspoet, nu teghenſpoet gheweest, nae aduenant de vaſtigheyt oft wanckelbaerheyt der Key- ſeren. Sommighe hebben onder-tuſſchen de dolinghen af- genaen, ende de Roomſche Kercke voor de waere aenghe- nomen; maer lieten hun herte korts daer nae wederom ver- ſlingheren door de Schiſmatijcke. Nu onlanghs in't iaer 1625. hadde den Keyſer Saltham met ſijne kinders, broe- ders ende neuen, tſamen een groot deel van ſijn ander maeghſchap, ende den adel, met den meerderen hoop vande Gheestelijcke ende wereldtlijcke Ouerigheyt, als oock dry Keyſerlijcke leghers, ende bykans alle d'inwoonders van verſcheyden ſijne onderdanighe Rijcken, openbaere belijdeniſſe ghedaen van't Catholijck Roomſch gheloo-
ue.

ue. Ende fiet, als of d'ongheftadigheyt aen dit volck ingheboren waere, een' onverwachte wolcke heeft niet langh daer nae alle defen sonne-fchijn leelijck ouertrocken ende verduyftert: dies niet te min heeft de Societeyt met een kleyn handt-vol werck-lieden niet laeten groote bekeeringhen te doen, befonder onder de Heydenen, die dit Rijck onderworpen zijn, vande welcke fy'er binnen den tijdt van dry iaeren, by de dry-en-veertigh duyfent koppen ghedooft heeft.

*in VVest
Indien.*

Inde West-Indien hebben, Godt lof, d'ouervloedighe vruchten der ghewonnen fielen feer rijckelijck den arbeydt betaelt, die'r aen besteedt is. Mexico voor de comfte der Spaignaerden was een lant, daermen iaerlijcks aenden duy-tel flagh-offerande dede van vele menschen: nu is het bykans heel onder het soet iock CHRISTI, ende doet offeranden van behaeghelijckheyt aenden leuenden Godt. In Cinaloa en nieuw Biscaien zijn uyt de klauwen des hel-schen vijandts, gheduerende den tijdt van omtrent dertigh iaeren, wel tachtentigh duyfent fielen ghetrocken: inde omgheleghene plaetsen hebbender hier neghen-en-seftigh, elders min oft meer duysenden, ghelijcker handt het heyligh doopsel versocht. 'tSelue ghebeurt in Peru, in Chili, inde Philippinen, in Brasilien, in Paraquarien, ende andere barbarische landen, daermen de wilde mensch-eters gaet naeiaghen, ende met alderhande lieffelijckheyt ende fraeyigheyt uyt hunne hollen en moort-kuylen locken, om die tot het gebruyck van reden ende de kennisse der Christelijcke waerheyt te brenghen. Welcke iaght hoese edelder is om der fielen wille (die door Godts dierbaer bloedt ghekocht zijn) hoese de iaghers oock moedigher maect om gheenen arbeydt te spaeren, vande selue t'achterhaelen. Ertelijcke hondert duysenden hebbender alreede hunne onmen-

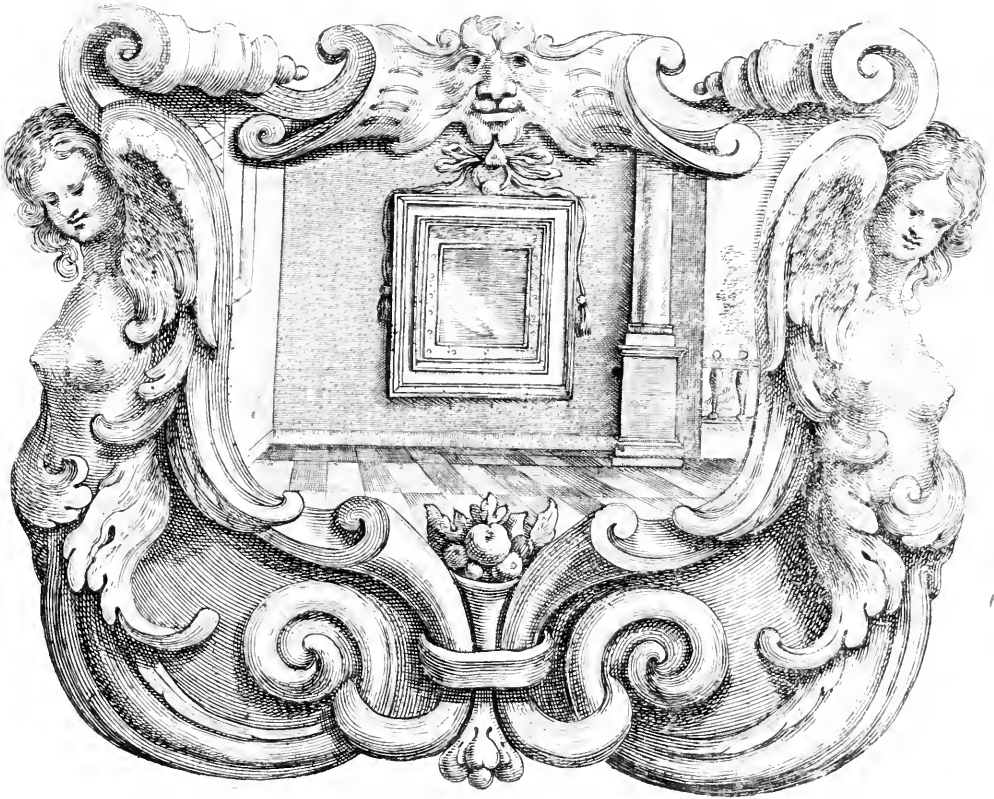
onmenschelijke wreedtheyt met de Christelijcke saechtmoedigheyt verandert. Meer souden het doen, waerender meer Patres: want het ghetal vande werck-lieden, by maecte vande groote menigte der Barbaren, als gheen en is. inder voeghen datmensē daghelijcks siet onder den last beswijcken, ende van vermocytheyt vergaen, dies te langher weerdigh te leuen, hoese noodtsakelijcker zijn om aen soo menighe sielen het eeuwigh leuen te besorghen.

Nu dit beloop van onse oeffeninghen ten eynde zijnde, moghen niet naelaten 'tghewoonelijck vermaeck van eenighe sinne-beelden ende rijmen, als verdienden loon van onse werck-lieden, voor den vermoeyden Leser daer aen te hanghen, om naemaels te vlijtigher nae den vierden Boeck te spoeden.

Kk

Werck-

Omnibus omnia.

{ Ghelyck
Aen ieghelyck.

Ick hebb' een kaemer aen de straet,
Daer sie ick wie daer henen gaet,
Daer sie ick wie daer gaet voor by,
Soo wel van d'een, als d'ander sy:
En niemant stelt hier eenen pas,
Of ick kan't sien in mijn ghelas.
Ick sie daer gaen een hoogh ghemoedt,
Met groote pluymen op den hoedt,

En met den deghen op de sy,
 En al sijn knechten op een ry:
 Ick sie daer ioffers trots en prat,
 Die hier gaen proncken langhs de stadt,
 En die gheduerigh nae den noen
 Den tour van à la mode doen:
 Ick sie hier meyssens van het landt
 Met groote koruen aen de handt,
 En dan noch boeren ouer hoop,
 Een ieder brenght al wat te koop:
 Noch sie ick hier ons buer-mans kindt,
 Dat loopt gheduerigh teghen windt,
 En siet dat sijnen meulen draeyt,
 Wanneer het minste koeltjen waeyt:
 Ick sie een aermen blinden man
 Die sijnen kost niet winnen kan,
 Alleen soo gaet sijn leeuwken ueur,
 En leydt hem soo van deur tot deur.
 Dit wordt in mijn ghelas verbeelt,
 En watter speelt, en watter queelt,
 En watter sit, en watter staet,
 En watter komt, en watter gaet,
 En siet, Godt ghene wie het waer,
 tGlas verthoontse al euen klaer.
 En als ick hier te degh' op kijck,
 Ick sie den spieghel is ghelijck
 Aen een die ieder wel besint,
 En ieders sielen heyl bemint;
 Met wijse wijs, met slechte slecht,
 Met loofse loos, met rechte recht,
 Met bly verblijdt, met droef bedroeft;
 Met ieder soo by ons behoeft.

Den roep vande Societeyt is, veel doen en lijden.

In vtrumque paratus.

{ *Soo veel bereet
Tot bloedt als sweet.*

DEn os staet tusschen bey, 'tzy tot slagb-offeranden,
'tZy met een rouwen ploegh te sijnden door de lander:
Hy staet daer op en wacht, en is altydt bereet,
Als't hem gheboden wordt, te storten bloedt oft sweet.
Is't dat hy voor dien dagh heeft inden ploegh gaen sweeten,
Leydt hem vry morghen weer, den arbeydt is vergeten:
Gheen prickel moet daer zyn, gheen sweep, gheen harden stock,
Hy gheeft den dweeghen hals vrywilligh onder 'tiock.

Maer

Maer doet ghy hem die eer, en leydt tot de autieren,
 Dan toont hy dat hy wilt noch lijf noch bloedt meer spaeren,
 Iae siet wel op ds bijl, en vreesst voor gheenen slag,
 Hy haect oock nae sijn doot, en wouw wel dat hy lagh,
 Hy wouw wel dat sijn bloedt d' autieren moght vercierren:
 Hy wouw wel dat hy waer verhouwen in quartieren,
 Hy wouw wel dat het vet al kiste op de vlam,
 En dat den soeten reuck voor Godes aenschijn quam.
 Voorwaer den echten wensch van al die vrome borsten,
 Die nae Godts-dienst alleen, en 's werelts welvaert dorstren:
 Daer bobbelt noch in hen Loiolas edel bloet,
 Dat is dat hen noch iock, noch bijl ont sien en doet.
 Zy dat ghy hen ghebruyckt in d'onghebouwde landen;
 En dat sy staen de handt aen een deel rouw verstanden,
 S'en spaeren daer gheen sweet, sy braden in de son.
 Op dat het dorre landt ten laetsten vruchten won.
 Zy dat sy weer den ploegh en acker moeten laten,
 En dat hen een tyran doet sleuren achter straten,
 Doet boeyen handt aen handt, en steken in een gat
 Dat noyt oft sonder dief, oft moordenaer en sat:
 Zy dat hy hen dan noch doet op een pijn-banck smijten,
 En 'topghebaelde vleesch met sout en eeck doet bijten,
 Oft dat den beul een torts hen onder d'ocsels steeckt,
 Soo dat 't ghebraden vet van bouen neder-leeckt:
 Zy datmen hen doet staen en braden aen de staecken,
 Soo datmen anders niet als enckel vier siet blaecken.
 Het is hun laetsten wensch, soo scheidt sy van hier,
 En branden min door d'aerdsch, als door het hemelsch vier.
 Dit is den kloecken aerdt: en doen, en t'saemen lijden,
 In't een zyn onvermoeydt, in't ander sich verblijden.
 Wat datter komt oft niet, den moedt die is ghestelt,
 Oft branden in het vier, oft ploeghen op het velt.

Oeffeninghen der Societeyt.

Causas mille salutis habet. { Raedt
Voor quaeds.

Den apo-
tecker
spreeckt.

Mijnen winckel staet hier open,
Offer iemandt iet wou kopen,
Offer een Doctoren brief
Hier quam soecken sijn gherief.
Want al wat dees Heeren schrijuen,
Moet ick hier gheduerigh vrijuen,
En ick stamp heel uren lanck
Dickwils maer om eenen dranck.

Qualijck

Qualijck heefster iemandt quaelen,
 Of hy komt mijn droghen haelen:
 Wie mijn apoteeck bekijckt,
 Vindt terstondt dat hem ghelijckt.
 Want ghy fiet, ick hebb' met hopen
 Kruiden, saluen en siropen,
 Wortels, poeyers, specery,
 Twintigh doosen op een ry.
 En dan heb ick mijn conseruen,
 Qualijck doense diese deruen;
 Hier haelt een benauwde borst
 Goey tisanen voor den dorst:
 Besuar-steen, soo sy hem heeten,
 Die doet het fenijn wtsweeten,
 En triakel, mithridaet,
 Somma, troost voor alle quaet.
 Kortsen, teeringh, water-suchten,
 Moeten door haer krachten vluchten;
 Iae ick drif de siekten af,
 Schoon ghy hadt een voet in't graf.
 Doch al kan ick 't lichaem heelen,
 Dickwils sou het hert noch queelen,
 Datmen gheenen winckel vondt
 Daermen sielen maect ghesondt.
 Dan, Godt lof, daer zijn Doctoren,
 Die eerst onsen pols gaen sporen,
 En nae dat de quaelen zijn
 Schicken sy hun medecijn.
 Heeft Loiola niet ghenesen
 Die een ander had verwesen?
 Soo dan hebby pijn oft wee,
 Brought hier wven Recipe.

Isaia 55.

Omnes sitientes venite ad aquas, venite, emite
absque argento, & absque vlla commutatione.

{ Ick giet
Voor niet.

H Et is een soet gherief, als midden in de steden
Komt springhen een fonteyn uyt harden steen ghesneden,
En dat een milden vloedt sijn nat ten besten gheeft,
Voor iemant die noch pomp, noch eemer t'huys en heeft.
Siet, hoe dees silu're beeck komt rondom uytghespronghen,
En door een diepen val wordt hoogher opghedronghen,
Siet, hoe den naesten bergh sijn milden schoot ontsluyt,
En gheeft al dat hy heeft, en perst sijn aders uyt.

En

En dit niet voor een ur', het vloeyt op alle stonden:

Wie is't die desen back oyt ijdel heeft gevonden?

Wie quam daer oyt by daegh, wie quam daer oyt by nacht,

Die nae het water hier in't minste heeft ghe wacht?

Is't dat by onghewal den brandt een huys komt watten,

Waer in dat sijn bewaert de langh-vergaerde schatten,

'tZy dat een dertel kindt, oft roeckeloose maert,

Heeft met het vier ghespeelt, oft dat niet wel bewaert.

Is't dat een herden vorst de stroomen komt te binden,

Soo dat in heel de stadt gheen water is te vinden,

Heeft iemandt in de son den heelen dagh gheslaeft,

En dat sijn dorstigh hert niet eens en is ghelaeft;

Een ieder vindt hier baet, sy kan een ieder helpen,

'tZy om een langhen dorst, oft haeste vlam te stelpen:

S'en is voor niemandt toe, al quaem daer maer een kindt,

Daer is niet een soo kleyn, die hier gheen troost en vindt.

Vergheeft my die dit leest, w'en willen ons niet roemen,

Doch eer ghy iemandt kent, en wilt hem niet verdoemen.

Ick seggh' de Compagnie, al schijnt sy v soo kleyn,

Sy vloeydt oock dagh en nacht aen ieder in't ghemeyn.

Is't dat een dertel oogh met een oneerbaer loncken

Onsteken heeft v hert, en dat ghy dat siet woncken;

Is't dat v siel nu brandt, en voelt een snooden lust;

Het is v eyghen schuldt, wordt dien hier niet gheblust.

Is't dat v dorr' ghemoedt beghint heel te verdrooghen,

En datter niet een traen kan vloeyen uyt v ooghen:

Komt hier tot dees fonteyn, het water dat hier vloeydt

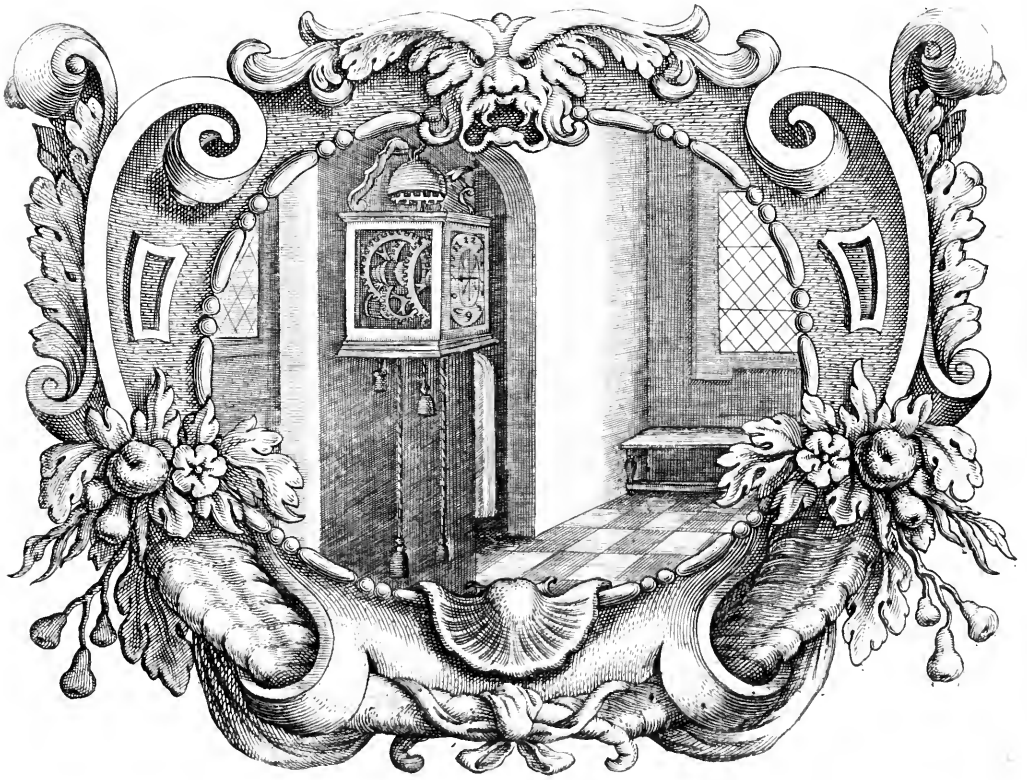
Is menigh man beghin dat hy in deughden bloeydt.

Dit wordt v oock voor niet en uyt der hert gheschoncken,

Waer aen soo menigh mensch sijn welvaert heeft ghedroncken:

Is't dat ghy dickwils komt, en van dit water haelt,

Hoe ghy meer schulden maect, hoe dat ghy meer betaelt.

Descensus iuuat ascensum. { *Het sijghen
Doet stijghen.*

AL woon ick by de kercken niet,
Het ure-wercksken dat ghy siet,
Dat heeft een wijsen en een handt,
Die wordt ghedraeyt op menigh tandt.
Het heeft sijn wielkens altemael,
En 'tklocksken dat spreeckt oock sijn tael:
Want als den hamer dat eens tuckt,
En dat hy sich weer achter ruckt,

En

En soo gheduerigh sit op't lijf,
 Terstondt het klocksken roept seer stijf,
 En ick leer vanden laetsten slagh
 De uren vanden heelen dagh.
 Maer hongh ick gheen ghewicht daer aen,
 Niet een van altemael souw gaen:
 Want, siet, als dees gaen op en neer,
 Soo gaen de wielkens wegh en weer.
 Doch, soo ghy wilt, houdt u ghesichte
 Een weynigh noch op dit ghewicht.
 Siet, als het een maer nederdaelt,
 Dan wordt het ander opghehaelt,
 En reden dat het bouen gongh,
 Dat was om dat het ander sonck,
 Het leeghste dat hier neerwaerts dijst,
 Maect dat het hooghste opwaerts rijst.
 Vraecht ghy hier van beduydenis,
 En watter doch gheslaghen is?
 Ick seggh', wanneer het lichaem slaest,
 Wanneer het hier beneden draest,
 'tZy dat het op de stoelen staet,
 'tZy dat het nae de kerckers gaet,
 'tZy dat het seylt verr van het strandt,
 'tZy dat het gaet ten platten landt,
 'tZy dat het hier de iongheyt leert,
 'tZy dat het elders een bekeert,
 Hoe dat het van Godt verder gaet,
 Hoe dat het hem noch naerder staet.
 Daelt hier het een deel door ghewicht,
 Het ander wordt oock opghelicht.
 'tFonteynken dat sich 'tleeghste dringht,
 Dat is oock dat het hooghste springht.

De gheestelijcke Oeffeninghen vanden H. Ignatius
scherpen den gheest in stilte.

Operosa quies.

{ Al rust ick wat vermoeyt,
Mijn overck in stilte spoeyt.

Den sa-
gher
spreeckt.

Ick kan mijn ambacht wel, ick weet wat is van sghen,
En hoemen moet door't hout het tandigh ijsen iaghens;
Doch ick en heb dees konst van niemandt vremdts ghebadt,
Mijn vader was wel eer den besten vande stadt.
Maer siet het is van nood' dat ick wat rust by wijlen,
Om soo de botte saegh te scherpen en te wijlen,
Ick hael de tanden uyt met dit kleyn winnigh stael,
Want siet, aen een goey sné daer hanght het altermael.

Uel

Veel saghens maeckte bot, men moeste dickwils wetten,
 Ghelyck als den barbier sijn schaers moet dickmael setten,
 Oft als den timmerman die heeft daer aen een kant
 Voor beytels en fremoors den slijp-steen by der handt.
 Iae selfs, heeft iemandt oyt soo scherpen vliem gevonden,
 Die noyt eens bot en wierdt door etter vande wonden?
 Ghelyck een Engels mes al waer het noch soo sijn,
 Dat dickwils snijden wilt, moet veel gheslepen zyn.
 'tGhebruyck maeckt alles bot, hoe scherp het was te woren,
 Is't altijd in de handt, de sné is haest verloren.

En soo het gaet met dees, soo gaet het met den gheest,
 Als hy op't scherpste is, dan bot hy aldermeest.
 Wie onder handen heeft een heel deel herde gasten,
 Vol weeren t'alle kant, vol onbesnoeyde quasten,
 En daer op sit en sweet, en dat van daegh tot daegh,
 Wat wonder dat dien kriecht somtijds een botte saegh?
 Al heb' een sneeghen gheest, nochtans met veel te wercken
 Het stael bot meer en meer, al willen't veel niet mercken,
 Die snijden ander lie'n wel tot een konstigh hout;
 Maer siet haer eyghen saegh blijft selue bot en kout:
 En dat komt hen van soo gheduerigh aen te iaghen.
 Neen, scherpt eens tusschen bey, ter wyl set maet de schraghen;
 Ghy moet daer met de vyl somtijds doch komen aen;
 Den gheest wil altemets den slijp-steen onderstaen.
 Maer scherpt hem doch in rust, want blijf dy in het woelen,
 Wat dat ghy slijpt oft vylt, den gheest en sal't niet woelen:
 Vertreckt v' van het volck, 'ten minsten eens in't ier,
 Dan siet men waer't hem lieght, en waer dat is de schaar'.
 Onthoudt dan dese les van somtijds 't werck te staken,
 Soudt ghy daer nae der handt veel lichter door gheraken.
 Dees rust is't beste werck, alleen de ruste maeckt
 Daer gh'anders voor bleeft staen, dat ghy daer door gheraeckt.

Het boecksken vande gheestelijcke Oeffeninghen is eenen sekeren leydtf-man om eenen staet des leuens te verkiesen.

Hac monstrat eundum. { *Vraeght hier raedt,
Eer ghy gaet.*

Als ghy een heer-baen siet sich in veel straten scheidende,
 Dan weet ghy niet wat wegh u nae de stadt sal leyden,
 En daer perijckel is, daer is't een stout bestaen
 Een onbekenden wegh met twiifel in te gaen.
 Die gheenen leydtf-man heeft, behelpt sich met te vrughen;
 Die wijs is, die en sal sijn leuen soo niet waghē:
 Dit weeghsken heeft gheen eynd', dit loopt in't eynde krom,
 'tEen leydt recht toe recht aen, en 'tander mijlen om:

Dees

Dees straet die is soo hol, men weet niet wat maken,
 Vol grachten en morasch, daer is niet uyt te raken,
 Een dooy-laegh hier en daer schuyt onder lis en kruydt,
 Dit paeyken draeyt en brengh t weer op't selue uyt:
 Dit leydt t in een bosch vol tigers en vol leeuwen,
 Men hoort daer anders niet dan kermen en dan schreeuwen,
 Daer bleef soo menigh man, en storte daer sijn bloedt;
 Wie toon' my nu den streeck dien ick hier houwen moedt?
 En Theseus had voorwaer in Minos hof ghebleuen,
 Hadd' Ariadne niet hem eenen draedt ghegheuen,
 Die hy in't ingaen vast aen al de weggen bondt,
 Soo dat hy licht daer nae den seluen uytgangh vondt.
 Als't Israëlsche heyr door de woestijn ghingh draelen,
 En niemant daer en vondt om nae den wegh te taelen,
 By nacht quam een vlam viers, by daegh een schoone volck,
 Die ghingh altijdt voor aen, en leyde 'sHeeren volck.
 Voor schepen die by nacht omtrent de klippen waeren,
 En voeren op ghenacy van winden en van baeren,
 Mits datter maer een licht uyt Pharos toren hongh,
 Dat maeckte datter gheen op banck oft klip en gongh.
 En vrees niet, wildy maer Loiolas boecksken lesen,
 Het sal op 'shemels baen t eenen leydt-man wesen:
 't Vijst t de heer-baen in, men noemt het 'sHeeren baen,
 Om datter uwen Heer met 't kruys is voor ghegaen.
 Kruys-straeten dolen doen, en nae den wegh maer gissen;
 Maer houdt dees kruys-straet vry, ghy kondt daer niet in missen,
 Houdt t by dese baen, en gaet de kruys-straet in,
 Gaet vry daer't teecken staet, en doolt voort aen te min.
 Sis quaet, maer wel ghebaent, men moet den wegh niet maken:
 Schoon daer veel dorens zijn, ghy sult daer door gheraken.
 Wie is't, die niet door't slijck, oft door een quaede stract,
 Veel lieuer dan verr' om, oft heel verloreu gaet?

In stilte vande gheestelijcke oeffeninghe leertmen
 fyseluen kennen.

Virgil. — Nuper me in littore vidi, { *In stille klaerheit*
Eclæg. 2. Cùm placidum ventis stare mare. { *Sietmen de vvaerheit.*

L Aetstmael ghingh ick langhs den stroom
 Ouerpeysen mijnen droom,
 Dien ick had by nacht ghebadt,
 Dat ick aen den oever sat:
 En den droom was, dat het Rijk
 Niemandt hadd' aen my ghelijck,
 Niemandt van soo grooten moedt,
 Niemandt was soo edel bloedt,

Niemandt

Niemandt van soo hooghen staet,
 Niemandt van soo soet ghelaet,
 Niemandt van soo witten grondt,
 Niemandt van soo rooden mondt,
 Niemandt van soo sachten handt,
 Niemandt van soo blancken tandt,
 Niemandt van soo blonten hayr,
 Niemandt van ghesicht soo klaer:
 Niemandt van ons heele stadt
 Docht my dat iet schoonder hadt.
 Maer als't droomen was ghedaen,
 En den slaep nu heel vergaen.
 Ick terstondt mijn kleeren aen,
 Ick moest nae den oever gaen,
 Ick moest weten vanden stroom
 VVatter was van mijnen droom,
 Hoe mijn hayr in orden stondt,
 Of het swert was, bruyt oft blondt,
 Of mijn tanden waeren wit.
 Dit sagh ick van lidt tot lidt,
 Hier en daer hadd' ick een buyl,
 Hier en daer wast vry wat vuyl,
 'Kvond' een schrabbe twee oft dry,
 Daer noch een lijck-teecken by,
 Dat noyt heelde, noyt ghenas.
 Noyt en wist ick, dat ick was
 Soo gheteekent, soo mismaeckt,
 Voor dat ick was hier gheraeckt.
 VVilt ghy kennen uwen staet?
 Luyt nae gheen droomers praet,
 Spiegheelt v in't stil ghemoedt,
 Dat toont beter als den vloedt.

In't vertreck vande gheestelijke Oeffeninghen vindt-
men groote schatten.

Sine teste beator.

{ Graeft hier vvat,
Ghy vindt den schat.

Die schatten vinden wilt, en moets' op straet niet soecken;
Maer erghens verr' van kant, in hollen en in hoecken:
Al verr' uyt het ghesicht, en in een diepe mijn',
Daer willet goudt ghesocht, en daer gevonden zijn.
Soo vindt den grauer oock wel eenen schat versteken,
Die daer gbedoluen lagh, daer noyt was naz gbekeken.
'tVilt somtijds alsoo zijn, alsm' is in nootd en druck;
En daermen't minst verwacht, daer vindtmen sijn gheluck.
Siet

Siet desen aermen bloedt die gaet met eenen strycken,
 Siet, hoe hem desen pot al dickwils om doet klycken,
 Of niemant daer omtrent op dijn light en loert;
 Hy is vol vrees en pijn van 'tblaeyken datter roert:
 Komt hem maer iemandt aen, het wordt hem al ghestolen.
 Dat ghy bewaren wilt, dat soeckt en draeght verholen:
 'tIs allen sijn gheluck, en noyt hy meer en treckt,
 Dan als hy desen schat in stilt' alleen ontdeckt.
 Waer daer een ander by, daer moght krackeel om ruyfen;
 Den eenen soud't hem mé, een ander teghen wuyfen:
 'tGaet soo in alle recht, die met een ander delft,
 Al vindt hy erghens iet, en heeft niet dan de helft.
 Soeckt ghy hier 'shemels goedt, en Goddelijcke gauen.
 Gaet buyten alle volck en 'smenschen ooghen grauen;
 In't midden van 'tghewoel, en 'twereldtsche ramoer,
 En hadd' ick noyt gheluck, noyt ick daer wel by voer.
 Hadd' ick te voren iet, dat quam ick te verliesen:
 Dit dede my 'tvertreck en d'eenigheyt verkiesen;
 Daer wierd' ick altijd rijck, daer kreegh ick altijd wat,
 Altoos soo vond' ick daer noch eenen nieuwen schat.
 Hier is't dat onse siel best haer fortuyn kan maken,
 En best tot alle goedt en rijckdom kan gheraken:
 Al dat ghy elders haelt, daer wordy veel afquijt;
 Al dat ghy anders vindt, en is maer half profijt.
 Hier graeftmen eenen schat die niemant en kan roouen;
 Die't eens wel heeft gheproeft, die kan het best gheloouen:
 Hy vindt hier alle goedt die d'eenigheyt bemindt,
 En die in stilte t'huys met Godt alleen hem vindt.
 Daerom wat dat ghy doet, 'tzy bidden, oft 'tzy lesen,
 Maeckt u verr' uyt 'tghesicht, maeckt doch alleen te wesen;
 Soo hebby heel den schat, soo hebby thien voor een,
 Noyt meerder is't gheluck, noyt beter, dan alleen.

Cithara I E S V. *anagramma.* Eucharistia.

Virgil.
 6. *Ænci.*

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
 Thræciâ fretus citharâ, fidibusque canoris.

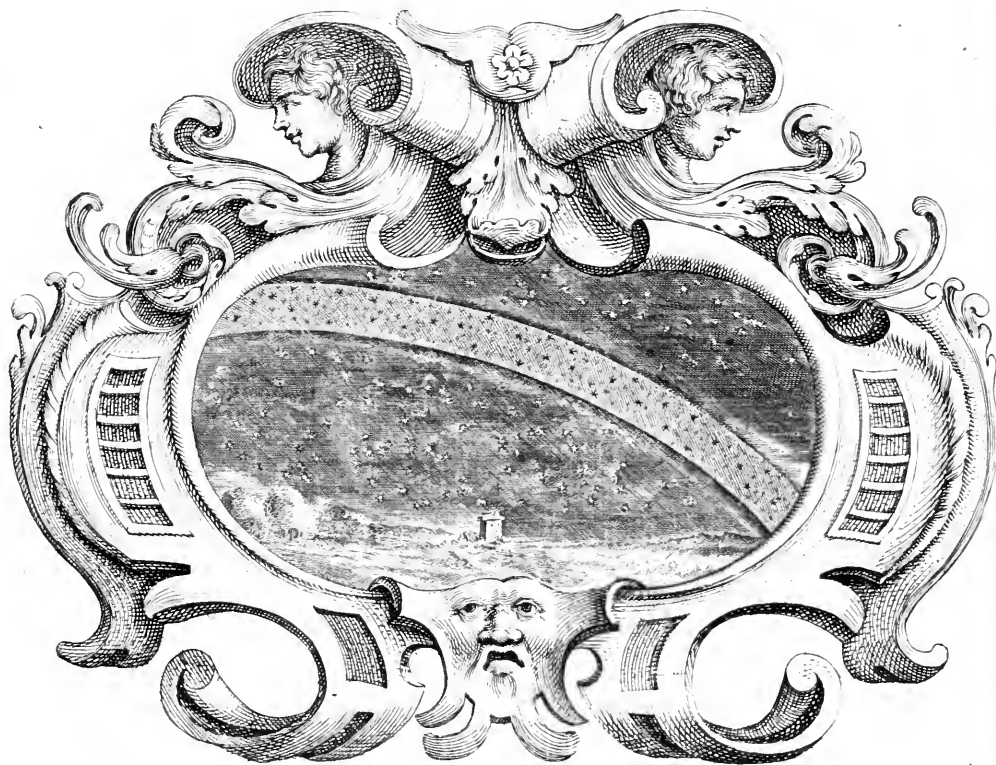
{ Men raectter uyt
 Door dit gheluydt.

't **M** Agh zijn alsoo het wilt een fabel der Poëten,
 VVt fabels kanmen best de waerheyt dickwils weten.
 Men seyt, dat Orpheus heeft doen komen uyt de hel
 Den gheest van sijne vrouwe door het soet cithers-spel.
 Den helschen hondt viel aen met alle dry sijn muylen,
 Tot achter inde hel gaf 't weer-slagh van het huylen,
 Die maecte daer de beest, en hiel't soo langh alleen,
 Tot dat de heele hel terstondt was op de been.

Megara

Megera trock voor uyt, en had het hoofd behanghen
 Met een deel swert vergift, met gheel-ghestreepte slanghen;
 Maer wat sy dé oft niet, op't eynd' verloor sy 't veldt,
 S'en kondt niet wederstaen dit al te soet gheweldt.
 Soo Orpheus maer begonst de snaeren eens te raken,
 Sy stonden altemael als boomen, en als staken,
 Of daer Megera stondt, voor niet was al de kracht;
 Of Cerberus daer was, ten baette oock gheen wacht.
 De vrouw die quam daer uyt, daer Orpheus mé ghingh strücken,
 En was't haer lief oft leet, sy moesten daer op kücken.
 Neemt nu het Vage-vier in plaetse vande hel,
 Ick toon v alle daegh noch dierghelijcke spel.
 Wanneer door slecht beraedt den mensch soo komt te steruen,
 Dat hy voor eenigh tijdt Godts aenschijn noch moet deruen;
 Hem volght sijn eyghen boet, en moet voldoen voor al,
 Ah! 'tmoedt soo suuer zijn dat altijdt blincken sal.
 En schoon sy in het vier nu worden als verstonen,
 S'en konnen daer niet uyt, hun banden zijn ghebonden,
 Den grendel die hen sluyt, die moet van buyten staen,
 Soo langh sy binnen zijn, soo kan daer niemandt aen.
 Maer wy in teghen-deel wy konnen dit ontsluyten,
 Soo langh ons leuen duert, soo staen wy noch al buyten,
 En met een soeter spel als cither oft als luyt,
 Gheraken wy tot hen, en haelen die daer uyt.
 Godts eyghen Vleesch en Bloedt, die weerde Offerande
 Ontslaet die van de pijn, ontsluyt die droeue banden:
 Dit is het cither-spel, dat heeft den Heer ghestelt,
 Dat doet op vier en vlam, tot voor de hel, ghewelt.
 Wel aen dan, Christen mensch, raect somtijds dese snaeren,
 Ghy kondt met eenen slagh v naeste bloedt bewaeren:
 Dat Orpheus noyt en dé, dat kondy met dees luyt,
 Gaet haelt v vrienden weer, en bluscht de vlammen uyt.

Ick rot, terwijl ick leef, van sweyren en van wonden,
 Ick hadde'r noch al meer wierdt daer noch plaets ghewonden,
 Niet een lidt is gheheel, niet een en is ghesondt,
 Daer zijn gheen wonden meer, 'tis al maer eene wondt.
 Een ooghen-blick een ur', een ur' schijnt duysent daghen,
 De son dunckt my te staen, die altijd pleegh te iaghen,
 En eenen dagh dunckt my te wesen duysent ier,
 Een weeck dunckt my soo langh als of 't een eeuwve waer.
 Niet een ghesonde ur' komt dese pijn verschaeren,
 Nu heet ick waeren wel, niet erger konnen waeren.
 Dit is, al is hy kleyn, den troost van mijne pijn,
 Dat die, hoe dat sy wast, niet meerder en kan zijn.
 Wat klaegh ick hier al van? dit waer noch om verdraeghen,
 En waeren daer in't hert gheen wormen die my kzaeghen:
 Al liggh' ick hier alsoo, al ben ick dus ghewondt,
 Noch droegh ick't gherne al, waer maer de siel ghesondt.
 Van buyten gaet het best, veel erger is't van binnen,
 Daer lijd' ick een torment dat niemandt kan versinnen,
 Dees wonden heelen noyt, 'ken voel nu't ander niet,
 Die d'meeeste pijn my doen, zijn diemen niet en siet.
 Hier vrees ick bouen al in handen my te gheuen
 Van die my helpen kan, en schencken beter leuen:
 Maer weet dat ick de doot sal lieuer onderstaen,
 Als dat ick iemandt handts hier oyt laet komen aen.
 O sot waer toe dees vrees? 'tis lichter om ghenesen,
 Veet dat de tongh' alleen hier sal den meester wesen,
 Noch vier en komt daer aen, noch vliem, noch rouwe handt,
 Hy is te roeckeloos die hier oft snijdt, oft brandt.
 Siet hoe den bondt gheneest v wonden met te lecken,
 Soo sal oock uyt v siel de tongh het etter trecken,
 Seght maer waer dat v lieght, het is ghenoegh ghevreesst,
 De tongh' die sal't v doen, de tongh' is't die't gheneest.

Hac iter ad Superos.

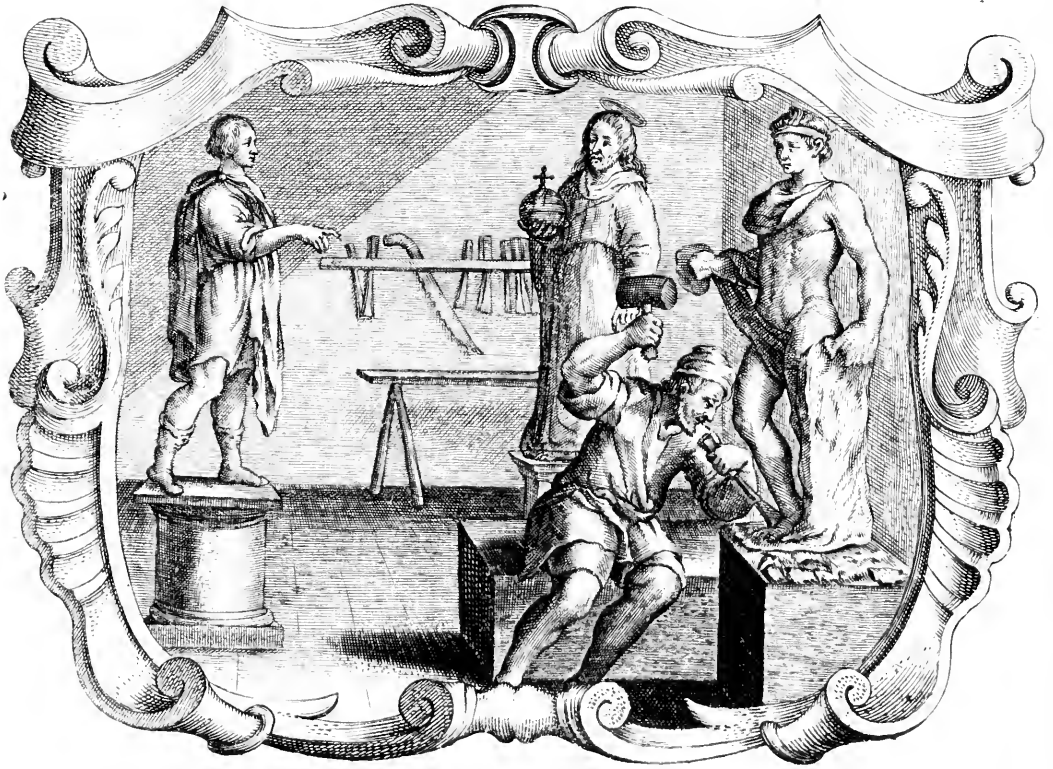
{ Hier is de baen
Om op te gaen.

O Nlanghs inden hellen nacht
Daer ick stondt, en hiel de wacht,
Als den vijandt was te been,
Soo my docht, het was wel een,
Alsmen aldermeeste past
Datmen niet en wordt verrast:
VVant al zijn de vesten diep,
VVaer't dat maer de wacht eens stiep,

'tVVaer

'tVvaer al op een ur' ghekleert
 Alffer niemant sich en weert.
 Doch soo gheenen vijandt quam,
 En niet eenen mensch vernam,
 Sloegh ick eenmael mijn ghesicht
 Bouen nae het sterren-licht:
 Maer soo ick nu opwaerts keeck,
 O, sey ick, ô wat een streeck
 Isser tusschen u, en my!
 Hoe gheraeck ick eens daer by?
 Daermen noyt gheen trommels roert,
 Daermen gheenen oorlogh woert,
 Daermen gheenen vijandt siet,
 Daermen vollen peys gheniet.
 Soo ick dit bleef wenschen staen,
 Sagh ick een melck-witte baen,
 Doen ghevoelde ick een clam
 Die my inden boesem quam,
 En die my van binnen sey:
 Hier langhs is het goedt gheley,
 Daer ghy op dees silv're baen
 Siet de gulde sterren staen:
 Die beteeckent ons de Maeght,
 Wiens wittigheyt hy draeght.
 Al de gheen' die hier soo leeft
 Dat hy witte voeten heeft,
 Voor die is dees baen bereydt,
 Als hy uyt dit leuen scheydt.
 Iae waer't dat den eersten nacht
 Tot u riep de helse wacht,
 Qui valà? sà, gheeft het woordt,
 Seght: M A R I A ; en gaet woordt.

Onderwijfinghe vande iongheyt.

Galat. 4. Donec formetur Christus in vobis. { *Hy volmaeckt.*
Vvat hy raeckt.

Den
beeldt-
frijder
spreekt.

D'Een haelt in't bosch maer brant, een ander meulen-standers,
 Maer dat ick krijgh in huys, dat wordt vry al wat anders,
 En in een lompigh hout, en in een wildt ghewas
 Daer vind' ick haest wat in, dat daer niet in en was.
 Ick neem de saegh voor 'teerst, daer nae mijn staete bijlen,
 En sny, en kap, en kerf in dese rouwe stijen:
 En als den grouen block ghekapt is met verstandt,
 Dan val ick stracks aen't werck en dat van langher handt.
 Vvant

Want wie uyt een grof hout wil kappen teere leden,
 Ghewis die moet daer toe en konst en tijdt besteden,
 Het is van outs ghesien, al wat gheschiedt met spoedt,
 Al is't dat eens wel lukt, nochtans is't selden goedt.
 De langheyt vanden tijdt en magh hier niemant laken:
 Want siet het heeft veel snaps een man heel op te maken,
 Men snijdt al menigh-fout, men past dickwils de maet,
 Eer dat een volmaect beeldt wel op sijn koten staet.
 En soo ick hier nu sit en sny met instrumenten,
 Soo gaet het effen oock, soo gaet het met studenten,
 En dat ghy hier voor v in mijnen winckel siet,
 Dat is dat daeghelijs oock in de school gheschiedt.
 De wereldt is een bosch, een bosch vol wilde planten,
 Vol van gheknobbelt hout, vol weeren t'alle kanten,
 Men vindt'er tacy van aerdt, men vindt'er herdt van sine,
 Een ieghelijk die brengt sijn's ouders plompheyt me:
 En bleuen sy in't bosch, het bleuen botte staken,
 Noch dienstigh voor de wet, noch voor des Coninghs saken,
 Noch voor hun borghery, noch voor het vader-landt,
 En dat maer door ghebreck van een fraey meesters handt.
 Men siet dit alle daegh, dat in de teere sinnen
 De konst door soet beleydt den aerdt komt ouerwinnen:
 Het is een meesters stuck aen d' onbesnoeyde ieght
 Te gheuen het satsoen van een' oprechte deught.
 Dit is Loiolas werck, 't zijn sijn vernufte wonden,
 Want in een heelsaem vlesch gheneestmen haest de wonden.
 De wereldt helde nu, en wouw gaen vallen om,
 Men kondt gheen oorbaer handt slaen aen den ouderdom:
 Hy recht dan scholen op, hy doct de iongheyt leeren,
 En by de wetenschap voeght hy de wet des Heeren.
 Want wie soo boecken leest, dat hy Godt niet en eert,
 Al wordt hy schoon Doctoor, noch blijft hy ongheleert.

Horat.
lib. 1.
Carm.
ode 10.

Hi feros cultus hominum recentum
Voce formabunt.

} Het fatsoen
Was hier van doen.

V Riendt, is't niet een wonder landt,
Daermen sulcke boomen plant?
Daermen niet een blaeyken windt
Of 'tis swanger van een kindt?
En wat dunckt u vanden tack
Daer dit aerdigh kindt in stack?
Siet den babbaert daer eens staen,
Siet, hylacht een ieder aen.

Want

Want daer was een meesters handt,
 Met vernuft en kloeck verstandt,
 Die hem onder handen nam
 Als hy vanden boom eerst quam,
 En wat dat het kindt mis-stondt,
 Nam sy wegh tot inden grondt.
 Nu soo heeft hy veel te doen
 Met sijn aerdigh nieuw fatsoen,
 Doch en weet het niemandt danck
 Als den beytel, en de banck,
 Als de bijl, en als de schaef,
 Die den rouwaert maecten gaef.
 En dit doen dees meesters hier,
 D'een Apollo met sijn lier,
 En den grooten Atlas neef,
 Sonder dees een plompaert bleef:
 Want dees Goden wijsse handt
 Scherpt den gheest en het verstandt:
 Die gheen A voor B en kan,
 Dien is qualijck een half man.
 En soo was den Heydendom,
 Plomp, rouw, hert, wildt, stom en krom:
 Als de Compagnie dit sagh
 Dat dees vrucht soo rouw daer lagh,
 Dat sy qualijck mensch gheleeck,
 Iae heel vande reden weeck,
 Soo heeft sy door enckel ionst
 Haer vereert met al haer konst,
 Die den aerdt noch groen en rouw
 Door Godts wet besnijden souw.
 En, Godt lof, 'tis wel gheluckt,
 Alsmen sulcke vruchten pluckt.

De Societeyt toont den vveggh des leuens door ghe-
leertheydt en stichtbaerheyt.

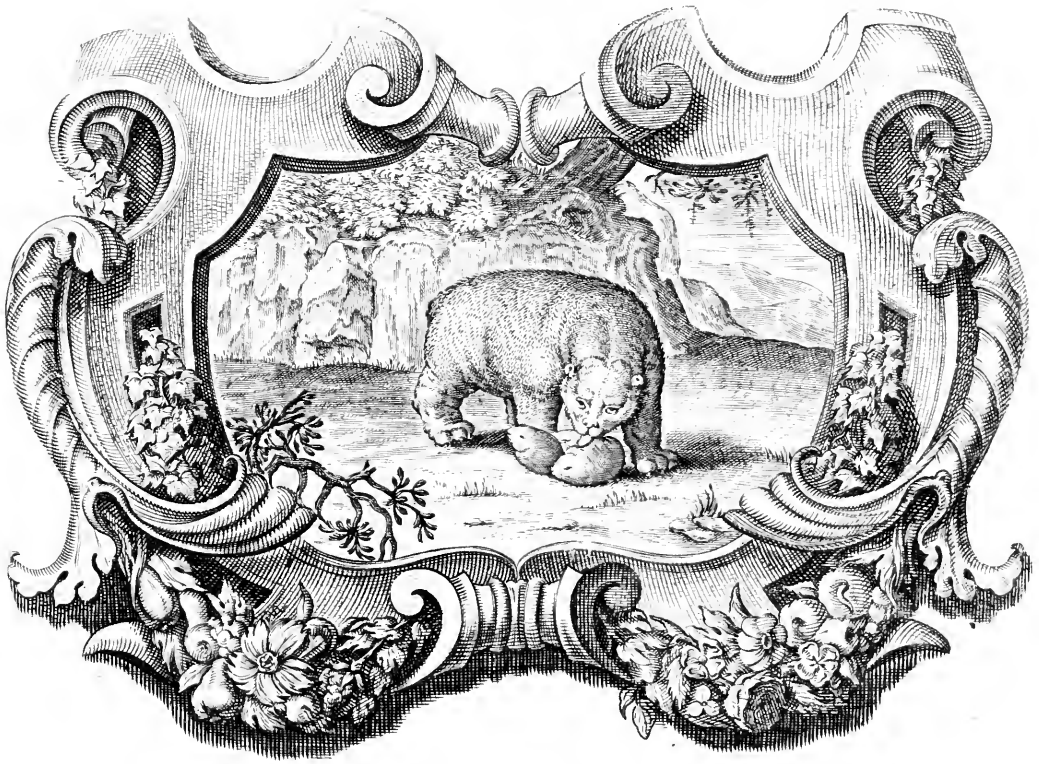
Ennius
apud
Cic. l. i.
de Offic.

Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Vt nihilo minus ipsi luceat, cum alteri accenderit.

{ Sy licht
En sticht.

't **VV** As eens in de kortste daghen,
Op het duyfste van het iaer,
Alfser vallen al die slaghen
Die Nouember wordt ghewier:
't **VV**eer dat ghingh fyseluen wassen,
Schoon het bleef al enen duyf,
VVant de straet die stont vol plassen,
Door soo menigh leeghen kuyf.

Soo den auendt was ghevallen,
 En den swerten nacht quam aen,
 Daer was iemandt van ons allen
 Die moest om een boodschap gaen,
 'tLot dat viel op den bevreessten,
 Want den lecker was soo schouw,
 'tScheen hy vreesde voor de gheesten,
 Oft den swerten bitebouw.
 By gheluck ghingh ouer straeten,
 Met een fackel in de handt,
 Een van sijn lief kameraeten;
 Desen heeft hy aengherandt.
 En dien heeft hem licht ghegheuen,
 Anders wouw hy't niet bestaen.
 Siet, doen hiel hy op van beuen,
 En is daer mé deur ghegaen.
 Doch al had hy't in sijn handen,
 En dat hy het met hem nam,
 D'ander torts die bleef noch branden,
 En had euen groote vlam.
 Dat hy gaf dat bleef hy houwen,
 En nu sien sy bey ghelijck,
 En sy gaen op dit betrouwen
 Vt de plassen, en het slijck.
 O daer zyn soo duyst're weggen,
 Daermen schier nae tasten moet,
 En sy zyn soo verr' gheleggen,
 En daer stooter veel den voet.
 Vilt ghy op den wegh niet dwalen,
 Komt hier, steeckt v fackel aen,
 Hoe veel lights dat ghy komt halen,
 Noch soo blijftse branden staen.

Vos mentes fingite linguâ. { Sy de leden,
Ghy de seden.

Wanneer den beyr in't eerst gheворpen heeft zijn ionghen,
Soo is't een rouw stuck vleesch in eenen klont ghedrongen,
Men vint noch poot, noch klauw, men siet daer hoest, noch steert,
Soo ligghen altemael de leén in een verweert.
Aensictse waer ghy wilt, gh'en kondt daer niet af maken,
En de natuer alleen weet daer niet door te raken:
Al is't een beyren-dragt, 'ten heeft noch gheen fatsoen,
Voor dat den beyr haer leckt, de tongh die moet het doen.

't Gaer

't Gaet oock alsoo met ons, 't gaet oock soo met de menschen:
 Wat gheest dat iemandt heeft, oft iemandt oock moght wenschen,

Het is al plomp en bot, onaerdigh, onvolmaeckt,
 Tot datter ergens eens een tongh omtrent gheraeckt.

Het wesen, en 't fatsoen dat moet allenghskens komen,
 Den rouwen aerdt en wordt noyt seffens afghenomen:

En dat sbeen eenen block, en dat had luttel gheest,
 Dat kan den leeraer slaen op eenen nieuwen leest.

Vaer zijn Van d'ander eeuw die ouw en rouw manieren
 Van menschen, segh ick wel? oft onghetemde dieren?

Als rondom, waerdy ginght, en Oost, en Vest, en Suydt,
 De Deught ghebannen was, en 't Recht te werelt uyt.

Men sagh de Liefde Godts in weynigh plaetsen schijnen,
 Het maeghden eerbaer-root ghingh Van ghelijck verdwijnen:

Men sagh Van oudt en iongh Godts-dienst verlasten slaen.
 Al wat de ouders doen, aat neemt de iongheyt aen.

Maer als men heeft begonst te dond'ren op de stoelen,
 Te dreyghen doot en hel, te segghen sijn ghevoelen,

D'een bestigh ende sel, d'een herdt, d'een suer, d'een soet,
 Doen quam het ouer al weer op een nieuwen voet.

Men sagh daer eerst gheen licht, doen ghinghen d'ooghen open,
 't Begonst al watter was te vreesen, en te hopen,

En siet Van diën tijdt bekenden sy haer hoeft,
 Daer hen de wulpsheyt had te voren afberooft.

Men onderkende daer ter stondt oock al de leden,
 Elck aen sijn ampt en plicht, aen sijn besnoeyde seden:

De werelt die daer lagh verwerd't en ongheschickt
 Stondt doen weer op haer been, en was ghebeel verquickt.

Vvel aenghy die daer hebt de tonghen Vande beyren,
 Het is 't ampt en plicht den rouwen aerdt te weyren,

Maeckt dat dit gheestigh beeldt den Vader zy ghelijck,
 En brengt den aerdschen mensch weer tot het hemels rijck.

Ondervijfinghe vande kinders.

Dent. 32.

Sicut aquila prouocans ad volandum
pulos suos.

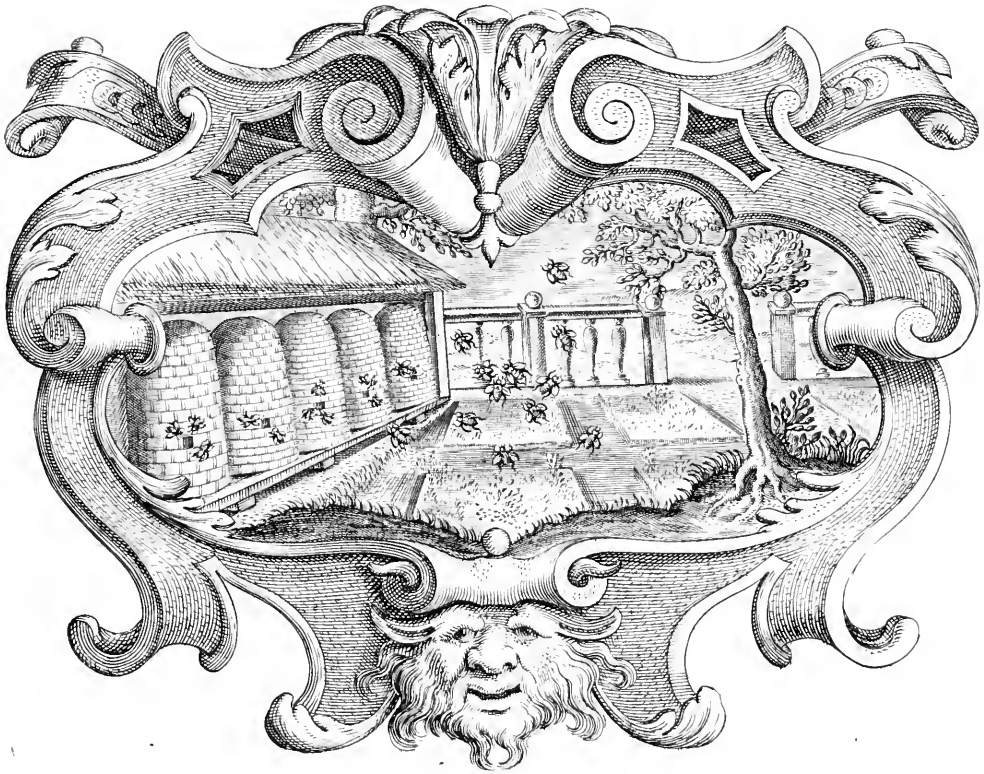
}	Men leertse best Vt haeren nest.

En van ons ghebuer-mans soonen
 Vrouw my korts een nest gaen toonen:
 'tWas een boos en gauw ghedrocht,
 'tHad den voghel langh ghesocht.
 Defen nest was al sijn sorghen,
 Want hy ghingh daer alle morghen,
 Hy wou weten dagh voer dagh
 Vatter inden nest al lagh.

Als

Als hy sagh die groote becken,
 Doen ghingh hy sich wat vertrecken,
 Hy sagh 't spel van verr' al aen,
 En hoe t met den nest sou gaen.
 Soo den nest begonst te vlugghen,
 Datter pluymen op haer rugghen
 VViessen, en oock op haer borst,
 En het iongh nu vliegghen dorst;
 Doen quam haer de moeder leeren
 Het ghebruyck van dese veeren,
 En sy toonde aen haer kindt
 Hoe het snijden moest den windt:
 Hoe het moest sijn streeck gaen houwen,
 En het sonnen-licht aenschouwen,
 Hoe den aerent noyt en daelt
 Dan als hy sijn eten haelt.
 Soo den ionghen dit quam segghen,
 Ghingh ick hem den sin uytlegghen,
 En ick sey: Dat ghy hier siet
 Dat is dat v oock gheschiet.
 Daer zijn oock die voor v vliegghen
 Als ghy maer komt uyt v wieghen,
 Die v leyden by der han't
 Als ghy vlugh wordt in't verstandt.
 Die wilt volghen, moet de noten,
 Moet de knickers, moet de koten,
 Die moet laeten 'tkinder-spel,
 Om te vliegghen euen snel.
 Siet de Compagnie verbeyden
 Om de iongheyt aen te leyden,
 VWant dat hiel een oudt verstandt
 Datter iongh was in gheplant.

De Latijnsche scholen.

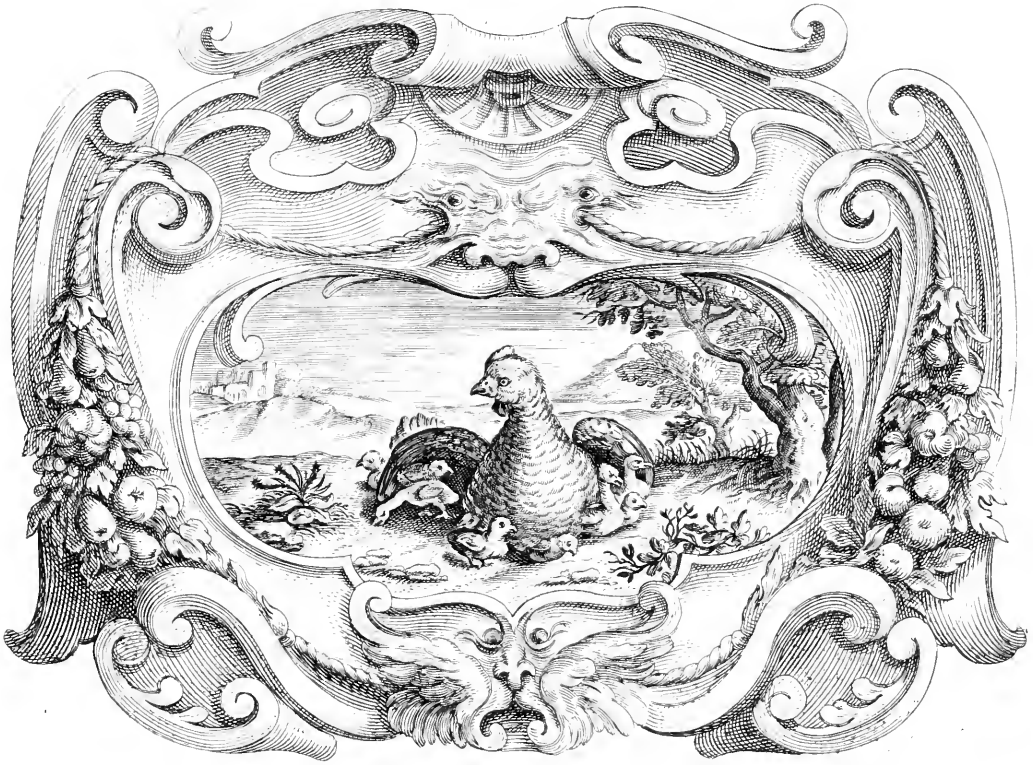
Luditque fauis immista iuventus. { Hier heeft de ieuche
Haer soete vrenche.

Siet de biekens soete dieren,
Sietse daer om honigh swieren,
Sietse swermen om het groens
Ieder heeft soo veel te doen.
O, sy weten soo te sluypen,
En soo in de bloem te kruypen,
En het dierken is soo ergh,
'tSuyght daer uyt het soetste mergh.

'tEere

't Een dat heeft de witte rosen
 Voor sijn beste proy verkosen,
 't Ander swiert omtrent den kant
 Daer den tymus is gheplant:
 Staen daer ergens groene linden,
 Daer gaet het sijn schatten vinden,
 Oft is't datter boeck-weyt bloeyt,
 't Vlieghe daer henen onvermoeyt:
 Daer en kan't sich niet versaeden,
 't Gaet sijn seluen ouerlaeden,
 En daer nae het soet ghespuys
 Vlieghe met al sijn vracht nae huys.
 Doch al dat het hier komt stelen,
 Dat en doet de bloem niet quelen,
 Schoon de bloem haer honigh schenckt,
 Daerom wordse niet ghekrenckt.
 En dat dese eertijds vloghen
 By Homerus, daer sy soghen
 Honigh uyt den soetsten mondt
 Diemen by de Griecken vondt,
 't Is een teecken dat in boecken
 Oock al honigh is te soecken:
 Maer voor al schouwt het fenijse
 Daer de bloemen vol van zijn.
 Door de meesters word't ghewesen
 VVaer men honigh moet gaen lesen,
 VVaer dat een onnoosel kindt
 Honigh sonder letsel vindt.
 Gaet dan, biekens, gaet dan vlieghe,
 Maer en laet u niet bedrieghe:
 VWant wat soet is inden mondt,
 Is aen't hert heel onghesondt.

De Christelijcke leeringhe.

Luc. 18.

Sinite paruulos venire ad me.

{ Dat hier vergaert
Is wel bewaert.

W At is een moeders hert oock seluer in de beesten?
 Het voedt een staege sorgh al waeren't wijsse gheesten:
 Sy gaen haer om haer vrucht bederuen in den grondt,
 En spaeren oock den kost wel uyt haer eyghen mondt.
 Siet ghy dees klock-hin wel? haer vleugels die staen open,
 Op dat niet verr' van daer de kieckskens souden lopen,
 Maer schuylen onder haer als onder 'tbeste dack:
 Een moeder een alleen gheeft aen soo veel ghemack;

En

En gaetter hier oft daer eens een maer in de hoecken

't Zy om eenen naeckten pier, oft dooden worm te soecken,

Dat treckt sy haer soo aen. 't Benauwste datmen vindt,

Oock by de dieren self, is moeder voor haer kindt.

Maer als sy bouen haer den kiecken-dief siet swieren,

Dan is 't dat sy beghint te kloeken en te tieren,

Sy sluyt haer vleugels toe, en vreesst sijn klauwen niet,

Dan is de liefde sterck, als sy perijckel siet.

En om dees wack're sorgh, en om dees liefdes streken

Heeft CHRISTVS sich wel eer by sulck een klock gheleken,

Als hy den onder-gangh der Ioden eens voorfagh,

En met een weenend' oogh beklaeghe diën dagh.

Hy sey: Hertneckigh volck, ghy die ick wilde spaeren,

En onder mijne liefd' soo dickwils wouw bewaeren

Ghelijck een klock-hin doet: ghy sult sien metter tijdt

Het lijck van 't vaderlandt, en dat tot u verwijst.

De ouders zijn te trots: komt ghy ô teere spruyten,

Komt schuyt hier onder my, laet vry de rest daer buyten:

Hoe groot hier iemant is, is hygheen kindt ghelijck,

Van nu af sluyt ick hem voor eeuwich uyt mijn rijck:

Dat ghy verloren ghinght, den troost van al mijn lyden,

Dat waer een swaerder kruys; maer neen, van alle tijden

Hebb' ick hier in voorsien; en leeraers vande ieght,

En t'saemen oock ghestelt de meesters vande deught.

Het is mijn Compagnie, aen die zijt ghy beuolen,

't Sal zijn haer eyghen ampt de kinders inde scholen

Te toonen mijne wet, de Christelijcke plicht:

Wie dat de iongheyt leert, my nieuwe kercken slicht:

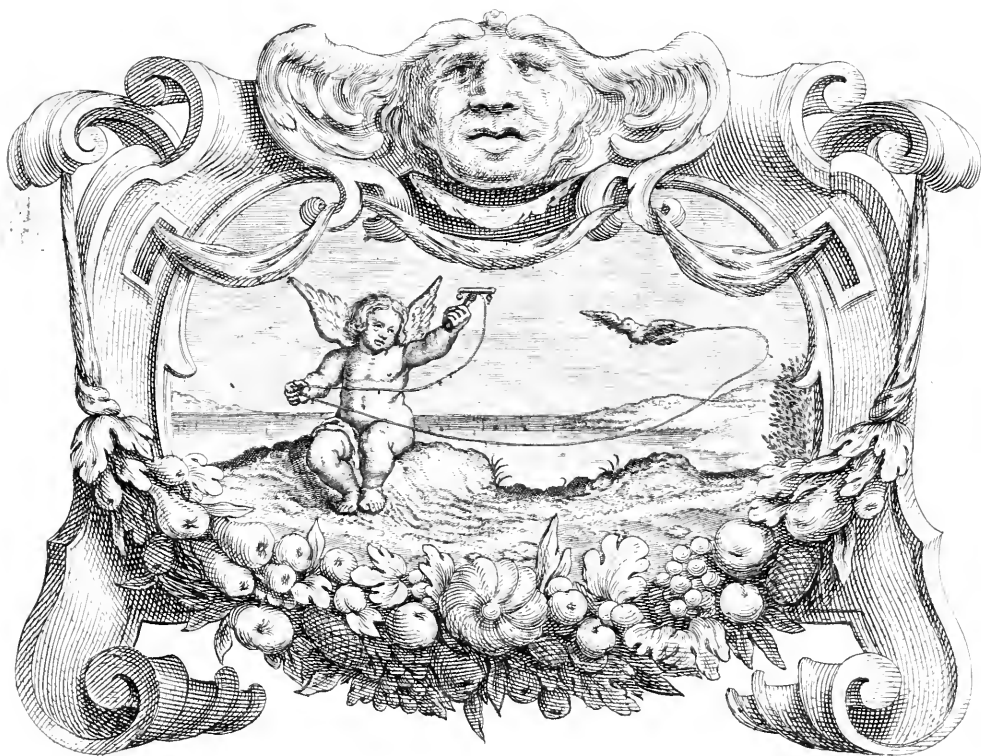
Dees sullen u't gheloof, en hop, en liefd' inprinten:

Wie vruchten plucken wilt, moet vroegh sijn boomken inten.

Wat troost hebt ghy van 't kindt is 't dat veenigh saet

Niet wel besproeyt en wordt, en soo verloren gaet?

Beghinsel vande Christelijcke leere is't Kruys.

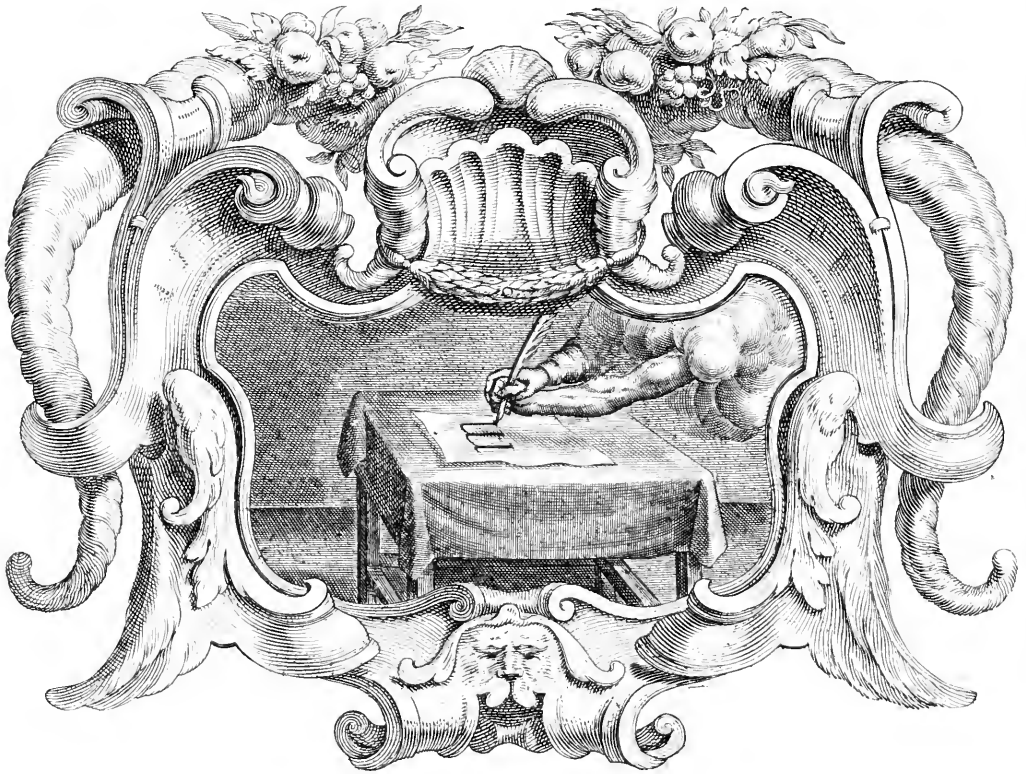
A teneris affuesce cruci. { Een goet begin
Is kruyskens min.

Ick heb een fraey en aerdigh dinck,
 Ick heb een lieue dystel-vinck,
 Ick heb hier vast aen desen draet
 Vvel 'tsoetste beestjen vande straet.
 Mijn broercken seyde: Vaer het mijn,
 Het vinckskken sou een putter zijn:
 Maer neen, soo't my viel door gheluck
 Soo ghingh ick't leeren op de kruick,

Daer

Daer deed' ick dees twee bellen aen,
 En leerde hem voor eerst maer staen;
 Maer 't viel het winckskē eerstmael suer,
 Als ick 't ghingh leeren langhs de muer:
 Doch soo het haest sijn les onthiel,
 En dat het nu heel selden viel,
 Soo gaf ick het de volle locht,
 En heb het op de straet ghebroght,
 En heb dan soo van langher bandt
 Het winckskē op het kruys gheplant.
 Nu vlieghe het heel mijn klouwen uyt,
 En 'tkomt weer om als ick maer fluyt:
 Soo dat het nu heel is vol-leert,
 En altijd weer tot 't kruysken keert.
 En dit en koste my gheen moeyt,
 Om dat 't van ionghs was opghevoeyt,
 Ick roofde 't vroegh uyt sijnen nest,
 De ionghe winckskens leeren best,
 En hier mē gae ick weer nae huys:
 Want siet, men leert my oock op 'tkruys,
 Ick moet gaen in de Christen-leer
 Met handen t'samen, ooghen neer,
 En hooren wat den Pater seyt,
 Als het gheloof wort uytgheleyt.
 En gheeft hy my maer eenen winck,
 Soo luyster ick ghelijck een vinck:
 En nae het eynde van den sanck,
 Soo doet hy my staen op de banck,
 Dan vraeght hy daer voor alle man
 Of ick een kruysken maken kan.
 De kinder-les, nae mijnen sin,
 Is, kruysken, kruysken goedt beghin.

De principaelste lesse vande Christelijcke leere: Eenen
Godt, en dry perfoonen.

Sic trinus & vñus { Dry en een,
Discitur. { Godt alleen.

Een leer-
kindt
spreeckt.

A Ls ick eerstmael ghingh ter schole,
Dat my neerstigh was beuolen,
(Want de kinders op de straet
Leeren anders niet als quaet)
Doen moest ick voor'teerst gaen weeten
Hoe dat al de letters heeten,
Wat dat is een A oft B,
Wat dat voor gaet, C oft D.

Dach

Doch als ickse nu kond' tellen,
 Doen moest ick die t' saemen spellen,
 d'Eerste les was P, A, PA,
 En 'tbleef dickwils euen nae.
 Maer als ick was onder wesen,
 En kond' sonder meester lesen,
 En nu niet een woordt en was
 Of ickt sonder spellen las;
 Doen begon ick wat te schrijuen:
 Haddy my doen eens sien vrijuen,
 Haddy eens ghesien het spel;
 Och, ick schreef al nae de hel,
 Letters puer als haenen-pooten,
 Niet een stontter op haer kooten,
 Kribbel-krabbel anders niet:
 Want ick beefde als een riet.
 Maer als hy mijn handt quam houwen,
 En die soetjens wist te douwen,
 En die stierde hier en daer,
 Doen wierd' ick de konst ghewaer.
 Soo hy doude, soo hy keerde,
 Soo hy my dees letter leerde,
 Diemen met dry beenjens schrijft,
 En nochtans een letter blijft:
 Doen ghingh hy my hier in toonen
 Eenen Godt, en dry persoonen,
 Vader, Soon, en heyligh Gheest;
 Saligh is hy die hem vreeft.
 Gaet doorsnuffelt al de boecken,
 Gaet daer vry de wijsheyt soecken,
 Die dees in niet en verstaet,
 Seght wat hem gheleertheit baet?

Den Christelijcken Leeraer houdt voor ooghen de leelijckheyten der sonden.

Teneras mentes hæc terret imago. { *Wat schrick
Brengh' ick!*

DE iongheyten vreesen terstondt, en' tisser aen ghelegghen,
 Dat men de sonden haer in tijds kan maken teghen:
 Want vrees, die in het hert van ionghs af is ghedruckt,
 En wordt niet lichtelijck daer weerom uytgheruckt.
 Verbeeldt eens nae de konst de leelijckheyten der sonden,
 Set eens het monster op; sy staet met open monden,
 En schroomt nu meer het quaet als wel den bitebouw;
 Die iemant, soo haer dunckt, by nacht wel grijpen souw.

Dat

Dat gaet diep in het hert, dat snijft haer door de leden,
 De Vreesse d'winght de ieuight in plaetse van de reden:
 Want sy vermagh het al, krijght die hier eenen voet,
 Sy baert een suyu're siel, een oprecht kindts ghemoedt.
 Want siet, wie datter komt, hoe soet hy weet te vleyen,
 Sy houdt haer achterwaerts, en laet sich niet verleyen;
 Maer schroomt het leelijck d'wack, en vlucht voortaan het quaet.
 Is't wonder, die blijft staen, dat die verloren gaet?
 Wanneer de vledder-muys met haer taey-velle pluymen
 Komt in de duysternis het biën-hof beluymen,
 Het staeter al in roer, het loopter ouer hoop,
 Sy passen op de vlucht, en spoeden haeren loop.
 Dat vael en tackigh dier en konnen sy niet luchten,
 Men siet den heelen swerm op staenden voet gaen vluchten,
 Sy mercken aen het grauwe en hayre-loose vel,
 Gheen voghel van 'tgroen wout, maer van de swerte hel.
 Soo haest als dan de bie vernceemt de vledder-muysen,
 Terstondt te koruen wyt, het gaeter al verhuysen,
 Daer blijft het konstigh was, daer light den horigh-raet,
 Noch bie, noch bies ghelijck en sietmen langhs de straet.
 En schoon haer kelders zijn vol soetigheyt ghebrouwen,
 Den arbeyt van een iaer, niet een en laet haer houwen,
 Niet een en is soo stout, 'tvlucht altemael van hier:
 Wat schroom en komter niet van dit swert auendi-dier?
 Ghelooft het ionghe ieuight, kond' ick de sonde toonen,
 Schoon dat ghy zijt ghewent in soetigheyt te woonen,
 In blijdschap, in ghenoecht, in bonigh-soete vreuight,
 Saeght ghy maer eens de sond', ghy eerdet haest de deught.
 Maer neen, dit kelsche dier, dit broedsel van het duyster,
 Dat schouwt der reden licht, 'tis vijandt vanden luyster,
 'tEn wilt niet zijn ghesien, en noch veel min bekent:
 Zijt ghy een suyu'er bie, en komt daer noyt ontrent.

Den Christelijcken Leeraer wederhoudt de kinders
vande helle.

Sic cautum pueris. { *Het vweyrt*
Eer't deyrt.

HEt kindt dat hier voor 'tjiser staet
Dat viel eens laetstmael op de straet,
Dat viel eens op een herden key:
Want soo de maert was een klappey,
'tHad nauwelijcks haer bandt ghemist,
En 'tkindt dat lagh daer eer het wist.
Terstondt soo schreeude't ouerluydt,
De moeder keeck te venster uyt,

En

En ouerghingh haer wel te keur,
 En wouw haer daerom seynden deur:
 Den vader die sagh euen stuer,
 En wouw het korten aen haer huer:
 Want 't was het liefste dat hy hadt,
 En wel het schoonste vande stadt.
 Doch om te stillen het gheschrey
 Sy gheeffelden den herden key,
 De moeder riep, sus, sus, sus, sus,
 En gaf haer kindt een soeten kus,
 Iae schoon het suycker noch ontfingh,
 't En sweegh noch niet om't lekker dingh.
 Neen hola, sey de moeder, neen,
 De kinders die zijn dick alleen,
 De moeders hebben groot beslagh,
 En gaen en staen den heelen dagh,
 De vaders sitten op't kontoor,
 En is de maert een luye floor,
 Ghewis het kindt dat viel in't vier,
 En dat waer weer een nieuw ghetier:
 Soo dan, eer naeckt de bitt're kouw,
 Soo dient een schermfel voor de schouw,
 Want als't daer soo verr' afsal staen,
 Dan heefter 't vier gheen vatten aen.
 Lief moeder, hoort nu mijn bescheet:
 't Is in de hell al anders heet,
 En wie dat daer eens wordt ghebrandt,
 Daer voor en is gheen meesters handt.
 Daerom, hebt ghy een moeders hert,
 Veyrt van 't kindt doch dese smert,
 En stiert het nae de Christen-leer
 Soo brandt dat sich doch nimmermeer.

Den Christelijcken Leeraer leert de kinders bidden
voor den eten.

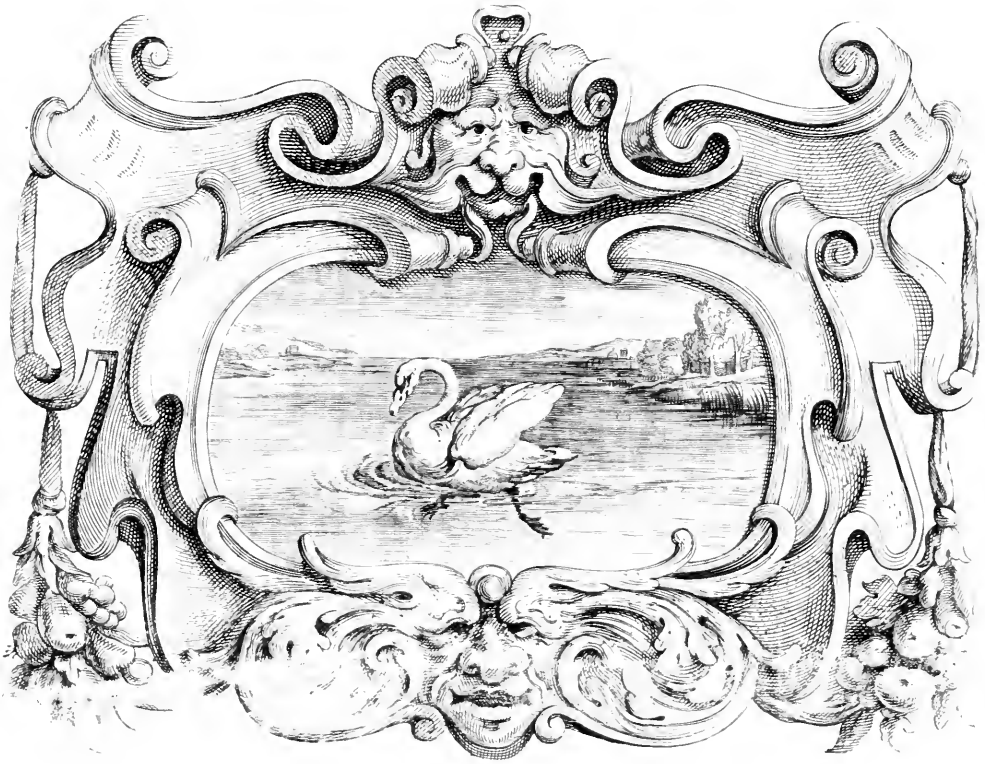

Non capit antè cibum. { *Dancken*
Voor bancken.

Ick heb dickmael met mijn ooghen
Neerstelijck hier op ghelet,
Hoe licht dat het is om booghen
'tGheen' van ionghs af wordt gheset.
VVild' v boomen niet doen hellen,
Rechtse van haer eerste iaer:
VVant gh'en sultse niet herstellen
Komdy langhen tijdt daer naer.

Al dat iongh is, laet hem d'winghen,
 Soo ghy niet te langh en wacht:
 Ionghen wiskens kan men wringhen
 Oock met d'alderminste kracht:
 Rechten kan men teere planten,
 D'oude booghen al te noy;
 Loopen sy eens nae de kanten,
 'tCamelot dat houdt sijn ploy.
 By kleyn boomkens steltmen staken,
 Schoon het dunckt de ionghheyt pijn;
 Datmen tot een reep wilt maken
 Dat moet vroegh ghebooghen zyn.
 Hebde ghy dit noyt bevonden
 By de kinders op de stract,
 Als sy leeren ionghen bonden,
 Eermen aen de taefel gaet?
 Lecuwken sit eerst op sijn kooten,
 En dient op voor sijnen heer,
 En dan bidt het met sijn pooten,
 Of 'ten kriecht gheen brockskens meer,
 Noch ten sal gheen beenkens knaghen,
 Want men iaeghet vanden dis,
 Iae het kriecht de huyt vol slaghen
 Om dat 't onghewilligh is.
 'tKindt moet bidden, eer't magh eten,
 En staen sonder sijnen hoedt:
 Niemandt magh den Heer vergheten,
 Die hem alle daeghen woedt.
 Dese les is't dat wy inten
 Op de groene ionghen ieght,
 Om daer in van ionghs te printen
 Danckbaerheyt der kinders deught.

Suyveren handel en vvandel.

Tangor, non tingor ab vnda. { S'en vas
Geen nat.

Ick ghingh nu onlanghs wat door groene boschen treden,
 Tot rust van mijn ghemoedt en onghestelde leden,
 Ick hoorde t'alle kant een minnelijck gheluyt,
 De boomen gaeuen spraeck door 't vogels soet gefluyt.
 Noch vond' ick tot vermaeck in't midden van de boomen
 Den vijuer dien ghy siet veel klaerder als de stroomen,
 Veel klaerder als een beeck, soo schoon als een fonteyn,
 Van alle kanten net, van alle kanten reyn.

In't

In't midden sat de swaen die met sijn roode pooten,
 Ghelijck den roeyer doet, sjseluen wist te stooten.
 Dan swom hy hier en daer, dan klom hy op den nest,
 Die met een kleynen tuyn stondt uyt den grondt ghevest.
 En als hy wederom was op het landt gheklommen,
 Soo was hy alsoo droogh, of hy noyt hadd' gheswommen,
 Hy sloegh sich niet eens uyt ghelijck den water-hondt,
 Die nae 'tgheschoten wildt den meester iaeghen sondt.
 Iae schoon een koeltjen blies, en de den vijuer schuymen,
 Niet eenen druppel nats bleef hanghen aen sijn pluymen,
 En als hy met den hals tot op den grondt toe gongh,
 Men sagh noch slijck, noch iet dat aen sijn veeren hongh.
 Ick sey: Dat is de ieught die sich soo weet te spaeren,
 Die van gheen nat en weet, schoon sy door nat moet vaeren,
 Die midden in den stroom, en midden in de vloedt
 Behoudt een suyuer hert, bewaert een net ghemoedt.
 'tIs witte swaeren werck te swemmen gansche daeghen,
 En als men sich vertreckt gheen vocht met hem te draeghen.
 Men haelt soo haest wat slijcks, men kriecht soo licht een vleck:
 Wie hiel cyt suyuer handt in't midden van het peck?
 Ons hert dat is ghelijck aen uytgheblaesen lampen,
 Die door een wetten smoock, en door haer innigh dampen,
 Hervatten weer de vlam, en raken in den brandt:
 Het aldermeeste vier komt van eens anders handt.
 Komt David, komt weer af, bindt in dit hittigh loeren,
 Voogh weydt al te breedt, sy sal u hert vervoeren.
 Elaes! een vry ghesicht, maer eenen slimmen lonck,
 Al rijst hy uyt het nat, het is een heete vonck.
 Wel aen dan suyure ieught, wacht u van sien en raken,
 Want die de schoonste zyn die konnen 't vuylste maken.
 Siet op u sinnen-beelt, het is een witte swaen:
 Vat ghy het minste nat, 'tis met u eer' ghedaen.

AF-BEELDINGHE
 VAN
 D'EERSTE EEVWE
 DER
 SOCIETEYT
 I E S V.

HET VIERDE BOECK,
 DE LIIDENDE SOCIETEYT,
 O F T
 VANDEN TEGHEN-SPOEDT DER SELVER.

HET EERSTE CAPITEL.

*Hoe de Societeyt door Godts ghehengenisse, ende
 vaderlijcke liefde in teghenspoedt gheoeffent is
 gheueest.*

*Godt
 oeffent
 altijd
 syne
 vrienden,*

NDIEN'T altoos voor Godts beste vrienden
 gheacht zijn gheweest, welcker deught aen-
 den toet-steen der opvallen ghekeurt zijnde,
 dies te ghetrouwer is bevonden in liefde, hoese
 harder wierden aenghetast, en swaerlijcker besocht; soo
 moghen

moghen wy ons wel laeten voorstaen, dat de Societeyt al mede van Godts vrienden is, de welcke (ghelouet moet hy zijn) gheduerende dese eerste eeuwe in't stuck van ouerlast redelijck haer deel ghehadt heeft; en niet te min soo ghetrouwe is ghebleuen in haeren ijuer tot alle ghe-
 wessen der werelt te verspreyden, datter sommighe aen twijfelen, welck van twee inceder mirakel zy, datse't heeft kunnen houden staen teghen soo vele aenstooten; oft wel, datse binnen soo korten tijdt van iaeren soo wijdt en verre verbreydt is. Dan, dese dinghen gaen t'samen, ghelijck Seneca inden boom bemerckt: hoe dien meer be-
 waeyt wordt, hoe hy vaster staet, dieper sijne wortelen Depro- uid. c. 4. schiet, en wijder sijne tacken t'alle kanten uytspreydt. Die Godt met verloop van tijdt wilt groot maken, die verdruckt hy in't beghin, op datse ghelijckelijck met sijn-
 nen Soon I E s v s souden aengroeyen, die eerst nae de ver- nederinghe verheuen is gheweest. Hoe veel te meer dan oock de Societeyt, moefte dit lot op de Societeyt vallen, die hy sijnen naem hadde doen voeren, ten eynde datse van sijne nederigheyt en verheffinghe, door lijden en glorie, ghelijck-maetigh-
 lijk soude eruen? Immers soo schijn'et, dat onsen fonda- teur den H. Ignatius dat wonder visioen (waer uyt den naem vande Societeyt I E s v ghesproten is) verstaen heeft, als hy den Sone Godts wel hoorde segghen, dat hy hem te Roomen soude ghenadigh zijn; maer daer en tusschen hem gheladen sagh met een ouergroot cruys op sijne schouderen, tot een teecken dat wy dit al mede moesten draeghen. Hier van quam het, dat hy 'tlijden van laster en opsprake, en alderhande quellinghe, met den heerlijcken naem van CHRISTVS liureye plagh te vereeren, waer mede hy wenschte dat alle de sijne bekleedt moghten worden. Den nieuwen velt-heere nam sijn oogh-ghemerck

de kloekste soldaaten staen voor aen inde perrijckelen: merck op den ouden krijgh-handel dien hy gheploeghen hadde; wel wetende datmen de voortocht ende sorghe-lijcke aenvallen aen gheen' andere en betrouwt, als aen de vroomste mannen ende kloekste soldaeten. Noyt en be-
Iudic. 7. klaeghe hem 'tMacedonisch heyr dat het van sijnen Con-ningh Alexander ouer al gheleydt wierdt inde meeste sla-ghen ende perrijckelen; noch de dry hondert uytghelesene mannen van Gedeon, om datse onder soo vele duysenden alleen weerdigh ghevonden wierden om teghen de gan-
Dit vve- schte Xa- verius: sche maght der Madianiten te staen. In teghen-deel soo beklaeghe sich Xauerius, en was beladen, als voor een teecken van onghetrouwigheyt aen sijnen Capiteyn IESVS, soo wanneer hy sich eenen tijdt langh sonder lijden be-
 vondt, achtende dat hy niet en verdiende, vanden seluen in swaere gheleghentheden ghebruyckt te worden.

Hier van en heeft haer de Societeyt, mijns dunckens, in dese eerste eeuwe niet seer te beklaghen. Haeren oppersten leydt-man, wiens naem sy voert, heeft ghetoot dat hysc voor de sijne hiel, als weerdigh om vervolghinghe voor hem te lijden. Doch, dese vervolghinghe wat isse anders gheweest, als het edel saet waer uyt soo schoone ende ouer-
Hierdoor groeyt de Societeyt, vloedighe vruchten ghesproten zijn? Slaet uwe ooghen rondom op de Societeyt, soo wijdt alse door de wereldt verspreydt is, ghy sult de prophetije van den H. Ignatius waerachtigh vinden, die sulcks voorseyt heeft: want ghewisselijck d'ondervindinghe wijst het uyt, datse noyt voor desen, oft oock noch heden-sdaeghs, ergens meer toeghe-
dat vvy Gode danck vveten, nomen heeft, dan daer het lijden ouervloedigher was. Met danckbaerheyten moeten wy't bekennen, dat ons d'op-
 sprake tot noch toe ghedient heeft tot lof, ende 'tverlies tot winste. Die ons meest meynden te beschaedighen, hebben ons gheholpen; ende 'twerck datse meynden om te
 stooten,

stooten, hebbense vervoordert, iae met al hun schocken eenen vasteren standt ghegheuen. Wie en sal sich ouer de Godtlijcke voorsichtigheyt hier niet verwonderen? gheenen beteren middel en kondese ghebruycken, 'tzy om de Societeyt altoos te bewaeren, ende op haere hoede te houden, 'tzy om de selue te vervoorderen ende te vermenighvuldighen. Door quaede tonghen is sy kenbaerder gheworden; door kerckers ende vier-schaeren is haer onnooselheyt in't openbaer ghekomen; iae door 'tveriaeghen ende bannen selue isse ten deele op andere plaetsen verbreydt, ten deele tot haer oude wooninghe nae der handt noch eens soo vriendelijck en eerlijck (de Godtlijcke voorsichtigheyt alles keerende tot ons profijt) wedergheroepen.

Dit is de weldaet, die de Societeyt I E S V met sulck eene *met vreught* vreught ende blijdschap in dit hondertste ier belijdt, dit is *van ons Iubilee.* d'oorsake van haer triomphe en Iubilee: dit is 'tghene sy aen de werelt wilt doen blijcken, datse d'opvallen ende d'aenstooten (daer haer de ketters ende andere onbedachte menschen schande af spreken) als sonderlinghe jonsten van Godts handen neemt, ende als eenen sekeren pandt van sijne vaderlijcke liefde acht, iae dat den waerachtighen oorsprongh van haeren wonderlijcken voortgangh ende vermeerderinghe is: op dat alle naekomelinghen, soo langh alsse den naem I E S V sullen voeren, hunne hope meer in teghenspoedt als in voorspoedt leeren stellen.

HET TVVEEDE CAPITEL.

Hoe den duymel door het lasteren van den H. Ignatius de Societeyt socht in haer hoofd heel te verdrucken, eerste noch bevestight was.

Troube-
len te-
ghen Ig-
natium,

OM dese nieuwe vergaedinghe (voor de welcke den boosen vijandt soo schroomde) in haere eerste beghinselen gansch te vernielen , heeft hy haeren instelder den H. Ignatium door laster en blaeme ouer al ghesocht in haet en misachinghe te brenghen: ten eynde hy nu eerloos zijnde, van niemant ghevolgt en soude worden. Soo langh als hy sich te Manresa oft elders in sijne eenigheyt stil hiel, soo wierdt hy van een ieghelijck voor goet ende heyligh gheacht ; maer nauwelijcks hadde hy begonst van't bekeeren der sielen te handelen , en sijnen euen naesten tot de deught te voorderen , of het wasser al in roere, op dat een ieghelijck van hem eenen afkeer soude krijghen. tScheen dat hem de lasteringhen volghden al waer hy henen trock.

te Alca-
la, en te
Sala-
manca,

Te Alcala is hy op korten tijdt drymaels beticht voor ketter, ende ondervraeght als tooueraer, ende eens wel veertigh daghen in den kercker ghehouden. Van daer reyfende nae Salamanca , vondt wederom de ghevanghenisse voor hem bereydt, en wordt andermael als ketter in de boeyen gheworpen. Maer soo wel hier, als te voren te Alcala, wordt hy met alle eere ontslaghen, ende voor onnoofel verklaert; hoe wel niet sonder merckelijck naedeel ende verachteringhe van sijn goet voornemen; alsoo hem wettelijck verboden wierdt binnen den tijdt van vier iaeren

saeren niemant in't gheestelijck t'onderwijfen: 'twelck eene vande redenen was die hem uyt Spaignen dede nae Parijs vertrecken. Maer hy en hadde qualijck hier oock sijn *te Parijs,* nen ijuer te wercke ghestelt om de menschen tot de godvruchtigheyt te brenghen, of en leedt wederom dieghelijcken opval van alle kanten, te meer om datter dry studenten van goeden huysen door sijne vermaeninghe de wereldt wilden verlaeten. Waer van by den gheestelijcken rechter Matthæus Ori beschuldicht zijnde, ende als een verleyder der ionghheyt ghescholden, soo hy vrywillighlijck ende ongheroepen isfeluen vertoonde, is d'opsprake feer lichtelijck als eenen roock verdwenen.

Dit waeren tot noch toe al woorden; maer in't Collegie *daerse* van S. Barbara, daer hy studeerde, wilde men hem openbaerlijck castijden met eene schandelijcke *hē schandelijck* geestelinghe, die men d'oproerighe studenten plagh aen te doen. Wie en *vwillen* siet hier niet klaerlijck den nijdighen vondt van't helsch *castijden,* serpent? Want hadde dit gheluckt, al sijn credit ende achtbaerheyt by de studenten, hadde voor niet gheweest. Maer Godt heeft het verkeert. In plaetse van castijdinghe vallen hem de meesters te voete, en bidden verghiffenisse, met soodanighe vermeerderinghe sijns goeden roems en naems, dat 'tghene verdocht was om alle de ionghheyt afkeerigh van hem te maken, 'tselue grootelijcks ghedient heeft om die aen te locken, ende vaster hem aen te hechten; als't bleeck in Petrus Faber, Xauerius, en d'andere die naemaels de grondt-steenen van dit bouwfel der Societeyt gheweest zijn.

Doch, dese kalmtē en moght niet langh dueren, besonder als den boosen vijandt nu merckte dat Ignatius sijn volck ghingh teghen hem weruen, en allenghskens uyt Parijs te velde nae den strijdt leyden. Daer volghde ter-

bevech-
ten het
boeckken
der Ex-
ercitien.

stondt een nieuw onweer teghen het boeckken van sijne gheestelijcke Exercitien : waer mede 'tselue dies te waerschijnelijcker by d'onbedreue beticht wierdt van ketterije, hoe alle nieuwe boecken meer duchtens ende achterdenckens gauen om de bedoruene tijden. Hier schein het datmen hem den appel van sijn' ooghe raecte : waerom, schoon hy in ander verkort van eere fyseluen meer met stil-swijghen ende ghedult, als met gherucht van pleyterije, verweyrde, is hier in niet te vreden gheweest met het goedt ghevoelen datter den rechter af hadde; dan heeft by den seluen aenghedronghen om vonnisse, waer by wettelijk d'oprechtigheyt van sijne leeringhe aen alle de wereldt moghte blijcken. Men soude segghen, dat hy van doen af voorfagh, hoe noodtwendigh hem nae der handt dese ghetuyghenisse te Roomen soude wesen.

te Venetien,

Diesghelijcks heeft hy niet langh daer nae te Venetien ghedaen : want soo de leughenachtighe maere hem voor eenen ketter scholdt, die in Spaignen uyt de ghevanghenisse ghebroken in sijn beeldt verbrant, en nu onlanghs uyt Vranckrijck als eenen verleyer der ionghheyt ghebannen was; is hy vrijmoedighlijck tot den Apostolijcken Nuntius aenghetreden, en heeft ernstelijck op hem verfocht, dat hy hem vande sake soude doen berichten, ende d'uytsprake nae de waerheyt daer van doen, niet om sijn' eyghene eere, maer om die vande mede-ghesellen, die metter tijdt sijn leuen souden willen volghen.

te Roomen,

Dit euenwel niet teghenstaende, dat hy te Venetien soerlijck van alles ontslaghen was, zijnder andere gheweest, die de selue lasteringhe te Roomen noch eens vernieuwt hebben, sonder twijfel om den laetsten slag te gheuen, waer aen d'uytroeyinghe oft bevestinghe van dit gheselschap soude hanghen. Het gheweldt van dit grouwsaem

saem tempeest heeft aen onse voorouders sterckelijck inghebeelt, dat het doen die tijden waeren, van de welke den Heere I E S V S, hem onder weghe openbaerende aen onsen H. Vader, beloofst hadde, *dat hy hem te Roomen ghe-naedigh ende behulpsaem soude wesen.* Den oorsprongh van desen storm was eenen sekeren valschen predikant, wiens woluen-aerdt soo wel niet en hadde konnen schuylen onder het Religieus schaepen-kleedt dat hy droegh, of hy en wierdt van d'onse als Lutheraen ontdeckt. Dit vrongh desen bedrieger bouen maten seer, en dede uyt spijt ende wraeckghiericheyt niet als verdencken, waer mede hy Ignatium met de sijne moghte laken. Dus stroyde hy uyt, dat Ignatius ende sijne mede-ghesellen vol van alle boosheyt soo in Spaignen, als Vranckrijck, iae oock onlanghs te Venetien verwesen, ende de handen der Rechteren ontloopen, te Roomen ghekomen waeren, om onder den deck-mantel van godtvruchticheyt de ionghheyt te bederuen. Dese ende dierghelijcke dinghen met vollen mondt, door sy seluen en die van sijn habijt, ouer al verbreydende, heeft in korten tijdt den H. Ignatium met d'eerste Patres soo versmaedelijck ghemaect, datter vele eenen schroom van hennelieden kregghen, als van ondeughdighe en vluchtighe menschen: welcker ghemeynschap gheschouwt diende, iuyft ghelijck den boosen vijandt konde wenschen. Iae den roep wierdt niet alleen onder het volck in de stadt, maer oock in andere steden ende landen door brieuen ende post-tijdinghen der weder-partije verbreydt, dat Ignatius ende sijne mede-ghesellen waeren van openbaere boosheden ende ketterije plichtigh bevonden, ende ten laetsten te Roomen eens voor al souden betaalen. Maer siet de wonderere voorsichtigheyt Godts, ende de sorghe voor d'eere van sijnen Heylighen.

Ter goeder ure, als men d'uytsprake vande sententie soude gaen doen, waeren te Roomen teghenwoordigh (sonder d'een van d'ander te weten, elck in't besonder om sijn' eyghene faken daer ghekomen zijnde) schier alle de rechters die voor desen elders ouer sijne vonnissen hadden gheseten. Wt Spaignen Ioannes Figueroa, Matthæus Oriuyt Vranckrijk, van Venetien Gaspar Doctius. Dese dan zijn allegaeder by Godts ghehenghenisse voor de Heeren ghekomen, ende hebben de leughenen vanden lasteraer ouertuyght, met grooten lof vande deught ende godtvruchicheyt des Heylighen. Dus heeft den Stadt-houder van Roomen door ghebodt van den Paus openbaere sententie tot ontlastinghe voor sijne onnooselheyt uytghesproken.

*die nae-
maels
opbaer-
lijck af-
valt.*

Wel anders zijn die lasteraers ghevaeren: eenen vande valsche ghetuyghen wierdt in ballingschap ghedreuen: den anderen soo hy oock op ketterije bevonden was, ontliet wel in tijds de doot, maer niet de schande, van dat hy in sijn contrefeytsel verbrandt wierdt: den derden is tot eeuwighe ghevangenis verwesen gheweest: den vierden stierf korts daer nae van eene deerlijke sieckte, met openlijck beklagh ouer de valscheyt teghen Ignatium bewesen. Ten laetsten, den roer-vinck van al, dien heymelijcken ketter, ende valschen predikant heeft sich ontmomt, en ('twelck wel voor de meeste straffe gherekent magh worden) sijne kappe uytgheschudt, ende soo de reyse nae de Broeders van Geneue (daer doch de vergaedinghe van dit afvalligh ghespuys is) aenghenomen.

Indien wy nu willen insien, wat de Societeyt hier mede ghewonnen heeft, fullen moeten belijden, dat haer dit tempeest te wenschen was. Doen heeftse eerst haere bevestinghe van den Paus derren eyschen, als nu meester zijnde ouer al het opstel vanden boosen vijandt: de welcke sy
ten

ten laetsten verkregen heeft, oock door het toedoen van den Cardinael Guidiccionius, diese te voren een iaer langh belet ende verachtert hadde, als breeder in't eerste boeck gheseyt is.

HET DERDE CAPITEL.

Hoe, en uyt wat reden, de Societeyt soo menighen overlast nae haere bevestinghe ghedraghen heeft.

ALs nu de Societeyt van den Apostolijcken Stoel bevestight was, ende onder 'tghetal van de Religieuse Ordens ghestelt, in plaetse van ruste (diese eenighsins verhopē moghte) is dies te harder aenghetast gheweest, hoese nu stercker ghewapent, ende opentlijcker te velde ghebragt wierdt, om den strijdt aen alle boosheden ende ketterijen te leuren. Eens voor al wil ick hier in't korte de redenen bybrengghen van soo menighvuldighe aen-

Part. 7.
Hist. Soc.
lib. 15.
num. 34.
*d' Eerste
reden
van den
overlast
der So-
cieteyt,
den haet
van Sa-
tan;*

stooten, treckende die principaelijk uyt onsen historiefchrijuer Orlandinus.
d'Eerste ende vernaemste hebben wy nu ghemelt in't voorgaende Capitel, te weten den bitteren haet ende nijdt van den duyuel der hellen: den weleken sijne maght ghebruyckende ouer het rijck der boosheyt, doet sijn' uyterste beste, om al watter goedt ende heyligh onder de menschen oprijft, in sijn' eerste beghinselen (dit sijne gewoonte zijnde) te verdrucken. Ouerfulcks hy altijds, niet alleen boose menschen, maer oock by wijlen goede Catholijcke, uyt misverstandt oft ongherechte voor-oordelen, teghen de Religieuse Ordens opgheruydt heeft.

*de twee-
de, den
haet der
kettere en
godtloofse;*

Wt den seluen wortel spruyt den haet van de ketters, ende den pick van de boose menschen, teghen de Socie-

teyt: want klaerlijck fiende, datse recht teghen hunnen handel inghestelt is, om Godts eere en vreesse te verbreyden, soo schijnt het, datse (menschelijck sprekende) niet min en kunnen doen, als haer op alle manieren soecken te verdrucken, ende te vervolghen. 'tWelck dief-haluen niet meer te verwonderen en is, dan dat hitte en koude teghen een strijden. 'tghene soo langh dueren sal, als 'teen en 'tander fullen in wesen zijn.

*de derde,
d'afgun-
stigheid.*

Vanden boosen is d'afkeerigheid al mede, door blaeme vande quaede tonghen, tot de goede voortghekropen, alse hen uyt ongunst lieten wijsmaken, dat dese Orden tot verderffenisse van het Christendom, en tot verminderinghe van d'andere Religien was: iae, sonder voordere insicht, meynende datse het met hun oordeel wel voor hadden, hebben met een oproerigh toestemmen onder den anderen ghesloten, datse ghehouden waeren den voort-gangh van dese familie oft heel te beletten, oft immers nae vermoghen te stutten. Onder dese waeren oock al Bischoppen, Doctoren, Religieusen, ende andere Gheestelijke personen. 'tWelck dies te min te verwonderen is, hoe men in die sorghelijcke tijden, met meerder reden, achterdencen van alle nieuwichheit hadde.

Misschien waerender noch andere redenen, die elck een in't besonder, met schijn van ghewicht, verweecten om ouer al ons 'thoofte te bieden. Want soo vele menschen, soo vele sinnen, ende niet mindere verscheydenheit en isser in eens ieders ghesindtheit ende vonnisse van binnen, als in't wesen ende ghelaet van buyten: iae dat meer is, noyt en saghmen ghebeuren, dat eene sake van alle menschen voor goetd ghehouden wierdt.

Wat eenighe Religieusen belanght, die ons hier en daer wat vrent beieghent hebben, daer en fullen hen gheene wijze

wijse lieden aen stooten : want behaluen dat de quaede tochten oft passien met de wereltdsche kleederen niet terstont afgheleghet en worden, soo is't datse op hun oude maniere van leuen ghewent, d'onse nieuwe (die heel verscheyden was) quaemen te misachten en te laken. te meer om dat de Societeyt schier alle soorten van godts-dienstigheyt ende goede wercken omhelsende, ende met Godts gratie de selue loffelijck uytvoerende, scheen met haere oeffeninghen d'onachtsaemheyt van d'andere Gheestelijckheydt te straffen: welcker sommighe doen ter tijdt de selue niet seer ter herten en trocken. Hier uyt, menschelijck nae onse kranckheyt sprekende, moeste wat ialoefije rijzen: wantter weynigh dat ruym herte vanden Apostel in hun lijf draghen, om te moghen segghen: *Wat light daer aen? Als in alle manieren, t'zy oft door occasie, oft door de waerheydt* Phil. 1. v. 18. CHRISTVS verkondight wordt; daer in verblijde ick my oock, ende ick salder oock noch blijde om zyn. Iae selfs hy was een vande lieffte discipelen CHRISTI, die daer seyde: *Wy hebben eenen ghesien in wren naem duyuelen uytworpende, ende wy hebben't hem verboden, want hy en volght met ons niet.* Luc. 9. v. 49. Een ieghelijck blijft al te gheerne by het sijn, ende acht min dat een ander doet. iae komt by wijlen soo verre, dat hy eens anders wel-vaeren houdt voor sijn naedeel, eens anders winste voor sijn verlies, ende laet sich onbedachtelijck voorstaen, dat eens anders verheffinghe sijne vernederinghe is: principalijck als men vreesst, dat het op interest van sijn eyghen profijt, ghemack, eere oft autoriteyt aenkomt.

Wt dese dan ende dierghelijcke oorsaken zijn d'opvallen ghesproten, die de Societeyt nu eene ronde eeuw ghedraghen heeft, ende noch daghelijcks draghen moet; sonder hope datse van de selue oyt ontslaghen sal worden: min
noch

noch meer als het schipken Petri, de H. Kercke, in dese werelt noyt in ruste en sal wesen; den boosen vijandt altijd sijn beste doende, om dese familie te verdrucken: door welker hulpe hy siet dat de heylighe Kercke (nae het belijden vande Pausen, iae der ketteren selue) onderfet ende verheuen wort. te meer noch, mits hy bemerckt datse soo groot gheacht wort om d'uytneemende deughdt ende gheleertheydt van soo menighe weerdighe mannen; soo soeckt hy de selue in meerderen haet te brenghen, om alsoo alle hare aenslaghen te beletten, diese heeft om Godts eere te verbreyden. Of hy dit door Catholijcke, oft door ketters, door Gheestelijcke oft wereltlijcke doet, dat komt hem ghelijck, als hy maer tot sijn voornemen en magh gheraken. 't Is onghelooffelijck, wat valscheydt hier toe niet versiert en is, ende met wat lasteringhen behanghen. Laet ons maer eens in 't kort eenighe landen doorloopen.

HET VIERDE CAPITEL.

Vande aenstooten der Societeyt in Italien.

*Kleyne
tronbelen
der So-
cieteyt te
Roomen.*

GHEENE foorten van menschen zijnder gheweest, tot de huysghenoten en kinderen toe, of sy en hebben teghen de Societeyt in Italien aenghespannen. Hier iemandt vande groote, niet wetende hoe sich te wreken ouer het belet van sijne onkuysheydt, heeft om spijt ende leet te doen, alle valscheydt ouer ons uytghestort. Daer eenen oor-blaeser, om den Paus ende sommighe vande Cardinalen te behaghen, heeft hem veel quaedt vermoeyens van ons inghegheuen. De school-meesters oft uyt afgunstigheyt, oft uyt vreesse, dat onsen voortgangh hunnen ondergangh soude worden, hebben de kinders opgheroeyt, datse bouen

bouen andere onghesckicktheyt de vensters oock uytworpen, ende de deuren van onse leer-plaetsen met ghewelt souden oploopen. Doch, dit en is al maer een kleyn beiagh gheweest ten opsicht vande inheymfche oorloghe, die de kinders nae d'afflijghheydt vanden H. Vader Ignatius teghen haer eyghene moeder de Societeyt verweckt hebben.

Twee van d'onse uyt eenen onbescheyden ijuer, als nu by ^{meerde-} ^{re van.} ^{P. Boba-} ^{dilla en} ^{Pontius,} ondervindinghe kennelijck was, dat den Paus de Societeyt niet wel en besinde, iae eene vrende ghedachte broeyde van haer met d'Orden der Theatinen (welcker instelder hy was) in een te smeden, hebben P. Iacobum Laines den Vicaris Generael leelijck by hem vermaeckt. Desen Paus, alsoo de Constitutien vande Societeyt noch niet bevestight en waeren, hadde voor hem ghenomen twee puncten daer in te veranderen. 'tEerste was de gheduerigheydt vanden Generael, het ander 'tachterlaeten vanden Koor-sangh: ghelijck hy ons desen opleyde, op de wijze van d'andere Ordens die hem heylighlijck ghebruycken, alsoo wilde hy dat de regeringhe van dien oock niet langher als dryiaerigh en soude wesen. 'tEen heeft hy mits de ghehoorsaemheydt der Societeyt te weghe ghebraght, die op sommighe plaetsen den dienst Godts begonst te singhen: ende 'tander soude al mede ghevolght hebben, dan wierdt door het afsteruen des Paus in tijds verhoedt; waer mede oock den Koor t'eenemael achterghebleuen is. By desen Paus dan hebben dese twee alles in roere ghestelt, ende de Societeyt in perijckel ghebraght van eene grondighe vernielinghe. Maer ten laetsten is dit onweer oock ghestilt, ende alles ten besten ghekeert, nae dat den Cardinael van Alexandrijen (die naemaels Paus was, Pius den vijfden ghe-naemt) alle de saken door 'tbeuel van Paulus wel ondersocht hadde, ende de Godtlijcke goedtheyt soo met ghe-

beden, als lijf-castijdinghen van d'onse verfoendt was.

te Monte
Politia-
no,

Gheduerende dit vershil binnen 'shuyse, wierden te Monte Politiano feer gheluckelijck de fundamenten gheleydt van een Collegie, hoe wel 'tselue korts daer nae met groote beroerte verstoort wierdt. Verscheyden ionghe dochters ende weduwen vertroocken haer om de liefde Godts uyt de werelddt, een deel nae cloosters, een deel nae den staet van reynigheyydt. Daer by noch vele ghehoude vrouw-persoonen, voor desen vry wat te wulps, besneden haeren handel met de trouwe ende behoorelijcke sceghbaerheydt van haeren ee-standt. Dit en konden niet swelghen sommighe oft vrijers, die vande hope der versochte houwelijcken; oft roffianen, die van de ghewoonte hunner ongeoorlofde wellustigheden vervielen: dieshaluen betichteden sy ons met de vuyligheyydt die wy belet hadden, ende waer mede sy selue besmet waeren. Sy stroyden uyt datter eenen Iesuit een' eerlijcke vrouwe hadde willen onteeren; sonder te segghen, wie, waer oft wanneer. Dus, soo-men dit niet en gheloofde, hebben se met groote belofte een lichte dante uytghemaect, de welke iemandt van de Patres tot val soude brenghen: maer dit oock door de gratie Godts te vergheefs zijnde, hebben vele arghere rancken voortghefelt met eenen uytgheschudden boef, diese met ons habijt becleedt schalckelijck deden uyt ons Collegie, als of het iemandt vande Patres hadde gheweest, recht nae een openbaer bordeel gaen. tWelck soo ghedaen zijnde, heeft voor eenen tijdt, tot dat de fuycken van dese rabauwerije ontdeckt zijn gheweest, den naem vande Societeyt grootelijcks verachttert. Den Rectoor des huys Gambarus selue wierdt oock al valschelijck beschuldight door ialoesie, uyt reden dat hy dickwils eene sekere eerlijcke vrouw-persoone sprake gaf. Daer wierden vele leughens
teghen

daer den
Rectoor
selue be-
zicht
verdt.

teghen hem verfiert, ia oock minne-brieuven op fijnen naem uytghegheuen : maer sooder bouen al dit noch een gherucht ghingh , datter eenighe op sijn lijf uyt waren , heeft sich ('t ghene onse vijanden maer en sochten) vertroocken, laetende eene waerschijnlijcke hope, dat de reste vande Patres inde moeyelijckheden verdriet souden nemen, ende van selfs de stadt ruymen. Ten seluen eynde wierden hen *d'ael-* de ghewoonlijcke aelmoessen onttroocken, het gheleent huys *moessen* daerse in woonden opgheseyt, alle teecken en van ongesint- *ontroc-* heyt ende vervremtheyt bewesen. Euen-wel bleuense staen, *ken,* ende worstelden onverwinnelijck met d'uyterste aermoc- *het Col-* de; tot dat het aen P. Laines goet docht de selue uyt hun- *legie te* nen kommer ende hongher te verlossen, ende het Collegie *niet ghe-* met goeden oorlof vanden Magistraet te niet te doen. *daen.*

Dit scheen een groot verlies te wesen voor d'eere van onse onnooselheydt : doch konnen hier van niet klaeghen, terwijle niet alleen Robertus Bellarminus een ouertreffelijck man, die al dese schande ghenoeghsaem heeft vergolden, in't midden van dese vervolghinge aen de Societeyt ghewonnen is gheweest; maer oock dry iaeren nae 'tvertreck van d'onse, alle de valscheydt uytghekomen is : want eenen borgher, die nae menighvuldighe ellenden ende siekten, noch leuen noch steruen en konde, heeft ten laetsten op sijn doot-bedde inde teghenwoordigheyt van treffelijcke mannen daer toe gheroepen, opentlijck bekennt, dat hy dien rampsalighen mensch was, die in't habijt van eenen Iesuit ten huysse vande lichte vrouwe ghegaen was, om de Patres door dese schande den noodt op te legghen vande stadt te verlaeten.

Omtrent dien tijdt was te Venetien oock al wat swa- *Te Ve-* righeydt. 'tGhingh daer al wel, gheduerende het leuen van *netien,* den Patriarch Driedo, die den dienst der Societeyt in alle

door den
Patri-
arch
Taru-
sius.

gheleghentheyte ghebruyckte. Maer sijnen naefact Ioannes Taruius viel ons heel teghen: niet en quam daer vande Iesuiten, dat hem aenstondt. Iac men seyde dat hy by de heylighe Euangelien ghesworen hadde, dat de Societeyt niet langh te Venetien en soude bliuen. Om dit te weghe te brengen begonstender sommighe inden Magistraet (door't oprocken, soomen meynt, van Taruius) op te worpen, dat de Iesuiten onverdraghelijck aen de Republijcke waeren, als schadelijcke ende oproerighe geesten, die hen noyt ghe-ruft en hielen; maer ouer al met des landts saken bemoe-yden, draghende daer-en-tusschen de partije van de Spai-gnaerts, diese sochten te veruorderen; oock door misbruyck vande biechte der vrouwen, diese uythaelden, om alles te weten wat daer inden huys-handel van een ieghelijck, ende aengaende den Staet der Republijcke omgingh. Doch, soo-der sommighe vande Heeren buyten onse wete oft toedoen, hen kloeckelijck van stonden aen hier teghen stelden, is den aenflagh mislukt. Waerom siende datter gheene hope en was vande Iesuiten uyt te setten, hebben voorgehouden, dat men immers hunne maght in't hooren van alderhan-de biechten behoorde te besnijden, ende dies aengaende, teghen alle misbruycken aen't goet-duncken vanden Pa-triarch t'onderworpen: te wijle het niet en betaemde, datse te maghtigh souden worden, maer dienstigher was voor de ghemeynte, indiense kleynjens in oodtmoedigheyt ende onderdanigheyt bleuen leuen. Dit was wederom eenen nieuwen ranck ende vondt van Taruius, wiens eenigh voornemen was, by dese onderworpinghe de Patres t'ouerheerschen, ende hunne ghewoonlijcke diensten te verhinderen. Maer hier teghen is ooc al eenen vande treffe-lijckste Heeren (die men nochtans meynde dat vande par-tije was) opghestaen, ende heeft daer soo sterck teghen aen-ghekant,

ghekant, dat men ten laetsten goedt vondt, indien de Patres erghens vermaent moesten wesen, dat men 'tselue aen den Heere Hieronymus Priulus, voor alldoen Prince van dese Republijcke, soude beuelen. Desen roept dan den Prouinciael Palmius, en houdt hem voor watter inden Raedt ghepasseert was: 'twelck hy verstaende, heeft ooghschijnelijck den grondt ontdeckt, en betoont, hoe datter gheen en anderen oorsprongh van al dit bestel en was, als d'ongunste ende d'afkeerigheydt vanden Patriarch. Waer mede liet verschil gheslist, ende de Societeyt meer als te voren van elck een besocht ende ghecert wierdt.

Godt gaue datter in volgende tijden enen anderen Priulus gheweest hadde! Onse vijanden en souden ons soodickwils ende sooschamperlijck niet verwijten het verrecken uyt Venetien, dat naemaels gheschiedt is. Want wat winnen sy doch, als sy nae alle lasteringhen noch moeten bekennen, dat de Societeyt daer niet uyt gheiaeght en is, maer van selfs door gegaen, om den oppersten Stadthouder CHRISTI op der aerden (gelijckse schuldigh was) oock met verlies van eene heele Prouincie, ghehoorsaem te zijn: Datse tot noch toe niet en is wederom ingheroepen; en moet haer gheenflins tot schande strecken, ghemerckt den Cardinael Perronius hier van sprekende met den Paus, seyde, dat 'tselue niet gheweygert, maer, om den ghemeynen vrede niet te verachten, tot betere gheleghentheydt uytghestelt was: voeghende daer by, dat sijnen Coningh, die ons te Constantinopelen hadde konnen stellen, soovele moeyte niet hebben en soude, om ons te Venetien weder in te brengen. 'tWelck al hoe wel noch niet gheschiedt en is, sooverhopen wy nochtans, dat metter tijdt 'tselue gheluck aen de Societeyt te Venetien ghebeuren sal, datse in dierghelijcken ongeval in Vranckrijck ghenoten heeft.

HET VIIFDE CAPITEL.

Vande aenstooten der Societeyt in Spaignen.

NOYT en heeft klaerder ghebleken, dat, ghelijck de palm-boomen, hoe menſe meer druckt, te hooger opſchieten; alſoo oock de Societeyt, hoe menſe met meerder ghewicht van ouerlaſt in Spaignen ouervallen heeft, hoeſe te meer oock verheuen is gheweest. Al was dat het vader-landt van Ignatius, ſoo heeft hyer nochtans de proeſchole van ſijne verduldigheyt ghelvonden, inde welke hy betoont heeft, wat hy met de ſijne om CHRISTVS wille bereydt was te lijden: immers aen de banden ende ghevangheniſſen die hy hier uytgheſtaen heeft, pleegh Faber ſijnen voorſpoedt in Spaignen toe te ſchrijuen. Het waere onmoghelijk alles in't beſonder te verhaelen, twee oft dry alleen van de vernaemſte opvallen ſullen voor ſpeur dienen om uyt die d'andere t'achterhaelen.

*Onnveer
teghen de
Societeyt
by Mel-
chiorCa-
nus ver-
weect,*

Doen wy onſe eerſte wooninghe te Salamanca ſtelden, iſſer een treffelijk predikant vande weerdighe Orden der Predick-heeren met naeme Melchior Canus, Doctoor in de Godtheydt, gheweest, die ſich liet voorſtaen dat Antichriſtus tijden nae by waeren, ende ſijne voorloopers alreede ghekomen: die hy opentlijk ende ſonder bewimpelinghe van reden onſe Patres noemde te wesen, om dat, ſoo hy meynde, in deſe alle de teekenen van Antichriſtus aenhangh hen lieten vinden. Den onbedachten man en peyſde niet eens 'tghene den heylighen Thomas ſchrijft, dat men certijds de Religieuſen van S. Dominicus ende S. Franciscus Orden, al mede voor dienaers vanden Antekerſt hadde ghehouden. Dit ſegghen van Canus ſoo op den

*Lib. con-
tra in-
pugnan-
tes Re-
ligiones
cap. 24.
& 25.*

den preeck-stoel, als in openbaere lessen (ghelijck het een man van groot aensien was) heeft 'tvolck heel ontstelt: al de werelt wierdt van ons vervremt: den Magistraet selue verbodt ons alle onderwijfinghe des volcks, tot de Christelijcke leeringhe toe: inder voeghen datter maer een schandelijck ballingschap te verwachten en was, waer van die van d'Vniuersiteyt nu al hadden begonst de hoofden t'faemen te steken. Wat soude doch dese kleyne vergaderinghe in sulck een gheuaer doen? Daer was P. Michael Turrianus, een van onse Priesters, aen Canus niet onbekendt: desen uyt oude vriendtschap gaet hem aen, ende bidt dat hy doch de teere spruyte van onse nieuwe Religie, die genoeghaem te winde van alle quaede tonghen stondt, met sijne autoriteyt niet en wilde verdrucken, maer eer voorstaen ende verheffen. Dan sijn ghemoedt was nu gheset: wat hy hem voorhiel, oft van de bevestinghe der Societeyt, oft van het ghevoelen des Paus (die twee van d'onse aldan versch naet Concilie van Trenten in sijnen naem ghesonden hadde) Canus bleef by 'tsijn: iae voor alle andwoorde beklaeghe hy oock 'tongheluck van Turrianus, die hy sijnen vriendt noemde, dat hy sich soo onbedachtelijck by dit gheselschap vervoeght hadde.

Middeler tijdt heeft de voorfichtigheyt Godts uyt dese selue Orden vanden H. Dominicus, iae uyt het selue Conuent, eene voorsprake ende ghetrouwen beschermer voor ons verweckt. Desen was Doctor Ioannes Penna, uyt-nemende in godtvruchtigheyt ende gheleertheydt: den welcken nae een diep onderfoeck van alle onse manieren; heeft soo mondelingh als schriftelijck de scheldingen van Canus wederlegt. De welcke niet alleen aen d'andere goede Religieusen sijne mede-broeders seer mishaeghden, maer naementlijck aen den Seer Eerw. P. Franciscus Romæus, doen

wordt door het toedoen van Ioannes Penna Predick-ker nedergeleght.

ter tijdt Generael van d'Orden: den welcken, op de gehoorfaemhey, aen alle de sijne straffelijck beuolen heeft, datter niemandt qualijck vande Societeyt en soude spreken, de welcke als eene bende van onderstandt door de goedertierentheydt Godts aen de H. Kercke ghegheuen was. Middeleertijdt hadde den Paus Paulus den III. aen twee Biscoppen in Spaignen de bescherminghe vande Societeyt opghelegh, daer-en-boven hadde Ignatius copie van het Roomsche vonnisse gesonden. Maer 'tis al onnoodigh gheweest: mits de waerheydt soo door't toedoen van Doctor Penna, als de deughdt ende standt vastigheydt van d'onse (die om alle dese swarigheydt niet en lieten de ghemeente nae vermoghen by te staen) ghenoeghsaem gheblecken heeft, ende t'samen 't volck gheleert, de Societeyt uyt hare vruchten te achten, niet uyt het ghesegh der menschen. Gheduerende dese vervolghinghe, viel te verwonderen, dat Mevrouw Maria Pimentel Grauinne van Monte-real (die haer in een klooster onder den regel vanden H. Dominicus vertrocken hadde) van Godts weghe verweckt wierdt, om d'onse van hunnen noodtdruft te voorsien: Godt almaghtigh dit soo schickende, dat wy vande selue Orden in onse cere ende aermoede souden gheholpen worden, van de welcke eenen man ons hadde bevochten: op dat dese twee Religieuze familien voortaan te vasten met den bandt der liefde aenmalckanderen souden verbonden bliuen.

*Ander
tempeest
vanden
Arch-
bischop
Silicam.* Meerder is gheweest het onweder te Toledo, teghen het Collegie van Alcalá gheresen. Daer waeren eenighe ongheleerde Priesters, die neffens andere misbruycken, tweemaal sdaeghs aen hun volck 't alderheylighste Lichaem onses Heeren uyt-reyckten. Den Archbischop Ioannes Silicæus, om datter tusschen deser en ons habijt weynigh verschil was, hadde naedencken dat het van ons bedrijf was,

was: 'twelck hy sich dies te lichtelijcker liet voorstaen, hoe hy daghelijcks meer opgheruydt wierdt van sommige onse vijanden, die hem d'ooren vol bliesen, dat de Iesuiten op gheene Bischoppen en pasten, maer alleen onder 't ghebicdt van den Paus wilden staen. Dus heeft hy ten laetsten strafelijck op pene vanden ban verboden, datter voortan niemandt van sijn' onderfaeten de H. Sacramenten by de Patres van de Societeyt en soude ontfanghen: van ghelijcken, datter niemandt van de Pastoors de selue soude laeten predicken, noch de H. Sacramenten in de Prochie-kercken uytreycken. P. Villanoua, die Recteur van't Collegie t'Alcala was, spoedt in haeste sijne reyse nae Madrid toe, by den Nuntius: den welcken, om alles met voorsichtigheyt te stillen, gaet selue aen des Coninghs Raedt de brieuen van de bevestinghe ende priuilegien der Societeyt toonen; seyndt Villanouam met sijne brieuen van recommendatie nae den Archsbischof Silicæus; en met andere aen Mevrouw Eleonora Mascarenia, die veel by den Archsbischof vermocht. Maer Silicæus en gaf op alles gheen' andere andwoorde, dan hy plagh te gheuen in saken daer hy gheenen lust en hadde van nae te luyfteren, dat hy haest t'Alcala soude komen, ende alsdan sien wat hem te doen stont. Middeler tijdt beual hy aen eenen Canonick van Alcala, dat hy alle de huysen, die rondom het Collégie stonden, voor wat prijs het oock waere, eerst-daeghs soude opkopen, om aldaer een vrouwen Clooster teghen onse erue soo hoogh op te trecken, dat wy (ghelijck hy hem beroemde) noch son noch mane en souden sien. Men seyt, dat den H. Ignatius, als hy te Roomen dit al verstont, seer bly ghelaet ghetoont heeft, hopende dat uyt sulcke beghinselen groote vruchten souden voortkomen: 'twelck oock soo ghebeurt is. Voor al heeft den Archsbischof

door uytdruckelijck ghebodt vanden Paus, sijne plackaeten teghen de Societeyt moeten herroepen. Ende nae sijne doodt (siet eens de Godtlijcke voorsichtigheyt) hebben wy alle die huysen van eenen persoon ghemackelijck ende redelijcker prijs inghekocht, die wy van vele besitters sonder groote moeyte ende opsprake noyt en souden hebben kunnen bekomen, als offe Silicæus voor ons hadde doen koopen.

*Noch
een der-
de te Sa-
ragossa,*

Dit alles tot noch toe was al sonder oproer des volcks; maer te Saragossa hebben wy wel eenen anderen aenstoort gheleden. Den Vicaris, de Clergije, de Religieusen, de ghemeynte, wacren ghelijcker handt teghen ons aenghespannen. Noyt meerder oft schandigher tempeest, noyt blijder eynde. Alsmen in onse Capelle d'eerste Misse soude doen, tot de welcke den Vice-roy met al den edeldom ghenoodt was, ontbiedt den Vicaris 'sauendts te voren heel laet, datmen de feeſte soude uytstellen, om dat d'Augustijnen klaeghden dat wy hen te nae quamen. Men heeft gheandwoordt, dat de sake oock met goeden oorlof van den Archsbifchop nu soo verre ghekomen was, datse niet en konde uytgheſtelt worden, en datmen 'sanderdaeghs aen den Vicaris breeder soude voldoen. 'sAnderdaeghs cermen den dienst soude beghinnen, komt daer eenen onbekenden, ghesonden van d'Augustijnen, ende verbiedt op pene van excommunicatie datmen in die Capelle gheen dienst en soude doen. Onse Patres teghen allen ongheval, beroepen tot den Paus, ende sluyten by toestemmen van andere wijse mannen, datmen soude voortgaen. Soo wierdt dan de Misse, van de Predick-heren hier toe ghenoodt, seer heerlijck ghesonghen, het sermoon van eenen vermaerden predikant van S. Hieronymus Orden ghedaen: alles met groote feeſte ende blijd-

blijdschap, soo van het volck, als naementlijk van den Vice-roy ende heel den adel. Maer fiet hier-en-tusschen hanght'er voor de deure van't Collegie de bulle van excommunicatie teghen alle die in dese Capelle souden komen dienst hooren. Behaluen den Vicaris, waerender noch twee Pastoors teghen ons opghestaen, die al t'saemen met d'Augustijnen spannende, daer op uytwaeren datse de Societeyt uyt Saragossa souden verdrijven. Sy hebben't in korten tijdt soo verre ghebraght, datmen met alle ghe-
 woonelijke ceremonien openbaerlijk alle de Patres heeft *daer vuy*
 inden ban vande H. Kercke ghestelt: sommighe treffelijke *inden*
 mannen, die ons voorspraken, heeftmen de kercken oock *ban ghe-*
 verboden, als met ons ghelijckelijck in den ban wesende: *stelt*
 iae heel de stadt door heeftmen den Godtlijcken dienst *vworden,*
 doen ophouden, soo langh als de Iesuiten in de stadt souden bliuen. Wat was dit anders, dan eenen oproer onder 'tvolck maken, om ons met geweld uyt te iagen? Bouen de mondelijcke lasteringhe, zijn op alle hoecken van de straeten ende kerck-deuren schimpachtige beelden gheplackt, in de welcke groote menighte van duyuelen geschildert waren, die de Iesuiten nae de helle trocken. Hier mede noch niet te vreden, hechten een van dese aen eene spiesse, ende komen met het ghespuys van't volck nae ons Collegie geloopt, met meyninghe van de poorten open te breken: 'twelck sy oock iouden ghedaen hebben, en hadden sommighe edelmans ende dienaers van den Vice-roy 'tselue niet belet, ende 'tghepuffel verdreuen. Maer om het volck noch al meer te verbitteren, gaense dry daghen langh rond om het Collegie met eene vremde processie. Het cruys ghingh voor met droef ghesangh: den CHRISTVS was afghekeert ende met swert bekleedt, daer vloghen van alle kanten steenen op ons huys, nu riepen de stemmen ouer-

*en van
selfs de
stadt
ruymen,*

*maer
worden
verftondt
met pro-
ceffie
veder-
om inghe-
hult.*

luydt, *Bermbertigheyt*, *bermbertigheyt*; nu alderhande foorten van vervloekinghe ende verbanninghe: ten fcheen maer eenen enckelen hoop dulle ende rafende menfchen te wesen, foo uytfinnigh door de paffie, dat noch den Nuntius vanden Paus, noch de Princeffe Ioanna Gouvernante van Spaignen den oploop en konden ftutten. Siende dan de Patres dat den oproer meer en meer aennam, gaen van selfs met de fleutels van't Collegie by den Magiftraet, en fegghen opentlijck, datfe lieuer hadden den Ionas te zijn, en uyt de ftadt te vertrecken, als de felue om hunnen't wille foo ontftelt te sien. 'tWas wel teghen den danck van den Magiftraet: euen-wel gheen en anderen middel fiende, vonden den raedt goedt, ende lieten ons gaen. Nauwelijck waeren wy ter ftede uyt; ende fiet terftondt alle dinghen verandert. Den Archf-bifchop nu beter onderricht, herroept al het verbot datter ghedaen was, verklaert de Societeyt onnoofel te wesen, ende den ban van gheender weerde. Van ftonden aen wordter van ftadts weghe eenen nae-ghesonden, om de Patres wederom te roepen: den heelen Magiftraet gaet hen te ghemoete; doetfe oock teghen hunnen danck op muylen fitten, die daer toe bereedt waeren, ende leydtfe alfoo triumphantelijck door de principaelste straeten tot in het Collegie; fegghende dat de fchande, diefe gheleden hadden, met dese eere verbeteret ende vergolden moeste worden. Dit is d'uytkomfte gheweeft van dat fchroomelijck tempeeft te Saragoffa, van 'twelck P. Franciscus de Borgia (verwitticht zijnde, datter vele fteenen op het huys gheworpen waeren) feyde met eenen blijden mondt, dat menfe doch wel vergaederen foude, om metter tijdt een nieuw Collegie daer van te bouwen. Maer 'tghene wel aldermeest hier in te verwonderen is, raeckt de Monicken die dit oproerigh spel gheroect

gherockt hadden: want soose ontstichtbaer waeren van leuen, hebben selue moeten eten datse voor ons ghekoockt hadden, ende gedwonghen gheweest hun Clooster ende de stadt aen andere vande selue Orden, die beter van handel ende manieren waeren, te ruymen.

Dese dry tempeesten maghmen nemen als een stael van alle d'andere, die in Spaignen opghestaen zijn: wantse begripen alle staeten ende soorten van menschen, die ons oyt in dit Rijk moeyelijk zijn gheweest, Bischoppen, Doctoren, Pastoors, wereldlijke ende Religieuse Gheestelijckheit, ten laetsten oock het ghemeyn volck. Den hoogh-gheleerden Doctoor Martinus Nauarrus, soo hy door Salamanca passerde, ende alle onse Patres op sijne knien groettede (twelck sijne diepe ootmoedigheyt was) vermaende seer sorghvuldighlijk, datmen doch de Collegien van Salamanca ende Parijs wel soude voorsien, ende gaede slaen; om datter in dese vermaerde Vniuersiteyten noyt opvallen aen ons volck en souden ontbreken: ghelijck de daedt inde volgende iaeren tot heden toe ghe-noeghsaem betoont heeft.

HET SESTE CAPITEL.

Vande aenstooten die de Societeyt in Vranckrijck gheleden heeft, eer sy daer uyt veriaeght vierdt.

DIe daer weten hoe iammerlijk de ketterije heel Vranckrijck door de Catholijcke Religie verwoest heeft, sullen wel haest den oorsprongh vinden van al den ouerlast die de Societeyt hier heeft moeten draghen. 'tZijn de Caluinisten gheweest, die ons opentlijk ende bedecktelijk van alle kanten hebben bevochten, oproeyende nu

De ketterije oorsprongh van alle quaet te ghen de Societeyt in Vranckrijck,

een deel van d'Vniuersiteyt, nu een deel vanden Coninghlijcken Raedt, leuerende den tijdt van fefligh iaeren eenen gheduerigen ftrijdt, tot datse ons ten laetften uyt het Rijk verdreuen hebben. 'tWelck hoe welfe meynden dat ons tot fchande foude ftrecken, is nochtans tot een' onfterffelijke eere ende glorie ghekeert.

'tIs nu iuyft hondert iaeren, dat Ignatius de fijne nae Parijs ghesonden heeft. Dit was een rouw beghin der Collegien. Thien iaeren daer nae heeft den Coningh Henricus den II. oorlof ghegeuen, om voor goedt een Collegie op te rechten: maer foo dies aengaende niet met allen fekers en konde verricht worden, fonder het ouerftemmen van't Parlement, hebben onfe vijanden allen ernft voorgewendt om 'tselue te beletten. Dus is't ghebeurt dat de fake van't Parlement tot den Bifchop, van defen tot de Doctoren vande Sorbona, van Caiphaz tot Pilatus (by de welke fy fekerlijck wiften datter gheen eynde en foude af comen) verfonten wierdt. Iac, dat ergher is, nae datse het ghedragh van't verlof een rondt iaer ghesleypt hadden, zijnder gheweest eenighe, niet altemael, vande Doctoren, die in plaetse van eene gunftighe uytprake, hebben met een fchandelijck ende fchandaleus fchrift aende wereltd ouerdronghen, dat de Societeyt (die nu foo gheluckighlijck door alle Rijcken verfpreydt, ende vande Pausen bevestight ende gheprezen was) forghelijck in't ftuck des gheloofs, onvreedfaem inde H. Kercke, fchaedelijck aen andere Religieufen, ende ontftichtbaer onder de ghemeynte bevonden wierdt. 'tEn is niet om fegghen, wat beroerte hier uyt ghesproten is. Men verwachtete anders niet, als dat de Societeyt te lande uyt ghegheeffelt ende ghebannen foude worden. Maer ghelijck wel certijds den H. Coningh Ludouicus d'Ordens van finte Dominicus ende

*De Societeyt
wordt
verruwen
van
eenighe
Doctoren
in't iaer
1555.*

ende Franciscus heeft voorgheftaen; soo heeft Henricus den II. met den Cardinael van Loreynen de Societeyt beschermt; soo dat allenghskens desen roep vermindert, daer nae oock als eenen roock verdwenen is. De ghene die hier oorfake van hadden gheweest, hebben't hen gheschaemt, datse hen vande quaede tonghen soo hadden laeten verleyden. De Doctoren der Godtheyt selue hebben nae verloop van veertigh iaeren een' uytspake ghedaen, dat de Societeyt uyt Vranckrijck niet en moeste ghesonden worden: soo verr' wast van daer, datse by hun vorigh ghevoelen souden bliuen. Soo isser dan de Societeyt noch ghebleuen, maer in dagelijcksche occasien van veel lijdens. Zijnde ^{houdt aen} dese beroerte wat ghestillt, heeftmen anderwerf begonst ^{om in't} by 'tParlament aen te houden, ten eynde sy moght in't ^{Rijck} Rijck ontfanghen worden. Den Coningh heeften tot vier ^{ontfan-} reysen toe sijne brieuen toegejont, en euen-wel heeftmen ^{ghen te} altijd uytstel ghevonden. Voor het laetste is de fake in ^{vorden} handen van den Bischop, die ons plat teghen was, ouerghe- ^{t'welck} leuert. Desen hebbende de priuilegien der Societeyt ouer- ^{nae vele} sien, heeft aen de Pastoren der stadt, die hy verfaemt had- ^{svaer-} de, ghepooght te betoonen, dat hen die t'eenmael naedeel- ^{righeden} ligh waeren; ende ouersulcks vonnisse by schrift ghegheuen, datmen de Societeyt in't Rijck niet en behoorde t'ontfanghen. Hier van den Coningh Franciscus verwitticht zijnde, heeft voor de vijfde reyse aen't Parlament met noch stercker ghebodt belast, dat men de Societeyt in't Rijck ontfanghen soude: dan, sijnen goede wille wierdt door sijne verraschte doodt belet. Dus heeft Carolus sijnen broeder de fake in den aenvangh sijns Rijcks ernstelijck opghenomen. dan al te vergehefs: want wierdt tot de vergaederdinghe, die te Poissy op't stuck vande Religie ghehouden moeste worden, uytghestelt. Hier is de Societeyt ten eynde

*wordt
te vvege
gebraght
te Poissy.*

Thuan.
lib. 37.

eynde door de Cardinaelen van Loreynen, Tournon, Armignac, Guise, Bourbon, ende vele andere Heeren des Rijcks teghen alle kracht van haere vijanden (de welke voor den meesten deel met de ketterije besmet waeren) met eere in het Rijk ontfanghen gheweest.

*Nieuwe
svaac-
righeyt
met d'V-
niuersi-
teyt,*

Zijnde nu voor inghesetene bekend, hebben hen die van't Collegie van Parijs, door roem van gheleertheyt, die P. Maldonatus grootelijks vermeerderde, soo vernaemt ghemaect, datter eenen grooten toeloop van discipelen tot onse scholen was. Hier hadden wy wederom 'tspel op den waghē; de baet-soeckelijckheyt van d'andere meesters, niet konnende desen af-breuck ghedooghen. Den Recteur vande Vniuersiteyt verbiedt ons te leeren; in teghen-deel den Coninghlijcken Raedt ghebiedt dat wy soudē voortgaen. Wat sal hy hier doen? hy versint eenen anderen vondt: roept d'Vniuersiteyt by den anderen, worpt op of de Societeyt voor een lidt der seluer soude moghen aenveert worden. Onder de handt, ghelijck hy Medicijn was, stockt op die van sijne professie (welcker meesten deel met nieuwe ghesintheden in't stuk des gheloofs besmet waeren) datse weygherigh soudē vallen. dus is het glat afgheslaghen. Hunne meyninghe was door desen middel onse lessen te schorten: dan soo die niet te min haeren ghewoonlijcken voortgāgh en hadden, zijnder naemaels noch al verscheyden beroerten opghestaen. Aen thien kanten zijn wy van weghe soo vele soorten van verscheyden ghemeynten, door thien Aduocaeten bespronghen gheweest: onder de welke Pasquier sijne bitterheyt wel soo veel tooms gaf, dat hy onsen heylighen Vader Ignatius derrede by Luthero verghelijcken, iae oock al euen schaedelijck aende heylighe Kercke achten. Doch en hebben met alle hunne krachten niet uytgherecht, de Societeyt

*door ver-
scheyden
processen,*

Thuan.
lib. 37.

per interim door ordonnantie vanden Raedt in besit bliuende.

Middelertijt soo de ketterije daghelijcks meer aennam, ^{item} heeft de Societeyt oock al meer begonst te lijdē. Al 'tquact ^{vande} datter in't Rijk ghebeurde, wierdt ons vande Hugenotten ^{Hugenotten.} aengheteghen: sy verioeghen ons uyt Tournon, en van ghelijcken met alle d'andere Gheestelijckheyt uyt Apamien; sy scholden onse leeringhen, en trocken groote opsprake teghen ons, uyt het gheval vande moortdaedighe dootd van Henricus den III. ende d'oorloghen van Henricus den IV. sijnen naevolgher. Dit waernemende die vande Vniuersiteyt te Parijs, hebben in't iaer M. D. XCIV. d'oude koeye, die nu dertigh iaeren begrauen lagh, wederom uyt de gracht ghehaelt, ende het proces teghen onse lessen hernomen. Voor haer pleytede met onghewassen mondt den Caluinist Arnaldus, voor ons den Aduocaet Duretus een scherpsinnigh ende daer by heusch ende manierlijck man. Met de partije spanden aen de Pastoors, sterckelijck aendringhende, ten eynde het uytreycken der H. Sacramenten aen ons soude verboden worden; maer en hebben anders niet opghedaen, als dat men hunne redenen by het oudt proces soude voeghen, om naemaels daer van t'samen ende seffens te handelen. Dit heeft uyt der maeten onse vijanden ghespeten, die nu voor ghewis hielden datse ons binnen korte daghen den voedt soudē lichten: maer niemandt meer als den President Thuanus; den welcken siende dat hy van d'andere Heeren ouerstemt wierdt, heeft euen wel sijnen bitteren aerdt ende onghefoute tonghe niet konnen bedwinghen, of moeste daer noch eene kladder van sijn' ongunstighēyten aenhanghen, segghende, dat des Coninghs leuen soo langh in ghevaer bleef, als dit proces niet en wierdt ghewesen.

HET SEVENSTE CAPITEL.

*De Societeyt vordt uyt Vranckrijck ghebannen,
ende vvederom ingheroepen.*

TER wijle dese dinghen met sulcken ernst ghedreuen wierden, ghebeurde daer eene sake, de welcke aen onse vijanden oorfake ghegeuen heeft om hen ouer ons te verblijden: welcker waerheyt op dat aen een ieghelijk kenbaerder zy, sullen die trecken uyt de Fransche schrijuers, Scipion du Pleix, Pierre Matthieu, André Fauin, Jacques Aug. de Thou ende andere, die ons oock partije ende teghen zijn.

*Chastel
quetst
den Con-
ningh,*

In't iaer M.D.XCV. heeft eenen ionghen onverlaet, met naeme Ian Chastel, voor hem ghenomen den nieuwen Coningh te vermoorden. Den welcken als hy voor d'eerste reyse sijnen ingangh binnen Parijs dede, soo is desen rabaut onder andere houelinghen mede ingheslopen tot inde Coninghlijcke camer, ende heeft aldaer sijn mes ghetrocken met meyninghe vanden Coningh te herten. Dan soo desen, by goeden gheval, d'erbiedinghe van sommige Princen die hem quaemen gheluck bieden, met ghelijcke beleeftheyt van diepere onthaelinghe seer minnelijck ontfinch; is den steeck op het kaeck-been aenghekomen, ende en heeft buyten tverlies van eenen tandt voorder gheen merkelijck leedt ghedaen. Dit leelijck stuck is terstondt den Iesuiten (ghelijckse doch ouer al soet inden mond van hunne vijanden zijn) sonder eenigh ghelaet van recht (als Thuanus selue ghetuyght) aengheteghen. tEenigh fundament ers reden daer de leughen op steunde, was, dat den moordenaer ouer ses maenden onbegrepen by

*dit
vordt
de Socie-
teyt v'on-
recht
aenghe-
tuyght,
Hist.
lib. 131.*

by ons de Philosophie ghehoordt hadde, schoon hy federt inde Rechten studeerde: want soo veel sijne belijdenisse belanght, daer en is niet eenen van alle de Chronijck-schrijuers (oock die onse partije en Hugentotten zijn gheweeft) den welcken meldt dat den misdaedighen op sijne swaerste pijn-banck, des ondervraeght zijnde, in't alderminste ons soude beschuldicht hebben, dat wyer by forme van raedt oft vermaeninghe plichtigh in waeren. Dies niet teghenstaende, heeft euen-wel t'Parlament in't selue vonnisse, waer mede Chastel ter doot verwesen wierdt, de Societeyt begrepen, ende de selue als verderffter vande iongheyt, opruyfter der ghemeynte, vijande vanden Coningh en van 'tRijck, ghebannen. Dry daeghen wierden haer ghestelt om Parijs, vijfthien om het heel Rijck te ruymen, ende dat op pene van lese Maiesteyt. Alle haere goederen wierden aengheteekent, om die in andere goede wercken te besteden, en bouen al daer by noch op lijf-straffe verboden, datter niemandt sijne kinderen buyten 'slandts tot onse scholen en moght seynden. Dit vonnisse is by andere Parlamenten vernieuwt ende verkondicht; maer dat van Tolouse heeft ons door sijn heel bestreck houden staen, en doen bliuen. Daer en tusschen wierdt het huys van Chastel afgheworpen, en op den grondt eene pyramide, met opschrift der sententie, meer tot schande vande Societeyt, als vanden misdadighen, ghestelt.

Hier hebt ghy nu den rechten text van dat schroomelijck onweer, 'twelck een' alghemeyne schip-brake aen ons door heel Vranckrijk scheen te dreyghen: doch, is in korten tijdt ouerghegaen, ende met blijdschap verdwenen. Terstondt begonst het Rijck ons afwesen te gheuoelen. Vele waerender die nae onse wederkomst verlangden, andere diefe met der daedt versochten, sommighe oock die opentlijck

*euenwel
vordtse
ghebannen,*

*Petr.
Matth.
in Hen-
rico IV.
l. 2.
en tot
haere
schande
eene py-
ramide
gherecht.*

*Daer
vordt
van haere
weder-
komst
ghebandedt,*

lijck seyden, datse niet alleen nut, maer oock noodigh in't Rijck was. Soo dan Ignatius Armandus is nae Mets ghereyft, om den Coningh te vinden; ende den tijdt der Goede weke waernemende, heeft hem wijt-loopigh, doch oodtmoedelijck, d'onnooselheyt der Societeyt voorghehouden. Den Coningh seer vriendelijck alles aenhoorende, heeft beuolen dat hy sich met P. Petrus Cotton te Parijs soude laeten vinden, om aldaer van dese sake breederte handelen. Van dien tijdt af wierdt onse wederkomst voor seker ghehouden. Waer toe den Coningh te Rouanen zijnde, het placacet heeft laeten uytgaen: twelck onse vijanden seer qualijck ghenomen hebben, ende in alle manieren ghesocht om te stooten. Dus is den Coningh hier ouer verstoort, selue met de Coninghinne ende menichte van sijne houelingen in de raedt-camer van't Parlament op Kerf-auende ghetreden. Al waer soo den President op een nieuw sijnen ouden lul begonst teghen ons op te heffen, ende aenden Coningh onse schaedelijckheyt aen't Rijck ende sijnen Staet met sulcke propoosten in te stampen, dat de Coninghinne met den edeldom daer ouer vry wat beroert wierden, ende achterdencken kregen; heeft den Coningh voor al sijn' ooghen ten hemel opslaende, met een bly gelaet, het woordt met sulck eene verwonderinghe der omstaenders tot lof vande Societeyt, voor ons opghenomen, dat wy noch kloecker, noch gunstigher Aduocaet en hadden moghen wenschen. Sijne reden is terstondt verbreydt, ende in alle taelen uytghegaen: welcker kort begriip uyt de Historie-schrijuers van dien tijdt ghetrocken, is als volght. Ten eersten bedanckte sijne Maiesteyt den Raedt ouer de sorghe van sijn ende des landts welvaeren: ten anderen verklaerde hy, dat hy den tijdt van acht à neghen iaeren op alles dat den President voor-hiel, rijpelijck ghelet hadde.

*vanden
Coningh
selue
inden
Raedt.*

*Petr.
Matth.
DuPleix.
Thua-
nus.
Des Co-
ninghs
redenen.*

Bouen

Bouen dien dat hy niet mindere experientie en hadde als iemandt vanden Raedt, en immers soo veel verstants, dat hy wel wiste wat hem te doen stondt; dief-haluen dat hy onveranderlijk by hem ghesloten hadde de Societeyt uyt haer ballingschap wederom in't Rijck in te roepen.

Hier nae begonst hy te weder-legghen al wat teghen de Societeyt opgheworpen was: Sy en zijn niet hooouerdighe gheweest, seyde hy, inde vergaedinghe van Poilly, noch eer-gierigh (ghelijckmen hen aentijght) maer vroom ende moedigh teghen hunne wederpartije. Wat naedencken van eer-sucht konnense gheuen, die d'eere selue met eene besondere belofte uytfluyten? Dat hen de Gheestelijckheyt teghenvalt, en is niet vremder, dan of de gheleertheit ende d'onwetenschap teghen den anderen streden. My is kenlijck by ondervindinghe, datse altoos partije hebben aen twee soorten van menschen, waer van d'eerste de kettters, d'andere de Gheestelijke van quaedt leuen zijn; maer hierom heb ickse te meer in weerde. Dat hen de Sorbona verstoeten heeft, is gheschiedt by ghebreck van kennisse: de welckenu zijnde, is dies te meer verlegghen met hunne afwesigheyt, hoese schijnlijcker siet, dat haere scholen vergaen, ende niet teghenstaende alle placaten van Raeden, de iongheyt euen wel buyten het Rijck nae hunne onderwijfinge loopt. Kiesense de beste verstanten, daerom acht ickse te meer: 'tselue doe ick al mede in den leggher en den Raedt, daer ick de vroomste soldaeten en de bequaemste mannen toe uytsoecke. Datse in Vranckrijck zijn inghekomen soo sy't best konden, hebbense ghemeyn met alle andere Ordens, iae met my selue, die'r ben inghekomen 'tbeste soo ick konde. Dit moetmen immers van hen belijden, datse al hun opstel met langhmoedigheyt en stichtbaerheyt des leuens tot een goedt eynde brenghen.

„Voorders de forghe dieſe draeghen voor d'onveranderlijk-
 „heyt van hunne ordonnantien , is een ſeker teecken datſe
 „ſullen aerden ende blijuen ſtaen. Van de ſchaedelijcke
 „leeringhe diemen hen naegheeft, en ghelooue ick doch
 „niet met allen. Hebbende alle hunne Collegien, iae oock
 „uytghefonvene ſcherpelijk ondervraecht, en vinde'r niet
 „eenen, die ghetuyghen kan, datſe leeren dat gheoorloft
 „ſoude zijn de Coninghen te dooden. Barrier, ouer ſijn
 „moortdaedigh ſtuck raedt ſlaende, en heeft (ſoo-men wilt
 „ſegghen) aen hen niet ghebiecht, iae, dat meer is, heeft be-
 „leden, dat hy uyt den mondt van eenen Ieſuit ghehoort
 „hadde, dat men ſonder doodt-ſonde fulcks niet en moght
 „ſelue in ſijne ghedachten laeten komen. Ende of ſchoon
 „Chafteſt iemandt van henlieden beſchuldigh hadde, des
 „neen (oock inde tormenten;) oft wel datter iemandt van
 „hen my deſen ſteek ghegeuen hadde (dien ick vergheten
 „hebbe, noch oyt en wil ghedencken, dan om den al-mo-
 „ghenden Godt te dancken ouer de forghe die hy voor
 „mijn leuen ende wel-vaeren draeght;) ſoude dan om eenen
 „Iudas alle d'Apoſtelen, en om een man alleen de heel ghe-
 „meynte moeten lijden? 'tIs waer, ſy zijn op eene beſondere
 „maniere door hunne vierde belofte aen den Paus verbon-
 „den; maer dit ſtreckt alleen tot de bekeeringhe der onghe-
 „loouigher: buyten de welcke niet en twijfele of ſy en ſullen
 „alſoo ghetrouwe zijn inden eedt aen my, als in hunne be-
 „lofte aenden Paus ghedaen. Dan, waerom iſt dat mijnen
 „Raedt hier voor-by gaet, en ſchalckelijk verſwijght
 „'tghene hen mede-gaet, in't ſtuck van Bellarminus, wiens
 „ſchriften te Roomen ſoo wel niet en bevallen, om dat hy
 „mindere maght aenden Paus, als wel andere Auteurs, ouer
 „de wereltlijke heerſchappijen gheeft? Datſe de Ligue ghe-
 „volght hebben, is hen niet meer, iae (om hunne rechtſin-
 „nigheyt)

nigheyt) min te verwijten als aen d'andere, die by ongeluck van tijden meynden dat sy't wel voor hadden. In toekomende tijden sal ickse met soo vele ionsten verbinden, datse oock ghetrouwer aen my fullen wesen, alsse oyt aende Ligue gheweest zijn. Wordense vanden Coningh van Spaignen ghebruyckt, niet min en salder van my gheschieden; oft meyntmen mischien dat Vranckrijk van argher conditie al Spaignen is? Die aen alle andere landen nut zijn, achte ick mede noodigh aen mijnen Staet. Ende daerom wil ick, datse nu voortan niet by ghedooche (ghelijck voor desen) maer wettelijck by Coninghlijck placat in't Rijck ontfanghen worden. Dese eere heeft Godt voor my bewaert. Zijnse in mijn ghebiedt geboren, waerom sal ick naedencken van mijn' onderfaeten hebben? Indien men forghit datse mijne raedt-slaeghen aende vijanden ontdekken fullen; voor dese vreesse sal ick my verskeren door voorsichticheyt, ende hen niet meer betrouwen, als ick en wil datse weten. Ick hebbe saken van meerder ghewicht ghehandelt, ende gheluckighlijck uytghevoert; ende daerom begheere ick datmen dese in mijne handen stelle, ende niemant voorder besorghit en zy, als om my hier in te ghelieuen, ende mijnen Coninghlijcken wille dies aengaende te volbrengen.

Als den Coningh met eene krijghs-vrome welsprekentheyt in deser voeghen alle de redenen van Harlaeus byghebraght, wederleydt, ende met groote verwonderinghe der omstaenders ouer sijne vaste memorie, van d'eerste tot de laetste beantwoordt hadde; heeft den Raedt *den Raedt* *soeck* *1171-* *vlicht,* sijnen sin ghenoeghsaem verstaen, ende dies nochtans niet teghestaende den futsel-boeck ghesocht met uytstel van dry daeghen: binnen de welcke hy alle vlijtigheyt ende middel heeft voorgewent om de wel-daedt, die hy ons dede, te verhin-

Thuan.
lib. 132.
Petr.
Matth. in
Henr. IV.
1. 3.

verhinderen. Waer van soo hy onderricht was, heeft den gheheelen Raedt by hem gheroepen, ende met verbolghentheynt belast, datse hen van stonden aen nae de plaetse van 'tParlament souden begheuen, ende van daer niet scheidten, voor ende al eer sijnen wille volbragt was: daer en bouen schriftelijck gheboden, datse daer gheene blaewe steerten oft ongunstige bespreken en souden aenhanghen, die sijne gratie eenighsins konden verminderen. Dus hebbense aen den Coningh wel moeten ghehoorsaemen. Ende op dese maniere is door Henricus den IV. d'aenveerdighe der Societeyt met ouerstaen des Parlaments te weghe ghebragt, de welcke niemant van sijne voorsaeten en hadde konnen verrichten. Meer hebben wy met een kort ballingschap oghedaen, als wy op den tijdt van festigh iaeren hadden konnen verkrijghen.

*dan moet
sowichtē,
ende de
Societeyt
aenveerdē,*

*de pyra-
mide
vvoordt
af ghe-
vvoorpen.*

*Verbrey-
dinghe
der So-
cieteyt
nae haer
ballingh-
schap.*

Dit soo gheluckighlijck gheeyndt zijnde den tweeden Ianuarij des iaers M.DC.IV. heeftmen alle dinghen tot onse wedercomste gherecht ghemaect. De pyramide wiert ter aerden gheworpen, niet by nachte, ghelijck sommighe, (quanfuys uyt vreesse van oproer) goedt vonden; maer in vollen daghe, mits P. Cotton den Coningh met bevalligheyt aenghedient hadde, dat hy eenen Coningh des lichts, ende niet der duysternissen en was. Dus hem niet ghenoghende met d'oude Collegien weder te gheuen, heefter nieuweby ghesticht, naementlijck te La Flesche, in welke stadt soo hy sijn' opvoedinghe ontfanghen hadde, heefter ons een' Academie ende Collegie ghestelt; in wiens kercke hy oock belast heeft, datmen sijn herte, als eenen eeuwigghen pandt ende oorsprongh der liefde, soude begrauen.

Voeght hier nu by, belieuet v, het ingheraken in Bearne, de woon-stede te Constantinopelen, de menighe der Collegien, die hy aen ons, oft tot de bekeeringhe vande
kettērs

ketters ende Turcken, oft tot het welvaeren sijner landen soo ouervloedighlijk besorgh heeft, datter nu vijf Pro-uincien in Vranckrijck (daerder te voren maer dry en waeren) ghetelt worden; ende siet dan, of het niet en is de pijnne weerdt gheweest, dat wy met wat drucks foodanighe verheffinghe, en met wat lijdens van een kort ballingschap sulck eene vastigheydt ende vermenighvuldighe souden koopen.

HET ACHTSTE CAPITEL.

Hoe de Societeyt in Duytlandt ghelijck-maetigh met de Catholijcke Religie ver-volght, ende drymael uyt Transiluanien veriaeght v-vordt.

DE Societeyt is eens uyt Vranckrijck, maer uyt Duytlandt menighmael verdreuen gheweest. Indien de secte van Caluinus alleen daer soo maghtigh was, wat wonder is't, dat ons hier de godtloose ketterijen van d'Aria-nen, vande Sacramentarijssen, van Wiclef, van Hus, van Luther ende Caluin t'saemen teghen ons opstaende, soo vele vervolginghen aengedaen hebben? Het soude te langh vallen de kleyne aenstooten, die wy herwaerts en derwaerts sonder ghetal gheleden hebben, te verhaelen. heele Coninghrijcken, heele Prouincien ende landen, hebben wy seffens verloren, en dat meer als eens. Eerst zijn wy uyt Transiluanien veriaeght, daer nae uyt Bohemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende voorts heel Duytlandt door schier in gheduerighe onruste gheweest. Soo den krijgh stondt, soo stondt de Religie, ende dies volghende de Societeyt. Wasser victorie voor de Catholijcken, soo naemse aen; wasser neder-laeghe, soo moestese ruymen. De

*De ket-
terijen
doen me-
nighen
ouerlast
aende So-
cieteyt in
Duyt-
landt:*

selue vijanden, die de heylighe Kercke vervolghden, tasteden voor al de Societeyt aen met blaem ende opspraken, met schimp-schriften ende oproerighe predikationen, met al wat sy tot onse schaede ende nae-deel konden verdencken. Wie soude in't besonder den gheduerighen strijdt nu van hondert iaeren kunnen verhaelen? Onlanghs alleen den inval van den Coningh van Sweden kan ons ghenoeghsaem leeren, hoe't in Duytslandt soo dickwils met alle die oorloghen ghegaen is. Hoe vele Collegie zijnder doen noch eens verwoest? hoe menighe van d'onse beschimpt en begrint, ghedoodt en vermoort, ghequollen en veriaeght, iae bykans de heele werelddt door verstroyt gheweest? Wy sullen dese gheschiedenisse voor de naekomelingen laeten, ende hoogher van Transiluanien beghinnen.

*sy komt
in Tran-
siluanien,*

Stephanus Bathori tot de kroone van Polen verkosen wesende, heeft het Prinsdom van Transiluanien aen Christophorus sijnen broeder ghelaeten. Desen, volghens den sin ende wille van Stephanus, heeft de Societeyt in sijnne landen ontboden, ende te Coloswar een Collegie ende Academie opgherecht; iae sommighe van d'onse te Fayrwar, daer hy sijn hof hiel, (ten eynde den ionghen Prince Sigisfundus sijnen sone van hen onderwesen soude worden) gheroepen: 'twelck hy oock kortse daer nae op sijn dood-bedde aen sijnen edeldom hooghelijck beuolen heeft.

*tydt van
de Cal-
vinisten,*

Daer-en-tusschen de Caluinisten met d'Arianen, door haet ende nijdt ghedreuen, spannen t'samen, om dese gheluckighe beghinselen nae de doot van Stephanus te beletten. Hebben dan den edeldom teghen de Societeyt opghe-maect, op datse de Iesuiten als verleyders der iongheydt, oprechtters der vervallene afgoderije, verbreyders des Pausdoms ende der Spaenscher inquisitie, uyt het landt souden

ban-

bannen. Dus, om dit hun opstel, verhaesten sy den Rijcksdagh, uyt vreesē dat de komste vanden Cardinael Andreas Bathori iet moghte veranderen. Wy laetender ons oock al mede vinden: worden ghehoordt, eens in den Raedt, en anderwerf inde kercke, daer het Ridderfchap vergaedert was. Doch te vergheefs: want 's ander-daeghs quammer eene requeste aen den ionghen Prince, waer mede ons ballinghschap verfocht wierdt: op de welcke soo hy andwoordde, dat het teghen alle reden was sijne meesters, diē tot noch toe loffelijck en onberispelijck in sijne prouincien gheleeft hadden, teghen der Catholijcken versoeck, ende den vrijsdom vande consciencie, te lande uyt te seynden; heeft den Gouverneur, die t'samen het bewint van d'oorloghe ende der financien hadde, door sijn volck, daer toe uyt ghemaeckt, den minderen edeldom soo verre ghebraght en opgheruydt, datse de Catholijcke Ridders, iae den Prince selue door verscheyden dreyghementen ghedwonghen hebben de requesten t'onderteeckenē.

Dus heeft ons den Cancellier op Kerf-auendt te houē ghe-^{vordt} roepen, en nae verhael van't ghene daer ghepasseert en ghe-^{ver-} sloten was, voorgehouden, dat wy van selfs aen't tempeest ^{iaeght,} souden wijcken, ende met onsen uytgangh aen den Prince sijnen staet (die anderssins wanckelbaer stondt) versekerē. Waer van soo den Prince mede de wete dede, wierdt op den Kerf-dagh de sententie, soose vanden haet en nijdt der ketteren gheraemt was, uytghesproken. Op S. Steuens dagh ^{op sinte} dan maken hen d'onse bereydt om uyt Transiluanien te ^{Steuens} trecken: maer soo de kouwe onghenadigh sel en bitter, daer ^{dagh,} by oock P. Lelesius des Princen meester swaerlijck kranck was, biddense om een weynigh uytstel. 't welck hen afgheslaeghen wordt, ghelijck oock alle andere beden, behaluens een openbaer kondschap van ghetuyghen, datse

om gheen' andere reden, als om der Religie wille, door op-
 roer van't Ridderfchap wierden verfonden. Men feyt dat
 den ionghen Prince ons vertreck soo naeghingh, dat hy
 met droef- beyt van de Prin- ce en der Catbo- lijcken, sich den heelen dagh niet en heeft kunnen van traenen onthouden; euen-wel moefte hy neffens ons, aen't onweer wijcken.

en vve- derom in gheroe- pen; Annua Societ. 1606. 't Welck soo hem docht dat nu wat ouer was, heeft ons nae vier iaeren wederom ingheroepen. 't Ghene hier in sonder aenmerckinghe niet en dient voorby ghegaen, is, dat den Gouverneur roer-vinck van alles niet alleen het min- fte van ons goedt, daer hy't op ghemunt hadde, niet ver- kregghen en heeft; maer dadelijck oock van fijnen staet af- gheset is, ende met groot aenklagh van ontrouwe aen den Coningh Sigismundus, teghen fijne belofte, in onse uyt- worpinghe bewefen, eene raffche doodt, noch al eer wy vertrocken, ghestoruen. Eenen anderen bel-hamel heeft het naemaels met den fweerde, andere met andere onghelucki- ghe dooden, datse teghen ons aengheftelt hadden, moeten befueren.

Argenta Apolog. cap. 13.

Ibid.

Nae dat wy nu wederom in't iaer 1591. in Transiluanien ghetreden, ende, by verlof vanden ghemeynen Rijcksdagh naemaels bevestight zijnde, in goeden doen waeren, is het tweede onweer, alsoo schroomelijc als het eerste, teghen de Catholijcke Religie, ende teghen ons opgherefen. Sigif- mundus hadde Transiluanien aen den Keyfer ouerghelae- ten: teghen desen waeren d'inwonders onder het beleydt van eenen Ariaenschen veldt-heer Moyfes, die met Turck- fche ende Tartarifche maght in't landt ghevallen was, op- ghestaen. P. Ioannes Argenta ghetuyght, dat tusschen hem ende de borghers van Coloswar by verdragh ondersproken was, dat sy lieden de stadt aen hem, ende hy t' andere sijde 't Collegie aen hen te phunderen, ende de Iesuiten nae be- liefte.

liefde te veriaeghen oft te dooden, foudē gheuen. Soo ghe- voor de
 feyt, ſoo ghedaen. De ſtadt wort gheleuert, het Collegie ghe- tweede
 plundert, de kercke tot de fundamenten toe afgeworpen, reyſe
 de ſcholen verwoeft, de Patres veriaeght; Emmanuel Niger weder-
 eenen van die vermoort, eenen anderen met naem Georgius om ver-
 Bartholick ouer doodt ghewondt. Dit alles met ſulek eene dreuen,
 wreechtheyt aengaende, dat de Turcken ſelue verſlaghen ende
 verbaeft ſtonden.

Doch ſiet, hoe het met den tyran en ſijne dienaers af-
 gheloopen is; op min als een maendt nae dit treur-ſpel, is
 deſen Moyſes inden ſlagh ghebleuen, dien Schouteth en
 rechter, die het accoort met hem aenghegaen hadde, aen
 de galghe ghehanghen; de Societeyt wederom met eere en vve-
 ende blijdfchap der borgherije inghehaelt, de Prochie- derom in
 kercke aen ons ende de Catholijcken gheiont, d' Ariaenſche gheroe-
 Miniſters alle-gader tot een toe verſtoun. Doch deſe ruſte pen,
 en heeft niet langher gheduert, als't aen Stephanus Bockay
 belieft heeft. Soo deſen tweeden tyran in't landt ghevallen
 was, hebben de kettters voor de derde reyſe hun hoofdt te-
 ghen de Catholijcke Religie ende de Societeyt opgheſte-
 ken, en de ſake ſoo verre ghebraght, datter nu op den
 landt-dagh ons ballinghſchap gheſloten was. Maer als
 Pater Argenta op den ſeluen de Societeyt ſoo kloeckelijck
 verweyrde, datter niemandt vande partije derrede teghen
 aenkanten, is 'tgheraemt vonniſſe gheſcheurt, ende wy
 voor dien tijdt beveſtigt gheweest. Bockay, aen wie dit
 grootelijck ſeurde, heeft voor alſdan ſijnen toorn bedwon-
 ghen: maer niet langh daer nae gheweldigher uytghe-
 vrocht, als hy nu maghtigher gheworden, ſonder eenigh
 ouerſtaen vanden Raedt op ſijn eyghen credit de Societeyt voor de
 voor 'tlaetſte 'theel landt uytghedreuen heeft. Waer van hy derde
 ſchier den ſeluen loon met ſijnen voorſaet Moyſes binnen reyſe
verſen-
den.

'tverloop van den seluen tijdt ontfoogh, als hy binnen
 'smaendts vande sijne door langhsaem verghift, soomen
 vermoeyt, om hals ghebraght is. Daer was hope dat met
 sijne doot dit onweer soude ouer gaen, dan Sigismundus
 Rakocius, die hem in't Prinsdom volghde, heeft niet te-
 ghenstaende de voorsprake van den Archshertoghe Mat-
 thias, ende d'onweder-legghelijcke verweyringhe van
 P. Argenta, door oproerighe gheefsten soo veel te weghe
 ghebraght, dat ons goedt, daer hy sijnen tandt nu op ghe-
 wet hadde, beschreuen, ende wylieden voor altoos souden
 bliuen, ghelijck wy waeren, versonden. Teghen dit ghe-
 welt, oft schoon de weynighe Catholijcke Princen en Hee-
 ren luttel vermoghten, hebben se nochtans openbaer protest
 van hunne onwilligheydt ghedaen, ende verklaert, dat se in
 onse banninghe gheen consent en droeghen. Rakocius, 'tzy
 om de sake te versoeten, 'tzy (dat waerschijnlijcker is) door
 Godts besondere ghehenghenisse, heeft dese ghetuyghenisse
 aen de waerheydt ghegheuen, *dat de Patres vande Societeyt*
IESV goede ende weerdighe mannen waeren, de welke noch om
misdædt, noch om eenighe hunne schuldt, maer alleen by ver soeck
en aendringhen van die van d'andere Religie, uyt hun goedt
ende het landt gheset, ende elders verdreuen wierden. Op dese
 maniere is het in Transiluanien afgheloopen; niet veel beter
 inde Rijcken, vande welke wy in't volghende Capitel
 sullen spreken.

Argenta
 cap. 13.
 Apolog.

HET NEGHENSTE CAPITEL.

*Hoe de Societeyt uyt Bemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende uyt Riga in Lithau-ve ver-
druuen is.*

D'EERSTE troubelen van Hongarijen teghen de Catho-
lijcke Religie zijn uyt het oproerigh verbondt van
Bockay ontstaen. Daer de Bischoppen en Priesters ver-
moort, d'outaeren gheschent, de kercken en cloosters in af-
schen gheleght, alle godtlijke en menschelijke rechten
met de voeten ghetreden wierden, hoe konde daer de Socie-
teyt standt houden? Euen-wel soo isle noch te Zagabrien
door de Croaten, en te Lints door d'Oostenrijcksche Vor-
sten, en toedoen vanden Keyser Matthias blijuen staen. Niet
foo in Bemen, Merren-landt, Silesien, daer de rasernije der
kettters ghelijck een Griecks vier aennemende, d'onse d'een
voor, d'ander nae deden verschuyuen. Alsin schreef het
achthienste iaer van dese loopende eeuwe, hebben d'Euan-
gelische Standen te Praeg eene vergaedinghe ghehou-
den, de welcke gheduerende zijn sy ghewapender handt
op't slot ghekomen, ende hebben nae een onghepaeyigh
ghetier den President Slabata met noch andere Godts ende
des Keyfers ghetrouwe dienaers van bouen neder in eenen
diepen afgrondt ter vensteren uyt gheworpen. Nae sulck
een feyt, wie waerender naerder om aen te staen, als de Ie-
suiten? doch men heeft ghenaedigher met hen ghehandelt.
tWas den rebellen ghenoech dat wy uyt hun ooghen sou-
den zijn, en sylieden daer-en-tusschen meester van ons
goedt moghten blijuen. Dus besetten sy stracks het Colle-
gie met soldaten, ende schrijuen het beworp van onse ban-
ninghes.

Iul. Bel-
lus Laur.
Austr.
lib.2.

*De So-
cieteyt
wordt
uyt Be-
men ghe-
sonden,*

ninghe: wiens inhoudt was, dat de Iesuiten, oorsprongh zijnde van alle quaele, sonder uytstel heel Bemen souden ruymen: op pene van als vijanden des Rijcks ghestraft te worden, soo wie van henlieden daer in soude keeren, oft van die wederom in te willighen, inden Raedt soude deren handelen. Soo hebben wy dan Bemen verlaten; maer voor een weynigh tijdts alleen. De victorie van Praeg, en de goedertierentheydt vanden Keyfer Ferdinandus en heester ons niet alleen weder inghebraght, maer oock met de bedieninghe vande Vniuersiteyt, ende vermeerderinghe van verscheyden Collegien vereert.

*van ghe-
lycken
uyt Hon-
geren en
Merren-
landt.
Bellus
l. 3.*

Niet langh daer nae is 'tselue vier in Hongeren met ghelijcken brandt teghen ons onsteken, ende d'asschen tot in Merren-landt toe ouerghevloghen. Wy lieten ons voorstaen dat wy immers te Brun, buyten de paelen van Bemen, gherustelijck moghten neerslaen; maer de brandtbrieuven hebben ons hier al mede achterhaelt, uyt reden dat d'Euangelische standen voor alsdan goedt vonden, dat Merren-landt dies aengaende onder Bemen begrepen was. ende of het soo niet en waere, hebben in allen gheval een nieuw ban-schrift in't iaer neghentien op den sesten Mey laten uytgaen: 'twelck ons twee daghen daer nae op Hemel-vaert-auendt wierdt aenghedient. De Patres met hun noen-mael besigh, worden tot een toe allegaeder van tafel by de Commissarissen ontboden: voor de welcke nu staende, wordt het placacet aen eenen uytroeper ghegheuen, die den inhoudt des selfs met luyde kele in't midden van't moettwilligh ghepuffel uytkraeyende, begonst te roepen, dat wy van stonden aen de sleutels vande kercke en van't huys souden ouergheuen, ende op staenden voet de stadt, ende binnen dry daghen op lijf-straffe 'theel landt uytgaen. Dit aldus verkondight, een vande Commissarissen eene voordere ver-

verklaringhe vanden wille der Heeren doende, laet weten, dat wy van alldoen af van alle recht van goedinghe vervallen waeren. Waer op soo in teghendeel P. Reëtor hem kloeckelijck bescheydde, dat, naedemael de Societeyt van alle de Standen t'samen in't Rijck aenveert was, den Euan-gelischen alleen, als bouen hun maght zijnde, niet toe en stontd de selue, namentlijck sonder schuldt, daer uyt te ban-nen; hebben eenpaerlijck gheandwoordt, datse niet eenen voet van daer en wilden versetten, voor datse ons hadden sien uyttrecken. Dus hebben de Patres sonder voorder ^{uyt Bruen,} noodtdruft van eetwaer, hunne mantels moeten nemen, ende met groote droefheydt der Catholijcken, de stadt ruy-men. Nauwelijck warense buyten de poorten, alser eenen grooten brandt van binnen onstack: hier beghint t'erstontd het grauw te roepen, dat de Iesuiten de stichters daer af waren; dieshaluen worden van eenighe ruyterije en voet-volck vervolght, en als ondadighe brandt-stichters te stadt-waerts wederom inghetrocken. Doch onschuldigh bevonden, hebbender dien auendt, ende den volghenden Hemel-vaert-dagh onverhindert (hoe wel in bewaernisse) moghen blijuen, en de H. Sacramenten voor het laetste den Catho-lijcken uytreycken. 's Anderen daeghs wordense voor de Heeren ontboden, ende buyten meyninghe beleefdlijck onthact: 'twas voor en nae al, Heeren Iesuiten, dat men hoorde; men verklaerde opentlijck datse gheene schuldt in den brandt en hadden, men gaf hen oorlof vanden huys-raedt oft door getrouwe vrienden te verkoopen, oft wegh te schencken, oft oock mede te voeren, iae oock waghens tot de reyse. Maer als wy eene ghetuyghenisse van onse on-schuldt versochten, en kreghe gheen' andere andwoorde, dan dat ons de bewesene beleeftheydt, en eerlijcke uyt-seydinghe ghenoeghsaem moeste wesen, tot soodaenighe

ghetuyghenisse. Hier op zijn wy dan in stilte nae Ween vertrocken.

*uyt Ol-
muts,*

Op de selue maniere, en schier op den seluen dagh, zijn wy uyt dat schoon Collegie van Olmuts gheset, 'twelck met vier-en-tachentigh personen bemandt, nu twee-en-seftigh iaeren ghestaen hadde. Van ghelijcken is in Silesien ghebeurt, daer wy ouer al in't selue iaer uyt gheen' andere reden als enckelen haet der Catholijcke Religie op verbeurte vanden hals ghebannen zijn.

*uyt heel
Silesien,*

*uyt Riga
in Li-
thauwe,*

In Lithauwe hebben die van Riga al mede aenghestaende vervolginghe is vande ketterische Predicanten reghen ons t'saemen ende den Magistraet (die voor ons stondt) verweckt gheweest, ende met de ghewoonlijke waerheyt van hunnen woorden-dienst, tot valsche ghetuyghen toe ghebraght, diese hadden opghemaect om ons van misdadect te berichten. 'tGheboefte der stadt was alreede soo op de Paters ghebeten, datter niemant oock by daghe meer sonder perijckel van sijn leuen en derrede ouer straten gaen. Hier wierden hen de vuyften, daer de stocken ende roers voorghehouden, met de welcke men hen dreyghde te dooden. 'tLeuen alleen ende d'autoriteyt vanden Coningh Stephanus hiel ons staen: want soo saen dese der werelct, met groot naedeel vande Catholijcke Religie, ouerleden is, vergaderen de kettters eenen opstal van hunne ghesinde: waer in voor alle raedt-slaginghe ghesloten wordt dat, indien de Iesuiten van selfs en vrywilligh niet en wilden uyt Riga vertrecken, men die met ghewelt daer uyt soude verdrijuen. De mare hier van was qualijck onder 'tvolck ghekomen, of het ghespuys der straeten met bijlen en kap-messen ghewapent, doet eenen inval in onse kercke, schendt de beelden, breeckt d'autaeren, rooft het al. Sy lieten hen voorstaen, datse met het Collegie vande Iesuiten

ten de heele Catholijcke Religie verdruckt hadden. Ghe-
 duerende den nacht, wierden wy met stercke wacht in
 onse wooninghe beset, tot dat wy 'sanderen daeghs met
 veel verwijts ende schimpens de stadt uyt moesten: waer
 ouer de kettens en d'ongunstighe met 'tgheluydt vande
 klokken, en andere teekenens van blijdschap sulck' eene
 triomphe maecken, als of daer eene groote victorie had-
 de behaelt gheweest. Twee iaeren duerde dit ballingh-
 schap, de Ministers hun beste altoos doende om 'tselue te
 verlenghen; dan den Coningh Sigismundus isser tusschen *daerse*
 beyden ghekomen, ende heeft de Societeyt met meerder *verder-*
 eere in haer oude plaetse ghefelt. *om inghe-*
roepen is.

HET THIENSTE CAPITEL.

*Vande lasteringhen teghen de Societeyt gheduerende
 haer eerste een-^o-ue.*

MAGH den adel sijnen roem draeghen op de tijtels
 en heerlijcke naemen by sijne voorouders ghe-
 wonnen, waerom soude't ons ongheoorloft zijn, eene lijst
 van alle de lasteringhen te maken, die teghen de Societeyt
 gheduerende haere eerste eeuwte opgheworpen zijnde, aen
 de selue maer tot meerderen lof ende glorie ghedient en
 hebben? Onse naekomelinghen en sullen't hen niet schae-
 men datmen ons met menighe van leughenen beticht
 heeft, alsse daer by sien, dat de Societeyt ghelijck een' on-
 beweghelijcke steenrotse, in't midden van de tempeesten
 die haer sochten te ouerweldighen, altoos is blijuen staen.
 Voorwaer 'tware lichter alle de zee-baeren ende goluen te *Ontallij-*
 tellen, als de leughenen diemen teghen ons versint heeft. *ke laste-*
 Watter van den beginne af de Iesuiten maer eenighsins aen *ringhen*
 en *teghende*
Societeyt,

en ghingh, dat wierdt schandelijck gheblaemt. Onsen H. Vader ende instelder voor al, den naem vande Societeyt IESV, ons habijt, onse reghels, onse maniere van handelen, leeren, predicken. Niet en isser, daer niet wat op te smallen en is gheweest. Den naem, was te trots ende hooveerdigh; 'thabijt, was te ghemackelijck, ende sonder strenghegheyt; de maniere van handelen, politijck, valsche ende bedrieghelijck; de leeringhe, half ketterisch; de scholen, de bederffenisse der iongheyt; de sermoonen, oproer van de ghemeente; iae eene schoone aermoede, daer de huysen soo groot, de kercken soo kostelijck, d'autaeren soo rijckelijck verciert zijn; wonderlijcke soorte van beloften, die heden binden, ende morghen ontdaen worden. In't kort, alles vol bedrogh ende gheveynstheyt onder den deckmantel van wetenschap ende deught. Ende of het misschien niet al waerachtigh en is, datmen den Iesuiten opleght, immers 'tis al te klaer, datse ghierigh, ghemackelijck, trots ende hooveerdigh zijn.

*van ver-
scheyden-
weder-
leght,*

Dese ende hondert dierghelijcke lasteringhen hoe dickwils zijns beantwoordt van P. Richeome, Argenta, Gretferus, Contzen, Garassius, Forerus, Schononchus, Costerus, Scribani ende menighe andere? hoe dickwils van Franciscus Montanus, Montholon, Steuartius, voorvechters der waerheyt? iae hoe dickwils van Coninghen ende Princen selue, van Bischoppen, Cardinaelen ende Pausen, die onse onnooselheyt hebben verweyrt? Indiender nochtans iemandt sich verwonderde, datter sommighe verstandighe mannen somwijlen iet van dese beuselen ghelooft hebben; die moet het voor veel wonderlijcker achten, dat de ghene die alles soo neerstighlijck van buyten en van binnen door-snuffelt hebben, ten tijde van hondert iaeren gheduerende, niet en hebben kunnen vinden oft bybreng-
ghen,

ghen, waer uyt soude blijcken dat de Societeyt sulck eene
 schaedelijcke secte was, alsē riefen. Dat hy eens aensie
 hoe de Societeyt nu hondert iaeren langh tusschen haer
 en liefde, tusschen gunste en ongunste, van verscheyden
 ghesintheden, ghelijck in een weegh-schael hanghende, van
 d'eene tot den hemel toe ghepresen, van d'andere veracht
 en tot in den afgrondt der hellen verdruckt wordende,
 niet alleen in haer gheheel is blijuen staen, maer oock soo
 wonderen voort-gangh t'alle kanten ghedaen heeft. En is't
 niet ghelijck'er van onsen Saligh-maker, al op eenen tijdt,
 sommighe seyden: *Quia bonus est, 'tIs een goedt mensch*; an- Ioan. 7.
 dere: *Non, sed seducit turbas, Neen, t'is eenen verleyder ende*
bedriegher? Hoe wiltmen't met de menschen maecten? Niet
 en isser soo heyligh of'ten wordt ghelastert. 'tEn is van
 heden, noch van ghisteren niet, datmen verkeerdelijck
 aende godtvruchtigheyt ende godtsdienstigheyt den naem:
 van dwaese superstitie, aen de Christelijcke ootmoedigheyt:
 dien van kleynhertigheyt, aen de voorsichtigheyt dien van
 arghlistigheyt, aende bescheydenheyt dien van gheueynst- Den sel-
 uē blaem
 heyt, ghegeuen heeft. Hoe dickwils heeftmen in't beghinsel ghingh
 eertyds
 van de H. Kercke, de Christene Religie voor *ēene nieuwe,* achter de
boose ende schaedelijcke superstitie ghescholden? Wat schan- Christe-
 nen,
 de is't dan, dat ons de kettters de selue naemen gheuen?
Hoe dickwils ('tzijn de woorden van den gheleerden Ter- Tacitus
 l. 15. Sue-
 ton. in
 Neron.
 c. 26:
 In Apo-
 log. c. 2.
 tullianus) *hebben sy een Christen mensch alleen om dat hy Chri-
 sten was, gheacht als plichtigh van alle boosheyt? als vijandt
 van de Goden; van de Keyfers, van de Coninghen, van de
 goede seden, iae van de gansche natuere?* En is't niet al ghe-
 lijckmen van de Iesuiten heeft gheroepen? dat sy vijanden
 Godts waeren, moorders vande Coninghen ende Princen,
 bederffenisse ende verwoestinghe vande Vniuersiteyten,
 ouertreders van alle godtlijcke ende wereltlijcke wetten?

Ibid.
cap. 40.

Hebben niet eertijts de Heydenen, om hunnen haet te verschoonen (nae het schrijuen vanden seluen Auteur) den Christenen opghelegt *datse oorfake van alle quaedt ende onghewal waeren? Hadde den Tiber aen d'eene sijde met ouerloop schaede ghedaen, aen d'andere de riuiere Nilus sijne vruchtbaere waeteren inghehouden: was daer ergens aerd-beuinghe, hongher, peste, kommer, terstondt riepmen, De Christenen nae de leeuwen, om verscheurt te worden.* Heeft het daer niet oock alsoo in dese eerste eeuwe met de Societeyt ghegaen? Was Duytslandt door oorloghe verwoest, was Vranckrijck inde wapenen, hadde Portugael sijnen Coningh verloren, was Transiluanien vanden Keyser ende van het ghelooue afghe-weken, waeren de Catholijcken in Enghelandt vervolght; was Schotlandt oft Polen in roer, ons Nederlandt in trou-belen; heeftmen niet gheroepen, Iesuiten uyt, als oft wy d'eenighe oorfake van alle dese ellenden gheweest hadden. 'tIs, ghelijck eenen sekeren Schrijuer seydt: 'tZijn de Iesui-ten, die de doose van Pandora (daer de Poëten af versieren) hebben open ghedaen, ende de sieckte, oorloghe, peste, dieren-tijdt, alle quaedt inde werelt inghelaeten, oock dry hondert iaeren eerste te vinden waeren. Ende dit meynen-se, dat onnoodigh is van te doen blijcken, 'tis ghenoegh datmen 't soo seydt. Ghelijck eertijds den naem van Christen ghenoeghsaem was om alle straffen verdient te hebben, alsoo nu den naem van Iesuit is ghenoegh om voor oorfake van alle quaedt ende straf-weerdigh ghelou- den te worden. De Heydenen ghebruyckten den naem van Christen als eene vervloekinghe: van ghelijcken onse kettens den naem vande Iesuiten. Iae soo verre is desen lust van ons te schelden ghekomen, dat, ghelijckmen eertijts de Christenen voor tooueraers hiel, alsoo oock nu van de Iesuiten gheseydt heeft, datse vande toouerie eene vrije konste

Montho-
lon Plai-
doye
blasme 4.

konfte maecken, ende de felue aen hunne Nouitien leeren. Kan de boosheyt wel hoogher klimmen?

Maer wat valt hier, nae d'exempelen van onsen Saligh-^{iac achter} maker, soo seer te verwonderen? *Si p tremfamilias Beelzebub uocauerunt, quantò magis domesticos eius?* ^{CHRISTVS} *Hebben sy den vader des huys-ghesin Beelzebub gheheten, hoe veel te meer sijne huys-ghenoten?* Den Sone Godts, die opperste wijsheyt, en heeft de valsche beschuldighe niet moghen ontgaen. Hy hadde aen den Keyser den cijns-penningh doen betaelen, ende selue oock betaelt; nochtans wordt hy beschuldicht als of hy sulcks hadde belet ende verboden. Hy ontliiep ende verstack sich als men hem Coningh wilde maken; en wordt euen wel ouerstreden dat hy nae het Rijke ghestaen hadde. Hy was ghekomen om den peys tusschen Godt ende de menschen te middelen; en dies niet teghenstaende, seytmen dat hy oproer verweckte. Hy hadde ontallijcke mirakelen ghedaen, ende vele duyuelen uytgheiaeght; en voor sijnen loon wordt hy voor eenen quaet-doender en tooveraer ghescholden, die met den duyuel omghingh, ende selue vanden boosen vijandt beseten was. Hy leerde met woorden ende wercken alle maetigheyt ende gheschicktheyt; ende en wordt des niet te min voor eenen dronckaert ende suyper ghehouden. Hy dede deught aen een ieghelijck; en met alle sijne wel-daedt, wordt hy tusschen twee moordenaers ghecruyft. Hy quam den menschen het eeuwich leuen gheuen; ende dit al onvermindert, sterft eene seer pijnelijcke en schandelijcke doodt. Wat wonder is't dan dat de Societeyt soo bitterlijck ghehaet, gheblaemt, beloghen en vervolght wordt? *Saligh zijt ghy, seyde Christus aen sijne discipelen, als men v vermaledijdt en vervolght, ende alle quaedt teghen v-^{Matth. 5. 11.} lieden seght, lieghende om mijnen wille. Verblijdt v, en verbeught*

heught v, want *u*wen loon is seer groot inde hemelen: want alsoo hebbense de Propheten vervolght die voor *u* gheweest zijn.

en alle
Fonda-
teurs van
Ordens.

Alsoo hebbense vervolght, ende met de selue scheldinghen beticht, in hunnen tijdt, de Fondateurs van alle d'Ordens, den H. Benedictus, Norbertus, Dominicus, Franciscus, ghelijck uyt den H. Thomas van Aquinen ende Bonauentura breeder by onsen Gretserus te lesen is.

Doch om den mondt aen sommighe onghesinde te stoppen, die op het onbehoorlijk ghekraey oock van eenighe Gheestelijckheydt hunne tonghe vry wat t'onbescheydelijck teghen de waerheyt roeren, versegghende datse

Dry be-
sondere
blacmen
teghen de
Societeit
worden
weder-
leght,

d'eerste,
datse
ghierigh
en ryck is,

1. Tim. 6.
10.

weten ende niet en weten, om ons met den naem van ghierigheyt, ghemack ende hooveerdigheyt by de ghemeynte te laecken; sal de penne wat ruymmer hier in laeten spelen, om dese lasteringhen in't besonder te wederlegghen. tGaet om mostaert, en alle de wereldd wilt het doch soo hebben, dat de Iesuiten begheerlijck ende riick zijn, ende euen wel (wie het lief oft leedt zy) soo bekennense allegader soo wel vijanden als vrienden, dat op hun leuen niet en valt te segghen. Hoe kan dit t'samen staen, daer *de begheerlijckheyt*, nae t'segghen vanden H. Apostel, *de wortel van alle quaedt is*? Waer blijft dan d'onderhoudinghe vande belofte van aermoede? Oft kanmen, sonder sonde, met verlaetinghe van sijn eyghen goedt, aenden eenen kant aermoede aen Godt belouen, ende aenden anderen met eenen onbluschelijcken dorst (soomen ons nae gheeft) nae rijckdommen en groote schatten trachten? Voorwaer, die dit met eenen onpartijdighen sin wilt oordeelen, sal bevinden datmen groot onghelijck doet aen soo vele Hertoghen, Princen en Grauen, die nu beiaert zijnde (ick laete staen van ontallijcke dierghelijcke ionghelinghen) de Societeit verkoren, ende in de selue tot den laetsten toe volherdt

herdt hebben. Zijn dese dan alle mede soo slecht oft verblindt gheweest, datse hunne groote middelen, diese met goede conscientie moghden bliuen besitten, om de liefde Godts verlaetende, den deck-mantel van ons habijt hebben willen tot ghierigheyt mis-bruycken, om eens anders goedt met beswaernisse van hunne sielen en perijckel van d'eeuwighe verdoemenisse te begheeren? Doch om naerder aen den grondt van desen achter-klap te komen, waer by blijkt doch dese onse begheerlijckheyt? waer in verroontse haer? Is't inde onvergolde ghedienstigheyt van Missen, predikationen, lessen, biechten, begraeffenissen, iaerghetijden? voor de welcke d'andere Ordens, oock die professie vande volmaeckste aermoede maken, haer laeten betaelen, ende de Societeyt door verbot van haere Constitutien niet eene mijte en magh ontfanghen. Zijn wy soo begheerlijck, waerom laeten wy dese profijten vaeren, die vry wat veel 'siaers inbrenghen, ende groot onderstandt aen sommighe cloosters doen? Is't inde besondere belofte die de Professien allegaeder doen, van nu noch immermeer te ghedooghen, dat d'aermoede van de Societeyt ruymmer soude worden? Waer toe dees belofte, is't dat wy daghelijcks rijcker en rijcker willen zijn? hanghen wy mischien Gode eenen vlasschen baerdt aen, om ons seluen nu en ten eeuwighen daghe al streefende te bedrieghen? 'tis, seght ghy, in't groot inkomen dat de Collegien hebben, inden costelijcken bouw van kercken en huysen, in't verscheyden cieraet van goudt en siluer-werek, en allerhande stoffe der seluer. Ick soude met een woordt hier op mogen andwoorden, dat ten hooghsten hier uyt ghespeurt magh worden de mildtheydt vande goede herten, die ons sulcks gunnen en gheuen, maer niet onse begheerlijckheyt. Gheelijck oock al mede uyt de testamenten, die onder-tusschen

aen ons ghemaect worden, niet voorders ghesloten en kan worden, dan dat wy vrienden hebben, die onsen noot vrywillighlijck voorkomen.

*Hoe en
vvat
middelen
de Colle-
gien der
Societeyt
hebben.*

Dan ick sal dese sake wat nauwer bedieden, om aen een ieder te voldoen. 'tIs waer dat, schoon de Profef-huyfen gheen inkomen noch van landen, noch van huysen, noch van renten, noch van eenighe fondation (hoedaenigh die oock zijn) moghen hebben; de Collegien nochtans de selue metter daet ghenieten. Maer dit en strijdt met de Religieuse aermoede niet, ghelijck de Theologanten weten, voor soo veel daer gheenen eyghendom van besonder ghebruyck en zy; waer van de Societeyt alsoo vry is, niemandt te nae ghesproken, als eenighe Religie inde werelt: noch en kan eenigh naedencken van ghierigheyt gheuen, voor soo veel de middelen binnen de paelen blijuen van de redelijcke noodtdrust, en gheen' ouertollighe forghe bevonden en wort om de selue te vermeerderen. Of wy hier in faute hebben, dat stelle ick ten vonnisse van alle die ons kennen, ende weten datter niet een Collegie in onse Nederduytsche Prouincie en is, of het steeckt in groote schulden, noch eenigh huys oft wooninghe dat sijne persoonen sonder voordere belastinghe kan onderhouden. Die verstant hebben van huys-houden, en weten wat daer tot den kost, kleedinghe, lijnwaet, vier, licht, huyfraedt, boecken, kercke, reyf-gheldt, gasten, medicijnen, reparatien, &c. voor soo vele persoonen noodigh is, fullen niet konnen gheloouen, dat wy met soo weynigh, als wy onbelast hebben, konnen toekomen. Dan d'aelmocssen, Godt lof, ende de voorsichtigheyt die den al-gemeynen Vader der armen voor de sijne draeght, vervullen herwaerts en derwaerts onse behoefstigheyt, ende maken dat aen soo vele treffelijcke ende wel-gheboren mannen, het sober en ghewoonlijck onder-

onderhoudt van de Societeyt niet en ontbreke. Voorder soo magh ick met de waerheyt segghen, datter meer als een clooster in Neder-landt is, 'twelck alleen meerder in-
 komen heeft voor een ghetal min als van veertigh persoo-
 nen, als alle de Collegien ende huysen van onse Prouincië
 t'samen tot onderhoudt van bouen de acht hondert kop-
 pen. Waer toe dan soo gheroepen teghen onse rijckdom-
 men ende begheerlijckheydt, daer wy ouer al in noodt
 zijn, noch bouen den soberen kost en noodigh onderhoudt
 ict en versoecken? Voor 'tlaetste, ick gae my hier in uyt, op
 het segghen vande uytghesondene selfs, onder de welcke
 soo al sommighe Professoren en Recteurs mede zijn, die
 langh in officien gheweest hebben, ende deshaluen den
 tijdelijcken staet der huysen en Collegien wel kennen;
 nochtans niemant tot noch toe (hoe af-keerigh daer oock
 eenighe van ons zijn) en is onder hen ghevonden, die de
 Iesuiten van soodaenighe rijckdommen ende begheerlijck-
 heyt, als hen de wereltd naegheeft, heeft kunnen ouer-
 tuyghen.

Wat den bouw van kercken en huysen belanght, die van Princen en Republijcken, oft oock aelmoesten der ghelouuigher kostelijck opghetimmert en verciert worden; wie kan dien laecken sonder onghelijck te doen aen Godt en aen de goede herten, die hunne middelen t'sij-
 ner eere daer toe besteden? Daer zijnder soo vele, die hun
 goedt, oft in ontucht door dronckenschap en hoererijs ver-
 teeren, oft inde ijdelheyt der wereltd door pracht van staet
 en kleedinghe verquisten, oft oock aen ketters en ongodt-
 lijcke erfghenaemen maken; ende al doense quaelijck, en
 lijden schier van niemant opsprake; waerom en sullen dan
 de godtvruchtighe het hunne niet moghen voor de cloo-
 sters en godts-huysen, voor de kercken en cieraet der sel-

*Vander
 bouw
 hunner
 kercken
 en huysen.*

uer ghebruycken? Te meer, is't dat sy het aen henseluen spaeren, om aen Godt te gheuen, ende den hemel daer mede te verdienen. VVy hebben hier en daer wel een schoon huys oft kercke, maer niet te verghelijken by andere oock van biddende Ordens die elders ghebouwt zijn. Die het marberen clooster vande Minder-broeders te Seuillen in Spaignen, ende hunne kercke van Genua in Italien ghesien hebben, sullen segghen dat ons Profes-huys en marbere kercke van Antwerpen al maer vuylichheit daer by en is. Maer of't schoon waere, dat wy hier in den meesten hoop te bouen ghinghen, wat schatten oft rijkdommen komen ons doch van dese bouwfels? wat gheniet oft ghebruyck hebben wy doch van al dit cicraet? komt daer wel eenen draet sijde van aen onse kleederen, oft eenen beet etens van op onse tafels? is't niet al ten dienste van Godt, aen wie niet te kostelijck en is; en der ghemeynte, die't gherief vande kercken, Sodaliteyten, scholen, spreek-huyfen, en wy in teghen-deel niet anders als de moeyte ende de sorghe en hebben?

De

*evreede,
dat se
ghemac-
kelyck is.*

Het ander datmen ons met volle monden opworpt, is het ghemackelijck leuen dat wy leyden. Maer waer is dit doch in ghelegghen? Misschien inden leggher die wy volghen? daer den seluen hongher en kommer, koude en hitte, reghen en onweer, die de soldaeten lijden, van ons al mede verdraghen wordt. Daer wy soo menighweruen, oft onder den blaetwen hemel moeten slaepen, oft inde trencheen tusschen duyfent perijckelen, met de doot voor d'ooghen, vernachten? daer wy op handen en voeten by de siecke (wat behaelijckheit oft besmetheyt daer oock onder zy) door 'tmidden van stanck, ghewormte ende andere vuylichheit, inde baracken kruypen, om de sielen tot d'euwigheit te bereyden? Misschien inde schepen op
de

de zee, ende de Coninghlijke vlote? daer wy onder het grauw vande matroosen, de selue onghevallen van schipbrake en vijandt met hen uytstaen; daerse soo menighmael tot walghens toe nu het slinckende waeter, nu den onsmakelijcken kost moeten besighen; daerse de koordagien voor hun bedde, ende hier eenen ijseren ancker, daer een metaelen gheschut voor hunnen hoofd-poluwe ghebruycken. Misschien onder de Heydenen ende Barbaren inde Nieuwe wereltd ende de Indien, daer voor 'tmeeste deel ghebreck is van alles, behaluen van arbeydt ende ellenden? daer bouen de sielen die wy inde wildernissen tusschen de wreede dieren ende mensch-eters gaen soecken, anders niet als venijnighe schichten, mat-koluen, ende brandende staken voor ons te vinden en is; daer wy buyten het soet gheselschap van onse alderlieffte broeders, ende het ghemeynsaem leuen, meer schijnen met beesren als met menschen te verkeerem. Indien v dit ghemack en weelde dunckt te wesen, soo staec ick't v toe, dat de Iesuïten ghemackelijck en weeldrigh zijn. Sco neen: seght my dan, bidde ick v, waer in dat hun ghemackelijck leuen bestaet? Is't inden verduldighen aerbeydt vande kinder-scholen, Christelijcke leeringhen, biecht-stoelen, predikation, studien, met den welcken sy hen voor den tijdt uytmerghelen, ende schier allegaeder hun leuen soo verkorten, datter in gheene Religie min ouderlinghen, als in d'onse gevonden en worden? Is't inden dienst vande siecke, voor de welke wy dagh en nacht bereedt zijn? in't besoecken van kerckers en gast-huyfen, daer anders niet als swaere lochten vuylighet te haelen en is? in't bystaen vande haestighe sieckte, daer soo menigh iongh ende vroom man, die langher verdiende te leuen, sijne siele tot een' offerande van liefde voor sijnen euen-naesten aen Godt opghedrae-

ghen heeft? Noemt ghy dat ghemack te zijn, soo zijn wy ghemackelijck; dit is ons leuen. Oft meynt ghy misschien, om dat onsen uytwendighen schijn ende habijt gheene besondere strengheyt uyt en gheuen, t'onsen huysse gheene penitentie oft lijf-kastijdinghen en gheschieden? Ick verklaere v, meer als ghy meynt, en alser misschien elders ghedaen worden. Alsoo wel konnender hayre kleederen, ende ijfere ketenen, onder een Priesterlijck kleedt, (hoedaenigh het onse nae d'instellinghe der Pauzen is) als onder groue sacken verborghen worden. De kap (soomen spreuck-ghewijse feyt) en maect den Monick niet, noch het uytwendigh kleet en gheeft de heyligheyt niet. CHRISTVS en Ioannes sijnen Voorlooper, ghingen dies aengaende eenen verscheyden wegh in; Ioannes en at oft en dronck, ende droegh om sijn lijf een harde kemels huyt; CHRISTVS at en dronck, en was ghewoonlijckerwijse ghekleedt: wie salder nochtans segghen, dat het leuen van Ioannes volmaectter, als het leuen CHRISTI was? Doch ghenomen het anders waere, en wy droeghen een grouer habijt, wy en aten maer visch oft kruyden, ghelijck eenighe andere Ordens seer heylighlijck (elck eene nae haere maniere van doen) onderhouden, souden wy daer mede de lasterighe tonghen ontgaen? Niet meer als Ioannes oft CHRISTVS die ontgaen en hebben: want vanden eersten

Matth. 11.18.19 *seyden de Ioden, siende sijn strenghe leuen: Hy heeft den duyuel binnen: maer vanden tweeden, die Godt selue was, siende dat hy uytwendighlijck een ghemeyn leuen volghede, derreden wel segghen, Siet den brasser, ende den wijnsuyper, der Publicanen ende der sondaeren vriendt.*

De derde, dat se hooveerdigh en eer-suchtigh is. Den derden stronckel-steen, dien sy hen seluen verbeelden, om t'onbedachter aende Societeyt te stooten, is haere gemeynde eer-ghierigheyt, trotsheyt en hooveerdije, door

de welcke men al om seght, datse d'andere t'haeren op-
sicht mis-acht, ende bouen alle wilt uytsteken. Erger vondt
en konde den duyuel niet versieren, om ons haetelijck aen
het volck te maken, ende den bandt der liefde, met de
welcke alle Ordens onder malckanderen behoorden vereen-
nigh te zijn, ganschelijck te scheuren. VVant wat isser
doch onverdraeghelijcker, als een trots ghemoedt met eer-
fucht ende laet-dunckenheyt opgheblaesen? Maer hoe ver-
re dit van ons zy; blijkt uyt d'afwendighe van alle eere,
die (gheene Religie te naeghesproken) nergens met meer-
der toeficht, als t'onfen huys, wordt uytghefloten, ende
uyt d'ootmoedige diensten, inde welcke wy ons buyten en
binnen oeffenen. Waer wordter doch besondere belofte
ghedaen, als by ons, van gheene staeten oft Gheestelijcke
weerdigheden t'aenveerden? waer wordter nauwer ghelet
op de ghene die oock nae de minste digniteyt inde Socie-
teyt staen? den minsten winck oft ghewach daer van ont-
deckt, is ghenoeghsaem om ten eeuwighen daghe daer
van te vervallen. Waer hebben d'Ouerste min voordee-
len ende uytstekelijckheden, als by ons? Waer is de rege-
ringhe soeter en vriendelijcker? Waer meerdere vereenige
van liefde tusschen het hoofd ende de lidtmaeten? Waer
ootmoedigher diensten? Wilt ghy voorder onse oeffenin-
ghen aensien inde Republijcke? wat hooveerdigheyt isser
doch oft inde kinder-scholen en Christelijcke leeringhe,
daermen met een heel deel besnotte wichters, altoos besigh
is; oft in't besoeck van kerckers en gast-huysen, daer de
verworpinghen vande ghemeynte maer te vinden en
zijn, ghelegghen? Hier toe sietmen nochtans daghelijcks
dat hen oock de kloeckste verstanden, ende hoogh-ghe-
borene Princen, nae datse de pracht vande wereldt met de
voeten ghetreden hebben, vernederen. Wie wordt daer
doch

doch van ons verſmaect? Zijn't d'aerne menſchen? waerom beſoecken wy die dan ſoo vlijtigh in hunne ſieecten, ende leeren die ſoo neerſtigh, ſonder hope van menſchelijcken loon, in onſe ſcholen ende Catechiſmuſſen? waerom loopen wy uyt op de dorpen en vleecken, om de landſluyden t'onderwijſen? Zijn't d'andere Ordens, oft de Clergie, oft de Prelaeten, oft de Gheeftelijcke oft de wereldtlijcke Ouerheydt? wie van alle en ſoecken wy niet te voorkomen met eere? van wie ſpreken wy anders als loffelijck, ſoo in't heymelijck als in't openbaer? wiens ampten, bedieninghen, oeffeninghen hebben wy laeckſghewijſe by d'onſe vergheleken ende veracht? En of ſchoon hier oft daer iemandt vande Societeyt (inde welcke alſoo wel menſchen als in alle andere vergaderinghen zijn) ſich dies aengaende erghens in vergrepen hadde; wie van d'Ouerſte heeft het goet ghevonden? wie niet miſpreſen, ende nae kondtſchap gheſocht te verbeteren? Voorwaer niet en iſſer, 'twelck aen d'onſe hertelijcker beuolen wordt, als van een ieder, wie hy oock zy, Gheeftelijck oft wereldtlijck, wel te ſpreken; waerom ghy oock niet lichtelijck en ſult hooren, datter (niet teghenitaende ſoo vele ſteken en ſchimp-redenen, die daer als nu en als dan teghen de Societeyt vanden preeck-ſtoel vallen) iet verſmaedelijcks teghen andere Ordens oft Gheeftelijckheyt van d'onſe vorden volcke gheſeyt ſal worden. Het ghetuyghen der conſcientie, ende d'al-doorſiende ooghe van Godts voorſichtigheyt, die op ſijnen tijdt alles voor den dagh ſal brengen, dient ons tot verweyringhe; iac d'uytkomſte van alle deſe blaeme betoont ghenoeghſaem d'onſchult, als niet alleenlijck wylieden met danck-ſegghinghe, maer oock onſe vijanden met hertſ-rouwe moeten bekennen, dat de Societeyt, hoe ſy meer benijdt, ende met opſprake verdruckt

druckt wordt, oock hoogher voor Godt en de wereltdt in achtbaerheydt verheuen wordt.

Dus om dese materie en capitel te sluyten , en salder voorders niet by voeghen , als die treffelijcke woorden van Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck: den welcken, nae dat hy onsen heelen handel ende leuen scherperlijck ondersocht hadde : *Mijne Patres, seyde hy, maect u maer kenbaer. Nicmandt van alle die de Societeys saken bekennt zijn, salder quaelijck af spreken oft vermoeyen.* Soo dan en vrees niet, ô kleyne vergaederinghe , noch en beswijckt niet, ô minste Societeyt , die nu hondert iaeren t'alle kanten met blaem ende laster bevochten , 'thoofdt euen-wel bouen houdt, ende onverwonnen dies te dieper uwe wortelen schiet, hoe ghy met meerderen storm en gheweldt vande onghesoute monden bewaeyt wordt. Hebt altoos uwen Capiteyn voor ooghen, die daer seght : *Si me persecuti sunt,* Ioan. 15, *& vos persequentur : Is't dat sy my vervolght hebben , so* 20. *sullen sy u oock vervolghen.* Waerom soude ghy het beter hebben, als hy't ghehadt heeft? Denckt dat den gheleerden Origenes dit voor v gheschreuen heeft : *Qui amicitias ex-* Homil. *petit IESV, multorum sibi sciat inimicitias tolerandas: licet ulti-* 11. in *mi meriti sis in Ecclesia, tamen hoc ipso quia ad IESVM perti-* Iosue. *nes, impugnaberis.* Soo wie de vriendtschap IESV versoect, die mach sich vry laeten voorstaen , dat hy veler menschen vijandschappen sal hebben te draeghen : al zijt ghy oock de minste van verdiensten inde heyliche Kercke , soo sult ghy, alleenlijck om dat ghy IESVS aengaet, bespronghen en vervolght worden.

HET ELFSTE CAPITEL.

*Vande vervolginghen der Societeyt inde Nieuwe
wereldt, ende voor al inde Oost-Indien.*

MOET de Societeyt soo veel lijden van ketters ende Catholijcken, wat wonder is't datse by Heydensche ende Barbare menschen vry wat swaerder strijdt heeft moeten uytstaen? Den naem IESV in de nieuwe ende onbekende wereldt te voeren, en konde niet gheschieden sonder voor dien veel te verdraeghen. Hoe sy dieper in die woeste landen inghebroken is, hoe sy meer ende meer te lijden ghevonden heeft; ende tot noch toe, hoe daer meer te lijden is gheweest, hoe daer meer ende meer van onse Patres nae ghevlamt hebben. Ghelijck Oost-Indien 'teerste gheveest is, daer onse Patres in ghearbeyt hebben, alsoo is't oock 'teerste met ons bloedt begoten. Hoe dickwils hadde den H. Xaverius dat ghewenscht? maer dese glorie was van de Godtlijke voorsichticheyt voor P. Antonius Criminalis bewaerd, dat hy den eersten Martelaer van de Societeyt soude wesen. Onsen H. Vader Ignatius hadde hem nae Oost-Indien ghesonden: alwaer den H. Xaverius hem in sijne plaetse stelde, om den last te hebben soo van d'onse, als van de Christenen van de Peerl-vischerije, ende het ghelooue in die landen te verwoorderen. Dit heeft hy den tijdt van vier iaeren, doorreyfende alle maenden wel tweehondert Italiaensche mijlen in groote aermoede ende ghebreck, seer vierighlijck ghedaen: maer soo de Portugiesen in't iaer M. D. XLIX. van de Barbaren ouervallen wierden, ende Antonius, als eenen goeden herder, lieuer hadde by sijne kudde te blijuen, dan nae de schepen te vluch-

*Eersten
Martelaer der
Societeyt
P. Antonius
Criminalis,
Maff.
Hist. Ind.
l. 14.
Thom.
Bozius
lib. 7.
signo 27.*

vluchten; hebben hem de Barbaren met lancien doorloopen, sijn hoofd afgehouden, ende dat met groot ghetier ende blijdschap inden tempel van hunnen afgodt opghanghen: hier mede ghenoech te kennen gheuende, dat d'oorsake van sijne doot maer den haet en was van ons ghelooue. Hoe saligh magh men desen man nae een soo gheluckigh eynde noemen, dien den H. Xauerius, noch in sijn leuen pleegh voor heyligh te houden?

Dit eerste Martelaers bloedt heefter ontallijcke andere in alle ghewesten der werelt verweckt ende onsteken. In dese Oost-Indische landen zijnder hem noch wel twintigh al kloecke ende onwinbaere mannen ghevolght, die't ghelooue, dat sy met grooten arbeydt daer planteden, met hun eyghen bloedt oock hebben besproeydt. Onder dese neemt uyt bouen d'andere Pater Rudolphus Aquaiuia, niet alleen om sijnen edeldom (wesende sone vanden Hertoghe van Adria) maer veel meer om sijnen uytnemenden ijuer ende deught: de welcke ghelijck sy hem eerst de werelt hadde doen verlaeten, ende in de Religie ghebraght, alsoo heeftse hem noch voorder tot d'uyterste paelen der werelt ghedreuen, om de saligheydt vande godtloose Indianen te wercken. Van Indien is hy nae het maghtigh rijck van den Grooten Mogor ghesonden gheweest, daer hy dry iaeren langh ghearbeydt heeft. Van waer nae Goa weder ghekeert wesende, soo hy met eenighe Patres was gaen besichtighen, waermen cruyssen planten, ende kercken soude moghen oprechten; is in de handen vande Barbaren ghevallen, die van eenen tooueraer opgheroeyt waeren. Dese hebben hem seer wreedelijck omghebraght, met sijne mede-ghesellen Pater Alphonfus Paciecus, P. Petrus Bernus, P. Antonius Franciscus, ende Franciscus Aragna: waer van den laetsten, soo hy nae alle wreecheydt noch leefde, is van

wordt vande Barbaren ghe-doodt,

hem volghen andere twintigh, onder dese P. Rudolphus Aquaiuia.

Thom. Bozius libro 7. signo 27. Hilarion de Costa Histor. Cathol.

henlieden nae hunnen afgodt ghesleurt, ende rondom sijn beeldt ghesleypt, om hem tot d'eerbiedinghe vanden seluen te dwinghen. Dan soo den kloecken dienaer Godts dit volstandelijck weygherde, is hy met vele pijlen ghelijck eenen anderen H. Sebastianus in sijn lichaem doorfchoten. Ick soude hier noch kunnen byvoeghen de glorieuse doot van Pater Alphonfus à Castro, Nunnus Ribera, Aloysius Mendez, Paulus de Valle, Franciscus Lopez, Petrus Mascarenia, Georgius Fernandez, Gomesius Dameraltius, Vincencius Aluarus, ende andere ouertreffelijcke mannen, waer van Oost-Indien ten eeuwighen daghe de ghedenckenisse sal houden: maer de kortheydt van dit schrift en laet niet toe, alles in't breede te verhaelen. Daerom volghende de voet-stappen vanden H. Xauerius, sullen van Indien nu eens in Iaponien gaen treden.

HET TVVAELFSTE CAPITEL.

Vande vervolghinghen ende martelien der Societeyt in Iaponien.

DE landen van Iaponien zijn ghelijck eyghen aen de Societeyt, om dat den H. Franciscus Xauerius eerst het ghelooue daer in ghebraght heeft. Hier is voorwaer den gheeft ende den ijuer van d'eerste H. Kercke te sien: hier is't bloedt der Martelaeren, 'tsaet der Christenen. Wie soude kunnen vertellen alle de barbare wetten, pijnighen, ballinghschappen, vervolghinghen die'r teghen de Christenen ende onse Societeyt opghestaen zijn? Arima, Meaco, Firando, Nangafachi, ende meer andere steden, in de welke wy certijds schoone huysen ende Collegien hadden; en zijn nu maer als holen ende schuyl-plaetsen: inde welke
als

als men de Patres nu kan achterhaelen , wordenſe nae kerkers, nae pijn-bancken, nae cruyſſen, nae brandt-ftaken, nae vier ende vlamme ghefleurt.

D'eerſte die dit landt met hun bloedt beſproeyt hebben, *Eerſte Martelaers van Iapconien.* zijn onſe ſalighe Martelaers Paulus Michi, Ioannes Goto, Iacobus Ghifai gheweest : ſy wierden ghecruyſt in't iaer 1597. in de vervolghinghe vanden Keyſer Taicoſama. Welcker cruyſſen al iſt datſe ſeer ſchoon blincken, nochtans de vlammen der ghener die door't vier ghevolght zijn, en gheuen gheen en minderen luyſter. *P. Carolus Spinola* van dat edel bloedt, ſtaet noch bykans voor onſe ooghen en brandt. *Spinola en ſommighe andere, vvor den met langſaem vier verbrāt, te Nangafachi;* Hy ghingh de martelie aen in't iaer 1622. alſier hondert ende achtthien Chriſtenen (onder de welke veerthien van onſe Societeyt waeren) Martelaers voor 'tghelooue ſtieruen. Te Nangafachi vijf-en-vijftigh ſeffens op eenen dagh, neghen van d'onſe, te weten, Carolus Spinola, Sebaltianus Chimura, Petrus Zampo, Michael Xumpu, Gonſalvus Fufai, Antonius Kiuni, Thomas Acafoxi, Ludouicus Cauara, Ioannes Ciucoga : en wierden al-te-ſaemen met een langſaem vier verbrandt : uytghenomen Ioannes alleen, den welcken, om datter gheene ſtaken meer en waeren, met het ſweerd omghebraght is. Men ſeydt datter, behaluen de Barbaren, meer als dertigh duyſent Chriſtenen teghenwoordigh zijn gheweest. Op dat de pijn te ſwaerder ende langhduerigher ſoude weſen, ſoo ſtondenſe wel ſes cubitus verre vande vlamme; en, in gheval den moedthen hadde komen t'ontgheuen, waerenſe ſchier los, en als niet ghebonden, om ſtracks te konnen ontloopen. dan, zijn al-te-mael ſeer ſtandvafteelijck bliuen ſtaen; Spinola wel twee, Chimura wel dry uren in't vier leuende, ende d'omſtaenders aenſprekende met ſulck eene verwonderinghe van de Iaponoifen, dat men vele daeghen langh bynae anders niet

dan van dese onverwinnelijke Martelaers en hoorde.

*P. Camillus
Constantius te
Firando,*

Niet min en is te Firando de martelie van P. Camillus Constantius doorluchtigh gheweest: den welcken d'Engelsche ende Hollandtsche schippers, die hy op den oever teghenwoordigh sagh, uyt het midden van't vier in onse Neder-duytsche taele aenghesproken heeft, ende met eene vierighe predikatie tot het waerachtigh Catholijck gheloooue vermaent. Niet langh daer nae is oock al door het vier ghevolght P. Petrus Natarrus, die ses-en-dertigh iaeren in Iaponien ghearbeydt hadde; ende met hem twee ghebroeders Dionysius ende Petrus Sandayus, maer Augustinus Onda is met den sweerde ghedoodt. Alle dese Patres zijn in 't selue iaer 1622. in Iaponien voor 't gheloooue gestoruen.

*item
verscheyden
andere.*

De naevolghende iaeren en zijn niet min vermaert gheweest door d'onsprekelijke standvastigheydt van P. Ioannes Baptista Machado, Hieronymus Angelus, Carolus ende Michael Carauallius, Antonius Pantus, Franciscus Paciecus, Balthasar de Torres, Ioannes Baptista Zola, met noch seuen die gheene Priesters, maer oock al van onse Societeyt waeren (want andere, die ons niet aen en gaen, waere't te langh hier te verhaelen) en wierden al-te-saemen met een langhsaem vier ghebraeden.

*Nieuwe
soorten
van tor-
menten,
by de Iap-
onoisen,*

Tot noch toe schein het, dat de Iaponoisen maer van cruyssen, sweerden ende vieren en wisten te spreken: maer nae der handt hebben sy wel andere tormenten versiert. Het langhsaem vier docht hen al te korte en soete pijn te wesen, aenghesien de Christenen daer soo nae vlamden. Hen wreedelijck te dooden was het minste: sy sochten hen door onmenschelijke pijnen 't gheloooue te doen afgaen. Waer toe sy siedende bad-stouen ghebruyecten, de welcke in die landen tusschen eenighe vier-berghen te vinden zijn; hier laten

*heete
bad-
stouen,*

sy

fy den patient allenghskens inſincken, en trecken hem onder-tuffchen wederom uyt, tot dat hy (ſijn vleefch afgheeten, de ſenuwen ghekrompen ende ghebroken weſende) door een langhduerighe doodt van lidt tot lidt heel verſchouwt ende verbrandt worde. Op een' andere maniere ^{killende waacter,} fiet men daer oock de wreedtheydt al euen fel in't koude water ſpelen. By wijlen hanghenſe de Martelaers op met de voeten om hoogh, ende 'thoofdt om leegh, tot den mondt oft neufe toe in't water, ſoo dat hen onmoghelijk is, ſonder groote moeyte en gheweldt van natuere, den aſem te herhaelen. By wijlen ghieten ſy dat ſoo gheduerigh aen met volle eemers, d'een op d'ander, teghen hunnen mondt en aenſicht, datſe by 'telue ghebreck van te konnen aſemen, d'aderen van binnen doen berſten, om niet ſeffens te verſticken. Andere doorboorende handen ende voeten, en nae ^{hongher nae pijn-} menigherleye pijnen, laetenſe die onder den blaewen hemel ſonder eten en drincken ligghen. Welck tormènt ſoo onlanghs eenen van d'onſe vijf daghen ende nachten doorſtaen hadde; ſeyde noch met een ruym en ijuerigh herte, dat hy niet ſoo ſeer en ghevoelde, dan dat hy heel Iaponien tot CHRISTVM noch niet bekeert en hadde. Wat ſal ick ſegghen vanden nieuwen vondt dieſe onlanghs verdacht hebben? Sy grauen eenen ondiepen kuyl in d'aerde, die ^{moordt-kuyl.} bouen engher als onder, iuyſt op de dichte van het midden des menſchelijcken lichaems paſt: hier in vergaederenſe eene groote menigte van alderhande vuyl, ſchaedelijk, venijnigh ghedierte: ende hanghen den Chriſten 'thoofdt nederwaerts, rackens de beeſten, tot de helft van ſijn lijk toe daer in: dan ſtoppenſe den put van bouen ſoo langh met bert heel dicht toe, tot dat hem door d'onghenadelijke quellinghe deſer dieren, ende door't bloedt datter in de kele ſchiedt, oft de ſtandtvastigheydt oft het leuen begheue.

*Glorieu-
se doot
van
P. Ma-
strilius.*

'tIs eenen schroom dese tormenten alleenlijk t'ouerdenc-
ken; nochtans hoe vele; soo wereldlijke, als Religieuſe
perſoonen, ende namentlijk van onſe Societeyt hebben de-
ſe kloeckelijck uytgheſtaen! In't iaer 1633. zijnder meer
als twintigh van d'onſe in deſen put verſmacht; behaluen
noch de ghene, die naemaels ghevolght zijn; die ick al ver-
ſwijghe, om maer een woordt oft twee van P. Marcellus
Franciſcus Maſtrilius te ſegghen. Hy was den heylighen
Xauerius ſeer toeghedaen, die hem oock te Napels in't
iaer dertigh, als hy by ongheluck ter doot toe ghequetſt
was, beſocht, ende mirakeuſelijck ghenefen, ende uyt
kracht vande belofte die hy hem alſdan dede doen, nae Ia-
ponien, om den krans der Martelaeren met een heerlijke
doot, in ſijne plaetſe te be-eruen, ghefonden heeft. Sijne
reyſe is vol mirakelen gheweest: alles door't beleydt ende
ionſte vanden H. Xauerius. Nauwelijck hadde hy ſijnen
voet inde eylanden van Iaponien gheſtelt, of wierdt ter
doot gheſocht, en by de ghehengheniſſe Godts (die deſen
kloecken kamp-vechter tot gheen ander eynde door ſoo
langhe zee-vaert uyt Europen ſcheen tot d'uyterſte paelen
der wereldt gheroepen te hebben, als om in dit perck voor
ſijnen heylighen naem te ſtrijden) door eenighe dompen,
die uyt de bid-plaetſe (daer hy ſchuyelde) opreſen, ghevon-
den, en ſtracks tot deſe tormenten verwefen. Vier daghen
hadde hy inden kuyl ghehanghen, ende noch klaeghde hy
dat men hem ſoo haelt daer uyt trock. Eyndelijck wierdt
hy veroordeelt om onthoofd te worden: maer fiet, het
ſweerd vanden ſcherp-rechter, als of hy op eenen aenbeeldt
gheſlaghen hadde, niet meer als een ſtreep inden hals lae-
tende, ſpringht te rugghe. Den ſlagh dan voor de twee-
de reyſe hernomen zijnde, vlieght het hem uyt de handen.
Doen gaf P. Marcellus moedt aen ſijnen beul, die heel ver-
baeft

baest stont, ende seyde dat sijn' ure nu ghekomen was. dus heeft hy hem met den derden slag op den 17. October in't iaer 1637. den hals afgehouden.

Dit voor soo veel als Iaponien aengaet. China gae ick al willens voor by: anderflins de doot vanden H. Xauerius mogte hier wel voor een martelie gherekent worden. Nae dat wy den grendel van dit slot maer eens afgebeten en hebben, isser voor onse Patres meer occasie gheweest om veel te lijden, als wel van bloedt te verghieten; dickwils zijnder vervolginghen gheresen, doch selden ter doot toe. Nu is het daer al in vrede en ruste, ende groote hope van heel 'tRijck te bekeeren, om dat den Coningh tot de Societeyt ende 'tChristen-ghelooue seer gheneyght is.

HET DERTHIENSTE CAPITEL.

Van vele die in Mooren-landt, Arabien, VVest-Indien, Brasilien, Florida, Mexico en Paraquarien omgebracht zijn.

DE groene lauwer-kransien en palm-tacken van victorie en groeyen niet alleen in't vruchtbaer Oost-Indien en Iaponien, men vindter oock al mede in het dorre Arabien, ende de heete landen vande Morianen. Keert maer eens uwe ooghen derwaerts, ghy sult daer sien dooden dat edel paer mannen P. Gonsaluus Silueria, ende Abrahamus Georgius. Silueria uyt den besten edeldom van Portugal, eerst nae Indien (waer hy seer profijtelyck ghearbeydt heeft) en dan nae Monomotapa ghesonden, hadde nu den Coningh met sijne moeder, ende dry hondert houelingen tot het ghelooue bekeert. 't Welck als de Mahometanen niet en konden verdraeghen, hebben met valsche-
P. Gon-
saluus
Silueria
wordt
in Mo-
nomota-
pa ghe-
vonght.

heydt ende lafteringhe den ionghen Prince weder omghe-
set, ende den dienaer Godts ter doot doen brenghen. De
welcke soo hy alle uren met verlanghen verwachtede,
ghingh in een wit kleedt, dat hy tot teecken van blijdschap
aenghetrocken hadde, gheduerende den nacht ouer en weer
wandelen, tot dat hy ten laetsten vanden slaep ouervallen
wierdt. Doen zijn de Barbaren eerst aenghekomen, en heb-
ben hem wreedelijck met eene koorde verworghht. Zijn doot
lichaem, op dat het niet en soude ghe-cert worden, wierdt
inden vloedt gheworpen.

P. Abrahamus Georgius in Arabien ontbalst, P. Georgius een Maronit van afcomste, reysde van Goa
nae Arabien, ghelijck een Armeniaensche coopman uytghe-
maect: maer wierdt in't aenkomen door d'onvoorsichtigh-
heyt van eenen Moriaenschen knecht, die hy by hem hadde,
voor Christen bekendt. Soo hy dan noch met beloften, noch
met dreyghementen tot de boose secte van Mahomet te
brenghen en was, is ter doot verwesen. Men seght, dat den
scherp-rechter twee sweerden op sijnen hals ghebroken,
ende ten laetsten met het derde sijn hoofdt afghehouwen
heeft. Wat hier af is oft niet, men heeft immers veertigh
daeghen langh op sijn graf vele lichten ghesien, ende den
Ouersten der plaetse, met alle de ghene die oorfake van
sijne doot hadden gheweest, zijn binnen de veertigh dae-
ghen ghestoruen.

*Petrus Correa en Ioannes Sosa in Brasiliën door-
schoten: P. Ignatius Azebedus met 40. mede-
ghesellen in zee gesmackt,* Brasiliën heeft ter zee ende te lande, die sy onder 'tghe-
tal der Martelaeren voor den dagh brenghen magh. Te
lande Petrum Correa, Ioannem Sosa, ende andere die van
de wilde menschen met pijlen doorschoten zijn: ter zee
Ignatium Azebedum met veertigh mede-ghesellen, die
hy toekomende Prouinciael in dry schepen verdeylt nae
Brasiliën mede leyde, om de Collegien te vermeerderen.
Omtrent het eylandt van Palma zijns in handen van Ia-
cobus

cobus Soria eenen Caluinifchen zee-roover ghevallen, die hun fchip verouert hebbende, feer wreedelijck riep: *Vermoordt de Papen, vermoordt de Papen, want fy gaen om het valsch ghelooue in Brasilien te verbreyden.* Soo dan Ignatius de fijne vermaende, om kloeckelijck voor CHRISTVM te fteruen, is van eenen Caluinift (nae dat hy eerft in zijn hooft, nae der handt oock heel zijn lichaem door fwaerlijck ghequetft was) met het beeldt van Onfe Lieue Vrouwe in zijn rechte handt (twelck hem de ketters met gheene kracht en konden ontweldighen) ouer boordt gheworpen. Benedictus Caftrius wierdt met dry looden doorschoten, ende voortds noch doorfteken. Aen Emmanuel Aluarez hebbense, nae vele wonden, en groufaeme flaeghen, fijne beenen ghebroken: aen Blasius Ribera met het gheueft van hunne rapieren de herffenen inghesmeten. Didacus Andrada wierdt noch al wreedelijcker ghedoodt, om dat fe hem vonden biechte hooren. D'andere hebbense twee oft dry t'famen ghebonden, en nae vele poignaert-fteken in zee gheworpen. Dit ghebeurde al in't iaer M. D. LXX. den xv. Iulij.

Al euen eens is het ander fchip ghevaeren, waer in dat noch veerthien van d'onfe waren, houdende den feluen andere ftreeck veerthie. van Brasilien, onder het beleydt van P. Petrus Diaz. Dese Andr. zijn een rondt iaer daer nae (foo langh hebbense herwaerts Schot. in en derwaerts op zee ghedooft) in't felue zee-roouers fchip Vita Bor- ghevallen; waer op nu in plaetse van Soria, Ioannes Cap- giae l. 3. devillius, euen bitteren vijandt van de Catholijcke religie, cap. 11. Capiteyn was. Den eerften van alle wierdt Franciscus Caftrius vermoordt, om dat fy hem faghen biechte hooren, daer nae Petrus Diaz met Gaspar Goez; ten laetsten de elf andere, al te faemen ouer boordt gheworpen.

Wt de zee komen wy aende landen vande rijke West-

Indien. Veel bloets heeft onse Societeyt in Florida vergo-
*verschey-*ren, veel in Mexico, ende nu onlanghs heel versch in Pa-
*dē in Flo-*raquarien. In Florida nae dat Petrus Martinez in't aen-
rida, komen, eerst omghebraght is, zijnder 'tiaer daer nae op
 eenen dagh noch acht van d'onse wreedelijck ghedoodt:
 Ioan. Baptista Segura, Ludouicus Quiros, Gabriel Go-
 mez, Ioan. Baptista Mendez, Gabriel de Solis, Sanchius
 de Savalle, Petrus Linarez, Christophorus Rotundus, alle-
*en in Me-*gaeder Spaignaerden. Soo vele oock in Mexico, ende al
xico, op eenen dagh, Hernandus de Thouar, Hernandus de
 Santaren, Bernardinus de Cisneros, Iacobus de Orofco,
 Ioannes de Valle, Hieronymus de Moranta, Ioannes Fuen-
 te, Ludouicus de Alaues, al-te-mael Priesters. Neffens de
 welcke wy Gonfaluum de Tapia, die den eersten vande
 Societeyt in Mexico het Euangelie ghepreeckt heeft, noch
 Antonium Lopez, ende meer andere, niet en moghen ver-
 gheten, die alle met de martelie ghekroont zijn.

*Rochus
Gonzalez,
en
Alphon-
sus Ro-
driguez
in Para-
quarien.*

Paraquarien hebben Rochus Gonzalez ende Alphon-
 sus Rodriguez in't iaer M. DC. XXVII. ende nu onlanghs
 Christophorus de Mendoza met hun bloedt besproeydt:
 defen is met menighte van pijlen doorschoten; maer soo
 hy noch leuende ghevonden wierdt, hebben sy hem eerst
 d'opperste lippen met de tanden, daer nae oock d'onderste
 met de heele kinne, ooren, neuse, en tonghe afghesneden,
 ende voorts den buyck ophalende de dermen en andere
 binnenste partijen daer uyt gheruckt.

Desē tot noch toe, zijn al door ghewelt ende wreedt-
 heyt ghestoruen; maer onverghelijckelijck meer van ghe-
 tal zijnsē, die in d'ēene ende d'andere wereltd, onder de
 Heydenen ende kettērs, in boschen en gheberghen soo-
 danighe ellenden, die voor martelien wel moghen ghere-
 kent worden, onderstaen hebben. Hoe vele duysenden

van d'onse hebbender, gheduerende dese eerste eeuw van de Societeyt, hun leuen daer in gheschoten, die daerom niet te min t'achten en zijn, om datse d'eere vande martelie die sy fochten, niet en hebben moghen bekomen? Voorwaer Andreas Ouiedus, ende Ioan. Nunnius Barretus Patriarchen van Mooren-landt, Ioannes Beira, Andreas Fernandius, ende andere sullen ten eeuwighen daeghe vermaert bliuen; om datse niet min, als wel eertijds de kloeckste Bischoppen ende vroomste mannen in't beginfel vande H. Kercke, voor'tghelooue ende 'twelvaeren der Christenen ghedaen ende gheleden hebben.

HET VEERTHIENSTE CAPITEL.

Van eenighe Patres die overreedelijck in Europa, principaelijck in Engelandt, omghebraght zijn.

't **W**AERE de kettters te nae ghesproken, datmen den prijs vande bloedt-ghierighe wreedtheyt aen de Heydenen, Turcken en Barbaren wilde gheuen, sonder eens aen te sien, wat schouw-spel dat sy in European, en sonderlingh in Engelandt, opgherecht hebben. Ongheluckigh Rijck, door de verwaende onkuisheyt van eenen Coningh, ende godtloose wreedtheyt van eene Coninghinne, hoe veel heerlijck ende treffelijck bloedt hebdy vergoten? Den eersten camp-vechter in dit perck is P. Edmundus Campianus gheweest; iuyft in't iaer vande bevestinge der Societeyt gheboren, als wanneer den Coningh Henricus den VIII. van de Roomsche kercke afweeck; als of hem Godt uytdruckelijck gheschickt hadde om d'eerste van d'onse de godtloosheyt in dese landen te bestrijden. Sijnen uytneimenden ijuer ende gheleerdtheyt en

*P. Campianus
eersten
Martelaer der
Societeyt
in Engelandt,*

hebben hem niet langh in't verborghen ghelaeten. 'tWas al den wensch van de Coninghinne Elisabeth sulck een man tot haere sijde te trecken: tot desen eynde is hem het Archf-bischdom van Cantelbergh ghepresenteert: maer te vergheefs. Soo dan op de pijn-banck gheworpen, noch ouer doodt, van de ketters beroepen om te disputeren, heeftse kloeckelijck, tot hunne groote schande, ende bekeeringhe van vele omstaenders, verwonnen. Nae der handt soo hy noch met beloften, noch met pijnen ende dreyghementen om te setten en was, is ter galghe veroordeelt: sijnen buyck noch leuende opghesneden, 'therte daer uyt gheruckt, ende 'tlichaem ghevierendeelt.

*hem vol-
ghen vele
andere,*

Omtrent den seluen tijdt ghingh den strijdt heel herdt aen teghen P. Personius, en duerde al vele iaeren: binnen de welcke scheen dat alle de duyuelen uyt waeren om hem te vanghen; (met sulck eene bitterheyt wierdt hy vande ketters t'alle kanten sonder ruste ter doodt ghesocht.) doch al te vergheefs, soo Godt desen sijnen dienaer tot bevestinghe vande Engelandtsche Missie wilde spaeren, om aen vele andere den moedt te gheuen, die Campianum tot de glorie souden volghen. Soodanigh zijn gheweest Thomas Cottamus, Iacobus Bosgravius, Alexander Brianus, Henricus Walpolus, Ioannes Cornelius, Robertus Sothuellus, Odoardus Olcornus, Henricus ende Thomas Garnettus, Rogerius Filocus, Franciscus Pagius; ende in Schotlandt Ioannes Ogilbaeus, in Iren-landt Dominicus Collinus. Cottamus, soo men hem al hanghende soude open snijden, nae de maniere des landts, wierdt met een scherp hayren kleedt op sijn lijf, tot groote verwonderinghe ende stichtinghe des volcks bevonden. Walpolus (die door't aenschouwen van Campianus doodt, tot de Societeit van Godt als in sijne plaectse gheroepen is) nae dat hy
cerst

eerst te Vlissinghen, daer nae te Iorck, ende ten laetsten in den toren van Londen, (in elck meer als een iaer) ghevanghen hadde gheweest, is eyndelijck, nae dat hy de pijnbanck veerthienmael uyt der maeten wreedelijck uytghestaen hadde, ter doot verwesen. Sothuellus, hebbende dry iaeren in een doncker gat onder d'aerde gheseten, is van ghelijcken thienmael ghepijnicht gheweest. Sy zijn beyde veroordeelt, om datse Priesters ende Iesuiten waeren, ende d'inwoonders tot het Roomsche ghelooue trachteden te brenghen. Wat sal ick segghen van Henricus Garnettus, die de vijanden selue den vermaerden ende grootten Iesuit noemden? Meer als twintigh duysent menschen waerender in sijne doot teghenwoordigh, daer sijn' onnoofelheyt al mede door een wonder teecken verklaert wierdt: want een druppel bloedts op een stroo- adere ghevallen zijnde, heeft het aensicht vanden Martelaer volkomentlijck uytghedruckt. Hy was een man, inden welcken Godt ende de natuere alle uytsteekelijcke gauen van deught, beleeftheyt, gheleertheyt ende aensienlijckheyt vergadert hadden. Soo hy te voorschijn op de plaetse des gherechts quam, wierdt hy met eerbiedinghe van alle d'omstaenders ghegroet, en te wijle hy d'openbaere verklaringhe van sijn' onnoofelheyt dede, met groote aandachtigheyt ghehoort. Maer als hy nu vande leeder afgestooten was, ende den scherp-rechter, nae des landts ghewoonte, sijn lichaem noch al leuende opsnijden wilde, is hy door een al-ghemeyn gheroep van't volck daer van belet gheweest. Niemandt schier en wasser onder den hoop (nochtans waerender al ettelijcke duysenden, voor'tmeeste deel kettens) oft s'en ghetuyghden met huyde stemme, datter sijns ghelijck op der aerde niet en leefde. Sijne memorie is naemaels onder 'tvolck door de kloecke doot

doodt van sijnen neue Thomas noch eens ververscht om den welcken te sien steruen (soo groot was den roem ende gheheughenisse van sijnen oom) behaluen een' ontalijcke menighte vande ghemeynte, meer als dry hondert vande treffelijckste edelmans ghekomen zijn.

Of den kloecken Schotfman Ogilbæus aen iemanden vande voornoeinde, door sijnen heerlijcken strijdt iet schuldigh ghebleuen is, gheeft d'onghelooffelijcke vromigheyt te kennen, met de welcke hy niet alleen met een standtvattigh, maer oock met een blijd ghemoedt de pijnen ende de doot heeft uytghestaen. Wat datse hem beloofden oft dreyghden, noyt en hebbense uyt sijnen mondt oock een woordt alleen kunnen krijghen, waer mede hy tot naedeel vande Catholijcken de plaetsen soude noemen daer hy gheherberght gheweest, oft dienst ghedaen hadde. Dus doense hem met gheweldt van gheduerighe spellen, naelden ende priem-steen acht daghen en neghen volle nachten sonder oogh-luyckinghe waecken: maer al te vergheefs. Sy ondervraeghen hem met vele listighe woorden: dan dese wederlegt hy met sulcken vernuft en bevallijckheyt, dat huse allegader tot eenen spot stelt. Inder voeghen dat den ketterfchen Bisshop, die hem wel de meeste moeyelijckheyt aendede, heel verftelt stontd, en wenschte om een groote somme ghelts, dat hy den Iesuit onverhindert met vrede ghelaeten hadde. Nae het verdraeghen van langhduerighe tormenten wierdt hy eyndelijck ter doot verwesen: tot de welcke hy met meerder vernoeghen henen ghingh, als iemandt tot eenighe feeste oft bruydloft doen soude. Onder de galghe nu staende, als hem den ketterfchen Minister vraeghde, of hy gheenen schroom vande doot en hadde, gaf voor andwoorde: *In soo goeden saecke des gheloofs niet meer als ghy vande*

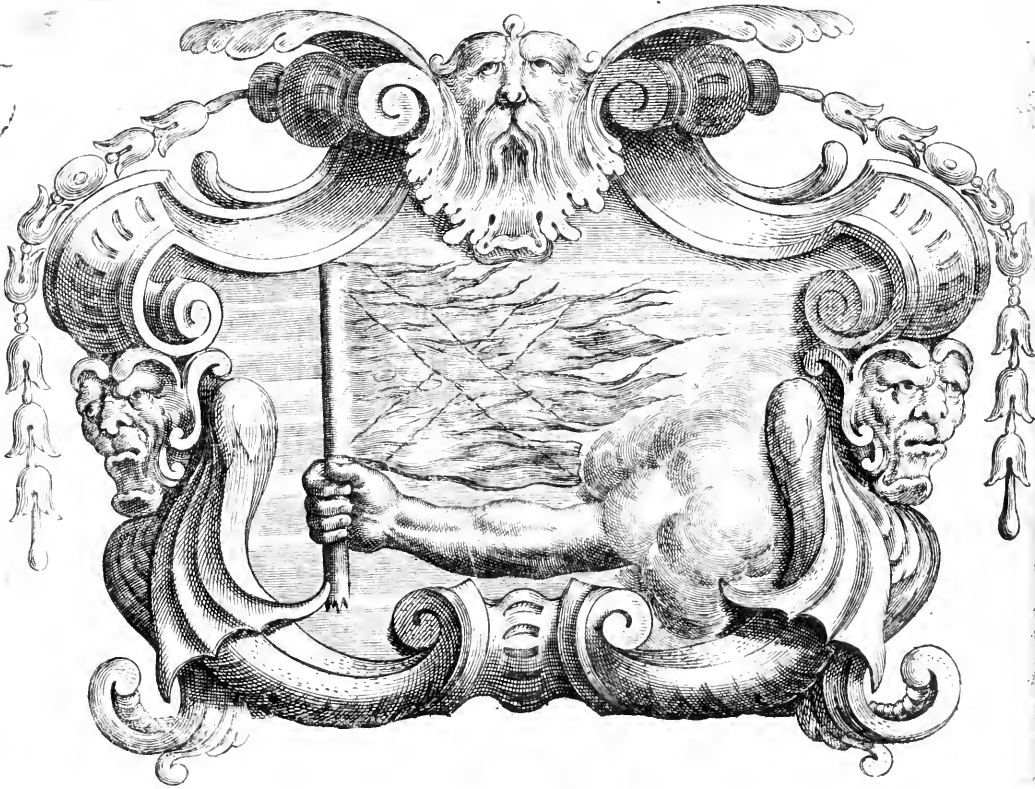
vande volle schotelen, als ghy t'auendt hongherigh aen tafel sult gaen sitten.

Dit zijn de klaere lichten van ons Europa. By de welke, als schoone sterren, Vranckrijck sal voeghen eenen Martinus Gurtierez, Iacobus Salesius, Gulielmus Salamochius; Sicilien, eenen Petrus Venustus; Portugael, eenen Emmanuel Fernandez; Polen, eenen Martinus Laterna; Transsiluanien, eenen Emmanuël Niger, ende Georgius Bartholic; Duytlandt, eenen Godefridus Thelen, ende andere vande kettters oft godtloose menschen uyt haet vande deught oft van 'tghelooue wreedelijck omghebraght. Ons Neder-landt sal metter tijdt oock al haere sterren vertoonen, als den dagh vande versche daedt, met 'tverloop van iaeren ten auendt komende, sal toelaeten dat wy de hemelen ende haere lichten met een vry ende onbeswijckelijck ghesicht, sonder oogh-luyckinghe, aenschouwen.

Onder-tusschen sullen den goetionstighen Leser, tot verset, een weynigh nae ghewoonte met dichten en finne-beelden onderhouden.

De Compagnie hondert iaer bevochten.

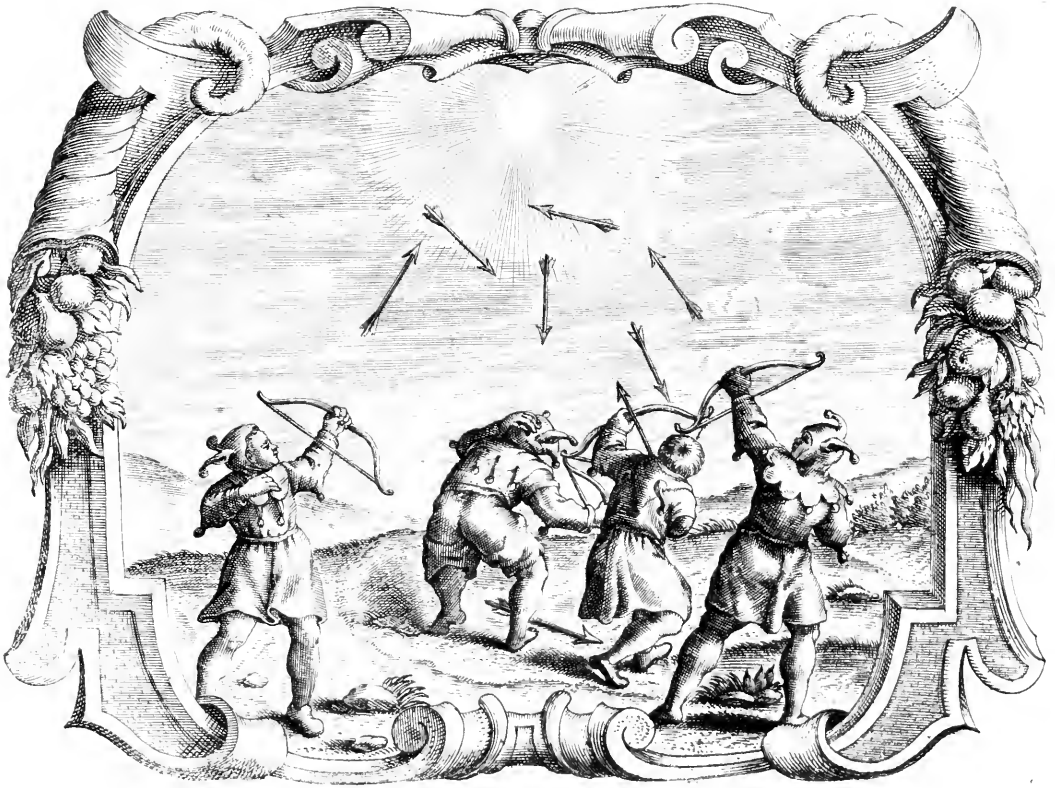

Iam se formosius ipso est. { *Ick houvv de schein
Voor mijn faueur.*

Die wapenen wilt sien seer konstigh uytghedreuen,
Met siluer en met goudt op staelen grondt verheuen;
En moet niet nae den krijgh, maer nae de steden gaen,
Daer Mars ghesloten sit, daer trommels stille staen.
Hier suldy moghen sien licht-opghetoyde ionckers,
Met Spaensche lemmers aen, verwaende straeten-pronckers,
Dees stellen al hun eer in siluer en in gont:
Vvaer niet ghevochten wordt, daer toonen sy hen stout.

Sy hanghen in hun sael schoen harnas en helmetten,
 Rapiers van Noordsche stael die sy te proncken setten,
 Rondassen ghebruynert, carbijnen wel ghemaect,
 Soo dat het in de son meer als de sonne blaect.
 Maer laet de trommels slaen, en laet trompetten blaesen,
 Dat Mars eens in de nacht rondom de stadt kom raesen,
 Al dat schoon pronck-gheveer wordt inde kas ghedaens
 Mijn ioncker wel ghedeckt wacht hoe het sal vergaen.
 Dit is het krijghs-ghebruyck van dese wapen-draegers,
 Soldaeten by den heerdt, ghepluymde haesen-iaeghers:
 Die dan verwinders zyn als hun rapierken 'tbest
 Hanght nae den nieuwen snuf met siluer op 't ghevest.
 Dit is niet dat ick soeck: want Mars sit hier ghevanghen,
 Het schijnt dat sijn gheveer tot spijt is opgehanghen.
 Dat roodt en roestigh stael sie ick veel lieuer aen,
 Dat dickwils in het bloedt gheschildert heeft ghestaen,
 Dat dickmael heeft ghestaen den vijandt onder d'ooghen,
 Dat dickmael op sijn borst heeft sijnen punt doen booghen.
 Een vendel heel verscheurt toont schoon, iae schoonder dan,
 Als't maer een stuck oft twee nae strijdt behouden kan.
 Soo veel daer scheuren zyn, soo veel spraeck-rijcke tonghen,
 Waer mé de kloeckheyt wordt ghepresen en ghesonghen.
 Het is veel meerder lof en eer voor den soldaet,
 Dat hy ghewondt met een doorschoten harnas gaet.
 Ignati, weest ghemoedt, u vendel staet verheuen,
 Dat ouer hondert iaer den naem eerst wierdt ghegheuen
 Van IESVS legher-tocht, soo hy u heeft voorseydt:
 Het staet noch t'alle kant doorwondt en nuytghespreydt.
 Te schoonder toonet nu, hoe't stercker is doorschoten,
 'tKrijght luyster van het bloedt, hoe meer het wordt begoten.
 Wel aen gheluckigh Heyr, siet uwen standaert aen:
 Hy toont hoe dat den strijdt wat herdt heeft aenghegaen.

De Societeyt wordt te vergheefs vande benijders
bevochten.

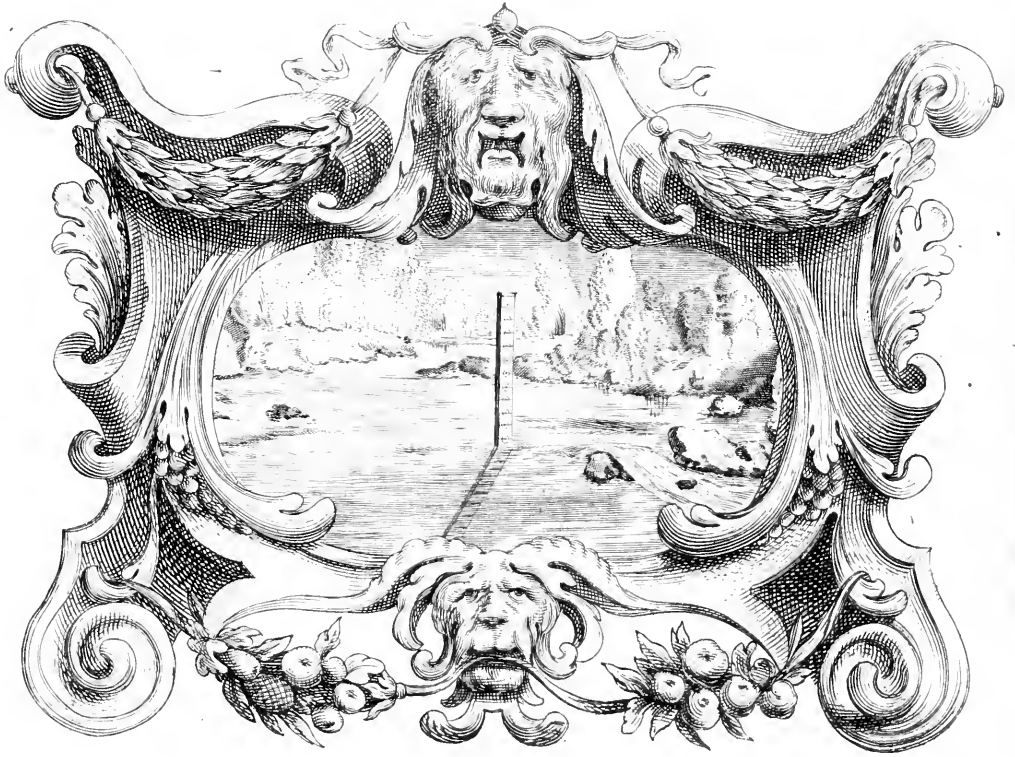
Solem nulla sagitta ferit. { *Als't Gode behaeght,
Beter benijdt, dan beklaecht.*

Niders ooghen noyt ghedooghen
Dat de son in't waeter schijnt,
Hy wilt daeghen vol van vlaeghen,
Het schoon weer is't dat hem pijnjt,
Sijn quaey lusten noyt en rusten,
Onghestaedigh ure-werck,
Sijn ghedachten gaen by nachten
En by daeghen euen sterck;

Rust

Rust hy, gaet hy, sit hy, staet hy,
 Ouer al is't dat hy loert.
 Siet hem loncken, siet hem woncken,
 Vanden nijdt beel wegh ghevoert.
 Kond' hy maecken en gheraecken
 Daer toe dat sijn herte snaeckt,
 Hy sou meughen sich verheughen:
 Want hem noyt iet beter smaeckt,
 Als het suchten en het duchten
 Van sijn buer-man die hy haect:
 Iae het bijt hem, en het spijt hem,
 Al dat sijnen vijandt baet.
 Sulcke gasten sietmen vasten
 Nae Loiolas onghewal;
 Maer het keffen kan niet treffen,
 Hunnen bout die wisfelt al.
 Laetst gheleden ghingh ick treden
 En ick vondt een wonder rot:
 De ghesellen droeghen bellen,
 Altmael was't euen sot:
 En die vrouwen, en die souwen,
 Schieten teghen 'tsonnen-licht,
 Doch van draesen, die maer raesen,
 Quam noyt een ghewissen schicht.
 Wat sy deden van beneden
 'tWas al maer een sot bestaen,
 'tVielen blutsen door haer mutsen,
 Daer mé was het spel ghedaen.
 Al die spotten ghelijck dees sotten
 Met Loiolas sonnen-schijn,
 Wat is't wonder dat sy onder
 Dierghelijcke gulden zijn?

De Societeyt te vergheefs ghelastert.

Sibi conscia recti. { *K'en ben soo niet
Ghelijck ghy siet.*

Hoe dickwils dat de oogh der menschen wordt bedrogen,
 En door den valschen schijn onwetelijck beloghen,
 Is kennelijck den ghen' die glazen heeft behandt,
 Gheslepen te Milaen, oft in Sauoyen-landt.
 Bedrieghelijcke waer, pluym-strijckers van ons ooghen,
 Die anders alse zijn verscheyden dinghen tooghen:
 Siet ghy maer eenen hof door 'tkantigh cristalijs,
 V dunckt dat daer voor u wel twintigh houen zijn:

En

En is't dat hier dan oock het beeldt van Mars verheuen
 Met Pallas uyt de borst ghestaedigh water gheuen;
 Ghy sultse t'allen kant verdobbelt vinden staen,
 En meynen dat voor twee wel dertigh menschen gaen.
 Daer schijnen ouer al veel boomen te vergaeren,
 Veel bloemen in een perck die anders luttel waeren:
 Wilt ghy de waerheyt sien, laet waeren dit ghelas:
 Van twintigh blijfter een, die daer te voren was.
 Noch zijnder, die een maeghd in schoonheyt uytghelesen
 Verbeelden of het schein een grouwsaem dier te wesen,
 Krom, slom en uytghebult, met schroomelijck ghelaet:
 Ghy wortter van veruaert, als't maer voor u en staet.
 Dit dunckt my iuyt den aerdt van achter-klappers tonghen,
 Die altijd tot bedrogh en leughens staen ghevronghen:
 Soo langh sy voor u staen, vertoonen hen seer schoon,
 Een werck is hondert weerd, soo stellen sy't ten toon:
 Maer keert hen eens den rug, en siet dan hun bedrijuen,
 Sy sullen ouer al u voor een fielt beschrijuen:
 En schoon de wereldt dit oft dat van u vertelt,
 Ghy blijft al die ghy zijt: de waerheyt houdt het velt.
 Al is het water klaer, 'theeft oock al duyst're treken:
 Dat gansch is en gheheel, schijnt ouermids te breken:
 Een rechten rijchel-stock in't water vast gheset,
 Sal duncken slom en krom, is't dat ghy daer op let.
 Al wordt ons Compagnie oock dickmael ouergoten
 Van desen laster-stroom, 'ten heeft haer noyt verdrotten:
 Sy houdt haer euen recht, al schijnt sy krom te staen;
 Met onberoert ghemocdt hoort sy de snappers aen.
 De deughdt weet op haer tijdt de waerheyt t'openbaren,
 Al wordt sy met veel blaems verdruckt voor weynigh iacren:
 Al schijnt de son een wyl berooft van alle licht,
 Sy blijft al euen bel, en komt weer in't ghesicht:

————— Inania duro { Die bijdt
 Vulnera dat ferro, figitque in acumine dentes. { Die lijdt.

M Omus kond' sich niet meer houwen,
 Momus moest een gal' ken spouwen,
 Momus riep: Het gaet voor goedt.
 Hy wierdt voor den neus ghestooten,
 Hy verbrande beyd' sijn pooten,
 Daer sat doen den slechten bloedt.
 En ter wijl de kinders gheckten,
 Sat hy daer sijn schrab' en leckten,
 Daer sat huyben op de kruck.

Huyben sey: Van dese dinghen
 Sal ick noyt een lieken singhen,
 Wat de ick doch inden druck?
 'tIs met my iuyst afghelopen
 Als een slangh, die komt ghekropen,
 En den ridder wilt aen boort,
 Maer die gheeft haer steeck op steken,
 Daer het swert bloedt uyt komt leker,
 Tot dat sy daer in versmoort.
 Doch ick magh my hier mé stellen,
 Dat ick noch heb mé-ghesellen,
 'tSchijnt dat dat de pijn gheneest:
 'tZijn de Broeders, soose heeten,
 'tHeeft al van mijn sop ghe-eeten,
 'tHeeft al aen den man gheweest.
 'tLaet nu al sijn ooren hanghen,
 En de blaffers gaen hun ganghen:
 'tZijn maer keffers vanden heert,
 Al hun tanden zijn versleten
 Op soo herde staele beten,
 En den klem hanght aen den steert.
 O! de Compagnie heeft mannen:
 Als die teghen ketters spannen,
 En eens t'saemen vallen uyt,
 'tMoet al door haer reden wijcken,
 'tMoet al voor haer wijsheyt strijcken,
 Ieder laetter van sijn huyt.
 Kloeck Ignati, 'tzijn nu tijden,
 Dat ghy door 't volck moet strijden
 Voor het Pausdom, en sijn leer.
 Wilt op gheen benijders passen:
 Want de honden die veel bassen
 Die en bijten nimmermeer.

De Societeyt verblijdt haer in teghenspoedt.

Ignatius, Xauerius. *anagram.* Gauisi sunt vexari.
 Multo fit plausus ab icu.

{ De slaeghen
 Behaeghen.

V Indtmen noch wel sulcke menschen
 Die om pijn en lijden wenschen,
 Die met eenen blijden moedt
 Gaen verstorren al hun bloedt?
 Wie de beulen derren trotsen,
 Zijn gheboren uyt de rötten,
 Oft ghegoten van metael,
 Oft ghesmeedt van enckel stael.

Alsmen

Alsmen hen reekt uyt de koten,
 En met peck siet ouergoten,
 Oft bindt op een scherpe banck
 Vier-en-twintigh uren lanck;
 Oft voor hoeljen-vier gaet stellen,
 Dat hen vuysten hoogh doet swellen,
 En de buylen open snijt,
 Die het sout noch dieper bijt;
 Oft met swaer ghewicht gaet pletten,
 Oft in eenen half-bandt setten,
 Oft wel alsmen voor de stadt
 Hen gaet legghen op een radt:
 Die dan hier hen niet ontstellen,
 Iae blijd' al de slaeghen tellen,
 En dan roepen: Sa noch meer,
 Niet van al en doet my seer:
 Dat zijn halden van daer bouen,
 Als de dry, die inden ouen,
 In het midden van't verdriet,
 Songhen Godt een danckbaer liedt.
 Vvat doen beulen en tyrannen
 Anders, als de snaeren spannen
 Van het clau-cymbel spel?
 Draeyt den steck, dan klincket wel.
 't Soet gheluydt komt vande slaeghen:
 Meer ghy slaet, meer sal't behaeghen,
 Elcken steck gheeft sijnen toon,
 Elcken slaghe heeft sijnen loon.
 Al de beulen ende pijnen
 Maken dat wy snaeren schijnen:
 En hoe ghy dan herder slaet,
 Hoe ons spel ooock soeter gaet.

De Societeyt verlanght nae teghenspoedt.

Præstant aduerfa fecundis. { *VVaer't stil vveer*
Hy viel neer.

D *En soetaert die hier is ghestelt,*
En met den vliegber loopt in 't velt,
Die leert hoe dat den teghenspoet
Een deftigh man meer klimmen doet:
Hy loopt daer buyten op het landt,
En houdt den vliegber in sijn handt,
Hy draeyt, en keert sich teghen windt,
En lost als by een koeltjen vint,

En laet hem schieten wel soo hoogh,
 Dat bouen hem noyt voghel vloogh:
 Dan fiet by sijnen vlieger gaen,
 Veel hoogher als de torens staen:
 En als den wint wat maect de beest,
 Soo dat hy voor sijn touken vreesst,
 Dan gaet het speeltjen eerst voor goet,
 Want soo is't dat hy rüßen moet:
 Maer gaet den windt eens ligghen neer,
 Dan fietmen qualijck vliegher meer,
 Hy swijmelt, en hy suysbolt,
 En wordt allenghskens afgherolt:
 En als hy dan soo quispel-steert,
 Dan staet den Lecker heel verveert:
 Want daelt hy ergens in een stroom,
 Oft blijft hy hanghen op een boom,
 Oft dat hy ergens teghen smijt,
 Soo is hy sijnen vliegher quijt.
 En als ghy, Leser, dit besiet,
 En klaeght niet meer van verdriet:
 Want wilt ghy nae den hemel toe,
 En wordt gheen straffe winden moe.
 Wy rüßen, en wy sincken hier,
 Ghelijck den vliegher van papier.
 Wat dat door stil weer nederdaelt,
 Dat wordt door rouw weer opghehaelt.
 Ghy die de Compagnie beschimpt,
 Ghy gheeft haer windt daer sy mé klimt:
 En hoe sy meer lijdt sonder schult,
 Hoe ghysc hoogher iaeghen sult.
 De deught, en vliegher van dit kindt
 Die seylen best vlack teghen windt.

Virgil. 6.
Æneid.

Fingitque premendo. { Het gheluck
Is in druck.

Den
drucker
spreekt.

Mijn pers die is vermaect door al de fijnste plaeten
Die ons oft Albert Duer, oft Viericks heeft ghelaeten,
Oft die noch heden 'sdaeghs een konstigh meester snijdt:
Want selden isser konst ghestoruen met den tijdt.
Doch, ick moet eerst de verw' in al de plaeten vrijuen,
En die ghelijcker handt door al het snijdsel driuen;
Dan neem ick nat papier, dat w' rdt soo stijf gheperst,
Soo dat het wonder is dat 't niet in twee en berst.

Dan,

Dan, 'tkomter schoonder uyt: want als't daer heeft gheleghen,
 Soo heeft het met den druck een aerdigh beeldt ghekreghen,
 Iae hoe dat ick de pers daer stijuer op doe g'ien,
 Hoe dat oock op 'tpapier de beelden schoonder staen.
 En schoon ick altijdt druck, noch kriÿgh ick soo veel brieuen,
 Want ieghelijck my bidt dat ick hem sou gherieuen.
 Soo wort het goedt begheert, soo wort het goedt vertiert,
 Mijn pers heeft menigh boeck, en Vuylen muer verciert.
 Daer hanght Laurens en braedt, en kust noch op de kolen,
 Sijn bly en vroom ghelaet toont, datter is verholen
 Een grooter vlam in't hert, die hier niet op en past,
 Iae keert sich om end' om, en noodt den beul te gast.
 Hier staet Sebastiaen met pijlen dicht beschoten,
 En siet, uyt elcken scheut komt een fonteyn ghesproten,
 En soo daer op sijn borst gheplant wordt menigh schicht,
 Soo komt den pijl te laet van Venus dertel wicht.
 En hier knielt Steuen oock, en siet den hemel open,
 Daer daelt een Enghel neer, en komt sijn steenen kopen:
 Noyt heeft er in weelie de sijn' soo dier verkocht,
 Als dese die van hem zijn voor Godts throon ghebrocht.
 En al wat dat ghy siet dat komt alleen van drucken,
 Het was eerst slecht papier, nu zijn't de schoonste stucken.
 En had mijn pers, en inckt, en had mijn' handt ghedaen,
 Van al dat ghy nu siet, sou 'tminste hier niet staen.
 Soo leeft den Heer met ons, hy heeft sijn druckeryen,
 Waer in men smert, en pijn, en teghenspraeck moet lijen:
 Hy heeft de Compagnie daer dickwils mé ghedruckt,
 En mannen af ghemaect: noyt heeft de pers misluckt.
 Dees pers die heeft de konst van Heylighen te maken:
 Den hemel hoort toe, kondt ghy in druck gheraken.
 Wie dat onnoefel is, en lijdt hier sonder schult,
 Die wordt hier eerst ghedruckt, en nae der handt vergult.

De Societeyt wordt door teghenspoedt ghesuyuert.

Erit ex hoc purior. { *Met smijten en slaen*
Sal't schoonder staen.

Den
 bondt-
 vercker
 spreeckt.

I Eder die wel wilt peltieren,
 Slaet de vellen van de dieren,
 Die alleen om haeren vacht
 Vvorden om den hals ghebraght.
 Vvant de quanten diese kelen
 Sietmen met haer bloedt soo spelen,
 Datter dickwils een roo-hant
 Blijft noch in de wol gheplant.

Zijn dat niet wel rouwe gaster
 Die soo nae de sielen tasten,
 Die't ons brenghen soo beslijckt,
 Dat het qualijck wol ghelijckt?
 Daerom is't dat wy met smijters
 Hier den heelen dagh verlijten:
 O men slaet soo menigh slagh
 Op een heelen ronden dagh.
 Dan beghint het vel te ruyuen,
 En de buerte door te stuyuen,
 En dat eertijds leelijck stont,
 Wordt daer nae het beste bont.
 En dan worden't sulcke wellen
 Die men kan in tabbaerts stellen,
 Tot gherief van beste-vaer
 Op het koudtste van het iaer.
 Doch mijn konst is al in stocken,
 Daer van komen witte vlocken:
 Magh ick niet gheen stocken slaen,
 Al mijn konst die is ghedaen.
 Leser wilt ghy noch wat leeren
 Hier van onse bonte-kleeren?
 Doet u iemandt eenigh leedt,
 'tIs tot ciersel van u kleedt.
 Ghy mooght dit Loiola vraeghen,
 Die was met de tongh gheslaeghen,
 Het is nu al hondert iaer
 Dat hy slaeghen wierdt ghewaer.
 Laet u slaen, en laet u stooten,
 D'af-gunst kan gheen' eer' ontblooten.
 Ghy wordt suyuer, niet ghewondt;
 Schoon sy maecten't noch soo bont.

Surgit furgentibus vndis. { Hoe hoogher baeren,
Hoe beter vaeren.

SChiet ghy een pijl om hoogh, mijn vrient, ten is gheen wonder,
De kracht, daer hy mé vlieght, die gheeft ghy hem van onder,
En waerder niet een pees die iemands hoogher dreef,
Ghy saecht dat menigh man hier noch beneden bleef.
Wanneer den haet en nijdt v aldermeest komt treffen,
'tSchijnt hy v treckt om leegh, doch hy komt v verheffen:
Het is ghelijck de zee, hoe dat sy hoogher gaet,
Hoe dat door dit ghebaer den schipper hoogher staet.

Godt

Godt was eens beel ghestoort, terstondt soo trock hy open
Des hemels groote sluys, hy deed't al onder loopen.

Daer was een grousaem vier, dat vatte 'theele landt,
De zee die was te kleyn voor een soo grooten brandt.

Het water rees om hoogh, de zee begonst te wassen,
Daer noyt nat had gheweest, daer saghmen groote plassen:

De berders en hun vee die dreuen met den stroom,
't Een hongh hier op een haegh, en 't ander op een boom.

Mensagh gheen huysen meer, het laggh'er al gbedoluen,
Daer stont den trotsen bouw verouert van de goluen,

Men sagh noch hier en daer de hooghe torens staen,
Maer 't spijtigh nat dat wies tot bouen op den haen.

Allenghskens ghingh't soo hoogh, het liep nu op de berghen,
Die eertijds met haer kruyn de wolcken der'den terghen.

Daer is een saeck alleen die't water niet en let,
Maer wordt met hooghe vloedt noch hoogher opgheset.

Een hondert-iaerigh schip dat gheckt met al de baeren,
Hoe 't water dieper is, hoe't sekerder sal waeren:

Het gheen dat al de rest met schaey doct onder gaen,
Dat streckt hier tot profijt, en doet het hoogher staen.

't Is d'Arcke niet alleen die schadeloos kan drijuen;
Daer is een ander schip, dat oock kan bouen bliuen,

Dat heeft nu hondert iaer ghevlot op baer en vloedt,
En die't verdrincken wilt, die is't diet klimmen doct.

Loida, 'tis 't schip, dat sietmen altijd hoghen,
Schoon datter menigh vlaegh komt ouer 'thoofte ghevlaghen,

Wat dat sy doen oft niet, ghy seyghert daer al mee,
Wie dat 't schip bevecht, draeght water inde zee.

Ghy vaert voor windt en ty, laet vry het water wassen,
Daer bleef noyt schip op't sandt als in ondiepe plassen:

Laet wassen desen vloedt, oock bouen d'hooghste klip,
Ghy zijt voor allen tijdt verssekert van 't schip.

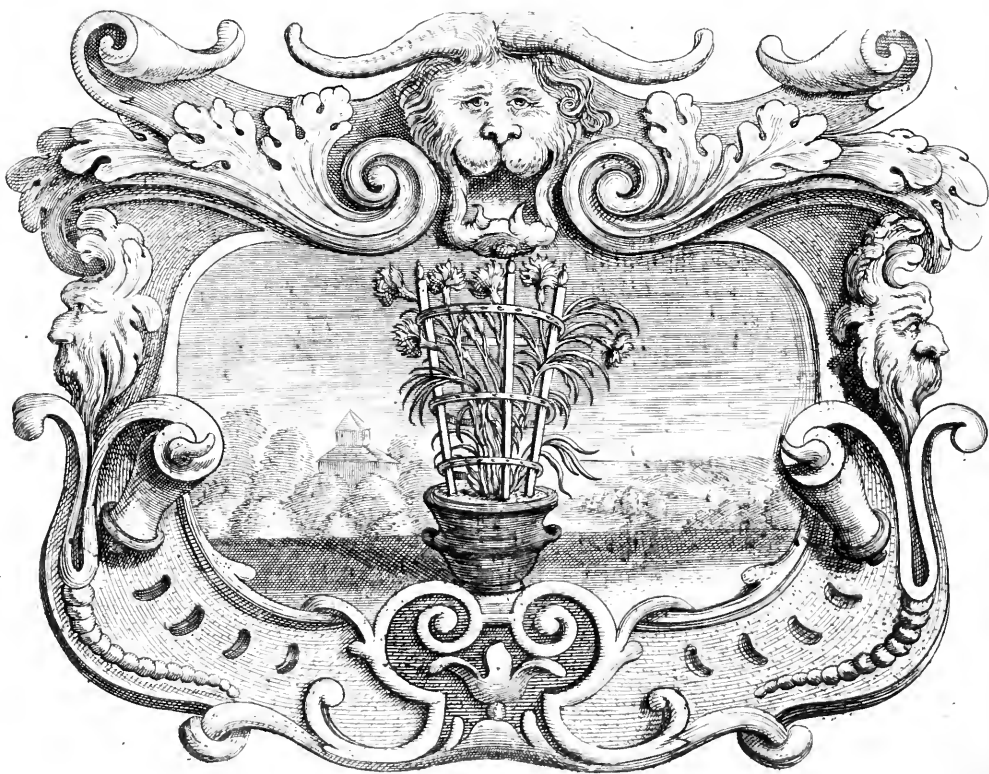

Multo vulnere pulchrior. { 'tEn zijn gheen steken
Van ghebreken.

DE liefde ghingh eens door de straet
Daer menigh sijden-winckel staet,
En smeet terstondt een wacker oogh
Op't goedt dat daer lagh op den toogh.
Daer lagh een stuck van wit satijn,
Terstondt soo seyde hy: Dat is mijn:
Want datter quaem een slechte sloor,
Sy ghingh met 'theele stuck wel door.

'tIs schand' dat ieder een soo gaet,
 En niet en kent sijn eyghen staet:
 Want siet, de alderschoonste stof,
 Die niemant droegh als die van't Hof,
 Die eerstmael droegh den edel-man,
 Die draeght nu Hansken alle-man.
 En dat voor ioffrouw was alleen,
 Dat is nu aen de maert ghemeen.
 Het kraeckt al watter is aen't lijf,
 Daer gaet me-ioffer steegh en stijf,
 En komt soo trots daer aen ghestapt,
 Schoon dat den man maer schoenen lapt.
 'tSatijn is al te elen draght,
 Dat past maer op een hoogh gheslacht:
 Ick ken alleen het edel bloedt,
 Ick weet wie dat het hebben moet.
 Doch, eer ickt iemandt schencken sal,
 Sal snekens maken ouer al:
 Want siet, als hier den dagh op speelt,
 Schoon dat 't satijn een luttel queelt,
 Schoon hier en daer een wonde staet;
 Nochtans het schoon roodt incarnaet
 Dat dan door al de gaetkens kijckt,
 En de ghequetste stof verrijckt,
 Dat is dat haer den luyster gheeft,
 Soo dat die nu veel soeter leeft.
 Als den tyran v ligghen doet,
 En op de pijn-banck treckt v bloedt,
 En kapt v lijf van stuck tot stuck,
 Houdt dat dan voor een groot gheluck:
 Want wie v lichaem hier pickeert,
 Vweet dat hy uwe siel vereert.

Ghy siet de ducats, en d'oude Spaensche matten
 Als sy maer door den slaggh het kruys eens kunnen watten,
 Dan zynse gheweerdeert, men sietse hoogher gaen,
 En al den nieuwen prijs komt hen alleen van't slaen.
 Iae al de goude munt, die alle landen prijsen,
 Moet door een herden slaggh in weerden opwaerts rijzen,
 En als het is ghemunt, dan wijst het goudt-ghewicht
 Of't niet en is gheschroyt, en soo een aes te licht.
 Siet eens de Rijders aen, en siet eens de Ducaeten,
 Die om den herden slaggh den hamer niet en haeten,
 De Kroon, den Albertin, als zynse schoon in d'oogh,
 En dé den munter niet, s'en ghinghen noyt soo hoogh.
 Den hamer moet het doen, daer is den prijs te soecken,
 Dan krieghen sy hun plaets in valüacy-boecken.
 Al heft hy dan heel hoogh, al slaet hy wat hy magh,
 'tEn kangheen hinder doen, den prijs komt vanden slaggh.
 En als Godt hier den mensch ghelijck als goudt wilt proeuen,
 Al walter menigh slaggh, 'ten moet hem niet bedroeuven;
 'tIs maer een munters handt. Ach! vrienden, zijdy wijs,
 En schroomt niet voor den slaggh, hy brenghet met hem den prijs.
 Wat is doch een tyran als eenen rouwen haemer?
 Nochtans om munt te slaen, en isser niet bequaemer;
 Als hy nu met v bloedt en met v leuen speelt,
 VVeet dat hy in v slaet des Heeren eyghen beeldt.
 'tEn is niet verr' ghesocht, het komt ons vande slaeghen,
 Dat wy door sulck een munt den naem van IESVS draeghen:
 De pijlen, en de galgh, de pijn-banck, en het sweert,
 En al wat schaede wilt doen, dat maect ons 'tmeeste weerd.
 Komt vry dan in dees munt, 'ten magh v niet verdrieten,
 De weerde vanden slaggh sult ghy daer nae ghenieten:
 Den hemel is te koop, den prijs is daer ghestelt,
 Op dese merckt en is gheen ander ganghbaer gheldt.

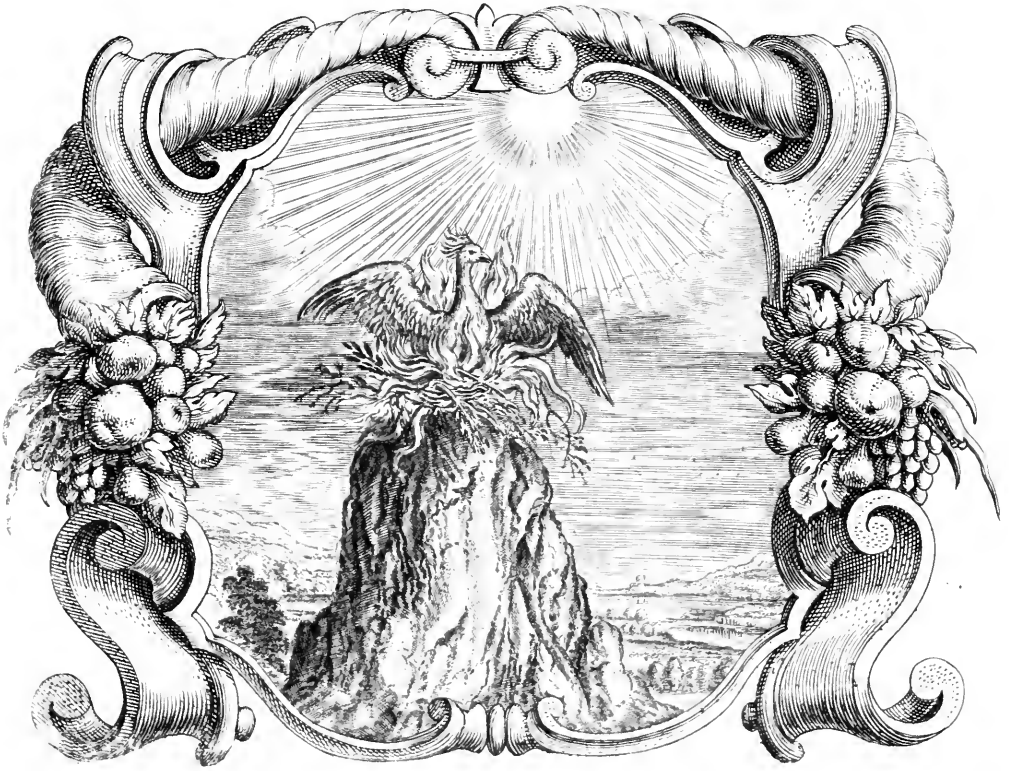

Dant vincla decorem. { Gheen banden
Van schanden.

Is 't ghebruyck van alle landen
Daermen wetten onderhouwt,
Dat men boeyen maeckt en banden,
Datmen diepe kerckers bouwt,
Voor een die eertijds sijn vader
Heeft moorddaedigh omghebroght,
Oft die was een valsche verrader,
En sijn eyghen stad verkocht.

'tIs een schand voor al de Vrinden,
 Ieder isser door beroert,
 Alsmen komt den dief eens binden,
 En soo nae den kercker voert;
 Alsmen komt den dief eens boeyen,
 En treckt met de ketens voort:
 Noyt en sal't doodt konnen bloeyen,
 Raeckt hy op de steene-poort.
 Laet vry d' Aduocaten schrijuen
 Dat hy los en vry magh gaen,
 Dit en is niet wyt te vrijuen,
 Want de vleck sal eeuwigh staen.
 Maer als iemandt wordt ghevanghen
 Om de deught en sonder schuldt,
 Al de ketens die daer hanghen
 Zijn voor hem ghelijck verguldt:
 En al sit hy diep in't duyster,
 Dat hy son, noch maen en siet,
 Vande banden komt den luyster,
 En de blijdschap van't verdriet.
 Siet, als dese reepkens sluyten,
 En haer bloemkens houwen vast,
 Qualijck kijckter een daer buyten
 Soo langh als het plantjen wast:
 Hier van heeft het schoonder wesen,
 En daer by een soet ghelaet,
 Dan is't dat het wordt ghepresen,
 Als't soo voor een venster staet.
 En de Compagnie kan tuyghen,
 Dat haer aldermeeste eer
 Sonder banden lagh in duyghen,
 Daerom wenschts'er noch al meer.

Kostelijcke doodt der Martelaeren.

Non poterat fato nobiliore mori. { 'tIs konst. te steruen,
En'tleuen t'ernen.

D En Phenix nae soo menigh iaer
 Wordt oock de bleecke doodt ghewaer,
 En voelt hoe dat den snellen tijdt
 Sijn vliegghen, en sijn ieught. benijdt,
 En daerom kiest dit gheestigh dier
 Voor doodt-bed een wel-riekend' vier.
 Hy vlieght in een wellustigh wout,
 En raept daer van het beste hout,

Het beste datter iewers groeyt,
 Het soetste datter iewers bloeyt,
 Hy kiest voor beter stof en as,
 Als worden dat hy noyt en was,
 En bliuen euen oudt en kout,
 In't leuen, daer den gheest verflout.
 Hier mé soo vlieghe hy nae den nest,
 En gaet daer sitten voor het lest,
 En slaet sijn vleugels teghen een,
 Ghelijck het ijser met den steen,
 Tot datter eenen vonck inschiet,
 Die brenghet hem in een soet verdriet.
 Want schoon hy smacckt de bitt're doot,
 Sy baert hem weer in haeren schoot.
 De doot en heeft hier maer beuel
 Op't oudt en heel gherimpelt wel,
 En als dit nu eens is een lijck,
 Dan is het eynde van haer rijck.
 Want siet, als desen voghel sterft,
 Dan is't dat hy het leuen erst.
 Doch offer Phenix is, oft niet,
 Hoort wat het sinne-beelt bediet:
 Men winter veel aen hem ghelijck,
 Die weer verrijsen uyt hun lijck,
 Die, schoon door eenen mutsaerd-tas
 Het lichaem brandt tot stof en as,
 Gaen haelen blijdschap uyt de straf,
 En een nieuw leuen uyt het graf.
 Al stoockt den beul daer hout op hout,
 Het vier en sjuuert maer het gout.
 Dies is den brandt hen welle-kom
 Die soo vernieuwt den ouderdom.

AF-BEELDINGHE
 VAN
 D' EERSTE EEUWE
 DER
 SOCIETEYT
 I E S V.

HET VIIFDE BOECK,
 DE VEREERDE SOCIETEYT,
 OFT

VANDE GLORIE MET DE WELCKE SY
 NAE VEEL LIIDENS GHEKROONT IS GHEVVEEST.

HET EERSTE CAPITEL.

Vereeringhe der Societeyt, nyt de doorluchtighe heyligheyt van haeren Vader Ignatius, ende haere kinderen door Italien.

NAE dat nu het deughdelyck leuen vande Societeyt, haeren onvermoeylijcken arbeydt, kloeckmoedighe verdueligheyt, ende onwinbaere volstandigheyt in doen ende in lijden, voor ooghen is ghestelt; wat moetter anders volghen, dan dat

dat wy in't kort, ghelijck met eenen vingher, de vereeringhe raken, die de Godtlijcke voorsichtigheyt, oock in dese werelddt, aende Societeyt heeft willen toeworpen? Door wel te leuen ende veel te lijden heeft de heylighe Kercke van alle tijden 'thoofst ouer-eynde ghedraeghen; soo zijn vermaerdt gheworden alle de Religien, die oyt inde heylighe Kercke waeren; soo heeft van haer beghinself ghegroeyt, ende groeyt noch heden 'sdaeghs, dese minste Societeyt. Gheestelijcke palm-boomen ende laurieren en willen op gheen' andere gronden milder wassen, dan die dickwils met sweet, traenen ende bloedt bereghent zijn.

*Oor-
sprongh
van eere
is veel
doen ende
veel lij-
den.*

D'eerste glorie vande Societeyt is haeren instelder Ignatius: met den welcken Godt ende sijne Heylighen in dit sterffelijck leuen soo ghemeynsaem zijn gheweest, dat het ghene wy van Moyses lesen, van Ignatius oock moghen segghen: *Den Heere sprack tot Ignatius aensicht aen aensicht, ghe- Exod. 33.
lijck een mensch pleegh aen sijnen vriendt te spreken.* Als hy met die gheluckighe wonde in sijns vaders huys lagh, soo heeft hem den H. Petrus besocht, ende ghesondtheydt mede ghebraght. Soo hy korts daer nae inwendigh benauwdt was, forghvuldigh ouer sijne volherdinghe inden Godtlijcken dienst, is de H. Maghet tot hem ghekomen, ende heeft hem victorie in allen strijdt beloofst, tot pandt ende verfekeringhe haer liefkindeken hem ouerleuerende, dat sy op den arm droegh. Sedert welcken tijdt hy den vijandt, die hy meest vreesde, dat is de sinnelijckheydt vande bedoruene natuere, soo gheremt heeft, dat sy haer niet eens en heeft derren roeren. Als hy nu inden Godtlijcken dienst versterckt, besigh was met de Constitutien vande Societeyt te schrijuen, is sy by hem komen staen, als voor-lesende dat hy schrijuen soude.

*Ignatius
ghemeyn-
saem met
de Hey-
lighen,*

Gheene mindere beleeftheydt en heeft onsen Saligh-

*met Christi-
stus nae
sijne men-
scheydt,*

maker aen Ignatius willen bewijfen, als sijne Moeder: want heeft ysfeluen dickmael onder sienelijcke ghedaenten, soo wel in't sacrficie der Misse, als elders, aen hem vertoont, ende sijnen leydtzman in't reysen nae Padua ende Venetien gheweest. Maer soo Ignatius in't besoecken vande beweghelijcke plaetsen des Heylighen-landts sijne deuotie wat te langh maeckte, ende daerom van sijnen trouwant onbeleefdelijck onthaelt wierdt; heeft hy hem ghetroost, ende gheduerigh voren-gaende, tot in sijn herberghe verghefelschapt. By Roomen, soo den Hemelschen Vader aen Ignatius ende sijne mede-ghesellen een goetd woordt verleent hadde, heeft den Soen sijne Godtlijcke trouwe ghegheuen, dat hy hen te Roomen soude bermhertigh zijn.

*met de
H. Dry-
vuldigh-
beyt.*

Wie soude meynen dat dese arents ooghen noch hoogher souden kunnen vliegghen? Euen-wel zijnsse voorder gheraeckt tot de H. Dryvuldigheydt, ende de Godtlijcke natuere toe, immers soo verre, oft oock verder, als het door-gaens aen den mensch in dit ellendigh leuen gheoorloft is.

*Gloriæ
S. Ignat.
c. 4. f. 30.*

Want Ignatius selue, een man van soo diepe ootmoedigheydt, by gheschifte beleden heeft, dat hy 't Godtlijck wesen meer als eens ghesien hadde. Dan, soo dese vriendelijcke besoeckinghen schenen ouer handt te gaen, ende ghelijck Godt tot Ignatium om leegh quam op der aerde, alsoo Ignatius op d'andere sijde oock om hoogh tot Godt inden hemel klom, en acht daghen langh aldaer met opghetoghen gheeft in sijn eyghen huys met hem verkeerde; soo deylde Ignatius een deel van dit faueur al mede aen andere sijne vrienden, die hy dickmael by verschijninghe soo wel leuende als dootd heeft komen besoecken.

*Ver-
toont
sich aen
sijne vriē-
den nae
sijne dootd*

Nae sijne dootd heeft hy sich onder andere aende Saelighe Magdalena de Pazzis, van d'Orden der Carmeliten

ver-

vertoont. Want alfoo fy eens inden gheest opghetoghen was ('twelck haer dickwils ouer-quam) heeftse de Conin- ghinne der Enghelen , met den Saelighen Angelus Martelaer van haer Orden, ende den H. Ignatius sien nederdaelen. De H. Maghet ende Angelus sweghen; Ignatius als eenen hemelschen predikant hiel in't breede aen Magdale- na voor de hooghe noodtsakelijckheydt van eene grond- hertighe ootmoedigheyt. Inghelijcks in sijn leuen , alfoo Leonardus Kesselius te Ceulen bevanghen was met een' on- blusschelijcke begheerte van Ignatium te sien, daer hy soo veel afghehoort hadde; is hy oock te Roomen blijuende niet in den droom oft schemel, maer beyde den anderen sien- de ende wakende, by hem ghekomen, ende heeft hem met een' hemelsche vreughdt vervult. Nae eene soo ghemeyn- saeme verkeerighe met Godt ende sijne Heylighen , wat wonder is't, dat hy dickwils met straelenden aensicht vele voeten vander aerde verheuen, ghesien is gheweest? Soo sagh hem te Barcelona Isabella Rosella, te Roomen Alex- ander Petronius , menighweruen Oliuerius Manaræus, Ludouicus Gonfaluius, en selueden H. Philippus Nerijs.

In Vita Beate per P.F. Lud. de Præsen- tat.

ende in sijn le- uen:

voordt ghesien verheuen ende bliucken- de.

Men soude vry moghen twijfelen, watter van beyde meer te verwonderen staet, of de groote liefde van Igna- tius die hy tot de Godtlijcke Maesteyt, ende 'tgheduerigh aendringhen vande vermeerderinghe sijner glorie droegh; oft wel de Godtlijcke forghvuldigheyt die daer altoos ouer 'tleuen ende d'eere van Ignatius waecte.

Ignatius toonde ghenoeghsaem sijne liefde , als hy uyt- ter herten seyde, dat hy in de keur', oft van te steruen met sekerheyt, oft te leuen op sekere hope van Godts glorie noch te veruoordenen met onsekerheyt sijner saligheyt; de saeli- ghe dootd voor 'tallendigh leuen soude laeten vaeren. 'tIs groote liefde, aen Godt sijn leuen te schencken : maer hoe veel

Liefde van Ignatius tot Godt;

veel meerdere, sijn' eeuwighe saeligheydt voor sijn' eere te pande te stellen? Wederom Godt van sijnen kant, hoe ghetrouwelijck heeft hy toeghesien voor Ignatius, en sijn' eere? Wy sullen voorby gaen hondert gheschiedenissen in sijn leuen ghebeurt, ende alleenlijck een oft twee van verscher daede raecken. Ouer weynighe iaeren, een edelman door blinden haet ghedreuen, seyde dattet al ghedichte versieringhen waeren 'tghene vande heyligheyd

van Godt tot Ignatius, strijdende voor sijne eere.

Andr. Lucas in Vita Ign.

Ignatij gheschreuen was; hy loegh met sijne mirakelen; sprack schandelijck van hem, ende al dat hem aenghingh. Hier op vertoonde sich Ignatius op eenen nacht aen desen spotter, met eenen onuytsprekelijcken glans, ende groot gheselschap van hemelsche gheesten. Ter wijle dese hem eene diep' eerbiedinghe bewesen, soo keerde hy sich tot sijnen lasteraer, en bleef hem wel een vierendeel urs met een lieffelijck ghelaet ende lacchende ooghen sterrighlijcks staen aensien: waer mede den lasteraer als met straelen van liefde doorschoten, ten laetsten opsprongh ende met vele traenen om ghenaedighe straffe riep: *O heylighen, ô godtlijcken Ignati, die noch sterffelijck zijnde pleeght oock aen uwe ghesworene vijanden te vergheuen, spaert my doch nu onsterffelijck ouer mijne vermetelijckheyd. O eeuwighe Godt, wat rasernije heeft my uervoert, om mijne uyle ende lasterighe tonghe teghen den ghenen te lossen, die uwe hemelsche gheesten soo vereeren? Dat my doch voor eene soete straffe van mijn misdact ghegunt worde, te moghen den lof-verbreyder van desen Heylighen worden, wien ick niet en hadde moeten versmaeden.*

Idem
suprà.

Ergher was op hem (die't immers niet en betaemde) eenen sekere Religieus ghesindt. Desen met gheen' ouervloedigheyd van woordt-blaemen vernoght, neemt de penne inde handt, en beghint (soo hy meynde) by gheschrift te stellen al het quaedt dat hy teghen Ignatium konde

de

de verdencken . Maer soo hem anderwerf en derdemael ghebeurde ghelijck aen Balaam, dat hy in plaetse van scheldinghen niet anders als deught van hem en konde schrijuen; ende dieshaluen nae het scheuren van dry foodanighe lof-schriften, een vierde laeck-schrift met opghesette hertneckigheydt ghingh beghinnen; soo heeft hem Godt by de lasterighe handt ghegrepen, ende eenen dapperen slagh daer mede in sijn aensicht ghegheuen . Waer door heel ontstelt zijnde, veranderde terstondt sijnen haet in liefde tot den Heylighen, ende begonst van stonden aen te verbreyden wat hem ghebeurt was , met foodaenighen lof van Ignatius (die hy van als doen af, en voortaan, niet anders als sijnen Heylighen en noemde) dat hy niet achter en liet van al dat eenighsins tot sijn' eere moght strecken. Betoonende alsoo met der daedt aen alle de werelddt, dat het quaedt is hem te vervloecken, dien Godt gheseghent heeft.

Indien dan de Godtlijcke voorsichtigheydt op dese maniere den lof van Ignatius uyt de monden van sijne vijanden uytgheperst, ende de selue in vrienden verandert heeft; wat sullen wy nu van sijne kinderen ende dienacren verwachten? Franciscus Xauerius, die de vrienden Godts tot inden grondt des herten kende, en plagh Ignatium noch leuende niet anders als heyligh te noemen; uyt eerbiedinghe schreef hy aen hem, ende las sijne brieuen al knielende: iae hebbende een' handt-teeckeninghe van sijnen naem elders afghesneden, droegh die gheduerigh ouer hem, in sijn wonder-daedigh crucifix.

Iacobus Egua vele iaeren ghewesen biecht-vader van Ignatius, badt om hem ten minsten eenen dagh t'ouerleuen, om dat hy van sijne deughden 'tghene hy wist, vrymondelijck ('twelck anders aen hem scherpeelijck verbo-

den was) soude moghen spreken. Maer stercker zijn ghe-
weeft de ghebeden van Ignatius; die verkreghen hebben
dat Eguia dry daghen voor hem ghestoruen is. Petrus Fa-
ber den eerst-gheboren soon van Ignatius, om syseluen ende
sijnen onderfaeten tot alle soorten van deughden eene spore
te gheuen, plagh dit alleen te segghen, *Soo doet Ignatius.*
Iacobus Laines, soo dickwils als hy verstondt datter er-
ghens eenigh gheluck aen de Societeyt ouerkomen was,
plagh op den staenden voet te besluyten, *Dat heeft dan Igna-
tius verworuen.* Franciscus Borgia nieuw-ghewijden Prie-
ster, heeft sijn' eerste Misse in't huys van Loiola willen doen,
kussende hondertmael die aerde, de welcke Ignatius noch
weerlijck zijnde betreden hadde.

*oock by
vremde
ouertref-
felijcke
persoo-
nen.
Summa
Proces-
sus Ca-
noniz.*

Dit zijn wel ghetuyghenissen van sijne kinderen binnen
'shuys, die hem best kenden, dan die vande uytheimsche
vrienden en zijn niet mindere. Die den eersten biecht-vader
van Ignatius nae sijne bekeeringhe was, plagh te segghen:
*Magh dien man leuen, 't sal eenen stercken pilaer vande heylighe-
Kercke zijn, eenen naekomelingh van Paulus, een vat van ver-
kiefsinghe, tot bekeeringhe van heel de wereltd; ende is inder
waerheydt die reyse Prophete gheweest.*

Den Cardinael Franciscus Maria de Monte, ende nae
hem Ioannes Ciampoli Pauselijcken Secretarius, uyt den
mond en door 't bevel vanden Paus Gregorius den XV.
hebben ghetuyghenisse in volle Consistorie der Cardinalen
ghegheuen, *dat de selue Godtlijcke Voorsichtigheydt, die hier
voortijds de heylighe Athanasium, Basilium, Nazianzenum,
Cyrillum, Hieronymum, Augustinum, Bernardum, Franciscum,
Dominicum, ende andere seer vele ghevonden heeft, om die teghen-
'tgheweltd der ketterijen te stellen, oock in dese laetste tijden den
gheest van Ignatius verweckt heeft, om syseluen ende sijn' Orden
tot de bekeeringe der ketteren ende Heydenen gheheelijck te begeuen.*

Anno
1622.
19. Ian.

Den

Den Paus Marcellus den II. sprekende vande Societeyt, heeft inde teghenwoordigheyt van vele beleden, *noyt ghelesen te hebben* (al hadde hy veel ghelesen) *dat nae de tijden van d' Apostelen iemanden gheiont was, dat aen Ignatius was ghegheuen, te weten, dat hy binnen sijn leuen sien soude soo grooten aenwas van't werck, daer hy als instrument toe ghedient hadde.* Den seluen Paus plagh te segghen, dat hy meer steunde op't goedt-duncken van Ignatius alleen, dan op alle de redenen die men daer teghen moght aenwenden.

Alfoo Ioannes den III. Coningh van Portugael aen Ludouicus Gonfalus, die nae Roomen ghingh, belast hadde, dat hy nauw-pointigh op alle de trecken van Ignatius aensicht soude letten; soo heeft hy van daer gheandwoordt, dat hy door gheene vierigheyt van ghebedt, oft gheestelijcke lesse, soo tot de Godtlijcke liefde, als door't aensien van Ignatius tronie verweckt en wiert. Inder voegen dat het niet vreemt en is, datter vele treffelijcke personen nae sijn beeldt (hoe wel te vergeefs) ghestaen hebben, naedemael sijn' oodmoedigheyt, die sulcks niet en wilde ghedooghen, onderwijle van Godt door mirakel is goedt ghevonden gheweest: want soo den Cardinael Pacioco Ignatium kranck te bedde ligghende was komen besoecken, en teghen ouer hem eenen konstighen schilder hadde ghestelt, om als dieftelijck en in't verholen sijn aensicht te bespien, ende met eene gauwigheyt nae te contrefeyten, wierden de verwe en de ghestalte van sijn wesen gheduerigh soo verandert, dat den schilder beleedt, dat hy die met gheene konste en konde vatten oft achterhaelen.

Wie sal in't kort oock al-loopende konnen raken 'tghene vele groote personagien van Ignatius gheseyt hebben? Ioannes den III. Coningh van Portugael, hebbende de tijdinghe ghekregghen vande doot vanden Paus Iulius den III.

G g g 2

heeft

1. par.
Hiltor.
Societ.
lib. 13.

*Sijn
beelde
vwordt
versocht,
maer en
kan niet
gheschil-
dere
vvoor-
den.*

*Loffelijc-
ke geruy-
ghenis-
sen voor
Ignatius
van Co-
ninghen
ende Car-
dinalen,*

heeft Godt ouer eene sake ghedanckt, dat immers nu de Cardinalen niet forghvuldigh en behoefden te zijn, ouer het kiesen van eenen nieuwen, daer Ignatius by der handt was. Den Cardinael Gaspar Quiroga Archsbischoep van Toledo plagh te vermaenen, dat soo wie een onberoerlijck ende onveranderlijck man wilde sien, sijn oogh-ghemerck op Ignatius moeste nemen, aen wien eyghen was dat hy noch in voorspoedt verijdelt, noch in teghenspoedt verslaghen en wierdt. Den Cardinael Palæottus seyde dat hy van Godt ghegheuen was, om de slaepende goede manieren heel Christendom door te verwecken. Den Cardinael Ludouicius sluyt sijne lof-reden, die hy ter eeren van Ignatius ghedicht heeft, met desen wensch: *Ick wensch en ick bidde alle goede lieden, datse den H. Ignatium, als eenen ghemeynen schat der wereldt, met eene teere deuotie in hun herte willen sluyten, ende tot versekeringhe van hunne saligheydt den seluen voor eenen patroon verkiesen, ende hen onder sijne bescherminghe stellen.* Ioannes Vega, wel eertijds Gouverneur van Sicilien, maer doen Ambassadeur vanden Keyser Carolus den V. te Roomen, hebbende de heyligheydt ende vrome daeden Ignatij nauw besien, plagh hem den tijtel te gheuen van *eener kloecken veldt-heere, wiens wendelen inden hemel stonden by die van Dominicus ende Franciscus.* Ludouicus de Granada aensagh hem als eenen suyveren spieghel van wijsheydt en alderhande deughden, voor d'ooghen der wereldt van Godt ghestelt.

ende andere groote personagien,
1. par.
Histor.
Societ.
l. 16.

Vele Prelaten by een vergaedert inde Prouinciale Synode van Tarragona in't iaer 1612. hebben al-te-saemen ghestemt, dat *Ignatius de laetste vrucht ende gheest van saligheydt is, die de heylighe Kercke in dese bedruckte tijden tot haere bescherminghe ghebaert heeft; eenen Godtlijcken Hercules, om alle monsters der hellen te muyl-banden; eenen Atlas, om de heylighe Kercke*

Kercke met sijne twee schouderen van gheleertheit ende godt-
vruchtigheyt t'onderfetten, den wonderbaeren Enghel van Apo-
calypsis; en meer dierghelijcke.

Met de stemmen komen oock ouer-een de pennen van ^{van} de beste schrijvers deser tijden. Den eenen ghetuyght dat hy gheschepen is tot eenen Capiteyn om Luthers heyr-
krachten te verlaen; den anderen noemt hem Eenen Godt-
lijcken mensch, die door den drift vanden H. Gheest alle
sijne dinghen volbraght heeft; den derden, Een voorbeeldt
van heyligheyt; den vierden, Den oprechter van't vervallen
gebruyck der heyligher Sacramenten; den vijfden, Den
voor-vechter vande H. Kercke en vande Paufelijcke maght;
den seften, wat anders. Hier toe hebben al mede aenghe-
spannen de goede ionsten van Godts beste vrienden, die
met groot verlanghen nae sijne Canonizatie ghehaect
hebben eerste gheschiedde, ende nae der handt de selue met
grootte blijdschap geviert. Den hemel selue en is niet in ghe-
breck ghebleuen van aen d'aerde in goedt exempel voor te
gaen: want verscheyden ghetuyght hebben, datmen ter
plaetse, daer het doot lichaem van Ignatius lagh, den
sagh der Enghelen ghehoort, ende lichten als sterren uyt
den hemel sien daelen heeft.

Op dese wijze heeft Ignatius heel Christendom ter eener
sijde vereert, ende is ter andere wederom van 'tselue, prin-
cipaelijck te Roomen, vereert gheweest. Doch hy en is't ^{Andere} alleen niet, die met den glans van sijne glorie dese stadt ^{lichten}
bestraelt heeft; daer hebben noch al vele lichten vande So-
cieteyt, al hoe wel mindere, gheschenen. Om vande ^{der So-}
ionghste te beghinnen, den eersten die ons ontmoet, is ^{cieteyt}
Stanislaus Kostka, in't Rijck van Polen van edelen stam- ^{door Ita-}
me in't iaer 1550. gheboren. Hy en heeft het inde Socie- ^{lien,}
teyt niet langh ghemaect: want soo hy tusschen de Noui- ^{Stanis-}
 ^{laus}
 ^{Kostka,}

ten oft procuelinghen te Roomen quaelijck een iaer gheleeft hadde, is op Onser Lieue-Vrouwen Hemel-vaert-uaendt in't iaer 1568. inden Heere gheruft. Hy hadde misfchien langher moghen leuen, hadde sijne liefde tot Godt ende sijne soete Moeder (want soo plagh hyse doch te noemen) wat minder gheweest: want men meynt, dat hy van liefde ghestoruen is: iae liefde die soo groot was, dat het dickwils van noode is gheweest, gheduerende noch sijne ghesondtheyt, met koudt waeter sijne borst te verkoelen, op dat sijn herte inden brandt niet en soude versmachten. Wt de liefde groeyde sijne sterckte. Soo hy noch kindt te Ween studerende sieck lagh, heeft hem den duyuel drymael onder de ghedaente van eenen swerten hondt bespronghen; maer drymael heeft hy hem, oock sonder de minste vervaertheyt, met het teecken des cruys veriaeght. Nae sulck een ghevecht, bleef hy met eenen hongher, die hem nae 'tbroodt des leuens ioegh, 'twelck als hem van sijnen huys-meester (die eenen ketter was) gheweyghert wierdt, soo heeft Godt dan d'Engelen ghesonden, die hem, met 'tbystaen vande H. Barbara, het broodt der Enghelen hebben uytghereyckt. Hy wierdt menighweruen vande Moeder Godts met haer lief kindeken besocht, maer noyt met meerder veruoeghen, dan alse hem een weynigh voor de doodt d'eeuwighe saligheyt beloofde.

*Aloysius
Gonzaga,* Nae Stanislaus volght Aloysius Gonzaga, al mede uyt een doorluchtigh gheslacht der Marquisen van Castilion. Soo desen noch een sprakeloos kindeken was, d'eerste woorden die hy begonst te babbelen, waeren schier de soete naemen van IESVS ende MARIA. Van dien tijdt af heeft hy MARIAM bemindt, ghelijck sijne moeder; tot haere eere alle Saterdaeghen, oock in sijne teerste iaeren, ghevast,

ghevaft, in't opgaen vande trappen op elck een' Enghefsche groeteniffe ghelefen; iae moedts ghenoegh ghehadt, al en was hy maer acht iaeren oudt, om aen haer, ende door haer aen Godt, met belofte fijne maeghdelijcke fuyuerheyt op te draeghen. Hy heeft IESVM ghevolght, als vader en Capiteyn, fluytende eyndelijck onder fijn vendel inde Societeyt te leuen ende te fteruen. Dan, foo den Marquis fijnen vader, volghende de wetten der wereltd, dit voor-nemen van fijnen oudtften soon in alle manieren focht te beletten; heeft den volftandighen ionghelingh, met langh fineecken en bidden, daer by in't heymelijck daghelijcksche lijf-kaftijdinghen tot den bloede toe ghebruyckende, nae veel worftelens 'therte van fijnen vader ghewonnen; ende is alfoo met fijnen goeden wille ende feghen inde Societeyt, uyt de wereltd (daer hy noyt vaft aen en was) ghekomen. Hy heeft fijn heel leuen sonder vleckte van doodt-fonde ouerghebraght, gheduerende de Religie fchier sonder daeghelijcksche. Dus en heeft het Gode niet langh ghelieft foodaenighen Enghel onder de menfchen te laeten: hy ftierf te Roomen in't iaer 1591. het 23. van fijn leuen.

By dese magh Ioannes Berghmans, aen d'andere twee *Ioannes Berghmans.* feer ghelijck, byghevoeght worden. Hy was te Dieft in Brabandt gheboren, maer ftierf te Roomen in't iaer 1621. fijns ouerdoms 22. nae dat hy derwaerts uyt Nederlandt verfonden was, daer hy inde Societeyt te Mechelen was ghegaen. Sijn' onnoofele feeghbaerheydt uytwendigh, fijnen ijuer ende innighen gheeft, fijne hemelsche reynighheyt, niet alieen van herte, maer oock foodaenighe van lichaem, dat hy niet eens vande finnelijckheyt inde bloeme der ieught beroert en wierdt, fijne nauw-keurighe onderhoudinghe van alle de reghelen der Societeyt (van de welcke:

welcke hy nimmermeer, oock de minste, ouertreden en heeft) maeckte hem soo aensienlijck, dat hy oock vande wijste ende gheestelijckste mannen, noch leuende, voor heyligh ghehouden wierdt.

Dit zijn al ionghe bloemen gheweest (willen wy de iaeren aensien) wel-riekende in haeren eersten geur: laet ons nu aensien de ghespeende, iae de rijpe vruchten.

*Vijf Generaelen
nackomelingen
Ignatij:*

Nac Ignatius hebben vijf Generaelen de heele Societeyt gheregeert, Iacobus Laines een Castillaen, Franciscus Borgia, voor desen Hertoghe van Gandien, Euerardus Mercurianus Neder-lander uyt het Hertoghdom van Lutzemburgh, Claudius Aquauia Neapolitaen, ende die teghenwoordigh noch leeft Mutius Vitellescus Romeyn. Deses, als noch leuende, deught moeten wy voorby gaen: vande doode maghmen metter waerheyt schrijuen (twelck al mede op den leuenden past) datse altoos oock voor den minsten schijn van eere, als van eene peste ghevoden hebben.

*Iacobus
Laines,*

Iacobus Laines, die sijn verstandt ende gheleerdtheyt in't Concilie van Trenten tot hooghste voldoeninghe van alle de Princen en Prelaeten der H. Kercke ghetoot hadde, liep groot perijckel van Cardinael te worden: soo hadde het den Paulus den IV. nu ghesloten; ende was de sake soo verre ghekomen, dat hy Laines uyt het Profef-huys tot in het Pauselijck paleys hadde doen verhuysen, om aen sijne Heyligheydt in alle saken met raedt ende daet behulpigh te zijn. Maer nu aldaer ghekomen zijnde, heeft soo langh ghesmeect, ende soo krachtigh ghebeden, dat hem den Paus 'sanderen-daeghs uyt mede-lijden nae huys liet keeren. Hy heeft by wijlen van syseluen oock schriftelijck ghetuyght, dat hem in dit leuen gheen swaerder kruys, als staet van Gheestelijcke weerdigheyt, en soude kunnen opghelegt worden. Dit voornemen is hem wel te passe ghe-
komen,

komen, om op eenen anderen tijdt de Paufelijcke weerdigheyt, daer hy mede ghedreyght wierdt, t'ontvlieden?

Franciscus Borgia, aen den welcken de walghe van cere ^{Franci-} hadde sporen ghegheuen, om sijne toc-vlucht tot de So- ^{scus Bor-} cieteyt te nemen, die soo weynigh wercks hadde ghe- ^{gins} maeckt van Hertoghe te wesen, al was hy oock uyt Coninghs bloedt van Arragon ghesproten; heeft dickwils heel naer gheweest, door het gheduerigh praemen vanden Keyfer Carel den V. om eenen Cardinaels hoet t'huys te krijghen. Maer sijne traenen ghemenghelt met die vanden H. Ignatius alsdan noch leuende, hebben voor hem ghelijck een riuere ghemaect, om dat perijckel t'ontvaeren. Hebbende dickmael te vergheefs sijn beste ghedaen, om het Generaelschap oock af te legghen (daer in de voetstappen volghende van sijne twee voorfaeten Ignatius ende Laines) is te Roomen in't iaer 1572. ghestoruen: heel uytghemerghelt, meer door gheduerighen aerbeydt ende lichaemelijcke strenghigheden, dan door ouderdom ghebrouken. Ende schoon hy nu de seftigh iaeren passeerde, soo schijnt het noch euen-wel, dat sijne doot door den laetsten dienst, die hy aen den Paufelijcken Stoel bewees, verrascht is geweest; ter wijle hy doch de sieckte ghehaelt heeft uyt sijne laetste reyse, die hem tot de Coninghen van Spaignen, Vranckrijck ende Portugael (om die teghen den Turck op te wecken) by laste van Pius den V. in't gheselschap vanden Cardinael van Alexandrijen, opgheleghet was.

Wy moetender hondert andere voorby seylen, om ouer ^{Robertus} de paelen van een kort begrijp niet te loopen: maer eenen ^{Bellar-} Robertus Bellarminus houdt ons noodelijck staende. Hy ^{minus,} was te Monte-Pulciano in Italien gheboren; hadde Cardinaelen voor neuen, ende voor oom den Paus Marcel-

lus den II. Soo dat het voor hem eenen wijfen raedt is gheweest, de Societeyt te kiezen, om daer te schuylen, ende met meerdere sekerheyt yseluen voor d'aenstaende gheestelijcke staeten, ende hoogh-weerdigheden te bevrijden. Maer soo haest als hy door den glans van sijn' ouertrefelijcke schriften heel de wereltd door heeft begonst te schijnen; is van alle kanten ouervallen gheweest van die perijckelen die hy meest vreesde. Hy is't eens ontloopen onder den Paus Sixtus den V. tweemaal onder Innocentius den IX. d'eerste reyse door bidden ende schreyen voor de voeten van Innocentius; de tweede, door des selfs doot. Onder Clemens den VIII. en heeft hy't niet kunnen ontworstelen; hy moest onder 'tbeuel vanden Pauselijcken Stoel buyghen, ende den Cardinaels hoet aanveerden. Sijne droefheyt ende beschaemtheyt was dies te meerder, om dat *sijnen lof,* Clémens ouer-luydt ghetuyghde, dat hy niemant inde H. Kercke gevonden en hadde, die aen Bellarminus in wijsheydt te verghelijcken was. Zijnde nu Cardinael ende Arch-bischop van Capua, is alle sijne schuygende deught en volmaecktheyt in't openbaer ghekomen. Sijn inkomen was voor de behoefstighe, sijn' auctoriteyt voor de verdruckte. Hy en liet niet toe, datmen de mueren van sijn paleys met purpere tapijten soude behanghen, soo langh alser te Roomen arme gevonden wierden, die kleederen van doen hadden. Alle de renten van sijn Arch-bischdom wierden in't cieraet vande kercken, ende onderhoudt van schaemele menschen besteedt; te nauwer nootd quam in sijn keucken datter van doen was. Door dese ende andere deughden is hy vermaert gheworden tot d'uyterste paelen der wereltd, ende lief-ghetal aen alle soorten van menschen gheweest. Hy was in hooghen aensien by de Pausen Gregorius den XIII. Sixtus den V. Innocen-

nocentius den IX. Clemens den VIII. Gregorius den XV. by de Keyfers Rudolphus, Matthias, Ferdinandus den II. ende andere Princen van 'tverheuen huys van Oostenrijck: by de Coninghen van Spaighen, Vranckrijck, Polen: by de Hertoghen van Loreynen, Beyeren, Florenzen, Parme: by de heylighe Borromæus ende Philippus Nerus. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck heeft aenghedronghen, dat Bellarminus inde plaetse van Clemens den VIII. tot Paus gekosen soude worden. Oock vijanden *oock van de ketten,* vande H. Kercke en hebben sijnen lof niet kunnen swijgen. Den Coningh van Engelandt en heeft niet alleenlijck geduerigh sijne boecken ghelesen, maer oock openbaerlijck ghetuyghenisse ghegeuen, dat de deught van Bellarminus soo hooghe stondt, datter noch haet, noch nijt aen en konde. Eenen Iode, die als Prince onder de sijne was, *en Ioden.* ghevraeght zijnde wat Bellarminus te Roomen dede, heeft gheandwoordt (ghelijckmen verhaect) Waert dat doorgaens de Catholijcke, en naementlijck de Princen, leefden als Bellarminus; daer en soude haest in de wereldt niet eenen Iode te vinden zijn. Die van alle menschen soo ghepresen wierdt, viel alieen inde versmaedinghe van ysseleuen. Het gheduerigh ouerdencken vande verborghen' oordeelen Godts, en d'onsekerheyt van onse saligheyt, dede hem altijdt wandelen als inghekrompen van vrees; ende is hem oorfake gheweest, van dickmael te bidden ende t'eynden eens te verweruen vanden Paus, dat hy in sijn' oude daeghen sich moght nae het Nouituaet vande Societeyt te Roomen vertrecken, om tusschen de kinderen Godts noch eens, ghelijck een kindt, aende borsten van sijne lieue moeder te gaen ligghen. Alwaer de rekeninghe van sijn heel leuen ouerlopen ende effen ghestelt hebbende (hy hadde licht werck) is binnen korten tijdt gheluckighlijck

inden Heere gheruft, oudt wefende 79. iaeren : bynae van heel de ftadt van Roomen is fijne begraueniffe, maer meer van Godt felue, door den luyfter van menighvuldighe mirakelen, vereert.

Het waere langh werck vele andere alleenlijck te noemen, die te Roomen ende heel Italien door in gheleertheyt ende Religieuſe manieren doorluchtigh gheweest zijn. Hoedaenighe waeren Petrus Faber, Alphonſus Salmeron, Martinus Olaius, Hieronymus Natalis, Antonius Poſſeuinus, Andreas Fruſius, Cornelius Viſchauæus, Silueſter Landinus, Michaël Metaulle, Iulius Mancinellus, Sectarius Caputius, Simon Bucerus, Fabius de Fabiis, en hondert dierghelijcke. Eenen alleen ſal aen Bellarminus gheſelſchap houden, en dit Capitel fluyten, Bernardinus Realinus, te Carpi in Italien gheboren, een man van ſeer vermaerde heyligheyt. Hy heeft de Societeyt eerſt inde ſtadt Lecco ingheleydt; ende 'tſchijnt Godts wille gheweest te zijn, dat hy van daer niet vertrecken en ſoude, noch om leuen noch om ſteruen. Dickwils hebben hem ſijn' Ouerſte van daer gheroepen, ende voor hem was eenen winck ghenoech; maer altijdt is Godt met mirakeuſe middelen tuſſchen beyde gheſchoten. Hy heeſter dan gheleeft heele veertigh iaeren, tot hulpe van ontallijcke ſielen, van een ieghelijck gheduerigh aengheſien, niet als een menſch, maer als eenen Enghel. Hy iſſer ouerleden oudt wefende 86. iaeren. Maer en heeft oock door de doodt fijne kinderen niet kunnen vergheten: want door d'authoriteyt vanden Biſchop ende Magiſtraten ghekoren wefende tot eeuwighen Patroon vande ſtadt, en houdt niet op van uyt den hemel met mirakelen te bewijſen, dat fijne kinderen diep in fijne memorie ſtaen, ende aen eene ghetrouwe beſcherminghe gheraeckt zijn.

*Bernardinus
Realinus.*

HET TVVEEDE CAPITEL.

Den naem vande Societeyt vordt door d' Apostolische daeden van Franciscus Xauerus ende andere sijne mede-helpers inden Oosten vermeerdert.

Alfoo haest als Ignatius te Roomen, door het instellen vande Societeyt, een nieuw vier van liefde onsteken hadde; zijn sijne kinderen ghelijck ghensters nae alle de ghewesten der wereldt gheylighen: doch niemant met sulck eenen hellen schijn, oft heeten brandt, als dat straelende licht Franciscus Xauerus. Wie sal desen Apostolischen man als in't verkorten kunnen schilderen, in wiens siele schier alle de Godtlijcke trecken te vinden zijn? de vierigheyt der Apostelen, de sterckte der Martelaeren, de suuerheyt der Maeghden, de wetenschap der Propheten, de wijsheyt der Leeraers, de strengheyt der Eremiten; met een woordt, alle deughden van alle Heylighen. Nicolaus Zambecarus Secretaris vande Vergaderinghe der Cardinalen aen wie toestaet op de Canonizatiën te letten, heeft inde teghenwoordigheyt vanden Paus Gregorius den XV. in volle Consistorie sijn leuen met korte woorden begrepen, die wy selue noch moeten verkorten. Hy is van edelen stamme gheboren in't Rijk van Nauarren, in't casteel Xauier, sijne moeder toekomende, daer hy den naem af ghevoert heeft. Te Parijs studeerende liep groot perijckel dat hem sijnen vader soude t'huys roepen; ten waere sijne suster Maria Magdalena, Abdissē van't clooster van d'aerme Claeren te Gandien, vermaert door haere heyligheyt, aen haeren vader gheschreuen hadde, dat hy doch Franciscum uyt de studien

Franciscus Xauerus.

Kort begriep sijns leuens, uyt het verhael van Nicolaus Zambecarus:

niet trecken en soude, die nu al gheteeckent stondt op den boeck vande Godtlijcke voorsichtigheyt als Apostel van Indien. Sy hadde voorwaer in dien boeck ghelesen, als sy dat schreef. Want hy is eenen vande pilaeren gheworden, daer de Societeyt op ghebouwt is; ende is nae Indien ghereyft, soo Apostolisch in sijn prediken ende leuen, dat hy eerst oorfsake ghegheuen heeft aen Ioannes den III. Coningh van Portugael ende alle de Portugiesen, van tot heden 'sdaeghs aen die vande Societeyt den naem van Apostelen nae te worpen. In sijne reyse te schepe, des onnoo- digh zijnde, bedelde nochtans sijn broodt; sloop op eenen kabel onder den blaewen hemel; leerde de ghesonde; diende den siecken, oock met sijne handen hun lijnwaet waschende; trock d'eene en d'andere met een soet gheweldt tot het ghebruyck vande H. Sacramenten. Men hadde in langhen tijdt te schepe, iae oock te lande, sulcks niet ghesien.

Te Goa ghelandt, heeft het terstondt al in goeden roere gestelt; hy gingh met eene belle achter de straeten, raspte alle de kinderen ende het grauw op, sleyptese te kercke nae de Christelijcke leeringhe; druckte ouer al de vreesse ende liefde Godts inde menschen, die buyten den naem van Christenen, met de Religie niet met allen gemeyns en hadden. Soo grooten ijuer en konde binnen de paelen van eene stadt niet langh ghesloten bliuen. Hebbende dan te Goa een Collegie vande Societeyt opgherecht, is het heyligh Euangelie wijdt ende breedt door alle de Rijcken ende steden van Indien gaen verkondighen, soeckende de sie- len in alle plaetsen daer de koopmans om specerijen ende peerlen liepen; iae oock in eylanden ende onbeganghen hoecken, die niemant en plagh te beseylen, om datter maer onghemack en aermoede te haelen en was. Hy is tot
binnen

binnen Iaponien (daer voor zijn' aenkomst den naem CHRISTIGansch onbekent was) kloeckelijck inghedronghen, spottende oock met de perijckelen, die hem sijne vrienden, weghens de tempeesten, zee-roouers ende onbermhertighe menschen voorschoten. Nae't Apostelschap van Iaponien (als of hy noch nergens gheweest, oft niet tot vervoorderinghe vanden Godtlijcken dienst ghedaen en hadde) gaet hy op een nieuw beginnen. Hy keert sijne ghepeysen nae China, hy seylter henen, hy wilter in, al weet hy datter niemandt in en magh sonder den hals te waeghen. Hy was nu alreede te Sanciano, een naest-ghelighen eylandt, ghekomen, als hem onverhoedts eene doodelijcke sieckte, verlaeten van alle vrienden, in een aerm hutteken, ghebreck hebbende van alle dinghen, behaluen van Godtlijcke troosten, te neder leght: door kracht van de welcke, omme-siende nae de kusten van China, is gheluckighlijck, behouden reyse, in die schoone hauen van d'eeuwighe saligheyt ingheseylt, nae dat hy 55. iaeren gheleeft, ende daer van de thien door alle de ghewesten van Indien onvermoeyelijck ghearbeyt hadde.

Niemandt en moet verwondert zijn, datmen hem soo vrijelijck den tijtel van Apostel gheeft: de Portugiesen ende Indianen hebben hem, leuende ende doodt zijnde, alsoo ghenoeemt. Onder dien naem wordt zijn graf noch heden besocht vande Christenen ende vande Heydenen, die hulpe van doen hebben; sijne Apostolische gauen ende deughden hebben't verdient. De liefde tot Godt ouerliep sijn herte; soo dat hy dickmael oock lichaemelijck vander aerden opghenomen, met een blinckende aensicht, ende brandende ooghen nae den hemel siende, moest bidden, dat Godt de kracht en de soetigheyt van sijnen gheest doch wilde maetighen; want hy dien niet en konde ghedraeghen.

ghen. Sijne liefde tot de menschen was bynae sonder cyn-
 de: het bekeeren van Coninghen en Coninghrijcken, van
 steden en landen, docht hem seer weynigh te zijn; eene we-
 relt was voor dat ruym hertete kleyn. Sijne leeringhen
 wierden met alderhande soorten van gheduerighe mirake-
 len, oock verweekinghe van doode, tot ouer de twintigh
 in ghetalle, onderset: soo dat Zambeccarus dert segghen,
ende mi- rakelen: *In actis Canon. citatis à Zambeccaro in orat. f. 18.* *hy strijdt teghen de vijanden der Christenen te waeter,* *Dat sijne wercken niet minder en zijn gheweest als die vande groote Apostelen.* Hy sprack vele vreemde taelen van verschey-
 den landen, die hy noyt gheleert en hadde, als of hy daer
 hadde gheboren gheweest. 'tIs meer als eens ghebeurt, dat
 hy prekende tot menschen van veelderhande landen, van
 een ieghelijk soo verstaen wierdt, als of het hun eyghene
 taele gheweest hadde. Hy droegh ghelijck den sleutel van-
 de herten der menschen, om die nae sijne belieste t'onsluy-
 ten, ende daer in te lesen al datter gheschreuen stondt. Het
 was aen hem seer ghemeyn, toekomende oft verre-ghele-
 ghene saken te sien, als teghenwoordighe. Ghetuyghenisse
 magh gheuen eene gheschiedenisse ghekosen uyt duysent.
 Hy hadde te Malaca de Portugiesen verweckt, om te-
 ghen een vlote vande Acenen, Heydensche vijanden van
 den Christelijcken naem, te gaen slaen. De kansse was
 onghelijk: want de Heydenen waeren vele duysenden, in
 teghen-deel alle de maght der Portugiesen bestondt in
 twee hondert en dertigh mannen in acht schepen verdeylt;
 ende noch, door een ongheluck, den Admirael uytloopen-
 de (al hoe wel sonder verlies van soldaeten) en dat in't ghe-
 sichte van heel de stadt, gheraecte te gronde. De mon-
 den en konden niet langher ghesloten bliuen: men begonst
 teghen Xauerium uyt te vallen. 'tWasser mede ghegheckt,
 'twas met het bloedt der Christenen ghespeelt, 'twas soo
 vele kloeck-hertighe mannen nae de vleesch-banck ghe-
 fonden.

sonden. Xauerius hadde wercks ghenoegh, om de ghe-
moeden te stillen, belouende dat het verlies van een schip
dobbelt in soude komen, eer dien dagh ten auendt quam;
ghelijck't gheschiedde. Want twee schepen wel bemant,
wesende vande Molucken afghesteken, zijn voor der son-
nen onderganch inde hauen van Malaca inghelopen; en
hebben haer, door de vierighe vermaeninghe van Xau-
erius, by d'andere veruoeght, om ghelijcke eere te gaen be-
haelen. Nae vertoef van vele daeghen, soo daer noch ghee-
ne tijdinghe en quam, iae de Heydenen binnen Malaca nu
begonsten uyt te stroyen dat de Christenen al verflaeghen
waeren; wierden de herten noch eens soo seer vernepen, en-
de de tonghen noch eens soo sterck teghen Xauerium ghe-
roert. Soo dan, den heylighen man klimt op den preek-
stoel, ende in plaetse van prediken begint den slagh tusschen
de twee vloten soo natuerlijk te beschrijven, als of hy hem
voor sijn' ooghen ghesien hadde, die nochtans op de ri-
uiere Parles dry-hondert mijlen van daer gheschiedde. Op't
eynde vermaent hy de ghemeynte met een bly ghelaedt,
datse de handen nae den hemel met danck-segghinghe
ouer de verleende victorie souden uytsteken, voeghende
wel bescheydelyck den dagh daer by, wanneer men de
Portugiesche schepen met ghesondtheydt ende buyt bin-
nen Malaca wederom soude sien keeren. 'tWelck oock
alsoo ghebeurt is: want de victorieuse vlote ten ghestem-
den daeghe en plaetse ghelandt is, met vollen monde ver-
haelende alle d'omstanden vanden slagh, daer vier duysent
Heydenen ghebleuen, ende alle hunne schepen, met verlies
alleen van vier onse mannen, ghenomen oft ghesoncken
waeren.

Niet alleen en heeft Xauerius te water ouer de vijanden *ende te*
Godts den meester ghemaect, maer oock te lande. Want *lande.*

Franc.
Maria
Cardin.
de Monte
in Relat.
f. 15.

foo de Bagaden (een barbarisch ghebroedfel van Indien) wel ghewapent ende sterck in ghetal met groote dagh-reyfen aenquamen, om de Christenen van Trauancor ende Comorino, die al van Xauerius ghedoopt waeren, t'ouerrompelen; foo is den kloecken heldt, sijne kinderen in ruste laetende, alleen teghen de vijanden te velde ghetrocken, ende heeftse met twee grammoedighe ooghen ende eene straffende tonghe doen stille staen. De Capiteynen fochten het legher aen te drijuen, maer de soldaten en wilden niet voorts: den schrick was te groot door de dreygementen (ghelijckse seyden) van een aensienlijck man in't swert ghekleedt, die t'samen met Xauerius aentreedde, ende dede alleenlijck door sijn ghesicht aen alle die verwaende Barbaren de wapenen uyt de handen, ende de herten inde schoenen sincken. Sy hebben't wel voren, die meynen dat het den H. Ignatius is gheweest, alsdan noch leuende, die sijn alderlieffste kindt van soo verre is komen helpen. Al hoe wel daer gheen twijfel aen en is, of onsen Saligh-maker selue en is oock inde weyr gheweest ouer de bescherminghe sijns dienaers: die hem op eenen anderen tijdt dry daeghen en dry nachten, op eene luycke, tusschen de baeren van een hollende zee onbeschaedicht heeft doen vlotten: ende wiens beeldt somtijds in het casteel Xauier ghesien is gheweest sweetende waeter en bloedt, als Xauerius ergens in Indien met perijckel omringhelt was; als of dien grooten meester, op eene menschelijke maniere, benauwt hadde gheweest, uyt vreesse van soo goeden knecht te verliefen, die hem alleen door het doopsel ouer de thien hondert duysent sielen ghewonnen hadde. Dus soude men aen den H. Xauerius te plompen onghelijck doen, indien men hem den doorluchtighen tijtel van Apostel van d'Indien niet en gaue.

met hul-
pe van
Ignatius,
sine van
CHRISTVS
selue.

Doch

Doch hy en was 't niet alleen. Ontallijcke meer andere zijnder door heel Oosten ghespreydt gheweest, die ouer al hunne siele, lichaem, sweet ende bloedt by ghestelt hebben. Hier eenen Camers, eenen Gomez, eenen Henriquez, eenen Fernandez, eenen Villela; daer eenen Carnero, eenen Almeyda, eenen Riccio, eenen Catanco, eenen Mastrillo, met noch ses hondert dierghelijcke: maer eenen steeckt daer sijn hoeft uyt bouen alle d'andere, te weten Gaspar Barzæus, die blinckende peerle vande Nederlandtsche croone, want hy in Zeelandt gheboren was. 't Is ghenoechte met aendachtigheydt te bemercken, hoe de Godtlijcke voorsichtigheydt iaden roep ende leuen van desen haeren vriendt ghespeelt heeft. Gaspar treckt nae Portugael voor knape die sijnen meester volghde, om daer sijne fortune te maken: die hy schier al ghereedt vondt. Want eenen krachtighen gheeft, als eenen voorspoedighen windt, ioegh hem nae Coimbra inde hauen vande Societeyt. Al waer hy eenighen tijdt ghelijck op ancker gheleghen heeft; tot dat hy wijsheydt, vierigheydt, liefde, volstandigheydt, ende andere Religieuse deughden gheladen hebbende, heeft by laste van sijnen Ouersten noch eens seyl ghemaect; ende is te zeewaerts inghelooopen, nemende de streke van Indien, daer dierghelijcke goederen ten hooghsten ghewilt waeren. Xauerius heeft hem omhelst, als een man uyt den hemel ghevallen; hy heeft terstondt ghemerckt sijnen onblusschelijcken ijuer in't bekeeren vande verblinde Heydenen, in't onsteken vande verkilde Christenen, in't morselen vande versteende sielen; ende heeft seer wijfelijk gheoordeelt, dat Gaspar was ghelijck een moedigh peerdt, gheduerigh briesshende ende stampende, 'twelck wel eenen stercken toom, maer gheene spooren van doen en hadde. Hy heeft hem dan ghesonden nae de maghtighe stad

*Gaspar
Barzæus
Zeeuwv,
van't
landt
vander
Goës,*

*trecke
nae In-
dien,*

stadt van Ormuz, inden middel-schoot vande Perſiaenſche zee gheleghen; met uytdruckelijcken laſt, dat hy ſich van daer niet roeren en ſoude tot naerder orden. 't'is onuytſprekelyck wat hy al op den tijdt van feuen iaeren uytgherecht heeft. Andere werck-lieden vanden wijngaerdt des Heeren beleden, dat hy alleen meer dede, dan thien andere vande kloeckſte. De Ioden hebbende hem ghehoort in hunne Synagoge diſputeren, ſeyden dat hy eenen tweeden Ioannes Baptiſta was. De Heydenen en noemden hem niet anders, dan den grooten Prieſter der Chriſtenen. De Sarafijnen, die niet en pleghen toe te laeten, dat de Chriſtenen in hunnen Coraen oft tempel de voeten ſtellen ſouden, leydden hem van ſelfs daer in, ſijne handen kuffende. Sijne heerſchappije ouer alle gheuoeden der menſchen is ſoo hoogh ghegroeyt, dat hy op eenen tijdt (ſoo hy niet langher lijden en konde datmen CHRISTVM by Mahomet vergeheleek) in vollen daghe heeft derren een cruys achter ſtraeten voeren, ende 'tſelue met eene proceſſie van ſinghende kinderen, in't midden vanden Sarafijnschen Coraen planten, al dat Mahometaens gheſpuys (ghelijck gheſlaghen honden) met vreeſe wegh-loopende. Zijnde nu meeſter vande plaetſe, heeft de deure van't Coraen met calck en ſteen doen toe bolwercken; niet teghenſtaende dat den Sarafijnschen Coningh ſelue inde ſtadt was, ſonder ſich te derren roeren. Iae 'twas met den Coningh ſoo verre ghekomen, dat hy nae het heyligh dooſſel ſtondt; 'twelck hy oock ontfanghen ſoude hebben, en hadde ſijne moeder en de reden van Staet niet ghedaen, die hem wederhielen. De ſaelighe ure ghekomen zijnde, op de welckeden kloecken Zeeuw nae de verdiende kroon ſoude gaen verſcheyden, heeft hem Godt met eene glorieuſe doot ghelijckmatigh aen ſijn leuen vereert. Want ſoo hy beſigh

was

*ſijne
verc-
ken,*

*ſijne
doodt.*

was met sijne laetste predikatie binnen Goa, ende met sulck een Godtlijck gheweldt uytviel, dat hy alle de herten dede beuen ende scheuren; hebben hem op eenen bot sijne krachten begheuen, ende is korts daer nae ghelijck eenen vromen Capiteyn schier al staende ghestoruen.

HET DERDE CAPITEL.

Vanden goeden naem der Societeyt, die inden Suyden, VVesten, ende Noorden, door Apostolische mannen aldaer verspreyt is.

't **I**s ghenoech door den Oosten ghewandelt; laet ons nu eens te rugghe nae den Suyden, dat is nae Afrijcken, keeren. Inde kustte van Barbarijen, ligghende teghen ouer Sicilien ende Italien, heeft haer de brandende liefde van Iacobus Laines, tweeden Generael noch bouen ghemelt, by dese gheleghentheyte verthoont. 't Wierdt goet ghevonden de staet Aphrodisium (teghenwoordigh Africa, oft, ghelijckse vande Mooren ghenoemt wordt, *Mehedia*) tusschen de handen vanden vermaerden zee-roouer Dragutes niet langher te laeten. Soo is dan de Pauelijcke ende Keyserlijcke maght, ende Laines mede in't gheselschap van Ioannes Baptista Vega Viceroy van Sicilien, daer henen gheseylt. Van alle kanten wasker werck voor sijnen ijuer. Ter zee vreesden de matroosen ende soldaeten door onweer te vergaen, en lieten den moedt met groot gheschrey ende misbaer sincken. Maer hy heeft hertontvallen herte noch eens inden boesem ghesteken, versekerende van Godts wegghen, dat sy gheen en hadden, als sy oock niet en deden. Te lande stieruender vele door leggher-sieckten, ghesproten uyt onghemack ende hit-

Iacobus Laines den eersten vande Societeyt in Afrycen.

Histor. Societ. p. 1. l. 10. n. 88.

te van dat brandende fandt van Barbarijen. Hy heeft alleen met eenen mede-gheselle Martinus Carnoza de ghesonde versterckt, en de siecke gheholpen. In't bestormen vande stadt, hadden de Christenen te doen met eenen hoop rassende ende vertwijfelde gasten, die nu ghesloten hadden te winnen oft te steruen: Laines ghingh hen kloeckmoedighlijck voor, met het cruys inde handt; ouer al winnende d' affectien der menschen, ende, dat hy meer achtende, de sielen.

Willen wy nu wat dieper in Afrijcken te landewaerts in treden, sullen sien dat den arbeydt van Laines maer eenen voor-slagh en is gheweest van't ghene vele andere ghedaen ende gheleden hebben. Den Patriarch van Alexandrijen gaf hope, dat d'afghescheydene Kercke der Coph-ten met de Roomsche soude vereenight worden. Soo is daer vanden Paus Pius den IV. eenen ghesandt vande Societeyt Christophorus Rodriguez met Ioannes Baptista Elianus henen ghesonden. Sy hebben met bitteren arbeydt ende groote perijckelen aen vele Coph-ten bystandigh gheweest, ende met eenen vele Christenen (die daer sughteden onder d'onmenschelijke slauernije der Turcken) vertrooft. Daer souden veel meer vruchten ghevolght hebben, waer't dat den Patriarch sich van eenighe bedrieghelijcke oor-blasers niet en hadde laeten vertwey-felen. Elianus stondt op de naeste maete van sijne leer- ringhe met sijn bloedt te bevestighen, zijnde van sijn' eyghen moeder, die van Ioodschen bloede ende religie was, verraden. Christophorus droegh hem een' heylighe ialoesie, als sijn perijckel van steruen op 'thooghste was: 'twelck te min vreemt moet duncken, hoe hy dickwilder plagh te ghetuyghen, dat hy inde Societeyt ghekomen was op hope van veel verdriets tusschen de Barbaren te lijdē,

Histor.
Soc. p. 2.
l. 5. & 6.

Christo-
phorus
Rodri-
guez en-
de Ioan-
nes Bapt.
Elianus
gheson-
den nae
den Pa-
triarch
vā Alex-
andrijen.

lijden, ende oock (hadde't Gode belieft) sijn leuen met een' harde Martelaers doodt te sluyten.

Al dit is noch weynigh, vergheleken by 'tghene in Abassien oft Mooren-landt van Preste-Ian ghepasseert is. Daud Coningh der Abassijnen verflaghen ouer de menichte van soo vremde victorien der Portugiesen in Indien, heeft door ambassaden ghesocht sich met den Paus van Roomen in't gheestelijck, ende met den Coningh van Portugael in't tijdelijck te vervoeghen. Daer en tusschen lieper eene prophetije in't Mooren-landt uyt Egypten ghesproken, dat omtrent dien tijdt eenen Patriarch ende meer Priesters van verre landen souden komen, ende d'Abassijnen onder de ghehoorsaemheydt vande Roomsche Kercke doen buyghen, ende alsoo het snoer herknopen, 'twelck den godtloosen Dioscorus ouer soo vele hondert iaeren ghebroken hadde. Hier ouer is Daud komen te steruen, ende dese sorghe by sijnen soon Claudius ghebleuen; den welcken van Ioannes den III. Coningh van Portugael, ende door hem vanden Paus verkregen heeft, datter eenen Patriarch met meer Bischoppen ende Priesters nae Abassien souden ghestiert worden. Sy wierden uyt de Societeit ghekosen; den H. Ignatius goedt vindende, datmen gheene Bischdommen, die gheen' andere renten en hadden, dan ellenden, perijckelen, aermoede, vervolghingen, weygheren en soude: soo wierden dan Ioan. Nunnez Barretto Patriarch van Mooren-landt; Andreas Ouiedo ende Melchior Carnero tot Bischoppen ghewijet, om d'een nae d'andere de plaetse vanden Patriarch te bedienen, in gheval hy quame te steruen. Ouer wegh diende den Patriarch op zee aende siecke, helpende die nae siele ende lichaem, ghelijck eenen ghetrouwen knecht oft goet-hertighen vader doen soude. Soo daer een leelijck tempeest opghe-

Den Coningh der Abassijnen eyscht eenen Patriarch:

daer Ioann. Nunnez Barretto Patriarch, met vee Bischoppen Andreas Ouiedo, ende Melchior Carnero, ghesonden worden.

opgherefen was, heeft het by mirakel gheslist, door water dat hy ghewijet en ouer d'onstuymighe baeren ghegoten heeft. Te Goa, verstaen hebbende uyt den mondt van Gonfaluus Rodriguez (die vanden Gouverneur van Indien nae Abassien voor uyt ghesonden was, om aen den Patriarch den wegh te baenen) dat de poorten van't Moorenlandt voor eenen Patriarch noch niet wijdt ghenoegh open en stonden; nam nochtans voor hem dweers door alle perijckelen te gaen breken, om sijn ampt te bedienen. 'twelck hy ontwijfelijk oock soude ghedaen hebben, en hadde hy niet door raedt, die hy teghen reden niet afflaen en moghte, wederhouden gheweest. Wat sal dit vroom herte, dat van liefde bernt, nu gaen uytrechten? de handen zijn hem gebonden. Hy sucht onder den luyfter van eenen grooten tijtel, sonder bedieninghe, hy bidt daer van ontslaghen te zijn, als hy immers niet en magh aerbeyden; hy wenscht om erghens binnen de Societeyt inden minsten keucken-dienst onbekent te schuylen: ende tusschen dat heyligh ghewool van hondert foodanighe vierighe begheerten gaet nae d'andere werelddt reysen, om den loon van sijnen ijuer te ghenieten. Den glans van't ieughdigh ende schijnende lichaem gaf nae de doodt de grootte van sijne heyligheyt ghenoegh te kennen. Hier stondt de plaetse vanden Patriarch nu open voor Andreas Ouiedo, die alreede, gheduerende noch het leuen van Barrettus, in dit Rijck gheraect was, en hadde daer ghevonden dat hy niet en socht, dat is, eene beleefde ende ouertreffelijcke onthaelinghe; maer niet ghevonden dat hy socht, te weten, de toegheneghentheynt van des Coninghs herte om de Roomsche Religie, volghens sijne belofte, t'aenveerden. Wat hy schreef, wat hy dede met dagelijcksche disputatien, ende openbaere mondt-stoppinghen van alle de voor-vechters der Abassijnsche

Barrettus sterft:

*Ouiedo
comt in
sijne
plaetse,*

sijnsche dolinghen, en konde op den hardtneckighen Con-
 ningh niet winnen, niet teghen-ſtaende dat vele van ſijn'
 onderſaeten de bekende waerheydt omhelſden. Dies ach-
 tervolghende Ouiedo, voor eenen tijdt ſijn affcheydt ne-
 mende, heeft aenden onbedachten Prince, met eenen die-
 pen ſucht, d'aenſtaende neder-laeghe voorſeydt, inde wel-
 ke hy kortſ daer nae van ſijn volck verlaeten, en vande
 vijanden ouervallen, doodt op de plaetſe ghebleuen is.
 't Waere te wenſchen gheweest, dat hem ſijnen naekome-
 lingh in dit ongheval eens gheſpieghelt hadde. Deſen was
 Adamas, ſijnen broeder, thienmael ergher als Claudius,
 een ongheteint iongh-ghesel, doordroncken vande Sara-
 ſijnsche dolinghen, die hy in ſijne ghevangheniſſe tuſ-
 ſchen de Turcken gheleert hadde. Hy ſpoogh vier ende
 vlamme teghen de Chriſtenen. Maer Ouiedo ſtelde'r ſich
 met een onwinbaer herte teghen, derrende den Coningh
 plat in ſijn aenſicht ſegghen, dat hy, weer't ſijne Maieſteyt
 lief oft leedt was, niet achterlaeten en soude van ſijne ſchae-
 pen tot ſteruens toe voor te ſtaen; de welke hy, van ſoo
 verre landen, door Godts ende ſijns Stadthouders op der
 aerden wille, was komen ſoecken. Den wreedden Coningh
 hadde nu de handt aenden ſabel, om den onnoofelen Pa-
 triarch, niet beters verwachtende, het hooft te klieuen; en
 hadde de Coninghinne, met d'omſtaende Princen, opvlie-
 ghende de moordt niet belet. 't Was dan gratie, dat Ouie-
 do met ſijnen mede-ghesel P. Franciſcus Lopez, nae eene
 ſchroomelijcke ſteen-rotſe voor ſijne ghevangheniſſe ghe-
 fonden wierdt, alwaer hem een ghebodt vanden godtloo-
 ſen Prince op de hiel en volghde, dat men hem met den eer-
 ſten ſoude van kante helpen. Doch is by mirakel bewaert
 geweest. Want de huys-vrouwe vanden Heere, die den wil-
 le des Coninghs in't werck moeſte legghen, beweeght door

*voorſeght
 des Co-
 ninghs
 doodt,*

*lijdt ver-
 volghin-
 ghe.*

het aenschouwen van een wonderbaer licht in't hutteken van Ouiedo schijnende, heeft eerst by haeren man, nae der handt by den Coningh selue (die van haer maeghschap was) sijne doot verbeden. Wat moght het helpen? 'tLeuen wordt hem gheschoncken, om hondert dooden tusschen d'aermoe.de, verdriet, verdruckinghe, ende alderleye ellenden te steruen. Dat was Bisshop, dat was Patriarch zijn. Alle sijnen troost bestondt in't helpen vande ouerblijffelen der Catholijcken aldaer, ende seker betrouwen, dat sijne verduldigheydt aende Godtlijke ooghen niet onbekent en was.

*Gonsal-
uus Sil-
ueira.*

Siet daer een ander straclende licht omtrent d'uyterste paelen van Afrijcken, teghen Indien aen, Gonsaluus Silueira, dolende tusschen de Cafres de swertste, iae booste van alle Mooren. Wie en soude sich inden gheest niet verheughen, siende soo edelen man, nae dat hy inde Societeyt huysen ende Prouincien gheregeert hadde, te voete nae Monomotapa loopen, gheladen met sijn mis-ghewaet, ses hondert Italiaensche mijlen langh, door bosschen, rotsen, herde weggen, riuieren en beken, daer hy somtijds tot aenden hals toe inschoot? 'tWas de pijnne weerdt, om Coninghen en Princen te gaen doopen, ende eene soo doorluchtrighe doot te vinden, als bouen verhaelt is. Sijnen mede-ghesel Andreas Fernandez is nae de doot Gonsalui wel in't leuen ghebleuen, maer in't midden van perijckelen ende vervolghinghen thien reysen op eenen dagh steruende. Dierghelijcke schouw-spelen zijnder in Manicongo ende andere Rijcken van Afrijcken te sien: maer 'tis tijdt nae West-Indien te gaen seylen, en in't voorby gaen te besichtiggen wat daer ghebeurt.

*De So-
cieteit in
West-
Indien,*

Zijnder rouwe ende barbarische menschen onder de cappe der hemelen, dat zijn de West-Indianen, ende nae-
ment-

mentlijck die van Brasilien, heel onvernufft, en schier onredelijck in alle dinghen, uytghenomen datse van natuere weghe op de musieck vallen. Dit euen-wel niet teghenstaende zijns tot kennisse ghebraght, en hebben hunne wilde koppen onder het soet iock van onsen Saligh-maker gheboghen. Waer in de Societeyt gheen kleyn deel en heeft. Die eerst daer henen trock, ghesonden vanden H. Ignatius, was Emmanuel Nobrega, en wierdt stracks van dry andere vrome helden, Ioannes Azpilqueta, Aloysius Grana, Iosephus Anchieta ghevolght: van de welcke den laetsten om d'ontelbaer menighte van sijne vremde mirakelen, daer hem Godt mede vereerde, bouen d'andere vermaert gheweest is. Men seght niet te veel, als men hem in sijne wonderbaere wercken, eenen tweeden Moyfes; in't doorgronden van duysent gheheymenissen, ende voorsegghen van toekomende saken, een vande meeste Propheten; in't spelen met luypaerden, ende 'tghebidden ouer d'elementen ende wilde dieren, eenen tweeden onnooselen Adam in't paradijs; in sijnen ijuer ende liefde, eenen waetrachtighen Apostel van West-Indien noemt. Die weten wilt, wat ghemack soo grooten man, tusschen de wilde ghesocht heeft, ende noch heden-'sdaeghs vele andere gaen soecken; magh dat lesen in eenen sijnen brief tot den H. Ignatium gheschreuen: *Wy hebben, seght hy, hier ghewoont ouer de twintigh in een aerm hutteken van houdt ende slijck by een gheplackt, ende met stroy ghedeckt, veerthien stappen langh ende thien breed. Wy en soecken nochtans gheen meerdere ruymte, ghemerckt de kribbe soo breedt niet en was, daer den Heere in ghelegghen heeft, noch het Cruys daer by aen ghestorven is. Kost ende kleederen moesten op de wooninghe passen. Soo zijn dan de kleederen anders niet gheweest als stucken van oude seylen, swert gheverwet, ende grof, by een ghenaeft; den*

*Iosephus
Anchieta
doortuch-
sigh in
deugh-
den en
mirake-
len.*

koft , eenighe kruyden uyt het water ghesoden. Wat en doet de liefde Godts niet wel smaken? Moghten wy nu met staede ende moeyte de landen van Mexico, Peru, Paraquaria, ende Florida gaen doorwandelen; hoe dickwils fouden ons Petrus Rodriguez , Franciscus à Trento, Balthasar Pinna , Stephanus Auila, ende soo vele andere houden staende? Maer 'tis tijdt wederom nae European te keeren.

In Spaignen en Portugael.

Spaignen en Portugael ghelijck sy de West-Indische landen meest verouert hebben, soo hebben sy die meest van Apostolijcke mannen voorsien. Nochtans en hebben daerom haerseluen soo niet berooft, of hebben vele spiegelhelen van volmaecktheydt behouden. Dry Coadiuteurs (ghelijck wy die noemen) oft mede-helpers, hebben in Spaignen met vele ouer-treffelijcke deughden, als straelen, uyt de donckere hoecken van hunne ootmoedighe diensten gheschenen: Franciscus de Villa-real, Ioannes Ximenez, Alphonfus Rodriguez. Franciscus hebbende volmaecktelijck tot de seuentigh iaeren, eensdeels in Andalusien, anderdeels in't landt Florida ende de stadt Mexico gheleeft, is met eenen soo wijdt-beroemden naem van heyligheyt ghestoruen, datter, (als elck een met groot ghe-drangh quam gheloopen, om ict van sijn heylighdom te bekomen) eenen ghevonden is geweest, die sich te voren door de biechte wilde suyueren, op datter niet in eens sondaers handen en soude vallen, 'twelck een soo heylighen mensch oock van verre maer gheraeckt en hadde. Niet min volmaeckt en is Ioannes gheweest, ende Alphonfus noch meer: den welcken dry-en-dertigh iaeren achtervolghens portier in't Collegie van Mallorca was, alwaer hy dickmael van verscheyden Heylighen besocht, ende vande Coninghinne der Enghelen selue met den soeten naem van haeren

haeren soon te zijn, ghegroet is gheweest. Wat credit hy nu inden hemel heeft, doen sijne mirakelen blijcken.

In Spaignen zijn noch tot heden toe in grooten aensien de naemen van Araozius ende Bustamantius. Didacus Martinez was soo vlammente nae Godt, dat hy, om sijnen brandt te blusschen, duyfent ende vier reyfen op eenen dagh d'eeuwighe goedtheydt met inwendighe wercken van liefde plagh t'omhellen. Balthasar Aluares en is niet alleen aensienlijck door den glans van sijn' eyghene heyligheyt; maer staet noch omringhelt inden hemel met vele gheestelijke kinderen, die alle in deughden ende mirakelen hebben uytgheschenen: te weten Franciscus Corduba, Antonius ende Franciscus Padilla, Franciscus Godoya, Christophorus Gonfales, Ludouicus de Puente (die sijns meesters leuen in druck uytghegeuen, ende soo nae-ghevolght heeft, dat andere verweckt zijn gheweest, om 't sijne te beschrijuen) Ioannes Ortunez, ende meer andere. Van Ortunez heeft Balthasar op den stoel derren verkondighen, dat hy inde leuens vande heylighe Vaders van Egypten ende andere wildernissen noyt grootere saken ghelesen en hadde, als hy in Ortunez hadde ghesien. Waer is nu de H. Terefia ghebleuen? Die plagh haerseluen voor ghe-luckigh te achten, datse in't gheestelijck bestier van Balthasar ghevalen was. Sy heeft hem aenden outaer sien staen met eenen krans van blinckende straelen ghekroont: sy heeft ghetuyght datse uyt den mondt van d'eeuwighe Waerheydt verstaen hadde, datter doen ter tijdt op der aerden niemant van soo verheuen heyligheyt (daer leedender nochtans vele) als Balthasar Aluares en leefde, ende in ghevolgh van dien dat hem een' ouertreffelijcke woon-plaetse inden hemel toegheschickt was: iae heeft 'tselue nae haere doot verschijnende bevestight; en daer by ghe-

Vita Bal-
thaf. Al-
uares
c. 11. §. 2.

voeght, datse haer kende voor een kindt vande Societeyt, ende aen haeren biecht-vader nu noch eerbiedinghe inden hemel beweets.

Reyfende van Spaignen nae Portugael, ende doorloopende de Collegien vande Societeyt (die aldaer ghefondeert is gheweest door Simon Rodriguez, een vande thien eerste mede-ghesellen vanden H. Ignatius) sullen wy ouer al de memorie van heylighe mannen schier sonder ghetal aengheteeckent vinden. Hoedanighe Christophorus Brigantius, Dominicus Ioannesius, Emmanuel Valesius, Ferdinandus Rodriguez, Alphonfus Nunnus Barretus, Ludouicus Gonfaluus, Ioannes Rebellus, Petrus Fonsêca, Antonius Pinna, ende dierghelijcke meer andere gheweest zijn. 'tIs onmoghelijk al hunne daeden t'ouerloopen, dus moeten op dit pas alleen met de naemen te vrede zijn. Doch en kunnen niet naelaeten, de deughdt van Sebastianus Barradius met den vingher aen te wijsen, die soo groot is gheweest, dat de toehoorders, soo den weerdighen man door ouderdom ende sieckte niet meer prediken en konde, versochten dat hy immers op den stoel soude klimmen; ter wijle doch, nae hun segghen, 'taenschouwen alleen van dat heyligh aensicht krachtigh ghenoech was om alle herten te beroeren.

Inde landen meer nae den Noordē, Wy komen allenghskens naerder en naerder aen den Noorden; ende souden moghen vreesen voor de killende koude van die ghewesten, 'ten waere soo vele bernende vieren ons ouer al te ghemoete quaemen. Het eerste licht van de Noordtsche duyfstermissen is Petrus Faber. Sijn vader-landt was 'tgeberghte van Sauoyen; sijn' ouders, onnoosele schaep-herders; sijn eerste ambacht, de schaepkens te weyden. Godt heeft dese onbevleekte siele onder d'onnoosele dierkens wel weten te vinden, de selue soo drijvende,

Petrus Faber,

uende, ende met sijne liefde onstekende, dat hy in sijn twaelfste iaer een' eeuwighē sūyuerheydt aen hem, onder de ghetuygenisse alleen vanden hemel en de sterren, opghedraeghen heeft. Ghelijck hy aende studien door Godts besondere ghehenghenisse raecte, alsoo is hyer oock door twee herde wegghen van arbeydt ende aermoede doorgheraeckt. Hy wierdt te Parijs den eerst-gheboren soon van Ignatius. Sijne beghinselen waeren soo vol van vierighe driften, dat hy somtijds vijf ende ses daeghen sonder eten ende drincken bleef, en heele wintersehe nachten onder den blaewen hemel met sneeuw ouerdeekt, stijf ende bynae vervrosen (doch 'therte onder den sneeuw en de vorst van liefde brandende) met bidden ouerbraght. Soo saen de Societeyt nu als Religie bevestight was, wierdt hy bykans in alle ghewesten van Europen versocht. Coninghen, Princen, Republijcken, Archsbischoppen ende Bischoppen sonden om hem. Hy heeft sich al mede in Neder-landt te Louen met verwonderinghe laeten sien. Maer nergens meer als in Duytslandt, en bouen al te Ceulen ghearbeydt, om dese Catholijcke ghemeynte teghen haeren afvallighen Bischof, ende voorder 'theel Rijck teghen het rijfende venijn vande ketterije te verserken. Ten eynde nochtans, hebbende Portugael, Spaignen, Italien, met lessen, predikationen, en hulpe van alle verlaetene menschen doorloopen, is met alle mans versuchten ouer 'tverlies van sulcken pilaer der H. Kercke, te Roomen ghestoruen. Andreas Ouiedo, dien vromen Patriarch van Abassien, hier voren ghemelt, schreef van Gandien (alwaer hy alsdan was) nae Roomen, dat hy hem in d'ure van sijn ouerlijden met het bruydloft-kleedt vande hemelsche glorie verciert, ghesien hadde. Iae soo langh hy te Gandien leefde, voor sijn verreck nae Mooren-landt, plagh alle iaeren eene witte keerse

nae

nae Roomen te feynden, biddende den H. Ignatium, dat hy die doch op't graf van Petrus Faber tot ghetuyghenisse van sijne besondere deuotie wilde ontfeken, ter tijdt toe dat den Pauselijcken Stoel ('twelck hem docht eer langh te verwachten stondt) den seluen voor heylich aen heele de Roomsche Kercke ten toone soude stellen.

*Claudius
Iaius,*

Neffens Faber magh Claudius Iaius, oock een onder de thien eerste kinderen van Ignatius, gaen, heel Duytslandt door, maer principalijk in Swaben, Beyeren en Oostenrijk voor eenen Apostel vermaect. Hy is tot verscheyden Synoden gheroepen gheweest, om teghen de ketterijen te helpen strijden: maer heeft meest, wat man hy was, in't Concilie van Trenten ghetoont. Den Roomsch-Coningh Ferdinandus hadde hem bynae met 't Bischdom van Trielte ouervallen; maer hy is't ontloopen. De Hertoghen van Ferraren presenteerden hun paleys voor sijne wooninghe, maer de gast-huysen stonden hem al beter aen. Eyndelijck nae menighvuldighen arbeydt ende aermoede uytghe-merghelt zijnde, is rijckelijck met verdiensten gheladen, te Ween in Oostenrijk nae den hemel ghevaren. De Catholijcke Religie in Duytslandt hadde moghen voor afbreucke vreesen, door de doot van twee sulcke mannen; 'ten waere Godt twee andere in hunne plaetse, te weten

*Nicolaus
Lanoyus,
ende Pe-
trus Ca-
nisius:*

Nicolaum Lanoyum, ende Petrum Canisium, versien hadde, alle beyde uytnemende in deughden, den tweeden oock nae sijne doot door mirakelen schijnende, ghelijck op een' andere plaetse breeder gheseydt sal worden.

*in Vranck-
rijk, Pa-
schasius
Broëtus,*

In Vranckrijk, daer de Societeyt eerst gheboren is (en naementlijck te Parijs) heeft Paschasius Broëtus al mede vande thien eerste in alderhande deughden, maer sonderlingh in liefde tot sijnen euen-mensch uytgheschenen, als hy inden dienst vande haestighe sieckte (diemen seght dat

voor

voor die reyse ruym tachtentigh duysent menschen in't graf sleepte) sijn leuen onversaefdelijck bygheset heeft. 't Was een vande suyuerste ende onnoofelste sielen, die alsdan op der aerden te vinden waeren: wiens lof wy nergens beter als uyt den mondt vanden H. Ignatius en konnen haelen. Den Coningh van Portugael verfocht eenen Patriarch van Abassien uyt de Societeyt; de keuse wierdt in't goedt-duncken van Ignatius ghestelt, die terstondt sijn' ooghen op Paschasius ghewendt heeft, ende van hem dese naevolghende woorden gheschreuen: *Paschasius voor al is soo goeden man, dat hy van ons voor eenen Enghel inde Societeyt ghehouden wordt: bouen de geleertheit, daer hy seer mede begaeft is, is in't besichtighen vande Bischdommen ende cloosters wel bedreuen. Onder andere diensten heeft hy het Pauselijck ghesandtschap in Yerlandt al mede bedient, soo datter niemandt inde Societeyt dierghelijcke saken, soo als hy, doorhandelt en heeft; waer hy de handen aen steeckt, dat woert hy uyt tot groot vernoeghen.* 't Is veel gheseyt voor eenen man als Ignatius was, die soo groote kennisse van saken hadde, en soo schaers en inghebonden plagh te wesen in ict te prijfen. Paschasius dan soude ontwijfelijk nae Abassien ghereyft hebben, hadde Vranckrijck hem willen deruen. Maer sooder in dit Rijk meer als eenen van sulcke stoffe noodigh was, heefter Godt door verscheyden ende treffelijcke mannen in versien. Dusdaenighe waeren Edmundus Augerius, Claudius Rastellus, Thomas Barbisphirius, Petrus Cottonus, ende vele huns ghelijcke, die de wakende ooghe van sijn' al-ghemeyne voorsichtigheydt aen dit landt toegheschickt heeft, om den schijn van hunne vromigheyte ende heyligheyte, als in een oprecht panneel van alle gheduldt, dies te stercker te doen affteken, hoese met verscheyden donckere wolcken van alderleyen laster

en vervolghinge daghelijcks meer wierden ouerschaduwet.

Wat fullen wy van v, ô Engelandt, 'talderschoonste eylandt vanden Noorden, segghen? Ghy hebt wel langhe iaeren eene voedstere van heyligheydt gheweest, maer zijt nu heel verandert. Ghy hebbet soo ghemaect met de ghene, die Godt uyt de Societeyt aen v ghesonden heeft, met Campianus, Walpolus, de twee Garnetti oom ende neue, ende meer andere, datmen nerghens bequaemer van v spreken en kan, dan daermen van Martelaers en van martelien handelt. Polen, en andere landen aendringhende nae den Noorden, zijn oock met het bloedt van onse Martelaers besproeydt. Men siet daer menighvuldighe bloemen ende vruchten, die uyt dien bloedighen reghen, ende uyt den arbeydt van vele treffelijcke werck-lieden ghesproten zijn; men false oock noch ouervloedigher sien, als het ijs van die ghewesten door de brandende straelen vande Godtlijke bermhertigheyte eens voor goedt sal beghinnen te smelten.

In Engelandt, Polen ende andere Noordtsche Rijken.

Tot noch toe vande ouertreffelijcke mannen der Societeyt, die in heyligheyte en deughden doorluchtigh, als een deel kostelijcke diamanten aen haere croone van Godt ghehecht zijn gheweest, en voor de menschen ghebloncken hebben. Sy heeft ouer al in haere kinderen gheleden, en is ouer al door haere kinderen verheuen.

HET VIERDE CAPITEL.

Den schaerlaecken-mantel, daer vele kloecke Martelaers de Societeyt mede bekleedt hebben.

DE hemelsche gheesten, ghelijckse onlichaemelijck zijnde noyt d'eere en hebben konnen bekomen, van hun

hun bloedt voor den Godtlijcken naem te storten; soo aenschouwenſe inden hemel met ghenoeghen ende verwonderinghe die ſchoon-blinckende roode mantels, eerſt van onſen Saligh-maker, nae der handt van alle Martelaers, die hunne kleederen in't bloedt van't Lammeken ghewafſchen hebben. Dit is de vernaemſte glorie van alle die Godt aen ſijne Kercke vereert, aen alle Ordens der Religieufen gheiont, ende aende Societeyt medeghedeylt heeft. De dry Iaponoifen, Paulus Michi, Ioannes Goto, Iacobus Ghifai zijn d'eerſte gheweest, die by't toe-ſtemmen vanden Paus Vrbanus den VIII. openbaerlijck als Martelaers gheviert worden; ſonder dat Antonius Criminalis, die eerſt dit bloedigh vendel inde Societeyt heeft opgherecht, ende vele andere die by de vijftigh iaeren zijn voren ghegaen, aen hunne mede-ghesellen deſe glorie benijden. 'tWaere ouertolligh hier noch eens eene liſte te gaen maken vande ghene, die aen Godt hun leuen gheſchoncken hebben; dat is nu in het voorgaende Boeck ghedaen: 'tſal nu ghenoegh wesen in't korte t'aenhooren, wat loffelijcke ghetuygheniffen ſommighe treffelijcke ſchrijuers aende Societeyt uyt reden van haere Martelaers hebben ghegheuen. Didacus Payua de Andrada, al voor den tijdt vande Iaponoifche vervolghinghe ſchrijft aldus: *'tWaere een werck ſonder eynde, te willen gaen tellen hoe vele mannen deſer Societeyt om't verkondighen van't Euangelie en t'bekeeren der Indiaenen, oft met klippels gheſlaeghen, oft met koorden ghebonden, oft in kerckers gheſtooten, oft ſchier van hongher vergaen, oft oock ten laetſten om den naem CHRISTI met alderleye tormenten ghedoodt zijn gheweest.* Den Stadt-houder CHRISTI Pius den V. vermaert in gheleerdtheyt ende heyligheydt, ghedreuen door vaderlijcke liefde, ſeght vande kinderen der Societeyt, *Datſe onvernoeght met de paelen van onſen beken-*

Iſaia 53.

Dry Iaponoifen eerſt verkleerde Martelaers.

Ghetuygheniffen van verſcheyden ſchrijuers ouer de Martelaers der Societeyt.

Lib. I. Orthod. explicat.

Bulla, Dum in deſſa, an. 1571.

den aerd-bodem, tot de Oost ende VWest-Indien gheraecht zijn: welcker sommige soo vande liefde des Heeren onsteken zijn gheveest, datse oock hun eyghen bloedt ten besten gheuende om 'twoordt Godts aldaer vaster te planten, eene vrywillighe martelie hebben aenghegaen. Al en noemt den Paus hier gheene Martelaers in't besonder, soo stelt hy nochtans sijnen seghel aen dese glorieuse waerheyt, dat de Societeyt met Martelaers is vereert gheweest.

Thomas Bozius bewijfende dat de Roomsche Catholijcke Kercke t'alle tijden met warm bloedt van nieuwe Martelaers ghelijck ververcht is gheweest, komende tot de vorighe eeuw, valt op de Campioenen vande Societeyt: In't iaer, seght hy, 1583. in Oost-Indien inde Salsetaensche eylanden by Goa ghelegghen, zijn ghedoodt, uyt de Societeyt IESV, Rudolphus Aquaviva, Alphonsus Paciccus, Antonius Franciscus, Petrus Bernus, Franciscus Aragna, om dat sy de Christelijcke Religie in die plaetsen sochten te verbreyden. Voor dese zijn in de selue eeuw, ter seluer oorsake, omghebraght te Cochino Franciscus Lopez; inde Molucken Alphonsus Castrius; Antonius Criminalis, ende Aloysius Mendez, al vande Societeyt IESV, inde Comorinsche kuste. Rutilius Benzonijs Bischop van Loretten, schrijvende in't iaer M. D C. maect eene lijste van acht-en-neghentigh stercke voorvechters vande Godtlijcke waerheydt uyt de Societeyt, die voor de selue milde-lijck hun bloedt ghestort hebben. Hilarion de Costa voeghter noch vele meer by, met een kort begriip van hunneleuens. Hoe soude, seght onsen Ribadeneira, thuis van Ignatius gheen huys Godts zijn, uyt het welck tot in't iaer M. D. LXXXIII. 'tghetal van seuen-en-seuentigh Martelaers ghesproten is; waer onder de vier-en-twintigh van Heydenen en Turcken met uytghelesen tormenten, d'andere dry-en-vijftigh door de wreedtheydt der Ketteren ver-

Lib. 7.
figno 27.

Lib. 1. de
Iubil.
cap. 9.

Histor.
Cathol.
lib. 1.

In Vita
B. Ignat.
l. 2. c. 19.

vermoort zijn? Nae der handt in't iaer M. DC. XII. zijnder aen dit ghetal vele by ghekomen; iae'twaer schier van noode, de lijsten alle iaeren te vernieuwen, aenghesien de vierigheyt niet en verflouwt, maer ouer al aenneemt.

Van d'Engelsche Martelaers van desen tijdt dert der Cardinael Baronius schrijuen, datse gheene mindere, maer meerdere croonen draeghen, als den H. Thomas van Cantelbergh; ende voeght daer by: *Ghelijckerwijs zijn de ghene, die onlanghs de Societeyt I E S V als onnoosele lammerkens in heylighe schaepf-koyen met heylighe onderwijssinghen tot het martelic opghequceekt, ende tot Gode aenghenaeme slagh-offeranden ghemest heeft: die de heylighe Collegien van Roomen, ende van Rheims (die ick segghen magh hooghe torens teghen het aenschijn der Noorden, ende stercke bol-wercken des gheloofs te wesen) uytghesonden hebben tot de triumphen, ende tot de croonen verwoordert.* Dit aldus zijnde, moghen wy vrijelijck roepen: O ghelukkighe Societeyt, wiens kinderen ouer alle wateren ende landen hun bloedt ghestort, ende den naem huns moeders in alle de gewesten der wereltd met roode letteren gheschildert hebben, die noch tijdt, noch eeuwigheyt en sal uytwaschen!

In Anno-
tat. Mar-
tyrolog.
Rom. 29.
Decemb.

Noch heeft het Gode belieft, iet anders aen dese glorie, als eene toe-mate by te worpen. Alle martelien zijn mirakelen: maer noch heeft hy vele van dese martelien met nieuwe mirakelen willen vereeren. Het dootd lichaem van Alphonsus de Castro in zee gheworpen zijnde, wierdt dry daeghen daer nae met blinckende licht omschenen, versch ende suyuer bloedt noch uyt sijne wonden gheuende, opt strandt ghevonden. Nae dat de Barbaren aen Gonsaluus de Tapia het hoofd ende sliicken arm afghehouden hadden, en hebben met gheen gheweldt den rechten konnen affnijden; in wiens handt den duym ende eenen

*Mirake-
len ghe-
schiedt
onder de-
se mar-
telien.*

Ribad.
Centur.
Martyr.

vingher cruys-wijs ouer malckanderen gheslaghen waeren. Sander-daeghs hebben de Christenen sijn lichaem ghevonden, plat ter aerden uytghefreckt, met de borst nederwaerts, maer dien rechten arm opgherecht nae den hemel, als of hy het cruys noch nae sijne doot hadde willen voeren. Dry vande ghene, die Ioannem Baptistam Segura met sijne mede-ghesellen in Floridâ vermoordt hadden, hunne kofferkens doorsnuffelende, ende een crucifix daer in vindende, soo sy dat stoutelijck met nieuſ-ghierigheyt aenslaghen, zijn doot ter aerden neder-ghesoncken. Men verhaelt, dat Martinus Laterna in d'Oostersche zee ghe-
 worpen zijnde ende verdroncken, sich aen eenen ghevanghen vande Tartaren veropenbaert, ende hem van sijne banden ontslaghen, ende op een veldt in Moscouien vijftigh mijlen vanden Tartarischen legher ghestelt heeft. Ignatius Azebedius ende sijne mede-ghesellen zijn vande H. Tereſia met groene lauwer-kranſſen op het hooft, inden hemel ghesien gheweest. In wat tijden sal kunnen vergheten worden die wonderbaere koren-adere, die in't bloedt van Henricus Garnettus doordroncken, het aensicht des Martelaers soo nae het leuen vertoont heeft, dat het gheene pinceelen en souden kunnen naeschilderen? Hoe en sal inde memorie van alle eeuwen niet ghedruckt worden Abrahamus Georgius Maronita, op wiens neck twee zabels ghebroken zijn? den derden isser door ghegaen om den Martelaer van sijne croone niet langher op te houden. Ter plaetsen daer hy begrauen was, zijn veertigh daghen langh dry witte voghelen, van vremde grootte ende onghesiene ghedaente ghesien gheweest. Ghedurende den seluen tijdt saghden de Turcken van Mazua, met grooten toeloop ende verwonderinghe, lampen ouer sijn graf inden auendt branden. Versch is de ghedachtenisse

(ende

Andr.
Schottus
in Vitâ
Borgiæ
l. 3. c. 6.

Ribad.
Centur.
Martyr.

Ypez
in Vitâ
S. Tereſ.
l. 3. c. 17.

Ribad.
Centur.
Martyr.

(ende en sal niet verouderen) van Marcellus Franciscus Mastrilius; wiens hals den Iaponoischen scherp-rechter met tweemaal te slaen niet en heeft konnen hinderen, ende de derde reyse alleen door sijnen oorlof: wiens leuen, nae dat hy van Xauerius is ghenesen gheweest, niet anders dan een gheduerigh vervolgh van mirakelen en is.

Wy sullen verwachten, dat alle dese dinghen breeder sullen beschreuen worden; ende alleen segghen 'tghene tot ons voornemen dient: dat, zijnde nu de Societeyt door alderhande soorten van tormenten en dooden beproeft, sy vande Godtlijcke bermhertigheyt sal mogen verwachten, dat den H. Hieronymus vande H. Kercke geschreuen heeft: *Sy is door vervolghinghen ghewassen, ende door marteliere ghecroont.*

HET VIIFDE CAPITEL.

Van d'eere die de Societeyt, door de mirakelen ende dierghelycke wonder-daden van haere kinders, aenghekomen is.

OM alle de mirakelen, die den H. Ignatius met de sijne gheduerende dese eerste eeuwe der Societeyt ghedaen heeft, in't besonder te beschrijven, waert noodigh niet een enckel capitel (hoedanigh dit teghenwoordigh is) maer eenen heelen boeck aenden Leser voor te houden. Behaluen dat de Societeyt selue van verscheyden wijse en- Het meestemira-
kel van-
de Socie-
teyt, is sy
selue. de vernufte mannen een heerlijck en onverghelijckelijck mirakel is ghenoecht gheweest; heefter Ignatius voor sijn hoeft alleen soo vele aen de wereltdt ghegunt, dat hy voor en nae sijne doot ouer alderleye quaelen ende onghewal- len schijnt heerschappije ghehadt te hebben. Petrus Leita-
nus,

Bereta-
rius 15.
Vita Io-
Iosephi
Anchieta

nus, die den eersten Bischoep van Brasilien was, onse mirakelen ghehoort hebbende, plagh de Societeyt inde landen van Brasilien eenen gouden ringh te noemen, wiens edelsteen was P. Iosephus Anchieta, dier ghewesten Apostel. Hy nam quansuys sijn oogh-gheemerck op den fabuleusen ringh van Gyges, daer Plato en Cicero af mellen, den welcken in sijne castle een wonderdaedigh gesteente hadde, waer mede selsaeme kueren gheschiedden: als of hy hadde willen segghen, dat schoon de Societeyt een lichaem scheen te zijn, wiens alle lidtmaeten rondom de heele wereldd seer wonderlijk blincken, gheen nochtans van alle in menighe en heerlijckheyt van mirakelen aen P. Iosephus te vergelijken en was. Hy sal vlughskens sijne plaetse onder d'andere vinden, ter wijle doch hy seer gheerne d'eere sal gheuen aen Ignatius ende Xauerius, die alreede ghecanonizeert zijn, van met hunne maght door alle d'elementen voor te gaen; ouer de welcke schijnen dat niet alleen syleden, maer oock vele van hunne mede-broéders een vol ghebidt ghehadt hebben.

Mirakelen in't vier door S. Ignatius,

Wy sullen van't vier beghinnen, wiens oft ghemeynschap oft teghenheyt met Ignatius, sijnen naem selue (die in't Latijn van't vier er-komt) ghenoeghsaem uytwijst. Ick late nu vaeren ghemeyne saken, dies aengaende al te bekend; den Godtlijcken glans ende vier waer mede sijn aensicht dickmael omschenen was, de vlammen die op sijn hoofd uyt de hemelen daelden, de ghensters en flickerlichten die daer van bouen ouer sijn dootd lichaem vielen, den brandt die aenden onverlaet van Compostella op den seluen dagh ouerquam, als hy Ignatium by scheldinghe gheoordeelt hadde weerd om verbrandt te worden. De handt van eenen Vincentius Paganus, die heel van't vier verschout was, en is sy niet met het aenraken van sijn handt-

handt-schrift genesen ende van alle pijnen verlost geweest? Sijn papieren beeldt is het niet menighweruen rondom in't vier onbeschadicht ghebleuen? Omtrent Compostella ^{te Com-}
 was inde bosschen van Galicien eenen brandt ontstaen, die ^{postella,}
 nu sijne vlammen tot het naeste dorp droegh, ende nauwelijck dry stappen was vande rijpe graenen die noch in't veldt stonden: iemandt van d'onse tiammer van d'aerme boeren siende, neemt de medaille van sijn roosenhoecken (daer de tronie van Ignatius op stondt) en worptse in't vier, daert meeste gheweldt dede. Op den seluen ooghenblick wijcken de vlammen, ende sonder de medaille in't minste te hinderen, blusschen haerseluen. Van ghelijcken is in Mexico ghebeurt niet verre van Inliacon, ^{in Mexi-}
 daer Petrus de Medina het beeldt vanden heylighen man, ^{co,}
 dat hy ouer hem hadde, in een bernende huys gheworpen, ende sonder voorder lesfel, oock van't beeldt, 'tselue bewaert heeft.

Ende want de peste al mede een vier is, dat sijne kolen heeft, is dese oock al maghteloos onder sijn ghebiedt gheworden. In't iaer M. D C. V. hebben de ghebeden en be- ^{in Peru,}
 loften voor sijn beeldt ghedaen een heel huys-ghesin in Peru, dat met de haestighe sieckte besmet was, op staenden voet ghenesen. 'tselue is onlanghs te Bolognen in ^{te Bolo-}
 Italien aende heele stadt gheschiedt, waerom oock d'in- ^{gnen,}
 woonders allegader den H. Ignatium, met ouerstaen vande Pauselijcke autoriteyt, voor eenen eeuwighen patroon verkoren hebben. Niet min isser ghebeurt te Bour- ^{te Bour-}
 gos in Spaignen, daer menigh mensch vande peste verlost ^{gos;}
 is door het innemen van't water, 'twelck ter eere van onsen heylighen Vader ghewijet word.

Schaedelijcker als dese twee vieren, is het derde van onkuyscheyt, ende het vierde vande vlammen der helle;

maer dies te krachtigher heeft hy sich oock daer teghen ghestelt. 'tIs ons kennelijck by oorkond van verscheyden ghetuyghen, hoe datter met menighte vanden brandt des vleesch en alderhande onsuuere verbeeldinghen en ghedachten die hen bestreden, doort' eeren van sijn heylighdom verlost, en van alle bekoringhen bevrijdt zijn gheweest.

Maer gheen^r ondervindinghe isser klaerder als die van't ghewelt der duyuelen, datse inde besetene menschen door het aenroepen vanden H. Ignatius lijdten. Hoe dickmael heeft mensche hooren huylen en schreeuwen, alser oock in't heymelijck iet dat den heylighen man aenghingh, ouer hen ghebruyckt wierdt, *datse door het schroomelijck vier van Ignatius, den welcken sy bouen alle Heylighen vreesden, ghebrant ende ghepijnicht wierden?* In't iaer M. D C. I. gebeurde't dat een betoouert oft beseten vrouw-persoon, die verscheydelyck vanden boosen vijandt ghequelt wierdt, den seluen op eenen tijdt omringhelt met helsche vlammen op haer sagh aenkomen. Sy hadde tot haer verweyr altoos eenen brief veerdigh die met d'eyghene handt van Ignatius gheschreuen was, desen wierpte teghen het afgrijpselijck monster aen; en siet, op staenden voedt voor alsdan en altoos moesten de vlammen wijcken, ende den helschen vijandt swichten.

door S. Xauerius, Aenden Vader en zijn de kinderen noch onghelijck, noch misaerdigh gheweest: sonderlingh dien grooten Xauerius, die nu ghelijck eenen anderen Iosue vele uren langh de sonne dede onbeweeghelijck inden hemel staen; dan ouer *inIndien,* de Toloisen de straffe der Sodomiten met eenen vierighen reghen vernieuwde; op eenen anderen tijdt, by ghebreck van olie, tot groote verwonderinghe vande Sarasijnen en Heydenen, het water met de lemmeten dede branden; nae sijne doot

doodt de stad Malaca inder voeghen vande peste verlost, ^{te Malaca} datter niet een enckel mensch meer af en stierf, oft sieck en ^{ca.} wierdt, soo haest sijn heyligh lichaem daer was aenghebraght; tseluelichaem tegen den brandt van d'onghebluschte kalck, waer mede het ouergoten was, soo beschermde, dat het sefthien maenden nae de doot noch frisch, ieughdich, sappigh, en vol versch bloedt ghevonden is.

Een mirakel isser aengaende 'tvier, daer Ignatius en Xa-
uerius beyde t'samen, d'een soo wel als d'ander, deel in heb-
ben: want soo den brandt, die te Florence^{te Flo-} ontstaen was, en ^{rencen}
alreede een groot deel huysen verslonden hadde, in't huys ^{i'samen}
van eenen borgher met naem Donatus Franciscus Galligay ^{met S.}
begonst te vatten; is desen voor al het volck op sijne knien ^{Ignatius;}
ghevallen, en heeft eensgaders aen sijne twee patroonen
Ignatius en Xaerius de bewaernisse van sijn huys beuo-
len. Nauwelijck hadde hy sijn ghebedt ghesproken, of
beyde de Heylighen komen te hulpe, en vertoonen hen in
eenen schijn, die selue 'tlicht van't vier verre te bouen gingh.
Men hoorde datse met menschelijcke stemme hunnen die-
naer moedt gauen, ende men sagh dat den windt, die den
brandtseer verbreydt hadde, daedelijck gingh nederligghen,
ende de vlammen uyt gaen. Soude op dese niet passen 'tghe-
ne den H. Apostel seght: *Sy hebben de kracht des viers uyt-* ^{Hebr. 11.}
ghebluscht? ^{34.}

Niet min en heeft in Polen den Saelighen Stanislaus Kost-
ka ghedaen, als hy vele iaeren nae sijne doot met eene ^{door Sta-}
sienlijcke teghenwoordigheyt eenen schroomelijcken ^{nislau,}
brandt ghebluscht heeft. Desen ionghelingh plagh, ghe- ^{in Polen,}
duerende sijn leuen, soo van liefde te branden, dat den in-
wendighen brandt sijns herten noch van het leuendigh-
makende sap van binnen, noch vande natte ende koude
doecken, diemen op sijne borste van buyten leghde, sonder

mirakel konde ouerwonnen worden. Hoe wel die aen hem alleen niet en is eyghen gheweest. Op de liefde van Ignatius, als hy 'swinterdaeghs tot den hals toe in eenen killenden poel omtrent Parijs stont, om den brandt des vleesch in een wulps ghesel te stelpen, passien al mede de woorden vanden bruydegom: *Haere lampen zijn als lampen des viers ende der Vlammen. Vele wateren en sullen de liefde niet konnen uytblusschen, noch gheene vloeden en sullen die ouervallen.* Van ghelijck een ghewelt moeste den brandt van Xauerius wesen, die de kleederen van sijn borst aetrock, om 'therte te verkoelen, en luyde uyt riep: *'tis ghenoegh, ô Heere, ick en kan niet meer, 'tis ghenoegh.* Niet minder en was dien van Petrus Faber, als hy menighmael in vollen winter, niet teghenstaende sijn bloodt lichaem met sneeuw ouerdeckt was, in 'tvier scheen te staen, en van hitte te blaken.

door An-
chietanus
Brasi-
len,

op zee,

Wat sal ick nu segghen van P. Anchietanus die wy bouen melden? hoe dickwils is den brandt van sijn herte gheduerende 'tghebedt omtrent sijn hoofd met blinckende Israelen uytgheflaghen? Als hy niet alleen de plaetse rondom daer mede verlichtede, maer tusschen 'tghesangh ende schijnsel der Enghelen, als eenen nieuwen Kerst-nacht vierde? Hoe dickwils heeft hy teghen d'onverdraeghelijcke hitte der sonne nu de locht met wolcken ouertrocken, om dat het aerdrijck met sijne vruchten niet gansch en soude verdorren; nu den brandt des hemels met een' onverwachte schaduwe ghebroken? als hy bouen het top-seyl der schepen een ander vande vederen der voghelen uytspande, die hy met een woordt van alle kanten dede aenkomen en op staenden voet vergaderen, met last vande menschen t'ouerlommenen die nu begonsten van hitte te sticken. Die sulck eene maght ouer 'themelsch vier vande braedende sonne hadde; is 't wonder dat hy 'taerdsche soo lichtelijck ouerwon, als hy met

met een enckel teecken des heylighs Cruys de verschouwde handt aen een van d'onse in't Collegie vande Bahya van *te Bahya:* alle pijnende quetsuere ghenesen heeft?

Hier diende nu wel P. Spinola, Chimura, Camillus, en soo vele andere brandt-offerandenvande Nieuwe wereltd by.ghevoeght; dan dese hebben hunne plaetse onder de Martelaers alreede ghevonden. Euen-wel soo en magh ick hier onder stil-swijghen niet voorby gaen die twee Apostolijcke mannen van America P. Rochus Gonzales de *door P. Rochus Gonzales en Alphonfus Rodrigues:* Sancta Cruz, en Alphonfus Rodrigues: waer van den eenen oock nae sijne doot noch ghepredickt heeft. Sy waeren nu beydegader door het opruyen van eenen uytstrijcker met naeme Nezu, die sich voor Godt uytgaf, wreedelijck vermoort, als de Barbaren hunne lichaemen inde capelle ende hutteken van hun wooninghe(soo als het van tacken en stecken by een gheraept was) ghesleypt hebben, ende 'tvier daer in ghefteken, om die seffens te verbranden. Maer soose 'sanderen daeghs ter plaetse keerden, meynende datse anders niet als d'asschen vande doode lichaemen en souden vinden, hebbense die van't vier heel ongheraeckt ende ongheschendt ghesien.Hier ouer seer verflaghen, worden eene stemme ghewaer, die nu niet uyt den mondt van P.Rochus (dien t'samen met het hoofd heel verplet ende vande schouderen afgheruckt was) maer uyt den tronck,ende ghelijck uyt het herte van't doot lichaem, henen quam, ende dese Barbaren met bescheydelijcke woorden aensprack: *VVaerom hebdy my uwen goetjonstighen vriendt doch soo deerlijck om bals ghebraght? my segghe ick, die u soo beminde, ende uyt gheen' andere reden, als om uwe saligheyt hier te lande ghekomen was? Ghy hebt wel mijn lichaem ghedoodt, maer mijne siele gheen'ssins, de welcke met Godt ende sijne Heyligben inder eeuwigheyt in vreughdt leeft, ende sal u*

Litteræ
P.Franc.
Truxillo
Prouin-
cialis Pa-
raquaria.

eer langh te bate komen inde straffe die ghy om dese moorde verdient hebt. Met dese stemme, die hen hadde moeten tot leedtwesen beweghen, zijnsē voor dien tijdt noch meer verbittert gheworden, hebben dat sprekende herte uyt sijn lijf gheruckt, ende in't vier gheworpen. doch te vergheefs: want 'tselue met de lichaemen, niet teghenstaende datse tot dry reysen toe met menighte van houdt nieuw voedsel aende vlammen gauen, altoos heel ende onghekrenckt ghebleuen is. Dit al hebben naemaels meer als vijftigh Barbaren inde teghenwoordigheyt van vijf Religieuse mannen, en vele soo Spaignaerden als Indianen eenpaerlijck ghetuyght. 'tGheweldt vande liefde Godts, die dit herte leuende vermeerstert hadde, gaf aen 'tselue kragt om allen uytwendighen brandt te wederstaen: als oock al mede dede aen P. Mastrillius, die onlanghs in't iaer vijf-en-dertigh inden tocht teghen de Mindanaoisen, daer hy de victorie oock voorseyde, eenen klood van't grof gheschut op de borst (die hy al staende affshuddede) ontfanghen heeft, sonder voorder letsel, dan alleen dat sijn kleedt tot meerdere versēkeringhe van't mirakel doorboort wierdt.

door P.
Mastril-
lius.

Mirake-
len inde
locht,

Psal. 103.

3.

Psal. 134.

7.

Iob 28.

25.

door S.

Ignatius,

Van't vier komen wy tot de locht ende de winden. Hoe menighmael is in Ignatius, Xauerius, Anchicta, ende meer andere waerachtigh bevonden, datse wandelden bouen de vederen der winden, ende de selue voortbraghten uyt de verborghenschaten, iac de selue 'tgewicht van eene ghestaedi- ghe onderdaenigheyt aenhonghen? Nu waerense opghetoghen vander aerde, en honghen inde locht; nu ghebodense d'onwederen en calnten op de zee; nu wierdense schier op een ooghen-blick tijdts vele mijlen weeghs van d'eene plaetse op d'andere vervoert. Ignatius was op den seluen tijdt t'samen te Roomen ende te Ceulen: hy scheen ouer wegh

te vlieghe als hy de reyfe van Parijs nae Rouïanen sieck en
 nuchter op eene seer korte wijle afleghde: quam nae sijne
 doodt tusschen hemel ende aerde; te hulpe aen een kindt
 te Ferraren, 'twelck soo't sijne moeder al spelende uyt de
 venster ontschoten was, is door't aenroepen van sijnen hey-
 lighen naem inden val selue te rugghe opwaerts ghedre-
 uen, ende tusschen d'armen van sijne moeder door een
 onghehoort mirakel ghekeert. Xauerius reyfende nae
 China, was seffens op twee schepen teghenwoordigh, ende
 hiel de winden in bedwangh; braght teghen windt de iaght
 te wederom, die van't oorlogh-schip door onweer ontsling-
 ghert was; voerde vijf daghen langh eenen koop-man
 van Meliapor, die schip-brake gheleden hadde, op een berdt
 door de baeren van d'onstuymighe zee tot op 'tstrandt daer
 hy was t'feyl ghegaen: welcken tijdt gheduerende scheen
 met den seluen altoos te spreken, daer hy nochtans te Me-
 liapor in stadt was, ghelijck een ieder ghetuyghet heeft.
 Anchieta wierdt dickwils vervoert, ende verdween uyt der
 menschen ooghen om met Godt te handelen, achterhael-
 de baervoets oock de snelste peerden, ghingh schier op
 een ooghen-blick tijdts vijfthien mijlen verre, en keerde
 verrichter sake, sonder datmen hem miste; haelde op min
 als een half ure nu den Breuier, dan den Missael, die wel
 seuen mijlen weeghs van daer waeren.

De heyr-krachten der duyelen, die door onse locht
 fwieren om Godts schepselen te beschaedighen, moeten ons
 al mede dienen om dit beloop van reden ter eere vande
 Societeyt te begrooten. Ignatius heefter menighe reysen
 den spot, ghelijck als met koot-ionghers, mede ghehouden,
 nu sloegh hysse met stocken, dan verioegh hysse met sijnen
 naem alleen, oft met sijne brieuen. Xauerius vernagelde ouer
 al hun snaterende backhuys inde afgoden, verdreeffe uyt
 de

te Ferraren,

door S. Xauerius op zee,

In relat. Canon.

door Anchieta.

Maght vande onse ouerde duyelen,

van S. Ignatius,

van S. Xauerius,

van Stanislaus;

de leuende ende doode tempels, steldense tot eenen schimp en verwijt oock vande kleyne kinders. Stanislaus verioegh hem dickmael onder de ghedaente van eenen swerten hondt eer hy noch inde Societeyt quam. 'tSoude te langh vallen alle de wondere daeden in't besonder te verhaelen, de welke door onse Heylighen teghen de boose gheesten verricht zijn; doch en kander een oft twee vande doorluchtighste niet voorby gaen. Te Senen in Toscanen was in't iaer M. D. LXI. een ionghe dochter, die twaelf iaeren langh niet alleen met vremdt spoockfel ghequelt en vervolght, maer oock met harde smijtinghen daghelijcks vande boose vijanden ouervallen wierdt. Dese hebbende uyt deuotie ouer haer het beeldt van S. Ignatius ghenomen, heeft bevonden dat het aen haer voor eenen schilt diende: want soo dickwils als dit helsch ghespuys op haer aenquam, en sy 'tbeeldt daer teghen aen stelde, stonden alle de duyuelen maghteloos, en moesten hen met een ijdel ghetier, al huylende, en teghen Ignatium uytvallende, vertrecken. Maer als't op eenen tijdt ghebeurde, datse dit beeldt liet vaeren, om te proeuen of oock inder waerheyt door de verdiensten Ignatij, oft wel door andere heymelijcke reden den vijandt bedwonghen wierdt; soo heeftse met een groot ghedruys dese donckere gasten wederom op haer sien aenkomen, ende met eene menighte van slaghen diese ontfingh, voortaan gheleert, datse 'tbeeldt ende de deuotie tot haeren weldoender nimmermeer en moefte verlaeten, ghelijckse oock tot haer groot welvaeren niet meer en dede.

se Mirandula,

Noch wel soo doorluchtigh is 'tghene dat in't beghin- fel van de teghenwoordighe eeuwe aende Princesse van Mirandula ghebeurt is: de welke nae datse langhen tijdt de ghewoonlijcke bannen en uytmaeninghen der H. Kercke teghen een heel rot duyuelen (waer mede sy beseten was)

was) te vergheefs ghebruyckt hadde, heeft ten laetsten den H. Ignatium aengeropen, vanden welcken sy soo haestighlijck ende wonderlijck gheholpen wiert, datter twee Bischoppen, die van Modena ende Rhegio, vanden Apostolijcken Stoel toeghefelt zijn gheweest, om de sake t'ondersoecken, ende den Paus, ghelijckse oock ghedaen hebben, van dit mirakel in alles te verrichten.

Hondert en hondert dierghelijcke zijnder aldus gheschiedt: te Modena in Italien aen vier edele ionghvrouwen, in Spaignen aen eene ionghe dochter, die van haer moeder voor de duyuelen vervloeckt, van dry der seluer beseten was; te Molsheym in Duytlandt aen eenen ionghman, die sijne moeder eene toouerersse by handschrift met sijn eyghen bloedt aen den boosen vijandt tot een eeuwich verdragh ouerghegheuen hadde. Sy wierden allegader door de verdiensten vanden heylighen Ignatius verlost, desen heeft oock sijn handschrift wederom ghecreghen.

Wat het derde element van't water belanght, gheen isser daer onse Heylighen meerder maght in betoont hebben. Ignatius heeft in't iaer 1618. te Genua eene dochter aen hare moeder wederom ghegheuen, die nu een mijle weeghs in zee ghedreuen, nae datse een goede wijle tijds in den grondt ghelegghen hadde, is bouen 'twater komen vlotten; op 'twelck sy dry uren langh vanden heylighen man, die haer in't gheselschap van een deel Enghelen gheduerigh op- hiel, en versterckte, gherustelijck ghevoert is, tot datse van eenen grondt-swemmer daer toe uytghesonden, ontdeekt en aen landt ghebraght, frisch en ghesondt aen de moeder (die middeler-tijdt den H. Ignatium te hulpe riep) ouergheleuert gheweest is. Op eenen anderen tijdt heeft hy op den dorschvloer van eenen huys-man 't mirakel van Gedeons vlies ver-

Andr.
Luc. l. 9.
cap. 12.

te Mo-
dena,

te Mols-
heym.

Mira-
kelen in't
water
door sinte
Ignatius,
te Ge-
nuua,

nieuwt: want foo door eenen grooten slagh-reghen alles rondom in't water swom, is de plaetse alleen daer sijn graen lagh, 'twelck hy aen Ignatius beuolen hadde, droogh ende onbereghent ghebleuen.

door

S. Xaverius, in de Peerl-vische-rijse,

Xauerius heeft inde Peerl-vischerije een kindt dat in den put verdroncken was, ende nu ter aerde gedraeghen wierdt, vande doodt verweckt. Hy heeft sijn wonderdaedigh kruys, dat hy om 'tonweder te sliessen in zee gheworpen hadde, door eene zee-krabbe, die't hem kortst daer nae op den oeuer tusschen sijn' eyghene handen leuerde, wederom ghekregghen. Hy heeft het oudt en versleten schip van Iacobus Pereyra, 'twelck nu van al die daer op waeren door onghenade van't opswillende element voor verloren ghehouden wierdt, niet alleenlijck voor die reyse met het teecken des heylighen kruys, maer voor altoos bewaert, voorfeggende dat het door gheen tempeest altoos, maer van selfs inde hauen, sonder iemandts schiade, naer vele zee-vaerden ('twelck dertigh iaeren daer nae eerst ercomen is) te gronde soude gaen. uyt welcke prophetie ghesproten is, dat elck een sijn leuen en coopmanschap op dat betrouwende, 'tselue nu niet meer 'tschip van Pereyra, maer vanden heylighen Pater ghenoeint wierdt. Hy heeft op de reyse nae China in't bystaen van meer als vijfhondert menschen (onder de welke vele Sarasijnen en Barbaren waeren, die't al ghesmaeckt en tot landens toe ghedroncken hebben) met sijn ghebedt het fout nat van de zee, daer hy alle de vaten mede hadde doen opvullen, in soet en drinckbaer water verandert: door welck mirakel vele onghelououghe tot Christum bekeert zijn.

op de reyse nae China;

door Anchieta,

Anchieta heeft menighmael 'twater in wijn verandert: bouen dien noch in't Vincentiaensch Collegie, daer ghebreck van olie was, twee iaeren langh d'ijdele kruycke foo veel

veel doen uytgeuen, alſer tot den behoorlijcken noodtdruſt vereyſcht wierdt, in't een CHRISTVM, in't ander Eliam, maer in't derde dat ick gae verhaelen, oock Moysen naevolghende. Hy was, ſoo't nu leegh ebde, verre van't ghewoel ^{op den} der viſchers, om beter in eenigheyt te bidden, op den oeuver ^{oeuer} vande zee ^{vande}, gaen ſitten: alwaer met Godt in eene diepe opghetoghenheydt beſigh, en heeft niet ghemerckt dat den vloed ſeer ſterckelijck wederom aenquam. Dus is hyer eenige uren blijuen ſitten, tot dat hem ſijnen mede-ghefel ghemiſt heeft: den welcken heel beladen ſijne voet-ſtappen volghende, ſagh hem ten laetſten diep in zee met d'ooghen opwaerts nae den hemel ſitten, 'twater van't ſtrandt af tot by hem toe van ter ſijden als twee mueren, van bouen als een welffel vaſt ſtaende, ſonder den heylighen man eens aen te raken. Wat ſoude den mede-ghefel hier doen? dit ſorghe-lijck hol ingaen? hy en dert niet. den Pater van verre roepen? die en hoort niet. hy verſtout ſich eyndelijck, en gaeter nae toe, ſtoot ende treckt hem om uyt te komen. 'twelck als nu gheſchiedde, ende den Pater voorghingh, viel het ſluytende water ſoo dicht op de hiel en van den Broeder, dat hy van verwaertheydt heel beſtaen wiert, en voor-liep. Doen ſaghen dat 'twater de heyligheydt van Anchieta noch eens ontfagh, ſoo verre altoos achter blijuende, dat gheen van beyde tuſſchen de wilde baeren wandelende in't minſte beſproeyt en wierdt: duerende dit mirakel, tot datſe nu buyten perijckel op den drooghen oeuver waeren; als wanneer de zee heel toegheloopen en gheſloten is. Hoe ^{in de} dickwils heeft deſen Heylighen de wolcken des hemels nu ^{volc-} gheopent, dan gheſloten, om reghen te gheuen, oft te wey- ^{ken;} gheren? hoe dickwils de zee ghekalmt? ^{door Sil-} Welck P. Silueria ^{ueria.} al mede gedaen heeft, wiens doot lichaem inden vloed ghe-
worpen, de ſchadelijcké crocodilen daer uyt veriaeght heeft.

Maer wel 'tgheluckighste mirakel dat Anchieta met het water dede, was voor den aermen Brasilot, die sonder doopsel ghestoruen, iuyft voor soo veel tijds van hem ten leuen verweckt wierdt, tot dat hy ghedoopt zijnde, nae den hemel moght gaen, om d'eeuwighe saligheydt te ghenieten.

Mirakelen in d'aerde door sinte Ignatius,

die verscheyden doode verweckt: Acta Canonizat. helpt de vrouwe in den arbeydt,

gheneest alderley seckten:

'tLaetste element is de vaste aerde, hoe wel die al mede inde bekeeringhe vanden H. Ignatius, tot een voor-teecken van haere gheheele vernieuwinghe, ghebeeft heeft. Bouen de twee hondert mirakelen die alreede wettelijck van ses hondert en vijf-en-seuentigh ghetuyghen bevestight zijn, ghebeurender dagelijcks noch ontallijcke, die te langh waren te verhaelen: dit sal ick alleen in't kort segghen, dat hy noch leuende aen eenen sekeren Lissanus, en nae sijne doot aen verscheyden doode te Manresa, te Friburg, in Mexico, en nu onlanghs te Monebrega eens Medicijns soontleuen wederom ghegeuen heeft. By de welcke is't dat men nu de moeders ende kinders voeghen wilt, die hy ghedurende den arbeydt bewaert heeft, nauwelijck salmen eenighe plaetse vinden, daer sijnen naem bekent is, of hy schijnter uyt in dierghelijcke mirakelen; waerom oock in sulcken ghevaer sijn heylighdom (als van eenen patroon der vrouwen die in't kinder-bedde zijn) ouer al versocht, en met beloften aen Godt vereert wordt. Maer gheene fake is voor hem te krachtigh: kreupele, lamme, blinde, dooue, ghichtighe, watersuchtighe, heeft hy ouer al en onuerscheydelijck ghenesen. Te Gandien alleen zijn 72. mirakelen wettelijck aengheteckent, niet min te Manresa, noch te Monebrega, daer op twee maenden tijds acht, soo mancke als kreupele, ses blinde, veerthien verscheyden andere siecke gheholpen, ende bouen dien noch tweedoodde voor sijn beeldt verweckt zijn. Soo menighvuldigh zijn in dese laetste
stadt

stadt sijne weldaeden, datter onlanghs op min als vier weken hondert mirakelen by ses ghesworene Notarijfen te boecke ghestelt zijn.

Alfoo vele heefter Xauerius ghedaen, vanden welcken door S. Xauerius; Nicolaus Finna in litteris. d'Indianen noch heden-sdaeghs gheruyghen, dat *het een mirakel is, indien hy maer een weynigh tijds ophoudt van mirakelen te doen.* Ick en sal niet anders van hem segghen als Nicolaus Zambeccarus in sijne lof-reden ter eeren vanden Heylighen inde teghenwoordigheydt van Gregorius den XV. gheseydt en heeft: *te weten, dat de menighte van sijne mirakelen soo groot, ende de selsaemheydt soo wonderlijk is, dat men inder waerheydt magh houden staen, dat hy niet min als iemandt vande groote Apostelen gedaen en heeft. Dat hy ten minsten twintigh doode verweckt heeft, ende onder dese eenen te Comorino die al begrauen was (om de Heydenen die'r teghenwoordigh waren, tot het ghelouue te bekeeren) onder het sermoon heeft doen opstaen, ende ghesondt nae huys ghesonden.*

Moght ick dese materie nae verdiensten wijtloopigher door Aloysius, Stanislaus, Borgia, Silueria, Barzaus, Canisius, Lessius, vervolgen, wat en soude hier van Aloysius ende sijne weldaeden in Italien, van Stanislaus in Polen, van Borgia in Spaignen, van Silueria in Afrijcken, van Barzæus in Indien, van Canisius in Duytlandt, van Lessius in Neder-landt, van soo vele andere Martelaers en Belijders, welcker heylichheydt de gheheele wereltd door met mirakelen vereert is, niet te schrijuen vallen? 'tware eenen dool-hof sonder eynde deser wegh in te gaen, ende daerom sal ick dit capitel met Iosephus Anchietā dien wonderbaeren Apostel vande West-Indien besluyten. Anchie-
ta. Op hem past eyghentlijck 'tghene de Eccli. 47. 3. heylighe Schrift van Dauid seyde: *Met de leeuwen heeft hy ghespeelt als met lammeren, en met de beyren heeft hy ghedaen, als met de lammeren der schaepen.* Luypaerden, bauianen, wilde-summen, iac oock adderen en slanghen waeren sijn

daghelijcks gheselschap, die hy ouer handt streelde, en als offte redelijcke creatueren geweest hadden, hen doen en laten beual. Hy sagh niet alleen de ghedachten der menschen tot inden diepsten gront der herten, maer oock toekomende dinghen, iae schier al 'tghene dat de heele werelt door merckelijcks geschiedde: waer onder naementlijck de doot vanden Coningh Sebastianus van Portugael was, die hy met tranende ooghen in't iaer 1578. in Brasilien op den seluen vierden dagh van Oogst-maendt vertelde, alsoe in dien ongheluckighen veldt-slagh in Afrijcken ghebeurde.

HET SESTE CAPITEL.

Vanden roem die de Societeyt door de gheleertheydt en deughdt ghe-uonnen heeft.

Gelcertyd en deughdt aen de Societeyt ghegunt.

TWAS betaemelijck dat de Societeyt, die van Godt teughen d'onwetenheydt en d'ondeughdt der wereltdt opgherecht was, van wijsheydt en van deughdt (als van de twee vernaemste middelen, die tot haer eynde dienstigh waeren) soude versien wesen. Hoe dese inden H. Ignatius uytgheschenen hebben, is bynae kennelijcker aen heel Christenrijck, als het van ons behoort gheschreuen te worden: doch om dit pondt, 'twelck wy neffens andere oock van goeden aloy en ghewicht ontfanghen hebben, niet onder d'aerde te begrauen; sullen tot Godts eere (die doch den oorsprongh van alle gheleertheydt ende deughdt is) 'tselue al mede ten toone stellen. Al en begonst Ignatius ten dertigh iaeren maer te studeren, heeft nochtans soo wel in alle natuerlijcke ende bouen-natuerlijcke wetenschappen aenghenomen, dat hy nae een strengh ondersoeck vande Sorbona, Meester en Doctoor te Pariis ghepasseert is. Wel

S. Ignatius wordt Meester en Doctoor,

is waer, dat hy schijnt al langh te voren een' inghestorte heeft een' ingestorte wysheydt. wetenschap ghehadt te hebben, waer door hy die diep-
 finniche verholentheden van d'alderheylighste Drijvul-
 digheydt verstaen ende beschreuen heeft: ghelijck dit ver-
 moeden al mede door dat boecksken van sijn' Exercitien
 versterckt wordt, daer sulcken verberghen schat van op-
 rechte wijsheydt, als oock inden boeck van sijne Constitu-
 tien, in besloten is, dat onse vijanden selue hen daer ouer ver-
 wonderen. Dan, ghelijck noch den H. Thomas, noch den
 H. Bonauentura dies te mindere gheleertheydt ghehadt en
 hebben, om datse schier al hunne wijsheydt *vanden Vader* Iacob. 1.
der lichten uyt den hemel ontvinghen: alsoo en is oock de 17.
 wetenschap van Ignatius niet min te achten, om dat hy van
 Godt selue in vele dinghen sonder menschelijck toedoen
 onderwesen is gheweest.

Sijne kinderen hebben vanden beghinne der Societeyt af
 door desen schijn alsoo aen de wereldt ghebloncken, datse
 hier om by de H. Kercke in't Concilie van Trenten vergaet-
 dert, iae by de kettters selue tot noch toe bouen alle andere
 gheleerde mannen aensienlijck gheweest zijn. Een ieder ver-
 wonderde sich ouer de wijsheydt die daer inden boesem verschey-
 der ghe-
 leerde
 mannen
 der So-
 cieteyt,
 van Faber, Xauerius, Laines, Salmeron, Iaius, Canisius
 stuck. Dese zijn ghevolght inde gheschillen des gheloofs
 Posseuinus, Gretserus, Valentia, Campianus, Becanus, Scri-
 banius, Cottonus, en die voor al moest ghenoeemt worden,
 Bellarminus. Inde uytlegghinghe der heyligher Schriftuere
 Toletus, Serarius, Pererius, Ribera, Lorinus, Castrius,
 Maldonatus, Sa, Barradas, Iustinianus, Gaspar Sanchez,
 Prado, Villalpandus, Cornelius. Inde Scholastijcke Theo-
 logie Molina, Suarez, Vasquez, Lessius, Ruiz: inde Morale
 Henriquez, Azor, Reginaldus, Filiuccius, Layman, Thomas
 Sanchez: wiens heerlijck stuck van't Sacrament des hou-
 welijcks

welijcks als den Paus Clemens den VIII. met verwonderinghe ghelesen, en daer by vande onnoofele onbevleektheydt sijns leuens verstaen hadde, gaf ghetuyghenisse, dat hy meer eenen Enghel als eenen mensch was.

Wie soude dese allegader kunnen bybrengchen, die op de heylicke Vaders, vande volmaecktheydt, vande gheschiedenissen der tijden, vande Philosophie, vande Mathematijcke, iae oock van alle scientien en vry konsten met grooten roem van diepsinnigheydt ende gheleertheydt hunne boecken hebben uytghegheuen? Daer is eenen besonderen lijst af uytghegaen door Ribadeneira, ende wordt noch eenen nieuwen beschreuen, den welcken deser ende aller andere Auteurs naemen (die wy ghedwonghen zijn hier achter te laten) met eens ieghelijcks lof-schrift vervaten sal: 't sal ghenoech zijn hier te bemercken, dat 'tmeerdere deel vande Vniuersiteyten der wereltd ons voor haer leeraers oft mede-leeraers aenghenomen heeft.

*leeren
schier
in alle
Vniuersi-
teyten.*

*Ghetuy-
ghenisse
vande
gheleert-
heydt der
Socie-
teyt,*

Waer by ick niet meer als twee loffelijcke ghetuygenissen wil voegen, d'eene vanden Beyer-vorst Albertus, die in't iær 1560. als de Societeyt noch heel iongh was, dese woorden aen onsen Generael P. Laines schreef: *Iffer wel een Christen mensch, die sich niet grootelijcks ouer de uytstekelijcke gheleertheydt van V. Eerw. kinderen, ouer hun deughtsaem leuen, ende der ketteren maght door hen beschaemt en ghebroken, niet en sal verheughen? Waer van wy aen V. Eerw. als Vader van soodaenighe kinderen veel ghelucks bieden, te meer om dat wy hopen dat enckelijck door hun vlijt en toedoen den brandt der ketterijen heel uytgebluscht, ende den ouden luyster vande Catholijcke Religie wederem opgherecht, ende schijnbaer sal worden.* 'tAnder ghetuyghen is van Florimundus Remondus, die van onse Collegien sprekende aldus seght: *In dese Collegien is een ouergroot ghetal der Iesuiten, van welcker gheleertheydt sulcken gherucht*

*Lib. de
Orig.
harel.*

rucht is , dat het schijnt datse oock alle vervallene wetenschap wederom sullen oprcchten. Nae welcke woorden sijn' aensprake tot ons keerende, Maer ghylieden, seght hy, ô onverwinnelijck en onvermoeyt gheslacht vanden vromen Achilles, zijt (soo wy gheloouen) uyt den hemel tot ons ghesonden , op dat ghy eens van dese langhduerighe en deerlijcke oorloghe der ketterijen een goet eynde soudt maken. Aen ulieden is, ghelijck eertijds van Mercurius aen Ulysses, dat heylsaem kruyd Moly van Godt gheiont , om de groote menighte der menschen , die vande toouereffe Circe, de ketterije segh ick, alreede betoouert, en in beesten-gelaet verandert zijn, wederom in hun oude gedaente te stellen, oft die'r noch niet af gheraect en zijn, van haer onbeyl ende slimme rancken te verhoeden. Van ulieden, ô alderkloeckste helden, verwacht de helsche Hydra haeren laetsten slaghe. 'tIs doch ghesloten : ghelijck Troia onder Pyrrhus , alsoo moet de ketterije onder ulieden vergaen ende vernielt worden. En schoon uwe verdiensten ende moeyten nae behooren van een ieder niet aengenomen oft vergolden en worden, en laet daerom niet uwe victorie te vervolghen, tot dat ghy den vijandt ganschelijck onder de voeten brenghet , ende ouer den seluen mooght triompheren.

De deughden, de welcke aen dese gheleertheydt den luyfter gheuen , waer mede sy voor Godt ende de menschen als schijnfel des firmaments, en als sferren in d'euwige eeuwigeden blincken , zijn naementlijck dese dry, die den Paus Gregorius den XIII. nae een rijp bemerck , bouen andere inde Societeyt met verwonderinghe bevonden heeft ; soo diepe oodmoedigheydt en misachinghe sijns selfs in sulcke wijsheydt, soo groote liefde, ende eendraghtigheydt van willen, in sulcke verscheydenheydt van natien , soo Enghelijcke en onbevleekte reynigheydt in sulcke iongheydt : welcke paeringhen van deughden, ghelijckse anderssins selsaem zijn, alsoo te meerderen lof verdienen, alse uytstekelijck in eenige Reli-

O o o

gicuse

Daniel.
12.3.
Grego-
rius den
XIII.
bemerckt
dry son-
derheden
inde So-
cieteyt:

*De eer-
ste, groo-
te ghe-
leertheit
met groo-
te oot-
moedigh-
heyt.*

gieuse vergaedinghe ghevonden en onderhouden worden. Wy hebben vanden beghinne ons beste ghedaen, en, Gode lof, noch doen om die te vervolghen. Ghelijck doen Laines en Salmeron, die als Paus-Theologanten tot het Concilie van Trenten ghesonden waeren, ende in't selue, met uytstekelijcken roem van gheleertheit, onder de treffelijckste mannen vande heele werelddt daghelijcks verkeerden, de kinderkens achter straeten den Catechismus ghinghen leeren: ghelijck doen Xauerius en Barzæus, die groote Apostelen vande Nieuwe werelddt, by Coninghen ende Princen om hunne wijsheyt ende predikation soe vermaert, met een belleken de wichters ghinghen tot de Christelijcke leeringhe vergaederen: ghelijck doen Canisius en Lancilottus, soe groote Doctoren en Predikanten alse waeren, den eenen in Sicilien, den anderen in Indien, de letter-konst en andere leeghe scholen leerden: ghelijck noch doen alle d'Ouerste vande Profef-huysen ende Collegien, iae oock alle de Professen inden aenvangh van hunnen staet, oft graed, den tijdt immers van veertigh daghen hen verontledigende om d'onbeiaerde iongheyt inde fondamenten des gheloofs t'onderwijfen. Alsoe worddt dit ghebruyck noch hedenf-daeghs met de selue nederigheyt t'alle kantē onverbrekelijck op d'eene oft d'andere maniere onderhouden. Hoe vele mannen van verstandt, die tot hooghre ampten bequaem zijn, hoe vele van Princelijcke af-komste, die in Houen van Keyfers en Coninghen opghebraght, gheen ander gheselschap als de groote der werelddt en hanteerden, houden hen t'onfen huysen besigh met de kinder-scholen, ende d'aerme iongheyt, soe wel op de dorpen als in de steden t'onderrichten? Hoe vele meesters, nae datse de Godtheyt oft Philosophie inde Vniuersiteyten met grooten lof voorgelesen hebben, sietmen hen tot
de

de verworpene ghedienstigheyt der soldaeten inden legher en elders in gevangen oft gäst-huyfen vernederen? Dese ootmoedigheyt dochte aen eenen vermaerden Doctoor vande Theologie in ons Neder-landt al te groot te wesen; waerom hy de Societeyt verlaeten hebbende die hy was inghegaen, en ghevraeght om wat reden, gaf gheen' andere als dat hy noyt ghemeynt en hadde, datter onder soo gheleerde mannen sulck eene ootmoedigheyt te vinden was.

Desghelijcks soudemen moghen segghen vande broederlijcke liefde, dat het ongheloouelijck, iae schier onmoghelijck is, onder volck van soo verscheyden landen, die doch van strijdende ghesintheden ploeghten te zijn, de selue met sulcken eendraght ende ghelijck-willigheyt te voeden, datse oock den lof der eerster Christenen verdienen, vande welcke S. Lucas seyde: *De menighe der ghener die ghelofden, hadde een herte ende eene siele.* 'tGhebeurt somwijle datter gheen twee vande selue stadt oft lantschap in een Collegie en wonen, des euen-wel niet onvermindert isser meerdere liefde onder den anderen, als offe kinders van eenen natuerlijcken vader waeren. 'tWelck hem besonder in't ontfanghen vande gästen ende uytlanders laet blijcken, de welcke hoe onbekent en vremdt datse zijn; van hoe verre landen datse komen, niet alleen als kinderen vanden huysen ouer al met groote beleeftheyt en herberghsaemheyt ontfanghen, maer oock met sulcke teeckenen van goethertigheyt bewellekomt, ende van een ieghelijck ghedient worden, datse in hunne eyghene moeders huysen sulcke hertelijckheyt niet en souden kunnen verwachten. Soo datmen oft inde Societeyt, oft nergkens, ondervindt, hoe waerachtigh die belofte van onsen Saligmaker is, dat *soo wie huys, oft broeders, oft susters, oft vader, oft moeder, &c. om sijnen naem verlaet, hondertfout ontfanghen*

De tweede, grote liefde met groote ver-scheydenheyt van nationen.
Act. 4. 32

Matth. 19. 29.

van grae- sal, ende het eeuwigh leuen besitten. In gheene Religie meer-
den. dere verscheydenheyt van graeden als in d'onse : bouen de
 Nouitien ende tijdelijcke Coadiuteurs, hebben wy Scho-
 lasticos oft Studenten, die alsoo tot hunne laetste belofte,
 ('tzy datse Priesters zijn, oft niet) g'henoeemt worden: van
 die hunne laetste beloften doen, wordender sommighe
 Gheestelijcke mede-helpers (die den naem van *Coadiutores*
formati voeren) andere Professien van dry, 'tmeeste-deel van
 vier beloften, ghemaect. Welck onderscheyt niet teghen-
 staende, trecken allegader eene koorde, ende spannen t'sa-
 men aen, elck een nae de gratie die hy van Godt ende de
 natuere ontfanghen heeft, om de sielen tot hunnen Schep-
 per ende Heere te brenghen. Nergkens hardere diensten,
 nergkens nochtans veerdigher oft soeter gehoorzaamheyt,
 eenfdeels uyt reden datter geen' uytstekelijckheyt oft voor-
 deelen, van kost, kleederen, oft eenigh ghemack, niet al-
 leenlijck nae, maer oock gheduerende hun ampt, voor
 d'Ouerste en zijn; ten anderen oock om de goedertierene
 gemeynsaemheyt, die d'Ouerste aen hunne sijde met d'on-
 derfaeten, en aen d'andere sijde om het behoorlijck ont-
 fagh en eerbiedinghe dat d'onderfaeten tot d'Ouerste
 ghebruycken. Waer uyt men voorders siet spruyten, 'tghe-
 ne den H. Apostel aende Romeynen beual, *Datse met lief-*
de des broederschaps malckanderen lief-hebben, ende met eerbie-
dinghe malckanderen voorkomen. Inder voeghen, dat ghy
 den onderdaenighen meer uyt sijn ontfagh ende vlijtigh
 uytwercken, als den beuel-hebber uyt sijn' ontfaghelijck-
 heyt ende gheboden erkennen sult. Hierom en weten oock
 van gheen voor oft nae gaen, eerste oft laetste plaetse in
 processie, oft aen tafel, te spreken; behaluen den Ouersten,
 (die ouer al d'eerste inde plaetse Godts moet zijn) de reste
 vande Priesters ende gheene Priesters gaen en sitten onder
 malckan-

Rom. 12.

10.

malckanderen alsoo't komt oft valt; behoudelijck dat de Priesters, voor soo veel de plaetse belanght (om de wille vande weerdigheyt huns staets) altoos voorgaen, sonder nochtans om dese reden 'tminste voordeel in spijsē, klee- dinghe, oft de ghewoonlijcke oeffeninghen te ghenieten: in de welcke die vande Societeyt allegader ghelijck ende eenveerdigh zijn, 'ten waere eenighen buyten-ordinarif- sen arbeydt, ouderdom, kranckheyt oft ongevallijckheyt iet bouen den ghemeynen slagh vereyschte: 'twelck aldan de liefde der Ouerste soo ouervloedighlijck versiet, dat- men oock, des noodt zijnde, gheen kercken-ghewaedt en magh spaeren, om den behoefstighen te gherieuen.

Wat nu voorders de suyuerheyt belanght, heeft gheene ^{Dederde,} bredere verklaeringhe van doen, naedemael onse vijanden ^{grote} selue, in wat maniere sy oock onsen naem soecken te laken, ^{suyuer-} dit nochtans aen de Societeyt moeten toestaen, dat, niet te ^{heyt met} ghenstaende groote iongheyt inde selue is, en daer-en-bo- ^{grote} uen noch een ghemeynsaem leuen ('twelck van vele in ^{iongheyt.} verscheyden Seyndinghen onder Heydenen, Barbaren, ket- ters; soldaeten, wereldtsche, sondighe persoonen, tusschen duysentd perickelen en aenstooten gheleydt wordt) hun- nen handel altoos euen seeghbaer en ghestichtigh, euen onstrafbaer en onberispelijck is. Oock wordt hier sul- ken achte op ghenomen, dat, schoon men met andere fey- len door de vingheren saghe, dese nochtans, die in eeni- gherleye maniere teghen de suyuerheyt moght ghebeuren, sonder oogh-luyckinghe oft ghenade met d'alderwaerste pene van uytseyndinghe soude ghestrafte worden. Die dit punt raect, die raect den appel van onse ooghe. Dese ^{2. Cor. 2.} lelie, die tot *den goeden reuck* C H R I S T I soo noodigh is, ^{15.} moeten wy met alle sorghe onverwelckert en onverstantst hōuden; dese schoone roose wapenen wy, bouen de door-

nen van Godts vreesse, waer van P. Araozius den Coningh Philippum den II. (als elders verhaelt is) soo bevallijck onderrichtede , met den tuyn van een gheduerigh wederpeysen en achterdencken , dat, soo wie hier in ghebrekelijck bevonden wordt, sonder eenigh twijfel oft uytstel doorghesonden, ende van ons ghemeynschap, als een onnut ende schadelijck lidt, afghesneden sal worden.

Innigheyt der Societeyt in haere bekommeringhen.

Andere deughden der Societeyt , waer mede sy haere gheleertheyt verciert, in sonderheyt de ghehoorsaemheyt, ijuer der sielen, ende innigheyt des gheests, waere ouertollich hier te verhaelen : doch en magh dit beloop niet eynden sonder lof, die wel eertijds de Patres vande Carthuyfers Orden met verwonderinghe betuyght hebben, alsse quaelijck begripen kondē, hoe dat het herte vande wercklieden der Societeyt onder soo vele verstroyelijcke bekommeringhen ende huns naesten diensten , altoos door soo gheduerighen aenhangh met Godt vereenight ende ghehecht konde bliuen . Suarez voorwaer (om een voor al, die wel meest om sijne schriften bekend is, by te brengen) plagh te segghen , dat hy lieuer soude hebben alle sijne gheleertheyt, daer hy soo menigh iær met gheduerighe studien soo suerlijck ouer ghearbeydt hadde, als de vruchten ende den troost van een' ure ghebedts alleen te deruen. In sulcken weerde hiel desen man d'alleen-sprake met Godt : gheduerende de welcke, hy wel onder-tusschen soo inden gheest ogghetoghen wierdt, datmen sijn uytghemerghelt lichaem tusschen hemel en aerde sonder eenigh steunsel sagh bliuen hanghen.

HET SEVENSTE CAPITEL.

*Van 'tgheluck en voor-deel der ghener die inde
Societeyt steruen.*

DE moeyten ende onghewallen onses leuens, dat wy ^{t Kort} daghelijcks door den arbeydt ende swaere diensten ^{leuen van} der Societeyt (die noch met een gheduerigh afsteruen on- ^{d'onse} ser sinnen verghefelschap worden) soo verkorten, datter ^{uwordt} in gheen' Orden der H. Kercke, hoe strengh die oock zy, ^{salighe} min ouderlinghen, als by ons, immers hier te lande, te ^{doodt} vinden en zijn; wordt met het gheluck, dat wy in d'ure ^{vergol-} onser doot allegader ghenieten, ghenoeghsaem, iae ouer- ^{den.} vloedighlijck ende ten hooghsten vergolden. Het voor-
deel der Societeyt, daer wy de goedertierenheyt Godts
noyt ten vollen kunnen af bedancken, is, dat alle die Iesuit
steruen, van IESVS ontmoet en onthaelt worden. De H. Te- ^{I E S V S}
refia was op eenen sekeren tijdt nae de Communie te Cor- ^{ontmoet}
doua in Spaignen inden gheest opgetrocken, alsoe sagh, dat- ^{aen ons}
ter vele sielkens uyt het vaghevier met grootē blijdschap ^{alle nae}
opwaerts nae den hemel klommen: de welcke allegader van ^{de doot,}
eene blinckende (die als leydtf-man voorghingh) aenghe- ^{ghelijck}
voert wierden, ende dese wierdt met eene sonderlijcke ^{S. Tere-}
ionste van CHRISTVS IESVS in't gheselschap der ^{sia ghesien}
Enghelen ontmoet, omhelst, en ingehaelt. Waer ouer ^{heeft.}
soose keurigh was om te weten, wat dit voor sielen, ende
in't besonder welcke sy was die d'andere voor uyt leyde; ^{Ex rela-}
heeft haer verftout eene vanden hoop onder de laetste aen ^{tione R.}
te gaen, ende daer van r'ondervraeghen: de welcke voor ^{P. Chri-}
andwoorde gaf: *Onsen leydtf-man is eenen Broeder vande So-
cieteyt IESV, met den welcken wy ons altemael verblijden,^{soelli}
^{an 1616.}
^{13. Ian.}*

om dat wy heden door sijne ghebeden ende verdiensten verlost zijn. Maer 'tghene ghy siet van onsen Saligh-maker, hoe hy dien ontmoet ende ontfanght, en is noch vremdt, noch nieuw: dit is doch het privilege vande kinderen der Societeyt IESV: wat Iesuit datter sterft, die wordt van IESVS ontmoet ende ontfanghen. Op den seluen ooghen-blick als Teresia dit visioen sagh, was salighlijck inde selue stadt onsen sacristaen oft koster ouerleden, die den tijdt van dertigh iaeren langh met sulck' eene ghestichtigheyt ende waer-nemen sijner sinnen dit ampt bedient hadde, dat hy vande vier hondert Gheestelijcke dochters die de kercke hanteerden, niet eene van aensicht, hoe wel allegader van aansprake ende stemme, en kende.

S. Ignatius siet Hosium en Codurium ten hemel gaen.

P. Aluares onderfaeten allegader saligh. In eius Vita c. 23 Alle die inde Societeyt met Alphonfus Rodrigues geleeft en volherdt hebben, saligh.

Dit soo onverghelijckelijck en onweerdeerlijck gheluck en is ons van heden oft ghisteren niet t'huys ghekomen, 'theeft sijne beghinselen met de Societeyt selue: in wiens op-gangh den H. Ignatius d'eerstelinghen van sijne doode, Hosium ende Ioannem Codurium, in glorie ghesien heeft ten hemel klimmen. Nae der handt is dit privilege noch met andere openbaeringhen eenpaerlijck bevestight gheweest. Als dien heylighen man P. Balthasar Aluares sijne klaghten eens aen Godt ouer de slappigheyt ende onvolmaecktheyt van sommighe sijn' onderfaeten dede, wierdt hy vanden seluen vertroost, ende verskert, datter euen-wel niet eenen van alle die verloren en soude gaen.

Veel ruymmer is geweest de gratie die aen Alphonfus Rodrigues, dien grooten dienaar van Onse L. Vrouwe vertoont wierdt. Hy ghevoelde datter in hem eene wondere begheerte opstondt van alle sijne mede-ghefellen, met de welcke hy doen inde Societeyt leefde, inden staet te sien diese inder eeuwigheyt souden besitten: ter wijle sijn ghe-moedt hier van tusschen hope en vreesse, al wanckelende, speelde,

speelde, heeft hy gheduerende een' opghetoghentheydt des gheests (die hem ouer quam) ghesien, dat alle die doen ter tijdt, te weten in October van't iaer 1599. inde Societeyt met hem leefden (wel verstaende indien se volherdigh bleuen) d'eeuwighe saligheyt souden ghenieten. Welck visioen Pater Gabriel Aluares, Rectoor van Mallorca altoos plagh te ghebruycken, als hy eenighe wanckelbare gheesten in hunnen roep wilde verstercken. Maer soo 'tselue aen P. Didacus Monterus, die Praepositus van't Profeshuys te Lisbona was, by gheval vertelt wierdt, heeft dien gheandwoordt, dat hy noch iemandt anders wiste, die verschere openbaringhe daer van hadde: den welcken men meynt, om sijn' uytnemende volmaecktheydt, ende verscheyden ouerganghen des gheests die hy plagh te lijden, den man selue was.

Troostelijcker noch als het voorgaende, is de ghetuyghenisse vanden Salighen P. Franciscus de Borgia: den welcken als Marcus sijnen ghetrouwen mede-ghesel op eenen tijdt met een' onghewoonelijcke blijdschap en liefelijcke tranen ouergoten sagh; en heeft niet opghhouden van hem met gheduerigh bidden en smeecken nae de reden te vragen, tot dat hy ten laetsten de waerheydt met dese woorden beleedt: *VVeet, lieuen broeder Marce, dat Godt onse Societeyt ten hooghsten bemint, ende aen dese de selue weldaet ghegunt heeft die hy wel eertijds aen d'Orden vanden H. Benedictus gaf, te weten, datter in d'eerste dry hondert iaeren niemant van alle die'r tot de doot toe in volherdt, verdoemt sal worden.*

Doch, soo ons schier alle dese ghetuyghenissen maer eenen bepaelden tijdt aen en dienen, fullender voor 'tlaetste, d'aldertroostelijckste byvoeghen, die sonder vernijpinghe voor altoos dit priuilegie versekert. Ter wijle Pater Matreziecht-vader vanden Vice-roy van Barcelona, den Hertoghe de Monte-leon, sich in een van onse Italiaensche Colle-

Dierghelijcke openbaringhe aen eenen anderen.

Visioen vanden Salighen Borgia,

datter d'eerste 300. iaeren niemant vande Societeys steruende sal verloren gaen.

gien hiel, is hy van een seker Religieus uyt een' andere strenghe ende ghereformeerde Orden gheroepen gheweest, die met grooten roem van heyligheyt nu nae sijn' uysterste ghingh, om van dese werelddt te scheidt. Nauwelijck was hy in sijne celle ghetreden, daer desen nu bykans lagh en siel-braeckte, als den siecken sijne stemme met een bly ghelaet tot hem opheft en seydt: *O gheluckighen Pater, wien van Godt ghegunt is een lidtmaet van die Religie te zijn, in de welcke niemandt en sterft, of hy en wordt saligh. Dit heeft my Godt op staenden voet veropenbaert, ende belast dat ick opentlijck soude uyt spreken: voeghende met een versucht daer by, Van mijn Orden, al worter vele saligh, nochtans gaender oock al eenighe verloren.* Waer op soo onsen Pater met behoorlijcke heuscheyt dese verghelijkinghe wilde versoeten, ende de ruyme voorstellinghe van onsen't wegghen (die hem al te rijf dochte te wesen) een weynigh besnijden, heeft hy anderwerf gheseydt: *'tIs soo ick u segghe, Pater, Godt heeft my beuolen dit t'openbaeren, ende om dese reden alleen hebbe ick u hier doen by my roepen.* Korts nae dese verklaringhe gaf hy sijnen gheest, dies te dieper vreughdt in't herte van P. Matrez en van alle d'onse laetende, hoe men sekerder uyt de faem van sijne heyligheyt magh betrouwen, dat in sulcke gheleghentheyd (want hy op sijn steruen lagh) anders niet als de lautere waerheyt uyt sijnen mondt ghekomen en is.

Laet vry nu ons dit leuen door arbeydt en lijden kort vallen, het eeuwich, dat wy (menschelijcker-wijse te spreken) seker zijn, en sal maer te vroegher beghinnen, ende te langher dueren.

*Alle die
inde So-
cieteyt
steruen
zijn sa-
ligh.*

HET ACHTSTE CAPITEL.

Van d'eere ende goede jonsten die de Societeyt van verscheyden Pausen, ende Gheestelycke Princen ontfanghen heeft.

WY souden voorwaer niet sonder laecke van groote ondancckaerheit, aen onse meeste weldoenders en vrienden onghelyck doen, indien wy 'tghevoelen van soo vele ghekroonde hoofden, en allerleye Gheestelycke oft wereltsche Princen (datse vande Societeyt ghehadt, en met hunne woorden oft wercken betuyght hebben) onder soo verscheyden lof-schriften niet mede voor den dagh en braghten, om hunne ghedenckenisse daer door vanden verghetelycken ondergangh te bevrijden. Want ons voornemen doch hier in niet anders en is, als de jonsten van onse vrienden met behoorlijcke danckbaerheit t'erkennen, ende de ghetuyghenisse diese mondelijck oft wel daedelijck vande Societeyt ghegheuen hebben, met betaemelijcke heuscheyt tot Godts glorie voor onse naekomelighen te vertellen.

Den eersten Paus, onder wien de Societeyt opghestaen ende behert is gheweest, was Paulus den III. Van den welcken wy moghen met een woordt segghen, dat hy de selue bevestight hebbende, met sulcken liefde beminde, als of hy selue haeren instelder gheweest hadde. Nae hem Iulius oock den III. wel wetende datter te Loretten menighe swaere ende verwerrede biechten voor-vielen (uyt reden datter van alle ghewesten der werelddt allerhanden slaggh van volck theyligh huys komt besoecken) en in ghevolgh van dien datter wijse ende gheleerde biecht-vaders

*Ghene-
ghent-
heyt van
Paulus
den III.
tot de So-
cieteit;
van Iu-
lius den
III. die
ons de
bedienin-
ghe van't
H. huys
te Lorettē
gheeft,*

ende
van't
Duyts
Collegie
te Roo-
mens

van noode waeren, heeft onse Patres ghestelt, verhopende dat sy lieden dit ampt bequaemelijck souden bedienen. Hebbende te Roomen met groote onkosten een Collegie ghesticht, al waer de ionghelinghen van Duytslandt in gheleertheyt, godtvruchtigheyt, ende Christelijcke seden onderricht souden worden, om naemaels in hun vaderlandt, ende de ghewesten vanden Noorden, wederstandt teghen d'opgherefsene ketterijen te bieden, ende de godtvruchtigheyt der Catholijcke te vernieuwen; heeft dit Collegie in handen vande Societeyt ghestelt, haer toe betrouwende datse de iongheydt alderbequaemst teghen de vijanden des gheloofs soude wapenen, ende de deught daer in planten. Den seluen Paus hadde oock in sin d'onse nae't eylandt van Cyprus, ende te Constantinopelen te seynden, laetende sich voorstaen, datse onder de Turcken het ghelooue souden kunnen planten, en d'alderfelste vijanden der Christenen, oock in't midden van hun landt, afbreucke doen. Welck voor-nemen hy oock ten eynde ghebraght soude hebben, 'ten waere hem de doot verrascht hadde.

vvilt
ons nae
Cyprus
en Con-
stantino-
pelen
seynden.

Van
Marcel-
lus dē II.

Marcellus den II. midts hy luttel daeghen Paus was, ende heeft de Societeyt niet veel ghebruyckt, doch heeft ghenoech te kennen ghegheuen wat hy van sinne was: want soo Ignatius kortst nae sijne verkiesinghe hem ghingh besoecken, ende veel ghelucks bieden: *Vel aen, Ignati, seyde hy, werft ghy al veel kloeck volck; wy sullen't ghebruycken.*

Van Pius
den IV.

Pius den IV. nae de doot vanden doorluchtighen Cardinael Carpensis, den welcken Protecteur, oft besonderen beschermer der Societeyt gheweest was, versocht wesende dat het sijne Heyligheydt soude belieuen onse Orden van iemandt anders te voorsien, heeft gheandwoordt: *Wy nemen op ons, ulieden te beschermen, wy sullen uwen Protecteur*

die onsen
bescher-
mer vvilt
zijn.

zijn.

zijn. Den seluen Paus seyde eens inde teghenwoordigheyt vanden doorluchtighen Cardinael Moronus, ende den Hertoghe van Ferrarien, naedemael de Societeyt soo goeden dienst aen de H. Kercke dede, dat hyse oock tot het verghieten sijns bloedts soude vorstaen.

Pius den V. behaluen andere besondere goede jonsten, ^{*Van Pius den V.*} heeft onse Societeyt alle de priuilegien der biddender Ordens medeghedeylt, ende beuolen datmen haer soude als een van die houden: hy heeft oock onse Patres inde Pau-selijcke Penitentiarie van Roomen ghestelt, met volkomen maght van t'onslaen van alle soorten van sonden ende gheestelijcke bannen.

Aen Gregorius den XIII. lagh onse Societeyt t'eenemael in't herte: want soo waer iet ter eere ende glorie ^{*Van Gre-gorius de XIII.*} Godts te doen quam, terstondt vielen sijne sinnen op d'on-se. Hy wierdt verfocht om tusschen den Coningh van ^{*die Pos-seuinum*} Polen ende den grooten Hertoghe van Moscouien den ^{*nae Mo-scouien*} P. Antonium Possuinum daer henen. De Maroniten, een ^{*seyndt,*} volck niet wijt vanden bergh Libanus gheleghen, eyschten van hem eenighe die hen in't oprecht ghelooue souden ^{*andere*} onderwijfen, ende wederom tot de vereeninghe met de ^{*nae de*} H. Roomsche Kercke brenghen; terstondt heeft hy hen ^{*Maroni-ten:*} eenighe vande Societeyt toeghesonden. tSelue dede hy ghestaedelijck in alle andere voor-vallen. Om kort te maken, nae dat hy met ouergrooten kost dat wijdt-beroemt ende treffelijck Roomsche Collegie ghebouwt hadde, in't ^{*gheeft*} welck alle soorten van wetenschappen gheleert moesten ^{*aende So-cieteyt*} worden, om hier door van alle kanten der werelddt een ^{*t Roomsche*} ieghelijck derrewaerts aen te locken; heeft dat, niet te-ghenstaende d'ouervloedigheyt van soo treffelijcke ende gheleerde mannen die'r alsdan uyt alle Ordens te

Roomen waeren, aende Societeyt, soo iongh als sy was, ghegheuen. In dit Collegie, bouen alle wetenschappen die daer gheleert worden, heeft hy onder andere godtvruchtighe oeffeninghen, de Sodaliteyt van Onse Lieue Vrouwe Boodschap bevestight, ende die met vele schoone Aflaeten vereert, maght gheuende aenden Seer Eerwerdighen P. Generalis, van ouer al andere Sodaliteyten van Onse Lieue Vrouwe, met dese van Roomen te veruoeghen, ende deelachtigh vande selue priuilegien te maken. Maer dese goetjonstighheyt des voornoemden Paus heeft merckelijck aenghenomen, als onse Patres uyt Iaponien, van d'uyterste palen der wereltd, tot Roomen toe die twee ionghe Princen aengheleydt hebben, die als ghesanten ende neuen van dry Coninghen van Arima, Omura ende Bungo, uyt hunnen naem quaemen aen sijne Heylighheyt eere ende onderdanigheyt bewijfen.

*bevestight
de Sodaliteyten,*

*ontfanght
de Iaponeische
ghesanten.*

Van Clemens den VIII. en Paulus den V.

Clemens den VIII. ende Paulus den V. achteden de Societeyt soo veel, als eenen stercken muer teghen de ketterijen ende alle onghelooouigheyt te wesen: ouerfulcks hebben die op het ernstelijckst behert; den eenen, datse wederom in Vranckrijck ende eenighe steden van Polen ontfanghen soude worden, daer de kettters ende andere vijanden haer hadden uytghedreuen: den anderen, datse in Turckijen ende het Rijck van China soude moghen gheplant worden. Van Gregorius den XV. sal de canonicatie van onse heylighe Vaders Ignatius ende Xauerius lof ende danckbaerheyt in alle eeuwigheyt spreken.

van Gregorius den XV.

van Urbanus den VIII.

Ten laetsten, tis kennelijck ghenoegh aen alle de werelt, hoe dat onsen alderheylichsten Vader Urbanus den VIII. soo door fyseluen als door sijne twee neuen Cardinalen Franciscus ende Antonius Barberini te Roomen het iubel-iaer onser Societeyt vereert heeft, een ieghelijck door

door sijn exempel tot een' al-ghemeyne blijdschap verweckende. Den seluen langh te voren eer hy Paus wierdt, ghesonden zijnde nae Parijs, om den Coningh Henricus den IV. ouer sijnen ionghen soon Ludouicus den XIII. teghenwoordigh Coningh van Vranckrijck, veel ghelucks te bieden, siende noch voor het stadt-huys van Parijs de pyramide staen, de welcke onse vijanden nae 'tverdriuen uyt het Rijck teghen ons opgherecht hadden, en heeft niet laeten aen te dringhen, tot datse by des Coninghs bevel gheweyrt is.

'tWaer onmoghelijk een eynde te vinden, al wilde ick oock maer op 'tkortste verhaelen, wat eere ende goetdionstigheid dat ontallijcke Gheestelijcke Princen en Heeren ons bewesen hebben: naementlijck de doorluchtighste Cardinalen Borromæi, Vrsini, Lotharingi, Truchsesij, Barberini, Ludouisij, Farnesij, Aldobrandini, Boncompagnij, ende andere soo Bischoppen als Prelaten: in sonderheyt de ghene die in 't al-ghemeyn heyligh Concilie van Trenten gheweest, ende aldaer den ijuer ende gheleertheyt van P. Laines, Salmeron ende andere bemerckt hebben: onder de welcke ghelijck uytstekelijck waeren Otho den Cardinael Truchses, ende Carolus den Cardinael van Loreynen, soo hebben se (naementlijck desen laetsten) dickmael bescheydelyck gheseydt, *datse in't beminnen ende beschermen der Societeyt selfs aen onsen Generael niet wijcken en wilden; iae hun beste souden doen, van die op hunne schouderen in Vranckrijck en elders nae vermoghen te draghen.*

HET NEGHENSTE CAPITEL.

*Van d'eere ende jonsten die de Societeyt vande
vereldtsche Princen ontfanghen heeft.*

NIET mindere gheneghentheyt tot onse Societeyt en hebben ghehadt Keyfers, Coninghen ende andere wereltlijcke Princen.

*Van Ioã-
nes den
III. Co-
ningh
van Por-
tugael,*

Ioannes den III. Coningh van Portugael (om dien het voordeel te gheuen, den welcken den eersten gheweest is die onse Societeyt versocht heeft) is in sulcker voeghe d'onse toegedaen gheweest, dat hy gheerne die allegaeder tot hem soude ghetrocken ende onderhouden hebben. Hoe menighe Collegien, kercken ende scholen en heeft hy ons in Europen ende Oost-Indien niet ghesticht? Wat ghevoelen en heeft hy van onse onderwijfinghe in de deught en letteren niet ghehadt, als hy soo uyterlijck eenen vande Societeyt voor meester van sijnen soon versocht heeft? Sijne liefde ende forghvuldigheyt voor d'onse dreef hem somwijlen soo verre, dat hy selue in persoon d'onse die sieck waeren quam besoecken. Sijnen broeder Ludouicus hadde sulck een behaeghen in onse instellinghe ende maniere van doen, dat hy met den Salighen Borgia wel rijpelijk ghandelt heeft, van sy seluen in onse Religie te begheuen: ende soude sijn voornemen volbraght hebben, ten waerden H. Ignatius gheraedsaemer ghevonden hadde tot de meerdere eere ende glorie Godts, dat hy sijnen Heer broeder tot raedt ende hulpe soude byblijuen.

*viens
broeder
Ludou-
cus vande
Societeyt
vilde
zijn.*

*Van an-
dere Co-
ninghen
en Prin-
cen,*

Dierghelijcke, oft mischien noch meerdere, dinghen soude ick konnen verhaelen van verscheyden Keyfers, Coninghen van Spaignen, Vranckrijck, Polen; vande Arch-
herto-

hertoghen van Oostenrijck, Hertoghen van Beyeren, Loreynen, Keur-vorsten van Duytslant, dié van't huys van Medices, Parme, ende vele andere Italiacsche Princen. Met een woort, de ampten daerse ons menighmael toe ghebruyckt hebben, ende noch daghelijcks ghebruycken; soo vele Collegien, Seminarien, Vniuersiteyten, daer sy ons inghestelt hebben, gheuen ghenoech te kennen, wat ghevoelen sy van onse diensten, ende wat gheneghentheyf sy tot onse Orden hebben. Voor exempel ende bevestinghe van alles magh dienen Ferdinandus den I. Roomsch Keyser van hoogh-loffelijcker ghedachtenisse. Alle de werelt weet ghenoech, hoe seer dat desen aen onse Societeyt toeghedaen is gheweest: meer dan thien Collegien heeft hy voor d'onse ghesticht, meer dan twaelf soo vernieuwt als vermeerdert. Heel Duytslant door was't bekend, dat soo wie de Societeyt in het minste hinderde, dien aen Ferdinandus den appel van sijn' ooghe raeckte: soo wie hem te vriende wilde hebben, dat hy sich moest voor vriendt vande Societeyt houden. Dit en kan men niet beter uytlegghen, als met sijn' eyghen woorden, die hy aende selte Congregatie schreef den xv. Februarij in't iaer M.DC.VIII. *Ick sal mijn beste doen, seyde hy, dat volghens de goetjonstighen ende liefde, die ick van mijn' eerste ionghenheit tot uwe uytnemende Religie ghedraeghen hebbe, nergens aen en kome t'ontbreken, in het beschermen ende verwoorderen van uwe welvaert: want ick beminne op eene besondere maniere, soo dat ick niet min uwe onghelucken ende teghenheden, als mijn' eyghene ghevoele. Ouerfulcks uwe Collegien, die ghylieden eensdeels van mijnen Heer vader Carolus, eensdeels van my, in mijne landen ghekreghen hebt, sal ick niet min als mijn' eyghen goedt trachten te behoeden ende te vermeerderen. Dese toeghedachtheyt heeft metter tijdt soo aenghenomen, dat hy nu*

naementlijck van Ferdinandus den II. Roomsch Keyser,

inhoudt van sijner brief aen onse selte Congregatie,

*sonde
vullen
inde So-
cieteyt
komen,*

*beveelt
de selue
aen sijns
erfge-
naemen:*

*van ver-
scheyden
Coninghe
en Prin-
cen buy-
ten Eu-
ropa,*

*in Iapo-
nen,*

in China,

*in Abaf-
sen.*

Keyser zijnde, niet alleenlijk met wondere ghemeynsaem-
heyt met d'onse handelde, maer voorder somwijlen daer
by seyde: *VVaer ick vry, en mijns selfs, ghelijck mijne broeders
zijn, ick soude noch heden vande Societeyt willen worden.* Ende
soodanigh is hy ghebleuen totter doot toe: want nae dat
hy sijn testament ghemaect hadde, soo heeft hy daer by
ghevoeght: *Bouen al beuelen wy wel rijpelyck ende bescheyde-
lyck aen onse erfghenaemen, de seer Eerweerdighe Societeyt IESV,
ende haere Patres, &c.*

Om dit capitel te sluyten, ghelijck wy in Europa niet
alleenlijk vijanden en hebben, maer oock hertelijcke ende
treffelijcke vrienden, desghelijcks in andere ghewesten der
wereldt en hebben wy niet alleen vervolghinghen ende
wreedtheyt onder de Barbaren beproeft, maer oock groo-
te eere ende goetjonstigheyt ontfanghen. Vele wondere
dinghen soude ick tot desen propoofte kunnen verhaelen,
maer om kort te maken, hier van en wil ick niet meer dan
een staelken voorhouden. Eenighe Coninghen van Ia-
ponien hebben Xauerio ende sijne mede-ghesellen sulcke
eere aenghedaen, als sy oyt aen iemandt van hunne ver-
naemste edelmannen plaghten te bewijfen. Den Co-
ningh van Bungo dede hem neffens sijne sijde op het selue
tapijt sitten. Hoe heerlijk datmen in China met P. Mat-
thæus Riccius gehandelt heeft, schrijft in't wijdt ende
breedt P. Nicolaus Trigault. De ionghlste brieuen vanden
Oosten mellen dat den Coningh van China d'onse heeft
willen opperste bedienders des Rijcks maecken: maer ver-
staen hebbende, dat wy ontfeyden sulcke weerdigheyt
ende maght t'aenveerden, en sich ouer de deught verwon-
derende, heeft ons in meerdere eere ende achtbaerheyt ghe-
houden. In Abassien of Preste-Ians landt Zela-Christus
broeder en Stadt-houder des Coninghs, was aen onse Socie-
teyt

teyt soo toeghedaen, dat hy fomwijlen ons kleedt aenghetrocken heeft, om de iaerlijcksche ghedachtenisse haerder bevestinghe te vereeren. In't selue landt zijn noch eenighe andere Stadt-houders des Rijcks gheweest, die met den heelen legher, wereldlijcken Magistraet ende Gheestelijckheyt, d'onse, soo sy in't Rijck quaemen, te ghemoetsghetrocken zijn: welcke eere alleen aen hun opperste Keyfers pleegh te gheschieden. Andere hebben door eerbiedinghe d'ouerbleuelinghen onser tafel vergaedert en opghe-eten. Den Keyser selue verstaen hebbende dat de moeder van P. Petrus Paëz ouerleden was, heeft rouwe ouer ghedraeghen, niet min dan of het sijn' eyghene moeder gheweest hadde.

HET TIENSTE CAPITEL.

Eenighe ghetuyghenissen ouer d'instellinghe ende handel der Societeyt IESV, ghegheuen.

DE goetjonstighent ende eere, daer wy nu van ghesproken hebben, die de Societeyt van soo vele treffelijke Pausen, Keyfers, Coninghen en Princen ontfanghen heeft, zijn ghenoeghsaeme ende ontwijfelijcke teekenen van't goedt ghevoelen dat sy van haere diensten ghehad hebben: euen-wel en sal't buyten ons voornemen niet zijn in't kort te stellen, oft (om beter te segghen) aen te wijsen eenighe duydelijcke ghetuyghenissen die van dese dusdanighe perfoonen ghegheuen hebben, aen wiens autoriteyt niet en valt te twijfelen, ende aen wie d'instellinghe der Societeyt met haere ampten seer wel bekend is gheweest.

Ten eersten dan, ghelijck het niemanden meer aen en gaet kennisse te nemen van eenighe Religie, als de Pausen van

Verscheyden ghetuyghenissen aende Societeyt ghegheuen,

van Paulus den III.
in Bulla, Regimini, in Bulla, Licet de bitum: van Iulius den III.

in Bulla, Dilecti,

Sachinus lib. 8. num. 34.

Van verſcheyden andere Pausen.

In Bulla, Innumera- biles,

in Bulla, Dum in- deſeſſa.

Roomen, ſoo en ſoude men gheen treffelijcker ghetuygheniffen kunnen verſinnen, als ſy van onſe Orden, niet alleen met den monde, maer oock in hunne Bullen ghegheuen hebben. Paulus den III. haer voornemen ende inſtellinghe ghelefen hebbende, ſeyde, *dat hy niet met alle daer in bevonden en hadde, dat niet heyligh ende godt vruchtigh en was.* Anderwerf noemt hy de Societeyt eenen vruchtbaeren acker, die niet alleen iaerlijcks, maer daghelijcks vele ende ouervloedighe vruchten voortbrenght. Soo luyden oock de ghetuygheniffen van Iulius den III. ende Marcellus den II. Pius den IV. verhaelt hebbende menigherleye goede dienſten die de Societeyt aen de H. Kercke doet, en ontſiet ſich niet te ſegghen, dat hy van ſijnen kant die met uytzhelefen ionſten ſocht te voorkomen, ende onder alle andere Ordens beſonderlijck beminds, *ias oock tot den bloede toe ſal voorſtaen.* Den ſeluen Paus in ſijnen brief aen den Keyſer Maximilianus, ende Daniel Keur-vorſt van Ments gheſchreuen, toont hoe qua-lijck dat hy neemt, datter teghen de Societeyt eenighe laſterighe boeckskens uytgheſtroyt wierden, *door de welke de booſe menſchen anders niet en ſoecken (ſeght hy) als de goede en godt vruchtighe wercken te beletten die van haer in alle gheueſten uytgherecht worden.*

Soo ſpreken bynae alle andere Pausen van haere gheſtichtighe exempelen, leeringhe, neerſtigheyt ende aerbeyt oft om de iongheyt t'onderwijſen, oft om de kettters te bekeeren, oft om de Heydenen tot het waerachtigh gheloo- uen op den wegh der ſaligheyt te brengen. Pius den V. noemt de werck-lieden der Societeyt mannen te zijn, *die in gheleertheyt, gheſtichtigheyt en heyligheyt voor de wereldt uytſchijnen.* Elders ſeght hy, *datie waerachtelijck het tijdelijck goedt verſaecht hebben, ende hunne lendenen met aermoede ende ootmoedigheyt ghegordt, om 'tghelouue CHRISTI met de ver- ghietin-*

ghietinghe huns bloedts ouer al oock inde Oost ende West-Indien te draeghen. Gregorius den XIII. als hem de Patres van onse vierde generale vergaderinghe de voeten quamen kuilen, noemde niet alleenlijck de Societeyt een' heylighe Orden, maer seyde daer by tot meerdere bevestinghe van sijn ghevoelen: *Sy is inder waerheyt heyligh, ende wy en hebben schier bedensdaeghs niet met allen beters als dese uwe heylighe Orden, die van Godt teghen de ketterijen ghestelt is.* Gregorius den XIV. achtete dat het tot 'tghemeyn voordeel oft naedeel van de H. Kercke was, al wat de Societeyt wedervoer. Clemens den VIII. aensprekende de Patres vande Congregatie, ter wijle die aen sijne voeten laghen, seyde dese woorden: *Ick beminne ende beherte eenighlijck uwe Societeyt, ende bekenne, en sal het altoos bekennen, dat se den rechten arm van de H. Kercke is.* Dierghelijckē ghetuyghenissen hebben ons al mede Paulus den V. Gregorius den XV. ende den teghenwoordighen Paus Urbanus den VIII. ghegunt.

Soude ick een eynde vinden, soo en magh ick niet aenraken wat ghevoelen dat in het besonder ontallijcke Cardinalen, Bischoppen ende andere Gheestelijckheyt vande Societeyt ghehadt heeft. Dit alleen en kan ick niet naelaeten, dat in het al-ghemeyn H. Concilie van Trenten uytdruckelijck ghetuyghenisse ghegheuen is gheweest, dat van doen af de Societeyt door gansch het Christendom ende landen der Heydenen met seer groote vrucht der sielen verspreyt was. Vele Bischoppen, die in dese heylighe vergaderinghe gheweest waren, thuyt ghekeert zijnde, hebben bekent, dat sy onder veel goedts datse aldaer bekomen hadden, wel een van't meeste achteden te wesen, dat sy de Societeyt I E S V daer hadden leeren kennen ende beminnen.

Doch 'ten is niet te verwonderen, dat de Gheestelijcke, (aen wien't eyghen is de deught te weerderen) vande Re-

Exactis
Congr.
iv. generalis.

In Bulla,
Ecclesie
Catholice.

Suarez
lib. 1. Societ. c. 7.

n. 5.

van't
Concilie
van Trenten,
in diplomate dato
Trid.
1 Nouéb.
1562.

van't Hof van Portugael ende van Spaignen, ligieusen loffelijck spreken, daer de wereltlijcke menschen selue die soo hoogh opsetten. In't Hof van Ioannes den III. Coningh van Portugael, ende Philippus den II. Coningh van Spaignen wierden d'eerste Patres als mannen van d'andere werelt aenghesien, ende Apostels ghenoeemt: welcken naem 't ghemeyn volck in Portugael noch heden'sdaeghs aen ons gheeft. Carolus den IX. achtede onse Religie te wesen als een sterck casteel teghen alle ketterijen, *grootelijcks niet alleenlijck tot de vermeerderinghe der glorie Godts, maer oock van't welvaren des rijcks dienende.* 't Selue ghetuyghde van ons Stephanus Coningh van Polen, ende in Nederlandt Alexander Farnesius Prince van Parme, ghelijck breeder inden seften bocck verhaelt sal worden. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijk schreef aen die van Rochelle den 17. September 1606. in deser voeghen: *In vele steden onses Rijcks zijn wy ghewaer ghe worden, hoe nut ende bequaem dat ons de Patres der Societeyt zijn, de welke in allen hunnen handel, maniere van doen en leeringhe, klaerlijck betoonen, datse anders niet voor ooghen en hebben als d'eenighe glorie Godts.* Inde vergaedinghe des Rijcks te Paris in't iaer 1615. ghehouden, wordter vanden adel en de Gheestelijckheydt die ghetuyghenisse aen de Societeyt ghegheuen, datse groote vruchten voortbrenght, ende besondere goede diensten aen de H. Kercke doet, in't onderwijfen der ionghheydt in gheleertheydt, ende Christelijcke seden, ende in't veruorderen der Religie.

vande buyfen van Oostenrijck, en van Beyeren, Duyfent dierghelijcke ghetuyghenissen soude ick konnen bybrenghen, vande Archshertoghen van Oostenrijck, vande Hertoghen van Beyeren, vande andere Duytsche Vorsten, ende Princen van Italien: maer die allegader achterlatende, sluyte ick dit capitel met de woorden van Ferdinandus den II. Roomsch Keyser, die hy ghevoeght heeft

heeft by sijn testament, alwaer hy de Societeyt aen sijn ^{Testa-}
 erfghenaemen op't alderhooghste beuolen hebbende, dese ^{ment van}
 reden daer by set: *Om dieswille datse door haer ghestichtigh ^{Ferdi-}*
leuen, gheleertheydt ende onderwijsinghe der iongheydt, niet alleen ^{mandus}
in Oostenrijck ende onse andere Rijken en Prouincien, maer daer-
en-bouen de heele wereltd door, veel, profijtelyck, ende ghe-
trouwelyck bouen andere arbeydt in't beschermen ende verbrey-
den der Catholijcke Religie: ende dat, in teghen-deel van dien,
d'ondanckbaere wereltd haer bouen andere haet ende vervolght:
soo datse besondere verweyringhe, hulpe en bystandt van noode
heeft en verdient.

HET ELFSTE CAPITEL.

*Ghetuyghenissen van Steden, Vniuersiteyten,
 ende Religieusen van andere Ordens.*

Soo vele steden alser ons versoecken en fonderen, alser
 huysen, scholen ende kercken aen ons stichten, gheuen
 hier door ghenoech te kennen, wat ghevoelen datse van ^{Gevoe-}
 de diensten der Societeyt hebben: want anderflins waerom ^{len der}
 fouden sy in sulcke menighte van Gheestelijckheydt haer ^{steden}
 seluen die kosten aendoen? Ouerfulcks, om dat het onnoo- ^{vande}
 digh is woorden by te brengen, daer het met de stucken ^{Socie-}
 blijkt, soo sal ick alleenlijck, als exempels-ghewijse, hier set- ^{teyt,}
 ten 'tghene de stadt Ascoli dies aengaende aen den Paus Pau-
 lus den V. den eersten October des iaers 1613. schrijft: *Al-*
derheylichsten Vader, waer't dat uwe Heyligheydt de veranderin-
ghe konde sien die in onse stadt gheschiedt is, sedert dat de Patres der
Societeyt IESV by ons ghekomen zijn, sy en soude Ascoli niet meer
kennen: haet ende nijt is te nederghellegt, en in vriendtschap
verandert, poignarts en rapieren zijn in roosen-boeykens ver-
 keert,

keert, 'tbloedt Voor desen door twist en tweedragt vergoten
wordt nu door traenen van leetw sen uytghewasschen: daermen te
voren het ledigh volck langhs de merckten ende ouer de straeten
sagh treden, daer sietmen die nu nae de kercken ende Sodaliteyten
gaen, alwaer sy de voorgaende vijandschappen malckanderen
vriendelijck ende beleefdelijck vergheuen, &c. Oock is 't wonder om
sien de ghehoorsaemheyte der kinderen tot hunne ouders, &c. Wel-
cke saken allegader ghelijckse nieuw ende ongheloopen by onslieden
zijn, soo weten wy het aen de voornoemde Patres danck.

der Uni-
uersitey-
ten,

Raderus
in Bauar.
sancta
tomo 3.
p. 124.

Wat d'Academien oft Vniuersiteyten belanght, die ghe-
uen oock ghetuyghenisse ghenoech metter daet: want het
getal ende neerstigheyt der studenten, die t'onfent ter schole,
oft te biechte, oft nae de Sodaliteyten komen, doet blijcken
wat ghevoelen sy van ons leeren ende andere diensten heb-
ben. Den Cancellier en de Doctoren vande Vniuersiteyt
van Ingolstadt, nae de komste van d'onse, gauen schrifte-
lijck dese ghetuyghenisse: *'t En is niet om uyt te spreken wat
ghenoeghte wy gheschept hebben uyt het aenkomen van Clau-
dius Iuus, Alphonfus Salmeron, ende Petrus Canisius, godts gheleerde
der Societeyt IESV: welcker teghenwoordigheyt niet alleenlijck
niet en vermindert den roep ende roem die hen voo: gheloopen
was, maer vermeerdert dien daghelijcks door hunne gheleertheydt,
wijsheydt, ende sichtigheyt des leuens.*

der Reli-
gieusen
van an-
dere Or-
dens.

Voorders, om oock aen die te voldoen, de welcke gheer-
ne souden hooren wat andere Religieusen van ons ghevoe-
len, ende hen laten voorstaen, datter mischiën (ghelijck het
dickwils ghebeurt onder de ghene die van ghelijcken am-
bachte, oft neyringhe zijn) eenighe af-ionstigheyt tusschen
hen ende ons moght schuylen; soo willen wy eenighe loffe-
lijcke ghetuyghenissen der ghener allcen hier by stellen, die
in heyligheyt oft gheleertheydt in hunne Ordens uytghe-
schenen, en de Societeyt seer wel ghekent hebben.

De

De H. Tereſia ſchrijft aldus: *'tIs gheweest tot mijn meerder goedt, dat ick ghekent ende ghehandelt hebbe met ſulck een heyligh volck, als is de Societeyt IESV. Ghelouet moet den Heer zyn, dat hy my de ghenacde ghedaen heeft, van aen mijne Biecht-vaders onderdaenigh te wesen, de welcke schier altoos die ghebenedijde mannen der Societeyt IESV gheweest zyn. Ick en woonde niet verre van hen, my verblijdende dat ick dickmaels met henlieden handelde: want mijne siele eenen grooten voortgangh, uyt het aenschouwen oock alleenlijck van hunnen handel, ghevoelde.*

Van S. Tereſia, In Vita S. Tereſia impressa Romæ an. 1601.

Aen Don Christophorus Rodrigues de Moya, die te Segura de la Sierra, eene stadt in Spaignen, een clooster der Discalpen bouwen wilde, ende sijne dochters daer instellen, met bespreeck dat sy ende alle de Religieusen van dat clooster onder de regeringhe der Societeyt souden staen, andwoordtse den 28. Julij 1568. in deser voeghen: *De Patres der Societeyt IESV zyn, nae Godt, mijne Gheestelijcke Vaders, aen de welcke mijne siele danck moet weten, al dat sy bekomen heeft: dies te meer behaeghen my uwe dochters, om dat ick verstaen, datse ghewoone zyn met hen te handelen. Ende nae datse hier van breeder haeren sin uytghelegh hadde, voeght daer by het ghevoelen van P. Generalis van haer Orden: Onsen Eerweerdighsten P. Generalis, ouer eenighen tijdt hier voorby treckende, heeft geboden, dat de voornoemde Patres aen d'onse vermaeningen souden moghen doen, en biechte hooren: ende datse door niemands autoriteyt en souden belet worden. De begheerte van uwe dochters diese hebben om dit clooster aende bestieringhe der Societeyt te onderwerpen, is my seer aenghenaem, ende ick soude 'tselue oock wel begheeren: doch weet sekerlijck dat sylieden dat niet en sullen aenveerden, al waer't een clooster van Princessen, hoedanighe sy alreede vele onder hun ghebiedt souden hebben, waer't dat sy die begheerden t'ontfanghen. Ouer-*

And. Lucas in Vita sancti Ignatii, lib 5. cap. 26. ex authentico.

fulcks tghene ghy versoect, is te vergheefs. Ghelouet moet Godt zijn, dat wy buyten andere de vryheyt hebben van met die Patres te handelen. Welcke maght ons niemandt oyt en sab benemen.

In een boecksken daer sy de Godtlijcke ionsten in beschreuen heeft die aen haer ghebeurden, schrijftse vande Societeyt: *ick hebbe groote dinghen inden gheest ghesien van die Orden: ick hebse meer als eens inder hemel ghesien met witte wendelen inde handt: ick hebbe andere wonderheden van haer ghesien, ende daerom houde ickse in groote eerbiedinghe, ter wijle ick naementlijck bevonden hebbe, dat haer leuen ende handelouereen komt met de visioenen die icker van ghesien hebbe.*

vanden Salighen Thomas de Villanova Augustijn, Den Salighen Thomas de Villanova Bisshop van Valentien, uyt d'Orden vanden H. Augustinus, plagh sich minnelijck te beklaeghen, soo wanneer men iemandt vande Patres van Valentien versondt, segghende, dat hy van sijne hulpe ende bystandt berooft wierdt.

vanden H. Philippus Nerijs, Den H. Philippus Nerijs achtete de Societeyt soo groot, dat hy menighmael vanden H. Ignatius verfocht heeft daer in aenveert te worden. Maer onsen H. Patriarch hebbende alleen sijn oogh-merck op de meerdere glorie Godts, heeft lieuer ghelacht sijn gheselschap te beroouen van een soo klaeren licht, als de H. Kercke van soo grooten goetd, als hy voorfagh dat den H. Philippus door sijne heylighe vergaedinghe doen soude.

van Ludouicus Granatensis Predickheer, Ludouicus Granatensis dien vermaerden Predikant, uyt der Predick-heeren Orden, was d'onse seer toeghedae, ende noemde se een' Apostolijcke vergaderinghe, in alles ernstelijck arbeydende om d'eerste vierigheyt ende godtvruchtigheyt der H. Kercke te vernieuwen. Dierghelijcke dinghen schreef oock Bartholomæus de Martyribus, Bisshop van Bragara, uyt de selue familie vanden H. Dominicus.

Franci-

Franciscus Romæus een feer treffelijck gheleert man, Generael vande selue Orden der Predick-heeren, schrijft den 10. December in't iaer 1547. ende vermaent ouer al sijne onderfaeten met dese woorden: *Dat V.E. kennelijck zy, hoe dat in dese ellendige tijden, als wanneer van alle kanten de Kercke CHRISTI vande ketters ende boose Christenen bestormt wordt, opghestaen is eene nieuwe Orden van reguliere Priesters onder den soeten naem IESU, de welcke sijne Heylighheit den Paus Paulus den III. bevestight heeft, ter oorsake van groote vruchten der sielen die sy in't leeren, preken, en biechte hooren, ende andere deughtsaeme oeffeninghen en stichtbaere exempelen doen. Het welck wy V. E. hebben willen laeten weten, op datter onder V.E. niemant gevonden en worde, dien door de nieuwigheyt deser Religie bedrogghen zijnde, sijne mede-soldaten, die met ons nae 't selue wit doch al schieten, ende mede-helpers, die ons van Godts weghe toeghefonden zijn, misschien en kome te be-vechten, oft hunne achtbaerheyt te vernijpen; aen wie hy behoorde veel ghelucks te bieden, en te pooghen om hunne godt-vruchtighe werken nae te volghen.*

Manuel Rodericius, uyt d'Orden vanden H. Franciscus, schrijft dus: *Godt heeft Ignatium Loiolam ende sijn' alderheylighste mede-ghefellen verweckt, de welcke met eenen bittighen ijuer der sielen onsteken zijnde, de wapens teghen Lutherum ende sijnen aenhangh aenghetrocken hebben. Dies ghelijcks seght hy noch op andere plaetsen.*

Petrus de Sardis, oppersten Prior der Carthuysers, schrijft aenden H. Ignatius uyt den naem van sijne gansche Orden (welcke d'onse van't beghinsel af ghestadighlijck seer toeghedaen is gheweest:) *VVy verblijden ons hertelijck, liefsten broeder inden Heere, verstaen hebbende V.E. leeringhe en deughtsaemen handel, door den welcken ghylieden in dese beklagghlijcke eeuwwe, de dolende menschen pooght op den rechten wegh der sa-*

van
Franci-
scus Ro-
maus
Generael
der Pre-
dick-
heeren,

van
Manuel
Roderi-
cius
Minder-
broeder,
qq.can.
& reg.
tom. I.

q12.ar.9.
van Pe-
trus de
Sardis
oppersten
Prior
der Car-
thuysers,
Hiltor.
Societ.
p.1.1.4.
n.107.

ligheyt te brenghen, de wanckelende te verstercken, ende de vaststaende in deught en heyligheyt te verwoorderen: ende hier ouer louen en dancken wy den Heere, die sich gheweerdicht heeft nieuwe arbeyders in sijnen wijngaert te seynden.

van
Ioannes
le Page
uyt der
Premon-
streyten
Orden:

Ioannes le Page vander Premonstreyten Orden noemt ons d'edelste en vermaertste Societeyt: welcker soo vele schijnelycke lichten van gheleertheyt ende wijsheyt de wereldt verlicht, en van haere uysterlijcke duysternissen verlost hebben, alser Collegien zijn waer door sy verbreydt is.

Ontallijcke dierghelijcke ghetuyghenissen van alle soorten van Religieusen soude ick konnen bybrenghen, met de welcke sy mondelijck oft schriftelijck, in't besonder oft in't openbaer, hunne goet-ionstigheneyt ende ghevoelen vande Societeys diensten te kennen gheuen.

vande
kettens
selue.

De kettens selue onse ghesworene vijanden vergrijpen hen menighmael; oock in't midden van hunne valsche lasteringhen ende schriften: soo dat wy vry daer op onsen roem souden moghen draeghen. Eenen Beza den tweeden Paus van Geneuen seyde, dat hy in heel Franckrijck gheene teeckenen van een Christelijck leuen, noch gheene spoor vande oude oprechtigheyt, als inde Iesuiten alleen, en sagh. Eenen Kemnitius derrede voorlaen, dat de Societeyt vande Pausen verdacht was, om de hellende Kercke eenighsins te onderfetten.

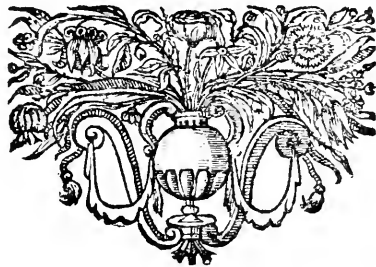
Lib. 1.
de Digni-
tate &
augmen-
tis scien-
tiarum.

Eenen Verulanius Cancellier van Engelandt schrijuende van't onderwijs der iongheyt, braght dese woorden by: Welck edelste deel vande oude tuchtbaerheyt, nae verloop van tijden in eenigher maniere inde Collegien der Iesuiten wederom inghebraght is. Als ick deser gauwigheyt ende behendigheyt insie, met de welcke sy de wetenschappen voorhouden, ende de seden fatsoeneren, soo vallen my de woorden Agesilai in van Pharnabazus ghesproken: Sulcks zijnde, Godt gaue, dat ghy van ons volck waert. Eenen Melanchthon, met wat een ghevoelen

voelen versuchte hy in sijn uyerste, als hy verstondt, dat de Iesuiten nu schier door alle ghewesten der wereltd verspreydt waeren om het Catholijck ghelooue te planten? *Ach, wat sal icker van segghen?* riep hy, *ick sie dat de heele wereltd binnen korten tijdt met Iesuiten vervult sal worden.*

Doch wy en willen niet, datmen de ghene die leughe-naers in't ghelooue zijn, in dit stuck ghehoor gheue: gheen treffelijcker ghetuyghenisse, gheenen meerderen lof en versoecken wy van henlieden, als eenen eeuwighen haet, ende uytfinnighe lasteringhen teghen ons: met de welcke soo langh alsse de Societeyt sullen vervolghen, sal den roem ende den naem van haere deught ende gheleertheyt dies te vermaerder worden, hoe 'tghebas en 'tghehuyl vande leughenachtighe honden meer volcks sal doen omsien, om op ons leuen ende leeringhe te letten.

Waer mede wy desen Boeck sullen sluyten, ende den Leser nae de dichten vande sinne-beelden, als nae eene roe-ghifte van al den voorschreuen lof, seynden.

Den H. Ignatius ghequetst door het gheschut met eenen steen, wordt onsteken inde liefde Godts.

Percussus con-
cipit ignes.

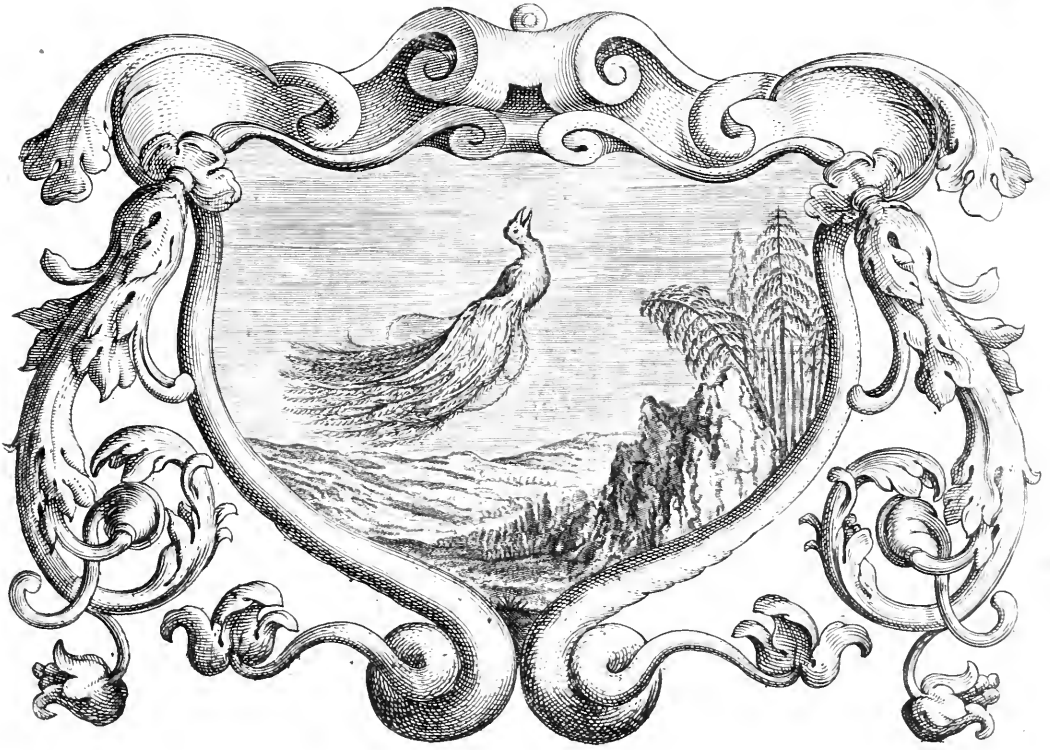
{ Wie was die sagh
Oyt sulcken slagh?

Die, als hy vondt,
Oock maectt ghesondt.

L Aetst stondt ick aen het strand in't afaen van de baeren,
De kinders liepen daer om schelpkens te vergaeren,
Ick nam tot mijn vermaeck dit keyken in de handt,
En peysde: sou my dit wel dienen tot den brandt?
Want wie had oyt gheloost dat ghensters souden springhen
Vt een soo harden steen? Voorwaer 't zijn vremde dinghen,
Dat daer een rouwen key noch toont een soet ghelaet,
Vanneer men teghen hem oock met een ijsen slaet.

Nochtans

Nochtans 't-verborghen vier, die onbekende straelen
 Die spelen dan daer uyt om in het vonck te daelen,
 Dan komt den solfer-steck, en wat daer uyt het licht,
 En dat onkenbaer was, krüght ieder in't ghesicht.
 Als ick dus stondt alleen om desen steen t'aenmercken,
 En mijn verstandt begaf tot Godes wond're wercken,
 Soo sagh ick dat den Heer, als ick mijn herte sluyt,
 Met slaghen daer op speelt, en 't vier dat springhter uyt.
 De liefde was vergaen, den brandt die quam t'ontbreken,
 Hy wilde dien met kracht weer in den mensch onsteken:
 Loiolas hert was toe, daer was noch clam noch vier,
 Op dat hy't krüghen sou, ghebruyckt hy dees manier.
 Hy laeyt het Fransch gheschut, en dreyght hem te verflinden:
 (Ghy moet met ijsen slaen, wilt ghy de voncken vinden)
 Hy schiet sterck op hem aen, en raect hem met den steen,
 Waer van een saligh vier komt in't ghebroken been.
 Den slag die is ghedaen, het vier beghint te voncken,
 Al light den Heldt om verr', den moedt is niet ghesoncken,
 Maer clamt al meer en meer, en groeyt ghestaedigh aen,
 Soo datmen nu sijn licht siet in den mid-dagh staen.
 Hoe veel en zijn daer niet door desen slag onsteken;
 Die't licht noyt was bekend, oft wederom ontweken?
 Doch het en is niet vremdt, dat hy soo schijnt en brandt,
 Voorwaer het meeste vier komt vande sterckste handt.
 Gheluckigh is den scheut, gheluckigh Pampeloonen,
 Die met ghebroken muer dit vier ons eerst quam toonen:
 Gheluckigher de handt, die dit verborghen licht,
 En desen grooten brandt met een slag heeft ghesticht.
 Loiola viel daer neer, hy badt maer om sijn leuen,
 En dat wierdt hem gheiont, en aen noch meer ghegeuen.
 Soo is den slag gheluckt, soo is den val vergaen,
 Dat daer veel hondert-duyft met hem zijn opgestaen.

Exiguo vivit quia proxima caelo. { *Sijn beste spijs*
Is't parady's.

A Erdsche menschen, wiens ghenuchten
Zijn vol onlust, zyn vol suchten,
Die met wercken niet en toont
Datter reden in ∞ woont:
Die meer zyt aen wilde dieren,
Vreede wolven, felle gieren,
Als ghelijck aen't menschen beeldt,
Datter in ∞ leden speelt:

Die in't eten, die in't drincken,
 Die in't brassen, die in't schincken
 Stelt het alderhooghste lot,
 En maect vanden buyck v Godt:
 Sinne-dieuen, herffen-stoorders,
 Lichaem-krenckers, siel-vermoorders,
 Neemt doch op den voghel acht,
 Die daer nae den hemel tracht.
 Siet hem staedigh opwaerts gaepen,
 Om sijn noodtdrust te gaen raepen,
 Siet hoe hy voor spijs en vocht
 Suyght den honigh uyt de locht.
 Dat de raeuen en de gieren,
 Die omtrent het aerdrück swieren,
 Hen besmetten in het bloedt,
 Hy sich van den hemel voedt.
 Wil ick v de noot eens kraken,
 Dat ghy meught de kerne smaken,
 En verstaen den rechten sin,
 Die v gheeft den voghel in?
 Seuen daghen, seuen nachten,
 (Soo Loiola met ghedachten
 En met siele was ghevest
 Aen het hemelsche ghevest)
 Bleef het lichaem sonder eten;
 'tScheen hy hadd' et heel vergheten.
 Wilt ghy weten hoe het quam,
 Dat hy spijs noch dranck en nam?
 Als den gheest is opghetoghen,
 En nae Godt om hoogh ghevloghen,
 'tLichaem dat op d'aerde gaet,
 Is haest met een kleyn versaet.

Hier mé beghint de beest te danffen en te springhen,
 Het back-huys met den hals heel boetselijck te vringhen:
 Nu swierde sy de lont rondom den mallen kop,
 Nu gaf sy op den steen daer mé een harden klop:
 Nu wierp die uyter handt, en maeckte den verwaerden,
 Nu hiefse die weer op, en namse vander aerden:
 Tot dat het dertel spel ten laetsten eens onstack,
 Met een verwaeyde wonck, der kinders poluer-sack.
 Waer op, by ongheval, soo sy was neergheseten,
 Vierdt op waeris inde locht met groot gheweldt ghesmeten:
 En met een harden slag ter aerden weer ghevelt,
 Lagh door den val en vlam seer iammerlijck ghestelt.
 En speelt niet met het vier, men kan sich soo niet mijden,
 Daer vlieghe wel onverhoedts een ghensterken ter sijden,
 Een woncksken is ghenoegh (eer datmen't wordt ghewaer)
 Te-brengghen huys, en goedt, en leuen in't ghevaer.
 Wat dit doch die daer draeght v hert met nijdt onsteken,
 En pooght met eyghen schaey v leedt al om te wreken:
 Siet doch een nijdigh hert, hoort eenen dullen wensch,
 Ghegeuen, teghen Godt, aen eenen goeden mensch.
 Indien Loiola stracks niet en verdient te branden,
 Soo wil ick dat my 't vier en blicksem brenghe ter schanden.
 Wat seghdy rouwen gast? wat speelt ghy met het vier?
 Dit nijdigh aepen-spel sal kosten veel te dier.
 Den wensch die wordt verhoort: eer dat der sonnen waeghen
 Sal deysen in de zee, sal hy sijn' eyghen plaeghen
 En wraeck al onderstaen: ick sie van alle kant
 Het ongheluckigh huys onsteken met den brandt.
 Ick hoor het droef gheschreeuw, ick hoor het bitter kermen,
 Waer ouer sich noch Godt, noch mensch en sal ontfermen.
 Ten kan niet anders gaen, die nae eens anders quaet
 Vt haet en nijdt verianght, die raeckt in ergher staet.

308 EERSTE EEWWE DER SOCIETEYT IESV.
 Ignatius ghebruyckt Faber, aliàs Smidt, tot de bekeer-
 ringhe van Xauerius.

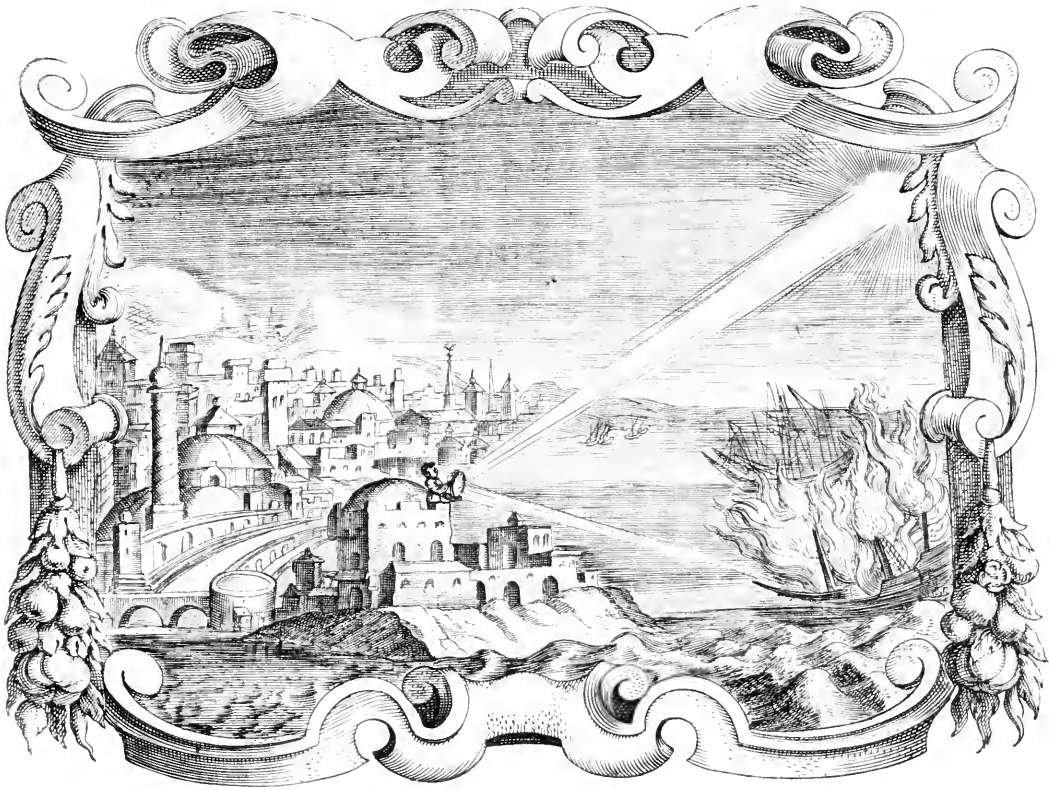
Solus non sufficit ignis. { *Al is't vier vverm,
 'tVereyscht 'smit's erm.*

D En hamer en het vier, die moeten samen wercken,
 En met cenpaerigh hulp malckanderen verstercken:
 'tEen maect het ijsen heet, en 'tander gheeft den slaghe,
 Soo krijght bet een nieuw vorm dat inden ouen laghe.
 Want schoon den gauwen knecht den blaesbalgh treckt met lusten,
 En dat den meester self de kolen niet laet rusten,
 Maer meer en meer onsteeckt den ouergrooten brandt,
 Komt daer gheen slaghe omtrent, het ijsen houdt sijn standt.

Maer

Maer als men eens begint de hamers op te lichten,
 En gheuen slaggh op slaggh, dan sietmen't buyghsaem swichten:
 • En 'tgheen te voren was ondwinghbaer en heel straf,
 Dat voeght hem nae den wil van die de slagghen gaf.
 Meynt ghy dan 'tkoude stael met haemers te bedwinghen?
 O neen: eer't buyghen sal, soo sal't in stucken springhen:
 Den hamer sonder vier gheeft cen verloren slaggh,
 Het vier oock sonder slaggh wat is't dat het vermagh?
 Gaet voort, Ignati, gaet, ghy weet de minne-treken,
 Hoe dat ghy met Godts vier de herten moet onsteken:
 Al was Xavier wat steegh, nu gloeyt hy vanden brandt,
 Dus gheeft hem ouer aen's Smidts hamer, en's Smidts handt.
 Ick sie van nu af aen, hoe dat hy hem sal buyghen,
 En smeden nae u sin. Gansch Oosten sal ghetuyghen,
 Dat noyt van Fabers handt, en van Loiolas clam,
 Een stuck van meerder konst oft hoogher prijs en quam.
 Volght dit exempel nae, ghy die moet sorghe draghen
 Van een verijfert hert; past wel op al v slagghen:
 Want soo den hamer slaet, als het van koude kilt,
 't Sal bersten tot v schaey, is't dat ghy't buyghen wilt.
 Toont dat ghy 't werck verstaet, wilt niet te haestigh spoeyen;
 Laet eerstmael in het vier het hert van liefde gloeyen,
 En is't dat desen brandt gheen kracht ghenoegh en heeft,
 Onsteket met een vrees van't vier dat eeuwich leeft.
 Leght hier het ijser in, ghy sult het ouerwinnen,
 En maken dat den mensch sal sijnen Godt beminnen.
 Wel aen, ô kloecken smidt, maeckt uwe smis bereydt,
 En siet wel door wat wegh den mensch moet zijn gheleydt.
 Maer neemt oock hier op acht, van niet te langh te wachten:
 Want soo den brant verflauwt, verliest den slaggh sijn krachten:
 Hy trefte't alderbest, die't ijser gloeyend' heet
 Had met een gauwe handt nae sijnen wil ghesmeedt.

Ignatius prekende, onsteekt de toe-hoorders met de
Godtlijke liefde.

— Cælestibus armis { Het vierigh spreken
Eminus expugnat. — { Kan 'thert onsteken.

Als Syracusa was van achter heel besloten,
En datmen voor de haef sagh staen des vijandts vloten;
Soo datter kat noch hondt meer 'uyt oft in en quam,
En dat des vijandts heyr de buyten wercken nam;
Doen ghingh de borghery oock vreesen voor de vesten,
Haer docht het was ghedaen, sy gauen't al ten besten.
Al baert het ouergaen van steden druck en pijn,
Nochtans een bleecke vrees maeckt datse grooter zyn.

Muer

Maer soo daer t'all' gheluck oock Archimedes woonde,
 Die sijn vernufte konst tot 'slandts wel-vaeren toonde,
 Soo heeft hy met der sonn', op den brandt-spieghel, strael
 In vier en vlam ghestelt den Roomschen Admirael.
 Doen saghen vande stadt de gansche vloot staen roocken,
 En datmen oock in zee kan groote vieren stoocken,
 En datter niet en is soo verr' oft diep in't nat,
 Of 'traectt noch wel in brandt als't dese straelen vat.
 Seght ghy dat 'tfabels zijn, die oudt zijn en versleten,
 En dat ick op v mouwblacuw-bloemkens wil gaen speten,
 Of 'tis gheschiet oft niet, lief vriendt, dat laet ick staen:
 Maer hoort eens van een man die't dickwils heeft ghedaen.
 Loiola stondt op stoel, en brande met dees straelen,
 Die een vernedert hert oock by de son kan haelen;
 Maer soo dit krachtigh vier hem inden boesem quam,
 Soo schoot hy rondom uyt de ghensters vande vlam.
 De menschen die hy trock begonsten soo te wassen,
 Dat hy gingh op het veldt, waer hy dry-hondert passen
 Oft verder is ghehoort; en als hy sagh dit heyr,
 Dan vocht hy met het vier, dat is het best gheweyr.
 En ghy die daer het hert van iemandt wilt onsteken,
 Vveet dat het Godtlijck vier v gheenssins magh ontbreken:
 Vveet dat voor eerst de vlam moet zijn in v ghemoedt:
 Men steect gheen buys in brandt met eenen kouden vloedt.
 Wanneer men 'thilligh ijs gaet stellen 'teen op 'tander,
 Dan smilt'er gheen van twee, maer vriesen op malckander:
 En vriest het langhen tijdt, soo vriest het voeten diep,
 S'en voelden vier noch vlam, hoe stijf dat iemandt riep.
 Vvilt ghy eens sondaers hert door 'themelfch vier doen branden,
 'tGheweldt en gelt'er niet, 'ten is gheen werck van handen:
 Maect dat den spieghel brandt, daer mé is't al ghedaen:
 Men steect met een kleyn licht wel duysent keerffen aen.

Credimus, an qui amant, } Den droom verbeelt
ipti sibi somnia fingunt? } Dat Liefde speelt.

Al dat de Liefde iaeght met alle haer vijf sinnen,
Al dat sy metter hert kan hopen oft beminnen,
En oock daer sy by daegh het aldermeest afschroomt,
Daer is't dat sy by nacht het aldercerst af droomt.
Een kloecken Capiteyn, als hy gaet oorlogh voeren,
Hem dunckt in sijnen slaep dat al de trommels roeren:
Vraeght den gbeleerden man wat hy by nachte doet,
Hy droomt van sijnen boeck, die hy noch drucken moet.

Den ſchipper op het landt vreeſt van de wilde baeren,
 En ſchijnt nu voor den windt, nu teghen ſtroom te vaeren:
 Den voer-man daer noch peert, noch waghen is omtrent,
 Meynt altijd met de ſweep dat hy den waghen ment.
 Al die nae eere ſteeckt, die droomt van hooghe ſtaeten,
 En hoe hy ſich bedwinght, en kan dit niet ghelaeten:
 Al licht den dronckaert t' huys en ronckt in ſijnen neſt,
 Noch droomt hy van het bier, welck datter was het beſt.
 Dit ſietmen alle daegh: maer ſoo wanneer de droomen
 Met datter moet ontſtaen, wel ouer een uytkoomen,
 Wie is't die niet en denckt, dat 'tgheen hy heeft gheſien
 Des nachts in ſijnen droom, ſal 's ander-daeghs gheſchien?
 Als Ioseph maer en hoort den droom van twee ghevanghen,
 Soo weet hy, dat d' een vry, en d' ander moet gaen hanghen:
 Als hy ſiet inden droom aenbidden ſijnen ſchoof,
 Soo kent hy ſijn gheluck, al vindt hy gheen gheloof.
 Xaueri, ſoo ick wel tot kennis uwer minnen
 Aenmercke wat by nacht verbeelden uwe ſinnen,
 Het groot en ſwaer ghewicht van eenen Moriaen,
 Beteekent al den laſt die ghy moet onderſtaen.
 Nu kenn' ick al v hert, nu weet ick v ghedachten,
 VVaer nae met ſulcken neerſt ſoo kloecke wercken trachten,
 De liefde die ſoo vremdt in 'smenſchen ſiele ſpeelt,
 En heeft v noyt ſoo wel nae 'tleuen afghebeelt.
 Ick ſie dat in v pack heel Ooſten is ghelaeden,
 VVaer mé ghy henen treedt door d'onghebaende paeden:
 Gheen berghen zijn ſoo hoogh, ſoo dick met ſneeuw bekleet,
 Gheen rotſen zijn ſoo ſteyl, gheen ſanden zijn ſoo heet,
 Die v doen ſtille ſtaen: niet eer en ſult ghy ruſten,
 Voor dat ghy zijt gheraeckt aen de Chineefche cuſten:
 En daer ghy uwen laſt alſdan ſult legghen af,
 Daer ſal de liefd' v oock doen ſincken in het graf.

Xauerius de wereltd doorreyft hebbende, sterft inden
ingangh van China.

Tum te terra teget, cùm totum
impleueris orbem.

§ Als de ronde is ghedaen,
Sult ghy onder d'aerde gaen.

P Luckt nu thymis, pluckt nu roosen,
Die door haer root-verwigh bloosens
Niet en wijcken aen't ghelaet
Vanden soeten daegheraet.
Pluckt narcissen, africaenen,
Leli-bloemen wit als swaenen,
Pluckt het schoonste datter bloeyt,
Pluckt het soetste datter groeyt.

Komt met croonen van laurieren,
 Komt en swiert de eglentieren,
 Komt met eene volle handt,
 En bestroyt 'tChineefche strandt.
 Verre zy het slaen der ermen,
 Verr' het suchten, verr' het kermen,
 Datmen op soo blijden dagh
 Niet eens maeck een droef gheklagh.
 Datmen hoore snaeren spelen,
 En het soet gheluyt aer kelen,
 Singht: Xavier is door-ghegaen,
 Als hy had sijn loop voldaan.
 Boffchen, berghen ende daelen,
 Wilt dit soet ghespel herhaelen,
 Seght: Xavier is door-ghegaen,
 Als hy had sijn loop voldaan.
 Niet en kond'men meer verwachten,
 Waer soud' hy noch gaen nae trachten?
 Japan is nu heel ontdeckt,
 En tot het gheloof verweckt.
 Op de rotsen, op de stranden
 Van de onbekende landen,
 Zijn de cruysfen langh gheset,
 Teeckens vande waere wet:
 Voor Tranancor en Cocinen,
 Voor het Rijk van Amboinen,
 Iffer soo veel sweets ghestort,
 Dat het tijdt van rusten wort.
 Soo is't datmen siet verdwijnen
 'tLicht dat inde nacht komt schijnen:
 Als het groeyen is ghedaen,
 Dan is't tijdt van ondergaen.

Den Sal. Borgia verheft sijn gheslacht door de deught.

O, nihil: at numeros sic facit innumeros. { 't Maeckt iet
Van niet.

Het
kindt
spreekt.

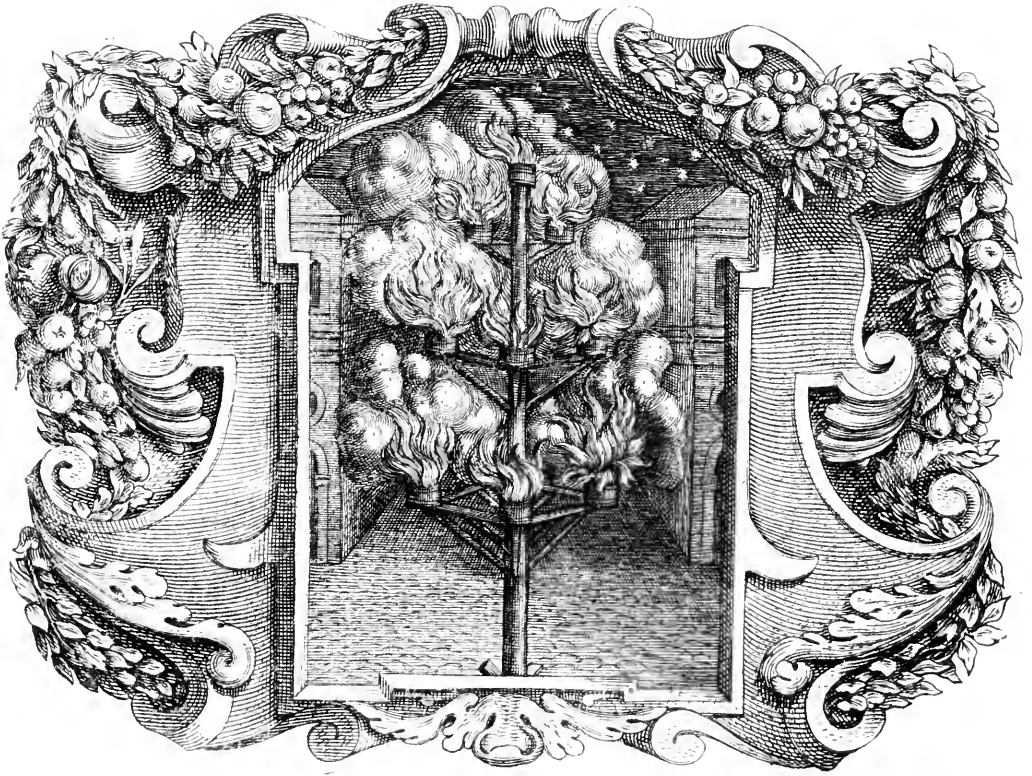
VEel die leeren sommen maecken
Om aen ghelt en goedt te raecken,
Om te wesen gauw en rap
In het stuck van koopmanschap:
En sy weten soo te tellen,
En den facit soo te stellen,
(Gheeft wat cijfer dat ghy wilt)
Dat het niet een hayr en schilt.

Maer

Maer die dit ghetal kan vatten,
 Die weet dat de groote schatten,
 Dat de eer en dat het goedt,
 Niet meer als een o en doet.
 Al hadt ghy een Hertoghs leuen,
 En dat ghy het al deedt beuen,
 Dat ghy waert van groot gheslacht,
 En noch waert van grooter maght:
 Wat zijn doch al dees ghetallen?
 'tIs een o, 'tis niet met allen:
 Wort de deught niet voor ghestelt,
 Veet dat niet een sier en telt.
 Al de kracht komt van een beentjen,
 Hondert duysent van een eentjen,
 Dat het minste schijnt van al,
 Dat maect vande rest ghet al.
 Komt, Francisce, komt vertoonje
 Vice-Roy van Catalognie,
 Schrijft v Hertoghdom, en staet,
 En Lombaias Marquisaet;
 Ouerloopt eens al v steden,
 Voeght daer by v heerlijckheden,
 Neemt de schalie in de handt,
 Gaet, en cijfert eens v landt.
 Wat dat ghy sult konnen schrijuers,
 'tSullen al maer Okens bliuen;
 Stelt maer eens v deught voor aen,
 En siet hoe het op sal gaen.
 Ghy hebt v gheslacht verheuen,
 Anders waer het nul ghebleuen.
 Vrient, vergeet dees les doch niet,
 En maect oock van niet eens siet.

Hier mé soo gaense deur, en gaen hen seluen streelen,
 En niemandt speelter beel, een ieder priÿst sijn deelen,
 En heeft den besten koop; men siet maer hoe het staet,
 Niet op de slechte stof, oft op de valsche maet.
 Maer seght eer-ghierigh hert, wil ick v eens verhaelen
 Hoe dier dat sy v staet, wat ghy noch moet betaelen?
 Komt, leert eens uyt dees proef, hoe dat het eeuwigh goet
 Op balles nae soo veel den mensch niet kosten moet.
 Ghy hebt daer voor betaelt veel slaepeloose nachten,
 Van dat de eersucht eens verbeerde v ghedachten,
 En hoeft-sweyr sonder eynd, en moey en matte lé,
 En onlust ouer hoop, dat reken' ick niet mé.
 'tKost duysent drupp'len sweet, 't kost wel dry duysent hijghen,
 En altijd een bloot hoeft, 't kost stuypen, en 't kost nijghen,
 Het kost be'loefden dienst, en menigh seruiteur:
 Is dat niet dier ghekocht? ghy gheeft v self daer weur.
 Het kost v haet en rijt, het kost soo veel scheel ooghen,
 Die ghy zijt voorbeseylt, en bouen 'thoof ghevloghen,
 En menigh heischen vloeck die vlieght v nae den kop,
 En oft v smaect oft niet, 'tmoet al voor suycker op.
 Siet ghy nae sulck een priÿs, soo zijt ghy noch bedroggen:
 Het was een valsch gewicht daer v mé is ghewoghen.
 Gaet, sotten coop-man, gaet, gaet met v waeren deur,
 Eer ghy de stof ghebruyckt, soo schietse van colour.
 Let wat Gonzaga doet, hy siet de croon van onder,
 Hy sietse op den gront; hy roept: Is dit het wonder?
 Is dit het moye dingh, daer ieder een nae loopt,
 Waerom soo menigh mensch sijn lijf en siel verkoopt?
 Daer gaet gheen Heer, noch eer, daer is gheen' Excellenci
 Voor een oodtmoedigh hert, en voor een goey conscienci.
 Wie dat syseluen wint, houdt dat vry voor ghewis,
 Dat desen meer als Prins, iae meer als Coningh is.

Doen aenriep het al de winden:
 Komt my op v vleugels binden,
 Komt, en voert my dan soo hoogh,
 Alffer oyt een voghel vloogh.
 Ick en ben niet van die raewen,
 Die met bloedt haer dickwils laeuen,
 Ick en ben gheen wreeden gier,
 Ick en ben gheen groufaem dier.
 O, wie sal my dan daer bouen
 Voeren om den Heer te louen?
 Want al is't een hemelfch hof,
 Noch ontfanght het aerdschen lof.
 Soo een aerent quam ghevloghen,
 En recht opwaerts wiert ghetoghen,
 Soo sprack het den aerent aen:
 Magh ick oock eens met v gaen?
 Laet my door v vleughels winnen
 'tSonnen licht dat wy beminnen;
 Daer mé sat het op den rugh,
 En den aerent maecte't vlugh.
 Dien vloogh bouen locht en winden,
 D'oogh en kond' hem niet meer vinden;
 Dien heeft door een snellen tocht
 Hem tot voor de son ghebrocht.
 Dit kan aerdigh wel verbeelden
 'tGhene dat MARIA speelden,
 Als sy Kostka met haer nam,
 Eer sy nae den hemel quam.
 O, wie sal my nae dit leuen
 Oock eens sulcke vleughels gheuen?
 Doet my sulcke veders aen,
 En ick sal de reys bestaen.

De Martelaeren van Iaponien uytverkoren vaten
van victorie.

Hæc signa triumphhi.

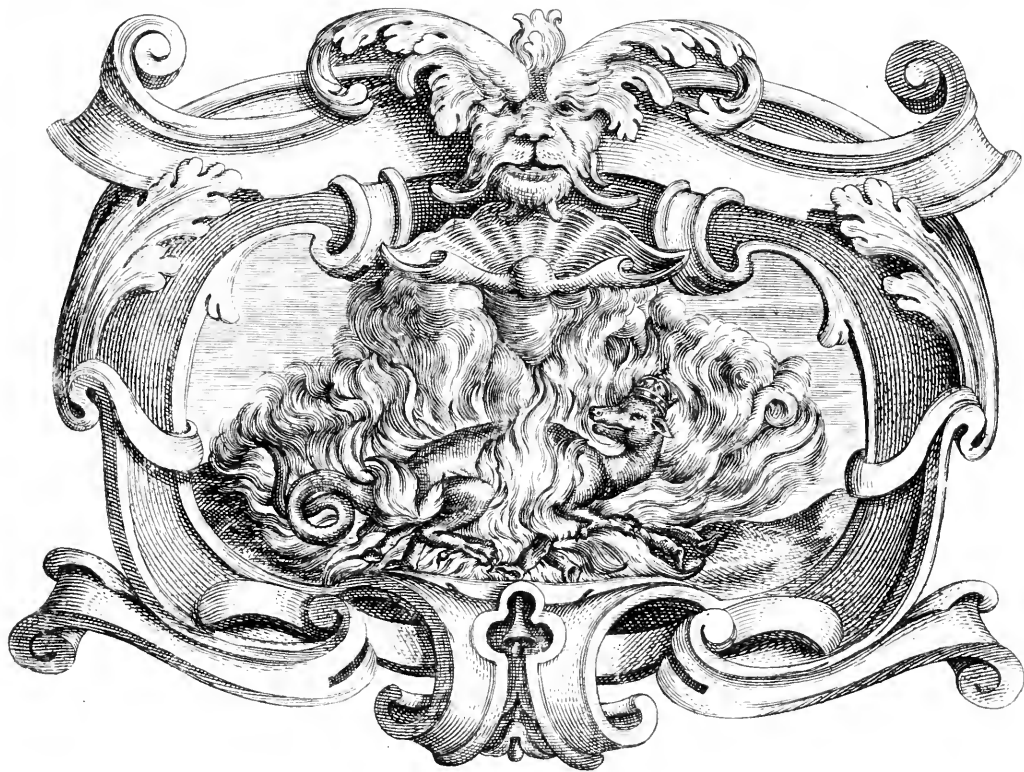
{ T'zijn al vieren
Van laurieren.

DEn kuyper gaet in't eerst met spaender-Vier de duyghen
Versaemen inden reep, en dwinght haer om te buyghen;
En gaen de saecken wel, soo komt men nae der handt,
Men steltse op den staeck, en viert voor't vader-landt:
Het heele Rijk dat wenscht om sulcken vier te maken,
Om voor een ieders huys te planten blijde staecken,
Als dese staen in brandt, dan is het goeden tijdt,
Dat vijandt meest bedroeft dat maect ons meest verblijdt.

Een

Een die Godts liefde voelt nu seffens in hem branden,
 En sich vrywilligh buyght, en sluyt in vaste banden,
 Al komter een tyran die hem in kolen stelt,
 'tIs teecken dat die brandt blijft meester van het velt.
 Doch wat een vreedt ghemoedt! want wie sagh menschen braeden,
 En met onnoosel bloet een 'smenschen hert versaedent?
 'tIs teghen de natuer als onder menschen schijn,
 En wolf, en beyr, en leeuw, en wreeder dieren zijn.
 Gaet wreetheyt onghetemt, onsteeckt hier al v sinnen,
 Om wederom v spel met Nero te beghinnen,
 Die van het menschen vleesch, en van het menschen vet,
 Heeft sackels inden nacht voor Roomen uytgheset.
 Gh'en weet niet wat ghy doet, als ghyse stelt op staecken:
 'tEn kan niet anders zijn, ghy moetse grooter maecken,
 Hoe datse meer met pecken smout begoten zijn,
 Hoe datse in hun doot oock gheuen meerder schijn.
 De son komt al te laet met d'uren aenghelooopen,
 Om in't vergult ghespan haer peerden in te kroopen:
 Den dagh komt al te laet, al spoeyt hy dapper aen,
 Daer is een klaerder licht voor hem al op ghestaen.
 Dees vaeten sullen't doen, die sullen aen de wolcken
 Verdrijuen haeren nacht, met al haer swerte wolcken,
 En toonen door hun licht den wegh, en rechte baen,
 VVaer langhs het oudt Gheloof tot noch toe is ghegaen.
 En hadden sy ghebrandt in't midden vande kolen,
 Hoe menigh stadt, en landt, hoe menigh Rijck sou dolent?
 Die leuen door hun doot, en voelen in hun hert.
 Als sy staen by dit vier, hoe dat't onsteken wert.
 Gaet, beulen, gaet vry woort, ghy kroont hen met laurieren,
 En die ghy soo verbrandt, die salmen altijd vieren:
 Gaet stroyt hun aschen vry langhs't dorre Iapans strandt,
 Der Martelaeren bloedt maect altijd vruchtbaer landt.

P. Carolus Spinola wordt door een langh-duerigh vier
verbrandt.

Dulce & decorum est.

{ *Tis vreught
En deught.*

H *Et element des viers hoe trots is't op sijn krachten,
Die oock het vroomste gout op korten tijdt versmachten!
Het smilt tot enckel spijs het koper en metael,
En met een kleyne vlam versacht het enckel stael.
Nochtans dit kleyn ghediert wilt sich niet t'onder gheuen,
En daer een ander sterft, daer gaet het sitten leuen,
Het siet sijn vier al aen met enen hooghen moedt,
Als of het segghen wou: Ick tred' het met den voet.*

Al

Al wat dat vierigh is, kan vlam en vier verdoouen,
 Dat kan den fellen brandt sijn vrome krachten roouen;
 Iae eenen ouen selfs als hy op't heetste gloeyt,
 VVort als een somer-huys als het op't groenste bloeyt.
 Is't niet een swacke vlam, die voedt haer vijants krachten,
 En in haer aerdschen brandt baert hemelsche ghedachten?
 Is't niet een swacke vlam die staedigh wijcken moet,
 VVanneer in 'smenschen hart ont vonckt een meerder gloedt?
 Al staet daer eenen os van koper afghegoten,
 Al light Eustaes daer in, al wordt hy toeghesloten;
 Nochtans siet op de vlam 't schijnt datse selue beeft,
 En maect dat hy door't vier, en door haer ceuwigh leeft.
 Laurentius laurier blijft in het vier staen groeyen,
 Sy smijten hout op hout, en 't schijnt sy hem besproeyen:
 En siet van diën tijdt dat hy eens lagh op't vier,
 Soo heeft den blicksem selfs gheueken den laurier.
 't En had ghedaen het vier, wie souw van Thecla weten?
 Men had die schoone maeght Lucia gansch vergeten,
 Meer door haer vier bekend, als door haer eel gheslacht,
 Als door haer vader-landt, en Syracusas pracht.
 VVaer toe soo verr' gheseylt? men vindter noch al ander,
 Die leuen in het vier ghelijck den salamander,
 Die nu doorluchtich zijn meer door de groote vlam,
 Als wel door't edel bloedt, oft hoogh-verheuen stam.
 Siet den Genoischen Heldt, siet hem in't vier eens blaecken,
 Die 't Spinolas gheslacht vergroot met edel staecken:
 Sijn' aldermeeste vreught is in sijn meeste pijn,
 En van den swarten roock kriecht hy een helder schijn:
 De voncken cieren hem, ghelyck de soete roosen
 Die door den silu'ren dauw der sonnen schoonder bloosen.
 Dat Roomen nu voortaeen vry swijgh van Caius handts
 Hy gheeft het heele lijften besten voor het landt.

AF-BEELDINGHE
 VAN
 DE ERSTE EEUWE
 DER
 SOCIETEYT
 I E S V.

HET SESTE BOECK,
 DE DVYTS-NEDERLANDTSCHE
 SOCIETEYT.

HET EERSTE CAPITEL.

*Hoe de Societeyt eerst inde Neder-landen ghekomen
 ende aenghenomen is.*

So wonderbaer als haer de Godtlijcke voor-
 sichtigheyt inde al-gemeyne oprechtinghe ende
 verbreydinghe van onse minste Societeyt ver-
 toont heeft, is sy oock inde besondere installin-
 ghe ende bestieringhe der seluer binnen ons Nederlandt
 gheweest. Nae dat in't iaer M. D. XLII. tusschen den Keyser
 Caro-

Carolus den V. ende Franciscus den I. Coningh van Vranck-
 rijck die swaere oorloghe ontstaen was, in wiens aen-
 vangh de Spaignaerden allegader den Franschen bodem
 moesten ruymen; zijnder acht ionghmans vande Socie-
 teyt (die te Parijs ter schole laeghen) by dese oorsake tot
 Louen ouerghekomen, om aldaer hunne begonste studien
 te vervolghen: 'twelck stichtelijck ende ernstelijck doende
 (ghelijckse doch gheen ander opset en hadden) heeft Godt
 den vierighen gheest van Franciscus Strada, die een iongh-
 ghesel van xxiv. iaeren ende een vanden hoop was, tot
 d'oeffeningen van onsen roep, ende namentlijck tot het pre-
 diken, en verkeerem met sijnen euen-naesten verweckt: waer
 in hy sich soo wel queet, datter nu schier geen ander gewagh
 oft sprake de heele Vniuersiteyt door en was, als van den
 ionghen uytlander, die noch student vande Philosophie in-
 de Valck-schole zijnde, Gheestelijck ende wereldtlijck son-
 der onderscheyt van staet oft iaeren, tot de deught der godt-
 vruchtigheyt, ende in't besonder tot de gheestelijcke Exer-
 citien trock. Hy kreegh twee de vernaemste mannen van-
 de stadt tot d'Oeffeninghen: waer van den eenen Ruardus
 Tapperus Cancellier vande Vniuersiteyt, ende Doctoor
 inde Godtheyt was; den anderen Cornelius Wischauen,
 een Priester om sijne heyligheyt ouer al vermaert. Dese soo
 beiaert ende gheleert alsic waeren, lieten hen, als onmon-
 dighekinderen, in alles soo verre van Strada bestieren, dat
 sich Cornelius oock tot de Societeyt begaf; met gheluck
 ende eere van den eersten Nederlander te zijn, die binnen
 'slandts inde selue ontfanghen gheweest is: want Petrus
 Canisius, die anderssins desen wegh den eersten van alle aen
 ons ghebaent heeft, te Ments in Duytslandt van P. Faber
 korts te voren aenghenomen was. Dit is dien Canisius, aen
 ende inden welcken soo vele iaeren te voren t'Arnhem

*By vaat
 ghele-
 ghenthey
 de Socie-
 teyt in
 Neder-
 landt
 komt.*

*Strada
 preeckt
 te Louen,*

*gheeft
 d'Exerci-
 tien aen
 Ruardus
 Tappe-
 rus,
 ende aen
 Cornelius
 Wischa-
 uen, die
 inde So-
 cieteyt
 komt.*

in Gelderlandt door eene godtvruchtighe weduwe (van de welke wy in't eerste boeck ghesproken hebben) de Societeyt voorseyt, ende quansuys aen onse Nederlanden van Godts weghen toegeschickt is. Men sal beneden breeder van hem spreken, als wy de boomen sullen gaen besichtighen die uyt de queeckerije van ons Vaderlant, daerse ghewonnen waeren, elders in't Keyser-Rijck ende andere landen verplant zijn; dit en moghten wy hier niet voorby gaen, om dat het al mede den oorsprongh vande Societeyt in dese Nederlanden eenighsins aenghingh. De welke soo nu met groote hope van toekomende vruchten, schein haere eerste wortelen te schieten inden persoon van P. Wischaen ende verscheyden ionghe studenten, die hen herwaerts en derwaerts in cloosters, ende oock tot de Societeyt door de vermaninghen van P. Faber (die'r van Ceulen was ouerghekomem) ende de predikatiem van Strada, als oock het stichtbaer leuen van hunne mede-ghesellen, begauen; sookomender Roomsche brieuen van Ignatius, waer mede aen hen allen bevolen wierdt, datse behaluen Faber (die nae Ceulen moeste keeren) sonder uytstel de reyse nae Portugael souden aennemem, om aldaer 'nieuw Collegie van Coimbra te bewoone, dat den Coningh Ioannes den III. ghesticht hadde.

*P. Faber
komt te
Louen.*

*Hoe de
voorsich-
tigheyt
Godts de
Societeyt
te Louen
ghebou-
de heeft.*

*Faber
keert nae
Ceulen,*

Hier suldy nu de soete schickinghe van Godts voorsichtigheyt gaen sien, hoe verscheydelijck dese reyse oft gheschort, oft verhindert, oft verandert is gheweest, om dat de teere plante, die nu soo wel begonst aen te komen, vanden grondt, daerse voor altoos wilde groeyen ende aerden, niet en soude vervoert worden. Ter wijle elck in't besonder, en altemael t'samen, euen besorgt zijn om 'tghebodt van Ignatius, hoe ontijdigh dat oock op dit pas schein te vallen, pointelijck t'achtervolghen, keert Faber te ruggh nae
Ceulen:

Ceulen: Strada gaet sijner derde nae Zeelandt, om in gheval van goede gheleghentheyte de reſte, die te Louen ghebleuen was, ſtracks t'ontbieden, ende t'scheep op Portugael te gaen. Maer ſoo hen den windt niet dienen en wilde, oock om dat Aragonius, die een van drijven was, in ſieckte viel; hebben wijſelijck uyt deſe ghehengeniffe Godts ſijnen heylighen wille gheſpeurt, ende de reyſe wederom nae hunne Broeders op Louen aenghenomen. Eer langh komt Faber onverwacht wederom met nieuwe orden van Roomen, om den heelen ſteyp onder ſijn beleydt nae Portugael te voeren. Hier waerense nu andermael allegader niet ſoo ſeer ontſtelt, als beſigh om eerſt-daeghs te vertrecken; dan Godt heeſter noch eens in verſien. Soo P. Wiſchauen met de keucken onledigh was, om de liefde die men den gaſten ſchuldigh is, aen Faber, die hen allen heel wellekom was, te betoonen, ende vanden ſeluen verſtondt dat hy voor eenen gaſt van eenen nacht niet en moeſte beladen zijn, midts dat hen de ghehoorſaemheyt 'sanderen daeghs nae Portugael ſondt; heeft Wiſchauen, als vol vanden heylighen Gheest, het woordt opghenomen, ende gheſeydt: De ghehoorſaemheyt en magh ick noch en wil ick oock wederſtaen, euen-wel ſal ick den Heere CHRISTVM bidden, die by tijden, alſt noodigh is, ſijne maght wel ouer de ghehoorſaemheyt ſelue plagh te ghebruycken, dat hy ſulcks niet en ghehenghe, als immers uwe teghenwoordigheyt hier ſoo noodſakelijck is. Maer ſoo Faber hier op monckefroyde, ende dies niet te min om ſijn voornemen nae ter Vere ghingh; vindende aldaer een vlote ghereedt om eerſt-daeghs af te ſteken, is om ſijne mede-gheſellen te gaen haelen, op't ſpoedighſte nae Louen ghekeert. Hier ghevoelt hy nu de kracht van't ghebedt van Wiſchauen: nauwelijck ſtelde hy den voet in huys, of hem valt eene

komt andermael te Louen,

valt in een ſwaere ſieckte,

wordt door 'tgebedt van Wischaunen ghesen, felle kortse op't lijf, die hem dry maenden te bedde leghtvande welcke als hy nu meynde te steruen, bevroeyende van waer hem de sieckte quam, doet den seluen Pater anderwerf bidden om ghesondtheyt, naedemael hy nu eens ende langh ghenoech door sijn ghebedt was sieck gheworden: 'twelck dien met eenvoudighyeyt volbraght, ende Faber bouen aller Medicijnen hope ghenas.

sendt neghen aenkomelingen met Strada nae Portugael. Middeler tijdt nam den goeden roem vande Societeyt daghelijcks al stercker aen, inder voeghen, dat, als nu het derde ghebodt van Ignatius quam om te vertrecken, Faber goetd ghevonden heeft van neghentien aenkomende ionghmans, die hen presenteerden om mede nae Portugael inde Societeyt te gaen, de neghen alleen hun begheerte toe te staen, maer de thien andere onder 'tgebedt van Pater Wischauen, als eersten vader ende grond-veste vande Nederlandtsche Societeyt, binnen Louen te laeten.

Turbelen reghen Wischaunen. Dus zijn wy daer ghebleuen, hoe wel niet sonder swaere beghinselen ende aenstooten, uyt reden vande voorseyde ionghmans: teghen welcker vertreck, en de bekeeringhe van meer andere die de werelt verlieten, maer noch 't aldermeest teghen P. Wischauen (dienze den wijt van alles gauen) niet alleen het ghesnorre, maer oock sommighe vande Vniuersiteyt soo dapper gheschreewt hebben, dat Ignatius vande sake verwitticht, om voorderen haet t'ontgaen, den goeden man nae Roomen ontboden, ende eenen oft twee andere, maer ten laetsten P. Adrianum Adriani de Witte in sijne plaetse, om d'onse te regeren, heeft ghestelt. Onder desen Ouersten, ghelijck hy een seer wijs en voorsichtigh man was, dede de Societeyt nu sulcken voortganch, datse door de hulpe van Henricus Baxius, Pastoor van S. Michiels kercke, soo van betere wooninghe als van plaetse in sijne kercke voorsien wierdt, om hunnen naesten

naesten met biechten ende predikatiën, die wy sedert hier altoos vervolght hebben, by te staen. Alles ghingh we-
 derom seer wel, tot dat Satan den opstoker van alle quaedt lijdt op-
 val,
 op een nieuw inde weyre was: want om de hope van d'aen-
 staende vruchten in hun fact te verfmachten, blaest hy
 d'ooren van Vrouw Marie Coninghinne van Hongarijen
 (die 'tlandt voor haeren broeder Carolus regeerde) soo vol
 leughenen teghen de Societeyt, datse de requeste, waer by
 wy d'aenveeringhe in dese seuenthien landen met raedt van
 goede vrienden versocht hadden, en die nu op goeden voet
 was, glat affloegh. Daer en bouen drijft hy eenen meester van eenen
 meester
 vande Philosophie met een' uytsinnighe grammoedigheyt der Phi-
 losophie,
 (om de wille van eenen discipel dien hy tot d'eerste plaetse
 inde promotie opghequeect hadde, maer nu nae veel bid-
 dens ende langh weygherens ten laetsten nae Ceulen ghe-
 sonden was, om aldaer inde Societeyt van P. Kesselius
 ontfanghen te worden) soo sterck teghen P. Adrianum die hem
 doet van-
 aen, dat hy hem, met eenen oproer des volcks, buyten alle ghen;
 forme van rechten, opentlijck dede vanghen.

Dit onweer gaf eenen slaght tot Trenten toe aen het
 Concilie, en schein ghenoeghsaem te zijn om ons de heele
 werelddt door te vermaken: dan Godt heeft den onnooselen
 niet alleenlijck tot sijne verlossinghe (die al op den seluen maer
 vordt
 op den
 seluen
 dagh los
 gelaec-
 ten:
 dagh ghebeurde) voorghestaen, maer oock op verscheyden
 manieren verheuen. Den Prince van Luyck, onder wien
 Louen in't gheestelijck doen stondt, heeft hem by open-
 baere sententie verschoont: den Cancellier der Vniuersiteyt
 Tapperus heeft op den stoel der waerheydt ghepredickt,
 dat hy sich onweerdigh kende, de schoenen aenden Belij-
 der Gods t'ontbinden, die voor de rechtveerdigheyt de
 schande des kerckers gheleden hadde. Curtius den Pastoor
 van S. Peeters, naemaels eersten Bischop van Brugghe,

*nieuwve
turbelen
zeggen
hem.*

noodde hem om biechte in sijne hoofd-kercke te hooren: 'twelck hy met sulcken toeloop ende vernoeghen des volcks dede, dat, soo grooten onguntt alsser onder d'andere Paftoors uyt ontstondt (die hunne prochiaenen verboden aenden Iesuit te biechten) soo veel de gheneyghentheydt der ghemeynte in teghendeel aennam, om hem ouer al, ende namentlijck in't bystaen der siecke te ghebruycken.

Maer dit al en gaf noch gheenen vasten standt aen de Societeyt in dese landen, soo langh als sy vande Gouvernante (die op allen 'tverfoeck vanden Abt Blofius, vanden Cardinael Polus, vanden ghewesen biechtvader des Keyfers Sotus, uyt der Predick-heeren Orden, van een groot deel des edeldoms, die voor ons stondt, iae van haeren broeder den Roomsch Coningh Ferdinandus selue, niet anders als schoone woorden en gaf) door wettelijcke aenveerdin- ghe niet ghestapelt en wierdt. Maer hier in heeft al mede de Godtlijcke voorsichtigheydt ter goeder ure versien, als Carolus sijne Rijcken, en dies volghende Vrouw Marie

*Ignatius
seyndt Ri-
badeneira
nac Ne-
derlandt,
met brie-
uen aen
den Co-
ningh:*

haer gouernement, aen Philippus den II. queten. Doen heeft Ignatius, die dese saecke ten hooghsten altoos behert hadde, om sijne kinderen inde Nederlanden vast gheplant te sien, P. Petrum Ribadeneiram met brieuen afgheveerdicht, om den Coningh in Brabant te gaen vinden, ende dese gratie (waer van d'eere voor sijne Maiesteyt bewaert was) op hem te versoecken. Hy vondt hem t'Antwerpen, al waer sijne brieuen leuerende, en met eene natuerlijke wel-sprekentheydt 'tinhoudt vande requeste, als billigh en oorbaerlijck aen sijnen Staet, voor ooghen stellende, soo goeden gehoor kreegh, dat Philippus andwoordde, dat hy alles wel verstaen hadde, ende ter herten nemen soude. Doch, als hy de requeste in handen vanden President Viglius, die ons hier in partije viel, tot voorder beraedt ghe-

*desen
verfoeckt
d'aen-
veerdin-
ghe der
Societeyt,*

gheftelt hadde, en heeft P. Ribadeneira den feluen foo niet konnen (hoe wel met goede redenen) voldoen, of het ghedragh wierdt noch al eenen tijdt langh ghesleypt. Te meer om datter, door 'tbedrijf van eenighe onghesinde ende kettters, fulcken afgrijfelijken laster achter onsen rughe ghingh, dat onse vrienden gheraedtfaem vonden d'ouerkomfte van P. Borgia te verfoecken, om met d'autoriteyt van sijnen naem ende perfoon aende onwillighe leughenaers den mondt te stoppen. Maer soo Ignatius op Godt betrouwende voor ghewis hiel, dat de waerheyt by wijle van tijdt d'ouerhandt krijghen soude, ende in plaectse van Borgiam te seynden, aen Ribadeneira beual sich nae Louen te begheuen, om daer in't Latijn te prediken; isser sulcken vrucht in dese stadt en Vniuersiteyt door sijne, als oock door de Duytsche predikatie van P. Adrianus, ende de Fransche van P. Bernardus Oliuerius gheschiet, dat den roem ter ooren van't Hof ende der Raeden, met grooten lof van onse diensten ende oeffeninghen, daer van ghekomen zijnde, den Coningh Philippum beweeght heeft de langh-ghewenschte weldaet eens toe te staen, ende met sijne ghewoonlijcke ghenade het verlof te ghedraeghen, dat wy ouer al in sijne Nederlanden Collegien souden moghen stichten. Die ons meest doorghedraghen hebben, zijn gheweest Gomefius de Figueroa, alldoen Graue, ende naemaels Hertoghe van Feria, des Coninghs fauorit; ende Maria des Keyfers Carolus dochter, die ter goeder ure, om de wille van haeren Heer vader (die op sijn vertreck nae Spaignen stondt) uyt Bemen ghekomen was, ende by haeren broeder ten besten sprack.

*die ver-
achtent
voordt
door
laster,*

*maer
vervoor-
dert door
den goe-
den roem
vande
Patres te
Louen.*

HET TVVEEDE CAPITEL.

*Hoe de Societeyt in Duyts-Nederlandt ver-
breydt is.*

EN heeft aende Godtlijke wijsheyt niet belieft, dat S. Ignatius voor sijne doot de seer-ghewenschte bevestinghe der Societeyt in Nederlandt sien moghte; maer als offe hem hier mede inden hemel hadde willen vereeren, soo is't dat niet langher als den derden dagh nae sijn' aflijugheyt de selue met volle maght van vaste wooninghe ende goedinghe, by den Coningh ghejont is. Onse vrienden, ghelijckse hen allegaeder neffens ons grootelijcks ouer d'onverwachte weldaet verwonderden, alsoo verstaende dat Ignatius omtrent dien tijdt sachlijck verscheyden was, hebben't aen sijne verdiensten ende voorsprake by Godt toegheschreuen, dat sijne kinderen van Nederlandt, iuyt of dit sijn' eerste sorghe in den hemel gheweest waere, voor wettighe inwoonders erkent ende ontfanghen souden worden. Den heylighen man hebbende den windt van sijn' aenstaende doot ghevat, hadde nu al op hope van dese aenveerdinghe, de Nederlandtsche Prouincie onder de twaelf ghestelt die hy achter liet, ende Bernardum Oliuerium haer tot eenen Prouinciael toegheschickt: dan soo desen op den seluen tijdt te Doornick, als Ignatius te Roomen, stierf, koos P. Laynes den nae-volgher Ignatij P. Euerardum Mercurianum, eenen Nederlander uyt Lutsemburgher-landt, om dit ampt te bedienen; ghelijck hy oock den tijdt van acht iaeren ghedaen heeft, tot dat hem den derden Generael Pater Borgia te Roomen voor Assistent ghelouden heeft, al waer hy nae deses doot de

*Dry dae-
ghen nae
de doot
van S.
Ignatius
wordt
de Socie-
teyt inde
Neder-
landen
ontfan-
ghen.*

*Neder-
duytsche
Prouincie
vā Igna-
tius selue
ghestelt,*

*haeren
eersten
Prouin-
ciael P.
Mercur-
ianus*

de heele Societeyt als vierden Generael bleef regeren. In
 sijne spoor zijn achter-volghens ghetreden P. Franciscus *d'andere*
 Costerus, P. Balduinus ab Angelis, noch eens P. Costerus, *die hem*
 P. Oliuerius Manaræus, P. Georgius Duras, P. Bernardus *ghevolght*
 Oliuerius, neue vanden voorseyden Bernardus, ende *zyn tot*
 P. Franciscus Flerontinus: onder den welcken de Prouincie *de scheid-*
 om haere grootte nae het goet-duncken vanden Archf-her- *dinghe*
 toghe Albertus in't iaer 1611. in twee ghespleten, ende d'eene *der Pro-*
 van die de Duytsch, d'andere de Walsch-Nederlandsche *uincie*
 (in ghevolgh vande taelen die'r ghebruyckt worden) *toe,*
 ghenoeemt is. De Duyts-Nederlandsche, die wy ons
 hier 'tmeest aendraghen, is van P. Gulielmus Veranneman, *nae de*
 P. Carolus Scribani, P. Antonius Sucquet, P. Florentius *scheidin-*
 de Montmorency, P. Iacobus Stratius, P. Gulielmus de *ghe.*
 Wael, P. Fredericus Tassis, ende die noch teghenwoor-
 dighlijck regeert, P. Ioannes de Tollenare bedient, ende
 volghens den tijdt van iaeren, die wy vanden beghinne af
 (oock voor de bedeeelinghe) nemen, inde naevolghende
 Collegien op de maniere als volght, verbreydt gheweest.

Te Louen heeft ons Elias Schoor, die Secretaris vanden *Beghinse-*
 Coningh inden Raedt van Brabandt was, het eerste huys *len van't*
 inde Bakeleyn ghekocht: 'twelck als hy ons nu wettelijck *Collegie*
 wilde opdraeghen (waer ouer niet alleen 't Hof, maer oock *te Louen,*
 den Magistraet der stadt moeste stemmen) heeft desen sijn-
 nen achter-raedt met de Pastoors ende de biddende Ordens
 ghenomen, die ons by faute van ghenoeghsaeme kennisse
 doen ter tijdt weynigh toeghedaen waeren. Dus wierdt
 de bede van Elias afgheslaghen, ende sijn goedt werck
 verhindert. Margareta van Parme, die 'tlandt voor haer- *waer*
 ren broeder Philippus regeerde, en te Roomen eenighe *toe het*
 iaeren aenden H. Ignatius ghebiecht hadde, soude ghern *Hof ar-*
 uyt oude toeghedaenigheyt tot onse Orden, de goedenisse *beydt.*
 ghe-

ghesien hebben; inghelijcks den Graue van Feria, die voorder te sijnen laste nam 'tselue te verrichten, ende tot dien eynde den Marquis van Berghen aende stadt sondt. Daer vielen ouer weder sijde vele woorden, ter wijle den Marquis sterckelijck om den *fiat* vande requeste aendrongh, met uytdruckelijcke voor-redene dat hy onverrichter saecke niet en wilde vertrecken, ende dat den onwillighen Magistraet het futsel-boeck socht, om door meweyringhe vande Pastoors, en d'andere Ordens, de selue af te slaen. Doch soo de Religieusen nae beter onderricht ons toevielen, ende twee Doctoren inde Godtheyt uyt den naem van heel d'Vniuersiteyt, die wy vreesden partije te vinden, seer loffelijck tot ons voor-deel voor de Heeren ghesproken hadden, inder voeghen dat den Magistraet nu gheen' uytvlucht meer en sagh; heefter iemandt van heneden schalckelijck desen raedt voorgheschoten, datmen de Iesuiten, mits 'tHof immers soo wilde, in't huys soude goeden ende aenveerden, dan onder bespreeck van noch te prediken noch biechte te hooren, sonder oorlof van den Magistraet, en van de Pastooren: ende meer dierghelijcke beufelinghen, de welcke niet min teghen de maght vande gheestelijcke Ouerigheyt, als met onse instellinghe en strecken. Dit was nu meer eenen *nihil*, als eenen *fiat*, waer ouer sich den Marquis grootelijcks belghde. Euen-wel docht aen hem ende meer andere beraedighe mannen, dat wy d'ooghen voor eenen tijdt luycken, ende 'tbespreeck ouer ons souden laeten gaen: dus wierdt den Magistraet buyten meyninghe in sijne woorden ghevat. Maer den Bischop van Luyck Robertus, die broeder vanden Marquis was, en heeft de saecke hier by niet ghelaeten: want hy heeft den Magistraet ouer de vermetelijckheyt vand'aenghenomen gheestelijcke iurisdicctie herdelijck ghestraf, ende

teghen
d'onvvil-
ligheyt
vanden
Magi-
stract.

ende aen P. Adrianus met de sijne volle maght ghegheuen, van allerley onse oeffeningen, sonder den Magistraet oock aen te sien, vrijelijck te bedienen.

Onder tusschen quam P. Laines onsen Generael uyt *P. Laines*
 Vranckrijck, daer hem den Paus ghesonden hadde, in Ne- *komt in*
 derlandt, ende wierdt van Margareta de Princeffe van *Neder-*
 Parme, die hem te Roomen plagh te hooren preken, en *landt.*
 somwijle oock, by belet van Ignatius, aen hem ghebiecht hadde, seer eerlijck ende vriendelijck onthaelt: van hier is hy op Antwerpen, en van Antwerpen op Louen vertrocken, daer hem de Doctoren, (die te Trenten in't Concilie met hem verkeert, ende d'eere met de welcke hy aldaer vande Cardinaelen voorkomen wierdt, ghesien hadden) seer hoffelijck inhaelden. Den Magistraet nu beleefder als *VV*
 voren, 'tzy uyt ontsagh van sulcken man, diemen nae de *worden*
 doodt van Paulus den IV. hadde willen Paus maken, 'tzy *ten laet-*
 nyt den roep die'r ghingh, dat die van Antwerpen met *sten van-*
 hem ghesproken hadden van een Collegie te stichten; be- *den Ma-*
 gonst van selfs te handelen om de Societeyt onder be- *gistraet*
 spreek van redelijcke conditien t'aenveerden. Eene van *aenveert.*
 dese was dat sy de scholen timmeren ende onse meesters onderhouden, wy de Latijnsche ende Griecsche taelen, als oock de Philosophie leeren souden. Dan hier is al wederom eenen dweerb-balck van eenen ontrouwen Greffier tusschen beyde ghekomen, die met vervalschinghe der conditien, die hy heel anders als ondersproken was, by gheschrift ghestelt hadde, de sake voor eenen langhen tijdt seer verachtert heeft: tot datse ten laetsten door't toedoen vande Doctours inde Godtheyt, sonderlingh van Cunerus Petri (die naemaels Bisshop van Leewaerden wierdt) te weghe ghebraght is. Dus zijn wy tot het besit van onse eruc ghekomen, ende kleyntiens inde Bakeleyn blijuen

woonen, tot het iaer 1598. als wanneer wy met goeden wille vanden Magistraet een ander ruymere ende beter-gheleghen huys (daer nu onse wooninghe is) ghekocht hebben. Onder verscheyden weldoenders van dit Collegie zijn wel Læuinus Torrentius Bischop van Antwerpen, die't oock ghefondeert heeft, en Anselmus vanden Cruyce met sijne huys-vrouwe Catharina Daniels (die hen nae der handt d'een t'onfent, d'andere in't Annuntiaten clooster vertrocken) de principaelste gheweest.

*Collegie
van
Ant-
werpen,
verach-
tert door
Duc
d'Alue.*

t'Antwerpen heeft ons d'afkeerigheyt van Duc d'Alue, die hy teghen de Societeyt (men weet niet waerom) schier niet veel mindere als teghen de Geusen selue, hadde, met vele swarigheden doen worstelen, eer wy daer eyghen woonstede konden bekomen. Wat gheneyghentheydt dat de Heeren van't Capitel en de Stadt betoonden om een Collegie te hebben, hoe sterck de Spaensche ende Portugiesche negotianten by hem aendrongen, om ons van een huys te versien, met hoedanighe redenen Ruizius den Agent van Portugael den man oock praemde; hy maeckte den doouen, noyt en heeft hy willen toestaen dat ons eenen voet aerde ghegunt soude worden. Iae liet sich soo verre van sijn' onghesintheydt ende passie vervoeren, dat hy't aen Vrouw Anna van Oostenrijck, des Coninghs eyghen bruydt, die voor haer affcheydt 'tselue versocht, wel derrede ontfegghen. Dies niet te min ghinghen onse saken hier al properlijck voort. En hoe soudense doch anders? daer men den H. Ignatium (is't dat wy 't Collegie tot sijnen eersten oorsprongh willen brenghen) die'r menighweruen seer vriendelijck onthaelt, en met aelmoessen ten tijde van sijne studien gheholpen is gheweest, voor den eersten steen van ons bouwsel soude moeten erkennen: ten waere hy dese eere uyt den hemel eyghentlijck aen P. Laines hadde toeghefonden. Desen is den

den eersten gheweest in't iaer 1562. die in't habijt vande Societeyt t'Antwerpen op stoel ghesien, en met groote verwonderinghe ouer sijn' uytnemende gheleertheyt en welsprekenthey, Generael van onse Orden zijnde, ghehoort is gheweest. De Spaignaerden fochten hem hier te houden: dan soo hy wederom door beuel des Paus opwaerts nae't Concilie van Trenten moeste reysen, heester Costerus Claiffonius ende andere treffelijcke mannen in sijne plaetse ghesonden, de welcke met hunne Nederlandtsche, Spaensche ende Fransche predikation (diese met grooten toeloop van volck inde principaelste kercken deden) de herten van de stadt in korten tijdt soo ghewonnen hebben, dat ieder om een Collegie riep.

Ferdinandus de Frias ende d'andere Spaignaerden, in sonderheydt de Castillanen, beherteden ons het aldermeest, ende versagen ons maendelijck met een' aelmoesse, diese onder den anderen uytlegghden. Maer dit heeft scheele ooghen aen sommighe benijders ghemaect, die't soo verre by den Bischoep Franciscus Sonnius braghten, dat hy ons 'tgebruyc vande huys-capelle verboodt, en by Duc d'Alue (in wiens mondt doch alles suycker was, datmen hem tegen de Iesuiten voordien) dat wy ghenoodtsaecht wierden ('ken weet niet onder wat decksel) ons huys te ruymen, ende een ander vry wat ongeheghen te soecken. Doch Frias ende andere vrienden, die uyt dese ghehenghenisse Godts eenen trek van sijne voorsichtigheydt speurden, hebben den ongunst van sommighe vijanden, tot ons ende der vrienden voordeel ghekeert. Daer was het huys van Aken, voor 'twelck wel eertijds de stadt sestig duysent guldens gheboden hadde, maer nu voor vier-en-dertigh moght gaen, met bespreck dat de twee-en-twintigh, daer het mede belast stont, daedelijck aen d'Italianen moesten ghelent worden.

Hier op heeft hy sijn' ooghen gheslaghen, mits het eenighsins ruym van wooninghe, en seer wel ghelegghen was. Dus vergaedert hy onder de handt de penninghen, accordeert met Gaspar Schets, wien't als eyghenaer aenghingh, en te vreden was, om de Patres te gherieuen; t'samen, om van soo goeden werck, als Frias dreef, deelachtigh te worden, duysent guldens op den koop voor een' aelmoesse quijt te schelden. ondertaft den Magistraet, op wiens toestaen (hoe wel t'onrecht) eenigh naedencken viel: vindter de Heeren eendraghtelijk soo toe ghenegghen, datse voor andwoorde gauen, gheen huys soo fraey oft kostelijk in Antwerpen te zijn, datse aen de Patres niet en gunden; iae dat meer is, vanden grondt niet optimmeren en souden, indien hen de maght door de quaede tijden niet en waere besneden. Welcke woorden alse nu oock metter daet, door quijtscheldinghe vande pondt-penninghen, bevestighden; soo hebben wy nae t'vertreck van Duc d'Aluc onder de regeringhe vanden grooten Commandeur van Castillien, Ludouicus Requesens, (die een beleeft en godtvruchtigh man was) onsen voet op d'erue ghestelt, daer wy teghenwoordighlijk in't Profes-huys noch wonen. Wy ghebruycken doen ter tijdt, by faute van ghelegghentheydt, voor onse diensten de kercke van de Lieue Vrouwen-broeders: de welcke soo aen de nijdigheydt scheen al te grooten loop te krijghen, is door d'onwillighe soo veel ghedaen, dat wy die moeste ruymen, en peysen om ons t'huys van een capelle te versien. Dus heeft Frias in ses maenden tijdts, met sijnen ijuer een tamelijk kercksken opghieaeght, dat wy vele iaeren ghebruyckt hebben, tot datmen in't iaer 1621. de marbere kercke door ghemeyne ende besondere aelmoessen voltrocken, ende met groot vernoeghen des volcks, nae datse vanden Bischof Ioannes Malderus gewijet was; gheopent

*timmert
ons een
kercke.*

opent heeft. Wel is waer, dat wy tusschen beyde al wat ontgaeyt zijn geweest door de nieuw-gefinde ende wederwillige, die ons in't iaer acht-en-seuentigh de stadt uyt dreuen: dan den Prince van Parme heeft ons wederom met de Catholijcke Religie inghefelt. Waer nae de Societeyt al lenghskens soo wel heeft aenghenomen, datse door't bestier van P. Carolus Scribani (dien wy den Vader van onse Pro-uincie plaghten te noemen) in twee wooningen verdeylt is, *De So-* blijuende de Professien in't huys van Aken, ende 't Collegie *cieteyt* met de scholen ouervoerende in't Engels-huys; twelck van *uwordt* den Magistraet, door toestandt naementlijk vanden Bor- *'Ant-* gher-meester Henricus van Etten, ouergheleuert wierdt. *werpen* Onlanghs isser een Conuict tot betere opvoedinghe vande *in twee* iongheydt, die'r t'alle kanten vande principaelste des landts *woonin-* aenkomt, hier by inghefelt. De voornaemste weldoenders *ghen be-* die de Societeyt t'Antwerpen heeft ghehadt, zijn bouen *deelt.* den Magistraet gheweest Ioannes del Rio, Coor-deken van de Cathedraele Kercke, Ægidius Gerardi oudt Borgher-meester, de familie vande Leways ende Houtappels, Petrus Oostendorp Licent-meester, die't Seminarie van onse Theologanten ghedoteert heeft, ende Anna 's Greuens.

Ghelijck Antwerpen, alsoo magh oock Brugghe de be- *Collegie* ghinselen van haer Collegie van sinte Ignatius al op hae- *van* len, ter wijle hy niet min hier als daer ghesien en met ael- *Brugge.* moessen gheholpen gheweest is. Doch P. Robertus Claiffonius heeft het eyghentlijk begonst, als hy in't iaer 1560. uyt Vranckrijck (daer hy om sijne wel-sprekentheyt inde Fransche taele, schoon hy eenen Bruggheelingh van gheboorte was, 't Siluer trompet van Vranckrijck ghenoeemt wierdt) in sijn vader-landt ghekeert zijnde, van sijne patrioten versocht is gheweest om in S. Donaes Kercke te prediken. Hy heeft de herten van sijn volck soo sterck ghe-

trocken, datse nu gheenflins en wilden ghedooghen dat hy hen verlaeten soude. Soo heeftmen dan, door besonder bystandt vanden Bischop der stadt Petrus Curtius, 'tCollegie begonst te beworpen, ende nae der handt in't iaer 1570. onder sijnen naevolgher Remigius Druitius, die ons alsoo seer toeghedaen was, vastelijck te bewoonen; nae dat wy 'thuys van onsen grooten vriendt den Canonick Antonius Monachi(die ons soo langh gheherberghet hadde)verlaeten, ende een ander ghekocht hadden. Maer soo goede beghinfelen en heeft niet langh daer nae de ketterije met d'al-ghe-meynne turbelen van ons Neder-landt omgheftooten, als wy om de bewesene ghetrouwigheyt aen Godt ende den Coningh verdreuen; doch ten leedt als niet (by veranderinghe van tijden) wederom ingheroepen wierden. Doen zijn wy mede tot een ruymmer woonstede verhuyst, en hebben aldaer een kercksken voor den noodt opghetoghen, daer wy ons noch heden-sdaeghs mede behelpen, tot dat de nieuwe, die seer cierlijck opgemaect wort, ende nu schier ten eynde ghekomen is, gheopent worde. De stadt ende 'tVry, 'twelck een vaude vier Leden van Vlaenderen is, hebben ons de scholen opghetimmert, en met vele andere ghiften voorkomen.

*Collegie
van
Maef-
tricht.*

't Collegie van Maeftricht, daer de Societeyt eerst door P.Faber bekent wiert, heeft sijne beghinfelen ghehadt van P.Henricus Dionysij gheboortigh van Nimmeghen: den welcken d'inwoonders, om sijnen ijuer waer mede hy de beeldt-stormers veriaeght hadde, hunnen Apostel noemden. D'ooghen vande heele stadt waeren op dien Pater, besonder die vanden Coor-deken Nicolaus Stratius, wiens herte hy door sijnen stichtbaeren handel in't daghelijcks verkeerren vande by-een-wooninghe soo verre ghewonnen heeft, dat den goeden man dagh oft nacht anders niet en scheen als op onse vervoorderinghe te peysen. Sijn eenigh ver-

verlanghen was om ons Collegie aldaer te sien: 'twelck soo hem d'ontijdighe doodt beneedt, heeft ons immers tot dien eynde by testamente erfgenaem ghemaect, ende alsoo met sijn exempel den Magistraet ende andere vrienden, in't besonderden Land-Commandeur Prouinciael Henricus Ruyfsenbergh, die ons gaf om te beghinnen, daer toe verweckt. Vier iaeren hadden wy hier ghewoont, als ons de Geusen verioeghen: maer de stadt wederom vanden Coningh verouert zijnde, hebben 't Collegie hernomen, ende tot redelijke volmaecktheyt ghebraght; tot dat het onlanghs wederom door d'Hollandtsche regeringhe in den deerelijcken staet, daer't nu onder sucht, ghevallen is.

Sneek in Vrielandt hadde ons, met verlosf vande Staten *VVoo-*
dier Prouincie, door het aendringhen van P. Andreas Bocca- *ninghe to*
rius, die een Vries ende een ijuerigh man voor sijn vader- *Sneek,*
landt was, wooninghe verleent: dan soo hem d'afgunstigh-
heydt der ketteren seer leelijck met den laster bekroos, dat hy de Spaensche Inquisitie wilde inbrenghen, wierdt hy ghenoodtsaect sich nae Ilst te vertrecken, daer hy dry iaeren *ende*
de kinderen inde schole, ende de ghemeyntheit op den preeck- *'t Ilst.*
stoel, met onverdrietighen arbeydt soo langh leerde, tot dat hy van sijn'Ouerste uyt reden van vele perijckelen ende weynighe vruchten, die'r omtrent de rebelle te verwachten stonden, t'huys ontboden wierdt.

Te Cortrijck begonst het Collegie nae de veroueringhe *Collegie*
vande stadt in't iaer 1583. by gheleghenthey van't ballingh- *van Cor-*
schap des Pastoors Ioannes Dauid, die met andere Catho- *trijck;*
lijke veriaeght, kennisse met d'onse te Douay gemaect, ende versocht hadde om inde Societeyt ontfangen te worden. Aen welck voornemen hy sich volstandigh hiel; hoewel voor enen tijdt, om de verbintenisse van eenen goeden herder te quijten, ende de verstroyde schapen te vergaederen, sijn
ampt

ampt bleef bedienen , tot dat hy alles in goede orden ghestelt hebbende, heeft aenghhouden, ende verkregen van te moghen inde Societeyt komen. Met dese blijde tijdinghe komt hy op stoel, als om de grootte vanden Feest-dagh nu heel de ghemeente om hem te hooren prediken , by een vergadert was: neemt sijn affcheydt van't volck, beueelt hen hertelijck datse rijpelijk op den raedt wilden letten dien hy hen voorhiel , van een Collegie der Societeyt te versoecken, waer in hy tot verskeringhe van sijne saligheyt ende meerdere vrucht der sielen ghingh leuen en steruen. Hier door ontstont sulck eene beroerte, dat den Magistraet op staenden voet sijne begheerte toefloegh , ende eenpaerlijck met het Capitel een Collegie verfocht. Den Prouinciael dese ionste vande Heeren in danck nemende , heeft hunne bede om de weynigheydt van sijne werck-lieden voor eenen korten tijdt moeten uytstellen; doch met d'eerste gheleghentheydt sommighe Patres, ende onder dese Ioannem Dauid hunnen ghewesen Pastroor , nu Nouice vande Societeyt, derwaerts ghesonden. 'tIs onghelooffelijk met wat vriendelijckheyt ende liefde datse van't Capitel , 'twelck oock sijne kercke leende, maer sonderlingh vanden Magistraet ende de ghemeente ontfangen zijn, vermeerderende altoos tot den dagh van heden toe hunne goetwilligheydt ende weldaden: inder voeghen datse ons een huys en kercke en onderhoudt ghegheuen hebben, en dieshaluen voor onse fõdateurs met reden erkent worden.

*Collegie
van
Ghendt.*

Twee iaeren nae Cortrijck verfochten ons die van Ghendt, door't ingheuen ende aendringhen van twee ijue-righ-Catholijcke Voor-schepenen Ioannes Betz ende Gerardus de Blafere. Inden beghinne hadden wy ons vertreck by Lambertus Huberti, den Abt van S. Pieters, die oock meynde 'tCollegie te fonderen , dan wierdt vande doot

ver-

verrascht . Maer kortſ verſaeghen ons de Heeren eerſt van een borghers huys, by den welcken ſy onſe koſten betaelden ; daer nae van een ander , om nae onſen reghel afgheſondert op onſe maniere te leuen , hier toe ons ſchicken- de twaelf hondert guldens 'ſiaers. De Weuers capelle dien- de ons voor kercke , ter tijdt toe dat het huys van dien vermaerden Geuſen bel-hamel Hembieze ghekocht wiert, als wy vande groote ſaele des ſelfs (in ghevolgh van't ghe- nie wel eertijds aen hem voorſeydt was) onſe kercke ghe- maeckt hebben. Dan in't iær 1606. hebben wy eene nieuwe begonſt ter eere van den H. Lauinus Patroon der ſtadt : waer toe het volghende iær, door de mildtheydt des Ma- giſtraets , ende toedoen van Robertus Hellin Voor-ſche- pen , een maendelijck penſioen uyt de threſoorije ghe- ſchickt is , tot dat in't iær 1610. op't verſoeck van de Archſ-hertoghen , d'Edele en de Notabele reprefenteren- de de ghemeynthe, met groote ghewilligheydt andere mid- delen gheiont hebben tot opbouwen der kercke ende huysinghen, waer van oock een ſchoon deel opghemaeckt is. Voor welke weldaden , wy ten eeuwighen daeghe tot allen dienſt verbonden bliuen , bekennde inſghelijcks groote verbinteniffe aen Gulielmus de Blaſere , als meeſt Voor-ſchepen gheweest zijnde , ende ſchijnende ſijne va- derlijcke goet-ionſtigheydt tot onſe Societeyt ghe-erſt te hebben. Georgius della Faille heeft eenighe iaren met goe- de aelmoeffen 't Collegie ſeer helpen onderhouden.

In't ſelue iær 1585. quam de Societeyt binnen Ipren, *Collegie van Ipren.* door beſchick van Martinus Rithouius eerſten Biſchop al- daer, nae dat hem de Geuſen uyt de ghevangheniffe los lieten , daerſe hem te Ghendt in gheſteken ende ſchande- lijck onthaelt hadden. Hy gaf den Prince van Parme (die de ſtadt middeler tijdt met thien maenden uythongheringhe

verouerde) ende den President Pamelius in , datse ons ten dien opfichte het inkomen van twee verlatene cloosters wilden by den Coningh verweruen: 'twelck alsoo met ouerstaen vanden Paus Gregorius den XIII. gheschiedde. Ons eerste vertreck was by den Pastoor vande Cathedrale kercke Adrianus Baccherus ; het tweede ten huysse van Antonius Hennin , in naevolghende tijden vijfden Bisshop der seluer stadt ; het derde inde vlucht-plaetse der Nonnekens van Merchem. Ten laetsten heeft ons den Magistraet met toestandt vanden Bisshop Petrus Simonis (die Rithouium ghevolght was) aen't huys, daer wy nu woonachtigh zijn, gheholpen. Hier ioeghen wy metter haefte een kercksken op, wiens ghebruyck ons tot het teghenwoordigh iaer ghedient heeft, als wy tot eeuwighe ghedenckenisse van't Iubilee der Societeyt, met groote blijdschap des volcks, de nieuwe gheopent hebben. De scholen vande iongheyt zijn vande stadt ghetimmert, ende d'erue voor onse wooninghe door besondere ionste ende voorsprake van Carolus de Ideghem, Graue van Watou, merckelijck vergroot.

*Collegie
van
Brussel.*

Brussel heeft ons in't naevolghende iaer 1586. ontfanghen. Den Magistraet, hoe wel hy ons aldan by ghebreck van middelen niet en konde onderhouden , hiel euenwel sterck aen met brieuen by den Prouinciael Costerus : ghebruyckte daer toe oock de tusschen-sprake vanden Prince van Parme, die niet schoonders en socht ; naedemacl den Coninghaen hem tot versekerunge van sijnen Staet, en van't Catholijck ghelooue , belast hadde de Societeyt inde vernaemste steden van Nederlandt te stapelen. Waerom oock, om het ijser te smeden ter wijle dat het heet was, gaf in voorraedt uyt 's Coninghs middelen ses hondert guldens 'siaers, met hope dat de stadt in betere tijden 'tselue mede soude verbereren. Dus namen wy met groot vernoeghen

van-

vanden Prince, en vanden President, onse eerste wooninghe by S. Goele kercke, d'andere naemaels op de Sauel:de welcke hoe enghe sy oock schein, was nochtans ruym ghenoech, om met een onbenepen herte de Patres Capucijnen eerste-<sup>ber-bergh-
de Capu-
cijnen.</sup>lijk uyt Italien in dese landen komende in een' ongheweynsde liefde t'ontfanghen ende te herberghen; niet sonder eenigh onghemack van onse legher-Patres, die hunner acht in getal met P. Thomas Saily by sijne moeder, eene seer godtvruchtige weduwe, middeler-tijdt ghinghen verschuyuen. Eyndelijck hebben wy, niet sonder opsprake van sommighe ongunstighe, 'thuys van Grimberghen ghekocht, ende aldaer tot noch toe standt ghehouden. De kercke, scholen, als oock een groot deel vande wooninghe, zijn allenghskens uyt den grondt opghetrocken, waer toe d'Archshertoghen Albertus en Isabella met een vaderlijck en moederlijck herte ('twelck sy noch op vele andere plaetsen deser Prouincie plaghten te betoonen) mildelijck de handt aen ghehouden hebben. Doch de fondatie van dit Collegie is in't teghenwoordigh iaer van ons Iubilee door Margareta van Grobbendonck, suster vanden ouerleden Graue, gheschiedt.

Onder de laetste steden die in ende omtrent het ghewest <sup>VVoo-
ninghe
te Groe-
ninghen.</sup> van Vrielandt den Coningh verontweldight wierden, was Groeninghen wel de principaelste, ende de ghetrouwste, daerom ontfinghse de Societeyt met groote ghewilligheit, de selue oock van huys versiende in't iaer 1590. ende cerdese dies te meer, hoe des Coninghs briuen ende ghevoelen lofweerdigher ghetuyghenisse van haer gauen, datse bouen alle wapenen der sterckster garnisoenen t'achten was, om de stadt ende 'tCatholijck ghelouue teghen de ketterische vijanden te verskeren. Maer nauwelijck had dese begonst te wortelen, offe wierdt door d'ouerhandt van't Staten belegh in't

iaer vier-en-neghentigh t'samen met de Religie uytghe-
roeyt.

*Collegie
van
VVi-
noesber-
ghen.*

Nac d'inkomste van onse ghenadighe Princen Albertus en Isabella (welcker goetdionstigheydt voorder tot alle de naevolghende Collegien ghedient heeft) wierdt den Magistraet van Winocsberghen door den Borgher-meester Giffenus Diferin, met toedoen van den Hoogh-ballieu Antonius Wadripont beweeght om ons in te roepen: dus schreuense brieuen aen den Prouinciael Bernardus Oliuerius, ende versochten een Collegie, met belofte van't selue volkomenlijck van alles te versien. Welcke hunne begheerte door het uytstel selue (dat hen grootelijcks seurde) in sulcker voeghen groeyde, datse Carolum d'Argenteau, Abt van sinte Winocs clooster, ende Petrum Simonis Bisshop van Ipren daer mede bemoedden, en ghelijcker-handt met uyt-druckelijck ghesandtschap anderwerf by den Prouinciael aenhielen, om den seluen te verwillighen. Dit te weghe ghebraght zijnde, soo gaf ons de stadt terstondt erue ende onderhoudt, timmerde huys en scholen, bouwde de kercke: alles met eenen onghelooffelijcken vlijt ende mildtheydt. De ghemeynte viel ons toe met sulck eene ghesindtheydt, datse P. Eduardum Dauwe, die'r vanden beghinne af van't Collegie groote vruchten ghedaen heeft, haeren Apostel noemde, ende de Patres gheduerighlijck met aelmoeffen bystondt.

*Collegie
van
's Hertoghen-
bosch.*

In't beghinsel van't twaelf-iaerigh bestandt anno 1609. heeft Gisbertus Mastus Bisshop van 's Hertoghenbosch alle neerstigheyt voorgewendt, om d'onse (twelck hy ten laetsten vanden Prouinciael door hulpe vanden Prince Albertus verkreegh) inde stadt van sijn Bisshidom te stellen. Ons vermoeden was dat den Bosch, om de naer-ghelieghentheyder vijanden, ende 'tghewoel der wapenen, bequaemer voor
de.

de soldaeten als voor de Religieusen was : dan 'tis wel anders gheluckt, als men meynde, naedemael, gheduerende den tijdt van twintigh iaeren, te dier plaetse alsoo groote vrucht als elders in eenighe andere, vande Societeyt ghedaen is. Den Bischop ontvingh ende onderhiel ons een half iaer langh in sijn huys, ghelijck eenen vader sijne kinderen doen soude: welcke toedanigheyt hy met de verhuysinghe niet en staecte, maer ghingh dies te meer voort, hoe hy ooghschijnlijcker sagh, wat vruchten onsen Predikant ende eersten Ouersten aldaer P. Ignatius Basseliers met sijnen ijuer, ende vierighe welsprekentheydt onder sijne kudde, en teghen de kettters dede. Als dit Collegie nu sijnen vollen standt hadde, en daghelijcks meerdere vruchten der sielen beloofde, is het met de stadt in't iaer neghen-en-twintigh tot groot herten-leedt der Catholijcken, inde handen van de Geusen ghevallen.

In't selue iaer vanden aenvangh des bestandts quamen wy te Roermonde, door't aenleggen van Ido de Grammaye, des Coninghs Rent-meester, die ons wel op sijne schouderen daer in soude ghedraghen hebben. Desen beliep de sake by den Bischop Henricus Cuyckius, ende den Gouverneur van Gelder-landt Hermannus Graue vanden Berghe. Den Raedt, de Reken-kamer, ende den Magistraet spanden terstondt al t'saemen om ons te verfoecken : 'twelck hen vanden Prouinciael Flerontinus ghegunt wierdt, die'r sommige Patres henen sondt. Der welcker naekomelinghen, niet teghenstaende de middel-duerighe geuserije, sonder onderbrekinghe noch op den dagh van heden in't Bischoplijck huys woonen, 't welck Iacobus à Castro onlanghs ouerleden Bischop, met ons teghen een ander manghelde: waer toe ons den Archshertoghe Albertus met vier duysent guldens te baete quam. De Staten van't landt, ende het

*Collegie
vã Roer-
monde.*

Ridderschap schickten ons toe, elck duyfent guldens 'siaers.

*Collegie
en Proef-
huys van
Mechelen.*

Omtrent desen tijdt ghebeurde de scheidynghe vande Duytsche en Walsche Neder-landers, die tot noch toe onder een hoof en Prouincie onverdeelt gheltaen hadden. Dus moestmen van onse sijde nae een nieuwe plaetse voor de proeuelingen omsien: want Doornick, daer die te voren was, aen Walsch-Nederlandt bleef. Den raedt-slagh liep op versheyden steden, dan wierdt door de mildtheydt vande Weduwe Tacquet op Lier oft Mechelen alleen ghebragt. Sy hadde by testamente ouer de duyfent ponden vlaems met sulcken bespreeck aen de Societeyt ghelaeten, datmen binnen 'siaers oft te Mechelen daerse gheboren, oft te Lier daerse opgevoedt was, het Nouitiaet stellen soude. 'tGheluck viel eerst op Lier, daermen dese penninghen aen den koop van een huys besteedde: dan soo wynu met den Magistraet in verdragh waeren, wierdt hy onverwachtelijck van sommighe oor-blaefers wederom omgheset, ende de sake gansch om verre ghereden. Doen heeftmen d'ooghe voor goet op Mechelen gheslaghen, daer ons den Choordeken vande Metropolitane kercke Franciscus vander Burcht (tegenwoordigh Archbisshop van Camerijck) toenoodde: den welcken ons oock neffens andere vrienden ingaf, dat wy 'tKeyfers-hof ('twelck doch ledigh stont) van den Prince Albertus souden versoecken. Dit dan mildelijck door voorsprake van't hoofdt der Financien Nicolaus de Montmorency Graue van Stegers, oock met hope van voordere fondatie, verleent zijnde; heeft P. Antonius Succet d'aenkomelinghen (die den grooten moedt van Pater Carolus Scribani middeler tijdt een iaer, twee oft dry t'Antwerpen onderhouden hadde) in den uytgangh van't iaer 1611. derwaerts gheleydt. D'Archshertoghen quamen terstont nae onse aenkomste de plaetse, diese gheschonc-

ſchoncken hadden, ſelfs beſichtighen: waer ouer alſſe bemerkten datſe wat onvry was, uyt reden van een naer-
ghelegghen huys, 'twelck ſijn licht op den hof ſchepte, heb-
ben dadelijck den eygenaer 'tſelue voor behoorlijcken prijs
afghe-eyſcht, ende aen den Nouitiaet ghegheuen, ſegghen-
de, dat der Religieuſen wooninghen vande wereldtſche oo-
ghen moeſten bevrijdt zijn.

Te Duynkercke hebben wy langh met eenen bedeckten *Collegie*
ketter gheworſtelt, den welcken Penſionaris der ſtede zijn- *van*
de, de goethertigheyt vanden Magiſtraet ende der inwoon- *Duyn-*
deren, die ons verſochten, altoos omſtiet. Euen-wel zijn wy *kercke.*
daer ten laeſten door orden vanden Prince Albertus inghe-
laten, doch ſonder eenigh onderhoudt oft byſtandt van
ſtadts weghe ghebleuen. Den Prelaet van Duynen Adria-
nus Cancellier, die ons oock meynde (en hadde de doot
niet belet) te ſonderen, en Læuinus de Clerck beſorghden
ons den koſt; voorders leefden wy op Godts ghenade, en
ſpertelden door ſoo menigh verdriet, datter de wooninghe
die wy in't iaer 1612. begonſt hadden, aen vele vernoejde.
Maer den onverbroken moedt vanden Prouinciael Scriba-
nius droeghe door, tot dat den weder-willighen Penſiona-
ris om ſijne nieuwe gheſindtheydt van't gheestelijck hof by
den kop ghevat wierdt. Sindert hebben ons den Magiſtraet
ende de ſtadt ſoo behert, datſe ons op min als dry iaeren
tijds eene ſchoone kercke ende een groot deel des huys op-
ghetimmert hebben, ende noch daghelijcks met vele wel-
daden voorkomen.

Op den bergh van Caſſel zijn wy by verſoeck van't Hof *Collegie*
door hulpe vanden Graue van Stegers Nicolaus de Mont- *van*
morency, ende den Viconte van Veurne Lamoraldus de *Caſſel.*
Hornes, Hoogh-ballieu van't landt, in't iaer duyſent ſes hon-
dert derthien nedergeſlagen. Den Graue van Moerbcke Ro-
ber-

bertus de S. Omer wilde ons hier sonderen, dan de Cassel-rijke ende de stadt t'samen wilden voorgaen: soo datmen hier scheen om prijs te strijden, wie ons de meeste deughdt doen soude. Doch de ghemeyne Heeren behielen het veldt, timmerden dadelijck nieuwe scholen, en versaghen ons vande fondatie. De voorleden iaeren was men met de kercke besigh: dan de Fransche oorloghen doen het begonst werck staken.

*Collegie
van
Belle.*

Iudocus de Paystre, Pastoor van Belle, die nae der handt Nouitius vol van iaeren en verdiensten in sijn proef-iaeren te Mechelen stierf, en hiel niet op van op den Magistraet te versoecken, datse de Societeyt tot sijn onderstandt, en der inwoonderen, als oock der omliggende plaetsen, gheestelijcken troost innemen souden: 'twelck in't iaer 1614. gheschiedde, met belofte dat men ons sonderen wilde; waer toe hy oock sijn beste ghedaen heeft. Wy hebbender elf iaeren aermelijck in stroye huyskens ghewoont, ende de iongheydt gheleert, tot datter eyndelijck niet alleen een deel vande huysinghe, maer oock een tamelijcke kercke ter eere van sinte Ioseph opghetrocken is.

*Collegie
van Ouden-
denaerde.*

Oudenaerde heeft ons in't iaer 1615. door 'tbedrijf van den Persoon ende Pastoor Petrus Langritius aenghenomen. Hy hadde door sijne vromigheydt de Heeren ende de borgherijke soo verre ghebraght, datter inden breeden Raedt niet meer als eene stemme teghen en viel. De wooninghe was in't beghinsel soo vernepen, dat wy selue elders om onse diensten te kercken moesten gaen, ende een huys voor de scholen buyten ons begrijp hueren: allenghskens hebben wy ons met hulpe vande stadt ende het landt, begroot; doch woonen noch al aermelijck, ende ghebruycken middeler-tijdt een deel van de huysinghe, voor den dienst

dienst der kercke, tot dat Godt beters door iemandt versie, die sich ouer d'aermoede van dit Collegie ontferme.

Nae de vier voorghenomde Collegien, die d'een d'ander achtervolghens in Vlaenderen ghesticht waeren, hebben wy sonder eenigh bespreeck oft verdragh met den Magistraet, binnen Lier in Brabant voet ghekreghen, en aldaer ons derde proef-iaer ghestelt. Dese stadt hadde ons schier onder d'eerste al van't iaer 1585. verfocht, maer naeder-handt de sake soo langh laeten sluyeren, datse eyndelijck haer ghepeys in't beghin vanden treues hernam. Doch als men nu meynde dat alles verricht was, is wederom van sin verandert, ende heeft het besproken Collegie met de scholen niet alleenlijck aen een' ander' Orden toegheschickt, maer oock den Catechismus, die wy nu vele iaeren lofweerdighlijck, alle weken van Antwerpen af quamen leeren, niet sonder verstellinghe vande ghemeynte, door haeren Borgher-meester afghenomen. 't Welck al niet teghenstaende en laeten wy d'inwoonders om de liefde Godts met onse ghewoonlijcke oeffeninghen niet te dienen, die onder tusschen oock al door de miltheyt vanden Magistraet met aelmoessen erkent worden.

Aelst is ons uytter maeten wel gheleghen ende ouerlangh ghewenscht gheweest, ten laetsten oock door het aendringhen vanden Deken en Pastoor Iacobus Beeckmans in't iaer twintigh gheworden. Den Hertoghe van Aerschot hadde de goede gheleghentheyte vande vernieuwinghe der Wet waer-ghenomen, en dese saecke ten hooghsten aende Heeren beuolen. Dus wierden den Deken met den Borgher-meester Philippus vanden Bosche, ende den Pensionaris Romanus de Vischere (die'r wel meest in gevrocht heeft) aenden Prouinciael ghesonden, die hem 't Collegie souden afvraeghen, en vande noodelijcke onderhou-

*Proef-
huys van
Lier.*

*Collegie
van
Aelst.*

derhoudinghe verfekeren: waer op terftondt twee vrome wercklieden ghesonden wierden, de welke dry maenden langh by den Deken t'huys ligghende, de heele ftadt ende 'tlandt soo wel vernoeghden, datse ons, 'ten leedt als niet, van huys ende huyfraedt verfaghen, ende 'tlandt bouen vele andere weldaden de scholen hoffelijck optimimerde.

*Collegie
van Hal.*

Hoe wel Hal op den bodem van Henegouw is, om dat het nochtans aen Brabant paelt, ghebruyckt onse taele; waerom oock aende Duyts-Nederlandtsche Prouincie in't iaer een-en-twintigh ghehecht wierdt, nae dat den Archbischoep van Camerijck Franciscus vander Burcht onse aenveerdighe sterck by den Prince Albertus ghedreuen hadde. Die vande ftadt vielen in't beghinsel heel weyghe- righ, soo verre oock datse op de brieuen vanden Arch- hertoghe, die hy ten verfoecke vanden Archbischoep dief- haluen gheschreuen hadde, wel bescheydelyck met een' ootmoedighe bede andwoordden, datmen hen doch dit ghebodt vande Societeyt t'aenveerden niet en wilde op- dringhen, ter wijle sy door hunne bekende ghetrouwigheyt fulcks noyt verdient en hadden; ende, bouen dat sijnen per- soon selue, eensgaders den Hoogh-ballieu ende den Ma- gistraet daer by verkort wierdt, de middelen oock niet en hadden, om in desen quaeden tijdt nieuwe lasten te dra- ghen. Maer soo door orden vanden Prince, alles nu ghe- noeghsaem vanden Archbischoep wederlegt was, heeft den Magistraet anderwerf van't Hof last ontfanghen van ons daedelijck sonder voordere teghenspraecke in te lae- ten, en neffens ons den dienst vande H. Moeder Godts te vervoorderen. 'tWelck alsoo ghebeurde. En schoon dat hen d'inwoonders in't beghinsel vry wat onwilligh t'onf- waerts betoonden, hebben wy nochtans metter tijdt de herten soo verre ghewonnen, datse van selfs de scholen ver- socht

focht hebben om hunne iongheyt t'onderwijfen. Behaluen den voornoemden Archsbifchop (die wy als vader van dit Collegie om fijne weldaden moeten eeren) vinden wy ons hier mede ten hoogften aen Antonius van Winghe onlanghs gheftoruen Abt van Lieffies verbonden.

Breda heeft ons met het ouergaen vande ftadt (die van den Marquis Ambrofius Spinola ghewonnen wierdt) in't ^{Collegie van Breda.} iaer 1625. ontfanghen, en wederom in't iaer feuen-en-dertigh, nae datse vanden Prince van Oraison verouert was, verloren. Wy hadden daer nu een huys ghekocht, waer toe haere Hoogheyt d'Infante Ifabella vijf duysent guldens gefchoten hadde. De fcholen waeren al mede in wesen, ende de kercke eenighfins toegheruft, als ons 'tghemeyn onghewal vande Catholijcke Religie op den hals quam, waer mede wy neffens alle de Geestelijckheyt verdreuen wierden.

Dit zijn de Collegien ende huysen die wy in onse Duyts-Nederlandtsche Prouincie begripen: welcker opgangh ende voort-gangh wy naest Godt aen onse ghenadighe Princen van hoogh-loffelijcke ghedachtenisse, ende aen de Magiftraeten der fteden met de godtvruchtighe ghemeynten, moeten danck weten, ghelijck wy doen, en tot noch toe ghedaen hebben, met bewijs van alle moghelijcke ghedienftigheyt, als in't naevolghende capitel fal blijcken.

HET DERDE CAPITEL.

*Vanden arbeydt ende oeffeninghen der Societeyt in
Duyts-Nederlandt.*

D'EERSTE BEDEELINGHE.

Hoe wel voor defen aende goedtionftighe blijckelijck ghenoegh is gheweest, dat de Societeyt haere dienften altoos tot de meerdere glorie Godts gheftiert

heeft; nochtans, om sommighe quaede tonghen te snoeren, die wel derreden segghen, dat dese Orden aende Nederlanden niet alleen onnoodigh, maer oock onnuttigh was, fullen wy, sonder ijdelheyt van eyghen roem, volghens 'texempel vanden H. Apostel Paulus (die al mede sijne wercken uyt dusdanighe reden beschreuen heeft) tot kennisse alleen vande waerheyt, aen een ieder voor ooghen stellen, hoe profijtelijck ende noodsaeckelijck sy gheweest is.

*Staet
van Ne-
derlandt
inde aen-
komste
vande
Socie-
teyt.*

Als d'eerste Patres tot Louen aenquaemen, waeren de seuentien landen, gheene uytghenomen, onder eenen Heer, Carolus den V. Roomsch Keyser en t'samen Coningh van Spaignen, in een oudt, Roomsch, Catholijck ghelouue: doch dit was, by ghebreck vande vreesse Godts, ende de Christelijcke leeringhe, soo verre alreede verlopen, datter met den minsten vonck van meyn-eedigheyt, die daer onder sommighe houelinghen smoockte, anders niet als eenen al-ghemeynen brandt, niet alleen van oproer, maer oock van ketterije te verwachten en stontd. 'tWelck soo Ruardus Tapperus (van wien bouen ghemelt is) sagh aenkomen, *O Patres*, seyde hy, als hy ons wellekom hiet, *ghy komt te late: 'tis al te langh ghewacht*. De waerheydt van sijne woorden heeft den tijdt uytghewesen, als in't iacr 1566. nae 'tvertreck vanden Coningh Philippus den II. de vlamme uytgheborsten, ende ouer al verspreydt gheweest is. Vanden adel quamse tot de ghemeynte, vande ghemeynte tot het ghesnorre: 'twelck min noch meer, als of het vol griecksch vier gheweest hadde, om alles te verslinden, terstontd nae de kercken liep, brack d'autaeren, bestormde de beelden, schontd 'theylighdom, soo verre oock, datmen sagh de heylighe Sacramenten onder de voeten treden. Weynighe waerender onder de Gheestelijcke, noch weynigher onder de

*Strada
de bello
Belgico.*

*De
beeldt-
storme-
rije.*

de wereltlijke, die de handt aen 'twerck staken, om den brandt, die daeghelijcks aennam, te blusschen. Ieder een was oft plightigh inde schult, oft bestaen uyt verbaestheyte ouer d'onghehoorde moedtwilligheyt, die de nieuw-ghefinde bedreuen. De Societeyt, schoon datse omtrent vier-en-twintigh iaeren in't landt gheweest hadde, begreep noch maer een handt vol volcks, en dat in verscheyden wooninghen bedeeft. Wat soude dit kleyn hoopken teghen d'opgaende maght der ketteren ende oproerighe gheesten uytbrechten? Euen-wel isser erghens te Leewaerden in Vricflandt eenen P. Boccatus ghewonden gheweest, *Iuer vā* die sich, sonder iemands hulpe, eenen muer voor het huys *Bocca-* des Heeren in duyfent perijckelen ghestelt heeft, om de *tius.* beeldt-stormers te stutten: sijne vry-moedigheyt wierdt van somnighe ontsien, die hun boos opstel afghinghen; van andere verwondert, die ouer sijnen ijuer ontstelt stonden. Ghy soudt gheseydt hebben, dat hy ghelijck eenen anderen C H R I S T V S met den gheesiel van't Godtlijck woordt de heele bende der godtlooser ketteren versloegh; soo voer hy daer in met den blicksem van sijn vierigh ghesicht ende uytspake: tot dat eyndelijck de boosheyt door het ghespuys d'ouerhandt noch kreegh, ende den goeden man swichten moeste. Desen ijuer van Boccatus wierdt wel elders van andere noch in't werck ghelegh, en soude voorwaer eenen grooten schildt teghen de ketterij gheweest hebben, haddense maer de handt gheleent, die het van ampts weghe uyt meerdere reden toestondt het hooft te bieden. Maer de katten (ghelijckmen spreuckghewijse seyt) in slaep zijnde, soo dansden de muysen, ende, de bloode herders ouer al schier vluchtende, soo behielen de woluen het veldt, en vernielden de kudde.

In dese soo deerlijcke omstandigheden vanden bedoruen

staet des landts als hen de Patres bevonden, hebben met eenpaerigh verdragh van eenen stercken ijuer aenghénomen de vervallene Catholijcke Religie, en de goede seden nae vermoghen weder op te rechten: met wat vruchten der sielen, laet ick aen andere 'toordeelen. Mijn voornemen alleenlijk is, hunne oeffeninghen ende moeyten (hoe wel niet allegader: want dit onmoghelijk hier waere; maer twaelf de principaelste, als de twaelf vroomste wercken van Hercules, waer uyt de reste ghespeurt magh worden) voor ooghen te stellen, diese tot dien eynde met Godts gratie aenveerdt hebben.

*Twaelf
diensten
der So-
cieteyt.*

§. I.

Vanden Catechismus oft Christelijcke leeringhe.

*Eerste
oeffenin-
ghe, de
Christe-
lijcke lee-
ringhe,*

VAN DEN rotten appel en komt doch gheen deught, 'ren zy men de kerne daer uyt neemt, ende in eenen goeden grondt plant, om daer van een iongh spruytjen op te queecken, 'twelck door de sorghe vanden boogaerdtman gade gheslaghen allenghskens opwasse, en sijne vruchten nae der handt in groote menighte aende stadt bedeele. Den aerdt der ouderlinghen was voor het meerder deel in Nederlandt verdoruen: groote vruchten hier af te verwachten, schein te vergheefs: dus heeft ons goedt ghedocht hunne kinders, als de kernen ende het saet vande naekomelinghen, t'onfwaerts te nemen, die in kercken en capellen ghelijck in eene goede aerde te planten, de selue inden Heere te beherten, met goede vermaeninghen te besproeyen, inde Christelijcke leeringhe t'onderwijfen, ende de vreesse Godts, met den haet der sonden ende der ketterijen, daer in te stampen: met een woordt, vruchtbaere boomen tot wel-

welvaeren vande Republijcke daer van op te queecken. Met wat vernoeghen des volcks, en profijt der sielen, dit werck ouer al, tot dien dagh ongheploeghen, wy bestaen hebben; gaf niet alleenlijck den grooten toeloop te kennen, voor den welcken nu de kercken soo enghe vielen, datmen t'alle kanten in vensters ende op leederen klom; maer oock d'onverwachte veranderinghe van manieren. Men hadde de hooft-punten des gheloofs in rijm ghestelt, de welke als se nu, tot verlustinghe t'faemen en leerfaemheyt vande kinderen, ghesonghen wierden, soo wierden eensweeghs onder de meyskens ende ionghe-dochters in winckels ende op straete de vuyle liedekens uytghebannen, ende in plaetse van die, gheestelijke, diemen inden Catechismus hoorde, inghebraght. Men rechte de eenighe kinder-spielen op, waer in vertooghsghewijse de deughden der Heylighen, en dierghelijke stichtbaere materien voorghehouden wierden. Hier uyt gheschiedde't, dat de lichtveerdighe kamer-speelders nu minderen toeloop van sienders kregghen. Men stelde disputatien in onder de iongheyt, die malckanderen inde artijckelen des gheloofs ondervraegghden: waer door nu d'ouders alsoo wel als hunne kinders bevestight, ende tegghen den aenival der ketteren ghewapent wierden.

'tIs te Ghendt ghebeurt, datter een iongh maeghdeken, twelck heymelijck inden Catechismus ghekomen was, nae dat het van sijne geuse ouders veel hierom, oock tot slaens toe, gheleden hadde, ende euen-wel niet op en hiel van derwaerts te gaen, ten laetsten de selue met sijne negghen soo broeders, als susters, door kracht vande ghehoorde redenen bekeert, en tot den Pater ghebraght heeft, om hen met de H. Kercke te versoenen. Onder de nieuwhesinde van Hollandt en Zeelandt selfs, zijnder gheweest, die gheduerende het bestandt, op den roep alleen die'r van onse

*wordt
ghedaen
met grooten
toeloop,*

*en vrucht-
ten.*

*Een
kindt
bekeert
sijn' ou-
ders met
broeders
en susters.*

onſe Chriſtelijcke leeringhe ghingh, in Brabant en Vlaenderen ghekomen zijnde, opentlijk ghetuyghden, dat de Iefuiten gheboren waeren om de iongheyt te leeren, en datſe hunne kinderen (’ten deden des landts wetten) aen hunne berichtighe ſouden onderworpen.

Dus iſſer, tot meerderen voortganh ende ſpoor, van onſe ſijde vollen Aſlaet voor alle de ghene, die ons hier in behulpsaem weſen ſouden, op ſekere tijden des iaers verkregen; maer vande ſijde der Biſchoppen en Magiſtraeten ſekere aelmoeffen, tot verweckfel vande iongheyt, toegheſchickt. Den Biſchop van Ghendt Antonius Triefſt heeft nu al vele iaeren langh aen elck arm kindt datter inden Catechiſmus komt, een oort ghegeuen: ’twelck in’t voorleden iaer neghen-en-dertigh al bouen de derthien hondert en ſeuentigh guldens ’siaers bedroegh. Deſghelijcks hebben andere ghedaen, ſommighe in broodt, ſommighe in gheldt. Die van Ipren hebben tot de prijſen vier hondert guldens gheſchickt, die van Ghendt, ſoo tot de prijſen als andere onkoſten, niet veel min: die van Antwerpen onghelijck meer: die van Cortrijck hebben deſe onſe oeffeninghe ſoo behert, datſe oock eene breucke t’elcke reyſe voor d’ouders gheſtelt hebben, als hunne kinders hen daer niet en ſouden laeten vinden, iae oock de ſelue met ballinghſchap ghedreyght, indienſe nae de derde reyſe weder-willigh hier in bleuen. Wat ghevoelen den Archbiſchop van Mechelen Matthias Houius van onſe Catechiſten hadde, beſonder als hy verſtondt, datter alle weken dry-en-dertigh dorpen van een enckel Collegie van Louen, met eenen onverdrietighen arbeydt doorloopen ende onderweſen wierden; heeft hy doen blijcken met den circkel-brief, dien hy aen alle ſijne buyten-Paſtoors ſchreef, op hen verſoekende, iae die oock ſcherpelijk bevelende, datſe den ijuer vande

Aelmoeffen tot de verwoordinghe van Biſchoppen en ſteden verkeyghen:

ghetuyghenijſſe vanden Archbiſchop Houius van deſe onſe oeffeninghe.

vande Patres in een soo nut en noodigh werck vervoorden souden, naet de selue ouer al vriendelijck in hunne kercken t'onfanghen, de kinders by een te roepen, d'ouers daer toe te vermanen, ende der tijdtlijcker Heeren ghesintheyt te verwecken.

Daer en is voorwaer gheen' oeffeninghe, daer wy van't beghinsel der Societeyt in dese landen meer wercks af ghemaeckt hebben, oft noch en doen: wy en spaeren noch kosten, noch moeyten; om hier aen te doen blijcken, dat wy kinderen vanden H. Ignatius zijn, die alle de Professien met eene besondere belofte (als elders gheseyt is) verbonden heeft, datse der kinderen onderwijssinghe vervoorden sullen. Of sy die quijten, maghmen hier uyt speuren, datter inde thien duysent seuen hondert en veertigh Christelijcke leeringhen iaerlijcks ghedaen worden, inde welcke bouen de twee-en-dertigh duysent en vijf hondert kinders ghetelt worden.

§. II.

Vande leeghe ende hooghe scholen.

Door d'onbedreue meesters, die voor't meerder ^{Tweede} deel huerlinghen, meer hun eyghen bacte als der ^{oeffeninghe, de} scholieren voortgangh sochten, wasser in dese landen al ^{scholen.} mede eene groote onwetenthey t, besonder vande goede letteren, ontstaen: daer wierden weynighe verstand en in gheleertheyt en deught gheoeffent, om de H. Kercke ende de Republijcke behoorlijck by te staen. Daerom heeft de Societeyt de scholen als eenen anderen krachtighen middel tot opvoedinghe vande ionghey t aenveerdt, en (Gode lof) soo verre ghebraght, dat nu de steden ende het landt

ouer al vol gheleerde mannen zijn, die't meeste deel uyt onse onderwijfinghe ghesproten zijn. Het om-niet leeren ende de ghevoeghelijcke maniere, die wy meer met prijs en liefde, als met strafheyt oft vreesse ghebruycken, heeft den toeloop vande discipelen veroorsaect. Sy worden in alle deelen vande letter-konste, inde Poësie, Rhetorijcke, Antiquiteyten, Dialectijcke ende de Griecksche taele onderwefen, waer toe hen de meesters van te voren oeffenen, ende anders niet als oude ende stichtbaere auteurs voor-lefen. Niet mindere, iae meerdere, sorghe wortter voor de deught ghedraghen: waer toe sy maendelijck hunne ghesette biecht-daghen, weeckelijck hunnen Catechismus, Litanien, vermaninghen en Sodaliteyten, soo vande Enghelen als van Onse L. Vrouwe hebben: waer dootse in't waer ghe-looue versterckt, ende inde vreesse Godts opghetoghen worden. Inder voeghen dat, ghelijck het aen niemandt vreemt en moet duncken, dat onse scholen bouen andere vande ketters verboden worden, alsoo grootelijcks te verwonderen is dat sy onder-tusschen hunne kinders selue, om wel inde letteren onderricht te worden, met bedeckte naemen nae onse Collegien seynden. Den Bisshop van Roermonde Henricus Cuyckius achtete de scholen vande Societeyt soo hoogh, datse hem dochten aen heel Ouer-Ghelder en Gulicker-landt niet alleen dienstigh, maer oock noodtsaeckelijck te zijn, ghelijck hy in eenen brief aen sijn' Hoogheyt Albertus ghetuyghde. Soo dat het soo wonderbaer niet en schijnt, dat den gheleerden Theologant P. Ægidius de Coningh ernstelijck verfocht Grammaticam te leeren, ende P. Iudocus Bonte sich vernederde om in't selue Collegie, dat hy als Ouerste gheregeert hadde, de kinderkens inde leeghste schole, de beghinfelen vande letter-konste in te stampen.

*Ketters
seynden
hunne
kinders
nae onse
scholen.*

*Ghetuy-
ghenisse
vanden
Bisshop
Cuyckius
van onse
scholen.*

Van dese leeghe scholen hanghen eenighsins de Semina-
 rien oft Conuicten, inde welcke de iongheyt t'onser huysen Semina-
 rien van
 de Socie-
 teyt.
 onder onse ooghen opgebracht wordt. Een van dese heeft
 Louen in't beghinsel langhen tijdt ghehadt, vol vande
 vernaemste iongh-mans die van buyten oft binnen 'slands
 aldaer quamen studeren: nu onlanghs isser een ander t'Ant-
 werpen opgherecht, wiens orden en goede regeringhe
 foodanighen roem ouer al verdient heeft, datmen aende
 menichte, oock vanden principaelsten edeldom des landts,
 ende andere aensienlijcke mannen, die'r plaetse versoeken,
 om d'enghde wille niet en kan voldoen.

Vande hooghe scholen en valt anders niet te segghen,
 als dat wy te Louen de Godtheyt, de Heylighe Schriftuere,
 t'Hebreusch ende de Mathesis opentlijck, maer de Philo-
 sophie binnen 'shuysen leeren: de Sedelijcke Theologie
 t'Antwerpen en t'Ipren door versoek vande Bischoppen;
 t'Antwerpen oock de H. Schriftuere; te Brugghe, te Winocf-
 berghen en 'sHertoghen-bosch hebben wy voor desen van
 ghelijck ghedaen; te Ghendt oock op den seluen tijdt in
 dry verscheyden cloosters, die allenghskens mannen op-
 ghequeect, ende nu Leef-meesters van hun eyghen Ordens
 hebben.

§. III.

*Vande Sodaliteyten, ende Onser L. Vrou-
 uwen dienst.*

DE scholen hebben de Sodaliteyten ghebaert, soo Derde
 oeffenin-
 ghe, de
 Sodali-
 teyten.
 vruchtbaer zijn haere deughden. Den eersten diese
 te Roomen, en nae der handt te Pariis, instelde was enen
 Nederlander met naem Ioannes Leonius: 'twelck aen ons

alle tot een beweegh-reden ghedient heeft, om den dienst van Onse L. Vrouwe dies te hertelijker met eenen grooten ijver te verwoorderen. Wy hebbender van alle talen ensoorten van menschen, Latijnsche, Duytsche, Walsche, Spaensche, inghestelt. Te Louen zijnder vier Latijnsche; te Brussel, t'Antwerpen, te Mechelen, en voor desen te Ghendt, te Brugghe, en te 'sHertoghen-bosch eene van aensienlijke mannen, bouen de ghene die aldaer (ghelijck in alle Collegien) voor de Studenten is. De Walsche is in groote vogel t'Antwerpen, en die van Brussel onlanghs begonst, schijnt dat haer in korten tijdt niet seer wijcken en sal. De Duytsche, die verscheydelyck in ghehouwde, iongh-mans, ionghelinghen en kinderen bedeylt worden, hebben ouer al eenen schoonen luyster. Alle dese Broederschappen, die wy hebben, zijn t'saemen neghentigh in ghetal, en bestaen in 13727. Sodales: der welcker Antwerpen dry duysent voor haer deel alleen in thien vergaderinghen telt. Vele treffelijke mannen laeten hen in dese Sodaliteyten opschrijven. Te Roermonde heestmen ghesien dat Graef Frederick vanden Berghe, Gouverneur van Ghelderlandt, met den Cancellier Henricus Vvens, openlijck inde kercken door 'tghewoonlijck formulier aen Onse L. Vrouwe opdroeghen. Te Ghendt hebben 'tselue ghedaen in't iaer achthien den Bischoep, den President, den Gouverneur, en weynigh tijds te voren den Abt van S. Pieters met sijnen Coadiuteur, die hem oock inde Prelature ghevolght is. Elders andere uyt verscheyden Raeden en Wetten.

Ick soude hier verscheyden andere Broeder-schappen moghen byvoeghen, van S. Ioseph t'Aelst, van't H. Cruys te Cortrijck, van S. Barbara in't legher, van't Hooghweerdigh H. Sacrament te Louen, die al van d'onse inghestelt zijn gheweest: dan gaese al rakende voorby, om dat

wy eyghentlijk hier maer van Onse L. Vrouwe en handelen, tot wiens cere te Brussel en te Mechelen, noch dry andere Broederfchappen soo wel voor de vrouwen als voor de mans, door ons toedoen opgherecht zijn: het een van Brussel op de Saueel ter eere vanden naem MARIA, waer in bouen de vier duysent menschen alreede gheschreuen zijn, en naementlijk den Prince Cardinael, den Prince Thomas, den Marquis d'Este, den Hertoghe van Hauré, den Archsbischoep van Mechelen, den Cancellier van Brabant, de Coninghinne Moeder, de Hertoghinnen van Orleans en van Falsburgh, &c. De twee andere van Mechelen, teen vande seuten Ween inde Prochie-kercke van Onse L. Vrouwe, tander vande onbevleete Ontfanghenisse te Hanswijk: in't welck haer d'Infante Isabella met haere eyghen handt, en nae haer den Archsbischoep Iacobus Boonen, met sehier het heel Capitel, den grooten Raedt, en sommighe kloosters opgheschreuen hebben.

Tot dit beloop van reden diene mede de deuotie die wy herwaerts en derwaerts, 'tzy door beelden, 'tzy door capellen begonst, vernieuwt, oft merckelijck veruoordert hebben. Weynigh zijnder (ghelooue ick) die weten dat het wonder-daedigh beeldt van Scherpen-hemuel sijnen eersten en meesten toeloop van eenen Pater der Societeyt bekomen heeft. Ghelijck hy den legher volghde, en te Sichen in garnisoen was, soo ghingh hy dickwils sijne Ghetijden lesen nae den bergh, daer wel eertijts een mirakeleus beeldt ghestaen hadde, maer was nae 'tverlies des selfs een ander door eenen godtvruchtighen borgher ghestelt. Soo dickwils als hy desen wegh doerde, omtrent de plaetse quam daer het beeldt stondt, bevondt sich altoos met groote foetigheyt des gheests ouergoten: dus sondt hy de siecke soldaten daer henen, de welcke soose menighmael met ghesen-

Verscheyden deuotien tot onse L. Vrouwe ver- uweckt. Eersten toeloop vā Scherpen-hemuel door de Societeyt ver- oorsaeckt.

de leden 'thuys keerden, heeft hy de bywoonders vermaent; datse de plaetse in achinghe souden nemen, ter wijle die aenghenaeim aende H. Maghet was, en ontwijfelijk met der tijdt om de deuotie seer beroemt soude worden. Hier begonst nu de beganghenisse, die binnen korten tijdt door 'tgherucht vande mirakelen die'r daghelijcks gheschiedden, soo aennam, datter op eenen dagh van Onser L. Vrouwe Visitatie, twintigh duysent menschen ghetelt wierden, die allegader soo dan als op andere tijden, door orden vanden Archsbischof van Mechelen, van onse Louensche Patres inde biechte ende andere godtvruchticheyt gheholpen wierden. Den helschen draeck en konde dese verheffinghe van M A R I A nier langher verdraeghen, dus leght toe op haere versienen nae ghewoonte, en soeckte in haeren opgangh te verdrucken. Hy stiertter thien cornetten geusche peerden henen, teghen den dagh van haere Hemelvaert, om de Iesuiten en alle de pelgrims met den roof nae Hollandt te voeren. Dese alsie nu onverwacht inden nacht aenquamen, ende dieshaluen de pelgrims allegader verstroyden, soo sagh ieder een nae een goedt uytkomen; ende niemandt als onse Patres en peyde op onsen L. Heere, oft het beeldt van sijne H. Moeder, om dat te bewaeren. Soo dan, onsen Pro-uinciael P. Bernardus Oliuerius, die met sommighe andere daer ghekomen was, neemt het mirakeleus beeldt, en verberghet sich daer mede erghens in eens edelmans huys: P. Cornelius à Lapide grijpt haestelijck het H. Sacrament, ende te boschwaerts in loopende worpt sich onder de braemen, andere vatten iet anders, het kostelijckste datse konden, en loopen daer mede door. Op dese maniere is doen het beeldt aende ghemeyne plunderinghe onttrocken, ende vande Societeyt, nae dat den vijandt verscho-uen was, wederom in sijne plaetse ghestelt, om daghelijcks

*het beeldt
door de
silue be-
waert.*

(ghe-

(ghelijck het ghebeurde) meer ende meer ghe-eert te worden.

Te Hal en komen ons de beghinfelen vande deuotie tot *Te Hat*
 Onse L. Vrouwe niet toe, dan wel de verwackinghe, nae *wordt*
 datse vry wat veel, by langheyt van tijden, door ghebreck *de deuotie door*
 van biechtvaders, en menghelinghe van misbruycken, ver- *de Societeyt vernieuwt,*
 sluyert was. Den Prince Albertus met den Archsbischof
 van Camerijck gauen ons den last vande capelle, om alles
 op sijne versche voeten te stellen, ghelijck men't teghen-
 woordighlijck fiet. 's Hertoghenbosch heeft iemandt van
 d'onse al mede eenen ouden schat van een mirakeleus
 Lieue Vrouwen beeldt ontgrauen, en met sijne penne voor
 alle de wereltd aen den dagh ghebraght.

Te Duynkercke hebben wy een nieuw beeldt van't *te Duyn-*
 hout van Scherpen-heuuel voorghestelt, waer aen sulcke *kercke*
 deuotie van alle soorten van menschen, maer sonderlingh *inbestelt,*
 van't boots-volckende al dat de zeevaert aengaet, met sul-
 ken toeloop van alle kanten gheschiedt, datter in't voorle-
 den iaer, gheduerende niet meer als eene Noueyne 2563. en
 twee daghen daer nae noch 585. lichten opgheoffert zijn
 gheweest. Den Magistraet, de Gulden, de matroosen
 hebbender menighweruen met volle cerimonie' groote
 wasche keerffen doen onsteken. De mirakelen die'r aen
 gheschiedt zijn, en nae behoorlijck onderfoeck met ouer-
 staen vanden Bischof van Ipren verkondight, iae oock met
 openbaere processie vanden Magistraet vereert zijn, heeft
 desen ende de goede ghemeynthe verweckt, om aende
 H. Maghet (die alreede om haere menighvuldighe wel-
 daden *Onse L. Vrouwe van Bystandt* onder de godtvruch-
 tighe ghenoeemt wierdt) eene kercke te stellen, inde welcke
 sy nu van alle onligghende ghewesten met een' onghe-
 louelijcke deuotie besocht wordt.

*Item in
andere
plaatsen.*

Te Winocsberghen, te Brugghe, te Cortrijck, te Belle t'Aelst, te Mechelen ende te Roermonde zijn de beelden van't hout van Onse L. Vrouwe van Foy in groote weerde. Dat van Cortrijck en van Brugghe wierdt met hoffelijke processie van't Capitel ende de stadt tusschen groote menighte van lichten nae onse kercken ghedraghen. In alle dese steden gheschieden schier mirakelen: waer onder die van Cortrijck, Brugghe en Roermonde wel bouen d'andere uytsteken. Te Ghendt hebben wy een L. Vrouwen beeldt, 'twelck van eenen ketterschen brouwer in't bernende forneys ghesmactt zijnde, wat hy oock stockte, niet en heeft konnen branden. Te Brussel een ander, onlanghs met eenen marmeren autaer van Graef Ian van Nassou vereert: voor 'twelck P. Costerus, dien grooten liefhebber vande H. Maghet, wel eertijds Missē lesende, heeft in't bywesen van eenen rampsaelighen mensch, die sijn handt-schrift aenden duyuel gheleuert hadde, 'tselue sienlijk wederom ghekreghen. Den seluen P. Costerus hoe heeft hy d'eere van Onse L. Vrouwe t'Antwerpen verbreydt, als hy inde plaatsē vanden reuse, die voor het stadhuis stondt, dat schoon Marien-beeldt daer dede stellen, 'twelck vande Sodaliteyt bekostight, met een' heerlijke processie uyt ons Collegie derwaerts ghevoert wierdt? Eetlijke duysenden besondere deuotien zijnder uyt dese ghemeyne oft ghesproten oft vervoordert, mits daer schier niet een Catholijck huys inde heele stadt en is, daermen niet alle auenden licht inden winckel, oft elders, voor een Marien-beeldt en siet onsteken. De fondatiē vande Saterdaghsche Missen ende Louen in S. Goele Kercke te Brussel hebben onse Predikanten op den seluen tijdt seer vervoordert, als P. Maximilianus van Habbeecck besigh was om het beeldt van MARIA *Pacis* voor het broot-huys opte stellen.

*Lof van
P. Coste-
rus.*

Dat

Dat ick nu pooghde alle d'autaeren ende capellen by te brenghen, die wy tot haerder eere opgherecht hebben, ghelijck oock alle befondere deuotien van Litanien, Ghetijden van d'onbevleekte Ontfanghenisse, Saterdaeghsche vasten-daeghen, pelgrimagien, statien, feest-daghen ter eere van haeren naem ende haere Presentatie, oft inghestelt oft vermeerdert; daer en ware gheen eynde te vinden. Doch en kan niet naelaeten d'eere te gheuen aen d'onse van Ipen, datse eene schoone kercke ter eere van Onse L. Vrouwe ghesticht; ende aen die van Mechelen, die hen toekomt, datse d'eerste zijn gheweest die in Nederlandt een capelle ter eere van d'onbevleekte Ontfanghenisse der H. Maghet onlanghs opghetrocken hebben; als oock met meerder recht aende ghesusteren Maria, Anna ende Christina Hout-appels, die met haere ouerledene nichte Anna's Greuens in onse kercke van't Profes-huys de schoonste capelle van marmer opgebouwt hebben die'r in't landt te sien is; ten eynde alleen, dat Godt in sijne H. Moeder (wiens beeldt heel van't mirakeleus hout van Scherpen-heuuel ghemaeckt, aldaer onder den naem vande *toevlucht der sondaeren* rust) daghelijcks meerdere eere ende glorie moght ontfanghen. 'tWelck soo wel luct, dat wy noch heden, wanneer wy dit schrijuen, op den dagh van Onser L. Vrouwe Presentatie (welcke feest de Societeyt als haer eyghen aenneemt, om datse die, nu vanden Paus Pius den V. afgheschaft zijnde, door ootmoedighe vertooninghe aen Sixtus oock den V. wederom heeft opghestelt) de heele kercke in licht sien staen, waer mede de iongh-mans van Antwerpen, die'r toe aenspannen vele honderden in ghetal, elck met eene witte flambeeuwe de selue zijn komen vereeren.

§. I V.

Vande predikatiën.

*Vierde
oeffenin-
ghe, de
predika-
tiën.*

GHEEN ander slag-sweerd iser ghelijck aen 'twoordt Godts, om den helschen Goliath met sijne ketterije te vellen. Hier mede hebben wy terstondt vanden beghinne af, als wy in dese landen quamen, onse lendenen omghegordt, 'tselue ghebruyckende niet alleenlijck in onse, maer schier ouer al in eene menighte van Cathedraele, Collegiale, Prochie, clooster-kercken en cappellen, daer wy vande Prelaeten ende steden toe ghenoodt wierden. Met wat vruchten en toeloop, laeten wy aen andere oordeelen, die weten hoe sober den staet des landts in't stuck van't ghelooue ende de godtvruchtigheyt voor onse aenkomste ghestaen heeft. P. Goudanus, Astenfis, Boccatus, Costerus, Claiffonius, Lummius, Daud, Basseliers, Gouda, Prielius, Botelberghe, Peuernage, Loeffius, hoe gheerne en zijns niet ghehoordt gheweest? Hoe menighen sondaer iser niet bekeert? hoe vele ketters niet tot den rechten wegh ghebraght? Alle kercken waeren schier te kleyn voor Goudanus en Lummius, uren te voren eerse op den stoel quaemen, waren de plaetsen beset; tot op d'aeraeren stondt het volck, ende hongh ghelijck kliffen aen de pilaeren. Astenfis ioegh met sijne predikatiën van eenen Vasten den choor van S. Walburgis kercke t'Antwerpen op, die vele iaeren onvolmaeckt gheleghen hadde. Costerus dede onder andere ketters en schadelijcke predikanten eenen Monick swichten, die met grooten naeloop des volcks sijn verghift onder het deckfel van een schaeps-kleedt openbaerlijck stroyde. Ignatium Basseliers, diemen den Nederduytschen Chrysofostomum plagh te noemen, hebben die

die van Brugghe tot eeuwigher ghedenckenisse in hunne stadts-boecken met een heerlijck lof-schrift ghestelt. De Hollanders quamen hem met duysenden binnen 's Hertoghenbosch hooren; een ieder verwonderde sich, oock vande nieuw-ghesinde, ouer den vloedt van sijne vierighe tonghe, de welke als een sweerdts ouer weer-sijde snijdende de herten tot de scheidighe vande siele ende den gheest toe doorghingh. 'tGheviel eens dat den Gouverneur van Heusden eenen van sijne sijnste Woorden-dieners met de borse vol ghelts op een vande dorpen, naest den Bosch gheleghen, sondt prediken, met last dat hy aen elck een vande toehoorders eenen schellingh soude uytdeylen, om alsoo de Catholijcke aen te locken. Den Gouverneur vanden Bosch Grobbendonck dit vernemende, sondt in teghendeel op een' andere plaetse niet verre van daer Pater Basseliers van alle munte, behalvens die van sijne waerachtighe welsprekentheydt, onversien. Den bestemden tijdt, alsse beyde op den stoel ghinghen, vondt onsen Pater sijne kercke vol toehoorders, waer onder meer als duysent Hollanders waeren; maer den abelen Minister en vondt niet meer in't gros als ses verwacende koppen: aen de welke soo hy elck hunnen verwachten schellingh metter haeste uytghereyckt hadde; heeft sich van stonden aen verstecken, ende, als of hy verdwenen ware, rijcker van gheldt als van ghekaelde eere, op eenen ooghen-blick van kante ghemaect. 'tGhetal vande sermoonen die wy iaerlijcks inde Neder-Duytsche taele doen, loopt verre bouen de vijftien duysent.

S. V.

Vande Missien oft seyndinghen.

*Vrijde
oeffenin-
ghe, de
Missien.*

GHELICK den ijuer doch een vier is, dat sich ouer al verspreydt daer't van den windt des heylighs Gheests henen ghedraghen wordt; soo en is't niet te verwonderen, dat de voncken van onse ghedienstigheydt ouer de vesten der steden al mede tot het plat landt, op de vlecken en dorpen, iae oock tot in d'andere steden daer wy gheene wooninghe en hebben, ghevloghen zijn, om de liefde Godts inde borgers ende de huys-lieden r'onsteken. Van de scheeps ende leghers-seyndinghe, als oock van die vande pesten ende Hollandt fullen wy beneden in't besonder spreken: op dit pas is alleen mijn voornemen van die Missien te handelen, die schier in alle Collegien gheploghen worden, uyt de welcke verscheyden Patres gheduerigh als op partije loopen, om buyt van sielen te maken.

Die van West-Vlaenderen maken hun meeste werck daer af, inder voeghen datse van eene wildernisse die'r voor desen van allerleye ontuchtigheydt was, nu ghelijck een lustigh preecl van godtsdienstigheydt ghemaect hebben. Die van Berghen hebben uyt hun Ambacht de toouerije (die daer vry wat diep ghewortelt was) uytgheroeyt, ende de beganghenisse van S. Vincentius te Rexpoede, ende van S. Leodegarius te Socx, seer vervoordert. Sy hebben te Burburgh en te Veurne de vervallen goede manieren met merkelijcken voortgangh opgherecht: ende inde omliggende dorpen, daer de vermaerde begangenissen tot den H. Cornelium, Apolloniam, Laurentium, Onse L. Vrouwe van desen Ween zijn, aen duysenden van menschen de H. Sacramenten

menten dickwils tot den dry uren nae noen uytghereyckt : hebben te Hondtsote menighmael dapperlijck teghen de keterije (die haeren nest aldaer gheplant hadde) ghestreden; maer noyt kloecker als in't iaer acht-en-dertigh twee Patres ghedaen en hebben, die 'tghebruyck vande Statien der Passie onses Heeren met een' openbaere Processie aldaer instelden. Die van Cassel, ghelijckse daer voor 'tmeeste deel op ghefondeert zijn, en willen aen niemandt in hunnen ijuer wijcken. Die van Belle hadden rondom hen een Ambacht vol van soo bittere ketters, datter oock uyt een dorp alleen (waer op de rabauwen hunnen roem droeghen) dry hondert geusche Predikanten ghesproten waren. Maer dies te vierigher hebbense hunnen ijuer daer teghen uytghespreyt, ende met de hulpe Godts het onkruyt soo verre ghebraght, datter maer hier oft daer eene verwaeyde plante en schuyt, diese euen dapper gaen opsoecken en naeiaeghen, om grondelijck dese peste der sielen uyt te roeyen. Die van Ipren hebben hen mede soo wel in dit stuck ghequeten, datter een treffelijck man door de groote vruchten beweeght wierdt, om eene rente van twee hondert en vijftigh guldens 'siaers voor eenen ghestadighen Missionaris te besetten. Watse buyten Cortrijck te Meeenen, en ten platten lande uytrechten, wijst eenen vollen Aflaet vanden Catechismus uyt: den welcken op een dorp verkondight zijnde, heeft bouen de thien duysent boeren aenghelockt, die van alle onligghende plaetsen onder het gheleydt van hunne Pastroors, met kruyssen en vaenen den seluen quamen verdienen. 'tBrughsche Collegie seynt sijne werclieden na Oudenburgh, Middelburgh, Damme, Blankenbergh, Oostende, iae onder het gheschut van Sluys. Dat van Ghendt, de sijne nae 't Sas, nae S. Nicolaes, nae Hullst: waer omtrent dickwils soo veel wercks valt, dat eenen

Pater wel ses mael op eenen dagh aen verscheyden volck ghenoodtsaecht wordt te prediken. Aelst houdt de bane van Geertsberghen ende 'theel landt door dat onder hem forteert , en brenghet daghelijcks merckelijcken roof binnen, diense op de fondaers ende kettters haelt. Antwerpen pleeght sich door de Kempen tot onder de poorten van Breda, gheduerende het bestandt, te verspreyden, nu moeten wy ons om de loopers vanden vijandt tot beteren tijdt inhouden ; soo nochtans dat wy de schanssen ende d'oorloghs-schepen op de Schelde, die van alle man verlaeten worden, niet en versuymen. Louen houdt den streck van Thienen, Aerschot, Dieft, Sichen, Gemblours, Geldenaken, Wauere, en loopt by wijlen tot in Ardennen toe, om in een aerm landt eenen rijcken buyt van sielen te maken. Macseyck, Stralen, Erckelens, Sittart, Vucht, Hinsbergh, Weerdt worden van die van Roermonde besocht ; Greulinghe en Nieuwpoort van die van Duynkercke, Herentals van die van Lier, Vilvoorden van die van Brussel, Dixmuyden van die van Ipen. Tot in Haspengouw en noch dieper in't landt van Luyck, heeft men met den goeden oorlof vanden Princelijcken Ceur-vorst de sielen gaen iaeghen: de welke by wijlen wel soo ouervloedigh in't garen ghekomen zijn, datter te Hasselt en daer omtrent alleen , op den seluen tijdt aen vijf duysent menschen de Heylighe Sacramenten uytghedeylet, en twee duysent generaele biechten van't heel leuen ghehoort zijn. Vande dorpen allegaeder in't besonder en moghen wy gheen ghewagh maken: want het onmoghelijk ware die oock te noemen, ick laete staen, den dienst diese van d'onse ontfanghen hebben, te beschrijuen.

§. VI.

Van't ghebruyck der H. Sacramenten.

DESEN lof en sal ons immers d'afgunstigheidt selue niet benijden, dat wy 'tghebruyck der H. Sacramenten ('twelck schier te lande uytghebannen was) wederom inghebraght hebben. Eens 'siaers ghingh men te biechte: die het dickwilder deden, wierden als hypocriten van d'andere weerfien. hier uyt en konde niet anders volghen, als vervuylinghe vande siele, mis-achtinghe vande consciencie, versmadenisse vande gheboden Godts ende der H. Kercke, ende ten laetsten ongheloouigheyt van ketterije: de welke alse niet in tijds ghestut en wordt, altoos om leegh sackt, en sonder breydel nae den atheismus oft loocheninge van Godt loopt. Om het quaedt dan in sijn wortel aen te tasten, hebben wy de handt voor al aen de biechte ghesteken, ende een ieghelijck begonft te vermanen, om die hoe dickwilder hoe gheraedtsaemer te ghebruycken. De sake heeft moeyte in gchadt, dan (Gode lof) die is soo doorgebroken, datmender voor een oft twee, die eertijds plaghten, nu ter tijdt honderden iae duysenden siet hunne sonden aflegghen. t'Antwerpen alleen in ons Profes-huys hoe vele biecht-vaders sittender? ses-en-twintigh alle Sondaghen ende Heyligh-daghen, dickwils oock meer, als wy om den tœloop ghenoodtsaeckt worden hulpe uyt het Collegie te roepen. Ick laete nu staen, datmen voor onse tijden qualijck wist van eenighe generaele biechten te spreken, d'ordinarisse selue hoe onvolmaeckt ghinghense te wercke? Dese misbruycken hebben wy al mede verbeterd, soo dat de Societeyt van haer beghinsel den naem gchadt

*Seffe
oeffenin-
ghe, de
bedienin-
ghe der
H. Sa-
cramen-
ten.*

hadt heeft, niet alleenlijk datse leerde biechten, maer oock datse leerde wel biechten.

Met de biechte is de heylighe Communie inghebraght, Mat. 5, 8 ter wijle het een doch het ander volght: *Saligh zijn de suyvere van herte; want sy sullen Godt sien.* Hoe deerlijck dit Broodt der Enghelen eertijds versuymt is gheweest, ende nu menighvuldighlijck door raedt ende vermaninghe vande Societeyt ghenut wordt, is kennelijcker, als dat het van iemandt gheloochent magh worden. Soo waer wy onsen voet stellen, daer gaen dese hemelsche maeltijden aen, ende groeyen daghelijcks meer ende meer.

Te Winocsberghen waeren twee oft dry vrouwkens, die buyten den Paesch-tijdt op de Hoogh-tijden t'onsen Heere ginghen: nauwelijck hadden wy daer onse wooninghe ghestelt, of daer wierdender duysenden ghetelt. Van ghelijcken heeft het ghegaen te Casiel, te Belle., te Roermonde, ende dat, niet teghenstaende de menighe der pelgrims, te verwonderen is, te Hal. Soo wy hier eerst voet naemen op den auendt van Lichtmissie in't iaer een-en-twintigh, en zijnder 'sdaeghs daer nae, op sulcken dagh, ende in sulck eene mirakeleuse kercke, in alles niet meer als elf Communicanten gheweest, waer van noch maer de vier borghers, de seuen andere uyt eens edelmans huys buyten de stadt waeren. Onder de pelgrims selue van hondert en ghingher niet een tot de Tafel des Heeren: nu het meeste deel vande stadt alle Lieue-Vrouwen ende andere merckelijcke daghen, de pelgrims, die'r komen, schier allegader. De Vniuersiteyt en de stadt van Louen hoe wassie verwonderd, alsse sagh datter onder Pater Adrianus twee duysent menschen op eenen dagh het heyligh Sacrament nutteden, daerder te voren als gheene ter Communie en ghinghen?

Maer wat soude sy segghen, hoorende datter t'Antwerpen in't Profes-huys iaerlijcks bouen de twee hondert en veertigh duysent, iae onse heele Prouincie door bouen de twaelf hondert en vijf-en-dertigh duysent Hostien alle iaeren vertiert worden? Al en hadden wy anders gheene vruchten ghedaen, dit punt alleen waere ghenoech, om d'oeffeninghe vande Societeyt in dese landen niet te vermaeden. Godt wille het hen vergheuen, die't soecken te beletten, ende, ick en wete niet uyt wat ijuer, de rechtsinnigheydt vande glorie Godts, die wy inde Generaale Communien ende andere instellinghen voor hebben, tot eene verdraeyde meyninghe verkeeren, als of wy dit maer en deden om het volck uyt andere kercken tot d'onse te trecken. Indien se my een woordt hier toelaeten, ick sal hen niet meer als met eene vraghe beandwoorden. Komter op den auendt ende den dagh vande Generaale Communie in alle andere kercken niet meer volcks te biechten, als het wel en plagh? in dien neen, waer gaense dan te biechten? want ick magh nae een gherechtigh ondersoeck vande ses-en-twintigh biechtvaders segghen, die t'Antwerpen in onse kercke biechte hooren, datse bouen de vier duysent menschen op dien tijdt (hoe seer sy oock hen spoeden) niet en konnen af-hooren; ende nochtans heefmen meer dan eens ghesien, datter acht, neghen, iae thien duysent communicanten gheweest zijn. De reste dan van dese moet by henlieden die teghen ons roepen, oft elders in andere kercken ghebiecht hebben: 'ten zy men segghen wille, datter soo **vele** duysenden alle maenden sonder biechte t'onser Heere gaen? 'tGhene ick vande godtvruchtigheydt deser stadt niet eens en wil dencken, ick laete staen, vermoeden oft oordeelen. Ende wat is'er doch klaer-blijckelijcker (als't al gheseydt is) dan dat alle

D d d d

kercken,

kercken, sedert de Societeyt, het dobbel, iae het vier ende vijfdobbel van't volck daghelijcks hebben datse plaghten? Dus en trecken wy 'tvolck met onse oeffeninghen uyt d'andere kercken niet, dan wel uyt hunne winckels ende huysen, ende seydenſe nae hunne kercken, om den Aflaet by ons naemaels te komen verdienen, waer ſy lieden ſoo wel by vaeren als wy, ende Godts glorie (die wy alleenlijck voor ooghen hebben) alderbeſt.

S. VII.

Vande kerckers, gaſt-huysen en ſiecke.

*Senenſte
oeffenin-
ghe, de
kerckers,
gaſt-huy-
ſen ende
ſiecke.*

DE waerachtighe liefde en neemt niemandt uyt, noch en maect gheen onderscheydt tuffchen vriendt oft vijandt, rijck oft aerm, gheſondt oft ſieck, voor ſoo veel als der ſielen ſaligheydt belanght: al euen dier hebbenſe aen onſen Verloſter gheſtaen, al euen lief moeten wyſe hebben, ende al euen ſorghvuldighlijck beherten. Of wy het oock doen, moghen de ghevanghene en krancke ouer al uytwijſen. In alle huysen zijnder eenighe gheſtel, die ter weke eens, oft dickwilder, des noodt zijnde, hun werck maken vande kerckers ende gaſt-huysen te beſoecken, gheene vuyligheydt oft ſwaere lochten achtende: waer door menigh iongh werck-man voor ſijnen tijdt gheſtoruen is. Wat eene liefde en heeftmen niet aen de Francoiſen die by Diedenhoue en ſint Omer ghevanghen wierden, betoont? Wat eene bermhertigheydt aen de Hollanders van Calloo, die beyde 'tlandt door verdeylt wierden? hoe menighe aelmoeffen beſorgh? hoe dickwils beſocht? hoe hertelijck ghetrooſt? hoe vromelijck in ſieckten bygheſtaen? hoe vele van die bekeert? aen hoe menighe

nighe de Kercken-ghe rechten ghegheuen, ende alsoo nae den vrijdom des eeuwighen leuens ghesonden, diese buyten den kercker waerschijnlijk niet en souden ghevonden hebben? die van Ghendt, Mechelen ende Antwerpen wetender af te spreken.

Doch dit en is maer eenen ouergangh gheweest: aen die van Duynkercke ende Winocsberghen, daer de gheuanghenissen altoos vol sitten, is dit daghelijcks broodt. Dese hebben niet alleen met alderhande ketters, die onder 'tghe spuys vande matroosen te vinden zijn, maer onder tusschen met Turcken ende andere onghelooighe te doen. Men versietse nae vermoghen van noodtdruft, men vermaentse tot het ghelooe, men bereydtse in tijden van noodt tot d'eeuwigheydt: noyt iaer of daer en wordter en twintigh oft oock meer bekeert. Ick laete staen hoe vele daer door onse voorsprake verlost, hoe vele vande doot verbeden worden.

Te Winocsberghen in't iaer vier-en-twintigh wierdt ons bouen de helft vande twee hondert ghevanghene gheschoncken. In't iaer een-en-twintigh, als d'Infante Isabella teghen twee-en-twintigh Duynkerckers die de rebelle opghehanghen hadden, soo vele Hollanders dede aen de galghe knoopen; hebben wy de Catholijcke buyten de lotinghe ghehouden, ende d'ongheluckighe, op wie het lot ghefallen was (behoudelijck eenen Herdooper ende twee bittere Caluinisten) allegader tot het ghelooe bekeert; noyt gheluckigher, dan alsse met eene korte schande d'onverwachte eeuwige glorie kochten.

Niet min en gheschiedt daer inde gasts-huysen, ende voorts ouer al by de siecke, voor de welcke de deuren van onse huysen, soo wel by nachten als by daghen (niemandt uytghesondert) open staen. Immers

van Antwerpen (en 'tselue is van andere Collegien) magh men segghen datter by wijle thien paer by de siecke, voor het meerder deel aerme liekens, vernachten: iae is voor desen ghebeurt datter bouen den Ouersten ende den poor- tier niemant en is r'huys ghebleuen, om het Collegie te bewaeren.

Voeght hier nu by de sorghe diemen draeght voor de saligheyt der misdadighe die op den hals sitten, der welker dry hondert ende vier-en-veertigh in ghetal op vijftien iaeren tijds van eenen onsen Priester, die te Brussel noch in't leuen is, tot het gherecht gheleydt zijn: insghelijcks de bermhertigheyt, die men ouer al aen onse aerme soldaeten (besonder te Duynkercke, ende daer omtrent) aen de nieuwe aenkomelighen bewijst, als die uyt Spaignen ende andere landen ons toeghesonden worden: bouen dien de hertelijckheyt, die wy inde belegherde steden van 's Hertoghenbosch, Maestricht ende Breda aen de garnisoenen betoont hebben; ende oordeelt dan of onse ghedienstigheyt aen iemant, oock van d'alderarmste, niet teghenstaende de perijckelen der doot, ontbroken heeft.

§. V I I I.

Vande peys-makinghe.

*Achtste
oeffenin-
ghe, de
peys-ma-
kinghe.*

INDIEN de vreedsamighe kinderen Godts ghenoecht fullen worden, soo hopen wy immers dat wy al mede een erf-deel in't rijk der hemelen sullen besitten, ghemerckt wy ons beste doen om ouer al den peys onder de partijdighe te betreffen. Hoe vele gheschillen ende processen en heeft P. Scribanus als goeden-man ende rechter verkosen, niet gheluckighlijk nederghellegt! hoe vele vijandt-

vijandtschappen ende forghelijcke oneenigheden, die tusschen Princelijcke huysen ontstaen waeren, met vernoeghen van weersijde, niet tot een accoordt ghebraght? Hy scheen tot de peys-makinghe gheboren te zijn, nerghens en wasser schier swaerigheydt daer hy omtrent was, of hy en wierdt verfocht om die te sliffen: bynae alle de Heeren van't landt, iac den Marquis Spinola ende d'Infante selue, hebben hem dickwils daer mede bemoeydt. Hy magh'er duysent tot een goedt eynde ghebraght hebben, ende onder die al sommighe die te vergheefs van Bischoppen ende Prelaten wel twintigh iaeren langh bearbeydt gheweest waeren.

Maer hy en heeft alleen dese konste niet ghehadt. Pater Malcotius heeft te Hal den brandt van heel de stadt ghebluscht, die uyt de vijandtschap van de twee vernaemste familien was aenghegaen, ende den tijdt van feuen iaeren langh noch van gheestelijck noch van wereldtlijck en hadde konnen ghemiddelt worden. Hy maecte het verdragh met sulcke voldoeninghe van partijen ende der stadt, dat hy ouer strate gaende, met ghemeyne blijdschap des volcks en duysent benedictien naegheroepen wierdt.

Te Lier hadde de ghemeynte teghen den Magistraet de wapenen aenghenomen: den Gouverneur ende de Gheestelijckheydt hadden sonder vrucht d'onsteken ghemoeden ghesocht te koelen, de gheresene galle dreeffe altoos voorder nae d'uyterste verwaentheydt: tot dat onse Patres tusschen beyden ghekomen zijn, ende den vrede ghetroffen hebben, om den welcken met danck-segghinghe te bevestighen, een' hoffelijcke Misse t'onser huysen ghesonghen wierdt.

Dierghelijcken peys hebben d'onse van Cortrijck tusschen twee Capitels ghemaect: den welcken hoe wel

hy groote blijdschap aen de stadt veroorsaecte, en was nochtans niet te vergelijcken met die andere ouer omtrent vijftigh iaeren, als de ghemuytincerde soldaeten de stadt verrascht hadden, ende nu in volle wapenen teghen de borgherije stonden, om die te plunderen. Doen liepen wy onversaefdelijck tusschen beyde, nu met harde, nu met soete woorden, een ieder tot sijnen schuldighen plicht vermaenende: maer soo dit al te vergheefs viel, om dat den onwillighen soldaet de verlanghede proye, die hy nu tusschen sijne tanden hadde, niet en wilde verlaeten; soo deden wy, door Godts ingheuen, het Hooghweerdigh heyligh Sacrament op de merckt brenghen, ende begonsten hem by de teghenwoordigheyt van sijnen leuenden Godt te besweeren, dat hy sijne vrome handen en waepenen met het onnoosel bloedt der borghers niet en wilde ont-eeren. Dus wierp hy sijn gheweyr daer henen, viel op sijne knien, aanbadt sijnen Godt, gaf de handt aen de borghe-rije: de welcke ons duysentmael nae der handt van desen dienst bedanckt heeft.

Elders zijn meer andere peysen ghemaect, en gheschillen neder-ghelegt: want dit ons daghelijcks werck is: dan 'tis onmoghelijck, iae onnoodigh, hier alles in't besonder te verhaelen, te meer om dat de voorghemelde voor een stael moghen dienen, waer uyt men vande reste ghenoeghsaem kan oordeelen.

§. I X.

Van't ghebruyck der gheestelijcker Exercitien.

*Negenste
oeffenin-
ghe, de
gheeste-
lycke
Exerci-
tien.*

DE S E oeffeninghe soo cyghen aen de Societeyt, heeft haeren luyfter in Nederlandt eerstelijck te Louen bekommen, daer den Cancellier vande Vniuersiteyt Tapperus, den

den Choor-deken van Luyck Hefius, den Abt van Lieffies Blofius, de felue met fulcken vrucht ghedaen hebben, dat defen oock fijne Religieufen daer toe verweckte, en nae datse die ghedaen hadden, aen den Reetoor P. Adrianus fchreef: *Och of dit ouer twintigh iaeren ghefchiedt waere! hoe veel beter foude het met onse ouderlinghen gaen! wy louen Godt, dat hy ons door ulieden fulck eene maniere van bidden gheleert heeft, uyt de welke, soo ick hope, Godts glorie ende faligheydt der fielen volghen fal.* Noyt en is ier ier gheweest, of in dit Collegie en wierdender menighe gheoeffent, ende onder die vele Doctoren, Theologanten, Rechts-gheleerde, onder-tuffchen oock al Bifchoppen ende Archsbifchoppen, iae oock by wijlen heele cloofters. Welcken roem soo verre ghingh, datter oock eenen Pater van daer te Huy tot het cloofter vande Cruys-broeders gheroepen wierdt, die den Generael van d'Orden, ende de Religieufen aldaer, in de felue bestierde. Een fekeren Ouerften vande Minder-broeders te Louen en wilde niemant tot fijn' Orden ontfanghen, of hy en hadde d'Exercitien gedaen. Welck ouer een komt met het opfet van sommige Bifchoppen ende Archsbifchoppen, die de felue vrucht al mede voor den aenvangh van hunne staeten ghesmaeckt hebbende, niemant en pleghen tot het Priefterdom te wijen, of hy en hadde fich eerst t'onfen huys eenen tijdt langh door de gheestelijke Oeffeninghen bereydt ghemaeckt. Soo wijdt haer onse Prouincie bestreckt, is mede de vrucht van dese Exercitien verbreydt: wantter niet een huys oft Collegie en is, daerder iaelijcks niet sommige, elders meer, elders min (waer onder vele treffelijke mannen zijn) gheoeffent en worden.

Hier komen nu by de Meditationen vande Vasten, die wel voor defen inde Sodaliteyten aen de Sodales alleen,
maer

maer nu onlanghs door ingheuen van P. Iacobus Stratius onsen Prouinciael, opentlijck inde kercke aen het volck in verscheyden taelen nae gheleghentheyte der plaetsen, met sulcken toeloop, op de Passie onses Heeren voorghehouden ende verthoont worden, dat de kercken, sonderlingh t' Antwerpen, dickwils te enge vallen. Men heeft vry wat sterck in't beghinsel op ghekraeyt: dan dit zijn ghemeynlijck onse dienften onderworpen, de welcke wy euen wel sien datse naemaels vande ghene selfs die'r teghen uytvielen, niet alleen ghepresen, maer oock al naeghevolght worden.

S. X.

Van verscheyden godt-vruchtighe instellinghen.

*Thienste
oeffenin-
ghe, ver-
scheyden
godd-
vruch-
tighe in-
stelin-
ghen.*

ALSOO stijf als op iet anders heeftmen teghen de bid-daghen vanden Vasten-auendt gheroepen, als die **eerst** door eene godtlijke inwendigheydt die hem dreef, van den voornoemden P. Stratius te Louen inghestelt, en nae der handt niet alleenlijck in ons Nederlandt, maer heel Christendom door met sulcken vrucht inghestelt zijn, dat noch de boosheydt noch d'afgunstigheydt selue die konnen ontkennen. Wie soude op eenen onghebonden tijdt, als allen moedt-wil ende broodt-dronckenschap los ghelaeten was, verwachten, dat de herberghen gheijdelte, ende de kercken vervult soudent worden? nochtans hebben wy dit soo verre ghebraght, dat het nu **meer** heyligh als Vasten-auendt-daghen schijnen te zijn: inder voeghen dat op vele plaetsen verscheyden Ordens te hulpe moeten komen, om aen de menighe te voldoen, die den Aflaet komt verdienen. Men heeft dickwils omtrent de vijftigh duysent ghetelt, die binnen den tijdt van die dry daghen, in plaetse

HET VI. BOECK. DVYTS-NEDERLANDTSCHES SOCIETEYT. 585
se van hun lichaem goede chier aen te doen, met het
broodt der Enghelen aen de tafel des Heeren feestte gehou-
den hebben.

De Statien vande Passie heeft eerstmael te Ghendt een
van onse Priesters inghestelt: 'twelck nae der handt die
van Rijffel, Valenciijn, Atrecht, Bethunen, Dornick, ende
andere steden naeghevolght hebben. t'Olsen, t'Exaerde,
t'Aelst, te Hondtsote, te Brussel op de Sauele, hebben wy-
se selue opgherecht.

Vande verheffinghe der Aflaeten, die te voren schier ver-
gaen, nu ouer al ghesocht en besocht worden; van't ghe-
bruyck der heyliger beelden, die te voren ongheacht, nu by
een ieder in weerde zijn; vande medalien en ghewijede
roosen-hoeykens, daermen voor desen nauwelijck wist af te
spreken, en nu 'theel landt door in voge zijn; van Reli-
quiarien, ende het eeren der Heylighen, ende in sonder-
heyt des Enghels-bewaerders, dat wy grootelijcks te Roer-
monde ende elders vervoordert hebben; vande lauenisse
der sielen in't Vaghevier, waer toe wy met verscheyden
vonden gheholpen hebben, wil ick al wetens gheen ghe-
wagh maken, om dit Capittel niet al te seer te begrooten.

Eene saecke en magh ick niet voorby gaen, vande Ber-
ghen van bermhertigheydt, om de welcke, met uytroe-
dinghe vande Lombaerden, teghen sommighe onghefin-
de te bevestighen, als den Archshertoghe Albertus eeni-
ghe kloecke Theologanten noodigh hadde, heeft voor al
P. Leonardum Lessium daer toe ghebruyckt, door wiens
leeringhe de selue verskert, en 'theel landt door met
groot ghemack der ghemeente, inghebraght zijn.

§. XI.

*Vande befondere hanteringhe met onsen
euen-naesten.*

*Elfte
oeffenin-
ghe, de
conuersa-
tie.*

DE ghespraeccksaemheydt van onsen Nederlandtschen aerdts vereyscht hier vry wat meerdere ghemeynsaemheydt van ons, als misschien in andere Rijcken gheploghen wordt; waer in wy ons soo pooghen nae de menschen te voeghen, dat wy nochtans Godt bouen al soecken. Niemandt en soude gheloouen hoe vele duysenden sielen door desen handel oft vande dolinghen der ketterijen bekeert, oft voor d'afvalligheydt bewaert, oft tot een betereuuen ghebraght zijn. Wy tellender dickwils met hondenden in een Collegie alleen. P. Gulielmus de Pretere hoe vele heeft hyer t'Antwerpen op den rechten wegh ghestelt, ende onder die Philippum den Graeue van Mansfeldt? Hy ghebruyckte de ionghmans der Sodaliteyt als brackhonden om het wildt op te iaghen, dat hy nae der handt met sijne disputatien ende soete hanteringhe ghingh vanghen: noyt weke of hy en quam t'huys met eene nieuwe proye gheladen. P. Iacobus Serjans was soo behendigh in't handelen met de kettters, dat hy bouen verscheyden Caluinisten, op weynighe maenden voor sijn' afligheydt, wel hondert en vijftigh Lutheranen bekeerde. Eenen anderen trock op een iaer twee-en-vijftigh, op een ander hondert en dertigh Engelsche, waer onder dry Capireynen waeren, tot de heylighe Kercke. P. Ioannes de Gouda heeft ter vele meer met het ghewicht vande bondighe redenen, als met sijn bevallijck practen omgheset, om de waerheydt te volghen. VVt de Dordrechtsche Synode selfs hebben

ben wy op dese maniere eenen roof ghelijck voor de helle gehaelt. Eenen vande Ministers uyt Schotlandt die'r henen ghesonden was, niet konnende de hardigheyt vande predestinatie der Gommaristen verdragen, quam ouer nae Antwerpen, ende van daer ghingh hy nae Lier, al waer hy in onse handen soo gheluckighlijck ghevallen is, dat hy oock d'Exercitien vande Societeyt ghedaen, en vol van eenen anderen gheeft, nu Catholijck zijnde, daer uyt ghekomen is.

Noch merckelijcker is de bekeeringhe van eenen Her-*Merckelijcke bekeeringe.* dooper, die uyt Merren-landt, sijner twaelf, wel den ver-naemsten van dese valsche Apostelen, nae Neder-landt ghesonden was, om de schadelijcke secte van Menno te verbreyden. Hy leedt schip-braecke met den hoop voor Duynkercke, doch ontquam het met sijne mede-ghesellen, nae dat hy twee daghen op Godts ghenae de op een luycke ghevlot en teghen de zee gheworftelt hadde. Ghe-
duerende 'tperijckel, viel hem onder-tusschen dit naedenc-ken in, of mischien sijne reyse aen Godt niet en behaegde. Met welcke ghedachte soo hy op het vlack strandt tusschen Duynkercke en Nieuwpoort noch besich was, soo fiet hy onverhoedts eenen Religieus in een wit habijt aen sijne sijde staen, die hem seyde: *'tGhene dat ghy peyst, dat is waer, uwe reyse mis-haeght aen Godt.* Hier ouer heel be-roert, fiet hem met verwonderinghe aen, ende vraeght van waer hy sijne ghedachten wilt? *'tIs ghenoech, and-woordde den Religieus, dat ick u dit aenghedient hebbe: voorder, gaet ghy nae Antwerpen, ende handelt met de Patres vande Societeyt I E S V, vraeght die, en sy sullen u het waer ghebooze wijfen.* Dus biedt hem de handt, tot een teecken van danckbaerheyt: dan desen, sonder voorder ghewagh, gaet henen, en laet den Her-dooper ouergoten met blijd-

ſchap nae ſijne mede-ghesellen ſpoeden: by de welcke hy ſoo haest niet ghekomen en was, of hy vraeght hen: Hebdy wel den man ghesien die my daer aensprack? hy heeft my weten de binnenſte ghedachten van mijn herte te ſegghen. T'ſamen omſiende, meynt hem met den vingher te wijsen, ſegghende, Daer gaet hy henen; dan hy was uytter ooghen verdwenen. t'Antwerpen dan ghekomen zijnde, ſoo hy met iemandt van d'onſe, die de konſte wel verſtant, ouer de punten des gheloofs ſpreeckt, valt ghelijck eenen anderen Saulus ouer doodt ter aerden, en blijft ſoo ettelijcke uren ligghen. Nae der handt een weynigh verquickt, komt wel by ſyſeluen, doch blijft met eene ſwaere ſieckte bevanghen, de welcke als hem nu ſcheen met de doodt te dreyghen, heeft ſich laeten doopen, ende de ghelondtheyt weder ghekegghen. Van welcken tijdt af, nu eenen Paulus zijnde, ghingh ouer al die van ſijn' afgheſworene ſecte beſchaemen, en tot het waerachtigh Catholijck Roomſch ghelooou vermaenen.

Gheene Collegien en zijnder, of ſy en ſouden dierghelijcke gheſchiedniſſen van vremde bekeeringhen konnen bybrengghen, die door't vriendelijck t'ſamenſpreken en verkeeren byghekomen zijn; dan de menighte doet my een eynde ſoecken, op dat haer de penne daer in niet en verliſe, oft met langheyt verghete.

§. XII.

Vande gheſchreuen ende uytghegheuen boecken.

T'ouelſte oeffeninghe, de ſchrijvinghe van boecken.

DE vrucht die uyt de boecken komt, is dies te meerder en achtbaerder, hoe ſy haer verder door de heele wereldt uytſtreckt, ende langher van duere is als de menſchen ſelue, van wie ſy voortkomt. Al en hadden wy
ghen^e

gheen' andere spoor, als de bekeeringhe van onsen heyligen Vader Ignatius, die haeren oorsprongh uyt het lefen van eenen godtvruchtighen boeck ghehadt heeft; dese soude ons ghenoeghsaem moeten aeniaeghen, om een soo profijtelijcken middel voor de sielen, als het schrijuen van goede boecken is, ernstelijck te beherten. Hoe dat haer onse Prouincie hier in ghedraghen heeft, en konnen wy niet verberghen, schoon dat wy wilden, naedemael de stucken in't licht ende aen alle de wereldd bekent zijn. In allerleye schriften zijnder vermaerde mannen gheweest. Inde Theologie Lessius en Coningh, inde H. Schriftuere Delrio, Cornelius en Tirinus, inde Chronologie Samerius, inde Controuersien Costerus, Romæus, Gouda en Scribanus, inde Sermoonen Costerus, Mangotius en Hamerius, inde Antiquiteyten Schottus, inde Mathesis Aguillon, inde Historien Rosweyden en Hugo, inde gheestelijcke Onderrichtinghe Adrianus, Dauid, Sucquet, Stratus en Makeblijde, en inde Poësie Sufius en Bauhusius. Vele andere, die, hoe wel Duyts-nederlanders, nochtans buyten onse Prouincie ghewoont en gheschreuen hebben, als oock sommighe die van minderen slagh zijn, gae ick voorby; om een woordt te moghen segghen van 't boeckken van P. Lessius, 'twelck P. Thomas Saily, anderffins al mede om sijne schriften beroemt, in't Neder-duyts ouerstellende, het *Beraedt des gheloofs* ghenoemt heeft. 'tIs te verwonderen, hoe nut dit voor vele verdoolde sielen gheweest is. Eene groote menigte der verwaeyde menschen, die sonder eenigh, oft immers het waer, ghelooue blindelijck nae de verdoemenisse liepen, hebbender de handt in ghevonden, van de welcke sy tot de vastigheyt vanden rechten wegh gheleydt zijn. Graue Ian van Nassou, ghewesen Generael van des Coninghs ruyterije, sal het in sij-

nen perfoon ghetuyghen, hoe dat hy door't lefen en ouerlegghen vande ghewichtighe redenen daer in begrepen, af-ftandt vande ketterije en professie vande Catholijcke Religie gedaen; bouen dien uyt hope van voordere vrucht onder sijne bloedt-verwanten te doen, 'tselue boeckfcken uyt d'Italiaensche spraecke in de Hoogh-duytsche ouergheset, ende met sijn' eyghen handt fraey uytgeschreuen heeft. De weder-komste van Lipsius uyt Hollandt nae desen Staet (want ick en magh het oprechtelijck gheene bekeeringhe noemen) is door eenen brief van P. Delrio veroorsaecht gheweest: den welcken, ghelijck hy selue in sijn' andwoorde melt, hem noch by daghen, noch by nachten liet rusten: soo diepen priem waeren in sijn herte de bondighe redenen, die hem sijnen vriendt, van ouder kennisse weghe, voorgheschoten hadde.

Hier mede sluyten wy dit eerste deel van het derde Capitel, laetende ons voorstaen, datter aenden goetwillighen Leser ghenoech, ende aen den ongunstighen al te veel by ghebraght is, om te betoonen, wat eene veranderinghe van manieren, ende vermeerderinghe van godtsdienstigheyt, sedert onse komste in Nederlandt, door verscheyden oeffeninghen, gheschiet is.

DE TVVEEDE BEDEELINGHE.

Vande swaere Missien oft seydinghen.

Vier ouer-treffelijcke Missien heeft onse Duyts-nederlandtsche Societeyt: nae Hollandt, nae de schepen, nae 'tlegher, en nae de peste, die wy om den sueren arbeydt, ende de gheduerighe perijckelen diese uytstaen, de Swaere noemen. De Hollandtsche is noyt sonder ghevanghenisse, oft vreesse der seluer: immers men moetter altoos in't heymelijck gaen, en dieflijck by nachte ende in't verborghen handelen. Doch den oogst van ontallijcke sielen vergheldt ouervloedighlijck de moeyte die'r ghedaen, ende het sweet datter vergoten wordt.

§. I.

Vande Hollandtsche Missie.

T BEGHINSEL van dese Missie is eerst uyt den ijuer van *Hollantsche Missie, en haeren oorsprongh,* twee wereltdtsche Priesters ghesproten, waer van den eenen Ioannes Smetius gheboortigh van Leyden, den anderen Martinus Duncanus Pastoor te Delft was. Dese siende dat het ghelooue in hun landt door de wapenen der weder-willighe Staeten daghelijcks soo seer achterwaerts ghingh, datter van veertigh menschen schier niet een Catholijck en bleef, hebben elck voor hun hooft, den eersten te Roomen by den Paus Clemens den VIII. den *wordt ons opgelegh van den Paus,* tweeden by onsen Prouinciael van Nederlandt, aenghehouden, datmen hen de hulpe vande Societeyt wilde toeschicken, naedemael sy die niet meer aende dolende inlanders, als aen d'onghelouighe Heydenen, daerse met menighte

*beghine
van
twee
Patres,*

menighte henen voeren, en behoorden te weygheren. Dus gheboodt den Paus aen P. Claudius onsen Generael, ende sen aen onsen Prouinciael ('tghene sy maer en sochten) van eenigh volck derwaerts te seynden. P. Gulielmus de Leeuw, en P. Cornelius Duyft (desen van Delft, den dien van Dordrecht gheboren) wierdender in't iaer 1592. doer verscheyden wegghen henen ghesonden. Gulielmus hadde sijnen voet quaelijck buyten de paelen van Antwerpen ghestelt, als hy inde handen van een deel straet-schenders viel, die hem uytgheschudt, en van alles berooft hebbede, soo langh achter aen eens peerdts steert ghebonden en ghesleypt hebben, dat sy hem heel ghewondt en mismaeckt ouer doodt lieten ligghen. Niet veel beter en voer P. Duyft: 't scheen dat den duyuel d'oorloghe die hy op sijnen hals sagh aenkomen, in dese twee leydtf-mannen stutten wilde; dan, te vergheefs. Sy gheraecten beydegaeder te Dordrecht, hoe wel soo onthasleweyt, dat Gulielmus van sijns moeders deure voor eenen bedlaer soude versonden zijn gheweest, en hadde hy aen haer gheene kennisse ghedaen, dat hy kindt vanden huysse was. Sijnen ijuer en liet hem niet langher rusten, dan de lichaemelijcke ghesondtheyt en vereyschte. Hy begonst terstondt te predicken, en sijne landt-ghenoten, die middeler tijdt in traenen vloeyden, in't oudt ghelooue te verstercken. Van hier verdeylden hen dese twee, volghens d'orden van hunnen Ouersten, in verscheyden ghewesten. Gulielmus gingh het Stift van Vtrecht, Ouer-Iissel, Ghelder-landt, ende in sonderheyt de Veluwe ende de Betuwe (die't niet slecht van doen en hadden) met een' Apostolische neerstigheyt bearbeyden. Cornelius begaf sich nae Delft, om van daer Almaer, Hoorn, Enckhuysen, Haerlem, Leyden, Amsterdam, 'sGrauen-hagde, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht,

*die beyde
te Dort
aenke-
men,*

*en ver-
deylen
hen,*

en,

en, met een woordt gheseydt, heel Hollandt met sijne predikation te doorloopen. Soo onvernepen was hun vierigh herte; iae souden al voorder in Zeelandt inghedronghen hebben, en hadden d'Engelsche garnisoenen de hauens soo nauw teghen d'inkomste vande Priesters niet beset ghehadt; die euen-wel noch al eens uytgheftrcken zijn gheweest, om de weynighe Catholijcken aldaer te gaen helpen. By dese, soo den oogft voor soo luttel werck-lie-^{krijghers}den te groot was, wierdter 'siaers daer nae P. Ioannes Bar-^{hulpe.}gius den derden, ende langh daer nae P. Adrianus Arboreus, Ouersten vande Missie, ghesonden. Hier haddy nu ghelijck de vier Euangelisten van hun vader-landt, wantse allegader Hollanders waeren: die sich ouer al verspreyden, *gaende en wederom keerende inde ghelijckenisse van eenen schijnenden blicksem.* Doch ten leedt als niet nae de komste van Arboreus, dat P. Bargius met vele schoouen van sielen, sonderlingh uyt Oost en West-Vrieslandt, gheladen ten hemel voer; in wiens plaetse nae der handt P. Nicolaus Romæus quam, hoe wel eyghentlijck tot bystandt vande Zeeuwen.

Dese dan hebben eerst het ijs ghebroken, ende den wegh aen vele hunne mede-ghesellen, tot saligheyt van ontelbaere sielen, ghebaent, der welcker sommighe schenen tot inden uystersten ouderdom van Godt bewaert te zijn, om vande Societeyt (als ofse die soo langh ghe-^{Aen-}wacht hadden) gheholpen te worden. Een oudt wijf van ^{mercke-}hondert iaeren bleef, teghen 'vonnisse vande Medicijnen, ^{lijcke}leuen, tot datse van onsen Pater beter onderricht, de kette-^{bekee-}rije en terstondt het leuen verliet. Desghelijcks ghebeur-^{ringhen.}de't aen een oudt man van tachtentigh iaeren, die niet steruen en konde, voor hy en hadde iemandt vande Societeyt ghesproken, die hem in't waer ghelooue onderwees,

en nae den hemel foudt. P. Gulielmus hadde fich al gaende vergrepen, en was by gheluck oft ongheluck in een Menniften huys gheraect; dan ghebruyckte foo wel fijnen mis-gangh, dat hy den Her-doooper met vrouwe en kinders op den rechten wegh braght. P. Marcus vanden Timpel wierdt van iemandt by eenen libertijnschen, oft (foo dit volck fich noemt) vry-ghheeftighen edel-man ghe-roepen, die'r al vele (ghelijck doch die van fulcken flagh niet licht om te fetten en zijn) van sijne goede vermaenders afghefchaft en vruchteloos doorghefonden hadde; maer hy heeft hem foo weten te raecten, dat hy fich aen sijne redenen ouergaf, en met verwonderinge van de heele ghebuerte goedt Catholijck ftierf. Van ghelijcken ghebeurde'r aen eenen anderen te Leyden, die noch foo veel gheluckigher was, dat hem by de gefondtheyt der siele de lichaemelijcke oock, als eene toe-ghifte, gheschoncken wierdt.

Dan wat willen wy met ouertolligheyt vande befondere bekeeringhen den Lefer moeyelijck vallen, daerder ten minften alle iaeren wel acht hondert, laetftmael oock bouen de twee hondert, op weynigh daghen tijds, door eenen Priester gheschiedt zijn? Dit feurde den ketteren van't beghinfel onfer komfte, inder voeghen, datse een verbodt teghen alle Catholijcke vergaderinghen en dienften lieten uytgaen: waer in foo hen docht dat de Iesuiten noch niet befcheydelijck ghenoech uytghedruckt en waeren, maectenfe een nieuw in't iaer 1596. eyghentlijck tot onsen laft, teghen alle de ghene die ons fouden derren herberghen, oft cenighfins in hunne huysen ontfanghen. De beloften, die'r voor den aenbrengher byftonden, ende de bitterheyt vande Predikanten, hebben vele Patres in lijden ghebraght, nacmentlijck den eerften grondt-steen van defe Miffie P. Gulielmum de Leeuw, diefe eens te Dockum, ende

*Plackze-
ren tegen
de Iesui-
ten,*

*P. Gu-
lielmus*

ende andermael te Leewaerden ghevanghen hebben; doch ^{wordt} beyde reysen voor ranfoen (dat Godt aende Catholijcke ^{ghevange-} wel-doenders mildelijck betaelde) los ghelaeten. In den ^{ghen,} seluen strick viel P. Cornelius te Delft; dan hy wierdt dae- ^{in sghel-} delijck wederom vanden Schout om sijne krachtighe wel- ^{lijcks} spreken theyt ontslaghen. 'tSchijnt dat Godt dese sijne ^{P. Cor-} dienaers, als tweelinghen, met een ghelijck leuen en ster- ^{nelius,} uen heeft willen vereeren. Ghelijckerhandt zijns in Hol- landt ghekomen, ghelijckerhandt hebbense den tijdt van twintigh iaeren aldaer ghearbeydt, ghelijckerhandt zijns in een iaer, rijck van verdiensten, ghestoruen, ghelijckerhandt nae hunne doot, met eenen roem van heyligheyt en bouen-natuerlijcke wercken vermaert gheweest.

Op sulcke fundamenten, wat konde daer anders als ^{ende an-} kerckers en boeyen voor de nae-komelinghen volgen? ^{dere el-} Amsterdam, Gouwe, Leyden, den Hage, ende andere ste- ^{ders.} den weten daer af te spreken, hoe dat eenen Wouters, Makeblijde, Borluyt, Tack, de Greef, Wencom ghevaeren zijn. Ioannes Veringus sat in Vriesslandt seuen maenden, nae dat hy van sijnen eyghen discipel verraden was: sijne boeyen, die hy in't aendoen kuste, wierden van eenen Catholijck voor groot gheldt inghekocht: soo loffelijck was de mare van sijne deughtsaemheyt, ende den ijuer, met den welcken hy als eenen anderen Paulus, verscheyden kettters gheduerende sijne swaere ghevanghenisse (van de welke hy niet en socht verlost te worden) tot de waerheyt bekeerde. Van meerdere werde zijn de boeyen, met de welke sy dien onbeschaemelijcken werck-man, en ghetrouwen dienaer Godts P. Petrum Maillart, nu onlanghs ouerleden, soo onghenadighlijck ghevetert hebben, dat hem vijftien iaeren langh sijne wonden tot inde doot toe verswoeren. Wy weten het danck aen de sacchmoedige

*door de
bitter-
heyt der
Predi-
kanten.*

Woorden-dienaers, datse hunne galle met soodanighe kneuelinghen teghen ons uytspouwen. Dan ons iamert datter soo vele sielen by verkort, en de Staeten der Vereenighde landen soo door vertwijfelt worden, datse om 'tgheianghel van een deel onghesoute tonghen, den vrijdom van consciencie (diese oock anderffins aen Ioden selue met openbaere oeffeninghen toelaeten) aende Catholijcken alleenlijck benemen. Men moght wel in't beghinsel van de turbelen teghen de Spaensche Inquisitie kraeyen, alsinen ergher met sijne patrioten ende de Iesuiten wilde leuen, om datse het oudt ghelooue teghen der nieuw-ghesinder leeringhe houden staen. Maer de kloecke Belijders en soecken niet datmen deernisse met hen hebbe: te meer om dat Godt onder-tusschen met wonderheden verklaert, hoe aen-

*P. Cleue
ouer doot
sieck,
wordt
by vvis-
selinghe
van Godt
verbe-
den.*

ghenaem hem hunnen arbeydt is. P. Franciscus van Cleue lagh te Hoorn kranck van eene doodtlijke sieckte; de Catholijcken wenschten wel hunnen goeden herder om veel gheldts te behouden, dan daer was een kostelijcker offerande (soo't scheen) van doen om hem te verbidden. Een seker vrouw-mensch presenteert haer aen Godt, als een wisselingh, om te steruen, indien den Pater magh bekomen; en wordt verhoort. Op staenden voet, als of de sieckte ouergheset waere, beghint de vrouwe te quelen, ende den Pater te ghenesen, gaende in deser voeghen altoos ghelijck-maectigh voort, den eenen nae sijne ghesondtheyt, d'andere nae haere doot: tot dat eyndelijck op den seluen tijdt dese stierf, en dien volkomenlijck ghenas.

*Von-
derbaere
gheschie-
denisse te
Rotter-
dam,*

Alfoo wonderlijck is't, dat niet aen eenen P. Romæus alleen, maer aen sijn' heele vergaderinge te Rotterdam gebeurde. Den Schout verraschte hem schier aenden autacr, gelijckewel ontquam hy't noch, ter wijle men den seluen onderhiel met praeten. Daer was eenen uytgangh achter op't waeter,

waeter, daer eenen boot van selfs tot hem quam aenghedreuen : in desen springht hy met soo veel volcks als dien draghen konde, en set ouer. Die'r ouerghebleuen waeren, stonden alsoo beladen, als wel d'andere verblijdt ; te meer om dat sich niemant en derrede verftouten om den boot aen te brenghen, uyt vreesse van inde klippe te vallen; dus keert den boot anderwerf en derdemael van selfs, sonder iemandts bestier, tot datse allegader ouerghescheept wierden, en niemant in de breucke en viel. Beter sal ick segghen, oft ergher, voer den Schout van Delft, met P. Ludouicus Makeblijde. Nauwelijck hadde hy hem ghevanghen, of hy wierdt soo onghepaeyigh ontstelt, dat hem de Doctoren het leuen ontseyden; maer soo den Pater daer by ghekomen zijnde, een vierigh ghebedt ouer hem sprack, quam hy terstondt tot sy seluen, en wierdt gheresen. Met dierghelijcke munte betaelen de Catholijcken, en wreken de Iesuiten hun leedt.

*item te
Delft.*

Meer souden wy van dese Missie segghen, hoe en waerse verspreydt zijn, die dese kudde voeden en bewaeren; dan de Geusen souden't mercken.

S. II.

Vande Missie nae't legher.

MEN seght spreucks-ghewijse, watter vande arendts komt, dat wilt om 'thooghste vliegghen; en al dat van der katten aerdt is, dat wilt altoos muysen. Wat wonder is't dan, dat de Societeyt den krijgh volghet, die van eenen krijghs-man voortkomt? Nae dat P. Thomas Saily uyt Moscouien, daer hy dry iaeren langh kloeckelijck met P. Possuinus ghearbeydt hadde, nae Nederlandt met brieuen van Sigismundus Coningh van Polen acnden Prince

*P. Saily
wordt
biecht-
vader
vanden
Prince
van Par-
me,*

*beghint
de legher-
missie,*

van Parme in't iaer 1586. ghekeert was; heeft hem desen alsoo behert, dat hy hem voor biechtvader koos, en mede nam tot alle campagnen, sonder den seluen tot de doot toe te verlaeten. Dit en konde anders niet als eene groote aensienlijckheyt by de houelinghen en officieren van't legher aen P. Thomas gheuen: de welcke soose daeghelijcks noch aennam door de menighte vande Heeren, die dē Prince hier in volghden, ende de goedthertigheyt der soldaeten, die hy in alle perijckelen en siekten nae vermoghen bystondt; soo wierdt hem allenghskens onmoghelijck den last alleen te draeghen. Ouerfulcks beghint met den Prince van hulpe te handelen, den welcken de selue niet alleen terstondt toeghestaen, maer ernstelijck oock versocht heeft.

Hier hebby nu den aenvangh van dese Missie, tot de welcke op dit versoeck van stonden aen twaelf vande kloeckste Patres (die mede wetenschap van verscheyden taelen hadden) met noch andere twaelf gheene Priesters, ten deel vande Societeyt zijnde, ten deel nae de selue staende, ghesonden wierden. Den Prince ontfonghse allegader in sijne familie, tot datse te boeck ghestelt souden worden, om eene ghesette aelmoesse tot hun onderhoudt vanden Coningh te genieren. Van dien tijdt af, tot op den dagh van heden toe volghen wy 'tlegher, niet uyt baetsoeckelijckheyt (als sommighe onghesinde vermoeyen) maer alleen om de sielen van't krijgh-volck, tusschen de daghelijcksche perijckelen teghen den helschen vijandt ter saeligheyt te wapenen, om alsoo met eene goede consciencie te stercker teghen de lichaemelijcke vijanden te vechten, ende de doot met eenen onbeswijckelijcken moedt te verwachten. Want buyten dese wat anderen buyt isser doch voor ons, als hongher, dorst, onghemack, stanck, vuyligheyt, sieckte,
iac

iae de doodt selue te haelen? P. Thomas kreegh de pestte ^{kryght de} als hy d'aerne soldaeten die daer mede bevanghen waeren, ^{peste.} inde baracken by Burick ghingh dienen, en quam soo verre dat hem de Medicijns het leuen ontgauen; doch door eenel belofte aen Onse L. Vrouwe ghedaen ontquam hy de doodt, en spoedde sich met de bewonde seeren nae Zutphen tot den Prince: die aldaer met het ontset besigh, siende den Pater aenkomen, schiet hem toe met blijdschap, en seght: Komt aen P. Thoma, ende staet my by, of my iet menschelijcks ouerquame, ter wijle wy voor de H. Kercke gaen vechten. Dit waeren de proef-stucken van onsen nieuwen soldaet.

Ghelijcken hafaert liepen sijne medeghesellen in verscheyden tochten ende belegheringhen. 'tWas eenen herden vorst als den Prince in't iaer 1591. 'tbeleggh van Rouanen ghingh lichten, de tenten wierden dickwils inden sneeuw nedergheslaghen, het eten ontbrack, de leden verstijfden van d'onghenadige koude; en euen-wel moestmen voort met het legher. Door onghemack dan ende ghebreeck vielender vele van d'onse in swaere siekten, eenen haeldeder oock de doodt, die op eenen amonitie-waghen onder den blaeuwen hemel uyt een verkildt lichaem aen Godt sijnen vierighen gheeft gaf.

'tIaer daer nae, als Graeue Maurits Steenwijck benaauwde, heeft sich P. Henricus Samerius in duyfent perijckelen daer binnen ghevonden. Den Gouuerneur vande stad La ^{Arbeydt} Cocquelle, die'r een van d'onse tot hulpe der soldaten ver- ^{en perijc-} socht hadde, siende dat hem desen Pater toeghesonden ^{kelen van} wierdt, was seer verblijdt; uyt reden, dat hy om sijnen ^{P. Same-} rijus. ijuer en langh-bekende ghedienstigheyt veel op sijn volck vermoght. 'tWelck sy oock metter daedt ghetoon hebben, niet alleen in't afflaen vanden swaeren storm, daerder wel

twée duysent vanden vijandt bleef (gheduerende den welken hy ouer al by was, ende den moedt aende vechtende, ende de heylighe Sacramenten aende vallende gaf) maer oock in't ouergaen : want soo Mauritius voor een punt vande capitulatie besprack, datmen hem den Iesuit soude in handen stellen (hy hadde verstaen dat het garnisoen op sijn woordt malckanderen ghetrouwigheyt beloofd hadde, vanden uystersten noodt t'onderstaen; t'samen oock, dat hy plichtigh soude gheweest hebben in eenigh verraedt van Engelandt; hoe wel dit laetste valsch was) hebben sy dese conditie glat afgheslaghen, en gheseydt, datse met hunnen Pater souden leuen en steruen. Dus moest Mauritius wijcken, en sijn bespreeck aegaen, uyt vreesse dat hem den Iesuit met dese onbesuyfde gasten noch eens soo veel bloedts kosten soude, alser alreede vergoten was.

*P. Montanus
wordt
ver-
moordt,*

Inden tocht, die den Graue van Fuentes in't iaer 95. nae de doot vanden Archshertoghe Ernestus in Vranckrijk dede, bleef P. Nicolaus Montanus doot, diemen den Apostel vande Bourgoignons noemde, nae dat hy met vele wonden doorschoten en doorkerft was. Den biechtvader vanden Graue P. Antonius Crispus, als hy voor Camerijk met de soldaeten (ghelijck hy altoos plagh) de trenchen opliep, kreegh eenen scheut inde borst: waer van ouer doot in't quartier ghebraght zijnde, behiel ghelijcke-wel noch eens sijn leuen, 'twelck hem luttel iaeren te voren (als hy uyt de scheeps-armade teghen Engelandt op een plancke met eenen mede-ghesel alleen op de kuste van Vlaenderen quam aenghedreuen) ten dien eynde van Godt scheen verlenght te wesen, om dat hy't vele iaeren in dese soo swaere Missie soude besteden.

*P. Crispus ghe-
quetst,*

Of d'onse inden bloedigen veldt-slagh van Nieuwpoort meer moeyte ghedaen hebben om de sielen te helpen,
als

als wel moedt aende soldaeten ghegheuen, om kloeckelijck te vechten, daer soude men met reden moghen aen twijfelen. Niet en hebbense nae ghelaeten, soo langh alser eenighe hope was van te wederstaen, om de vlucht te stutten; dan nu te laet zijnde, als elck nae een goedt uytkomen sagh, bleuen sy euen-wel het veldt houden, om der ghequetster biechten te hooren. Hier door den vijandt als gheterght, set daer op aen, ende achterhaelter dry vanden hoop P. Petrum Bufelinum, P. Laurentium Euerardi, en P. Orthonem Campensem, de reste ontliet. Bufelinus als hy sich niet voor soldaet, maer soldaeten-herder opentlijck uytgaf, wierdt met twee looden doorschoten: dan soo hy hier van op staenden voet noch niet en stierf, kroop hy op handen en voeten by de steruende soldaeten, en gaf hen d'absolutie, tot dat hem eyndelijck het bloedt begaf, om 'tkleedt sijner siele in dat van't Lammeken, met hope van der Martelaeren krans, te wasschen. Euerardi voor eenen Iesuit vande ouerloopers bekennt, ontfingh dies te meer wonden, hoe desen naem doch haetelijcker aende Caluiniſten is. Campensis, die biechtvader vanden Archshertoghe Ernestus gheweest hadde, ter wijle hy met eenen ghequetsten op sijne schouderen doorloopt, om dien het leuen te bewaeren, verliest het sijne. Men heeft de lichaemen naemaels soo doorhouwen ende doorhackelt ghevonden, dat het een uyt het ander niet en konde onderkent worden.

P. Bufelinus doorschoten,

P. Euerardi en P. Campensis met vele vonden ghedoodt:

Het dry-iaerigh belegh van Oostende heeft onsen arbeydt en perijckelen niet alleen beswaert, maer oock verlenght, daer zijnder sommighe vande peste, andere vande vijandtsche koghels wegh ghenomen. Onder dese was P. Spikerman, die met sijnen ijuer den naem vanden Duytschen Apostel verdient hadde, mits hy alleen voor Oostende meer als acht hondert Hoogh-duytschen (waer onder oock eenighe

vele krijghen de peste voor Oostende,

P. Spikerman vordt doot

Verscheyden deuotien in't legher inghesfelt.

ghe Capiteynen en Colonellen waeren) vande ketterije tot den schoot vande heylighe Kercke ghebraght hadde. 'tIs onghelououelijk wat siekten ende onghemacken dese verdrietighe belegheringhe veroorsaecte, waer door ghelijck onsen aerbeydt menighvuldigher, alsoo oock de vruchten ouervloedigher aen quamen. Doch de ghesonde wierden niet min besorght als de siecke: want daer wierden verscheyden deuotien tot verwecksel vande godtsdienstigheyt in't legher inghesfelt. Eene was, datmen het H. Sacrament met behoorlijk licht ende eerbiedinghe nae de siecke droegh; d'andere, datmen daeghelijcks op ghesette uren Missie voor de soldaeten dede; de derde, datmen 'smorghens, 'snoenens en 'sauents met het trompet ouer al, ghelijck een teecken vande bede-klock gaf; de vierde, datter altoos in onse tente licht bernde voor een Marien-beeldt, daer een ieghelijk sijn gebedt by daghe en by nachte quam spreken. Ende meer andere dier ghelijcke, diemen in volghende tijden tot den aenvangh van 'twaelf-iaerigh bestandt al mede onderhouden heeft.

De Missie vordt ander-voerf bevestight:

Dit in't iaer neghen verkondight zijnde, hebbender sommighe nieuw-roerighe gheesten hun onruste teghen dese Missie ghekeert, om aenden Coningh wijs te maken dat hyse, als nu onnut ende onnodigh, soude afdancken, ende d'aelmoesse die'r toe gheschickt was, aende betaelinghe van soo vele soldaeten ouerdraeghen. Sy en hielen niet op met vrijuen en schrijuen, voor ende al eer den Coningh op het berecht vanden Marquis Spinola sijne miltheyt bevestighe, met uytdruckelijcke ordinantie, datmen ons nu, noch immermeer voortien in dit stuck moeyelijck en soude vallen, maer de ghewoonlijcke aelmoesse veyligher en veerdigher betaelen. Dan, ghelijck den onwille doch altoos swaerigheyt baert, soo heeft hy hier uyt de soldaeten teghen

ONS

ons opgheruydt, als of hunne betaelinghe, om ons te voldoen, wederhouden wierde: waer op eenighen tijdt langh groote blaeme teghen de Patres ontstaen is; doch dese wolcken verschouen haest door't licht der waerheyt, 'twelck hem neffens onse onnooselheyt quam verschijnen.

Soo ghinghense dan voorts inde ghewoonlijke ghedienstigheyt, diese soo binnen 'slandts gheduerende den treues aende garnisoenen, als buyten de prouincien te Wesel ende in Paltslandt aen het krijghs-volck betoonden. Met den uytganch van't bestandt begonst wederom hunnen arbeyt met meerdere perijckelen aen te gaen. Wat en hebbense niet in't ongheluckigh beleggh van Berghen op Zoom gheleden, iae wat niet ghedaen?

P. Gulielmus Buuet nae het springhen van eene mijne (die hem sijnen hoet wegh ghenomen, ende 'taensicht met het heel lichaem met aerde ouerstroyt hadde) bleef niet alleen onversaest bloodt teghen den vijandt met sijn kruys staen, maer ioegh het herte wederom in't lijf aende vluchtighe soldaeten, als hysse en met woorden moedt gaf, en met de schouderen gelaeden voor aen ghingh, om de nieuwe borstweyre teghen de mijne op te worpen. Men heeft hem dien dagh bedanckt, dat hy d'eere van des Coninghs wapenen bewaert hadde. Hy was een onvermoeyelijk werck-man, aen groot en kleyn, om sijne ghedienstigheyt en sorghe voor d'aerne weduwen ende weesen (welcker vader hy ghenoeemt wierdt) al om bekendt. Den Prince Cardinael, die hem onder-tusschen by sieckte van sijnen biechtvader in't legher tot de biechte ghebruyckte, bedroefde sich ouer sijne doot, en gaf meer als eens ghetuyghnisse, dat de Societeyt veel, maer 'sConinghs legher noch meer, in P. Buuet verloren hadde. Alsoo kloeck was P. Petrus Eulaert, die inden slaggh van Fleru met eenen karabijner

*haeren
arbeydt
en perijckelen.*

*Lof van
P. Buuet,*

*van P.
Eulaert,*

in sijne wanghe gheschoten, met sijn eyghen ende der ghe-
 quetster soldaeten bloedt ouergoten, bleef niet te min vol-
 standigh in sijnen dienst, loopende ouer al om de vallende
 te helpen. Met den seluen moedt heeft sich P. Hermannus
 Hugo inde Veluwe verтоont, daer hy oock door onghemack
 ende aermoede met gheduerigen arbejdt vermenght,
 neffens eenen anderen Pater de sieckte haelde, waer vanse
 beydegader stieruen.

*van P.
Hugo.*

*Den ar-
bejdt
wordt
verdobbelt by
Schēcke-
schans.*

*van sijn
Hoogheyt
ghepre-
sen.*

Tot noch toe ende een iaer, twee oft dry daer nae, wae-
 ren wy alleen in't legher teghen den Hollander besigh: 'tiaer
 vijf-en-dertigh, als ons den Frans-man op den hals drough,
 heeft den arbejdt met de vruchten verdobbelt. Niemandt
 en soude sich kunnen verbeelden den ouergrooten last, die
 wy omtrent Schencke-schans ter oorfake van't groot ghetal
 der siecke ghedraghen hebben: 'quam al op de Societeyt
 aen: waerom oock den Prince Cardinael sijn' apoteke ten
 besten gaf, en daghelijcks sijnen aelmoessenier t'onfen sondt
 om te vernemen nae de krancke, met last van aelmoessen
 daer voor in der Paters handen te laeten. Sy besochten de
 siecke, sy diendense, sy hoorden hunne biechten, sy ga-
 uense hun Kercken-rechten, sy sloten hen d'ooghen, sy
 maeckten de putten, sy droeghense op hunne schouderen nae
 'tgraf, onder-tusschen tot twintigh seffens: inder voeghen
 dat sijne Hoogheyt ouer sulck eene lichaemelijcke en ghee-
 stelijcke bermhertigheyt verbaest staende, seyde menigh-
 weruen opentlijck, dat hy sulcks noyt ghesien en hadde,
 en dies volghende de Societeyt niet ghenoeghsam en kon-
 de prijsen. Omtrent den seluen tijdt en plaetse stieruen
 den Hertoghe van Lerma, den Graue van Grimberghen,
 en (die alle onse hope schier mede ter aerden droegh)
 den Marquis de Aytona: de welcke schoon datse alle-
 gader hunnen gheeft tusschen onse armen gauen, en ver-
 hinder-

HET VI. BOECK. DVYTS-NEDERLANDTSCH E SOCIETEY T. 605
hinderden nochtans in't minste niet de ghewoonlijcke ghedienstighen en liefde tot de ghemeenlycke soldaeten.

Alfoo herdt ghingh het aen omtrent S. Omer, behoude-^{te S. O-}
lijck dat de siecken van onsen kant wat minder, als de^{mer,}
perijckelen waeren: uyt welcke reden de deuotie oock
buyten ghewoonte in't legher soo groeyde, datter daeghe-
lijcks bouen de duyfent krijgh-lieden ter tafel des Heeren
ghinghen. Te Calloo waeren wy dagh en nacht inde tren-^{te Calloo,}
cheen by de soldaten, om de selue, in gheval van noodt, by
te staen, en tot d'eeuwigheyt te bereyden. Welcke liefde
alfoo wel de Hollanders als d'onse t'Antwerpen gheproeft
hebben, als wy die neffens andere Religieusen ghelijcke-
lijck dienden, en vele van henlieden, door de bewesene
bermhertigheyt beweeght zijnde, tot ons Catholijck ghe-
looue braghten.

Eene merckelijcke sake ghebeurde'r dies aengaende te
Bethunen: daer lagh eenen herdtneckighen Hugentot in't
gast-huys seer kranck, vanden rooden loop: om wiens siele
te winnen den Pater gheene moeyte en spaerde, gheene
moghelijcke ghedienstighen onder sich en liet. Hy vraeght
hem of hy niet van doen en hadde; Stroo, seyde den siecken:
'twelck hem terstondt ghebraght wierdt. Niet anders?
iae een sop van rooden wijn met wat suycker: sy ghewordt
hem daedelijck. Niet meer? Anders niet als het Catholijck
ghelooue, andwoordde hy: want ten kan anders niet zijn,
of de waere Religie isser, daer sulcke liefde bevonden
wordt, onse Ministers en souden sulcks niet doen. Dus
stierfhy weynighe daeghen daer nae, van alle Sacramenten
der H. Kercke behoerlijck voorsien.

Ick en vonde gheen eynde, dat ick maer eens in 'tbeson-
der verhael van dierghelijcke wercken en quame; 'tis my
ghenoegh dat ick mijn voornemen hier magh uytvoeren,

en bewijsen, hoe swaer dese Missie is: inde welcke niet anders als hongher en kommer van aermoede, vuyligheyt en stanck van siecke en doode lichaemen, koude en hitte, reghen en windt vande d'onghesteltheyt des hemels, kranckheden van onghemack ende arbeydt, ten laetsten de doot selue nu vanden vijandt, dan vande peste, ende andere legher-siecken te verwachten is. Heele maenden niet uyt sijne kleederen te gaen, onder den blaeuwen hemel op koude en voghtighe aerde te slaepen, beschimmelt en vermuft broodt t'eten, troebel ende onghesondt water te drincken, van ghewormte schier te leuen, met rouw ende ongodtlijck volck om te gaen; dat zijn hier onse daghelijcksche renten. Dan wy ghetrootsten ons dit al, om de liefde vanden ghenen die ons tot de doot toe bemindt heeft, en ghelijckelijck voor alle sielen ghestoruen is.

*Lof van
dese Missie.*

Voorwaer den Marquis de Aytona achtede dese Missie bouen al datter loffelijck in 'sConinghs legher te vinden was: want soo het eens gheviel, datter iemandt in sijne teghenwoordigheyt vry wat mondigh tot lof vande Hollandtsche krijghs-orden, betaelinghe, ende rappigheyt sprack: Onse vijanden moghen hebben, seyde hy, wat sy willen, sy en hebben gheene Iesuiten in hunnen legher: soo langh als dese godtvruchtighe Missie staen sal, sullen oock de Catholijcke wapenen van Godt ghebenedijdt worden. Van't selue ghevoelen moest wel wesen den Prince Cardinael, als hy ons tot schaemroodigheyt toe prees, ende in't bywesen van sijnen edeldom en Colonellen ouer den goeden dienst bedanckte, die wy in't legher ghetrouwelijck ghedaen hadden. Doch dese ghetuyghenissen, misschien uyt jonste bouen onse verdiensten ghesproken, moeten ons meer tot eenen prickel van kloeckmoedigheyt, als tot eenen windt van ijdele laet-dunckenheyt dienen, om naest Godt
de

de vruchten van onsen arbeydt aen sijne Coninghlijke Hoogheydt toe te schrijuen , die haer gheweerdicht de selue met een soo goede ooghe aen te sien.

§. III.

Vande Missie nae de schepen.

VAN'T beghin der Societeyt heeft haeren ijuer ghe- Van haer
beghin
heeft de
Societeyt
dese Missie
ghe-
ploghen.
toont, datter gheene wateren soo onstuymigh en zijn,
die de liefde der sielen kunnen ouervallen. P. Laines was
den eersten, die van Martinus de Carnoza vergheselschap,
met de vlote vanden Vice-Roy van Sicilien Ioannes Vega
dit woest element invoer , om de matroosen ende de sol-
daeten by te staen. Sijn goet exempel hebben naemaels
P. Hieronymus Natalis, en P. Isidorus Bellinus in iaer 1551.
ghevolght , als den seluen Vega teghen de Turcken trock,
maer onder wegghen door tempeest acht galeyen verloos,
in welcker eene P. Isidorus met al watter in was, vergingh. P. Isido-
rus ver-
drinckt,
Ende dit is d'eerste offerande , diemen weet van d'onse dat
inde Missie vande schepen , in't midden vande zee, 't vier
ghevonden heeft ; daer hy van soude ende in't water brand-
den , ende inden brandt verdrincken. Noch erger voer de
vlote van't iaer sestiggh , onder het beleydt vanden Vice-
Roy Ioannes Cerda : wantse wierdt heel vande Turcken
verflagghen , doch sonder eenigh verlies van onse Patres, die ses Pa-
tres loo-
pen pe-
rijckel
vanden
Turck,
hunner ses onder d'ouerigheydt van P. Antonius Vinck,
een Nederlander, door enckele voorsichtigheydt Godts alle-
gader in een groot oorlogh-schip waeren, daermen de siecke
in besorghde: want soo den vijandt nu meester was, heeft
sich dit schip alleen , met luttel mannen , eerst twee uren
langh teghen seuen , daer nae teghen seshien , ten laetsten
teghen

teghen feuen-en-twintigh galeyen (den strijdt in alles omtrent ses uren duerende) soo vromelijck gheweert , dat het eyndelijck in Sicilien ingelooopen en behouden gheweest is.

*acht verdrinc-
kender
onder
Engel-
landt.*

Inde groote armaede van Spaignen teghen Engelandt, daer het al mede deerlijck afliep, verdronckender acht van d'onse, twee ontquamen't op een plancke, als elders bouen gheseydt is. Gheene reyfe wasser schier van d'onse ghedaen, of sy hadden de doodt, oft immers de perijckelen der seluer, uytgheftaen.

Dit euen-wel niet onvermindert, hebben wy defen last, niet voor eenen tocht oft twee, maer voor altoos sonder voorgangh (dat wy immers weten) van eenighe andere Prouineien der Societeyt, d'eerste van al te Duynkercke

*Beghin-
selen van
dese
Missie,*

aenveert. Voor alle des Coninghs schepen en wasser niet meer als eenen Spaenschen Capellaen. Wat soude defen onder de Nederlanders uytrechten, welcker taele selue hy niet en verstondt? en nochtans (ghelijck de hauen sterck altoos vande Hollanders beset was) liepense noyt zee-waerts in sonder groot perijckel van met den vijandt te slaen: waer toese dickwils nae langhduerighe dronckenschap en ontucht soo onbereydt te schepe ghinghen, datter schier niemandt op sijne saligheydt en peysde: ick laete staen, ghebiecht oft ghecommunicert soude hebben. Dit verlies van soo vele sielen (wantse bynae daghelijcks slaeghs quamen) seurde den Marquis Spinola, alldoen Admirael vande zee, ende de doodt van defen Capellaen, (die in't iaer dry-en-twintigh verscheydde) waer-nemende, dient haere Hoogheydt d'Infante Isabella aen, van defen last voortaan de Patres van de Societeyt ouer te setten: het welck alsoo op den elfften Nouember van't selue iaer ghebeurde.

*door den
Mar-
quis Spi-
nola,*

*hoe
suaer
dit is.*

Hoe swaer dese Missie is, magh men eenighsins uyt
d'om-

d'omftandigheden fpeuren. In't legher te lande hebbenfe immers trooft aen malckanderen, hier zijnfe elck op een verſcheyden ſchip verdeylt; komtter perijckel (ghelijck het al menighweruen ghebeurt is) ſy moeten ſonder abſolutie, oft eenighe Sacramenten ſteruen; ſy zijn gheduerigh in een bracke locht, die'r vele doet walghen, in een rouw ghelſchap van een deel onbefnoeyde gaſten, dagh en nacht in onruſte, in gheftadighe perijckelen van onweer oft vanden vijandt: den welcken alſinen aen boordt komt, niet en is te ontloopen. Ick laete nu ſtaen den ſlechten koſt en dranck, de vuyligheydt en ſtanck der ſiecke, de moeyelijckheydt van ſoo vele onghewaffiche monden, daer ſchier anders niet als vloecken en bannen ende onkuysheydt uyt en komt. Dan de liefde ouerwinnet al, die'r ſommighe Patres oock met belofte toeghedreuen heeft, om noyt rouw-koop van ſoo goeden werck te hebben. P. Gulielmus Herculanus was

*P. Herculanus
iubilans
gaet nae
de ſchepen.*

Sy verdeylen hen naet ghetal der ſchepen, ſomwijlen een, dickwils twee oft dry tot hunnen laſt nemer te: hun werck, eermen ſeyl maeckt, is rondom te gaen, ende elck een door 'tghebruyck der H. Sacramenten teghen de perijckelen te wapenen. In zee gaenſe ſoo langh ouer en weder met booten hunne ſchepen beſoecken, en de ſielen die daer mede vaeren beſorghen, als de winden dit toelaeten. Sy maken datmen alle morghen en auendt een ghemeyn ghebedt ſpreke, ſy doen verſcheyden ſermoonen op ſijnen tijdt, ende daghelijcks Miſſe alſier gheen tempeeft en is, ſy verwecken de matrooſen ende ſoldaeten tot de biechte en de H. Communie, der welcker onder-tuſſchen wel hondert ſeffens t'onſen Heere gaen, 'twelck ſchier voor een mirakel op zee ghehouden wordt. Doch omtrent de ſiecke ende de

H h h h

ghe-

ghequetste is hunne meeste barmhertigheydt te vinden; dese staense soo ghetrouwelijck by, datter by wijle wel dry op eene reyse hin leuen ingheschoten hebben. Eenem stierman seyde laetstmael van eenen Pater die'r in ghebleuen was, dat hy oock om thien-dobbele gagie fulcke moeyte niet en soude aengaen, als dien goeden man (voor wie hy alsoo lief sijnen eyghen soon soude verloren hebben) nu menighen tijdt inden dienst der siecke ghenomen hadde.

Maer nergens en schijnt hunne liefde profijtlijcker, als in tempeest en zee-slaghen; dan verweckense een ieder tot beloften en biechten, ende niemandt bykans en ghebreecker aen sijne behoorlijcke schuldt in sulcken noodt.

*Deer-
luchtighe
doodt van
P. Syl-
uius,*

'tGheviel onlanghs datter een Coninghs galioen, daer P. Cornelius Syluius op was, by nacht door storm aen den Hollandtschen kant quam te bersten: de doodt, hoe wel inde schroomelijcke duysternisse, was klaer voor ooghen: daer stondt een al-ghemeyn gheschrey op, dat men bouen al het ghehuyl der winden hoorde, niemandt en wasser sonder mismoedigheydt, als den Pater alleen. Desen dan, hoe iongh hy ende de zee oock onghewoon was, laet sich hooren bouen al, en seght: Wel aen goede mannen, als het immers aen Godt soo belieft, laet ons vanden noodt een deughdt maken: moeten wy steruen, dat wy dan immers onse traenen uyt een rouwigh herte ouer onse sonden, ende niet ouer het verlies van een soo kort en verganghelijck leuen vergieten. Laet nu vrouwe en kinderen en vader-landt vaeren, en peyft alleen op d'eeuwigheydt, die ons aenstaet: van een'ure leuens oft twee, mischien oock maer eenen ooghenblick, hanght onse saligheydt, oft verdoemenisse: wat meerdere ghenade konde v Godt in dit gheval doen, als dat ghy eenen Priester soudt by v hebben? zijdy Christenen, die het eeuwigh leuen

leuen verwacht; soo maect v nu bereydt om eene salighe doot te steruen. Niemandt en isser onder den hoop gheweest, of sy hebben hunne biechte gesproken. 'twelck gheschiedaen zijnde, als nu het water hoogher en hoogher quam, nae dat hy den kelck aen sijnen riem ghebonden hadde; soo neemt hy het crucifix inde handt, toont aen allegader het beeldt van hunnen Saligh-maker, van wien sy kortst daer nae recht oft ghenade hadden t'ontfanghen, kust het met alle ootmoedigheydt ende eerbiedinghe, draeght het rondom 'tschip, ende gheeft het aen een ieghelijck tot eenen laetsten pandt vande aenstaende-saligheydt mede te kussen. De zee was nu al ouer d'enckelen, en euen-wel liep hy noch ouer de gangh-boorden om een ieghelijcken moedt te gheuen. Maer als sy nu ouer de knien tot aen den buyck toe begonst te swillen, ende d'een en d'ander sich totswemmen bereydde; heeft hyse besworen, soo wie van alle de doot ontquam, dat hy te Duynkercke ghekeert zijnde van stonden aen soude in onse kercke gaen biechten ende communiceren. 'twelck nae datse eenparigh aenveert, ende malckanderen den droeuen adieu ghegheuen hadden, is het galioen met het meerder deel ende den Pater mede te gronde ghegaen. De weynighe die de schipbreucke ontkomen zijn, hebben hunne belofte vromelijck ghequeten, ende met tranende ooghen den ijuer en kloeckmoedigheydt vanden Pater aen alle man verkondight. Hy vischte met eenen treck hondert en dertigh sielen, die hy nae den hemel sondt. Was't niet een goede seude, ende de pijnne weerdte daerom in zee te gaen, iae oock te steruen, om soo vele menschen het eeuwich leuen te besorghen?

Noch schroomelijcker ghingh het aen teghen den vijant in't iaer vier-en-twintigh, daer een schip sonck, ende den Pater die een oudt grijs man was, mits hy sich te langh

by de ghequetste onderhouden hadde, verdroncken soude hebben, en hadde sich eenen anderen Pater van't naeste schip met een touwe niet af-ghelaten; ende hem uyt het water t'samen ende de doot ghetrocken. Den Admirael van dese vlote gheraecte onder Engelandt al vechtende in brandt, nae dat den Capiteyn ende P. Franciscus Braye, die by hem stondt, beyde met eenen bol verscheurt waeren. Niet langh daer nae, al in d'eerste proef-iaren van dese Missie, wierdter eenen Pater, gheduerende het ghevecht, swaerlijck met een splinter in sijn hoofd ghequetst: 'twelck euen-wel niet reghenstaende, bleef hy sijn volck soo langh bystaen, tot dat hy half bewijckende wegh ghedraghen wierdt.

Vruchten van dese Missie. De vruchten die wy hier raepen, zijn de sielen van onse soldaeten en boots-ghesellen, de welcke voor al besorght worden; doch het ghebeurt dickwils dat wy aen onse vijanden al mede nuttigh zijn, oft met hunne doot te verbidden, oft met hen tot het eeuwigh leuen te bereyden.

Merckelijcke bekeeringhe van een ont man. Ter wijle de deerlijcke onbermhertigheydt vande voetspoelinghe, die den Hollander eerst begonst hadde, noch in ghebruyck was, wierdter onder andere eenen ouden grijsaert, diemen niet en hadde konnen bekeeren, ouer boordt ghesmact: den welcken by gheluck een touwe, die'r omtrent den spieghel van't schip slingerde, ghevat heeft: waer aen sich eenen goeden tijdt vast-houdende, heeft ten laetsten om hulpe gheroepen, en, soose hem wilden af-schudden, met smecken en bidden door voorsprake van onsen Pater soo veel respijts verkregghen, dat hy immers soude moghen biechten, en Catholijck steruen. Hy wordt dan ettelijcke uren in't waer ghelooue onderwesen, en spreeckt de biechte van sijn heel leuen. Nae de welcke als onsen Pater hem socht te verbidden, ende den Capi-

Capiteyn uyt kracht van sijn' orden weygherigh moest vallen, seyde den ouden man : 'tKomt my nu ghelijck uyt, als ick maer Catholijck en ben, oft leuen oft steruen. Worpt my nu vry ouer boordt, als mijne siele slechts niet en gae nae den afgrondt der hellen, daer en is aen't lichaem gheen verlangh al versinoort het inden grondt vande zee. Noyt en hadde hy blijder ure als in eene soo gheluckighe doot.

Seer merckelijck is d'aenture, die aen een seuen-iarigh kindt, soon van eenen Hollandtschen Capiteyn ouerquam. Het lagh en sliiep inde kaiute, terwijle den vader met eenen Duynkercker aengheklampt vocht : het ghevoelt eenen koghel omtrent sijn beddeken, doch al sluymende ontgheeft sich dit perijckel, en windt sich in sijn deckfels om weer gheruster te gaen slaepen, terstondt komtter eenen anderen bol die sijn een beenken wondt: hier ouer beghint het soo te schreeuwen, dat den vader om leegh gaet; maer soo hy de quetsuere van't kindt met deernisse besiet, komt den derden scheut, en neemt het ander beenken hem heel wegh. Doen wierdt den vader uytfinnigh, en met een dollen kop de lonte uyt des naeststaendens handt ruckende, loopt nae het poeder, en steectse daer in. Op eenen ooghen-blick vlooghter al met het schip inde locht, ende 'tkindt mede, doch niemandt gheluckigher: de reste vergonghen tot een toe allegader; het kindt in zee wederom nedervallende vat erghens een luycke, waer op het sich soo langh houdt, tot dat het met eenen boot ghevischt, ende in ons schip ghebraght wordt. Terstondt wierdt het onder bespreek vanden Pater ghedoopt, nae der handt oock ghenesen, ende in't Catholijck ghelooue opgebraght.

Dit al te waeter, aen landt en zijn die van dese Missie oock niet ledigh. Bouen de ghewoonlijcke sorghe diese

*Vonder
gheval
van een
kindt.*

*Arbeyt
van dese
missie aen
landt.*

voor de matroosen, 'tzy sieck, 'tzy ghefondt, draeghen, beschickense datter voortdaen niemandt schier in zee en gae, offe zijn ghebiecht. Voor desen was het schande, en wierdt voor eene bloodigheydt ghehouden, dat sich iemandt biechten soude eer hy te schepe ghingh; nu wordt het voor een' eere en reecken van kloeckmoedigheydt, datmen vromelijck strijden wilt, aenghenomen. Dan 'tmeeste werck datse wel aen landt hebben, is, oft in vremde hauens, oft in kerckers, daerse dickwils met hun volck in gheraken. Sooder ouer eenighe iaeren groote sterfte in een galioen te Passage in Biscayen ontstondt, heester onsen Pater vele op sijne schouderen nae 'tgast-huys ghedraghen, daer hyse daghelijcks ghingh besoecken, en met aelmoessen, die hy achter lande vergaderde, nae vermoghen helpen: 'twelck aen die van Cantabrien soo wel ghereyde, datse hem met den naem van Apostel vereerden. In Engelandt waerender twee van d'onse met andere ghevanghene op-gheleydt, die schip-brake gheleden hadden; maer en betoonden noyt meerderen vrijdom des gheests, dan alle inden kercker niet alleen de Catholijcken en versterckten, maer oock een deel Engelsche tot ons ghelooue bekeerden. Dierghelijcke vrome feyten hebben elders meer

*P. Porret
kloecken
missiona-
ris sterft
met twee
mede-ge-
sellen.*

andere inde ghevanghenisse, ende namentlijck P. Carolus Porret te Vlissinghen, voortghestelt; den welcken oock nae der handt in Spaignen met twee sijne mede-ghesellen van sieckte ghestoruen is, die hy inden dienst van het kranck bootvolck behaelt hadde. Men soude se beklaghen, indien se met eene soo loffelijcke doot den ijuer in meer andere niet verweckt en hadden, die daghelijcks vlammen om hunne sielen inden moeyelijcken arbeydt van dese Missie voor de saligheydt huns naesten aen Godt op te draeghen.

S. I V.

Vande Missie nae de peste.

DESE is wel de forghelijckste, maer niet d'onvruchtbaerste Missie. Gheene van al en heeft meer persoonen mede ghesleypt; oock en ghelooue ick niet, datter eenighe Prouincie onder ons is, daerder meer als inde Duyts-Nederlandtsche tot soodanighen dienst uytghefelt gheweest zijn. D'enghe paelen van't landt, de gheduerighe oorloghen, de menighe der inwoonderen, de sonderlinghe gheemenschap ende hanteringhe met malckanderen (waer door het quaedt vier lichtelijck verspreydt wordt) hebben by wijlen veroorsaect, datter seffens, bouen die van d'andere Missien, in vijf verscheyden steden onse Patres toe ghebruyckt zijn gheweest. t'Antwerpen hebben wy dit werck van Christelijcke liefde veerthien iaeren langh met verlies van vier-en-twintigh mannen, bedient, onder de welcke Pater Franciscus de Schot, Borgher-meesters soon vande stadt, grooten lof by een ieghelijck behaelde, als hy met eene leeder door de vensters in een huys klom, daer de besmette allegader te maghteloos waeren, om de deure van binnen te openen.

Te Ghendt bleuender elf in het iaer van dry-en-dertigh, vier binnen 'smaendts, al kloecke en verstandighe mannen, der welcker sommighe de Theologie, andere de Philosophie voorghelesen hadden. Niet tegenstaende, datse als slijck d'een op d'ander voor de handt aftieruen, soo streden euen-wel hunne mede-ghesellen om prijs, wie dat eerst sijnen voet soude moghen inden schoen van d'ouerledene steken. Eenen ouden Tobias Roclofs hadde twee-en-dertigh

*t'Antwerpen
sterven-
der vier-
en-twintigh in
dendienst
vande
peste,*

*te Ghendt
elf op een
iaer tijt.*

dertigh iaeren in dit Collegie ghearbeydt, sijne leden waeren nu stram, sijne beenen stijf, sijnen gangh moeyelijck: hy verdiende meer te rusten, als dat hy op nieuwe onledigheydt soude gaen peysen; euen-wel houdt hy sterck aen om inde peste te gaen dienen, daer hy maer voor weynigh tijdts, om de plaetse te stoppen, ghesonden wierdt, met meyninghe van hem stracks wederom t'huys te doen keeren. Dan 'tbeliefde Gode aen desen sijnen dienaer tot den loon van sijnen voorgaenden arbeydt noch een toe-maete by te worpen, dat hy als een' offerande van liefde inden langh-ghewenschten dienst sijn leuen soude bysetten: dus vat hy 'tvier, en sterft, sooder nu ghewagh was van hem in te roepen, als hy 'sdaeghs te voren gheseydt hadde, dat hy't met eenen dagh veel goedt soude maken, om niet meer op sijne wederkomste te dencken. P. Nicolaus Iamot, gheducende desen brandt, toonde al mede eenen on-verghelijckelijcken anderen van binnen, als hy van eenen siecken t'huys komende, en verstaende datter aen't ander eynde vande stadt een iongh-ghesel op straete lagh, die ter oorfake vande haestighe sieckte van sijnen meester was uyt-ghesloten, op staenden voet derwaerts liep, en nae dat hy hem alle sijne kercke-rechten opentlijck in't aensien van't volck ghegheuen hadde, hem vande aerde opnam, en nae 'tpeest-huys droegh.

*Vroom
stuck
van Pa-
ter Ia-
mot.*

Maer 'tghene de stadt heel in verwonderinghe stelde, was de ghedienstigheydt van twee gheestelijcke dochters van Antwerpen, die nae datse haer vader-landt in ghelijcken gheval ghetrouwelijck byghestaen hadden, met raedt vande Societeyt nae Ghendt ghinghen, ende den seluen dienst aen de krancke betoonden. Haer exempel verweckte terstondt dry andere, om in soo goeden werck aen haere borgherije mede-plightigh te wesen, die se saghen dat van vremde

*Kloek
bestaen
van
twee
gheeste-
lycke
dochters.*

vremde soo behert wierdt. Doch soo dese d'eene voor, en d'andere nae, vier uyt den dienst introcken, en stieruen, bleef den last wederom by de twee eerste, die schoon datse menighweruen de sieckte behaelt hebben, niet te min tot noch toe van Godt altoos ghespaert zijn gheweest. 'tDuerde te Ghendt al wat langh dat wy dienden, ghe-lijck oock te Brussel; maer te Maestricht, te Roermonde, te Hal, te Lier, te Breda, 'tOudenaerde, te Cortrijk, te Winocsberghen, te Belle, en te Cassel, niet teghenstaende 'tgroot verlies van persoonen, soo langh als de sieckte selue duerde.

Dit alles by versoeck vande Magistraeten in openbaere en bekende peste, met affonderinghe der ghener die'r toe uytghestelt wierden; maer alsoo groote perijckelen heb-^{Ghedien-}ben heele huysen en Collegien met de legher-sieckten ghe-^{stighet}loopen. Nae dat den aen-slagh op Cadfant misluct was, ^{der Col-}bleuen euen-wel de soldaeten inden herft-tijdt op't veldt ^{legien in}ligghen. hier uyt en konde anders niet als swaere sieckten ^{legher-}ontstaen, van de welcke terstondt niet alleen de gast-huy-^{sieckten,}sen, maer schier alle de straeten van Brugghe vol krancke ^{te Brug-}slagh. 'tWas deerlijk om sien, en niemant euen-wel en ^{ghe,}hadder, oft immers en scheender deernisse mede te hebben: soo verlaten waerense van gheestelijck en wereldtlijck, tot dat wyer de handt aen staken, en, niemant uytghenomen, alle die van 'tCollegie hen tot dit werck van bermhertigheydt begauen. Derthien vielender uyt vermoeyt-heydt ende de swaere lochten in doodtlijke krenckten, waer vander vier, ende onder die den Rector selue, hun leuen verloren. Niet beter en liep het af 'siaers daer nae met het beleggh van Berghen op Zoom, naedemael het krijghs-volck in't opbreken door d'omligghende plaetsen verdeylt ouer al groote onghesondtheydt mede bracht,

*te Meche-
len,*

fonderlingh te Mechelen en t'Antwerpen, daermen bo-
uen de gaff-huysen (die'r niet meer en verdroeghen) op
alle openbaere plaetsen d'aerme menschen sagh ligghen
van eene vrende sieckte steruen : die soo behaelijck was,
datter te Mechelen vier van d'onse, allegader uytsteke-
lijcke mannen af gheraect wierden, en steruen : maer
t'Antwerpen 'thuys vande Professien een enckel gaff-huys-
scheen te wesen : dertigh seffens vattede de quaele, en vier
insghelijcks ghinghender mede deur, die voor den prijs
vande gheestelijcke en lichamelijcke bermhertigheydt,
(wante en Pastoors en Celle-broeders schier t'saemen wa-
ren) het eeuwigh leuen kochten.

*t'Ant-
werpen:*

*in Hol-
landt
steruen-
der acht
op een
jaer in
dē dienst
vande
peste.*

Inde Vereenighde landen van beneden heeft haer ab
mede dese liefde vertoont, alser ouer vier oft vijf iaeren
onbegrepen in ghelijcke sterfte acht van onse Patres in
den dienst vande behaelijcke sieckte ghebleuen zijn. De
Geusen selue van hunne sielen-troosters in't ghevaer verlat-
ten, betrouwende op onsen ijuer ende al-ghemeyne liefde:
deden ons alsdoen roepen, ende aenveerdden 'tCatholijck
ghelooue, om salighlijck te steruen.

*Opspra-
ke tegen
dese
Auffte;*

Meer en dient hier niet af gheseydt, om reden : dit selue
brenghē ick maer onbescheedelijck by, sonder voordere
omstandigheydt; om te toonen hoe dat wy aen niemant
onse liefde in dusdanighen noodt en willen laten ontbre-
ken, daer buyten de sielen anders niet, als de schoone
doodt voor ons te haelen en is. Ick wete wel datter al som-
mighē gheweest zijn, die onse rechtsinnigheydt die wy
in desen dienst voor hebben, met het snoervan hun' ey-
ghene begheerlijckheydt metende, met volle monden
uytstroyden, dat wy ons profijt hier in sghen, meynen-
de datter wat wonders in stack, sonder 'twelck wy daer
soo niet en souden nae vlammen. Dan dat dese deught-
laec-

laeckers (die hun hoofdt doch in alle gaten steken , en met alle dinghen willen bemocyeu , om van alles , behaluen van hun eyghen ghebreken , t'oordeelen) eens aenwisen , wat profijten wy daer by ten tijde van veerthien iaeren t'Antwerpen ('t selue is van andere plaetsen) ghehaect hebben ; en ick sal hen in teghen-deel verfekeren , datter vry al wat veel van onse aermoede in gheschoten is , midts het ghetal der uytghefelde Patres by wijlen den noodtdruft , die ons toegheschickt wierdt , verre te bouen ghingh , ende de selue daer-en-tusschen ordinantie hadden van gheen' aelmoessen ten opsichte van desen dienst t'eyschen oft t'ontfanghen : waer in , soo langh als men niet en kan toonen , datse hunne ghehoorsaemheydt te buyten ghegaen zijn , doet men hen , ende de Societeyt mede , voorwaer groot onghelijck , datmen 'tschijnlijck werck van eene soo forghelijcke , en nochtans soo ghetrouwe , Christelijke ghedienstigheydt met d'onbehoorlijcke blaeme van afgunstighe tonghen wilt slaen , om 'tselue te verduysteren oft te verdrucken .

*wordt
verder-
legt.*

HET VIERDE CAPITEL.

*Van 'tghene de Societeyt in Duyts-Nederlandt
gheleden heeft.*

DEN heylighen Ignatius hadde wel eene maghtighe vlote met al haer schipf-ghewandt teghen de ketterijen en alle vijanden van Godts eere toegherust , doch (ghelijck den vermaerden Doctoor Nauarrus plagh te segghen) aen die en soude noyt storm oft onweder ontbreken : inder voeghen dat wy ons al mede in Nederlandt niet en

*De So-
cieteyt
lijdt in
Duyts-
Neder-
landt,*

moghen van menighe vlaghen verwonderen, die ouer de Societeyt ghehanghen ende ghedreuen hebben: te meer, als men fiet door Godts ghehenghenisse gheschieden, dat wy teghen windt en tije (tot leedt van onse vijanden) daghelijcks noch euen sterck opseylen.

*vande
kettters,*

De kettters (ghelijcker doch gheene ghemeynschap tusschen 't licht ende de duysternisse en is) hebben hun meeste gheschut teghen ons in dese landen gheloft, als sy merckten dat wy daer enckelijck op uyt waeren, om den basiliscus van hunne dolinghe in't ey te vertreden. Wat leughens en hebbense niet versiert? hoe vele fabels niet ghedicht? hoe menighe valscheydt niet schalckelijck voorgewendt? om aen de werelt t'ouerdringhen dat wy ongheruste gheesten, gheveyfde politijcken, oproerighe al-bestieren, iae bloedighe Coningh-moorders waeren.

door Peeter Panne,

Eenen Iperlingh, met naem Peeter Panne, nae dat hy nu sijne middelkens in ondeught verquist, ende op de bierbancke door de kele hadde laeten loopen; is om sijne schulden vluchtigh gheworden, en te Leyden aenghedreuen. Hier zijnde in't iaer 1598. beroemt sich (men weet niet oft uyt gabberinghe, oft uyt vertwijfelinghe, oft uyt oproeyinghe, oft, 'tghene waerschijnlijcker is, uyt losheydt van herffenen) dat hy in't landt ghekomen was om Graue Maurits om te brenghen. Waer ouer beschuldicht, ende op de pijn-bancke ghesmeten, soo hy d'een voor, en d'ander nae, en daghelijcks icmandt nieuws, uytklapte van die hem tot dit moordt-dadigh stuck gheraden ende uytghemaect souden hebben; valt ten laetsten, met de hope diese hem gauen van t'ontkomen, op de Iesuiten. Welck als hy merckte dat aen de Heeren wel beviel, soo laet hy van dit cynde een heel klouwe leughenen voort af-loopen. Den Reçtoor van Douay had-

*die ons
valsche-
luck be-
schul-
dicht:*

hadde't hem inghegheuen, den Prouinciael Oliuerius Manaræus hadde hem eene rente van vier hondert guldens daer toe beloof t , iaerlijcks t'Iperen t'ontfanghen daerfe beset was : hem was eene Canonicksdije voor sijnen soon toegheseght, en bouen al, eene groote kroone inden hemel. Hier op hadde hy ghebiecht en 'tlichaem des Heeren ontfanghen. Allegader olie inde lampen vande rechters van Babylonien, die den armen sot sonder voorder onderfoeck ter doodt verwijfen, ende de sententie tot lakinghe vande Iesuiten in alle taelen doen uytgaen. De ketters naemensê ouer al aen voor de waerheydt; de Catholijcken d'een sus d'ander soo, nae ghesintheydt, tmeerder deel vanden ghemeynen man, die ons niet en kenden, helde nae het vonnisse; te meer, om dat dierghelijcke mare in Vranckrijck ende Engelandt achter onsen rugghe gingh.

P. Costerus siende dat ons dese blaeme schier oft morg^{dan}ghen teghen de schenen moght springhen, indiensê onbe^{wordt}beandwoordt bleef, nae wettelijck onderfoeck weder^{door P.}leghtsê schriftelijck met eenen toon meer als van seftigh^{Costerus}leughenen, in de welcke sich den uytfinnighen dronckaert^{beand-}vergrepen hadde. Dese verweyninghe ghelijcks tot blijdschap van onse vrienden diende, alsoo strecktesê tot groote schande vanden Magistraet van Leyden: want zijnde met de ghetuyghenissen. (die verscheyden steden, des versocht, terstondt aen de waerheydt gauen) aen 't Hof van Hollandt ghesonden, ende de rechters beroepen om 'tghestrecken vonnisse te houden staen, hebben stillekens d'een en d'ander de vuyle-bruydt, sonder eens t'andwoorden, bedeckt, en met een heufsch doodt-bloeden begrauen. Soo verdween dit gherucht als eenen opgaenden domp voor taenschijn der sonne, en liet de Societeyt by vijanden alsoo wel als by vrienden, in't besit van haere onnooselheydt.

door de
Engel-
sche fol-
daeten,

Dit en was euen-wel d'eerste kladde noch niet, die ons de ketterije dies aengaende ghesocht hadde aen te hanghen. In de belegheringhe van Steenwijck ses iaeren te voren blieden d'Engelschen aen Mauritius sijn' ooren vol, dat P. Samerius, die'r binnen was, met de Coninghinne van Schotlandt, Maria Stuart, teghen Elifabeth Coninghinne van Engelandt aenghespannen hadde, om die van kante te helpen. Hy was eenen tijdt langh biechtvader van Maria gheweest: hier uyt hadde den laster sijnen oorsprongh ghenomen, en soo veel op Mauritius ghewonnen, dat hy alle goede conditien aen de belegherde beloofde, midts sy hem den Iesuit Samerium leuerden. Maer dit wierdt hem afgheslaghen, als bouen gheseght is, waerom hy 'tbespreeck oock afghingh. Niet te min wierdter ontrouwelijk inde sake gehandelt: want d'Engelschen vonghen desen Pater, en soudender op staende voeten door hunnen krijghs-raedt spits recht oft onrecht mede ghedaen hebben; en hadden de Coninghsche soldaeten niet gheweyghert sonder hunnen Pater uyt te trecken. Dus wierdt hy van Mauritius om der eere wille uyt der beulen handen ghetrocken: die hunne tanden nu alsoo verre op sijne doot ghewet hadden, datter alreede eenen ionghen sielen-trooster omtrent was, om hem tot afstandt van sijn ghelooone te vermaenen: den welcken soo gheducerigh aenstondt en riep, *Leert de waerheydt van my, Leert de waerheydt van my*; Samerius nae een langhmocdigh stil-swijghen, den lecker onder d'ooghen siende, doet den hoedt af, en vattende sijne grijsse hayren, seght ouer luyde: *Als immens d'een by d'ander de waerheydt haelen soude, soo moeste ghy die van mijnen ouderdom komen leeren.* D'Engelschen namen Mauritius dese beleeftheyt seer quaelijck af, doch moesten ghedult in sijnen wille nemen: hy hadde van

die nae
de doot
van P.
Samerius
staen.

de van ſijnen vader den Prince van Oraignen gheleert, de Iefuiten meer door liſt in't bedeckt, als in't openbaer door gheweldt te vervolghen.

Met wat behendigheyt deſen 'tghemeyn ballinghſchap vande Societeyt in't iaer acht-en-ſeuentigh door de Staten te weghe braght, gauen de kromme-ſpronghen uyt, die hy met ons Collegie van Antwerpen ten ſeluen tijde ghebruyckte: want uyt deſen klauw ſult ghy den leeuw in ſijnen anderen handel kennen. Nae d'ontijdighe doot vanden grooten Commandeur Requieſens naemen de Staten vande landen de regeringhe aen. Wie en ſoude niet alles goedts van onſe eyghene patrioten verhopet hebben? noyt en ghingh het ergher; met hun verbondt inde Pacificatie van Ghendt hebbenſe 'theel vader-landt in ondraght en bloedighe oorloghen gheſtelt? 'tEerſte dat de Geuſen riepen, was: Spaignaerts en Iefuiten uyt: deſe waeren de ſplinters in hunne ooghen, ende de ſtronckelſteenen, waer aen ſy hen ſtieten. teghen de Spaignaerts nam den Prince de wapenen aen; teghen de Iefuiten ſijn ghewoonlijk voffen-vel, om datſe van't volck bemindt wierden. Hy doet onder de handt naedencken ſtroyen, dat wy't met de Spaignaerts eens waeren, en dieſhaluen ettelijcke quintaelen poeders heymelijck in ons Collegie t'Antwerpen hadden laeten inbrenghen, om een deel van henlieden die t'onſent verborghen laghen, tot uytplunderinghe van de ſtadt daer mede te verſien. Niet ſchoonder en ſocht het grauw, om eenen oploop teghen ons huys te doen, ende alles te roouen. Dus ghingh het ſpel eens op den noen aen, als by goeden gheval de deure des huys gheſloten was. Een deel onghelaeren gaſten meynen de poorte met eenen maſt-boom inden vloer te loopen, om ons allegader te vermoorden. En voorwaer

Door den Prince van Oraignen, t'Antwerpen,

daer by ons ſoekt te doen plunderen,

tſton-

*dan die
misluc-
kende,*

’tstondter kamperlijck ghenoegh, en hadde den Gouverneur met den Schout niet by tijds inde weere gheweest, en nae onderfoeck verklaert, datter niet af en was van’t al ghene men ons naegaf. Hier mede wierdt het oproer wel op dit pas ghestilt, dan verhief sich stercker met de verklaeringhe die’r teghen Don Ian d’Austria als vijandt vande landen uytgongh. Want ghelijck wy voor sijne vrienden ghehouden wierden, soo hebbense ons alle moeyelijckheyt aenghedaen, ten eynde wy van selfs ’t Collegie ende de stadt ruymen souden: sy breken meer als seuenmael op weynigh tijds in ons huys, en doorsnuffelen’t van onder tot bouen; maer noch wapenen, noch soldaeten, noch gheldt vindende (datse wel ’t aldermeest sochten) metsense alle de deuren toe, behoudelijck eene tot den uytgangh, voor de welcke sy noch wacht stellen, die dagh en nacht de Patres moeyelijck viel, en hunne ruste stoorde. Doch hier door en besweeck hunnen moedt noch niet, om de stadt te verlaten.

*legt ons
twree
eeden
voor,*

Wat raedt dan voor den Prince van Oraignen, op dat hy sijn opstel doch uytwerke? Hy verdenckt eenen eedt tot bevestinghe vande Pacificatie van Ghendt: maer soo wy desen noch af-sloeghen, uyt kracht van onse Constitutien, die ons scherpeelijck alle bemoeyinghe met saken van Staet verbieden, vondt hy noch eenen nieuwen tot naerder achter-deel van Godt ende den Coningh, die Gheestelijck en wereldtlijck moesten sweeren teghen Don Ian, ende allen sijnen aenhangh. Wy en waeren soo slecht niet, of wy en bemerkten wel dat het op ons ghemunt was, naedemael alreede een goedt deel van d’andere Gheestelijckheyt (niet teghenstaende datse van ons ghewaerschouwt wierden, dat het op eene veranderinghe van Religie aequam) de huycke nae den windt begonst te hanghen, ende

in plaetse van hunne schapen voor te staen, met de woluen te huylen. Soo dan, als ons desen eedt voorgelegt wierdt, *die de Societeyt vreyghert:* andwoordde den Recteur P. Reynerus Reyneri, dat het ons door de Constitutien vande Societeyt onghoorloft was dien te doen; voorders dat hy teghen den oploop der ghemeynte (waer mede schein dat hy ghedreyght wierdt) op de Godtlijke ghenade betrouwde, die hem ende de sijne totter doot toe in sulck eene gherechtighe weygheringhe niet en soude ontbreken. Om de moedigheyt van dese woorden, begonstmen, door het opruyen vanden Prince van Oraignen, de Patres nu meer te benauwen, ende onder den man van onse aenstaende doot te mompelen: 'twelck als onse vrienden ghewaer wierden, maectense soo veel by de Heeren, datter dry van de welghesinde tot ons quamen met den eedt, die nu schier van alle de Gheestelijckheyt (uytghesondert de Minder-broeders, die neffens ons ghetrouwe bleuen) onderteekent was: sy braghten met sineecken en bidden alle moghelijcke redenen by, om de Patres om te setten. Dan al te vergheefs, mits daer interest van Godts glorie aenhingh. 'thooghste dat sy verkregghen, en wy gheerne toestonden, was, dat wy ons, behoudelijck het welvaeren vande Catholijcke Religie en de hulpe der sielen, voorders gheene faken van oorloghe en souden onderwinden.

Maer hier en waeren de Geusen niet mede vernoecht, *vvaer om't Collegie beset wort vande Geusen,* die 'sdaeghs daer nae op Pinckster auendt, heel vroegh in den morghen-stondt 't Collegie quamen besetten met last vande Heeren (soo sy hen lieten verluyden) om de Iesuiten tot eenen toe allegader uyt te hongheren. Sy ioeghen de kinders uyt de schole, en 'tvolck uyt de kercke, sy sloeghen eene latte voor 'thuys, als offer de peste gheweest hadde, ende en lieten niemant uyt oft in gaen. In deser voeghen

liep't af op Pinckfter-auendt. Op den dagh van 'tHooght-
 tijdt felue luydden de Patres een' half-ure langh hunne
 klokke, om 'tvolck nae ghewoonte te kercke te roepen:
 'twelck soo het met hoopen aenquam, ende van 'tket-
 terfch ghesnorre ghestut wierdt, fonder bykans meerderen
 oproer tuffchen de partijen ontftaen hebben. Doch den
 Borgher-meefter een goedt Catholijck man, die'ten aen-
 gangh quam, flichtede de fwacrigheyt, en ioegh de canae-
 lie van daer: maer hy hadde nauwelijck den rugghe ghe-
 keert, of fy en komen met een meerder ghebaer weder
 aen, en trecken oock hunne deghens, met dreyghementen
 van inde kercke te vliegghen, en ghewelt aende Iefuiten te
 doen, welcker laetften dagh nu verfchenen was. Men
 loopt den Borgher-meefter nae: maer defen nu ouermant
 vande menighte (die gheen ghehoor en gaf) moefte felue
 aen't oproer wijcken, en fich verfoonnen, naedemael
 daer gheen ontfagh en was, ende den Prince van Oraignen
 aen't ghepuffel den voet hier in gaf; dat fijae maght
 ende autoriteyt oock mede ten eynde was. Dus 'tfer-
 moon ende de laetste Miffe nu uyt zijnde, vallense met ge-
 weldt inde kercke, fpannen hun roers, trecken hun rapiers,
 omringhen den Recteur: den welcken, soo iemandt van
 d'andere Patres wilt teghen den op-val verweyren, wordt
 vande onverlaeten door de facristie ende den hof tot in't
 huys toe met verfcheyden mufquet-fcheuten vervolght;
 daer hy euen-wel ongheraeckt af quam by de reffe van
 'tCollegie, de welcke alreede op de bouen faele verfaemt
 was, om de doodt (waer toefe malckanderen met omhel-
 finghe van een' ongheveyfde liefde verweecten) kloecke-
 lijk te verwachten. Onder-tuffchen wordt P. Boccatus,
 (die de beeldt-ftormerije van Leeuwaarden soo vromelijck
 wederftaen hadde) indachtigh dat den kop met het H. Sa-
 crament

*als oock
 de kerck-
 ke:*

*die ghe-
 vvelt
 doen,*

*en fchie-
 ten nae
 eenen
 Pater,*

crament inde kercke ghebleuen was, ende gheene perijckelen ontfiende, dtinght dweers henen door de ghewapende mannen, langht hem vanden autær, en keert nae sijne mede-ghesellen, blijuende elck een, die dit vry-moedigh stuck aensagh, oft verslaeghen ouer sulck een' onversaeft-hey, oft door Godts teghenwoordigheyt maghteloos en bestaen.

Ter wijle dan dat de lammerkens met hunnen herder de vleesch-bancke verwachten, om (ghelijck't sich liet aensien) eerst-tijds ghekeelt te worden, ^{maken} maken hen de soldaeten ^{hen mee-}meesters van't huys, en komende ter plaetse daerse ^{sters van}vergaedert waeren, ondertaften die seer nauw, van onder tot ^{het huys,}bouen: 'twelck ghedaen, leyden se langhs de sacristie door de kercke met eene stille trommel uyt nae de Schelde. Nae ^{leyden de}een vaendel dat voorghingh, volghden de Capiteyns ^{Patres de}ende andere officieren, tuschen dese ende de soldaeten in't ^{st. adt uyt}st. adt uyt midden de Patres rondom beset. Aen't wacter wordense wederom een voor een scherpe lijk ondersocht, of se iet mede ouer hen droeghen; maer wat se klopten oft tasteden, en konden euen-wel, noch doen, noch te voren, den voornoemden kop achter-haelen; Godt niet willende ghedoo-ghen, dat het broodt sijner liefster kinders vande onbeschaemde honden mis-handelt soude worden. Sy bleuen eene goede poose op de Schelde nae't tijt wachten, om met den eersten vloedt nae Mechelen te vaeren.

Hier beghint nu den vos wederom sijnen aerdt in't werck te stellen. Den Prince van Oraignen, die dit al be-^{den}steken hadde, ontbiedt langhs den eenen kant aen die van ^{Prince}Mechelen, dat se ons wel moghten inlaeten, dan als een ^{ver-}weder-willigh ende uyt Antwerpen ghebannen volck, ^{volghse}niet en souden by hen laeten vernachten. Aenden ^{met brie-}anden kant seyndt hy seftigh ruyters uyt, die ons nae'tver-^{uen,}drijf

*om te
doen ver-
moorden:*

drijf uyt de selue stadt onder weghen allegader fouden nederhouwen ende matsen. Doch Godt bewaerde de sijne: want soo hen den Magistraet van Mechelen d'orden vanden Prince nu voorghelesen, ende sylieden alle ooghen-blicken de doot voor ooghen hadden, om eerstvoets buyten de poorte vermoordt te worden; quam daer een cornet peerden by bevel vanden Archshertoghe Matthias (aen wien des Princen fuycken alreede ontdeckt waeren) uyt Lier ghesonden, van ons onverhindert nae Louen te gheleyden: 'twelck eenen dagh oft dry daer nae gheschiedde (want die van Mechelen de meyninghe van Matthias nu verstaen hebbende, vry wat schoonder spracken, en uytstel van tijdt gauen) als wy ghelijcker handt met de Minder-broeders (die de selue kants t' Antwerpen onderstaen hadden, ende in de selue herberghe by ons te Mechelen ghedronghen waeren) ghetrouwelijck tot half weghe ghebraght, ende aldaer aen twee hondert peerden ende soo vele voet-knechten (die van Louen te ghemoete ghesonden waeren) met eer-scheuten en bly gheklanck vande trompetten aen weder sijde ouergheleuert wierden. Den Gouverneur verwachtete de ballinghen buyten de poorte der stadt, ende nae dat hyse met een eerlijck onthael bewellekomt hadde, leydese met een' al-ghemeyne blijdschap des volcks, d'eene nae hun Clooster, d'andere nae hun Collegie, op den 12. Mey van't ier 1578.

*hy soeckt
sich te
ver-
schoonen.*

Middler tijdt was den Prince van Oraiguen besigh om de wel-ghesinde van Antwerpen, die hem den wijt van ons ballingschap gauen, met ghesochte redenen van Staet, (die hy oock sonder besluyt liet in't licht gaen) te verbloemen; dan Godt dede onse onschult langhs eenen anderen kant, met eenen slag van sijne rechtveerdigheyt, teghen eenen onverlaet uytbersten. Nae dat wy nu verdre-

uen,

uen, ende 'tCollegie met de kercke gheplundert waeren, *Straffe van eenen rabaud.* die om sijns ghelijck gheboefte te vermaken een schimp-spel aenstelde, dat hem op den seluen dagh noch ten naghelen uytswoor. Hy sloot sich binnen de deure van't Collegie, en stack een busfel stroy's met een wit roeyken ter vensteren uyt: sijne medecomediante, d'een voor en d'ander nae, quamen kloppen om in te zijn; aen de welcke hy t'elcke reyse met een luyd ghelach voor andwoorde gaf: *Wat duyuel valt hier al te kloppen? en siet ghy niet wat teecken datter uytsteeckt? alle die hier ghewoont hebben, zijn tot eenen toe vande pestilentie gheslaghen.* 'tSpel ghedaen, keert den spot-voghel nae huys, en met hem de Godtlijcke wraecke op de hien: want op den seluen dagh, daerder anderssins inde heele stadt gheensieckte en was, wordt hy achterhaelt, ende sijn huys vande peste gheraecht.

Vele dierghelijcke vervolghingen hebben wy elders *Dierghelijcke vervolghingen, te Maestricht,* gheleden, inder voeghen datter van seuen Collegien niet meer als twee, te Louen, en te S. Omer ouerbleuen. Te Maestricht kreegh den Borgher-meester selue een sofflet vanden Gouverneur, om dat hy sich teghen onse uytseyndinghe stelde. Te Brugghe quamen se ons nu met bloote *te Brugghe,* poignaerden van binnen, dan met verscheyden musquetscheuten van buyten, en andere ontuchtigheyt soo langh quellen, dat wy ten laetsten door beuel vanden Magistraet de stadt ruymen moesten. Te Nimmeghen wierdt P. Leonardus Kesselius niet alleen uyt het huys, dat ons de *te Nimmeghen.* moeye van P. Petrus Canisius wettelijck ghegheuen hadde, maer oock uyt de stadt met P. Ioannes Astenfis verdreuen. P. Astenfis wasser niet langh te voren Choor-deken gheweest, en nu sedert sijnen ingangh inde Societeyt, van Ceulen weder ghekeert, om de borgherije in't oudt ghe-

looue teghen sommighe nieuw-ghesinde vanden Magi-
 stract te verstercken : waer mede soo hy onvermoeyelijk
 besigh was, wordt van sommighe boeuen aenghetast,
 ende ter stadt uyt nae een bygheleghen bosch ghesleurt,
 daerse den weerdighen man sijne kleederen uytgeschudde-
 den, ende deerlijck (hoe wel met sijne groote vreughde,
 dat hy voor den naem CHRISTI versmaedtheydt mocht
 lijden) met stocken sloeghen.

*Wreet-
 beyt van
 Golsfeyn*

In alle dese ouerlasten bleef de wreedtheydt der ket-
 teren noch al buyten de paelen van bloedt-stortinghe,
 maer onlanghs te Maestricht heeftse den Commandeur
 Golsfeyn heel ouer schreue doen loopen. De Societeyt
 die bleef nu in 't vijfde iaer, volghens 'tbespreeck
 vande Capitulatie, in haer Collegie ende ghewoone-
 lijcke diensten, niet sonder vrucht en bekeeringhe van
 eenighe merckelijke hoofden. Hoe soude de ketterije
 doch voor haer ooghen dit kunnen sien, en langher lij-
 den? men socht maer den klippel om den aermen hondt
 te slaen. Daer was verraedt teghen de stadt ontdeckt,
 hier moestmen de Iesuiten (koste wat wilt) by schuldt
 oft onschuldt, met list oft gheweldt, intrecken om
 plichtigh vande ondaedt te maken. Dus tijghmen hen
 op, niet datse 'tstuck aengheleghet, maer immers kennisse
 daer van gehadt hebben. Wat moeyten wy door Co-
 ninghen en Princen deden, noyt en heeftmen de ghe-
 biedende Heeren kunnen verwillighen, datse in eene soo
 ghewichtighe sake by vorme van recht fouden voort-
 gaen : sy voeren met hunne bitterheydt, door : 'twas ghe-
 noegh dat Golsfeyn sijnen bloedighen moedt door een
 langhsaem vier aen de Iesuiten mocht koelen. Dus pij-
 nigh hy eerst P. Gerardum Pasman, daer nae Philippum
 Nottin, ettelijcke uren met grouwsaeme tormenten, ten
 laetsten

*teghen de
 Patres
 van
 Maes-
 tricht,*

hetsten oock P. Ioannem Baptistam Boddens, een treffelijck man, die'r Recteur en van grooten aenfiene by den Gouverneur was, omtrent de vier-en-twintigh uren, dagh en nacht langh, sonder ophouden, in eenen stekenden hals-bandt, op eenen scherpen dry-voet, voor een onghenaedigh vier, waer mede hy hem allenghskens tot kiffens toe braedde. Dat de Broeders in Christo, soo sy hen noemen (die dit feyt nae der handt met ghedruckte leughenen hebben ghesocht te verschoonen) nu eens bykomen met hunne lieue saechtmoedigheyt, en d'Inquisitie blaemen, eenen Golsteyn sal alle de beulen van Spaigner beschaemen. Nae dusdaenighe tormenten heeft hyse doen onthalsen, alle van te voren allegader op't schauot hunne onnooselheyt voor Godt ende de menschen opentlijck verklaert hadden. Den Recteur P. Boddens nu verwesen schreef den naevolghenden brief aen den Hertoghe van Bouillon Gouverneur der Stadt (wiens afwesen de wreetheydt waer ghenomen hadde) uyt den welcken men de waerheydt speuren kan, indienmen immers gheloouen wilt aen een Religieus man, die nu ter doot ghingh, om sijn leuen voor de vier sehaere Godts te verandwoorden. *Zijnde nu ter doot verwesen, hebbe my verstoudt dese weynighe letteren aen V. Excellentie te schrijven, om die te bedancken voor alle ionste ende eere die ick hier te Maestricht van haer ontfanghen hebbe. Ick verklaere dat ick altoos eenen seer ghetrouwen en seer onderdaenigen dienaar van V. Excellentie geweest ben, en dieshaluen bidde de selue, datse ghedient zy voor eene ghewisse waerheydt dese sake te gheloouen, die ick op mijne saligheydt, ende op de ghenaedighe sententie Godts (die my binnen luttel uren te verwachten staet) vastelijck versekere; dat ick voor d'ontdeckinghe van't verraedt (twelck Iun Landtsman alreede met de doot betaelt heeft) in't minste noch directe-*

*die hy pijn
nigh met
vier,*

*en doet
onthal-
sen.*

*Brief
van P.
Rector
aen den
Gouverneur
Duc
de Bouillon.*

recte-

rechtelijck, noch indirectelijck iet daer af gheheten hebbe, veel min dat icker mede soude ghemoeyt gheveest hebben: dat ick soo menighweruen aen V. Excellentie mondelingh verklaert hebbe, hoe eyghentlijck sulcks met onse Constitutien strijdt, en vande selue ver-vremdt is, Hier op gae ick steruen, en tot oorkond der waerheydt kusse met alle rechtsinnigheydt ende eerbiedinghe de handen van V. Excellentie. Den alderghetrouwsten en meest-verbonden dienaer Ioannes Baptista Boddens. Ick ben ghenoodtsaect door de handt vanden cippier te schrijuen, naedemael de mijne door't pijnighen ongebruyckelijck ghe worden is. uyt Maestricht den 20. Iulij 1638.

Trigaultius de Christianis apud Iaponios triumphis li. 1. c. 4.

Liefde der Societeyt tot de Hollandtsche Caluinisten. Rom. 12. 20.

Dieper en wil ick dit perck niet intreden, dat noch werm is vande versche moort, 't onnoosel bloedt dat noch roockt, verdient eene vromere penne, die metter tijdt elders sal opstaen, om de kloecke kampers te kroonen. Dit en moght hier niet versweghen worden, om te betoonen, dat het onnoodigh is verre buyten 'slandts ouer zee den lauwertack van martelic erghens in Iaponien te gaen naeiaghen, die ons de Caluinisten veel ghereeder t'huys op onsen eyghen bodem weten te bieden. Hoe wel (om dit met een woordt in't voorby-gaen te raken) de Hollanders een groot deel inde grouwsaeme Iaponische vervolghinghe hebben. Wy leefdender heel gherust, tot datse de Heydenen en hunnen Keyser quamen wijs maken, dat wy onder het decksel des gheloofs nieuwe Rijcken waeren komen soecken, om die aen den Coningh van Spaignen t'onderworpen. Hier uyt ontstonden de brandt-staken en moordt-kuylen, diese nu als fraeye Christenen wel komen voor kortswijle aenschouwen. Doch, voor al den haet diense ons draghen, en voor alle de vieren diese ons stoken, en sullen wy anders niet doen, als vierighe kolten van allerleye wercken van liefde op hunne hoofden vergade-

gaderen. De kerckers van Brabandt nae hunne neder-laghe van Calloo, ende noch daghelijcks die van Winocs-Berghe en Duynkercke, ghetuyghen ghenoech met wat eene ghedienstigheydt de ghevanghene van ons voorkomen, en nae vermoghen gheholpen worden. Ick laete staen met wat perijckelen en moeyte men hunne saligheydt in Hollandt selue gaet beneerstighen. Nae alle welcke gheestelijcke en lichaemelijcke bermhertigheydt, indiente euenwel (ghelijck 't schijnt) onse vijanden willen zijn en bliuen, sullen wy den strijdt moeten ghedooghen, ende elck voor ons hoeft, tot ieder een van henlieden dese woorden vanden H. Hieronymus ghebruycken: *In een punt en sal ick niet kunnen ghedraghen, dat ick den ketteren spaeren, ende my seluen niet Catholijck betoonen en soude: in geval dit de reden van ons verschil is, steruen kan ick, maer niet swijghen.* ad Ruffinum.

Vande kettters (daer wy gheene beteringhe af en verwachten) is d'ongunste, iae de vijandtschap, al mede onder de Catholijcken gheraect: welcker vele, 'tzy uyt onkenschap (die onminne maect) 'tzy uyt moedtwillighe boosheydt (dat wy Godt ende den mulder laeten scheidten) de wapenen van hunne partijdighe tonghen dies te schaedelijcker teghen de Societeyt aenghetrocken hebben, hoemen klaerder in't exempel van onsen Saligh-maker sien kan, datter gheenen haet bitterder en is, als van sijn eyghen volck, en vande Gheestelijckheydt onder malckanderen.

Sedert dat wy in Nederlandt zijn, noyt en isser schier iaer sonder eenigh onweder hier oft daer voor-by gegaen. Vanden beghinne af stonden de winden teghen ons op te Louen. P. Wischauen wierdt gheblaemt, Pater te Louen, Adrianus ghekerckert, de Pastoors staecken de hoofden

t'samen om onse diensten te verhinderen, men schreef
 richtbaere boeckskens, men verboodt de scholen, men be-
 lastede ons met soldaten, men ruyde de iongheydt teghen
 ons op, ouer al sochtmen ons mondelijck en schrifte-
 lijk te laken. Hondert iaeren heeft dit gheduert, ende
 noch en is't gheen eynde. t'Heel landt door, maer be-
 sonder t'Antwerpen, waeren wy Duc d'Alue ende sijn-
 nen soon Fredericus in den wegh. Den Bischoep Son-
 nius ende den Magistraet, anderffins wel tot ons ghe-
 findt, weken aen sijn' af-keerigheydt: desen weygherde
 ons de wooninghen, dien ontnam ons 'tgebruyck vande
 capelle: inder voeghen, dat wy dry iaeren langh buyten
 'shuyse van d'eene plaetse op d'andere moesten gaen Missie
 lesen. Tegen welck interdict, schoon dat wy eene Pauselije-
 ke bulle verkregen, om, onaenghesien den Bischoep, de
 capelle t'huys te ghebruycken; soo hebben wy nochtans de
 heuscheydt voor ons recht ghestelt, ende de sake uyt eer-
 biedinghe tot eenen beteren tijdt laeten henen sluyeren.
 Onder-tusschen wasser ghewagh onder sommighe hoof-
 den, datmen dese nieuwe Orden niet en behoorde t'aen-
 veerden. Van welcken inhoudt al mede de brieuen waren,
 die den Gouverneur van Antwerpen Fredericus Perenot-
 tus aen den Magistraet sondt. Doch hy veranderde eer
 langh van ghesintheydt, als hy uyt sijnen broeder den
 Cardinael Granuel verstondt, wat eenen goeden dienst
 de Societeyt t'Antwerpen aen de gheplunderde borghers
 van Mechelen ghedaen hadde. Duc d'Alue hadde dese
 stadt tot buyt aen sijn krijghs-volck ghegheuen, ten eyn-
 de de sware straffe van eene wanckel-moedighe stadt (ghe-
 lijk hy verhoopte) alle d'andere soude in bedwanck hou-
 den, en met een vaste ghetrouwigheydt in haere schuld-
 dighe onderdanigheydt stapelen. Dus wierden alle kercken,
 cloo-

*t'Ant-
 uwerpen.*

*Plunde-
 ringhe
 van
 Meche-
 len:*

cloosters ende huysen deerlijck berooft , ende de plunderinghe t'Antwerpen voor eenen kleynen prijs veyl ghebraght: twelck onse Patres siende, hebben uyt medelijden een werck van Christelijcke liefde bestaen, en verscheyden rijcke coop-lieden uytghemaect , die 'tgoedt ten leeghten inkochten, en voor 'tselue gheldt ter minstter schaede aen de eyghenaers wederom ouerlieten. Den heelen kerck-roof wierdt oock door eenen van onse Priesters achterhaelt, ende uyt de handen vande soldaeten ghekreghen : bouen dien eene merckelijcke somme gheldts door ons ingheuen en toedoen vande Antwerpenaers by den anderen vergadert, om den meesten noodt van hunne gheplunderde ghebueren eenighsins te verlichten. Dese onse bermhertigheydt gaeyde soo wel aen den voornoemden Cardinael, die voor desen Archsbisshop van Mechelen gheweest was, dat hy door sijnen broeder de Societeyt daer van dede bedancken : den welcken by dese gheleghentheydt van dien tijdt af onsen vriendt bleef. Beter werck en konden wy in sulcken gheval niet doen, en nochtans en heeft het de quaede tonghen der wangunstigher niet moghen ontgaen. Eenen Religieus vergat sich soo verre op den preeck-stoel, dat hem den Bisshop Sonnius met 'tCapitel den mondt snoeren moeste.

Hier mede en hiel den laster euen-wel soo niet op, of daer en wierden menighe van fabelen onder de ghemeyn-te gestroyt, ende door eenighe vande Gheestelijckheyt bevesticht, dat wy de vrouwen leerden aen haere mans wederspannigh zijn, ende onder den schijn van heyligheydt t'onser huysen disciplineerden. Dit seydemer op alle waghens en schepen, en wierdt nu voor ghewis ghehouden : inder voeghen dat men oock op den Magistraet ernstelijck versocht, te willen dit gherucht in achinghe

nemen, en neerstelijck onderfoecken. Doch, dien was wijser als sulcks te ghelooouen, en liet alles op sijn beloop. Maer soo de nijdigheydt hier mede noch niet vernoeght en was, heeftse ons door de selue vijanden langhs eenen

De Societeyt moet de kercke vande L. Vrouwe-broeders verlaten:

anderen wegh aenghetast. Wy ghebruyckten by ghedooghe de kercke vande Lieue Vrouwe-broeders, en stelden die op met grooten toe-loop van't volck, 'twelck nae onse diensten ende predikationen quam. Dit seurde sommighe andere, die niet en konden ghelijden dat de sonne in't water schein, ende dat selfs oock eens anders mans kercke door ons welvaren soude: daerom ghinghense de Patres, onder den deckmantel van schande, teghen ons opstoken, als of hunne eere grootelijcks daer mede verkort wierdt, dat eene oude Religie (ghelijck sy waeren) haeren luyster en bystandt van nieuwe aenkomelinghen moeste gaen haelen. Sy vermoghten soo veel by hen, datse ons op eenen onbequamen tijdt hunne kercke opseyden, ende op eenen schup-stoel stelden. Noch en is dit niet ghenoech gheweest aen d'afkeerighheydt. 'tIs omtrent vijftigh iaeren gheleden, datse't met allerleye blaeme soo bondt maecte, dat den Bischop ghenoodtsaecht wierdt onse onnooselheydt met een openbaer oorkondt van ghetuyghenisse schriftelijck voor te staen: waerom wy ons te min verwonderen, al blaest den seluen windt by wijlen noch al t'Antwerpen, hy heeft nu by de tachtentigh iaeren in dat gat ghestaen.

kaere leeringhe wordt bevochten,

'tGhene tot noch toe byghebraght is, wierdt schier al in't ghemeyn met eenen blinden aenstoot ghedreuen, sonder eenigh wit in't besonder teghen de Societeyt voor te hebben. Tusschen beyde zijnder verscheyden partijen opgestaen, waer van d'eene onse leeringhe, d'andere ons leuen en manieren laecte. Een vermaert Doctoer van Louen hadde moeten by bevel vanden Paus sommighe sijne leer-

leer-ftucken opentlijck afgaen in't bywefen van P. Fran-
 cifcus Toletus , doen noch Iefuit , maer kortſ daer nae
 Cardinael, die'r als Apoftoliſchen gheſandt daer toe ghe-
 ſchickt, ouerſtondt. Dit konden ſommighe vande Theo-
 logiſche Faculteyt niet ſwelghen, ſonder de ſchande op ons
 te verhaelen. Om hun hayr dan wederom te krijghen, ſpan-
 nenſe t'ſamen teghen P. Leonardum Leſſium aen, en trec-
 ken, noch ter goeder trouwe , noch ten rechten verſtande,
 een-en-dertigh voorſtellinghen uyt ſijne ſchriften , die hy
 vande predeſtinatie, ende andere dierghelijcke punten, aen-
 gaende de voorſichtigheydt Godts in't verkiefen der men-
 ſchen tot de glorie, voorgheleſen hadde. Deſe gaenſe, ſon-
 der den man te hooren ſpreken, niet alleenlijck vermaken,
 maer oock verwijſen, als offe niet Catholijck en waeren,
 en ghemeynſchap met de Pelagianen ende Semipelagian-
 nen hebbende , teghen de waere leeringhe vande H. Ker-
 ke ſtreden. Sy braghten hun opſtel ſoo verre, dat hen Bi-
 ſchoppen, Prelaten, en vele treffelijcke mannen mede-vie-
 len , en teghen Leſſium onderteekenden. Hier mede niet
 te vreden, trocken aen hun ſnoer d'Vniuerſiteyt van Douay
 (de Sorbona van Parijs bleef weygherigh) en ſtellen eene
 beſondere leſſe teghen hem op. 't'Is te verwonderen , wat
 een' opſprake, iae oproer, deſe haſpelinghe 'theel landt door-
 maecte ; als den Preſident Pamele , ende meer Raedts-
 heeren , neffens een deel vande Biſchoppen met ons , an-
 dere met d'Vniuerſiteyt hielen . Onſe vrienden ſtraf-
 ten de heuſcheydt , met de welcke de Societeyt hier in
 voortghingh , en ſeyden , dat het tijdt was om uyt te ſien,
 en ſijne tanden te toonen, als duſdanighe dogghen ende ou-
 de honden begonſten te baſſen. Maer de voorſichtigheyt
 van Leſſius , die te Roomen in voor-raedt was , heeft de
 donckere wolcken haeft veriaeght. Hy hadde ſijne voor-

*door de
 Facul-
 teyt der
 Theolo-
 gantzen
 te Louen,*

*die ver-
 ſcheyden
 Prela-
 ten tegen
 Leſſium
 doen on-
 dertee-
 kenen,
 en d' V-
 niuerſi-
 teyt van
 Douay:*

*voorſich-
 tigheydt
 van Leſ-
 ſius :*

viens
leeringhe
den Paus
goede
vondt,

ftellinghen derwaerts aen onfen Eerweerdighen P. Generael ghesonden, den welcken de selue aenden Paus Sixtus den V. (die selue een kloeck Theologant was) en defen aen de vergaderinghe der Cardinaelen aendienende, watter eendraghtelijck ghesloten, datse van goeden aloy waeren, noch iet teghen de Catholijcke leeringhe der heyligher Kercke en begrepen. Dus, om voordere scheure te verhoeden, ende de verwaentheyte van soo blinde Censeurs nae eyfch te verdederen, soo schreef den Paus aenden *Episcopus Calatinus*, dat hy sich met alle vlijt van Ceulen (daer hy Nuntius was) nae Louen begheuen soude, ende in sijnen naem 'tgheresen gheschil voor den Apostolischen Stoel trecken, noch eenighs ghedoozhen, dat de gheschillen ouer de punten des gheloofs van eenighe andere Bischoppen, als vanden oppersten (die inde plaetse Petri is) nae oude ghewoonte der heyligher Kercke gheoordeelt souden worden. Met dit bevel komt den Calatinus op't spoedighste na Louen, roept de partijen by den anderen, en toont sijne credentie-brieuen; de welcke nu voor oprechte en ghetrouwe van wederzijde aenghenomen zijnde, soo heft hy sijne reden op met een groot beklagh teghen de Faculteyt, datse haeren voet op eens anders mans erue ghestelt, ende haer verftout hadde bouen maght eene soodanighe sake t'onderwinden, die den Paus alleen toestondt te bevonnissen; te meer, datse dit aengherecht hadden sonder Lessium eens te hooren spreken, oft de verwesene voorstellinghen ter deghe t'onderfoecken.

en vandē
Nuntius
onder-
socht
wordt,

Nae dese voor-reden begheeft hy sich voor goedt om 'tgheschil te doorgronden: 'twelck bevindende dat het eenveerdigh met sijne Roomsche onderrichtinghe ouer een quam, soude daedelijck 'tgheraemde vonnisse voor Lessius ende de Societeyt uytghesproken hebben; en hadde den Archbischop van Mechelen Hauchinus, soo wel om sijn'eyghene
(want

(want hy desake vry wat sterck teghen ons ghedreuen hadde) als om anderer Bischoppen, ende der Vniuersiteyt eere te bewaeren, niet tusschen beyde ghekomen, ende den Nuntius ghebeden, dat hy sich in plaetse van rechter, als middelaer tot een accoord wilde laeten ghebruycken. Dus heeft hy een scherp ban-schrift opentlijck verkondight teghen alle de ghene, die d'eene oft d'andere partije van ketterije oft dwaelinghe in volghende tijden soude derren betichten. In welcken excommunicatie-brief soo hy de woorden vanden Paus Sixtus tot eere van Lessius ghestelt hadde, is de leeringhe vanden goeden Pater ende de Societeyt in haeren goeden roem ghebleuen. Inder voeghen, dat d'onbedachtheyt der ghener wel grootelijcks te verwonderen is, die nae t'verloop van dry-en-vijftigh iaeren (als wy nu meynden buyten nijt en strijdt met vreughde ons honderste iaer te vieren) d'oude koeye noch eens met mis-verstandt van eenen nieuwen Augustinus uyt de gracht haelen: de welcke doch voor niemant waerschijnlijk meer en sal stincken, als men se sal beghinnen t'ontleden, als voor d'uytgrauers selue: teghen de welcke alreede een groot vooroordeel vanden Paus ghegaen is, als hy den boeck heeft doen verbieden, diemen met soo vele kromme-spronghen in't licht ghedronghen heeft. 'tIs ghenoech vande leeringhe.

Op ons leuen zijn tweederhande schichten aenghekomen, d'eene van ghierigheydt, d'andere van hooveerdigheydt, als of wy onversaedelijck van goedt en van eere waeren. D'eerste vloogh ouer zee tot d'ooren des Coninghs toe: by den welcken wy dies aengaende soo beschreuen waeren, dat hy beuel aen sijnen Raedt te Brussel sondt van op ons inkomen te letten. Maer als hy nae een nauwspeurigh ondersoeck vanden heelen tijdtlijcken staet onser Prouincie beter onderricht was, ende dieshaluen by last vanden

*en voor
goedt
ver-
klaert.*

*De So-
cieteyt
uwordt
gelacckt
mee be-
geerlijck-
heyt,*

verfchoot vanden Secreten Raedt, vanden President Pamele vier mannen uyt den Secreten Raedt gheftelt wierden, om onse aermoede met eenighen bequamen vondt van noodighe middelen te versien; heeft hy sich niet alleen ouer d'ontijdighe fame-schenders ende aenklaeghers van onse ghierigheyt verbolghen; maer op den voor-slagh vanden ghevonden middel, die hem vanden Prince van Parme ende den President ouerghefonden was, schriftelijck met sijn eyghen handt sommighe punten tot onsen voordeele aenghereeckent. Doch den goeden wille vanden Coningh en hadde gheenen voortgangh, ter wijle daer erghens wederom eenen swerten hondt tusschen beyde liep, die sijne brieuen twee volle iaeren ophiel: waer door gheschiedde (soomen middeler tijdt begonst te handelen van eenighe Seminarien tot opvoedinghe der Pastoren te stichten) dat de Societeyt ter sijde gheftelt, ende in haere aermoede ghelaeten wierdt.

ontseght Priorijen en Prebenden: Wy moghten soo ghierigh gheweest zijn, wy hadden doen een deel Priorijen, Canonicksdijen, ende andere Prebenden aenveert, diemen ons alleffins voorschoot, iae oock socht t'ouerdringhen; dan onsen Prouinciael P. Costerus siende, dat sulcks groete opsprake ende onminne vande Prelaten en Capitelen veroorsaken soude, heeft de Heeren grootelijcks bedanckt, ende den goeden naem van sijne Religie voor alle rijckdommen gheftelt. Dit wierdt vande verstandighe seer wel ghenomen; nochtans bleef'er altoos eene quaede wortel inde herten van d'ongunstighe, dat wy rijk ende begheerlijck waeren: Hun ghebouw en kerck-cieract (seyden sy) gheeft het uyt, de testamenten diese aen hen vande gheestelijcke dochters doen maken, brenghen het mede, daer toe hebbense desen staet verdacht ende in voge ghebraght.

Mijn voornemen en is hier niet, dese lakinghe in't breedt

te wederlegghen, om te betoonen hoe verre de schult van begheerlijckheit vanden roem is, die ons nae gact. Wy hebbender in't vierde boeck op sijne plaetse af ghesproken; euen-wel en kan ick eene gheschiedenisse oft twee niet voorby gaen, waer uyt men van onse ghierigheit ten rechte kan oordeelen. Als in't iaer vier-en-seuentigh de ghemuytineerde henseluen met een' al-ghemeyne uytplunderinghe van Antwerpen, dreyghden te betaelen, en dief-haluen den Commandeur Requiesens met d'inwoonders de pennin-ghen in alle vlijt opbraghten, waer mede sy aen't krijghsvolck voldeden; quamen verscheyden aerme luyden, oock al die vande Biddende Ordens, by de soldaeten gheloo- pen, om van hunne uytgheperste betaelinghe mede te deylen: 'twelck hen soo wel gheviel, datter een seker klooster voor sijn paert alleen vier duysent guldens af ghenoot. Maer soo daer niemant vande Societeyt uyt en sagh, oft de handt uyt en stack om te hebben; de soldaeten hen laetende voorstaen datse in niemant meer als in ons gehouden en waren, (van wiese dickwils in't legher hulpe ontfanghen hadden) seynden eenen vanden hoop nae ons Collegie, om te vraghen, waerom wy ons profijt niet waer en namen, en neffens andere Religieusen op soo goeden ghetije niet en quamen visschen. Men andwoordde hem, dat hy aen sijne kamera- den van onsen't weghe wilde boodschappen eerst voor al restitutie aende borghers te doen, en dan op aelmoessen te peysen. Met welcke vermaeninghe alsse niet alleen gheenffins verbittert, maer oock meer ghemoedt wierden om ons deelachtigh van hunne proye te maken; hebbense onder malckanderen eene goede somme gheldts uytghe- leght, en die nae't Collegie gesonden. De Patres bedanckten hen vande beleeftheit, en seyden als voren, datse gheenen roof voor aelmoesse aenveerden en souden: dus, wildense

sy toont datse niet ghierigh en is:

Strada de bello Belgico.

vveygert onrecht-veerdigh goedt te ghenietē.

*vaer
ouer van-
den Ma-
gistraet
ghepresen
wordt.*

een deughdelijck werck met hun ghelddt doen, datse't aen d'aerme lieden en schamele borgherije, op wie sy't ghehaect hadden, souden wederom gheuen. Hier hebby nu een stael van onse begheerlijckheyt, de welcke niet alleen vele vande soldaeten beweeght en heeft, om restitutie te doen, maer oock den Magistraet, om ons opentlijck voor al het volck te prijsen en te bedancken.

*Ander
exempel
hier van.*

Indien ghy noch lust tot een ander hebt, hoort watter twee iaeren nae de Spaensche furie inde selue stadt van Antwerpen gebeurde. Daer wierden twee landts-knechten die met de vorighe plunderinghe rijcken buyt ghemaect hadden, ter doot verwesen: aen de welcke, soose beydegadertestament ghinghen maken, onse Patres vertoonden hoe schuldigh sy waeren het ouerschot vanden roof aen d'eyghenaers wederom in handen te stellen: den eenen liet sich ghesegghen, den anderen bleef by sijn voornemen, en maecte aen verscheyden kloosters verscheyden legaten, bouen dien dry hondert kroonen aende Societeyt. Waer van d'onse verwitticht zijnde, gatter eenen Pater op't spoedighste nae den kercker, eyscht den misdaedighen sijn testament af, en schrabb'et voor sijn' ooghen uyt dat hy aende Societeyt ghelaeten hadde; daer by voeghende, wilde hy sijne siele bewaeren, dat hyer restitutie van doen soude, aen wie het toequam: voorder, dat de Iesuiten met gheen onrechtveerdigh goetd gheholpen en waeren. Dese woorden met het feyt wierden van d'omstaenders met grooten lof opghenomen: euen wel zijne noch vande boosheyt ten arghsten verseght. Daer is eenen leughenaer soo onbeschaemt ghevonden gheweest, die wel heeft derren uytstroyen, dat onsen Pater 'tlegaet van een' ander Orden uytgheschrabt hadde: waer ouer iemandt, die 'tselue nu al sonder voorder ondersoeck vastelijck ghelooft (soo blindt is de

de passie van eenighe teghen de Iesuiten, datse het al voor Euangelie aennemem dat hen maer teghen en gaet) met eenen treffelijcken gheestelijcken Heere vande Cathedraele kercke nae de ghevanghenisse ghingh, om nae ooghen-sichtigheyt van't testament, inde teghenwoordigheyt van sulck een ghetuyghe, de sake te verbreyden, ende onse begheerlijckheyt aen niemandt ghebreck te laeten lijden. Maer soo hy het anders bevondt als men hem aenghedient, ende hy ghelooft hadde, is beschaemt met een langhe neuse nae huys ghekeert.

Dit is onse begheerlijckheyt, daermen soo sterck teghen kraeyt, als of wy al het goedt vande wereldt nae ons wilden trecken, daer wy nochtans ouer al in noodt ende in schulden zijn. Wat lasten 't Profes-huys van Antwerpen voor desen ghehadt heeft, en heeft een van onse vijanden te Parijs niet verfweghen, als hem docht dat dit goede stoffe was om sijne ruchtbaere boecken teghen de Societeyt daer mede te vullen. Wat schulden het noch heeft, ghevoelense best die'r moeten voor sorghen, en daer-en-tusschen op enckele aelmoessen, sonder eene mijte inkomste, leuen. De Collegien moghen hunne renten en iaerlijcks inkomen hebben: waer van alse nu tamelijck voorsien zijn, is hen voorder ongheoorloft eenighe aelmoessen t'ontfanghen; doch, diergelijcken en isser gheen in onse Prouincie, mits sy noch al in schulden en lasten steken. 't Welck euen-wel niet teghenstaende isser in Polen eene penne soo onbeschaemt ghevonden gheweest, die schriftelijck heeft derren laeten uytgaen, dat wy in Nederlandt wel vijf-en-twintigh kloosters vander Premonstreyten Orden (meer alsier schier zijn) met hun inkomen ingheslockt hebben. De wooninghe is alleffins noch enghe, ende op vele plaetsen onder het dack, de kamers weynigh ghestoffeert; bouen een matras, eenen

Tijdtlycken staet van onse Prouincie,

P. Argenta ad Regem Poloniae in Apologia.

stoel, een tafel, en 'tghene de studien met wat deuotie aengaet, en isser niet te vinden. De kleedinghe simpel ende onbehanghen, den kost sober en mactigh. Waer blijuen dan onse groote rijckdommen, die wy besitten? Dan (soo ick seyde) mijn voornemen en is hier niet eene langhe verweyringhe voor onse aermoede te schrijuen; 'tis ghenoegh dat het blijcke, hoe de Societeyt in ons Duyts-Nederlandt met den naem I E S V (diese voert) al mede tot een teecken ghestelt is, waer teghen veel ende heftigh gesproken wordt.

*De Societeyt
wordt
ghelaeckt
met ver-
waent-
heyt,*

Den tweeden pijn diense op ons losien, komt op de ghemeynde verwaentheyt aen, als of wy door eer-sucht van eene besondere uytstekelijckheyt, alle andere Gheestelijckheyt trachteden in grondt te seylen, oft immers te verduyfteren, om alleen in gheleertheyt en ghedienstigheyt der ghemeynte uyt te schijnen. Hierom seghtmen dat wy de Houen der Princen hanteren; van niemant en worden se nochtans min als van ons betreden. dat wy ons met de faken vanden lande moeyen; van niemant en worden se nochtans min als van ons aengheraect. dat wy ouer al onse vrienden willen indringhen, om nae der handt ons spel daer mede te spelen; van niemant nochtans en wordt hier met meerdere heuscheyt en bescheedentheyt als van ons in ghehandelt. Dese lake, die allenghskens haer seluen verslijt en souden wy niet eens achten, ten waere datter onder-tusschen eenighe naedenckingen uyt ontstonden, waer mede ('ken weet niet door wat ijuer) onse oeffeninghen en bedieninghen bevochten worden. Wat en heeftmen herwaerts en derwaerts niet ghedaen om onse sermoonen t'onderkruypen? Wat en stroytmen noch daghelijcks niet uyt teghen de Sodaliteyten, als of het maer vonden en waeren om de stadt op onse handt te draeyen, ende alle huysen te bespien? Wat weghen en ismen niet inghegaen, om den toeloop der peniten-

*vervolght
in haere
oeffenin-
ghen,*

penitenten te verminderen, uyt besorghtheyt dat wy te groot souden worden, en d'andere Gheestelijckheyt bouen het hoeft wassen? Wat een vervolgh en hebben wy niet als nu ende aldan teghen onse scholen ghesien, uyt vreesē dat wy de beste verstanden uytkippen souden, ende de Republijcke van mannen onversien laeten? Wat onweder noch onlanghs ter oorfake vande Generale Communie uytghestaen? als men oock den naem van Sijne Hoogheyt den Prince Cardinael, ende d'autoriteyt van sommighe Bischoppen, te Roomen misbruyckte, om de selue door omweghen by den Paus vruchteloos te maken. Hier heeft men ons de sermoenen, daer de catechismussen, elders wat anders afghenomen; ten minsten dat men in eenigherleye maniere tleedt van andere kercken wreken soude, die eenen afbreuck daer by saken te lijden; hoe wel datse (als bouen gheseght is) hen misgrijpen, die sulcks vermoeden. Alles wel, alster maer Godts glorie en der sielen saeligheyt niet door verhindert en worde: de welke soo wy voor ons eenigh wit ghestelt hebben, kunnen wy oock niet alleen lichtelijck met goet ghedult alle aenstooten draeghen die teghen ons aenkomen, maer al mede uytter herten de groote ondancbaerheyt van sommighe vergheuen, die nae menighe van weldaeden inde scholen ende anderffins van ons ontfanghen, met sulcke bitterheyt de Societeyt al omme bejegenen, als offe ghesworen hadden de verdiende vrient-schap met laster en vijandschap te verghelden. Aen de welke is't dat ghy de reden van hunnen haet ende afwendighe afvraeght, en kunnen anders niet bybrenghen, als de woorden van Martialis op eenen sekeren Sabidius ghesproken:

Lib. 3.
epig. 33.

*Non amo te, Sabidi, nec possum dicere, quare:
Hoc tantū possum dicere, Non amo te.*

M m m m 3

dat

dat is: 'Ken heb' *v* doch niet lief; 'ken kan gheen reden vinden:

*Dan dit seggh' ick alleen, dat ick *v* noyt beminden.*

Sy volghen blindelingh de spore van andere, en spreken van ons quaelijck, sonder te weten waerom; vele (gheloo-ue ick) uyt onbedachtheyt, oft datse hen schaemen in ghelofschap met de woluen niet te huylen; eenighe oock uyt lautere boosheyt. Die ick voor slot van't teghenwoordigh capitel maer en bidde, datse willen ghedencken: indien se gheene deught door onse scholen, predikation oft andere ghedienstigheden oyt en hebben ontfanghen, datse immers noyt eenigh onghelijck vande Societeyt gheleden en hebben. Waer toe dan ons tegen alle wetten vande Christelijcke liefde soo bitterlijck vervolght? waer toe soo vele leughenen teghen Godt en de conscientie, sonder eenigh wederpeysen, versiert oft verbreydt? waer toe ons soo haetelijck by de ghemeynten vermaect, die, 'ten deden soodanighe blaemen, de ghedienstigheyt der Societeyt tot saeligheyt van haere sielen ouervloedigher ghebruycken souden? Gheeft doch plaetse aende reden, *ende oordeelt waerachtigh oordeel.*

Zachar.
7.9.

HET VIIFDE CAPITEL.

Van d'eere der Duyts-nederlandtsche Societeyt, diese van haere doorluchtighe mannen, en verscheden loffelycke ghetuyghenissen ontfanghen heeft.

2. Cor. 3.
2.
Eccli.
44.1.

BE G H I N N E N wy wederom ons seluen te prijsen? Niet altoos, maer, 'tghene den Ecclesiasticus seght, *wy louen de doorluchtighe mannen, ende onse ouders in hunne gheslachten.* De gheheughenisse vanden goeden reuck der deughden, diese ons naeghelaten hebben, en magh met den korten tijdt van een'

een' eeuwē niet begraven worden ; maer verdient datse by alle nae-komelinghen inder eeuwighēyht blijue leuen, als een volmaect patroon van onsen roep, om daer nae te wercken. Eenighe hier van zijn eyghentlijck Nederlanders van gheboorte, andere die in Nederlandt gheleeft, oft immers 'tselue met hunne tegenwoordigheyt oft mirakelen vereert hebben.

Den H. Ignatius moet voor aen gaen, die (om sijn onderstandt dat hy te Brugghe van Gonfaluus Aguilere en Ludouicus Viues, ende t' Antwerpen ten huysē van Ioannes Cuelar ontfangen heeft) de Nederlanders altoos sonderlingh behert, schier allegader nae Roomen in sijn leuen by hem ontboden, ende in Italien, Sicilien, Vranckrijk, Duytslandt tot de meeste ampten en bedieninghen ghebruyckt heeft. Hoe soude hyse dan nae sijne dootd kunnen vergheten? Niet langher als dry daghen nae sijn gheluck-saeligh verscheyden (als elders gheseght is) verkreegh hy inden hemel dat de Societeyt vanden Coningh in dese landen aenveert ende gheghesapelt wierdt: van welcken tijdt af, tot den dagh van heden toe, hy noyt op en houdt sijne kinderen te beminnen, ende d'inghesetene des landts met verscheyden bouen-natuerlijcke gauen te voorkomen.

Ouer vijfthien iaeren ghenas hy te Mechelen eene ionghe dochter met naem Maria Kakelaer van een swaer onghewal, dat haer van eene quaelijck-ghesette fistel ouerquam, door 'rghebruyck alleen van't waeter dat t' sijner eere ghewijet was. De sake nae behooren ondersocht, en vande Medicijns becedt, wierdt vanden Archs-bisshop voor een mirakel verclaert.

Te Burburgh in Vlaenderen gaf hy door het aenhanghen van sijn heylighdom volle ghesontheyt aen eene Religieuse van S. Franciscus Orden, Ioanna Terefia ghenaeamt, die nu vanden Doctoor verwesen, haer met het heyligh Oliesel ghingh.

*VVaerō
den H.
Ignatius
de Ne-
derlan-
ders soo
bebert
heeft,*

*sijne mi-
rakelen
in Ne-
derlandt.*

ghingh tot de doot bereyden. Bouen vele sieckten was sy noch met eene blindtheyt gheraect: dan de quaelen verschouen allegader seffens op eenen korten tijdt. Dus wierdt de ghenefinghe voor een ghewis mirakel vanden Medicijn gheoordeelt, en vanden Bischof van S. Omer voor sulcks aenveert ende verkondight.

Alfoo mildt en heylsaem heeft hy sich onlanghs t'Antwerpen aen Maria Bonniers ghetoot, nae datse twee iaeren in deerlijke ghesteltenisse, ende de laetste acht daghen in gheduerighe onruste buyten alle menschelijcke hope van beteringhe gheleghen hadde: want door het eeren van sijne reliquien vielse in slaep, en nae vijf uren stondtse op frisch en ghesondt, kleetde haer selue, en met verwonderinghe der ghebuerte ghinghtse nae onse kercke om den heylighen Vader te bedancken. Daer wierden vijftien ghetuyghen afgheleydt, ende de weldaet als mirakeleus, door't toestaen vanden Bischof erkent.

Desghelijck is te Roermonde aen eens Medicijns dochterken, ende elders aen andere weder-vaeren: want alles in't besonder te melden, en laet de menigthe niet toe. Dit alleenlijck sal ick in't gros segghen, dat, ghelijck aen d'eene sijde de Nederlanders den H. Ignatium, bouen verscheyden deuotien, door stichtinghen van schoone kercken en capellen ghesocht hebben op't hooghste altoos te vereeren: alfoo hy van sijnen kant noyt op en houdt aen de selue met ontalijcke gheestelijcke en lichaemelijcke weldaeden danckbaer te zijn.

Mirakelen van sinte Xaverius in Nederlandt.

Al en heeft den H. Xaverius (datmen immers weet) ons Nederlandt met sijne voeten niet betreden; soo en heeft hy het euen-wel ten tijde van noodt sonder sijne hulpe niet gelaeten. Antwerpen was in't twee-en-twintighste iaer vande loopende eeuwe in groot perijckel, om van Mauritius, die

die met eene stercke vlotte aenquam, beschaedight te worden. Hy sprack alreede soo vermetelijck, dat hy sijn opset voor onverhinderlijck hiel, 'ten waere den hemel van bouen 'tselue omstiet, ghelijck het metter daedt ghebeurde. 'tScheen dat Xauerius, wiens dagh opstondt, de verwaentheyte met een misnoeghen aenhoorde, ende, om die te castijden, van stonden aen vorst en windt t'faemen riep, om al het tou-werck te doen beuiesen, en de schepen soo tegen den anderen te smijten, datse noch voortwaerts noch achterwaerts en konden, maer perijckel liepen van met Mauritius selue allegader te verfincken. Soo veel isser af, dat den Marquis Spinola op de selue ure als dit onweder aenghingh, met den edeldom van't landt, malckanderen de handt te Roermonde daer op gauen, datse den H. Xauerium voortaen voor eenen Patroon van des Coninghs legher aennamen. 'tWelck d'Infante Isabella verstaende, dede dieshaluen tot erkentnisse vande weldaet 'tvoornoemde tempeest met het beeldt vanden Heylighen inde locht, uytfschilderen.

Niet min en heeft hy verscheyden Duynkerckers in hunne perijckelen verhoort. Den Capiteyn Peeter Norman, die 'tschip Xauerius voerde, wierdt tweemaal door hem bewaert; eens, als hy van dry Hollanders benauwt, belofte met sijn volck aenden Heylighen doende, by onverwachte rijfinghe van eenen dicken mist ontquam; andermael, als hy 'tHeylighdom van Xauerius gheduerende 'tghevecht aenden grooten mast hechtete, waer teghen eene schuyf-tanghe vanden vijandt op ons gheschoten dweers door alle de matroosen en soldaeten, sonder iemandts hinder aenquam, ende stillekens neder seegh, als offe den heylighen pandt ontsien hadde; maer soo men dese opnam, ende den vijandt met eenen ruyterlijcken scheut weder 'thuys sondt, maecte se sulcken scheur in sijn schip, dat het sich moest

ouergheuen, of het foude te gronde ghegaen hebben.

Noch vremder was het gheval dat aen Ian Vrients wervervoer, die met eene kleyne fregatte in zee gheloopen was, ende in duyfent perijckelen stondt om van eenen Hollandtschen oorloghs-man verwonnen, ende met alle sijn volck ouer boordt ghesmackt te worden. Hy nam sijne toevlucht tot Xauerium, hy hongh insghelijcks 'tkasken van sijn heylighdom aen den mast, hy versterckte sijne maets, iae verlekerde hen oock datter gheen noodt en was, *Komt het anders uyt, seyde hy, worpt my in zee.* De woorden waeren noch in sijnen mondt, allier eenen koghel op sijne borst aenquam, die voor sijne voeten neder-viel, sonder door te gaen. Hier ouer ontfaect eenen windt, waer mede hy vlughs de doot ende den vijandt ontfeylt. Maer soodie gheduerigh aen stijfde, ende dat men nu niet min de goluen als te voren den vijandt en vreesde, neemt hy de heylighe reliquien vanden mast, en laetende de selue met een touwe inde zee sincken, voorseght hy aen sijn volck, datse eer langh de riemen noch sullen moeten uytlegghen, om voorts te gheraken. 'tWelck als't daedelijck gheschiedde, soo wierdter eenen ketter, die alle dese mirakelen met verwonderinghe voor sijn' ooghen sagh, tot het Catholijck ghelooue en tot het eeren vanden H. Xauerius bekeert.

P. Petrus Faber in Nederlandt, Noch dry andere vande thien eerste Patres hebben onsen Nederlandtschen bodem betreden. P. Petrus Faber, die ten deele door sy seluen, ten deele door Strada en Wischauen wondere dinghen te Louen uytgherecht heeft: inder voeghen datmen hem niet alleen de beghinselen van't Louensch ende Maestrichtsch Collegie, maer schier den heelen oorsprongh vande Nederlandtsche Societeyt moet toeschrijven. *P. Iacobus Laines* den tweeden Generael, die de fonda-
men-

menten van 't Antwerpsch Collegie gheleght, ende den Cardinael Granuel met den President Viglius aen de Societeyt ghewonnen heeft. P. Alphonfus Salmeron dien grooten Theologant, die'r op twee verscheyden reysen met twee ghesanten Cardinalen ghesien is gheweest. Bouen dien heeft Nederlandt d'eere, dat het inden persoon van P. Paschasius Broëtus (die een mede vande thien eerste was) de Societeyt heeft helpen stichten; mits desen eenen waerachtighen Nederlander gheweest is, omtrent Camerijck gheboren, schoon dat hy sich te Parijs voor eenen Picard uytgaf, om sijne studien, gheduerende d'oorloghen, sonder stooringhe te moghen vervolghen.

Behaluen dese hebben verscheyden uytheimsche Patres in dese landen door deughtsaemheydt en gheleertheydt uytgheschenen: P. Hieronymus Domenecus den eersten Prouinciael van Sicilien, P. Franciscus Strada den eersten Prouinciael van Aragon, P. Andreas Ouiedo den tweeden Patriarch van Ethiopien, P. Hieronymus Natalis, die de Constitutie vande Societeyt, by bevel van S. Ignatius ende Laines, alleffins verbreydt heeft; P. Petrus Ribadeneira, die den Coningh te Brussel verwillighde om de Societeyt in desen sijnen Staet t'aenveerden; P. Robertus Bellarminus, die nae P. Ribadeneira seuen iaeren langh te Louen in S. Michiels prochie in't Latijn ghepreeckt heeft, en nae der handt Cardinael gheworden is; P. Franciscus Toletus, die vanden Paus ghesonden wierdt om te staen ouer de her-roepinghe van sommige verdoemde voorstellinghen, en niet langh daer nae den rooden hoedt moest aenveerden; P. Campianus ende vele andere Martelaers, als zijn Sothuellus, Thomas Garnettus, Walpolus, Ogilbræus, Collinus, Constantius: die allegader de voncken van hunne ouergroote liefde Godts op den Nederlandtschen heerd ghevat hebben, waer uyt

en Alphonfus Salmeron, P. Paschasius Broëtus Nederlander.

Verscheyden uytheimsche Patres hebben ons Nederlandt vereert:

Ribadeneira,

Bellarminus,

Toletus,

Campianus.

naemaels het vier ontstaen is, 'twelck hen op den outaer vande martelie als eenen brandt-offer ter eeren Godts heel verslonden heeft.

Doch alle dese, als gheleenden huys-raedt, stellen wy gheerne wederom ouer aen wiese toekomen, om onse Pro-
*Treffe-
lijke Ne-
derlan-
ders by-
te slants,* uincie met haer eyghen haue te stofferen. Dese bevinde ick tweederleye: d'eene die hier te lande ghewonnen, maer el-
 ders ouerghevoert, ende ghelijck op eenen anderen grondt verplant zijn; d'andere, die hier te lande niet alleenlijck ghewonnen, maer oock ghebleuen zijn. Onder d'eerste zijn P. Mercurianus, Cornelius, Berchmannus, die wy aen Italien ouergheset hebben: P. Wischauen, Vinck, Daniel, die wy aen Sicilien gauen: P. Canisius, Cuuillonius, Goudanus, Del Rio, Ioannes Busæus, Deckerius, Becanus, die nae Duytslandt ghinghen: P. Barzæus, dien wy tot faeligheydt van soo menighe sielen aen Indien schoncken. Welcke allegader hoedaenighe mannen sy gheweest zijn, soude hier te langh vallen om te verhaelen, euenwel en magh icker twee oft dry vande vernaemste niet verswijghen.

*P. Petrus
Canisius,* P. Petrus Canisius, te Nimmeghen in Gelderlandt geboren, was niet alleenlijck den eersten onder alle de Nederlanders, die inde Societeyt quam, ende van P. Faber te Ceulen ontfanghen wierdt, maer bouen dien oock den eersten vande heele Societeyt, die oyt boecken in 't licht gaf. Den Coningh Ferdinandus verfocht op hem, dat hy eenen Catechismus schrijuen soude, 'twelck hy te Ween in Oostenrijck in 't iaer 1554. dede. Dit was het eerste stuck wercks, waer in hy sijne ende der Societeyt gheleertheydt t'samen aen de werelddt met sulcken vernoeghen ten toone stelde, dat sich niemant der nae-komelinghen en behoefte te schaemen, om op desen grondt-steen voort te bouwen.

Hy

Hy wiert van S. Ignatius den eerften Prouinciael van Duytflandt gheftelt, en gaf sulck eenen luyfter door de Noordfche landen aen de Societeyt, dat hem d'onwetende voor den auteur vande Iefuiten hielen, en dese nu inde wandelinghe niet anders als Canifianen en noemden. Hy was soo fchrickelijck aen de ketters, dat hem niemandt en derede wederftaen; Melanchthon, Sneppius, Piftorius, Sarcerius, Bullingerus, Brentius, ende voort alle die ongaere voghels, in Lucifers fchoot uytghebroeydt, moesten fwichten allie maer fijne redenen en hoorden: waerom hy oock van henlieden fchimpfghewijfe (hoe wel niet t'onrecht) *Canis Austriacus*, dat is, *den Oostenrijckschen hondt* ghenoecht wierdt, om dat hy oft gheduerigh voor de kudde CHRISTI teghen de woluen aenbafte, oft als eenen haefen-windt altoos op de bane was, om ketters te iaeghen, en fielen te vanghen. Soo groot was den roem van fijnen ijuer ende loffelijcke daeden, dat Princen, Coninghen, Keyfers, iae oock Pausen felue, van hem ghetuyghden, dat hy den eenighen steunftoock was, waer op de Catholijcke Religie in Duytflandt was blijuen ftanen, ende noch rustede. De ketters (om een van hunne leughenen hier onder de waerheydt te voeyeren) plaghten te fegghen, dat sonder Canifius het Pausdom om verre lagh. Wat daer af zy, den Roomschen Coning Ferdinandus fchreef hem immers toe, dat hy fijn Rijck door hem behouden hadde; alle de Bifchoppen, Prelaten en Republijcken riefen om hem, om den brandt vande ketterijen te komen bluffchen, oft immers te ftutten; hy wierdt euen-fterck van alle Vniuerfiteyten ende Dom-kercken verfocht, om de Catholijcke waerheydt met difputeren en preken voor te ftanen; hy wierdt vanden Paus Pius den IV. aen de Princen van heel Duytflandt ghesonden, om die in't oudt ghelooue te ftapelen. Waer mede

befigh zijnde, quam hy te Nimmeghen in zijn vader-landt, daer hy alle sijne vrienden wel hondert en twintigh in ghe-
tal (die hem elck om 'tseerste ter tafelen noodden om te toe-
uen) dede alle de spijs in 't gasts-huys draeghen, om d' aer-
me lichamelijck, ende henlieden gheestelijck nae de siele
te voeden, ghelijck het ghebeurde: wantse tot een toe alle-
gaeder biechteden en communiceerden, en nae een vierigh
vermaen dat hy hen voorhiel, aen hem de handt gauen dat-
se noyt van't oudt Catholijck ghelooue afftandt en souden
doen. By Otho den Cardinael van Aufpurg was hy in sul-
ken weerde, dat sich defen wel by wijlen vernederde om
hem de voeten te wasschen: by den Cardinael Hosius soo
wellekom, dat hy te Trenten sieck ligghende, soo hy Cani-
sium maer en sagh aenkomen, uyt enckele blijdschap op
staenden voet ghenas. Hoe wel daer vele zijn, die dit voor
een mirakel (ghelijck noch meer andere dierghelijcke vren-
de uytkomsten) aenghenomen hebben. Hy stierf te Friburgh
in Switserlandt, met grooten roem van heyligheyt, ende
wierdt nae sijne doot met verscheyden mirakelen van
Godt vereert. 'tIs onseker, offer nae Godt en S. Ignatius
iemandt anders is, aen wien de Societeyt, immers in Duyts-
landt, meerdere verbintenisse heeft, als aen Canisius.

*Theodo-
ricus Ca-
nisius,*

Sijnen broeder Theodoricus magh hier bykomen, dien den
H. Ignatius stracks metten eersten aensien soo beminde, dat
hy hem niet alleen inde Societeyt, maer ooc tot een gemeyn-
saem gheselschap in sijne kamer ontfongh. Hy regeerde vele
iaeren de Collegien van Munchen, Dilingen en Ingolstadt :
waer hy oudt van iaeren, en vol van verdiensten, ten hemel
nae d' Enghelen voer, met welcker naem hy om d'onnoosel-
heyt sijns leuens van groot en kleyn ouer al vereert was
gheweest. Eene gheraecktheyt ontnam hem ganschelijck
sijne memorie eenen tijdt langh voor de doot, soo dat hem
buyten

buyten de soete naemen IESVS en MARIA, die hy noch altoos inden mondt hadde, sijnen eyghen naem oock ontgaen was.

Ter wijle dese twee lichten inden Noorden uytſchenen, ghingh P. Gaspar Barzæus, gheboortigh van Ziericzee in Zeelandt, de fackelen van sijne bernende liefde, door heel Oolten, tot Ormus in Perſien toe, draeghen. P. Simon Rodrigues een vande thien eerſte Patres ontſongh hem te Liſboa inde Societeyt, als tijdtlijcken Coadiuteur, in't ſelue iaer als Luther in Duytſlandt ſtierf. Maer den gheeft Godts, die hem in't herte woelde, ſtelde wel haeft de keerſe op haeren kandelaer. hy ghevoelt eenen inwendighen drift om te preken, hy derre't inden reſter voor ons volck beſtaen: 'ten hadde gheen ſchick, hy doetſe allegaeder met ſijn' onghe-maniertheyt lacchen. Ghevraeght dan zijnde van P. Simon, wat hem van ſijne predikatie docht, Al en iſ't, andwoordde hy, voor deſe reyſe niet wel gheluckt, euen-wel ſalick noch een predikant worden. Waer by ſoo hy vaſtelijck bleef, en Simon nu ſijnen ijuer begonſt te mercken, doet hem Prieſter wijen, ende op de dorpen aende landtſlieden preken. Welck hy met ſulcke beroerte vande herten dede, dat al het volck ſich menighweruen voor ſijne voeten wierp, om te biechten; inder voeghen dat hy wel onder-tuſſchen twintigh uren achtergaens daer mede beſigh bleef. Dus ſondt hem Simon nae Indien, om dat hy Xauerius, den eenen Apoſtel aen den anderen, behulpigh weſen ſoude. Noyt ghelijcker paer in onvermoeytheyt en ijuer. Goa was den eerſten heerdt daer hy ſijn vier ſoo ſtoockte, dat eer langh de heele ſtadt in brandt ſtondt. 'tſcheen dat elck woordt (ghelijcker van Elias ſtaet) *ghelijck eene fackele bernde*, oft wel, ghelijck den Heere by Ieremias ſeght, *als eenen hamer was die de ſteenen morſelt*. Noch de woeckerers, noch d'onkuyſche, noch de wraeckgierighe en konden 'tgheweldt van ſijnen vierighen gheeft

P. Gaspar Barzæus,

Eccli. 48. 7. Ierem. 23. 29.

gheeft wederstaen. Men sagh menighmael datse sich in volle kercke nae 'tfermoon aen sijne voeten wierpen. Maer noyt en blaecte dit herte meer, dan als het binnen Ormus den strijdt aende sonden die'r ouertolligh waeren, ende aende Sarafijnsche superstitionen leuerde. Doen saghmen datter verscheyden koop-lieden, tot twintigh duysent kroonen al onrechtveerdigh gewonnen gheldt, seffens aen sijne voeten braghten, 'twelck hy by ghebreck van d'eyghenaers, allegader tot behoef vande aerme dede besteden. Doen saghmen dat hy in vollen daghe, met eenen hoop leer-kinderen uyt den catechismus, den Sarafijnschen tempel ghingh open breken, ende het kruys daer in planten. Al het Mahumetaensch ghespuys stontd en grimde ghelijck leeuwen, en ghelijcke-wel niemant en derrede sich daer teghen stellen. Ick en ghelooue niet datter dierghelijck feyt noch een in heel Indien gheschiedt is : te meer dat den Coningh selue inde stadt teghenwoordigh was, en Barzaeus met sijne kinderen 'tweldt behiel, de Sarafijnen oft niet derrende, oft niet willende, den tempel voortaan tot hunne superstitie ghebruycken, die door't kruys CHRISTI (soo sy dit naemen) nu onteert was : waer ouer hy ten dienste der Christenen bleef. Doen saghmen dat de Ioden selue hem groote eere bewesen, ende de Sarafijnen den boordt van sijne kleederen, iae oock sijne voet-stappen kusten ; soo groot was den roem van sijne heyligheyt, die als nu en als dan haere straelen al mede door prophetijen en mirakelen uyt schoot. Aen eenen herdtneckighen Portugies ioegh hy eene swaere sieckte op den hals, tot dat hy sich biechtede, en niet langher : aen eenen anderen, die sijne wraeckgiericheyt niet en wilde laeten vaeren, voorseyde hy, dat hy eer langh te vergheefs om eenen Priester roepen soude. 'twelck 'sdaeghs daer nae gebeurde, als hy haestelijck stierf, eer den biecht-vader by de handt

handt was. Hy wierdt in't Portugies prekende van eenen Sarafijnschen edel-man, die dese taele onbekent was, volkomenlijck verstaen, waerom sich dien oock tot ons ghe-loouē bekeerde. Hy stierf eyndelijck nae 'tbekeeren van ontallijcke sielen, Prouinciael ouer Indien, binnen Goa, daer hem nae eene vierighe predikatie, die alle herten ontstelt hadde, sijne krachten schier al staende begauen.

Alsoo groote, oft oock meerdere, mare van heyligheyt ghingher achter P. Cornelius Wischauen, die een Mechelaer zijnde te Louen woonde, en nu veerthien iaeren dagh en nacht een scherp hayren-kleedt op sijnen ruggh droegh, eer hy aldaer inde Societeyt van P. Faber ontfanghen wierdt. Van doen af schenen sijne deughden soo hel, dat sijn leuen by gheschripte onder den man liep. De aenkomstē ende de woon-stede van d'onse wiert hem Godtlijck veropenbaert. Sijn' ootmoedigheyt was uytstekelijck, en wierdt noch meer van Faber gheoeffent, die hem in duysent manieren proefde: onder andere, daer hy nu een beiaert man en Priester was, by een ieghelijck bekenē, dede hem met den sandt-looper inde handt aende slincke sijde vanden ionghen student Strada gaen, als hy ghingh preken. Dus verweckte sijn exempel Leonardum Kesselium, Nicolaum Goudanum, en Lanoium, Danielem Parebruck, Adrianum Adriani, Maximilianum Capella, ende meer andere vande treffelijckste ionghmans der Vniuersiteyt, om hem inde Societeyt te volghen. Sijne reynigheyt heeft hy tot den eynde toe onbevleekt bewaert: waer toe hy oock elck een met sulcken ghewicht van krachtighe redenen vermaende, datter ontallijcke soo in kloosters als inde wereldt de selue onderhielen. Als hy te Messinen in Sicilien Nouicie-meester was, gingh den roep achter stadt, datter noch weduwe, noch ionghe dochter (hoē houwens ghesint sy oock waren) hem

Cornelius Wischauen,

maer eens te woorde stondt, of haeren lust en verghingh, en begonst Gode in suyuerheydt te dienen. Dus gheviel het datter dry edele ionghvrouwen, die alreede verlooft waren, willende daer van eene proeve nemen, ghelijcker handt alkaecks by hem te biechte quamen. Maer 'tioockspel verkeerde terstondt in ernst. D'eene voor ende d'andere nae, soo hy elck verboodt aen haer ghesellinne te segghen hoe se ghevaren waren, veranderde op staenden voet van sin, en keerde nae huys met opset vanden Bruydegom CHRISTO voort aen te hanghen. Dit gaf een groot gherucht inde stadt; maer noch wel soo groot 'tghene in een' ijdel-tuyte ghebeurde, die om de schoonheyt van haer gekrolt hayr al te hoogen moedt in haren boesem voerde, noch van't suyuer oft cloosterlijc leuen en wilde verstaen. Hyen sprack haer maer eens aen, en voorseyde dat se eer langh dese hooveerdigheydt in't selue hayr bekoopen soude: weynigh tijdt daer nae viel het heel uyt, en sy nu kaluwe zijnde, sagh niet schoonder, als haere schaemte met eene cloosterlijcke wiele te bedecken.

Histor.
Soc p. 2.
l. 1.

Beyer-
linck in
Theatro.

Desen man was soo vermaert om de kracht, waer mede hy de duyuelen verdreef, dat het noodigh is gheweest (sooder van alle kanten te groote menigthe van besetene menschen aenquam) om 'tghewoels ende gheruchts wille, voor eene poose-tijdts dit werck te staken. Onder vele bekeeringen, die hy door het insien vander menschen herten dede, is wel de vernaemste van dien dooden gheweest, die om de wille van eene quaede biechte door hem berispt aen sijne voeten doodt viel, ende van hem wederom ten leuen verweckt wierdt, om voortaan beter te biechten ende te leuen. P. Cornelius verscheyde eyndelijck te Loretten met soo schoonen ghelaet nae sijn' aflijugheydt, dat ieder een uyt de ghestalte des lichaems, de heyligheydt sijner siele ghenoeghsaem speurde.

De twee Nicolai, Goudanus en Lanoius, zijn groote lichten van onse Societeyt in dese landen geweest. Den eersten was Pastoor te Berghen op Zoom, den anderen (die oock van den eersten tot de Religie getrocken wiert) was Canonick te Veurne, eerste het vendel vanden H. Ignatius volghden. Goudanus en hadde sijns ghelijcke niet in't predicken en disputeren teghen de kettters, waerom hy oock door versoeck van den Roomsch-Coningh Ferdinandus nae Worms teghen Melanchthon ende d'andere sectarissen ghesonden wierdt. Nae dat hy te Venetien d'eerste fundamenten van't Collegie gheworpen hadde, soo las hy de Godtheyt inde principaelste Vniuersiteyten van Duytflandt, die hem elck om 'tstercste verfochten. Den Paus Pius den IV. hadde sulcken ghevoelen van sijne deughdt ende gheleertheydt, dat hy hem als sijnen Apostolischen Ghesandt nae Schotlandt schickte, om de Coninghinne Maria Stuart ouer de doodt van haeren man Franciscus den II. Coningh van Vranckrijk te troosten, ende t'samen de Catholijcke Religie (die'r grootlijcks begonst te hellen) met sijnen ijuereenighsins teghen den val t'ondersetten. Hy stierf in't iaer 1565. nae dat hy eenighen tijdt te Louen de H. Schriftuere uytghelegh, ende d'Academie met sijne Latijnsche vermaningen sterckelijck tot de deughdt verweckt hadde. Lanoius bediende tweemaal in sijnen tijdt 'tProuinciaelschap van Duytflandt, en was in sulcken achtbaerheyt by onse Patres van d'eerste generale Congregatie, dat hy oock eene stemme kreegh, om nae de doodt van Ignatius de heele Societeyt te regeren.

*Nico-
laus Gou-
danus,*

*Nico-
laus La-
noius,*

P. Leonardus Kesselius, die van Louen, en Daniel Parebruck, die van Dendermonde was, ghelijckse als tweelinghen beyde op eenen dagh aen de Societeyt gheboren warden, alsoo waerense aen malckanderen oock heel ghelijck in manieren. Leonardus was Ouerste van d'onse te Ceulen,

*Leonar-
dus Kes-
selius, en
Daniel
Pare-
bruck,*

als hy nu eenen Religieus van eene doodtlijke sieckte, dan eenen beseten mensch, beyde ter wijle sy hunne biechte aen hem spraken, ghenas. Hy versterckte P. Iacobum Ledesinā in sijnen roep, als hy nu begonst te twijffelen, midts hy hem tweemaal op de verborgen gedachten sijns herten, eens den wille Godts bequamelijck te kennen gaf, en andermaal oock van sijne suiverheydt en volherdigheydt verfeerde. Hy ghenoot het voordeel, dat hy den H. Ignatium in sienlijcken schijn mirakeleuselijck te Ceulen in sijne kamer moght eenen tijdt langh aenspreken, die nochtans op den seluen stontd te Roomen was. Hy droegh sijnen ijuer onder tusschen nae Nimmegen, daer't sich tot een Collegie liet aensien: dan soo hy nu droogheit aen de moeye van P. Canisius ghesloten hadde, soo wierdt hy vanden Magistraet, door het opruyen vanden Borgher-meester, ter stadt uyt ghesonden, uyt reden dat dese godtvruchtighe vrouwe een huys tot wooninghe aen de Societeyt gheschoncken hadde. Doch 't lieper al wat vremdt af met den roerwinck van dit onghelijck, den welcken eer langh stierf, nae dat hy een deetlijck treur-spel in sijne twee soonen ghesien hadde, die malckanderen in een gheschil vermoordden. Eenen anderen Schepen, die de uytspake van't ongherechtig ballinghschap en sententie dede, kreegh eene teeringhe, en gaf ten laetsten sijnen gheest in wanhopigheydt. Leonardus verscheydde van dese wereldt binnen Ceulen, daer hy tot sijne doodt toe Reetor was. Maer Daniel in Sicilien, nae dat hy in dat eylandt te Palermo, te Catania, te Montereal (daer hy 't Collegie regeerde) ende door den heelen Mamertijnschen streock met eenen onbluschelijcken ijuer de saligheydt der sielen vervoordert, ende den dagh van sijne doodt langh te voren wel bescheydelijck voorseydt hadde. By dese komen de twee Busai;

Ioan-

Ioannes en Theodorus, Vinckius, Deckerius, Bonartius, ende die onlanghs te Roomen stierf, P. Cornelius à Lapide, ^{Cornelius à Lapide,} van wien Iacobus Ianfonius een vermaert Doctoor van Louen plagh te segghen, dat hy eenen schat van wijsheydt ende godtvruchtigheyt was: twelck oock sijne menighvuldighe boecken, die hy op de heylighe Schriftuere heeft laten uytgaen, ghenoeghsaem betoonen. Item Theodorus Gerardus ^{Theodorus Gerardus,} di eenen Amsterdammer, die, nae dat hy te Louen d'eerste eere met alle mans toestemmen (niemandt uytghenomen) inde promotie ontfanghen hadde, nae Roomen ghingh, en vanden H. Ignatius inde Societeyt aenveerdt wierdt; daer hy onder 'tbeleydt van dien grooten Doctoor Olauins soo wel inde Godtlijcke wetenschappen aennaem, datter in't heel Roomsch Seminarie niemant met hem te vergelijcken en was. P. Laines schickte hem in't gheselschap van Pater Petrus Canisius, die als Paus-ghesandt nae Polen ghingh, om de Catholijcke Religie inden rijcksdagh aldaer te houden staen: dan hy stierf op wegh te Ween, tusschen 'tghesangh der Enghelen, van't welck hy aen Theodoricus Canisius seyde: *Ick hoore der Enghelen sangh, Canisius, komt mede. Ick hoore der Enghelen sangh.*

Tot noch toe de Neder-Duytsche Patres, die buyten 'slandts vande Societeyt ghebruyckt, en schier allegader gestoruen zijn: want vanden Godtsalighen Ioannes Berchmans ^{Ioannes Berchmans.} (wien Dieft aen de wereldt, maer Roomen als eenen anderen Aloysium aen den hemel gaf) wil ick hier swijghen, om dat sijn wonderbaer leuen ende heyligheyt in onse moederlijcke taele beschreuen ouer al in handen is, waer op ick den Leser aenwijse, om dat wy de grootte van sijne deughden met dit kleyn verbael niet en souden verkorten.

Onder de ghene die den verwilderden wijngaert van

*Treffelijcke
Nederlanders
binnen
'slands:
Adrianus A-
driani.*

hun vader-landt met besonderen arbeydt bevrocht, oft met uytnemenden schijn van deughden vereert hebben, ver-
toont sich eerst P. Adrianus Adriani de Witte een Ant-
werpenaer, aen den welcken S. Ignatius om de suyuerheyt
sijner siele den naem van eenen aerdschen Enghel plagh te
gheuen. 'tScheen dat hy Godt tot sijnen wille hadde, om
alles door 'tghebedt te verweruen. 'sDaeghs eer hy van
een swaer accident ghesneden moest worden, badt hy den
Heere om ghesondtheyt, ende op staenden voet hoorde
cene Godtlijcke stemme, *Zijt ghesondt*: waer by op den sel-
uen ooghen-blick oock ghenas. Door desen middel verlostte
hy een dry-iaerigh kindt van spoocksel der duyuelen, en
niet langh daer nae des selfs meerder-iaerighen broeder
van dierghelijcke quellinghe der swarte gheesten. Als hy
ghevraeght zijnde van Adelheydis Lutens, Clarisse te Lo-
uen, hoese de duyuelen bescheeden soude, die haer sonder
ophouden, nu op't doot bedde de ghedenckenisse vande
voorleden sonden met swaere bekoringhe quamen verver-
schen en verwijtlijck opworpen, voor andwoorde gegeuen
hadde, datse die by hem seynden soude; stierf wel de goede
Religieuse den seluen nacht eene gheruste doot, maer hy
moeste de ballen betaelen. Want ter seluer ure als sy ver-
scheydde, quamen hem de duyftere voghels bespringhen,
ghelijck hy inden morghen-stondt aen een Sulsterken ver-
telde, die inden ingangh vande kercke tot hem quam aen-
ghelooopen, om de doot van d'ouerledene te boodschap-
pen. Eer dese haeren mondt konde open doen, nam haer
de boodschap af, en seyde: Ick weet datse ghepasseert is;
haeren doot-strijdt hebbe ick te nacht teghen de duyue-
len uytghestaen: nu ter tijdt is sy in't Vaghe-vier, dan nae
dry daghen false daer van ontslaghen worden, en ten he-
mel vaeren. Wat desen man inde beghinselen der Societeyt

te Louen ghedaen en gheleden, met wat eenen roem van heyligheyt en vruchten der fielen in dese Vniuersiteyt verkeert heeft, in hoe groote weerde ende achtbaerheyt hy by de Doctoren gheweest is; suldy in't eerste ende in't vierde Capitel deses Boecks vinden, daer wy den Leser henen seynden, om hem met gheene onnoodige herhalighen te vervelen. Hy ontsliep salighlijck in den Heere te Louen in't iaer 1581. en wierdt schier vande heele Vniuersiteyt met eenen al-ghemeynen rouw uytghedraghen.

Twee iaeren voor hem stieruen ter seluer plaetse van eene pestte, die'r vele duysenden mede sleeypte, den Rector van't Collegie P. Ioannes Gulielmi van Haerlem, die met Bellarminus de Godtheyt gheleert hadde, ende een man was in de Grieksche ende Hebreuwfche taele sonderlingh ervaeren: P. Vrsmarus Goossens, die van S. Ignatius den eersten Rector van't Collegie te Praeg ghestelt wierdt, ende d'Abdije van Lieffies met de gheestelijcke Exercitien soo wel oeffende: P. Reynerus Reyneri, die van onlanghs Rector t'Antwerpen, nu ballingh te Louen, de plaetse vanden ouerledenen Ouersten aldac vulde: P. Ioannes Astensis, dien vermaerden Predikant van Antwerpen, en Belijder van Nimmeghen, den welcken nu Rector van Maestricht zijnde, de ketterije al mede verdreef, om by soo vele treffelijcke mannen sijn graf te vinden: en, die om sijnen onvergheelijckelijcken ijuer teghen de kettters wel hadde mogen vooraen staen, P. Andreas Boccatus een Vrief-man. Hoe moede en mat van arbeydt desen was, hiel hy sich euen-wel altoos met broodt, slechten visch en waeter te vrede; hy en sliiep noyt anders als op een berdt, ten hooghste gebruyckte hy by wijlen wat stroy, noch dagh noch nacht iaer uyt, iaer in, en queet hy 'thayren kleedt, dat hy op sijn lijf droegh. Men heeft voor seker ghehouden, dat Godt sijne heyligheyt

*Andere
die te
Louen
van de
pestte ster-
uen:*

*Andreas
Boccatius,*

heylichheit met verweckinghe van eenen dooden heeft willen vereeren. Ioannes Bartel een iongh-gefel lagh nu op stroyden tweeden dagh, om daedelijck begrauen te worden, alimen met groote verwonderinghe op eene van sijne wanghen een roodt plecksken ghewaer wierdt. Waer ouer soo P. Boccatius gheroepen, 'tlijck dede staen, ende het volck allegader met hem twee daghen in't ghebedt volherde, recht sich den dooden op, en keert nae 'tleuen. Ieder een wierdt van vervaertheit bestaen, de welcke allenghskens tot soo veel groeter verwonderinghe quam, hoese met vremdere selsaemheden meerdere ende ooghschijnelijke veranderinghe in sijn leuen ende manieren van doen saghen. Daer hy te voren eenen moedtwillighen ende onghelaeten gasts was, leefde nu niet alleen in alle stilte en seeghbaerheydt, maer straffe met sulck eene kracht van woorden de wulpsheyt van d'onghebondene ieught, datter niemant aen en twijfelde, of hy en hadde in d'andere werelt gheweest, en ghesien wat daer nae dit leuen omghingh. 'tWelck dies te stercker van alle man aenghenomen wierdt, om dat hy sedert de verrijenisse verscheyden taelen volkomenlijck sprack, daer hy nochtans gheen' andere, als die van sijne moeder, oyt gheleert en hadde. Hy voer sterek in teghen alle vrouwachtighe Priesters, en voersyde, dat, ghelijck Godt door gheen' andere sonde meer op de menschen vergramt en was, alsoo den tijdt aenstondt, datmen, om de weynigheyt van d'ouerblijfselen, wel alle de Gheestelijckheit aen een tafel soude konnen setten. Maer dat P. Boccatius en sijne mede-ghesellen mannen waeren, die van Godt aen de werelt gheiont waeren, om de duyfstermissen der dolinghen uyt der menschen herten te verdrijuen. Dit is dien Boccatius, van wiens onverfaelden moedt in de beeldt-storminghe van Leeuwaerden, ende onse

onfe uytseyndinghe van Antwerpen, elders ghesproken is. Nae dat hy in Pruyssen ende Nederlandt grootelijcks ghearbeyt hadde, en nu in plaetse vande verdiende ruste, verfocht nae Indien te moghen reysen, wierdt hy van Godt tot d'eeuwighe ruste, neffens de voornoemde Patres, te Louen gheroepen.

Van ghelijcken ijuer teghen de kettters was P. Henricus *Henri-* Dionysij, den Apostel (soo sy hem noemden) van Maestricht. Desen, hoe wel van Nimmeghen geboortigh, preeckte *cus Dio-* in't Hoogh-duyts te Ceulen, met grooten toeloop inden *nyfj,* Dom, en las inde selue stadt de Theologie, inde welke Doctoer zijnde, wierdt hy met hoffelijcke cerimonien Rectoor vande Vniuersiteyt te Dilingen ghestelt. Maer verliet dese weerdigheydt, en quam te Maestricht in Duc d'Alues tijden, van wien hy oock belet wierdt, om met den Cardinael Hofius (die sterck om hem aenhiel) nae Pruyssen te gaen. Dit is den eenighen Iesuit, diemen weet dat Duc d'Alue besinde, en dit noch meer uyt eygene bate, als uyt liefde: mits hy seyde, dat hy sich van de stadt meer met eenen P. Dionysij, als met het heel garnisoen versekerde: in sulcken achte was hy by d'inwoonders. Hy donderde soo heftigh teghen de kettters in sijne predikation, dat hy om d'enghde der kercken, ghenoodsaect wierdt onder den blaewen hemel te preken, daer hy nae en wederom vanden stoel tusschen een rot ghewapende kool-draghers gheleydt wierdt, die altoos bereydt waeren, teghen den op-loop der Geusen, om 'tleuen voor hunnen Apostel, met vergietinghe des bloedts, by te setten. Hem borste een' adere door 'tgheweldt van prediken, waer van soo hy de teeringhe laedde, en dieshaluen daghelijcks totter doot toe gheyten melck dronck, dat hem een stom-gheborene ionghe-dochter aenbraght; heeft aen dese sijne wel-doenster eene mirakeluse

keleuse danckbaerheyt bewefen, als hy met groot licht omfchenen, de felue nae fijn' afljuigheyt is komen befoecken, ende 'tvry ghebruyck haerder tonghe met befcheydelijcke fprake ghegheuen heeft. Eene feldfaeme fake ghebeurde twee iaeren nae fijne doot, als Nicolaus Stratius den Deken van S. Seruaes ftierf. Sy waren't eens gheweest alfe noch beyde leefden, datfe doot in een graf by den anderen ligghen fouden. Dus alfinen voor den laetst-ghestoruen Stratius 'tgraf foude gaen maken, heeftmen 'tselue, eerder iemandt de handt aen stack, niet alleenlijk open ghevonden, maer oock de kifte van P. Dionysij iuyft soo veel vande plaetse verfchouen, datter die van fijnen vriendt konde nefens ligghen. De heele ftadt was ghetuyghe van dese wonderniffe, en fchreeffe de heyligheyt van haeren Apoftel toe.

Franciscus Costerus,

Wy naerderen allenghskens tot onse kenniffe, om vande mannen te fpreken, welcker deughden ende heyligheyt wy voor onse ooghen ghesien hebben. P. Franciscus Costerus, van Mechelen gheboren, was den laetsten van alle de Neder-landers, die met onsen H. Vader Ignatius te Roomen verkeert hadden, ende ouer twintigh iaeren te Brussel ftierf. Wat al wercks en heeft hy niet t'samen op eener tijdt omhelst, ende loffelijck uytghevoert? hy was Prouinciael, eerst vanden Rhijn-ftroom, nae der handt tweemaal van dese Neder landen: welcken tijdt gheduerende, fopreeckte hy dickwils drymael 'sdaeghs, en hoorde onvermoeyelijck biechte, en fchreef menighe van boecken, en difputeerde daeghelijcks met de ketters: en dit al onvermindert, en ghingh noyt sonder hayren kleedt, oft en liet achter fijne menighvuldighe difciplinien. Gheene forghe en heeft oyt fijnen ghewoonlijcken flaep benomen, gheerne vermoeytheyt den feluen oyt bouen de ghesette ure van opftaen verlenght; al en was hy oock maer, uyt reden van belet-

beletselen, inden midden-nacht nae sijne ruste ghegaen: soo gheset was hy van ghemoedt, soo puntigh in sijnen reghel. Hy plagh te segghen, dat hem sijn' ouders van ionghs af aende Moeder Godts opghedraghen hadden, waer uyt sijn' uytstekelijcke ghesintheyt tot de selue sproot, die hem dreef om d'eerste Sodaliteyten in sijne Prouincien op te rechten, ende haere eere nae vermoghen ouer al te verbreyden. Den loon van sijne liefde tot de suyuere Maghet ende Moeder, schijnt dat sijne reynigheyt gheweest is, die hy soo onbevleekt tot den uystersten ouderdom van acht-en-tachtentigh iaeren bewaert heeft, dat hy, nae sijn eyghen belijden, sijn heel leuen langh niet een' ontstelinghe der natuere, iae niet een' onkuysche ghedachte en ghevoelde. 'tWelck dies te meer staet te verwonderen, om dat hy tusschen soo veel reysens en rotsens, soo veel wakens en brakens, soo veel schrijuens en vrijuens, in allen dien tijdt niet eenen onghesonden dagh ghehadt en heeft. Als hy sijn leuen nu ten eynde sagh gaen, en van iemandt der omstaenders ghevraecht wierdt, of hy oock ghewilligh stierf, andwoordde hy met den H. Ambrosius: *Ick hebbe soo gheleest, dat ick my dies niet en boeue te schaemen; te steruen en vreesse ick niet, want ick eenen goedertieren Heere hebbe.* Men las hem tot sijnen troost den neghentighsten Psalm van Dauid, wiens veerfkens allegader soo hy beleedt dat tot een toe in hem volbraght waeren, ghekomen zijnde tot het laetste: *Met langheyt der daghen sal ick hem verwullen, en hem vertoonen mijne saligheyt:* 'tEerste deel, seyde hy, nu soo verre bouen de tachtentigh zijnde, is my al mede gheworden; het ander verwachtte ick vanden Heere. Waer op als hy tot eene vaste hope sijner saligheyt verweckt wierdt, seyde hy met een bly ghemoedt dat hy gheenflins daer aen en twijfelde. Dus beaelde hy te Brussel de schult der sterffelijckheyt uyt laute-

ren ouderdom aen de natuere, nae dat hy seuen-en-festigh iaeren met sulcken naem van heyligheydt inde Societeyt gheleeft hadde, datter oock heele cloosters hunne roosenhocykens en medalien naemaels fonden, om aen sijn doodt lichaem tot bewijs van eerbiedinghe, te strijcken.

*Thomas
Sailly,*

'tSelue Collegie van Brussel sondt in korten tusschenloop van tijden P. Thomam Saillium nae den hemel, eenen man dien 'theel Hof, daer hy biecht-vader van was, niet anders als Den heylighen Pater en noemde. Hy hadde voor desen eenen ongheloouelijcken arbeydt in Moscouien uytghestaen, als hy dagh ende nacht in duysent perijckelen sijns leuens tusschen bosch-roouers ende straect-schenders, elf maenden langh sonder eens uyt sijne kleederen te gaen, de woefte wildernissen door-liep, om dit onghemaniert volck door de wetten CHRISTI te fatsoeneren. D'onghesondt-heydt, die hyer haelde, gaf oorsake aen sijne wederkomste in't vaderlandt, daer hy biecht-vader vanden Prince van Parme zijnde, de Missie van 't legher instelde, ende nefens de selue 'tCollegie van Brussel vele iaeren regeerde. Nae d'aflijugheydt vanden Prince (aen wien hy d'ooghen binnen Atrecht sloot) als nu de landen aen den Archshertoghe Albertus by houwelijck toequamen, is hy van desen met den Admirante nae den Keyser, den Coningh van Polen, ende den Archshertoghe Ferdinandus (die naemaels oock Keyser den tweeden van dien naem wierdt) ghesonden. Eenighe iaeren daer nae wierdt hy nae Parijs van den seluen gheschickt, in't gheselschap vande ghesanten die derwaerts ghinghen, om den peys tusschen de twee kroonen Spaignen en Vranckrijck te treffen. Hy las daghelijcks bouen de groote Ghetijden noch die van Onse Lieue Vrouwe, wiens uytnemenden dienaer hy was. Noyt en ghingh hy ten huysen uyt, of hy en eyschte van haer de benedictie door

door eenen kus van haer beeldt, noyt en verlieper dagh of hy las haer een roosen-hoeyken op sijne bloote knien; noyt, of hy en keerde sich (waer hy oock was buyten 'slandts, oft in't legher) met een besonder ghebedt nae Onse Lieue Vrouwe van Hal. Als hy eens op sekeren tijdt in doodts roodt was, om de menichte van 't bloedt, dat hem uyt een gheborsten' adere af-liep, dede hy eene belofte ter eere van Onse Lieue Vrouwe van Scherpen-heuuel, en sagh de heylighe Moeder tot hem komen, die inde teghenwoordigheyt van S. Barbara aen Christus haeren sone seyde: *Laeten wy desen onsen dienaer noch eenen tijdt langh leuen.* Hy sliep menighmael op de harde aerde, met een hayren kleedt op sijn ruggh, ende een scherp-puntigh kruys op sijn borst. Allen sijnen legghen tijdt, besonder 's ondaeghs en 'sheylighdaeghs, besteedde hy in't ghebedt: om 't welck aendachtelijck te moghen doen, oeffende hy sich ghestadigh inde deught van maetigheyt en soberheyt. Hy voorfagh ende voorseyde sijne doot, die hy schier aen den auter in't Hof nae de H. Communie stierf: doch hadde soo veel respijts, datmen hem t'huys droegh; 'tghene hy op d'Infante versocht, die anderffins gheerne ghesien hadde, dat hy sijn salighen gheest inde teghenwoordigheyt der Houelighen aen Godt wederom ghegheuen hadde.

P. Ioannes Hamelius, en P. Leonardus Lessius waeren met een gelijk accord van deughtsaemheyt en geleertheyt in de professie vande Godtheyt te Louen ghepaert; maer wieden gescheyden, als Ioannes de behaelijcke sieckte by eenen krancken vattede, dien hy inde peste bystondt; ende korts daer nae verscheydde, als hy te voren sijnen goeden Engel aen'tvoeten-eynde hadde sien staen. Hy was van Brusselsche ouders in Zeelandt geboren; maer Leonardus van Brecht, een dorp in Brabant, leefde nae hem langhe iaren,

*Ioannes
Hamelius,*

*Leonardus
Lessius,*

ren, ende schein uyt de heele wereltd door met sijn diep-
 finnich ende nochtans klaer verstandt: 'twelck niet alleen
 dickwils vanden Prince der landen Albertus in verschey-
 den swaere saken, maer ouer al van Cardinaelen, Bischop-
 pen ende gheleerde mannen raedt ghevraeght wierdt. Den
 Paus Paulus den V. hebbende sijnen boeck vande Paufe-
 lijcke maght ghelesen: *Dit is*, seyde hy, *den man die sijnen*
vijandt vanght. Wederom als hem een seker Auteur *De*
Iustitia & Iure aenghepresen wierdt, sloegh hy sijne handt
 op Lessius die voor hem lagh, en seyde, *Desen heeft het punt*
ghetroffen. Hy wierdt van P. Laurentius Norwegus (diemen
 den Vischer der sielen noemde) tot de Societeyt ghetrocken,
 als hy nu d'eerste plaetse onder de ghemeesterde inde Phi-
 losophie bekomen hadde. Sijn leuen en is anders niet als
 een gheduerigh studeren en bidden gheweest, soo langh
 als het de swackheydt toeliet, die hy met weynigh voedt-
 fels tusschen vele siekten in een uytghemerghelt lichaem
 seer soberlijck onderhiel. De dry laetste iaeren, als hy swaer-
 lijck vanden steen ghepijnight wierdt, braght hy schier
 in enkel ghebedt en toefuchtinghe tot Godt ouer: in den
 welcken hy, buyten alle verlichtinghe van Medicijnen, sijn-
 nen troost nu alleen totter doot toe vondt. Soo verdul-
 digh als hy in sijne pijnen en siekten was, soo langh-moe-
 digh ende vreediaem was hy oock in alle de vervolginghen
 gheweest, die teghen sijne leeringhe opstonden: noyt en
 hoordemen een toornigh oft auerechts woordt uyt sijnen
 mondt teghen partije gaen, iae verschoonde de selue al-
 lessins, en socht het onghelijck dat hyer af ontfongh, met
 cere en ghedienstigheydt te verghelden. Euen-eens ghe-
 lijckmen noch heden-sdaeghs nae sijne doot fiet, dat hy
 d'ongunste van sommighe, die sijne leeringhe op een nieuw
 gaen laken, met weldaeden ende woadere wercken, die
 met

met grooten roem van sijne heyligheydt onder den man gheftroydt worden, schijnt te betaelen.

P. Martinus Antonius Delrio, ende P. Carolus Scribani *Martinus Antonius Delrio,*
 waeren den eenen van Spaensche, den anderen van Italiaensche af-komste: den desen te Brussel, den dien t'Antwerpen, ende van degheelijcke ouders gheboren, en malckanderen in kloeckheydt ende oeffeninghe van verstanden seer ghelijck; behoudelijck dat sich Scribani, om der regeringhe wille, die hy seuen-en-twintigh iaeren langh, soo Prouinciael als Rector t'Antwerpen ende te Brussel achtergaens bediende, meer tot d'uytwendighe bekommringhe begheuen moest; maer Delrio gheduerigher aen de studien by de boecken bleef: daer hy van ionghs af sulcken ijuer toe hadde, dat den gheleerden Lipsius van hem ghetuyghde, van niemandt sijns ghelijcks oyt ghelesen, ghehoort, oft verstaen te hebben, die'r soo vele met aendacht doorloopen hadde, waerom den seluen hem oock *'t Mirakel van sijnen zijdt* plagh te noemen. Ten een-en-twintigh iaeren begonst hy boecken te schrijuen, en wierdt soo vroegh Raedts-heere van Brabandt ghemaect, dat hy oock voor d'acht-en-twintigh des Coninghs Fiscael was, ende by wijlen de plaetse vanden Cancellier hiel. Onder 'tdecksel van met den Coningh ouer ghewichtighe saken te handelen, kreegh hy vanden Prince van Parme verlof, om nae Spaignen te reysen, daer hy sijn afscheydt vande wereldt nam, ende begaf sich tot den dienst Godts inde Societeyt: in de welke hy vele iaeren te Luyck, te Douay, te Gratz, te Salamanca, maer sonderlingh te Louen, met preken, ende de Godtheyt te leeren, ouerghebraght heeft; tot dat hy eyndelijck in't iaer acht vanden steen ouerwonnen, sijnen gheest gaf, dry iaeren omtrent nae dat sijnen grooten vriendt Lipsius (dien hy met sijne krachtighe brieuen uyt
 Hol-

Hollandt nae Brabandt getrocken hadde) voorgegaen was.

*Carolus
Scribani.*

Maer Scribani leefde tot het iaer neghen-en-twintigh, en spreyde middeler tijdt den roem van sijnen grooten moedt ende vromigheydt door heel Europeen tot Princen ende Cardinaelen, tot Keur-vorsten ende Coninghen, tot Keyfers ende Pausen toe, die hem menighweruen met hunne brieuen vereerden, ende tot onderhoudinghe van eene ghemeynsaeme vriendtschap seer hertelijck noodden. Dry dinghen, die anderslins noode paeren, hadde hy t'samen ghevoeght, een grootheydt van herren met diepe oodtmoe-digheydt, ontsagghelijcke achtbaerheydt met spraecksaeme ghemeynsaemheydt, gheduerighe bekommeringhen met onverbrokene inghekeertheydt des gheests. Hier by was hy met een onghelooelijck betrouwen op Godt begaeft, waer mede hy sich derrede d'alderwaerste saken onderwinden, ende sonder schijn van menschelijcke hulpe ghe-luckighlijck uytvoeren. Meer als eens heeft hy door sijn ghebede iuyst soo vele aelmoessen ontfanghen, als hem op den seluen dagh oft tot betaelinghe vande praemende schulden, oft tot onderhoudt van 't huys noodwendigh waeren. Hy was in sulcken weerde by den Keyfer Ferdinandus den II. dat desen van alle Nederlanders, die hem quamen groeten, nae sijne ghesondtheydt vraeghde, en soude hem nae Duytslandt gheroepen hebben, indien hem Nederlandt hadde willen deruen. Den Coningh van Spaignen beklaeghde sich (sijns aengaende) ouer twee saken: d'eerste, dat de beraedighe wijsheydt van Scribani soo verre van hem in Nederlandt gheleghen was; de tweede, dat hy de gheheymenissen van sijnen *Politicus Christianus* in't licht hadde doen uytgaen, die hy wel ghewenscht hadde alleen te weten. Henricus den IV. Coningh van Vranckrijck, in plaetse van sijn *Amphitheatrum honoris* te branden, daer hem

hem onse vijanden toe opstockten, gaf hem met opene brieuen d'eere van sijnen borgher en naturel van Vranckrijck te zijn. Den Apostolischen Nuntius Carafa quam tot gheen ander eynde uyt Duytslandt, als om hem te besoecken. Hoe loffelijck plegen den Archshertoghe Albertus, den Beyer-vorst Maximilianus, den Hertoghe van Nieuwburgh Wolfgangus Gulielmus van hem te spreken? hoe dickwils wierdt hy vanden Cardinael de la Cueva, ende den Marquis Spinola, oock op eenen dagh, iae inden nacht selue, om raedt van ghewichtighe saken besocht? wat eenen toeloop wasser daghelijcks tot hem van Heeren, Princen en Princessen, om hunne gheschillen neder te legghen? 't Ghebeurde eens dat hy binnen den tijdt van veerthien daghen dertigh processen tusschen Princelijcke huysen nederlegghde. hy schein geboren te zijn om alle gheschillen tot een goetd accoordt te brengghen, oock wierdt van alle kanten versocht om den goeden-man te zijn, en peys te maken. Buyten eene reyse, als hem d'Infante Isabella dede roepen, en stelde hy noyt sijnen voet in't Hof, en niet-te-min liepen hem alle houelingen nae, om sijnen raedt te ghenieten. Hoe hy d'eere meer vloodt, hoese hem meer socht, al euen eens ghelijck de schaduwe, volght ghyse nae, soo ontlóoptse v; ontlóopt ghyse, soo volghtse v nae. De moghende vrienden toonden hunne gheneghentheydt, nu om hem Bischop, dan om Cardinael te maken; maer alsse sagghen met wat eene vervremtheyt hy sulcks verwierp, uyt vreesse van voordere vijandschap, lieten hun opstel en ghedachten varen. Tusschen alle beletselen die hem t'alle kanten ouervielen, en liet hy noch de penne varen om verscheyden boecken te schrijuen, noch sijne ghewoonelijcke ghebeden en sacrificien der Misse; gheduerende de welcke schein sijn herte van teere deuotie in traenen te smiltten. Hy sleeypte eene langhduerighe sieckte dry

iaeren voor sijne doot: waer by soo d'Infante verftondt dat-
 ter een pleuris toegheflaeghen was, foudtfe metter haest ie-
 mandt met een poeyerken daer haeren vader Philippus
 den II. welcertijds in ghelijcken gheval bare by ghevonden
 hadde. Dan het quam al te laet, als hy nu deser wereltd op
 S. Ians-dagh den 24. Iunij was ouerleden; nae dat hy sijne
 aenstaende doot eenigen tijdt te voren aen d'een en d'an-
 der voorseydt hadde. Hy seyde (soo't schein) iockswijse aen
 Pater Philippus Bultinck die hem quam groeten, om nae
 Mechelen te verreyfen, *Wel aen Pater, wy moeten t'samen nae
 den hemel gaen*; doch het woort greep stadt: want als ettelijc-
 ke maenden daer nae te Mechelen ghebodtschap wierdt
 dat P. Scribani's daeghs te voren versheyden was, soo seyde
 den Pater: *Wel hoe? ick moest mede steruen*. Nauwelijck
 hadde hy soo luttel woorden voortghebraght, of hem berste
 een' adere in't lijf, en gaf sulcken ouervloedighen bloedt
 ouer, dat hy schier voor'tontfanghen des heyligen Olicfels
 noch daer in versnachte. Desghelijcks ghebeurde met de
 Marquise de S. Remy, aen de welke hy tot troost van haer
 lijden, datse hem t'Antwerpen klaeghde, het aenstaende
 eynde met dese woorden te kennen gaf: *Ick sal haest voorgaen,
 en binnen ses weken suldy my volghen*. Effen soo is't geschiedt.
 Sy gaet wel te passe nae Dixmuyden in Vlaenderen, en wort
 daer sieck: noch en wasser gheen achterdencken van ster-
 uen; dan alsoo haest de zijdinge quam dat P. Scribani ghe-
 passeert was, soo keerde sy haer tot den Pensionaris der ste-
 de die'r by stont, en seyde: *Nu is't doch met my ghedaen:
 want P. Scribani en heeft my niet meer als ses weken leuens nae
 sijne doot ghegheuen*. Dus ghingh sy haer stellen om te ster-
 uen, en versheydde iuyft op't eyndeken vande ses weken,
 ghelijck het voorseydt was.

Bouen de voornoemde Patres zijnder versheyden an-
 dere

dere gheweest, die met het licht van hunne deughden en ouertreffelijcke daden, als oock met gheleertheyt, onse Prouincie beschenen en vereert hebben, dan den nootdwinght my (om den Leser niet te vervelen) dese allegader onder eenen register te stellen, ende alleen by aenwysinghe, teghen de verghetelijckheydt vanden al-bederuenden tijdt, voor te houden. Wat mannen en zijn niet gheweest Pater Franciscus Aguillon, Nicolaus Romæus, Adrianus Mangotius, Heribertus Rosweyden, Ægidius de Coningh, Iacobus Tirinus, Andreas Schottus, Ioannes Dauid, Arnoldus Cathius, Theodorus Peltanus, Ioannes de Gouda, Martinus Bresserus, Hermannus Hugo, Bernardus Bauhusius, Antonius Sucquet, Iacobus Stratus, allegader door hunne schriften en boecken wijt-beroemt? Wat ijuerers der sielen en werck-lieden waeren Pater Gulielmus Leonius, Cornelius Duyftius, Florentius Bouckhorst, Adrianus Arboreus, Ludouicus Makeblijde, Gulielmus Buuet, Petrus Mailart, Gulielmus de Pretere? Van desen seyde immers den Bischop van Antwerpen Ioannes Malderus, als hy sijne doot verstontd, dat de heyliche Kercke eenen Apostolijken werck-man verloren hadde. Wat eene wijse ende be-raedighe Ouersten hebben wy ghehadt in P. Gulielmus Veranneman, Franciscus Pratanus, Iacobus de Codt, Ægidius Bauarijs, Marcus van Doorne, Ioannes Wintershouen, Gulielmus Bouters, en meer andere, die ick om de kortheydt nu moet voor-by gaen, om desen boeck ten langhen laetsten met eenighe loffelijcke ghetuyghenissen te sluyten, die ouer onse Nederlandtsche Societeyt uyt den onberispelijcken mondt van aensienlijcke en gheloofweerdighe

*Lijste
van ver-
scheyden
treffelyc-
ke Pa-
tres.*

*Getuyge-
nissen vā
de Duyts-
Neder-
landtsche
Socie-
teyt.*

Den Paus Pius den IV. om te toonen in wat een' achtin-
ghe hy de Nederlandtsche Prouincie van onse Societeyt en

*van Pan-
sen,*

haere diensten hadde, diese aen de H. Kercke inde bekeeringhe der ketteren en verbeteringhe der Catholijcken dede, sondt een' uytdruckelijcke Bulle aen den Cardinael Granuel, waer mede hy hem de selue wel hertelijc beval; ende om onse achtbaerheyt by groot en kleyn noch meer te verstercken, koos P. Nicolaum Goudanum voor sijnen Apostolijcken Nuntius, om de Bischoppen van Schotlandt, ende de Coninghinne Maria in sijnen naem te gaen besoecken, ende in't stuck der vervallende Religie ten besten te raeden. Van wat ghevoelen Clemens den VIII. ouer onsen ijuer gheweeft is, blijkt ghenoeghsaem uyt de Missie van Hollandt, die hy ons bouen andere toeschickte, om d'ouerbleuclingen van't verstroyde Israel aldaer te vergaderen, ende d'afghewekene kettters tot den rechten wegh te brenghen. Den Cardinael Groesbeeck plagh onse Patres van Louen dickwils in sijn Bischdom van Luyck te nooden, en de selue als Engheleu Gods t'ontfanghen. Niet min en deden sijne voor-saecten Georgius ab Austria, en Robertus van Berghen: waer van desen soo hertelijck teghen die van Louen schreef, die onse diensten trachteden te verhinderen.

*Cardi-
nalen,**Bischop-
pen,*

t'Meeste deel vande Bischoppen des landts wat eene ghesintheydt en hebbense niet t'onswaerts betoont? Laeuinus Torrentius Bischop van Antwerpen fondeerde ons Collegie te Louen, ten eynde wy aldaer de Philosophie souden leeren, en nam Godt tot ghetuyghe dat hy gheen beter werck en konde doen, als dit, om d'Vniuersiteyt te vervoorderen. Hy schreef dieshaluen eenen stercken brief aen die't hem wilden beletten; inden welcken hy ons noemt mannen van de heylige Societeyt, door welcker scholen de heele werelt, en naementlijck dese Prouincien, groote deughdt ontfanghen sullen. Den ijuer van onse werck-lieden t'Antwerpen hadde ganschelijck 'therte van desen Prelaet ghewonnen,
als

als hy 't groot ghetal der ketteren sagh, die hy iaerlijcks, door ons toedoen, tot de kudde C H R I S T I braght. Deser wierdender wel seuen duysent op de vier laetste iaeren sijns Bischdoms ghetelt, hoe vele moetender dan in vorighe tijden bekeert zijn gheweest? Die den mijter nae hem droeghen Ioannes Miraxus, en Ioannes Malderus, beherteden ons beyde in sghelijcks, den desen oock met eene vaderlijke ghesintheydt, die haer totter doot toe, ten tijde van twee-en-twintigh iaeren, bestreckte? Iacobus à Castro Bischof van Roermonde nae dat hy de Societeyt eens ghekent heeft, en dede niet sonder haren raedt, en ghebruycktese seuen-en-twintigh iaeren soo buyten als binnen, om sijn' onderfaten te helpen, iae oock om sijne biechte te hooren; 'twelck noch meer andere Bischoppen doen. Hy quam menighe reysen te voet nae ons Collegie ghewandelt, om van eenighe gheschillen des gheloofs, oft ghevallen der consciencie, met de Patres te handelen. Hoe Gisbertus Masius den Bischof van 's Hertoghen-bosch de Societeyt gheacht heeft, gheeft niet alleen sijne vriendelijke en gast-baere onthaelinghe te kennen, met de welcke hy ons in sijn huys ontfanghen heeft, maer oock de predikatie, die hy op de feest van onses H. Vaders beatificatie dede: als hy sijne natuerlijke welsprekenthey t soo ruym en wijdt tot lof vande Societeyt liet uytloopen, datter sommighe onghesinde uyt afgunstigheyt hen dies belghden, en wel derreden op stoel teghen hunnen eyghen Bischof daerom uytvallen. Sijnen naevolgher Soefius volghde al de selue voet-stappen. Den Bischof van Brugghe Remigius Druitius seyde aen de Heeren vande stadt, quam het op d'onkosten en het onderhoudt vande Societeyt aen, dat hy lieuer selue de stadt ruymen soude, als toelaeten dat het Collegie daerom soude achterblijuen. Maer Matthias Lamberti, die nae hem den staf voerde, al

en was hy ons gheen vriendt in sijn leuen, op sijn dootbedde nochtans (als wanneer de sraelen van d'aenstaende eeuwighet de waerheit van alle dinghen wat klaerder voor ooghen stellen) dede ons by hem roepen, en sprack aen eenen van onse Patres de generaele biechte van sijn gansch leuen, en maeckte ons een' eeuwighe aelmoesse. In ghelijcker maniere ghingh het schier met den Bischop van Ghendt Carolus Masius, wiens niet alleen suchtende stemme van alle d'omstaenders in sijn' uysterste gehoordt wierdt, dat hy de Societeyt soo spaede ghekent en bemindt hadde, maer bouen dien oock eene bescheydelycke belofte die hy aen Godt dede, vande Societeyt, indien hy hem spaerde, aldaer te fonderen. Wat herte ons ghedraghen hebben Martinus Rithouius, Petrus Simonis, Antonius Hennain, Georgius Chamberlain Bischoppen van Ipren, wijsen hunne weldaeden ende aelmoessen uyt, met de welke sy de Societeyt mildelijck beghift hebben. Vande leuende en laet hunne heuscheyt niet toe dat wy spreken.

Abten,

Onder d'Abten, die alleffins hunne gheneghentheynt tot ons met loffelijcke ghetuyghenisse van hun ghevoelen verklaert hebben, is ghelijck den eersten, alsoo niet den minsten, Ludouicus Blofius den Prelaet van Lieffies gheweest. Hy hadde inden President Viglius eenighe teeckenen van afkeer teghen ons bemerkt, dus schreef hy aen hem eenen lustighen brief, waer in hy de Societeyt alsoo voor stont, dat hy de selue niet alleen noemde de laetste Orden van Godt tot saeligheyt van vele menschen inde H. Kercke inghestelt, maer seer nut tot het wel-vaeren van dese landen. Hy voeghde daer by sijne vreesse, met de welke hy forghde dat het landt foodanige werck-lieden noch niet verdient en hadde; welcker vruchten en wondere daeden Spaignen, Italien, Portugael, Duytslandt en Indien soo ouervloedighlijck

lijck ghenoten. Daerom badt hem, dat hy niet voorder teghen Godt en sijne consciencie strijden en wilde, maer, om den oppersten Heere te behaeghen, de Societeyt nae vermogen aenden Keyser ende de Coninghinne sijne suster beuelen. 'tSelue ghevoelen hadde vande Societeyt den laetstouerleden Prelaet vande selue Abdije Antonius van Winghe, den welcken dieshaluen niet alleenlijck in alle sijne Monicken eene besondere liefde tot onse Orden inghestort, maer bouen dien oock gheene beleeftheyt oft mildtheyt onder sich ghelacten en heeft, om ons in alle gheleghentheyten soo met woorden als met wercken te helpen. Den Prelaet van Duynen Adrianus Cancellier en konde sich met ons gheselschap niet verfaeden. Hy plagh te segghen dat de Societeyt van Godt inde werelt ghestelt was om de sielen te regeren: waerom hy oock uyt liefde van sijn vaderlandt by die van Duynkercken daer hy gheboren was, sterckelijck aenhiel, datse ons binnen hunne stadt tot seker welvaeren vande ghemeynte ontfanghen souden.

Verscheyden Doctours van Louen, naementlijck Ruardus Tapperus, en Adrianus Brouwershauus, hebben met hunne lof-redenen sulcken ghewicht aen onse instellinghe ende oeffeninghen gegheuen, dat wy hen danck weten van vele aenkomelinghen die'r de Societeyt om aenveert hebben. Ruardus, die Cancellier vande Vniuersiteyt was, plagh opentlijck te segghen dat Godt de Societeyt verweckt hadde; om de ketterijen te vernielen, ende de vervallene Christelike godtvruchtigheyt ouer al door sermoonen, scholen en catechismussen weder op te rechten: in welckes ghevolgh het niet te verwonderen en viel, datse ouer al door het ingheuen van Satan met laster en quaetwilligheyt bevochten wierdt. Adrianus strafte d'ouders die hunne kinders van ons aftrocken, en seyde, dat onse instellinghe heel Apostolijck

stolijck was, om den ghebannen tucht wederom in te brenghen, ende op sijne versche voeten te setten. Ouerfulcks datse oft ons niet en kenden, oft aenden heylighen Gheest wederstonden die ons partije vielen. d'Vniuersiteyt selue wat een heerlijck ghetuyghen gaffē van ons aen Vrouwe Marie, als sy haer aduijs op d'aenneminghe der Societeyt in dese landen vraeghde? *D'instellinghe der Societeyt (soo luyden de woorden) is godtvruchtigh ende heyligh, noch daer en wordt in haere priuilegien, Bullen, manieren van doen, oft handel ict ghevonden, dat niet nut en profijtelijck en is aende heele H. Kercke, en sonderlingh aen Neder-Duytslandt. Haere Patres hebben tot noch toe met groote vrucht, ende seer goedt exempel van een ghestichtigh leuen onder de Christ-gheleouighe verkeert.*

Religieu-
sen:

Vande Religieusen magh men dit in't ghemeyn segghen, schoon datter sommighe in't besonder uyt eenen onbescheyden ijuer smaddigh vande Societeyt spreken en preken, den meesten nochtans en beraedighsten hoop draeghen ons goedt herte, en hebben groot ghevoelen vande Societeyt, in welker scholen sy voor'tmeerder deel opghequeeckt zijn, ende den sin tot den Gheestelijcken staet ghehaelt hebben. Immers de vier Biddende Ordens van Ipren ghedroeghen't eenpaerlijck onder malckanderen, datter niemant van henlieden voortan onghestraft qualijck vande Societeyt spreken en soude. Pipinus oock, een ouertreffelijck man uyt der Predick-heeren Orden (die Vicaris van Granuel in't Archsbischdom van Mechelen was) als hy verstontd datter sommighe vande sijne qualijck vande Societeyt onderrecht waeren, en versmaedelijck spraken, *Laeten wy oock, seyde hy aen henlieden, mede-ghe-sellen IESV leuen, ende die Patres niet laken, welcker voetslappen te volghen ons meerder' eere sal wesen, als die te lasteren.*

De

De wereldtsche Heeren hebben immers noch alsoo lof-^{Coninghē,} felijck met een groot ghevoelen van onse Religie ghesproken. Nae dat Philippus den II. de Societeyt eens ghekent ende in Nederlandt ontfanghen heeft, hoe vele Collegien heeft hy ons ouer al ghesticht? Hoe hertelijck tot onsen voordeele aen sijnen President ende Raeden deser landen gheschreuen? hoe hooghlijck aenden Prince van Parme bevolen, dat hy ons alleffins van noodigh onder-houdt voorzien soude? Doch den willighen was haest ghetrocken, die van sijnen eyghen kant uyt een' inghesoghene liefde van sijne moeder Me Vrouwe van Parme tot ons soo ghedreuen wierdt, dat hy den Coningh ingaf in plaetse van casteelen, Collegien der Societeyt aende groote steden te gheuen, die de selue meer dan alle de garnisoenen verskeren souden. Dus als hy Ipren en Maestricht innam, seyde hy, dat hy de pene der casteelen diese met haere wederwilligheyt verdient hadden, in Collegien vande Societeyt I E S V veranderde.

Onsen Prince Albertus hadde wel altoos een groot ghe-^{Princen,}voelen vande Societeyt ghehad, dan hy en heeft het noyt bescheydelijcker verklaert, als nae de brieuen die den Archhertoghe Leopoldus tot onsen lof aen hem sondt: want hy doen in deser voeghen andwoordde: *'t Is waerlijck ghewis, dat de Societeyt aende Kercke Godts ende onse Catholijcke Religie, voor de welke sy noch moeyte noch leuen en spaert, seer profijtelyck is, ende de selue alleffins door de gansche werelddt verbreyt ende oprecht. Daerom is't billigh dat alle Princen en Catholijcke volcken de goede diensten vande selue erkennen. Wat ons belanght, wy hebben te dier oorsake de Societeyt altoos behert, noch en sullen in volghende tijden iet naelaeten dat tot haeren wassiom oft bescherminghe moght dienen. Iae en sullen't onder ons niet laeten om met ernst en sorghvuldigheyt nae vermoghen de selue Societeyt,*

teyt, die V. Hoogheyd soo vriendelijck en ghetrouwelijck aen ons beveelt, de vruchten van haere ghebiedemisse te doen ghenieten.

Alfoo ghewichtigh waeren bykans sijne woorden, die hy aen Graef Herman vanden Berghen ouer d'oprechtinghe van't Collegie van Roermonde schreef, segghende *dat hy dese sake ten hooghsten ter herten trock, om d'uytnemende vruchten die hy daer van ter eere Godts in alle d'omligghende steden, en naementlijck te Venloo, verwachtete.* Niet min (hoe wel met weynigher woorden) en begreep d'Infante in haeren brief aenden Bischop aldaer gheschreuen: *Ghy zijt, seyde sy, een oogh-ghetuyghe vande groote vrucht, die de Patres vande Societeyt ghesaen hebben, en noch doen.* Aen dese twee Princen van hooger ghedenckenisse weten wy danck, dat de Societeyt in Duyts-Nederlandt in korten tijdt soo gheluckighlijck aenghenomen heeft: waer toe sy oock hunne miltheyt soo ruym lieten uytstrijnen, dat wy bouen de hondert duysent ducaeten aelmoessen in verscheyden plaetsen en gheleghentheden vande selue ghenoten hebben.

Heeren,

Anderen edeldom van minderen slag en magh ick hier niet melden: daer en ware gheen eynde, dat ick aenden Commandeur Requiesens, den Graue van Fuentes, den Admirante van Aragon, de Marquisen Spinola ende Aytona komen wilde. Desen laetsten en vermijdde sich niet voor Schencken-schans aen eenen Pater te segghen, als hy hem ontraede, om de wille vanden behaelijcken stanck, in't gasthuys daer hy besigh was, te komen, *dat hy hem niet beter en kende als eenen Priester vande Societeyt: daer hem desen verfloutede te gaen, dat hy daer oock wel moght volghen.* Voorder soo sprack hy soo loffelijck van onse leggher-missie, dat den Prince Cardinael de selue niet alleen op 'thooghste behert, maer oock mondelijck voor sijne houelingen en krijghs-officieren, en schriftelijck met uytdruckelijcke brieuen

aen

aen sijnen Heer broeder den Coningh ghepresen heeft.

Onder die vanden tabbaert, heeft den President Pamele *Racden,* in onser liefde uytghestecken: hy ende den Prince van Parmeschenen ouer handt te strijden, wieder van beyde de Societeyt oft meer prijsen, oft meer voorderen soude: soo nut, iae noodigh achteden sy die tot de bewaernisse van't landt en vande Religie. Wat sal ick vande Magistraeten der steden segghen? Die van Ghendt hadden eenen verdraeyden windt (men weet niet van waer) ghevat, dat onsen Generael P. Claudius onse Patres van daer wilde nemen, dus schreuense aen hem, en baden allegader uyt eenen mondt *door 't bloedt IESV CHRISTI, dat hy sulcks niet doen oft ghehenghen en wilde, maer veel meer de Societeyt by henlieden tot troost en gheestelijcken voortganch der borgherije staepelen ende bevestighen, ter wijle sy doch met soo groote vrucht onder de ketters ende de Catholijcken aldaer verkeerde, datter de H. Kercke daeghelijcks eenen merckelijcken aenwas door ontfongh. Dierghelijcke ghetuyghenisse gauen van ons andere steden, waer van sommighe seyden, datse van eenen donckeren nacht, waer in sy staken, door de Societeyt, tot eenen klaeren dagh vande godtsdienstighheyt ghekomen waeren. Andere beleedden, dat wy met eenen besonderen ijuer de iongheyt leerden, en in alle deughdt en seeghbaerheyt optrocken. Eenighe oock, dat wyer noodigh waeren om 't Catholijck gelooue te houden staen, ende de Christelijcke seden op te rechten.*

De Heeren van 's Hertoghen-bosch, 'sdaeghs eer de stadt ouerghingh, alsse hun droef affcheyt van malckanderen naemen, voor 't laetste werck van hun Magistraetschap, fonden beyde de Borgher-meesters met eenen vernaemsten Schepen nae ons Collegie, om de Patres voor den ghetrouwen dienst diense menighvuldighlijck ontfanghen hadden, hooghelijck te bedancken, als of hunne meeste besorghtheyt inden uystersten noodt gheweest hadde, datse immers

onfe verdienften in eenigher maete erkennen fouden.

Lipfius.

Ick fluyte met den grooten Lipfius, den welcken ghelijck hy de Societeyt in fijne ionghe iaeren sonder 'tbelet van fijn' ouders inghegaen soude hebben, alfoo bleef hy de felue met een oprecht herte fijne leuen langh beminnen, en by alle man prijfen. Hoe dickwils en heet hy P. Del Rio niet komen bedancken, uyt reden dat hy hem vande neer-fijde tot d'onderdaenigheyt des Coninghs wederom ghebraght hadde, om het waer ghelooue in fijne volle oeffeninghe onder de Catholijcken te beleuen? Hoe neerftigh heeft hy onfe Sodaliteyt ghevolght? Hoe loffelijck altoos van onfe godtsdienftigheyt en gheleertheyt ghesproken? Hadden Scaliger en Baudius alfoo wel fijne leuen, als fijne leeringhe aenghenomen, miffchien foudenfe de penne al mede tot onfen lof ghekeert hebben, diefe andersins soo menighmael met hunne fchimp-dichten teghen de Societeyt misbruyckten. Doch hier in ftellen wy 'tmeeste deel van onfen lof, dat wy aende kettters mishaghen ende haetelijck zijn. Noyt en gheuense meerdere eere aende Iefuiten, dan alffe de felue bouen alle andere Gheestelijckheyt met eene befondere bitterheyt vervolghen. Dan toonense eerst voor goedt aende werelddt, wie hunne meeste vijanden zijn, en van wie fy den meesten afbreuck lijdten. Kondense soo verre met ons komen, als Beza wel wenschte 'thuys van Valois in Vranckrijck te brenghen (hy hoopte met de fijne meester van 't Rijck te worden, als hy de Coninghinne moeder met haeren soon Carolus den IX. ende al het Coninghlijck geflacht van kante soude gheholpen hebben) dan waeren s'er bouen op, en behielden (soofe immers meynen) het veldt, om hunne bedrieghelijcke fuycken sonder voordere achterdencken uyt te fetten. Sy lacten hen voorftaen (en daer is vry wat af) dat wy te diep in hunne kaerten sien; en daerom wat haet oock

*Costerus
in refuta-
tione iu-
dicij
Hollan-
dici ad-
uerfus
Panniū.*

oock datse teghen de Spaignaerts draghen, soo derrense nochtans dies niet teghenstaende wel segghen, datse lieuer alle de Spaignaerts die in't landt zijn, als maer een dosijn Iesuiten en hadden. Van waer komt het, meynt ghy, datse d'ijuerighe Catholijcken, nu niet enkelijck Catholijcken, oft Roomsch-Catholijcken, maer Iesuitsch-Catholijcken noemen? Is het niet om 'tghevoelen datse hebben van onse ghetrouwe vromigheyt, met de welcke wy de H. Kercke voorstaen? Meerderen lof en konnen sy ons niet gheuen, noch wy met heuscheyt aenveerden. Desen seluen ende al den anderen, die ons soo wel vande vijanden als vande vrienden, 'tzy verdient, 'tzy onverdient, 'thuys homt, keeren wy tot Godt, aen wien alle de glorie inden hemel ende op der aerde toekomt: tot welcker vermeerderinghe indien onse schande en beschaemtheyt nutter zijn, als wel onse eere ende goeden naem; soo laten wy desen gheerne vaeren, om die alle de daeghen onses leuens met een blijd ghemoedt uyt te staen, en met een danckbaer herte te verdragen.

Hier mede vaert wel, goeden Leser, om uwen gheest met de naevolghende sinne-beelden en dichten teghen de vermoeytheyt, die ghy mischien uyt het wijtloopigher verhael van desen sesten boeck gheschept hebt, voor 'tlaetste een weynigh te gaen vermaken.

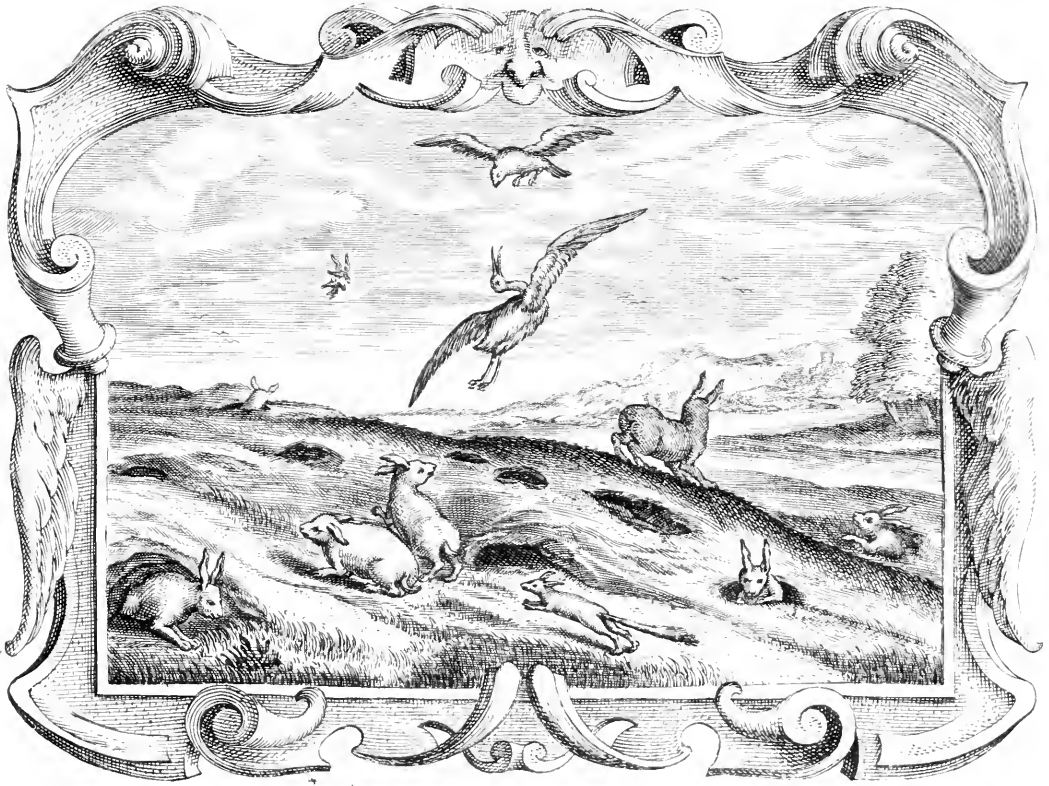
De Hollandtsche Seyndinghe.

Inter delphinas Arion. { 'tSoet gheluyt
Locktse uyt.

D Aer is een leegh ghewest doorsneden met riieren,
 Hier woont den olden Vries, daer wack're Batauieren:
 Een volck, ghelijck het is gheboren aen de zee,
 Soo seylt het alle daegh nae een uytheymfche ree.
 Gheluckigh alsoo langh sy 'sConings scepter eerden,
 Eer sy aen't Roomsche gheloof den rugg herdtneckigh keerden,
 Eer sy door valsche bedrogh van vrydoms ijdel schijn,
 Ghedwongen onder t'iock, en slaef gheworden zijn.

*Al light een grooten hoop in dolinghen ghedoluen,
 Nochtans een wijser deel verheft sich uyt de goluen,
 Die oock door valschen schijn, en wanckelbaer verstandt,
 Nu dreuen nae den grondt, en lieten 't vaste landt.
 Hier wordt u handt vereyscht, die wilt nae IESVS aerden,
 Die oock omtrent een zee soo menigh siel bewaerde.
 Die vloten in tempeest, gaet vat die inden boot;
 Die sincken nae den grondt, komt treckt die uyt de doods.
 Siet hier de woeste zee, daer daeghelijcks tempeesten
 Oprusen door 't gheblaes van nieuw-ghefinde gheesten,
 Die maken dat matroos gaet wijcken uyt de baen,
 Daer soo veel hondert iaer sijn ouders zijn ghegaen.
 Het is ghenoech ghedoot, siet waer ghy zyt ghewecken,
 Aenmerckt u stiermans eens die u af deden steken,
 Die Luther, en Caluin ghebrandt-merckt aen de kaeck,
 Voor Pharos-toren houdt, en voor een seker baeck.
 Gaet, kloecke helden, gaet in't midden van dees winden,
 Om door u soet gheluyt tempeest en stroom te binden:
 De vesten en de stadt verwintmen door ghewelt,
 Maer 'therte winden mensch wanneermen soetjens spelt.
 Beghint Arion eens te raken maer sijn snaeren,
 De vischen komen aen, en drüuen op de baeren,
 Dolphijnen om en d'om gaen spelen op de zee,
 D'een neemt hem op den rugg, en voert hem aen de ree.
 Arions soete luyt, Arions gheestigh singhen
 Kan 't wreede element en sijn' in woonders d'winghen:
 Maer snaeren des gheloofs die maken soeter sangh,
 En brenghen 'smenschen hert noch lichter in bedwangh.
 Gaet, kloecke helden, gaet, den loon moet u verwecken,
 Om door Arions luyt veel beter u sch te trecken.
 Wie dat een hert versoet van een naebuerigh vriendt,
 Die heeft, nae mijn verstandt, sijn dagh-loon wel verdient.*

Vbetior latebris venatio. { Daer't landt is hol,
Daer sit het vol.

DAer zijn iaeghers, daer zijn vissers,
Dickwils heele daeghen missers,
Die maer leuen by wat hoop',
Sonder wildt, en sonder noop:
And're zijn wat meer als dreyghers,
Dese iaeghen op de reyghers,
Die al zynse slim en schalck,
Moeten strijcken voor den valck:

Som-

Sommigh' siet men hier op letten,
 Om hun gaeren wel te setten;
 En nae moey en matte lé
 Bregghen maer een snepken mé.
 Iae men vindt gheslepen boeren,
 Die het quackel-beentken roeren;
 Doch sy slaen heel daeghen langh,
 Grootte moeyten, kleynen vangh.
 Maer die in conijnen-holen
 Eens sijn fret wilt laeten dolen,
 O, die krüght al grooter buyt!
 'tlaeghter met dosijnen uyt.
 Die komt t'huys heel wel ghelaeden,
 Om te stouen, om te braeden,
 En by leeft heel weken langh
 Dickwils maer op eenen vangh.
 Wat den wey-man kan bekruypen,
 Dat en sal hem niet ontsluypen,
 Die by nacht is op de been:
 Desen vanghter thien voor een.
 En ghelijck men iaeght de beesten,
 Gaet het oock al met de gheesten,
 Iaeght den wey-man in een hol,
 Hy krüght haest sijn teschken vol.
 Sietmen niet in Hollandt loopen
 'sNachts het wilt met gansche hoopen?
 Seght my eens, Loidas bloedt,
 Is den vangh by nacht niet goedt?
 Kloecke iaeghers, die de kuylen
 VVeet, waer dat de sielen schuylen,
 Iaeght met ijuer, iaeght by nacht,
 Noyt en vondy beter iaeght.

De Seyndinghe nae 'tlegher.

Da mihi animas,
cetera tolle tibi.

{ Der sielen buyt
{ Kies ick voor uyt.

DE stercke Babel-stadt hooghmoedigh op haer mueren,
En trots om menigh borgh, verstout haer krijgh te vueren:
Den Palestijnschen Vorst brengt teghen haer in't veldt
De Ridder van sijn Rijk, met Sodomas gheweldt.
Men steeckter het trompet, en bey de leghers-krachten
Gaen trecken teghen een, en, sonder langh te wachten,
Men houwt, en steeckt, en kerft van d'een en d'ander kant:
Daer wordt veel edel bloedt vergoten in het sandt.

Doch

Doch 'tPalestijnsche volck beswijckt, en valt in handen
Van 'tBabyloonsche heyr, dat knevelt die met banden;

Daer gaet den goeden Lot met boeyen aen sijn handt,
En keert sich eens voor 'tlaetst nae sijn lief vader-landt.

De maer rondom ghespreydt, komt Abraham ter ooren;

Het is hem droef, 'tgheval van sijnen neef te hooren:

Hy wapent flugs sijn volck, en met een kloecken moedt,
Treckt hy te veldtwaerts in den vijandt op de voet.

Staet, staet Babylonier, meynt ghy het soo t'ontloopen

Met uwen roof en buyt? ghy sult het haest bekoopen,

U vluchten baetter niet: ghy sult haest zyn gheleert,

Hoe dat des oorloghs kans op korten tijdt verkeert.

Siet hoe 'tAbramsche heyr den vijandt weet te pranghen:

Den roover wordt berooft, den vangher wordt ghevanghen,

Den vrydom is hy quijt, iae in den seluen bandt,

Daer Lot mé was gheboeyt, steeckt sijn ghevanghen handt.

Soo haest den Patriarch victory heeft ghekregghen,

Men heet hem wellecom, een ieder gaet hem teghen,

En biedt hem veel ghelucks, dat hy door sijne kracht

De bondt-ghenoten heeft verlost uyt vijandts maght.

Hy schickt den buyt hen toe, en wat hy heeft bekomen;

Doch wat hy schenckt oft niet, 'ten wordt niet afghenomen,

Den Coningh seydt: Houdt ghy den afgheiaegghden buyt,

Maer laet my toe dat ick de sielen treck voor uyt.

Ghy die met 'tlegher volght den vijandt op sijn hielen,

Den roof daer ghy nae iaeght en zyn het niet de sielen?

WVordt ghy hier meester af, niemandt is uws ghelijck,

Al kreegh hy voor sijn deel het grootste Coninghrijck:

Laet dan het danckbaer heyr de vendels en cornetten,

Tot een bedencksuem ghift, gaen inde kercken setten:

Maer weet dat uwen buyt veel hoogher hanghen moet,

WVant hy ghewonnen is met Godts Soons eyghen bloedt.

— Pars optima prædæ { 'iHerten aes
 In noua dat vires certamina. } Gheeft solaes.

D En wey-man weet het hert van dees proey uyt te haelen,
 Om den ghetrouwen dienst met sulck aes te betaelen,
 Dat gheeft den voghel moedt, soo wordt hy opgherockt:
 Wie heeft met ijdel handt oyt hauck aenghelockt?
 Gaet vry nu reygher deur, v gaye is ghevanghen,
 Soo niet, ghy moet terstondt oock al de selue ganghen:
 Siet hoe den walck op v sijn klauwen heeft ghevet,
 En tot ghewissen greep den krommen beck gheset?

Het

Het beste deel der proÿ, den oorsprongh van het leuen,
 Het hert is hem tot loon van sijnen vangh ghegheuen,
 Dit is dat hem gheeft kracht, dit gheeft hem desen moedt,
 Dit is dat hem op v soo wacker swieren doet.
 En ghy die I E S V S sendt, en iaeght met groot verlanghen,
 Op dat ghy erghens soudt een wilden voghel vanghen,
 Als ghy dan wederkeert, wat loon is't dat ghy wacht
 Van een soo vette proÿ, van v bekomen iaeght?
 My dunckt dat ghy my seght met onversaefde reden:
 Dat ghy en goet en bloedt voor sielen wilt besteden.
 Soo wie voor sijnen vriendt noyt een blaewwoogh en waeght,
 'tIs teecken dat hy hem oock weynigh liefde draeght.
 Ghy seght hoe dat de deught wordt nergens wytghesloten,
 Dat sy met sweet en bloedt wordt schoonder ouergoten,
 Dat sy noyt meer en rust als midden inden noodt,
 Dat sy noyt meer en leeft als midden inde doodt.
 En dit doet ghy om 'thert, den buyt magh 'tleger houwen,
 Maer desen roof iaeght v voor 'svijandts heel-kartouwen,
 En midden inde bresch: 'ten is gheen kinder-spel,
 Wie 'thert soo winnen kan die haelt roof voor de hel.
 Wel aen ghy die soo dert het lijf te pande setten,
 Voor't donder van't gheschut, voor't kraken van musquetten,
 Voor bomben, voor een mijn, oft voor venijnigh vier,
 Dat vriendt en vijandt wat in't midden van't quartier.
 Laet vry de Capiteyns met hunnen buyt gheweerden,
 En 'tvolck die in het veldt hem kochten met hun sweerden:
 Soldaet en Capiteyn, die voor den Coningh wecht,
 Slaet daer de handt vry op, daer toe hebt ghy goedt recht.
 Wat baet dat menigh heldt beklimt een poort oft toren,
 Is't dat nae al'tghewelt het herte gaet verloren?
 Ter wyl het legher dan is uyt om sijn ghewin,
 Soo past op v gheweyr, en neemt het hert doch in.

Seyndinghe nae de schepen.

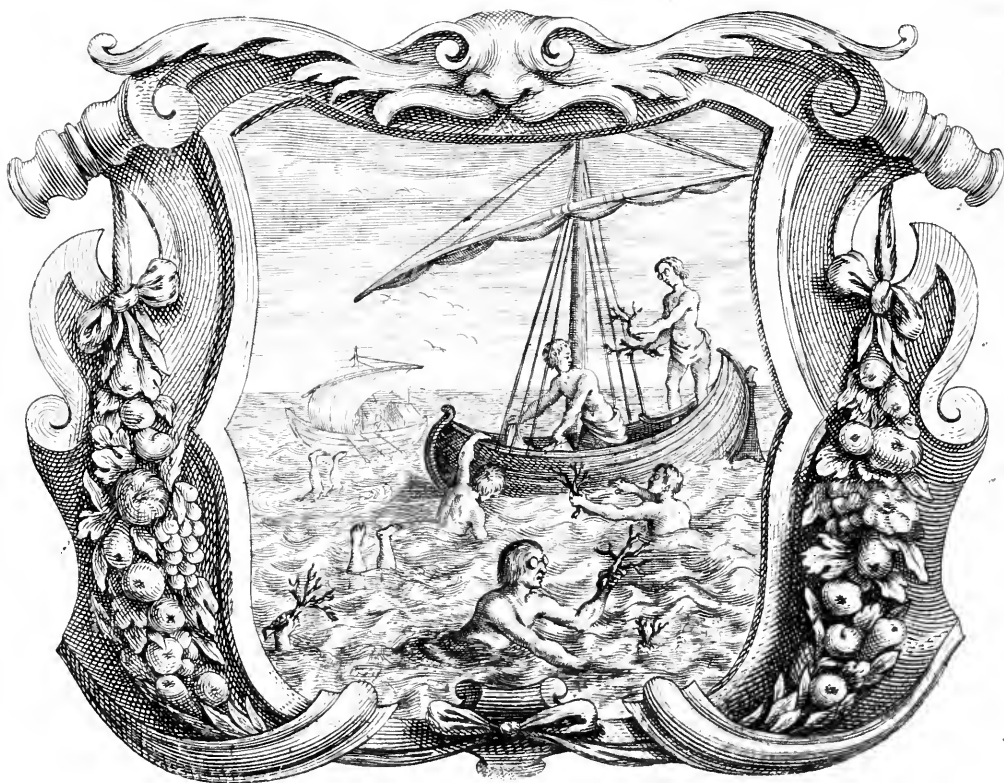
Iactemur, modò profimus. { Tot baet
Van Maet.

Als een benauwde vloot wilt in een haven schuylen,
 Ter wyl door het tempeest de holte baeren huylen,
 Ter wyl het ty' en storm spits op malckander staen,
 En d'opgherockte zee doen ouer klippen slaen:
 Dan worden wy ghewis ghegheesselt vande winden,
 'tSchijnt dat een ieder strijdt om ons d'eerst te verflinden,
 En al ons staegh ghewoel, ons ongherust gheslot,
 Is voor de baeren spel, en voor de winden spot.

Maer

Maer voor die komt gheseylt zijn wy ghetrouwe baecken,
 Op dat hy hier gheen plaet oft bancken kom' te naecken:
 Schoon wy dan inde zee maer vloten op ghenaeÿ,
 Noch toonen wy de haef, en wijsen hem de kaey.
 Lodiola vromen Heldt, ghy zijt van daer ghesproten,
 Daer met de wæste zee Biscaia wordt begoten,
 Wy gaen door windt en storm, wy gaen door hollen vloedt,
 En schillen vande doot maer eenen haluen voet.
 Dat vry de heele zee haer gramschap op ons storte,
 En doe wat datse kan om 'tleuen ons te korten,
 Tot aller Maeten troost soo schencken wy ons pijn,
 Wy weten dat ons schae' 'tschip sal profijtigh zijn.
 O Stierman, die daer tracht door 'tblaewe veldt te rijden,
 Leght af den hooghen top, den schoot moet ghy hier mijden,
 Daer neffens light een plaet, strijckt 'tseyl, oft loeft het schip,
 Daer is gheen bidden vewr 'tsal bersten op een klip.
 En siet ghy niet, matroos, die planck van't schip ghereten?
 De doot komt met het nat ghedronghen door de spleten:
 Rasch kalefatert 'tleck, en stopt de scheur terstondt,
 Het gaet, terwijl ghy toeft, al hellende te grondt.
 Constabel, sa, gheeft vier, en laet de bloedt-vlagh waeyen,
 Lost af, om met dees sijd' den vijandt te doornæyen:
 Sa, schippertjen de lont, sy klampen seffens aen,
 Is't tijdt van met de handt nu inden sack te staen?
 Wel aen ghy gheeft ghehoor, ghy past nu op v stucken,
 En wilt met ons als vrient gaen voor den vijandt rucken,
 Schoon datter Stierman bleef, schoon ghy verloort het roer,
 Veet dat met ons alleen noyt qualijck schip en voer.
 Al vloten wy op zee door winden, en door goluen,
 At worden wy gheklamt, oft inden grondt ghedoluen,
 Wy vragghen noch nae zee, noch windt, noch vrees, noch pijn,
 Als wy maer voor v vloot ghewisse baecken zijn.

VWinste vande Seyndinghe op de schepen.

Emerget diues ab vndis. } *VVie sou niet vaeren
Voor sulcke vvaeren?*

W *Anneer een ghierigh hert met ghelt-sucht is onsteken,
Dan tracht het 'tinghewant van 't aerdrück te doorbreken;
Iae dat is hem te kleyn, de zee het oock doorgaet,
Om daer te vinden 't goedt 't verwecksel van het quaet.
Daer springht men ouer boordt om in den grondt te soecken,
In kolcken vande zee, in onbekende hoecken:
Den duycker vult sijn handt, maer nimmermeer 'tghemoedt,
En brandt hoe langhs hoe meer in 't midden vanden vloedt.*

Dies

Dies blijft hy euen aerm, al is 't schip heel ghelaeden,

Al heeft het vollen last, 'ten kan hem niet verslaeden:

Al waer't dat hy uyt zee met 's Coninghs mijnen quam,

't En bluscht gheen'ssins den dorst, 'tis olie inde vlam.

O ghierigheyt! ô lust! die niet en zijt te temmen

Door klip, oft windt, oft storm, oft monsters die daer swimmen.

Neemt, dat de zee versoet, en niet en maect de beest,

Daer ghy zijt in het hert daer is 't altijdt tempeest.

Neemt, dat ghy met den schat komt uyt het diep gheresen

Nae een behouwen reys, wat salder doch af wesen?

Is 't wel de pijn weerd, is wel den loon soo groot,

Daer ghy voor onderstaet 't perijckel vande doot?

Maer ghy die daer betrouwt op berders van twee duymen,

En laet tempeest en zee rondom v ooren schuymen,

En dat om sielen roof, schoon dat ghy qualijck vaert,

Spijt winden, baer en storm, v schatten zijn bewaert.

Dit is de beste vracht, dit zijn de rijckste waeren

Die iemant braght uyt zee, oft vischte in de baeren,

De siel, wiens schoone glans het altemael verdooft

Vat dat uyt Ganges schoot is immermeer gherooft;

De siel, van Godt ghestort in dese slechte leden;

De siel, sijn eygen beeldt, van hem begaest met reden;

De siel, soo dier verrijckt, soo kostelijck betaelt;

De siel, voor wie Godts Soon van bouen is ghedaelt.

Gaet aen, het is voor windt, gaet onversaefde mannen,

Den schipper steeckt van kant, de seylen staen ghespannen:

Die reedt op Oost oft Vest, wat haelt hy meer als sandt?

En acht het voor gheluck, krijght hy 't in 't vaderlandt.

Daer is gheen Compagnie met v te verghelijcken,

Iae selfs des Coninghs vloot moet oock al voor v strijcken:

Den cargo is den prijs van onweerderigh bloedt,

En in v aerdsche reys soo voert ghy hemelsch goedt.

De Patres in perijckel van tempeest oft slag, suyueren de herten vande Boots-ghesellen door de Biechte.

Instante periclo. { *Pompt uyt de sonde
Eer'tgaet te gronde.*

H*r had een staelen hert, hy hadde staele leden,
Oft uyt een rouwe klip oft blaewen steen ghesneden,
Die d'eerste ghingh in zee, en 'tchip uyt d'hauen stiet,
Daer hy sijn naeste bloedt met droeue traenen liet.
Met eenen hollen boom te trotsen al de baren,
Daer storm en donder-slagh recht bouen 'thoofst vergaren,
Daer midden inde doodt 'snachts niemant doodt en siet,
Dan als een swarte wolck een hellen blicksem schiet:*

Daer

Daer hy nu onder gaet door grondeloofe kolcken,
 Nu weder rijft om boogh, en hanght schier inde wolcken:
 Daer kables als het froy, daer masten, daer den spriet
 Wordt vanden storm ghekroockt ghelijck het swackfte riet:
 Daer hem een vijandts vloot den windt weet af te snijden,
 En brandt dweers op hem los, en boort hem van ter zijden,
 Soo dat het ruym de zee van alle kanten drinckt,
 En dat het wonder is, hoe 't fchip noch niet en finckt.
 Wat raet hier dan gheschaft? sa, fchipper met v gasten,
 De pomp moet by de werck, ghy moet de kiel ontlasten:
 Doch schoon 'tghetroffen fchip door't water soo beswicht,
 Den ballast van de fonde is fwaerder van ghewicht.
 Ter wijl dat Ionas flaept, in't midden van zijn droomen.
 Soo wilt het fchip te grond vermeestert vande stroomen:
 Sy storten ouer boort haer rijcke koop-vaerdy,
 En noch en is het fchip van ondergaen niet vry.
 Wat wonder is't, matroos, dat wy noch gaen te gronden?
 Daer light'er een in't ruym die vast flaept in zijn fonderen.
 Smijt desen inde zee, soo drooghje weer de kiel:
 Het fwaerste datmen vindt dat is een boofe fiel.
 Ghy dan, die met de vloot gaet kruyssen door de baeren,
 Veert altijd van het fchip dat fchipper kan beswaren,
 Soo is de reys bewaert: al klampt den vijandt aen,
 De haue die ghy foeckt, en kan v niet ontgaen.
 Gh'en hebt nac oorloghs-man, noch caper niet te vragen,
 Den fchat die ghylie voert en is niet af te iaghen:
 V naeld' kent beter sterr', ghy feylt op vaster kaert,
 En van een water-reys maeckt ghy een hemel-vaert.
 Ghy dan die daer befeylt de zee met kloecke fchepen,
 Op alle vremdt ghewest, op allen oordt gheslepen,
 Is't dat ghy inde vrees van vrees wilt zijn bevrijt,
 Ghebruyckt doch wel dees pomp, maeckt v de fonden quijt.

Seyndinghe nae de peste.

Victima salutis publicæ.

{ Hy brandt
Voor 'tlandt.

DAer was te Roomen eens een afgrondt inghesoncken,
 Die sijn verghiften domp dreef min oft meer als voncken:
 Want uyt den diepen poel onstack een heete pest,
 En wierdt de Roomse aerd' met menigh lijk ghemest.
 'tHoggh ouer al vol baey, en wapens op den gheuel,
 Heel Roomen droegh schier rouw door desen swaeren neuel:
 Hier stierf een frische maeght, daer't kindt van eenen dagh,
 De pest, en bleecke doot en weet van gheen ontsagh.

Daer

Daer was gheen menschen hulp, men dé slagb-offeranden,
En voor der Goden beeldt soo ghinghmen wie-roock branden:

Doen hebben sy verstaen den middel van hun quaet,
Een hoeft van edel bloedt, een doot van hooghen staet.

Dus een van ridders stam die ghingh sich hier in storten,
En voor het vader-landt sijn eyghen leuen korten.

Curtias.

O vroom, ó kloecken heldt! al sterft ghy door den val,
VVeet dat vfaem en naem noch eeuwighe leuen sal.

Nu magh v Roomen vry een borghers-kroon gaen vlechten,
En stellen op v beeldt, oft om v wapens hechten:

Al hebt ghy 'svijants heyr ontweldight den laurier,
Nochtans den schoonsten tack die groeyt hier in het vier.

Doch schoon den vromen heldt dees kroon met recht magh strýcken:

Men vindter heden-sdaeghs die aen hem niet en wijcken,
Die gaen recht in het vier, en midden in den brandt,
Tot heyl van menigh siel, en van hun vader-landt.

Ghy zijt het edel bloedt, die midden in de pesten,
En in eens anders doot v leuen gheeft ten besten,

Als moeder, en als soon, als vriendt sijn deur toefluyt;
In tijdt van nootd en druck dan is het maeghschap uyt.

Al wordter op de deur een droeue lat gheslaghen,

Al wort het huys gesin van reeuwers uytghedraghen,
Al sterft een heele wijck, al is het vier soo quaet,

Dat het gevoghelt self voor doot valt op de straet;

Ghy niet te min en weet van schroomen, noch van beuen,

En op een ur' all en soo waeght ghy thien mael v leuen,

Ghy past op gheen senijn, ghy trotst de felle doot.

Men kent een trouwen vriendt in't midden vanden nootd.

Dat vry oudt Roomen prijs' die wegh nam haere plaeghen,

Schoon ghy in't leuen blijft, ghy sterft hier alle daeghen:

Ghy deedt in desen brandt soo menigh vromen sprongh,

VVaer aen gheen lijf alleen, maer sielen wel-vuert bongh.

ÆTERNVM
FORMET IN ORBEM

Iungenda primo sæcula sæculo
Rex sæculorum fabricat, ANNVLVM
Æternitatis in perennis
Fœdera connubij daturus

DAer is een' eeuw voorby, het zijn nu hondert iaeren
 Dat haer dees Compagnie quam eerstmael openbaeren:
 Sy wast door teghen-spoet, ghelijck een silu're plaet,
 Hoe iemandt die meer slaet, hoe datse breeder gaet.
 Den Heer die dit begonst die sal het oock volmaken,
 Men sagh hem noyt sijn werck in het beghinsel staken:
 Hy slaet en smeedt dit stuck allenghskens noch al uyt,
 Den ringh die moetter zijn, het is sijn lieue Bruyt.
 Leert, menschen, van dit beeldt u wercken ouerweghen,
 Daer slipt soo licht een wordt dat noyt is uyt te veghen:
 Hoe rasch is iet ghepeyst, hoe haest is iet gheseyt?
 Men doet op korten stondt, dat duert een' eeuwigh eyt.
 De rest vernielt den tijdt, de steden en de Rijken
 Uervallen weer tot stof, en hebben oock haer lijcken:
 'tVVacht al den ondergangh, het is des werelts loop,
 De Pyramiden selfs die ligghen ouer hoop,
 Der Mausolëen bouw verrijckt met duysent gauen
 Is in sijn eyghen graf ten laetsten al begrauen.
 Wie isser die oyt sagh waer dat Colossus stondt?
 Wie was die Roomen nu oock binnen Roomen voutd?
 Maer al ons purper-root, en al ons aerdigh bloesen,
 Is teerder als het ijs op eenen nacht ghevrosen;
 Jae al ons edel bloedt, en reden-rijcke tael.
 Als siel van lichaem scheydt dan steruet altemael.
 De doot, de bleecke doot is een gheremt van beenen:
 Godt wou aen dit droefspoock noch oogh, noch cor verleenen,
 Om datse niet en hoort, om datse niet en siet,
 Soo baet hier soet gheluet oft het wel-spreken niet.
 Alleen, volherdt de deught; spijt doot, en tijdt, en iaeren,
 Sy houdt haer eerste icughdt, s'en kent gheen grise haeren.
 Gheluckigh is den mensch die sich tot haer begheeft,
 Al haelt hem eens de doot, wet dat by eeuwigh leeft.

HERDERS - SPRAECK

T V S S C H E N

CORYDON EN TYTER,

Wenschende de Societeyt eeuwighen voorspoedt en ghe-
luck ouer het mentghvuldigh ghebruyck der HH. Sacra-
menten, ende bevechtinghe der ketterijen : diese door
de vette weyen, en woluen-iaght verstaen.

H*Et was omtrent den vaelen Herft,*
VVanneer den groenen Somer sterft,
VVanneer den rijm, en kouwen nacht,
Het ieughdigh loof beneemt sijn kracht:
Een droeuen tijdt voor heel het wout,
En voor een die sijn schaepkens stout.
Dat eertijds was een vette wey
Dat stondt doen als een maegher hey,
Dat stondt doen sonder klaeuer-gras,
En scheen niet als het voormael was.
Soo Corydon dit eens besagh,
Die achter een kleyn haeghjen lagh,
Omtrent een soeten waeter-stroom,
Daer hy in eenen hollen boom
Een viertjen had ghestoockt van hout,
Dat hy gheraept had in het wout;
Maer, Tyter, seyde hy, lieue vriendt,
VVaer heuet vee dit al verdient?
En wreede woluen op een hey,
En Meertsche buyen inden Mey,
En sneeuw en haghel langhen tijdt,
VVanneer den fellen winter büjt,

Daer

Daer staense dan heel maenden langh,
 En heel de kudde wordt soo ranck;
 Alleen wat uytghedorssen stroy,
 Oft wel een handt-vol maeger hoy,
 Oft toe-maect als het ouerschiet,
 En anders oock en gheeft men niet.
 De vischen zijnder beter aen,
 Oock die op stille vijuers staen,
 Die hebben daer heel iaeren uyt
 Tot spijs en woedtsel grondigh kruyt:
 Iae isser wel een blinden mol
 Die niet kan leuen by sijn hol?
 Daer is niet een soo naeckten pier,
 Daer is niet een soo kleyne mier,
 Of sy en hebben spijs en dranck,
 En dat voor heele iaeren langh:
 Wie wondter oyt een voghel doot
 Ghestoruen door des honghers noodt?
 Sy singhen heel den somer deur,
 Het schijnt s'en sorghen nergkens ueur,
 En eer den winter is in't landt
 Soo steken sy haer schuyt van kant,
 En vliegghen saemen ouer zee,
 En daelen op een groene ree,
 En vinden loof, en gras, en lis,
 S'en weten niet wat winter is.
 Voor my ick wensch mijn schaepkens daer,
 Oft dat 'thier altydt somer waer.
 Maer, Corydon, hoe datje pract,
 En weetje dan niet hoe het gaet?
 Soo was het ouer duysent iaer,
 Dit is een saeck doch al te klaer.

Tyter.

Den winter is een maghtigh heldt,
 Die 'theele landt in roeren stelt,
 De son die doet hy achter gaen,
 De snelle stroomen doet hy staen,
 De boomgaerts rooft hy al haer fruyt,
 De velden al haer sappigh kruyt,
 De blaeders al haer groen colour,
 De bloemen haeren soeten geur,
 De aerde backt hy als een korst,
 Wat dunckt u van soo kloecken Vorst?
 Maer dat ick u op desen tijdt,
 Wanneer de aerd' van koude splijt,
 Kond' toonen waer de velden staen
 Daer alle daegh noch schaepkens gaen,
 En daer noch is soo ieughdigh kruyt
 Als inde groene Lenten spruyt,
 Wat segghe daer af, lieuen vriendt?
 Waer daer een kermis aen verdient?

Corydon.

O Tyter, siet daer is mijn handt,
 'Ken heb niet een soo weerden pandt,
 'Ken heb niet een soo fraeyen ram,
 'Ken heb niet een soo schoone lam,
 'Ken heb niet een soo vette oy,
 Niet eenen haemel in mijn koy,
 Of kiest hem vry van stonden aen.
 Maer seght my waer die velden staen.

Tytter.

O neen, het fluytjen moeder by,
 En dan de ruys pij' van u sy,
 En woeght daer toe een gheestigh riet,
 Oft anders ick en segghet niet.

Corydon.

Ick ben te vreden, 'tis ghedaen,
 Mits ick daer eens magh benen gaen.

Doch

Doch seght eens wiese toe behoort,
 En of het vee niet wordt ghestoort.
 Tyter. Den Herder, die daer heeft bevel,
 O die verstaet sijn saken wel,
 Die is gheduerigh inde weyr,
 En past noch op wolf, noch op beyr:
 My dunckt hy heuet meer ghedaen,
 En dickwils in't gheweyr ghestaen.
 Nu wilje hooren vol bescheet,
 Van waer, en hoe dat ick het weet;
 Ick sat eens onder eenen boom
 Omtrent den soeten Tiber stroom,
 Daer ick doen op den seluen stont
 Het herdertjen Alexis vondt:
 Die wiesch sijn schaepkens inden vloet,
 Ghelijckmen inden somer doet.
 Ter wyl hy staet en wascht, en plast,
 En VVachter om het seerste bast;
 Soo komt een schipken op ons aen,
 En had het seyl ghespannen staen,
 Het vlaghjen bouen op den top,
 Dat had een naem met straelen op:
 En soo 'tvoorby ons henen voer,
 Daer sat een achter aen het roer,
 Die songh dit in sijn moeders tael,
 En 'tklonck ghelijck een nachtegael:
 Als voor sijns Coninghs recht
 Loiola staet en vecht,
 En strijdt voor de laurieren,
 Door 'svijandts rouw ghewelt
 Is hy ter aerd' ghevelt, (manieren.
 En wordt op eenen tijdt ghewondt op twee
 V v v v 2 Want

Want als het lichaem viel
 Soo schoot oock Godt sijn siel;
 En most haer ouergheuen.

D'een wonde dreyght de doodt,
 Hy valt in steruens noodt;

Maer d'ander sonder pijn verfekert hem het leuen.

*Doch soo het seyld'jen dapper gongh,
 Verstonde ick qualijck wat hy songh,
 En dan het drillen van het loof
 Dat maecte my schier hallef doof;
 En in het waeyen van het riet
 Daer bleef de reste van het liet.*

Coiydon.

*Maer hebje't daer by laeten staen,
 Oft zijdy met hen voortghegaen?*

Tyter.

*Ick sal u segghen wat ick de,
 Ick ghingh noch al een poof-je me:
 Nae ick Alexis had ghegroet,
 Soo ghingh ick langhs den waeter-vloet,
 En hiel my aen den binne-padt
 Die braght my voor een groote stadt:
 De klokken luyden altemael,
 Men loste stucken van metael;
 En mits sy in haer berghen lagh,
 Soo gaff een harden weder-slagh:
 Ick sagh fufeyen inde locht,
 Ick peysde wat het wesen moght:
 Al had ick aen een pijn rock,
 Al droegh ick mer een herders stock,
 Nochtans ick ghingher recht op aen,
 En derr'de by de ionckers staen,
 Iae stelde my wel aen hun sy:
 Het gaepen, vrient, is altijd vry.*

Daer

Daer sagh ick soo veel koetsen staen,
 Soo dat me'r qualijck deur kond' gaen:
 Daer sagh ick Heeren wonder groot,
 En waeren al ghekleedt in't root:
 Daer sagh ick menigh vremt ghesandt
 Ghekomen uyt een maghtigh landt,
 En hadden knechten stijf van gout,
 En koetsen van besonder hout;
 De peerden pronckten 'kweet niet hoe,
 Met maenen tot der aerden toe.
 Noch quaemen Switsers aen ghegaer
 En hadden groote broecken aen,
 Met hellebaerden in hun handt,
 En dreuen 't volck op eenen kant,
 En maecten haest een open baen
 Vaer langhs het Opper-hoofst most gaen.
 En daer me drongh ick inde kerck,
 Een trotsen bouw, een deftigh werck,
 Daer't ouer al om 'tseerste blonck,
 't Scheen dat ick in een hemel gongh,
 Wat dat m'al inde werelt vindt!
 Ick sagh my scheef, ick sagh my blindt.
 Noch hadder van een vremde kust
 Den reuck sijn aenghenaemen lust:
 My docht het was soo soeten geur,
 Ick gauer Godt mijn siele veur.
 Dan stondter noch een gaelery,
 Daer sagh ick menigh schildery,
 En sinne-beelden af ghemaelt,
 K'en weet niet waer't verstandt al haelt.
 Hier bongh een rechte boomen-dreef,
 Niet een van al en wieffer scheef,

Crescendo
 non defi-
 cit ordo.

Maer hielen haeren rechten standt
 Ghelijck de Orden was gheplant:
 En dier-ghelijcke schildery
 Sagh ick'er hondert op een ry.
 Maer 't'fraeyste noch van altemael
 Dat hongh daer in een gulde sael:
 Daer was op eenen doeck g'estelt
 Een groen, een vet, een vruchtbaer velt,
 En tusschen al dit ieughdigh kruyt
 Daer liepen klaere beken uyt:
 Men sagh op al het silu're nat
 Oock niet een afghedropen blat,
 De Herders speelden onder een,
 Het veldt, en kudde was ghemeen:
 En soomen daer veel tymis vondt
 Soo waeren al de schaepkens rondt,
 Behaluen dat haer vachtje sijn
 Noch krolde van den roosmarijn:
 Daer wies gheen aconiten spruyt,
 Men wist daer van gheen ghiftigh kruyt,
 Men wist daer van gheen padde-slijm,
 Men wist daer van gheen vroeghen rijm,
 Men wist daer van gheen mottigh weer,
 Men wist daer van gheen hittigh seer,
 Men wist daer van gheen kout fenijn,
 Het scheen een paradij: te zijn.
 Het vee had 'sdaeghs sijn volle lust,
 Het vee had 'snachts sijn volle rust.
 Ick sagh daer eycke boomen staen,
 Daer honghen rondom woluen aen,
 Die hadden menigh lam verscheurt,
 En menigh schaep van kant ghesleurt,

Ter wyl het vee verlaeten stondt,
 En sonder herder, sonder hondt,
 Ghingh dwaelen langhs het woeste wout,
 Daer niemant voormaels had ghestout.
 Maer siet soo rasch een beter wacht
 Heeft opghestelt der woluen iaght,
 Met flughsche dogghen by der handt:
 Vol ijsre pinnen inden bandt,
 Soo heefmen dit bloet-ghierigh dier
 Op staenden voet ghelicht van hier:
 Nu sit het in sijn hol en huylt,
 En sit met vreesse noch en schuylt:
 Want al dees Herders onder een
 Die zyn van stonden aen te been,
 En gheuet sich het minste bloot,
 Soo krijgh'et licht een harden stoot.
 Sind dien tijdt is het hier soo heet,
 Dat niemant schier van woluen weet,
 En al de gheen' die lammers hout,
 En al de gheen' die schaepen stout,
 En hier is komen met het vee,
 Die heeft gheduerigh peys en vree,
 Die wordt met eyghen wol ghedost,
 En raeckt al lichter aen den kost,
 Maeckt keeskens met sijn eyghen handt,
 De beste van het heele landt,
 En wordt op korten tijdt ghewaer
 Dat hy wordt rijcker alle iaer.
 Nu schep ick, Tyter, nieuwen moedt,
 Ghy gheeft my, Tyter, beter bloedt:
 Maer is't dat ick eens wenschen magh,
 Soo wensch ick om den blijden dagh,

Corydon.

Als

*Als ick mijn schaepkens ouer al
 Met hen in't groen eens drijuen sal:
 Soo vrees' ick oock de naeste eeuw
 Noch wolf, noch beyr, noch fellen leeuw.
 Noch wensch ick aen dit heel gheslacht,
 Dat soo gheduerigh houdt de wacht,
 Oock met perijckel van sijn bloet,
 (Al anders als een huerlingh doet)
 Dat het gheluckigh bliuen magh
 Ghelijck 'tis beden op den dagh.
 En daer op singh' ick een nieuw liet,
 Dat ghy sult spelen op 't riet,
 Daerom soo sit een weynigh neer,
 De wijse gaet: Les mariniers.*

1. Soo langh als bouen door't blaeuw-hemels licht
 De sonne rijdt op een vergulden waeghen,
 En ons vereert met haer schoon aenghesicht,
 En schenckt voor droeuen nacht de blijde daeghen:
2. Soo langh als dwaelen sal een filu're vloet
 Door onse groen-gheklaeuerde valleyen:
 Soo langh een cristallijnen ader sproet,
 En spoelt haer moeder-klip, en rouwe keyen:
3. Soo langh als in een haegh groeyt wilde vlier,
 Soo langh den wijngaert-scheut wilt hooger reycken:
 Soo langh het groen veyl witten popelier,
 En sachte most bekleedt de harde eycken:
4. Soo langh moet desen Herder met sijn vee
 Oock inden quaetsten tijdt gheluckigh bliuen,
 En brenghen 'tkouwe landt den somer mé,
 Om ons verhonghert vee daer langhs te drijuen.

KORT BEGRIIP
VAN
D'AF-BEELDINGHE
VAN
D'E ERSTE EEUW E
DER
SOCIETEYT IESV.

VOOR-REDEN.

ANT' honderste iaer ende
Iubilee. 1

VOOR-DICHT.

Den H. Ignatius vande wereltsche oorloghe tot den gheestelijcken strijdt bekeert, ende van doen af ('tvvelck hy dickvvils sijn heel leuen ghevoelde) groote ghenoechte (schepende uyt het aenschouven der hemelen , vvordt opghetoghen in den gheest, seuen daeghen langh, als vvanneer hem de Godtlijcke liefde verthoont de vermaerste mannen, die hem onder sijn vendel sullen laeten opschrijuen. 12

SINNE-BEELDEN.

De Societeyt IESV. 32
Deuis vande Societeyt, TOT MEERDERE EERE GODTS. 34
Bevestinghe der Societeyt , op den

Feeft-dagh van SS. COSMAS en DAMIANVS. 36

De Societeyt belooft oock vruchten nae hondert jaer. 38

De Societeyt tracht nae d'eeuvvighheydt. 40

HET EERSTE BOECK,
OPGAENDE SOCIETEYT.

HET I. CAPITEL. Om vvar reden verscheyden Religieuse Ordens op verscheyden tijden veruuekt zijn , ende namentlijk die van de Societeyt IESV. 42

II. CAP. Hoe de Societeyt lange iaeren te voren voorseyt is. Verscheyden historien hier toe dienende. 46

III. CAP. Den eersten ende principaelsten instelder der Societeyt , is IESVS CHRISTVS. 51

IV. CAP. Waerom aen dese Religie den naem van de Societeyt IESV ghegheuen is. 53

Xxxx V. CAP.

KORT BEGRIIP VAN D'AF-BEELDINGHE

V. CAP. Hoe de H. Moeder Godts patrooneijende als tweede inleeliter vande Societeyt is. 57	De fuyuerheydt verwint al vluchten- de. 118
VI. CAP. Hoe dat nae Godt ende MARIA, den H. Ignatius den Inft. Ider ende Vader van defe minfte Societeyt is. 62	De ghehoorfaemheydt is veerdigh. 120.
VII. CAP. Hoe den H. Franciscus Xauerius den tweeden pilaer van de Societeyt is. 64	De ghehoorfaemheydt let op eenen winck. 122
VIII. CAP. De Societeyt wordt van den Roomschen Stoel gheappro- beert. 67	De vierde belofte vande Societeyt, ghehoorfaemheydt aen den Paus van Roomen. 124
IX. CAP. Eenighe dinghen die aen de Societeyt als eyghen zijn. 72	Belofte van gheen' eere oft staet t'aen- veerden. 126
X. CAP. Dry andere dinghen die aen de Societeyt oock eyghen zijn, ende haere ieught bewaeren. 80	De Societeyt wordt grooter gheacht door't verfmacten vande eere. 128
	Eerghierigheydt is forghelijck. 130
	Belofte van d'aermoede niet ruymet te maken. 132
	Vernieuwinghe der beloften. 134
	Vernieuwinghe van den gheest. 136
	Het iaerlijcks vertreck tot de Ghee- ftelijke Oeffeninghen. 138
	Rekeninghe van conficentie als't den Ouerften belieft. 140
	Wtfeyndinghe. 142
	HET TWEEDE BOECK,
	VOORTGAENDE SOCIETEYT.
	HET I. CAPITEL. Van d'eerfte vergaderinghe der mede-ghe- fellen, ende fundament van d'Or- den. 144
	II. CAP. Vanden voortgangh der Societeyt in haere bevestinghe, ende regeringhe onder den H. Ignatius. 147.
	III. CAP. Vande vermeerderinghe der Societeyt door Europa. 150
	IV. CAP. Vande verbreydinghe der Societeyt door Asia. 170
	V. CAP. Vande verbreydinghe der Societeyt door Africa. 179
	VI. CAP. Vande verbreydinghe der Societeyt door America. 182
	VII. CAP. Vande vermeerderinghe der
V. CAP. Hoe de H. Moeder Godts patrooneijende als tweede inleeliter vande Societeyt is. 57	
VI. CAP. Hoe dat nae Godt ende MARIA, den H. Ignatius den Inft. Ider ende Vader van defe minfte Societeyt is. 62	
VII. CAP. Hoe den H. Franciscus Xauerius den tweeden pilaer van de Societeyt is. 64	
VIII. CAP. De Societeyt wordt van den Roomschen Stoel gheappro- beert. 67	
IX. CAP. Eenighe dinghen die aen de Societeyt als eyghen zijn. 72	
X. CAP. Dry andere dinghen die aen de Societeyt oock eyghen zijn, ende haere ieught bewaeren. 80	
SINNE-BEELDEN.	
V. Werkende ende aenschouwende le- uen der Societeyt. 86	
De reghelen der Societeyt en verbin- den op gheene fonden 88	
d'Aermoede is voorsichtigh. 90	
d'Aermoede is onbelemmert. 92	
d'Aermoede is profijtelijck. 94	
d'Aermoede is met luttel te vreden. 96	
d'Aermoede is onbekommert. 98	
d'Aermoede gheeft luyfter. 100	
De fuyuerheydt der Religieufen door beloften verfekert. 102	
De fuyuerheydt blijft onbefchadight. 104.	
Een fuyuer herte verbeeldt Godt. 106	
De fuyuerheydt is vruchtbaer. 108	
De fuyuerheydt is vijandt vande le- digheydt. 110	
De fuyuerheydt wordt licht ghequeest. 112.	
De fuyuerheydt sonder vleckte. 114	
De fuyuerheydt wordt door lijf-castij- dinghe befchermt. 116	

VAN D'EERSTE EEUVE DER SOC. IESV.

der Societeit door verscheyden merckelijcke roepen tot de selue.
187.

SINNE-BEELDEN.

Verbreydinghe der Societeit I E S V.
192.

De Societeit doet Gode offerande alle uren vanden dagh en nacht. 194

Bekeeringhe van Rijcken en Prouincien door de Societeit. 195

Seyndinghe nae alle plaetsen, oock door den minsten winck van den Paus. 198

De Societeit voeght haer nae den wille van den Paus in haere Seyndinghen. 200

Het ampt vande gheestelijcke ghesanten. 202

De Seyndinghe nae Indien. 204

De Seyndinghe nae de Nieuwe wereldt. 206

Den roep tot de Societeit. 208

Aloysius gaet inde Societeit. 210

Stanislaus Kostka noch iongh zijnde, gaet inde Societeit. 212

HET DERDE BOECK,

DE WERCKENDE SOCIETEIT.

HET I. CAPITEL. Wat oefeninghen aen de Societeit eyghen zijn, ende in sonderheydt vande predikation. 214

II. CAP. Van verscheyden onderwijsinghen in de hooghe ende leege scholen. 219

III. CAP. Vande onderwijsinghe inde Seminarien: ende van den Catechismus oft Christelijcke leerlinghe. 226

IV. CAP. Vande neerstigheydt die de Societeit voorwendt om d'eere vande H. Moeder Godts te ver-

breyden door verscheyden Sodaliteyten oft Broederschappen. 232

V. CAP. Van't ghebruyck der H. Sacramenten door de Societeit weder op-gherecht. De bidt-daghen vanden Vasten-auendt, ende de Generale Communie. 236

VI. CAP. Vande Gheestelijcke Exercitien des H. Ignatij, ende haere menighvuldighe vruchten. 241

VII. CAP. Van de ghedienstigheydt der Societeit in't bytaen van d'aerme menschen, die met de haestighe siekten ende onghewallen bevangen zijn. 247

VIII. CAP. Vanden arbejdt ende vruchten der Societeit onder de Heydenen. 259

SINNE-BEELDEN.

Werk-lieden der Societeit. 253

Den roep vande Societeit is, veel doen en lijden. 260

Oeffeninghen der Societeit. 262

De Societeit helpt haeren euen-naesten sonder loon van arbejdt. 264

Het werckende leuen helpt het aenschouwende. 266

De Gheestelijcke Oeffeninghen van den H. Ignatius scherpen den geest in stilte. 268

Het boecksken vande Gheestelijcke Oeffeninghen is eenen sekeren leydtf man, om eenen staet des leuens te verkiefen. 270

In stilte vande Gheestelijcke Oeffeninghe leertmen syseluen kennen. 272.

In't vertreck van de Gheestelijcke Oeffeninghen vintmen groote scharren. 274

Generaale Communie. 276

De Biechte. 278

Sodaliteit van Onse L. Vrouwe. 280

KORT BEGRIIP VAN D'AF-BEELDINGHE

Onderwijfinghe van de iongheydt.	282.
Onderwijfinghe van de wilde.	284
De Societeyt toont den wegh des leuens door gheleertheydt en godtvruchtigheydt.	286
Het ampt der Predikanten.	288
Onderwijfinghe van de kinders.	290
De Latijnsche scholen.	292
De Christelijcke leeringhe.	294
Het beghinsel van de Christelijcke leere is't Cruys.	296
De principaelste lesse van de Christelijcke leere: eenen Godt, en dry perfoonen.	298
Den Christelijcken Leeraer houdt voor ooghen de leelijckheydt der sonden.	300
Den Christelijcken Leeraer wederhoudt de kinders van de helle.	302
Den Christelijcken Leeraer leert de kinders bidden voor den eten.	304
Suyeren handel en wandel.	306

HET VIERDE BOECK,

DE LIIDENDE SOCIETEYT.

H ET I. C A P I T E L. Hoe de Societeyt door Godts ghehengennisse, en vaderlijcke liefde in teghenspoedt gheoeffent is gheweest.	308.
II. C A P. Hoe den duyvel door het lasteren van den H. Ignatius de Societeyt socht in haer hoofd heel te verdrucken, eerste noch bevestight was.	312
III. C A P. Hoe, en uyt wat reden de Societeyt soo menighen ouerlast nae haere bevestinghe ghedraghen heeft.	317
IV. C A P. Van d'aenstooten der Societeyt in Italien.	320
V. C A P. Van d'aenstooten der So-	

cieteyt in Spaigen.	326
VI. C A P. Van d'aenstooten die de Societeyt in Vranckrijck gheleden heeft, eer sy daer uyt veriaeght wierdt.	333
VII. C A P. De Societeyt wordt uyt Vranckrijck ghebannen, ende wederom ingheroepen.	338
VIII. C A P. Hoe de Societeyt in Duytslandt ghelijck-matigh met de Catholijcke Religie vervolght, ende drymael uyt Transiluanien veriaeght wordt.	345
IX. C A P. Hoe de Societeyt uyt Bemen, Hongarijen, Merren-landt, Silesien, ende uyt Riga in Lithauwe verdreuen is.	351
X. C A P. Vande lasteringhen teghen de Societeyt gheduerende haere eerste eeuw.	355
XI. C A P. Vande vervolghinge der Societeyt inde Nieuwe wereldd, ende voor al in de Oost-Indien.	

370.

XII. C A P. Vande vervolghingen ende martelien der Societeyt in Iaponien.	372
XIII. C A P. Van vele die in Mooren-landt, Arabien, West-Indien, Brasilien, Florida, Mexico en Paraquarien omghebraght zijn.	377
XIV. C A P. Van eenighe Patres, die wreedelijck in Europa, principelijck in Engelandt, omghebraght zijn.	381

SINNE-BEELDEN.

De Compagnie hondert iaer bevochten.	386
De Societeyt wordt te vergheefs van de benijders bevochten.	388
De Societeyt te vergheefs ghelastert.	
390.	
Den Nijdt lasterende de Societeyt, beschae-	

VAN D'EERSTE BEVVVE DER SOC. IESV.

befchaedight vyfeluen.	392
De Societeit verblijt haer in teghen- spoedt.	394
De Societeit verlanght nae teghen- spoedt.	396
De Societeit wordt volmaeckt door teghenspoedt.	398
De Societeit wort door teghenspoedt ghesuyuert.	400
Verheffinghe der Societeit door te- ghenspoedt.	402
De vervolghinghe verciert de Socie- teit.	404
De verdiensten der vervolghinghe.	406.
De boeyen en banden strecken de So- cieteit tot eere.	408
Kostelijke doot der Martelaeren.	410.

HET VIIFDE BOECK,

DE VEREERDE SOCIETEIT.

H ET I. CAPITEL. Vereerin- ge der Societeit, uyt de door- luchtighe heyligheydt van haeren Vader Ignatius, ende haere kinde- ren door Italien.	412
II. CAP. Den naem van de Socie- teit wordt door d'Apostolische dae- den van Franciscus Xaerius, ende andere sijne mede-helpers in den Oosten vermeerderd.	429
III. CAP. Van den goeden naem der Societeit, die inden Suyden, Westen ende Noorden, door Apo- stolische mannen aldaer verspreydt is.	437
IV. CAP. Den schaerlaecken man- tel, daer vele kloecke Martelaers de Societeit mede bekleet hebben.	450.
V. CAP. Van d'eere die de Socie- teit door de mirakelen, ende dier-	

ghelijke wonder-daeden van haere kinders, aengekomen is.	455
VI. CAP. Vanden roem die de So- cieteit door de gheleertheydt ende deughden ghewonnen heeft.	470
VII. CAP. Van't gheluck ende voordeel der ghener die inde So- cieteit steruen.	479
VIII. CAP. Van d'eere en goede ionsten, die de Societeit van ver- scheyden Pausen, ende Gheefte- lijke Princen ontfanghen heeft.	483.

IX. CAP. Van d'eere ende ionsten, die de Societeit van de wereldsche Princen ontfanghen heeft.	488
X. CAP. Eenighe ghetuyghenissen ouer d'instellinghe ende handel der Societeit IESV, ghegheuen.	491
XI. CAP. Ghetuyghenissen van Ste- den, Vniuersiteyten, ende Religieu- sen van andere Ordens.	495

SINNE-BEELDEN.

Den H. Ignatius ghequetst door het gheschut met eenen steen, wordt onsteken inde liefde Godts.	502
Het langhduerigh vasten van den H. Ignatius.	504
Den Edel-man, die Ignatium 'tvier weerdigh acht, wordt op den sel- uen dagh verbrandt.	506
Ignatius ghebruyckt Faber, <i>alias</i> Smidt, tot de bekeeringhe van Xa- uerius.	508
Ignatius prekende onsteeckt de toe- hoorders met de Godtlijke liefde.	510.
Den droom van Xaerius van Indien te bekeeren.	512
Xaerius de wereldt door-reyft heb- bende, sterft inden ingangh van China.	514.
Den Salighen Borgia verheft sijn ghe- flacht.	Xxxx ;

KORT BEGRIIP VAN D'AF-BEELDINGHE

- nacht door de deughr. 516
 Ophet beeltd vanden Salighen Aloy-
 tius, die de croon onder de voeten
 heeft. 518
 Den Saligen Staniflaus sterft'sdaeghs
 voor de Hemelvaert van Onse
 L. Vrouwe. 520
 De Martelaers van Iaponien, uyt-
 verkoren vaeten van victorie. 522
 P. Carolus Spinola wordt door een
 langh-duerigh vier verbrandt. 524

HET SESTE BOECK,

DE DVYTS-NEDERLANTSCHESOCIETEYT.

- H**ET I. CAPITEL. Hoe de So-
 cieteyt eerst inde Nederlanden
 gekomen ende aengenomen is. 526
 II. CAP. Hoe de Societeyt in Duyts-
 Nederlandt verbreydt is. 534
 III. CAP. D'EERSTE BEDEELINGHE.
 Van den arbeyt ende oeffeningen
 der Societeyt in Duyts-Nederlandt.
 556.
 §. I. Van den Catechismus, oft Chri-
 stelijke leeringhe. 558
 §. II. Vande leeghe ende hooghe
 scholen. 561
 §. III. Vande Sodaliteyten ende On-
 ser L. Vrouwen dienst. 563
 §. IV. Vande predikation. 570
 §. V. Vande Missien, oft Seyndin-
 ghen. 572
 §. VI. Van't ghebruyck der II. Sa-
 cramenten. 575
 §. VII. Vande kerckers, gast-huyfen
 en siecke. 578
 §. VIII. Vande peysf-makinge. 580
 §. IX. Van't ghebruyck der Ghee-
 stelijcker Exercitien. 582
 §. X. Van verscheyden godtvrich-
 tige instellinghen. 584

- §. XI. Vande besondere hanteringhe
 met onsen euen-naesten. 586
 §. XII. Vande gheschienen ende
 uytghegheuen boecken. 588
 DE TWEDE BEDEELINGHE. Vande
 swaere Missien oft Seyndingen. 591
 §. I. Vande Hollandtsche Missie. 591
 §. II. Vande Missie nae't legher. 597
 §. III. Vande Missie nae de schepen.
 607.

- §. IV. Vande Missie nae de peste. 615
 IV. CAP. Van't ghene de Societeyt
 in Duyts-Nederlandt gheleden
 heeft. 619
 V. CAP. Van d'eere der Duyts-Ne-
 derlandtsche Societeyt, diefe door
 haere doorluchtighe mannen, en
 verscheyden loffelijcke ghetuyghe-
 nissen ontfanghen heeft. 646

SINNE-BEELDEN.

- De Hollandtsche Seyndinghe. 686
 Het schuylen vande Hollandtsche
 Seyndinghe. 688
 De Seyndinghe nae't legher. 690
 Kostelijcken roof uyt de Seyndinghe
 des leghers. 692
 Seyndinghe nae de schepen. 694
 Winste vande Seyndinghe op de sche-
 pen. 696
 De Parres in perijckel van tempeest oft
 slagh, suyueren de herten van de
 bootf-gestellen door de Biechte. 698
 Seyndinghe nae de peste. 700
 d'Eerste eeuw der Societeyt IESV. 702
 Herders-spraeck tusschen Corydon
 en Tyter, wenschende de Societeyt
 eeuwighen voorspoedt en gheluck,
 ouer het menighvuldigh gebruyck
 der II. Sacramenten, ende bevech-
 tinghe der ketterijen: diefe door de
 vette weyen, en woluen-iaght ver-
 staen. 704

A P P R O B A T I E.

Ick onderteekent vinde gheraeden , dat dit boeck ghenoecht *d'Af-beeldinghe van d'eerste eeuwve der Societeyt* I E S V, voor desen in't Latijn uytghegaen , en nu in onse Duyts-Nederlandtsche taele ghestelt , magh in't licht komen, mits het dienstigh is, soo tot meerdere kennisse der seluer Societeyt , als tot verwecksel om de goede exempelen van vele Apostolische mannen , die daer in ghemeldt worden, met groote vrucht ende bekeeringhe der sielen, nae te volgen. t'Antwerpen desen 17. December 1640.

Gaspar Estrix, Pleb. & lib. Censor.

Met Priuilegie van sijne Coninghlijcke Maiesteyt , voor den tijdt van neghen iaeren:

Onderteekent

Steenhuysse.

Lisa C. Leonard Baskin
1970

